

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

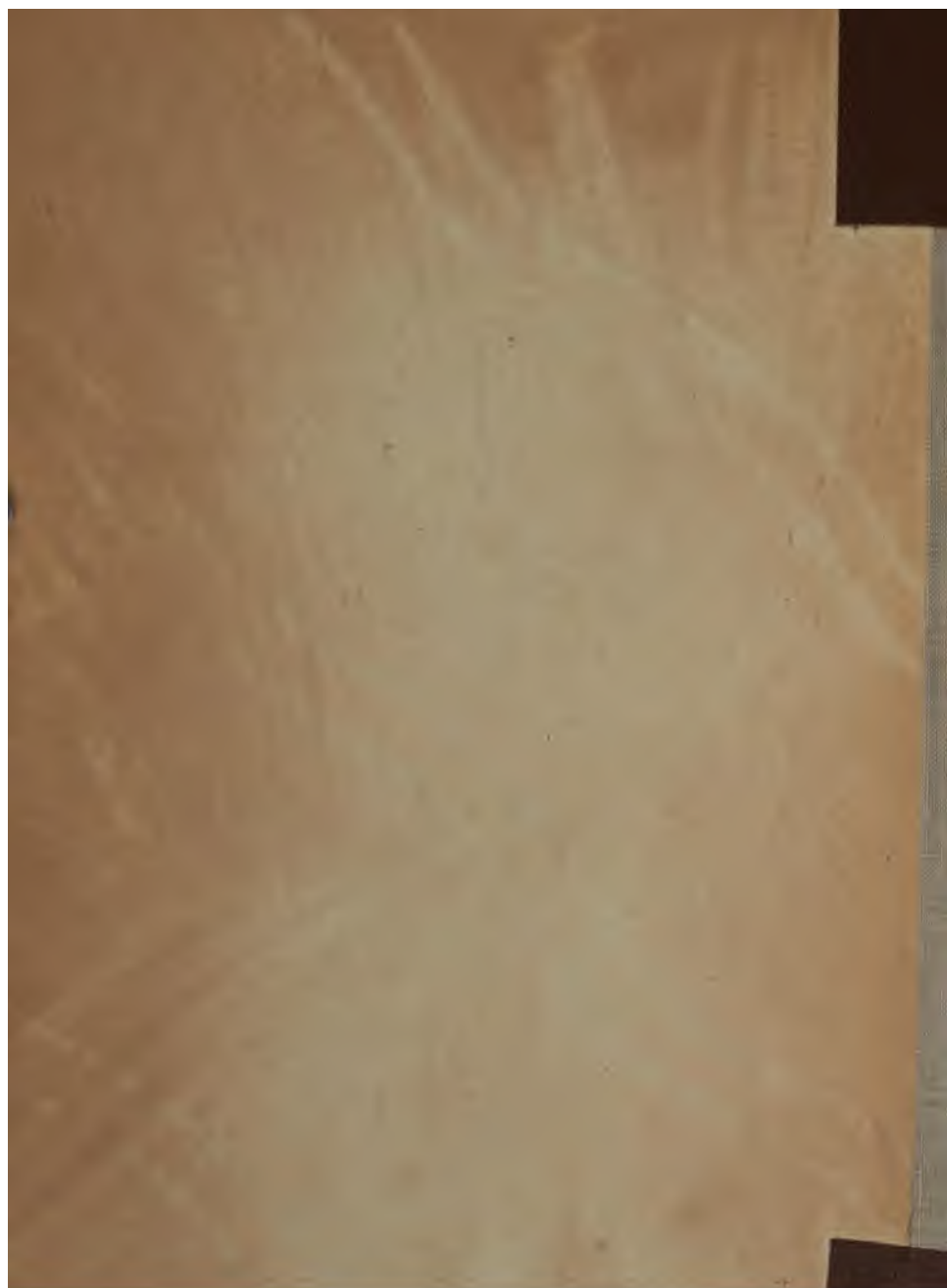
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

CORPVS
SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM
LATINORVM

VOL.

CORPVS
SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM
LATINORVM

VOL

CORPVS
SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM
LATINORVM

EDITVM CONSILIO ET IMPENSIS
ACADEMIAE LITTERARVM CAESAREAE
VINDOBONENSIS

VOL. XXVI
S. OPTATI MILEVITANI LIBRI VII
ACCEDVNT DECEM MONVMENTA VETERA AD DONATISTARVM
HISTORIAM PERTINENTIA

EX RECOGNITIONE
CAROLI ZIWSA

PRAGAE	VINDOBONAE	LIPSIAE
F. TEMPSKY.	F. TEMPSKY	G. FREYTAG.

BIBLIOPOLA ACADEMIAE LITTERARVM CAESAREAE VINDOBONENSIS.
MDCCCLXXXIII.

S. OPTATI MILEVITANI LIBRI VII

RECENSUIT

ET COMMENTARIO CRITICO INDICIBVSQVE INSTRVXIT

CAROLVS ZIWSA

ACCEDVNT DECEM MONVMENTA VETERA AD DONATISTARVM

HISTORIAM PERTINENTIA

PRAGAE
F. TEMPSKY.

VINDOBONAE
F. TEMPSKY

LIPSIAE
G. FREYTAG.

BIBLIOPOLA ACADEMIAE LITTERARVM CAESAREAE VINDOBONENSIS.
MDCCLXXXIII.

281.1

C822

v.26

Typis expressit Rudolphus M. Rohrer, Brunae.

Praefatio.

Non raro querendum est praestantissimorum uirorum uitas densis latere circumfusas tenebris, ita ut uix nominum haberemus cognitionem, nisi librorum monimenta iniquitatem temporum hominumue effugissent. atque similem sortem memoria Optati episcopi Mileuitani est consecuta, de quo neque multa neque certis testimoniis comprobata traduntur, quamquam fidei catholicae propugnator tam grauissimus quam acerrimus iterum iterumque a summis ecclesiae catholicae doctoribus Augustino Hieronymo aliisque longe inferioribus laudatur et contentionis illius a Donatistis ortae spectatorem minime otiosum sese praebuit. complures fuisse Optatos in Africa uel sancti episcopi aequales uel ab eius aetate diuersos constat: quin etiam Optati cuiusdam Mileuitani memoriam, qui militiam capessierat, cippus ad haec tempora propagauit in Numidia inuestigatus (*cfr. CIL. VIII, 1 p. 365, nr. 3266*); praeterea inter Donatistas eiusdem nominis Optatum latrociniis infamem cognomine Gildonianum fuisse ex s. Augustino compertum habemus (*c. I. Petil. II, 92 et saepius*). quodsi plures Africa procreauit Optatos, haud scio an hanc ob rem de uita unius illius episcopi Mileuitani parciore manare uideatur famae fons, praesertim cum iam libris suis prae ceteris eodem nomine appellatis memoriae obliuionem effugere potuerit. quicquid scimus, Hieronymo debemus (*de uir. ill. 110*): *Optatus Afer episcopus Mileuitanus ex parte catholica scripsit Ualentiniano et Ualente principibus aduersus Donatianae partis calumniam libros sex, in quibus asserit crimen Donatianorum in nos falso retorqueri. quocum concinit Honorius Augustodunensis (I, 111): Optatus Afer Mileuitanus episcopus sub Ualente scripsit libros*

Optati
uita

sex aduer. s. *Donatianae partis calumniam*. Mileue (cfr. *CIL.* VIII, 1, p. 365) seu Mileu (cfr. *ibid.* p. 607 nr. 6710) oppidum erat in prouincia Numidia, de quo nomine adiectiui formae *Mileuitanus* et *Milleuitanus* inscriptionibus comprobantur (cfr. *CIL.* VIII, 1, p. 639 & 606 nr. 2615, 6700, 7097; *nom. episc. ed. Petschenig* p. 123, 114; *Arch. f. lat. Lexikogr.* I, 189). paganum illum fuisse ex s. Augustino colligitur (*d. doct. christ.* II, 40, 61), quo loco cum Cypriano Lactantio Uictorino Hilario auro et argento et ueste suffarcinatus exisse de Aegyptio praedicatur. ipse sese episcopum appellat (p. 170, 15), frater et coepiscopus ab Augustino uocatur (ep. 105, 6), cuius dignitatis officia tanto studio tantaque fide praestitit, ut idem Augustinus iterum iterumque Optati laudator exstiterit (c. ep. *Parmen.* I, 3, 5: *uenerabilis memoriae Mileuitanus episcopus catholicae communionis Optatus; de unit. eccl.* 19, 50: (*ecclesiam*) *commendauit Mileuitanus Optatus*), Fulgentius Ruspensis episcopus cum Augustino et Ambrosio eum comparauerit (*ad Monim.* II, 13), denique ecclesia catholica eiusdem in sanctorum numerum redacti memoriam pridie Non. Iun. constituerit (cfr. *martyrol. Rom.* p. 129: *sancti Optati episcopi doctrina et sanctitate conspicui*.)

Quo ille tempore uixerit florueritque, ex Hieronymi et Honorii Augustodunensis testimoniis supra laudatis patet; praeterea ipse Optatus ansas quasdam dedit, quibus quando scripserit libros suos, colligi possit. persecutionem sub Diocletiano saeuientem uerbis „ferme ante annos LX et quod excurrit... persecutionis est diuagata tempestas“ (p. 15, 13 sq.) indicat, quae uexatio in occidente a. 303 orta duobus annis post extincta est. igitur Optati tractatus ante a. 356 conscriptus esse non potest. accedit, quod praeter Macrobius Donatistarum episcopum aequalem suum (p. 37, 18; 38, 7) Photini „praesentis temporis“ haeretici mentionem facit (p. 109, 6), quem a. 376 diem obiisse supremum ex Hieronymi chron. constat, quae si cum Hieronymi uerbis comparaueris „scripsit Ualentiniano et Ualente principibus“, a ueritate non errabis dicens Optatum libros suos scripsisse et edidisse circa annum

375. nimirum repugnare uidetur Siricii commemoratio in episcoporum Romanorum catalogo (p. 37, 11), quem a. 385 cathedram Petri obtinuisse scimus. sed hac de re uberius paulo infra dicendi copia erit. denique inter episcopos partis Donatianae postremum adfert Optatus Claudianum Luciani decessorem (p. 39, 8), quem Romae a suis episcopum destinatum uixisse ex epistula patet ad Gratianum et Valentinianum imperatores directa, quod cum a. 380 competere uidetur. (*de chronologia* cfr. Tillemont mémoires VI, 61 & 307). quae cum ita sint, haud scio an Optatus, qui Siricii et Theodosii tempora procul dubio uidit, intra annos 375—385 libros suos publici iuris fecerit. sed dies uel annus, quo natus, quo mortuus est, ne strictim quidem proferri potest.

Scripsit s. Optatus contra Parmenianum libros suos, quos Optati
libri et auctore mortuo obliuione minime obrutos esse testis uel grauissimus existit s. Augustinus, per quem compertum habemus Optati libros uelut memoriae fontem adire solitos esse ipsos Donatistas in collatione Carthagine a. 411 habita petentes *Optatum legi, quod et ante petiuerant . . . Optatum uero legi multo instantius flagitabant . . . recitatus est Optatus e. q. s. breuic.* coll. 30, 38 (cfr. Aug. ep. 161, 9: *protulerunt primo codicem Optati, unde quasi probarent Caecilianum ab imperatore damnatum. qui codex cum contra illos legeretur . . . ab omnibus risi sunt; ad Donat. post coll. 31, 54; capitula gestorum coll. Carthagin. 375, 477—484, 488, 489, 531—534, 537, 538 — Mg. XI, 1251 sq.*). eundem illum Parmenianum episcopum Donatistam Carthaginensem, cuius epistolam ad Tichonium Augustinus refellit, ecclesiam catholicam tractatibus suis indigne pulsasse Optatus queritur (p. 6, 18) eoque per-motus consilio calamum sumpsit, ut crimina in catholicos conlata repelleret, Donatistarum errores detegeret, ipsos ad communionem unitatemque reuocaret. Donato, qui dicitur Magnus, mortuo Parmenianus a Donatistis episcopus Carthaginensis factus est (*de eius ordinatione* cfr. p. 44, 1 sq.); fuisse autem illum peregrinum ex Optati uerbis claret (p. 44, 11; 73, 12) atque tractatus suos in manibus et in ore mul-

torum esse uoluisse (p. 6, 13). qui libri quamquam inter-
ciderunt, tamen argumenta eorum nouimus per Optatum
quinque Parmeniani locos adferentem (p. 8, 22 sq.), quibus
mutato quidem ordine sese responsurum esse sanctus ille
profitetur idque sex locis seu libris (p. 9, 15). attamen *septem*
habemus Optati libros ipsumque librum septimum omnes fere
codices magis minusue integrum praebent, quin etiam ex
codicm deperditorum indiciis, quae antiquis bibliothecarum
catalogis debentur — dico complures Bobienses — septem
fuisse Optati libros euinci potest. in Cusano autem codice,
ex quo uno editio princeps exscripta est, septimus ille liber
prorsus desideratur. sex tantum libris quin Optatus primo
tractatus sui modum terminauerit, uix est dubitandum cum
ex ipsius quae dicitur librorum partitione (p. 9, 7—16) tum ex
Hieronymi testimonio s. I., in quo omnes codices uetustate
eximii VI, unus tantum Casinensis s. IX adscriptus VII libros Op-
tati indicant, quod Ioh. Huemer Hieronymi librum denuo recogni-
turus beniuolentissime mecum communicauit. itaque non mirum
uideri potest, quod grauissimi censores hunc librum ab Optato
abiudicare non dubitabant, praesertim cum liber sextus prae-
stantissima illa imagine de aucupio deprompta cum dignitate
quadam atque amplitudine terminetur, septimus uero qua est
proprietas nihil fere noui, nonnulla uel diuersa a praecedentibus
adferat neque ad finem perductus sit aliqua ex parte
probabilem. nihilominus non est, quod septimum illum librum
falsario cuidam, id quod nonnullis placuit, tribuamus, immo uero
et dicendi genus et sententiarum ratio ad eundem nos reuocare
uidentur scriptorem. primo non nimis grauitatis habere puto par-
titionem illam in libro primo seruata. ut omittam Optatum
primo, secundo, tertio loco, non libro Parmeniani tractatus
impugnaturum esse profiteri (cfr. 9, 7 sq.; procedente sane
quidem opere ad priora respiciens semper „in primo... libro
(libello) probauimus“ uel tale aliquid dicit — cfr. 45, 21; 48,
5; 67, 2; 169, 2. 3, inprimis 118, 2—5, neque raro ad
sequentia reuocat libros indicans IV, V, VI. cfr. 8, 19; 66,
16; 92, 2): num necesse est ponere Optatum iam ab initio

libros singulos argumentis terminasse tractandis? potius argumentorum ordinem, non librorum numerum indicari satis habuisse potuit. sed ad grauiora transeamus. multa catholicorum dogmata eaque grauissima in controuersiam a Donatistis uocata sunt, quorum alii ferro, scriptura alii, in his Parmenianus ille, aduersariis instare parabant. illorum impetus miles armatus, ab Optato iterum iterumque laudatus, repellere conatur; horum libellos libellis refutare adsertoribus fidei catholicae curae est. tali ex mente consilioque Optati prodierunt libri (*cf.* 6, 5 *sq.*). sed ut esse solet eiusmodi litium natura, quae repulsae uidebantur calumniae non obmutescunt, *prouocationes adhuc pullulant*, ut Optati ipsius utar uerbis, quibus librum illum septimum ordientem facit. quae cum aliqua ex parte probabilia uideantur, Optatus sex primum edidit libros eosque pulchra illa aucupii imagine perfectos absolutosque, septimum addidit recentibus responsurus Donatistarum iniuriis (*cf.* 158, 6 *sq.*). qui rerum ordo adeo non durus uideretur, ut dubitari non posset, si septimas ille liber ad finem quendam perductus esset cogitationibus bene dispositis. quodsi contingit probare in dubitationibus scrupulisque Optati mentem stilumque nihilominus redolere ea, quae libro septimo continentur, facile est intellectu libro postremo extremam manum non accessisse.

Grauissimam sane dubitationem de libri VII integritate attulit, quod in eo Optatus minus seuerè ac uehementer cum de Donatistarum erroribus tum de Donatistis in catholicam recipiendis iudicat. Donatistarum principes traditores, eorum adsectatores traditorum filios, utrosque scismaticos carpit ab haereticis distinguendos; qui utrum pio ecclesiae catholicae sinu recipi possint necne, ecce summus litis cardo. Donatistis unitatem communionemque uitantibus iure denegari unitatem etiam atque etiam Optatus adfirmat, quod ex scelerum mole ac grauitate sub intellegentiam cadere uideatur. at libro septimo non solum traditorum filios communionem prohibendos non esse perseuerat sed etiam principes illorum repellendos non fuisse declarat, si adfectassent suis temporibus unitatem. sed haec animi clementia ac

facilitas nec importuna nec intempestiua apparet: ex iisdem radicibus nata sunt in prioribus libris haec: *facessat ex utraque parte praesumptio: nullus nostrum humano iudicio alterum damnet . . . taccamus omnes homines, solus deus indicet peccatorem* (p. 102, 7 sq.), ex eodem fonte manat fraternitas illa sescenties praedicata, quae a Donatistis etsi negata tamen ex *una spiritali natiuitate* (p. 5, 9) inter illos et catholicos intercedat necesse est (cfr. p. 4, 18 sq. 102, 14; 103, 22 sq.). praeterea non prorsus desunt in prioribus libris uoluntatis indicia ad reconciliationem propensae (cfr. 14, 22 sq. 40, 16; 41, 1—4) et locus uel grauissimus libri III caput ultimum adferri potest, siquidem recte, ut uidetur, ex libro VII huc transponitur (cfr. 100, 18 sq.). quae animi inclinatio quacumque de causa orta in libro septimo expressa et explanata est, cum traditorum filiis communionis spes eo certius proponitur, quo minus aequum fuisset repellere illorum patres, si unitatem appetiissent — cfr. 159, 17; 161, 27 sq.; 163, 27 sq.; 166, 3; 167, 32 sq.; 168, 8; 169, 15; 173, 20. inde colligere posse uideor retractationis cuiusdam certa in libro extremo exstare uestigia, qua coniectura utrumque hoc enucleari potest: primum non tam nouas passim septimo libro contineri sententias quam ex prioribus repetitas, amplificatas, correctas; deinde quod pertinet ad eiusdem libri codicum manuscriptorum fidem naturamque. qua de re etsi paulo infra accuratius disputandi copia erit, hoc loco monere satis duco libri VII caput 6 procul dubio tertio libro c. 12 tribuendum a duobus codicibus RB utroque in loco exhiberi — sane quidem non sine discrepantiis — in uno Sangermanensi desiderari in libr. III, in Colbertino, qui a libro tantum VI incipit, libro septimo insertum, in Cusano libri tertii partem esse, denique omnium codicum subscriptiones, licet fragmenta solum ut Colbertinus offerant, septem Optati libros indicare. qui igitur factum est, ut in omnibus manuscriptis praeter Cusanum, qui cum sexto libro finitur, unus idemque locus septimo praebeatur libro, in duobus et septimo et tertio, cui ipsi reuera debetur tribuiturque? retractationis si arriserit coniectura, non opus est

diffusa interpretatione: sex libris confectis editisque addita-
menta congegit Optatus, alia iam disposita inque ordinem
quendam redacta, uelut locum illum spatiosorem p. 91, 9—25,
qui desideratur in RBv sine ullo sensus detrimento, alia redi-
genda *ensorio stilo denotans*, ut Augustinus de sese iudicauit,
neque uero opus suum perpoliuit aut absoluit. appendicis
instar est, qui septimus hodie habetur liber cum additis
Donatistarum monumentis quibusdam, quae *in nouissima parte
istorum libellorum ad implendam fidem* ab Optato adiuncta (p.
16, 15; 22, 4; 28, 14 sq. 29, 16; 30, 13) unum Colbertinum
seruasse gaudemus. quid denique de VII libro iudicandum
sit, ex eo patet, quod iam in capitulo illo ex lib. VII in
tertium translato de Donatistis recipiendis multo clementius
senserit Optatus. quodsi primo illud capitulum libri tantum-
modo ultimi pars erat — id quod cod. G offert, libri septimi
apparet ratio; sed quoniam in aliis codicibus caput illud et
suo loco et in libro septimo legitur, haud scio an in co-
dicum illorum archetypo locus, de quo agitur, redactoris cuius-
dam opera sit insertus. ipsene Optatus transposuerit uel trans-
ponenda indicauerit, sane quidem dubitari potest.

Neque aliud quicquam efficitur ex libri V quaestione, quod ad
eius extrema spectat. liber enim V quem nunc habet finem (c. 11),
transpositione demum per Dupinium commendata inuenit. hic
uero locus (*et ut uel sero — oportuit mori* 141, 11—20) in RBv
prorsus omissus auctoritate unius codicis G nititur, in quo
additus est capitulo octauo. quid igitur de cpp. 9 et 10 iudi-
candum est aliud nisi scripta esse ipso ab Optato amplifica-
tionis studio, ita ut liber quintus primum capite 8 additoque,
quod hodie legitur c. 11 terminatus, mox adiectis cpp. 9 et
10 auctus fuerit? quodsi eius libri scriptor, ex quo RBv
codices deriuantur, c. 11 additum inuenit capiti 8, quo loco
tolerari nequit, et insuper capita 9 et 10 eidem libro adsuta,
c. 11 ante c. 9 deleuisse uidetur utpote superfluum adiectis
duobus deinceps capitulis, codicis uero G librarius et addita-
menta seruauit et pristinam libri V clausulam loco quidem per-
uerso. omnis sane de additamentis quaestio fulcitur et susti-

netur ea ratione, qua singuli libri terminantur. iam supra monuimus in librum III locum ex septimo libro transpositum esse. neque uero haec transpositio Dupinio suffecit: ex libri IV uerbis extremis mutuatus est libri III extrema (cfr. 101, 9; 117, 1), quae an eodem amplificationis et retractationis studio orta esse equidem haud scio. quodsi et lib. VII additamenta continet et in prioribus libris additamentorum specimina deteguntur uel suo loco uel alieno, duplicem traditionis fontem esse statuendum iam patet.

Dupinius de Optati libris optime meritis Hieronymi testimonio et quibusdam inter sex priores et septimum discrepantiis nisus librum illum primo reiecit (*nouv. biblioth. des auteurs eccles.* p. 118), codicibus inspectis additamentum quoddam triplex ad tres Optati libros declarauit, ita ut l. VII cpp. 1, 2, 3 ad librum primum, cpp. 4, 5 ad finem secundi uel quarti, reliqua quae de Macario agantur, ad tertium librum reuocanda uideantur. siue retractationis siue additamenti studio ortum esse illum librum persuasum habemus, in Siricii papae commemoratione, quam supra attigi, haud scio an nodum quaeras nullum. immo Siricii nomen catalogo pontificum Romanorum postea insertum documento nobis est Optatum libros suos iam editos uulgatosque recognouisse et auxisse. eodem pertinet, quod in episcoporum Donatistarum numero Macrobius inducitur uiuus (p. 37, 18) et sub finem eiusdem capituli duo illius successores Lucianus et Claudianus adferuntur (p. 39, 8) — sed cfr. paulo infra marginalia in cod. G.

Titulus
libro-
rum

Optati libri plerumque laudari solent additis uerbis „contra Parmenianum Donatistam“ uel similibus, quae ne unius quidem codicis fide probantur. nam singulorum librorum inscriptiones subscriptionesque nihil offerunt aliud quam *Optati Mil. libri I* (II...) uel *Incipit (Explicit) Liber I* (II...) s. *Optati*. in codice tantummodo Remensi ad finem libri ultimi addidit librarius *aduersus Parmenianum scismaticorum auctorem*. quare satis mihi uisum est inscribi librum neglecto quod ex bibliothecarum catalogis inrepsisse uidetur additamento.

Argumenta singulis Optati libris in codicibus praefixa in adnotationem criticam reservavi haud dubie ab Optato abiudicanda. attamen perantiqua esse illa iam ex eo intellegitur, quod codices vetustate principes PA alter argumenta omnia, alter qui a septimo tandem libro incipit, eiusdem libri praefationem exhibent. praeterea reliqui codices argumenta suo loco praebent; sed intercidit primi libri praefatio in G et haud scio an in Tiliano codice omissae fuerint, quo usus Balduinus argumenta neglexit omnia. Petropolitanus cod. septem illas praefationes suo ordine dispositas offert iteratque primi et secundi libri argumenta suo quodque loco. quin etiam adeo conexa fuisse videntur cum librorum initiis, ut argumenti V extrema in eiusdem libri exordium transmissa exhibeant codices nonnulli. unus codex Cusanus, editionis principis fons et auctoritas, prae ceteris multo copiosius perhibet argumentum libri VI. qui vero in editionibus singulis librorum capitibus praefixi sunt indices, hos omisi nullius codicis auctoritate nitentes.

Iam supra indicaui Optatum compluribus in locis ad ^{Appendix} Actorum siue Gestorum volumina reuocare legentes, quae libris suis appendicis instar addita esse profitetur. atque his testimoniis ita utitur, ut uel sententiarum summam uel uerba uerbis expressa adferat (*cfr.* 16, 14; 25, 20; 27, 19). horum testimoniorum exempla quaedam in uno codice Colbertino seruantur, quae omnia ad Donatistarum historiam pertinent illustrandam. sunt decem numero monumenta, quae licet non omni ex parte cum Optati opere contexenda tamen non inepte addi videntur, quippe quae oculis quasi subiciant Donatistarum res contentiones refutationes. iam Dupinius haec monumenta in editionem suam recepit et qui postea eius recensione sunt libenter usi, ne monumenta quidem neglegenda esse duxerunt. singulae autem eorum partes inprimis ingenia allexerunt, qui Donatiani scismatis occulta dubia pugnantia explanare sibi proposuerunt. quo in numero habentur Ferd. Ribbeck (*Donatus und Augustinus*, Elberfeld 1858), Martin Deutsch (*Drei Aktenstücke z. Geschichte des Donatismus*, Berlin 1875), Dan. Voelter (*Der Ursprung des Donatismus*, Freiburg i. B.

1883), O. Seeck (Ztsch. f. Rechtsgesch. 1889, X. und Ztsch. f. Kirchengesch. 1889, X. p. 565). sed quae a duobus illis posterioribus quaestionum summa erat declarata, nuperrime sagacissimum exciuit insectatorem abbatem L. Duchesne, (le Dossier du Donatisme, Rome 1890), qui et Optati fidem a Seeckio perculsam et documentorum quorundam integritatem in dubitationem uocatam defendere ac uindicare conatus est. ex his iam patet, quam arta inter Optatum rerum Donatianarum scriptorem et pleraque illorum monumentorum intercedat necessitas. sed altera insuper causa commotus decem illa monumenta in appendiculam reieci. scatent enim mendis omnis fere generis, inprimis „Gesta apud Zenophilum“ et „Acta purgationis Felicis“, quae iam Baluzius miscellaneorum libris inseruit II, p. 81 & 91 — et id quod longe grauissimum est, interpolationum et transpositionum uestigia adeo certa possunt indagari, ut consulto falsa atque corrupta uideantur inprobanda esse. quae lis quoniam adhuc sub iudice est, non alienum putavi textus constituendi causa unum illum adiri fontem Colbertinum, ex quo cum Optati fragmentum tum monumenta illa peti licet. scopuloso sane difficilique loco uersatus iterum iterumque cognoui adeo non contigisse mihi, ut omnes tollerem naeuos, omnes expedirem difficultates, ut aliorum ingenio et acumini reseruarem, quae mendosa et peruersa ipse sanare parum ualui. proinde peritiores ad opus aggrediantur sudore non indignum!

Codices Non ita multos codices ad Optati recensionem suppeditari ubi intellexi, nihil antiquius habui, quam ut noua rei criticae adiumenta inuestigare uel saltem latibulo excitarem libros, qui olim adhibiti nescio quo abiisse uidentur — uelut Tilianus ille, quo Balduinus in adornanda editione usus erat. quo in opere desudans atque elaborans codices latinos Petropoli adseruatos offendi, quos K. Gillert perscripsit (*Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde* V, p. 243 sq.), quo in numero Optati quoque liber est ita insignitus: *Lat. 25. Q. v. omd.* I, 2. est membr. miscell. litteris uncialibus nitidissime scriptus saec. V uel VI

fol. non 276, ut ex subscriptione in fol. 276^b colligi potest, sed fol. 277, cum fol. 52 bis numeratum sit (52, 52^a). eadem illa subscriptio continet notitiam: *Ex Museo Petri Dubrovsky Parisiis* 1792. Petropolitanus praeter 40 Origenis homilias Optati librum primum et secundum (fol. 244^a—276^a) et omnium librorum argumenta seorsum a libris perscripta (fol. 243^a — 244^a) exhibet; singula folia (27 : 22) discripta sunt 28 lineis.

Petri Dubrovsky nomen annusque appositus 1792 in ea reuocant tempora, quibus multae Galliarum bibliothecae spoliatae expilataeque sunt; quae si accuratius cognoscere uelis, inspicias L. Delisle, *le cabinet des manuscrits* II. 52 sq. Petropolitanum in bibliotheca Sangermanensi olim fuisse adseruatum non est negandum atque eum esse librum, de quo legitur in *nouveau traité de diplomatique* III, p. 45: *ce manuscrit* (nr. 718) *du V ou VI siècle . . renferme les homilies d'Origine et les deux premiers livres d'Optat de Mileue* (cfr. praeterea *ibid.* VI. p. 639; III, 149; Delisle, *le cabinet* II, p. 55, nr. 718). ex eodem fonte scimus sub ann. 1710 M. de Harlay, archiepiscopum Parisinum, dono dedisse codicem illum bibliothecae Sangermanensi. atque hic Sangermanensis in eo librorum numero fuisse uidetur, qui a. 1638 ex monasterio illo Corbeiensi sunt ablati. exstant enim eiusdem bibliothecae Corbeiensis catalogi nonnulli antiqui s. XI, XII, XIII, quos in unum conegessit Gust. Becker (*catalogi bibliothecarum antiqui, Bonnae* 1885; cfr. Delisle, *le cabinet* II, 428) atque catalogus s. XI. adfert: nr. 55 *Optati Milibitani episcopi libri septem ad Parmenianum scismaticum*.

Sane quidem mirum est, quod in duobus aliis s. XII et XIII catalogis Optati liber manuscriptus habetur nullus. quoniam in bibliotheca Sangermanensi Optati libros primum et secundum adnexos fuisse Origenis homiliis constat ex notitia s. I. et catalogus Corbeiensis s. XI septem libros exhibet de Origenis operibus tacens, uel duos fuisse Corbeienses Optati uel unum illum iam laceratum peruenisse in bibliothecam Sangermanensem colligi licet. etenim codicis librarium omnes Optati libros in archetypo suo habuisse iam inde diuinari

potest, quod sub ultimam Origenis homiliam argumenta omnium Optati librorum praemisit libro primo. praeterea notandum est omisisse Montfaucon (*bibl. bibliothecar.* II, 1134) Sangermanensem illum, qui eius aetate haud dubie in coenobio s. Germani adseruatus est (*cfr. nouveau traité l. l.*)

Codicis quaterniones numeris sunt signati, in altera quisque pagina; qui Optatum exhibent, ita: fol. 238 q̄ XXX, f. 246 XXXI, f. 254 XXXII, f. 262 XXXIII, f. 270 XXXIII. membrana plerumque crassa et integra attenuatur inde a fol. 271, rugosa tactu est fol. 273—275.

Codex qui inscriptione ad libr. I prorsus caret, ab uno librario nitidissime scriptus — *De scriptore Tubalis Caini* (?) *Iunioris* in ultima pagina addidit manus recentissima — perpauca correctoris manui recentioris reliquit emendanda. sed neque librarius neque corrector lacunam paulo ampliorem intellexerunt, quae a fol. 271^a incipit et unius folii spatium complectitur (p. 55, 3). unumne folium interciderit, pro certo affirmari non potest, quia quaternionum signatura in fol. 270 occurrit ultima; uerisimile contra est folium illud iam defuisse, cum codex bibliothecae Petropolitanae traderetur, quod tunc temporis singulae libri paginae continuis numeris signabantur sine ulla damni notitia.

Rarissime compendiis et ligaturis usus est librarius, nisi quorum usus est tritissimus uelut: *christus, deus, dominus, spiritus sanctus* alia. de rebus orthographicis haec memoratu digna uidentur: 1) consonantes mutantur *cristianus, anticristus, crisma, scisma, scismaticus* (sed sub finem codicis *schisma-ticus*), *anthiocia, archa, carthas, chartaginis chatedra, chirta, chorinthis, macharius, sepulchra; blasphemare, faretra, frygia, pamfilia, profeta; scribtura, scribtum, (de)labsis*, sed *optulit*. 2) uocales: *adpraehensos, aedacitas, conpraehendit, conpraessit, graessus; decim, inbicillis, plibem, proficisse, colligerit*, sed *trebus; numedia; cylicia, sygillum, prosylitum; eseias, pobl-camus*. denique notanda sunt *eclesia, paradissus, praesumtio, dereliquid, inquit, zabolus* (*cfr. Rönseh, Itala p. 457: zabolus = diabolus sq.*). praepositionum quae uocatur adsimilatio

fere ubique neglegitur (*cfr. adnullare, adpeto, adcommodo, adfirmo, adtendo, comparo, compello, conloco, conpleo, impedio, inmemor, inlaesus, inpleo, subpono*).

Codicem pretiosissimum intercedente academia Uindobonensi meum in usum A. Kreisberg Petropolitanus summa diligentia contulit, cuius comitate multis de rebus etiam atque etiam edoctum obligatum deuinctum me esse non negauerim.

Codex Aurelianensis numero 169 signatus, membr. miscell. A litteris uncialibus exaratus, saec. VII (*cfr. catal. génér. XII, 91, manuscrits de la bibliothèque d'Orleans, par Septier, p. 108*). hic liber et uetustate et bonitate praestantissimus fragmenta solum libri VII exhibet, a praefatione illius libri incipit et sub finem capituli secundi explicit. quod etsi ualde est dolendum, tamen laetis animis lacinia illa fruamur, quippe quae ignotum adhuc rei criticae adiumentum adferat idque non infirmum. quae praeter Optati in hoc codice contineantur fragmenta, non est quod pluribus explicem: S. Brandt (*Sitzungsber. d. philosoph. hist. Classe d. Wiener Akademie*, 110 p. 167), G. Hartel (*ibid.* 110, 1), Ed. Hauler (*ibid.* 111, *Wiener Studien* 1886, p. 315, 1887, p. 25, *Revue de philologie* X, 113—131) copiose ornatèque de Aurelianensi disseruerunt. ab uno edolatus librario, qui ipse multis locis errata emendauit, alteram correctoris manum expertus est Aurelianensis aeque antiquam facilemque distinctu atramenti colore. codex *Ex Libris mon. S. Benedicti Floriacensis* depromptus 19 in fasciculis 55 folia continet — 60 numerat Septier *l. l.* — 29 lineis discripta. Optati fragmentum a folio 4^a incipit, desinit in folio 6^b. membranam multis locis plane detritam exesam perforatam esse lacunarum copia non mediocris sat luculenter demonstrat. in primo fasciculi, quod Optati continet fragmentum, folio leguntur haec: *Uncial. litteris exaratum annos 900 superat et u. s. Tres foliis constat. illud tres ex quatuor correctum uidetur, quae suspicio praeterea eo augetur, quod fragmenti nouissima primo in folio indicata dum pauca commemoro, ipsius sci Petri beatitudo tribuat* (p. 172, 2) desiderantur in codice. S. Brandt comparatis singulorum foliorum spatiiis

probauit, quae hodie in fragmento Aurelianensi leguntur extrema et quae sequuntur usque ad locum supra laudatum (*dum pauca sq.*) unius folii eiusque quarti spatium exple-tura esse.

De rebus orthographicis pauca adnotari sufficiat: *aeclesia*, (plerumque **eclesia*), *queri* = quaeri, *uoluntate*, *profetam*, *scrib-tum*, *aput*, *pululare*, *iandudum*, *seperatio* iuxta *separatio*, *sepa-rare*. manus inprimis altera *u* litteram suprascripto *b* emendauit: *deuitoribus*, *duuio*, *nouis*, *siui*.

Codicis exemplar accuratissimum intercedente academia Uindobonensi Ed. Hauleri curae ac diligentiae grato animo debeo.

C Codex Parisinus nr. 1711 membranaceus (27 : 19) mis-cellaneus s. XI exaratus, olim Colbertinus nr. 1951 siue Regius 3979 (*cfr. Montfaucon b. b. II 953*) 37 foliis constat
3

28 linearum. depromptus est ex monasterio s. Pauli Cormari-censi (Cormery sur Indre), quod testatur duplex nota in fol. 37^a adpicta: *Hic lib̄ sc̄i pauli apostoli cormaric*** et paulo infra Hic est liber sc̄i pauli co*** ricensis sc̄i optati*. Parisiis nunc adseruatus unus est ex manuscriptis, qui ex monasterio illo prodierunt (*cfr. Delisle, le cabinet II, p. 358 s. u. Cormery*). hic liber non totum exhibet Optatum: plus dimidiam partem libri VI — in catalogo Parisino minus accurate: *pars fere dimidia* — et librum VII (fol. 1—16^a), cui nonnulla ex libro III inculcata sunt (fol. 13^b—14^b); reliqua desiderantur. excipiunt uero inde a fol. 17^a monumenta ad Donatistarum historiam pertinentia, quae in appendicem huius editionis recepi. subscriptio litteris maximam partem uncia-libus confecta haec legitur: *Expliciunt sc̄i Optati ep̄i libri numero VII uel gesta purgationis Caeciliani ep̄i et Felicis ordinatoris eiusdem nec non epistola Constantini. Amen.*

Quamquam in exarando codice librarius accuratam diligentem-que manum praebuit, iterum iterumque alios recognouisse emen-dasse addidisse oculorum iudicio patet, uelut numeri foliis perpetuo adpicti, uoces concisae in margine adscriptae aliaque correctoris industriam produnt. atque ratio uerba distinguendi

et sententias cum ad primam tum ad alteram manum redeunt. iteratus est usus manu inprimis altera unum uerbum uel plura sub ultimum folii uersum ponendi, ita ut repetantur subscripta in folio sequenti, ex qua consuetudine rasura quaedam explicari potest fol. 15^b: non debere damnari (*ras. 3 litt.*); sequitur autem fol. 16^a: *aut* accusatorem. ex argumentis, quae hic illic in margine adscripta Optati uerba plerumque reddunt, hunc in modum collocata sunt duo:

fol. 2 ^b <i>inuocatione</i>	uel fol. 9 ^b <i>Bono unitatis</i>
<i>nominis xpi</i>	<i>beat' petr.</i>
<i>polluta sct</i>	<i>ueniā ē</i>
<i>ficari</i>	<i>secut'</i>

quae argumenta nec ubique nec cum consilio probabili apposita recentioris librarii curam scripturae indicia produnt. paucis tantummodo foliis in calce adscripta sunt litt. uncial. uel: *Optati VI* uel *Lib sct Optati* uel ita, ut in sinistro folio *Lib sct*, in dextero *Optati VI* oculis praebeantur. hoc loco non praetermittenda putauerim, quae ad folia septimum librum continentia pertinent. liber sextus explicit fol. 7^a et eadem in pagina incipit lib. septimus. quae uero sequuntur tres paginae (fol. 7^a 8^b) nulla in fronte gestant indicia, in fol. demum 9^a offertur: *Optati VI* — non VII — qua ex nota in fol. 9^b 10^a numerus VII radendo in VI mutatus est; eandem manum experta sunt folia sequentia usque ad fol. 14^a, quod inscriptione prorsus uacat cum reliquis. extremo tandem libro in folio 16^b *lib. VII* ex VI correctum est.

De rebus orthographicis haec, quae non semel correctoris manum indicant: h positum aut omisum: **ostensos*, *hiidem*, *cohercizio*, *cirtha*, *diochesis*, plerumque *macarius* itemque *corintis*, *galatis*, *tesalonicensibus*, *core*, semel tantum *nihilhominus*, *caritas* et *charitas*; *ebitudo*, *austus*, *umanus*; *scisma(-aticus)* iuxta *schisma*, *f=ph*: *caifae*, *finees*. *ae* et *e* litterulae confunduntur: *saeuere* et *seuerior*, *praescientia* et *prescientia*, *repraesentet*, *preferri* et *repres* . . . *praef.*, *presbyter*. constant scripturae *heresis*, in (*ad*) *herere*, *letandum*, *praemereris*, *inpraessa*, *praetiosus*; de *ae* uel

e final. cfr.: malo *inpie* mentis, reipublice, sanctissime (sic) legis catholicae, litteris quae recitate sunt e. q. s. c. — de praepositionum adsimilatione iam manus prima magna ex parte certas obseruauit regulas. genuinam praepositionis *ad* formam seruant *adfirmare, adstare, adsistere, adserere, adsolui, attendere, adtulerat* aliaque; raro uariatur scriptura: *adsensus, assensus ap(p)ellare*; adsimilatio offertur uerbis *allegatio, apparare, arrogantia*. semper adsimilatur *cum* ante *r* uelut *corrumpere, corripere*, ceteroquin praeualet forma *con* uelut *conpetere, conminari*. uariatur usus *con(m)munis, con(m)munio, con(m)mendo, con(m)parare* alia; constat scripturae usus *commemorare, (ad)commodare, commonere, commouere*. suam formam plerumque praep. in retinuit uelut *inlaesa, inlotus, inlecebrae, inmutare, inpellere, imperare*; adsimilatur in uerbis *impius (-pietas) implere, impetus*, uariatur *in(m)mundus, in(m)ponere, in(m)pedire*; iterum iterumque legitur *inrelegiosus*. praeterea notanda sunt: *oppressus, obprobrium, optulit* (semel obtulit), *subplere*; *exsistere* et *existere, exsurgere* iuxta *expectare, extingui*. nonnumquam syllabae perperam diuisae leguntur uelut *pers-pecta, ins-trumenta, con-titerit, fas-tidis* alia rariissime correctae; farraginis instar addi licet errata uelut *dycam* (= ducam), *simbolum, bybliothea, contempnendus, cludere, incolomis, cosul, inquit, relicus, ravidus* (= rabidus), *scena, uicillarius, exuserit, occultare, prouintia, pernitiosus; iuditia* et scripturae ambiguae ut *epistula (epistola), paenitentia (poen. .), promptus*, sed *depromptus, religio (-osus)* iuxta *relegio, chrisma (chryisma), praesbiter, presbiter, praesbyter, presbyter*.

Raro manus scribentis coniunxit separanda uelut: *agentibus anobis, aueritate*; plerumque praep. *a*, non *ab*, ictu notatur, raro *ad*, *o*. de litterarum syllabarumque compendiis parce adhibitis itemque de emendandi ratione — litteris deletis additis suprascriptis coniunctis (cfr. diuinae legis = diuinae legis) — nihil notandum uidetur insoliti.

Quae in appendicem reieci *decem monumenta uetera ad Donatistarum historiam pertinentia*, in uno hoc codice adseruari iam supra commemorauimus. proponunt reuera haec non unum

nodum, qua scatent et intellegendi difficultate et sanandi. multo rarius inspecta fuisse haec monumenta a ueteribus iam patet ex eo, quod in hac codicis parte, quae notis in margine adscriptis prorsus uacat, rariora curae emendatricis reperiuntur uestigia.

Hunc codicem intercedente c. r. academia Uindobonam missum ipse contuli quam potui diligentissime.

Codex Parisinus numero 13.335, olim Germanensis nr. 609 G (1248) membranaceus saec. XV (23 : 15¹/₂) constat foliis 65, quae tricenis quinis implentur uersibus praeter folia 24^a et 65^b uno uel pluribus lineis minus capacia. in calce folii litterula A signati leguntur: *S. Optati Mileuitani Episcopi Libri septem cum librorum argumentis*, paulo infra in rasura *d'Artis*; litterulae illi appositum est Νόος εἰς θεὸν ἀρθεῖς *Anacr. (de Gabriel d'Artis cfr. Haag, la France protestante I, 139)*. in altera eiusdem folii pagina manu haud dubie antiquiore scripta sunt *Optati Mil. LIBRi septem una cum librorum argumentis quae desunt antiquis exemplaribus quamquam etiam possint ex hoc codice in pluribus locis notabilibus emendari*. folium numero 1 signatum infra ultimum uersum offert: *Bibliotheca S. Germani a pratis cong. S. Mauri 609 n. 1268*. subscriptionem in extremo folio seruata exicipiunt haec manu recentiore exarata: *Ex libris fratris nicolai bridault* et paulo infra *In labore requies*. omnia fere folia praeter 42^b, 43^a, 44^b, 45^a praebent in calce litt. rubr.: *Sancti Optati* in sinistra, *Liber primus (sec. tercius. .)* in dextra parte. hic liber ab uno librario scriptus et bene traditus complures expertus est correctores, quorum emendationes in margine plerumque leguntur cum adnotationibus ad Optati uerba inprimis spectantibus. ex his describi licet nota marginalis fol. 2^a *sic duplessis mornae* (= du Plessis-Mornay, cfr. *nouv. biographie général par Didôt, tom. 36 p. 618—620*) et in margine fol. 3^a ad Optati uerba operis sui partitionem continentia numeri 2—6 appositi sunt, librorum utpote indices, praeterea haec manu recentissima: *hinc collegisse ud. s. hieronim lib. de scriptor. eccles. sex libros tantum ab optato scriptos esse sed*

dicendum sex quidem tantum prius factis post septimum additum ut responderet quibusdam obiectis. et uerum est . . . et prae-factiones huius ms. ostendunt. ter saltem hunc librum recognitum esse notarum ostendunt uestigia marginalium in fol. 36^b, ubi sub finem libr. III additum est m. 2 desunt nonnulla, quibus subscribitur m. 3 immo exstant in fine lib. 7, suprascribitur m. 1 emendatio loci cuiusdam non quem.

Quod orthographiam attinet, codicis librarius et multis et grauioribus uitii omnino abstinuit. sed saepissime peccauit in syllabis uel uitiose coniunctis uel distinctis sicut: *aqua* (= a qua), *ate*, *abominibus*, *confusione* (= confusio ne), *inculcentas*, *ineternum*, *medicitis*, *permanus*, *supernos*; *a-masse* (-remidoribus = arae nidoribus, - *spectus*), *ad-mixta*, *ad-ulterinos*, *de-lapsos* (-*territi*), *iam-nesentis* (= iamne sentis), *pre-meris purpura-scit*, creberrime uerba cum praep. in composita uelut: *in-albari* (-*auditus*, -*commoda*, -*habitare*, -*lota*, -*maturus*, -*nata*, -*quam*, -*pressa*, -*sepultus*, -*trepide*, -*uitare*). uocales creberrime confunduntur *e* et *ae* uelut: *cecitas*, *cedere*, *demon*, *edificium*, *egyptus*, *eramentum*, *estimo*, *estus*, *greccia*, *iudeus*, *letari*, *merere*, *palestina*, *penitet*, *phariseus*, *querere*, *questio*, *seculum*, *seuire*, praep. *pre*, *preter*, *e* final. passim. *e*=*oe*: *fedus*, *mechus*, *pena*, *cepi* passim. commutantur *i* et *y*: *martiria*, *proselitus* (*simbolum* et *presbiter* compluribus in locis); *chyrografa*, *cymiteria*, *dyabolus*, *dyacones*, *Dyonysius* (rarius), *syna*, *syon*, *ydolum*, *ydoneus*, *ymago*. *h* perperam additum uel omissum: *charior* (charitas), *cartha*, *cathaclysmus*, *galathia*, *lachrima*, *thirus* et *tyrus*, *thobi* (= Tobias), *thorus*; *austus*, *crisma*, *ebetudo*, *pulcritudo*, *taurinus* et *thaurinus*, *tracia*, *ypocrita*. *b*=*u*: *beneficio*. confunduntur *c* et *t*: *bonifacius* (sing. loc.), *duricia*, (*in*)*iusticia*, (*re*)*nunciare*, *preciosus*, *saciare*, *tercius* (fere ubique); *cappadotia*, *conuithum* (semel recte), *inimititia*, *iuditium*, *martionis*, *mendatium*, *prouintia*, *pudicitia*; *t*=*s*: *respontione*, *dissentio*; *f*=*ph*: *chyrografa*, *fantasma*, *faretra*, *finees*, *fotinus*. consonantes uitiose geminatae uel omissae: *affricanus* (sed *africa*), *anullinus*, *asscribere* (sed *ascribi*), *collentes*, *facille*, *inpullerat*, *lammina*, *querellae*, *repperiri*, *uaccare* (singillatim); *adisce*, *balthasar*, *ampula* (iuxta *ampulla*)

thesalonicenses. ubique scribitur *nichil* (-o), (non) *nunquam*, *nunquid*, *oportunus* (-itas), *scisma* (-ticus), *tanquam*, *temptare*, *ungere*. uariatur scriptura: *cathe* (ti) *cuminus*, *ting(u)ere*. addi licet praeterea: *contempnere*, *epistola*, *imbecillus*, *iocundus*, *optulists*, *quotidianus* et mendosa singula: *diuclitianus*, *elemosynis*, *republica*, *substantia*, *uesto* (= uestro).

In hoc codice capitum distinctio in omnibus libris et primi libri argumentum desunt. non raro librarius minio ornauit litteras principales, uno loco sane inepte in media sententia a linea (131, 17 *post*). libri folia quattuor peruerse intexta (dico XVII, XVIII, XXI, XXII) hunc ordinem postulant, ut inter fol. XVI, XVII inseratur XVIII eademque ratione XXII inter fol. XX, XXI (*cfr. adnot p. 48, 1*)

Et hunc librum intercedente summo Ministerio huc transmissum ipse contuli.

Codex Remensis exaratus saeculo VIII ineunte signatus 221, R (nr. 138 Montfauc. II 1237, nr. 221 Haenel catal. p. 394), membranaceus 4° (27 : 22) constat foliis 65, quae uicinos quaternos continent uersus. quaterniones I—V sunt signati in infimo margine: fol 8^b I; f. 16^b II; f. 24^b III; f. 32^b IIII; f. 56^b III (sic); reliqua quaternionum indicia una cum membranae iacturis interciderunt. hunc librum olim in bibliotheca abbatae S. Theodorici prope Remos fuisse testatur notitia imo in margine fol. 1 adscripta: *liber ecclesiae sancti theoderici. anathema sit auferenti*. ab uno eoque diligentissimo edolatus librario alteram praeterea correctoris manum, id quod iam ex atramenti colore colligi potest, expertus est, qui partim in margine, partim supra litteras emendata adnotauit, uelut *ad* ante *s* uel *t*, *con* ante *p* uel *r*, *in* ante *m* uel *r* mutauit: *adscribi*, *adsensus*, *adsolet*, *adsumis*, *adtere* (non corr. 97, 18, 19); *conprimere*, *conrumpere* (nil mutat. 110, 6), *inmutabilis*, *inmotae*, *inruere*. emendauit praeterea *acciperant* 132, 2; *bucelam* 110, 21; *decim* 109, 4; *detractare* 139, 8; *turabula* 148, 16. 18 alia, ubique fere *postolare* emendauit m. 2 uelut 78, 13; 152, 9. 20 (sed *cfr.* 68, 4). manus prima qualis fuerit, ex his potest

cognosci: uox 'eleemosyna' legitur *elemosyna* 73, 16, *elemosina* 74, 14, *elymosyna* 75, 2, *elymosina* 81, 3; *ungere* uariatur cum *ungere*, *caticumenus* cum *cathicumenus*; constanter scribitur *contempnere*, *dampnare*, *iocundus*, *oportunus* (-itas), *scisma* (-ticus), *temptare*, *tinguere*, *urguere*.

aduerbia in *e* desinentia partim *ae*, partim *e* praebent uelut *studiosae* 40, 17, *nefarie* 54, 20. *e* et *ae* confunduntur passim, uelut: *cecus*, *cedes*, *demon*, *eramentum*, *fariseus*, *greca*, *heretici*, *inlesa*, *iudei*, *merere*, *palestina*, *penitere* (-entia), (recte 60, 13. 17) composita cum praepos. *prae* (*precepta*), *querere*, *questio*, *seuire*; *e* final. passim; *aeclesia*, *aequi*, *caelebrare*, *praeces*, *praeciosus*, (*com*)*prae*hensus, *praemere*. *e*=*oe*: *fedum*. *i* et *y* confunduntur: *cataclismus*, *misteria*, *presbiter*, *simbolum*, *siria*; *chryisma*, *cymiteria*, *paradysus*, *syna*. *c* et *t*: *milicie*, *pacientibus* (-ter), *seculum*, *spacia*; *commertium*, *iuditium*, *pernities*, *prouintia*. *f*=*ph*: *chirografa*, *fantasma*, *faretra*, *fotinus*, *frigia*. *h* uitiose: *archa*, *daniel*, *gabriel*, *habundare*, *macharius*, *sepulchra*, *thorus*; *h* omisum: *corus*, *crisma*, (*chryisma* 85, 16), *kartago*, *scola*, *tracia*. praeterea *d* et *t* (*adque*, *inquit*), *u* et *b* (*acerua*, *intrahit*) saepissime confunduntur. rarius consonantes geminantur (*anul-linus*, *effesus*, *uellitis*) uel omittuntur (*baltasar*); semel legitur *tincxit* 129, 16. singulares scripturae sunt: *aspirare*, *commodare*, *exultatio*, *hebitudo*, *dioclytianus*, *loquuti*, *nabugodonosor*, *sub-cumbere*, *superscriptus*.

Remensem meum in usum contulit C. Wotke, iterum inspexit A. Haberd.

- B Codex Parisinus membranaceus nr. 1712, olim *Baluzianus* nr. 290, in 4° (26 : 19) saec. XIII scriptus a duobus uel tribus librariis Optatum fere totum continet fol. 67, quae binis columnis tricenarius uersus, inde a fol. 17 uiceni quini complent. qui liber cuius bibliothecae olim fuerit, ex titulo patet fol. I praefixo: *de conuentu sct. dyonisi Rem.* alter qui librum possedit fuit Stephanus Baluzius (cfr. Delisle, *le cabinet des manuscrits* I, 364; Deloche, *Etienne Baluze sa vie et ses oeuvres*, Paris 1856) cuius nomen addito numero 290 subscriptum est titulo supra laudato. in libri huius tegumento glutine inserta est

notitia quaedam gallice conscripta, qua cognoscimus, quem hodie Optati codicem Parisinum in manibus habemus, fuisse unum ex numero illorum sex manuscriptorum, quos „l'abbé Rousseler ancien Theologat de peronne se fait un plaisir de remettre entre les mains de Son Eminence M'gr. le Cardinal de Rohan.“ in his libris praeterea duo fuerunt conscripti ab ipso Baluzio et Johannis Maldonati opera Parisiis confecta. exaltera eademque gallica inscriptione edocemur codicem nostrum emptum esse a. 1729 „de l'abbé Rousseler ancien Theologat de l'église coll. et royale de Peronne en Picardie.“ quoniam Baluzium a. 1718 diem obiisse supremum constat, abbatem illum quantum scimus codicem nostrum post Baluzium possedissee necesse est. sed qua ratione in manus Baluzii, qua in Rousselii peruenit codex ille? redeamus ad libri nostri incunabula, in conuentum s. Dionysii Remensis. hac in urbe sedem archiepiscopalem obtinuit medio saec. XVI Carol. Mauric. le Tellier (*cfr. Delisle, le cabinet I, 302*), cuius bibliothecae manuscriptis opulentissimae aliquamdiu praefuit Philippus Siluius (*cfr. Jöcher, Gelehrtenlexikon IV, 968*). is uir eruditissimus Maldonati, de quo supra diximus, operibus edendis singularem nauasse operam dicitur et ex eiusdem Philippi Siluii nomine unum Optati codicem nuncupat Dupinius, quem praeter reliquos quattuor in editione sua adornanda (a. 1700 et 1702) adhibuit. qui codex sub Philippi Siluii nomine deperditus renascitur, ut mihi uidetur, codex Baluzianus. nam non solum quae inter Remensem et Baluzianum intercedit necessitudo eadem est atque codici Philippi Siluii a Dupinio attributa sed etiam quae in alio codice Parisino, de quo postea disputabimus, dico Sangermanensem nr. 11623, ex Siluiano excerpta leguntur, fere ubique cum Baluziani lectionibus concordant. uerisimile igitur est Siluium bibliothecae Tellerianae Remensis aliquamdiu antistitem ex libro abbatiae s. Theodorici Remensis Optati opera uel ipsum exscripsisse uel exscribenda curasse, quo exemplari usus est Dupinius. mox hunc librum in suam bibliothecam rettulit Baluzius, qui indefesso studio codices antiquos totam per uitam uenatus in apographis tum demum

cognosci: uox 'eleemosyna' legitur *elemosyna* 73, 16, *elemosina* 74, 14, *elymosyna* 75, 2, *elymosina* 81, 3; *ungere* uariatur cum *ungere*, *caticumenus* cum *cathicumenus*; constanter scribitur *contempnere*, *dampnare*, *iocundus*, *oportunus* (-itas), *scisma* (-ticus), *temptare*, *tinguere*, *urguere*.

aduerbia in *e* desinentia partim *ae*, partim *e* praebent uelut *studiosae* 40, 17, *nefarię* 54, 20. *e* et *ae* confunduntur passim, uelut: *cecus*, *cedes*, *demon*, *eramentum*, *fariseus*, *grece*, *heretici*, *inlesa*, *iudei*, *merere*, *palestina*, *penitere* (-entia), (recte 60, 13. 17) composita cum praepos. *prae* (*precepta*), *querere*, *questio*, *seuire*; *e* final. passim; *aeclesia*, *aequi*, *caelebrare*, *praeces*, *praeciosus*, (com)praehensurus, *praemere*. *e*=*oe*: *fedum*. *i* et *y* confunduntur: *cataclismus*, *misteria*, *presbiter*, *simbolum*, *siria*; *chryisma*, *cymiteria*, *paradysus*, *syna*. *c* et *t*: *milicie*, *pacientibus* (-ter), *seculum*, *spacia*; *commertium*, *iuditium*, *pernities*, *prouintia*. *f*=*ph*: *chirografa*, *fantasma*, *faretra*, *fotinus*, *frigia*. *h* uitiose: *archa*, *daniel*, *gabriel*, *habundare*, *macharius*, *sepulchra*, *thorus*; *h* omissum: *corus*, *crisma*, (*chryisma* 85, 16), *kartago*, *scola*, *tracia*. praeterea *d* et *t* (*adque*, *inquit*), *u* et *b* (*acerua*, *intrabit*) saepissime confunduntur. rarius consonantes geminantur (*anullinus*, *effesus*, *uellitis*) uel omittuntur (*baltasar*); semel legitur *tincxit* 129, 16. singulares scripturae sunt: *aspirare*, *conmodare*, *exultatio*, *hebitudo*, *dioclytianus*, *loquuti*, *nabugodonosor*, *subcumbere*, *superscribtus*.

Remensem meum in usum contulit C. Wotke, iterum inspexit A. Haberd.

- B Codex Parisinus membranaceus nr. 1712, olim *Baluzianus* nr. 290, in 4° (26 : 19) saec. XIII scriptus a duobus uel tribus librariis Optatum fere totum continet fol. 67, quae binis columnis triceni uersus, inde a fol. 17 uiceni quini complent. qui liber cuius bibliothecae olim fuerit, ex titulo patet fol. I praefixo: *de conuentu sct. dyonisii Rem.* alter qui librum possedit fuit Stephanus Baluzius (cfr. *Delisle, le cabinet des manuscrits* I, 364; *Deloche, Etienne Baluze sa vie et ses oeuvres, Paris* 1856) cuius nomen addito numero 290 subscriptum est titulo supra laudato. in libri huius tegumento glutine inserta est

notitia quaedam gallice conscripta, qua cognoscimus, quem hodie Optati codicem Parisinum in manibus habemus, fuisse unum ex numero illorum sex manuscriptorum, quos „l'abbé Rousseler ancien Theologat de peronne se fait un plaisir de remettre entre les mains de Son Eminence M'gr. le Cardinal de Rohan.“ in his libris praeterea duo fuerunt conscripti ab ipso Baluzio et Johannis Maldonati opera Parisiis confecta. exaltera eademque gallica inscriptione edocemur codicem nostrum emptum esse a. 1729 „de l'abbé Rousseler ancien Theologat de l'église coll. et royale de Peronne en Picardie.“ quoniam Baluzium a. 1718 diem obiisse supremum constat, abbatem illum quantum scimus codicem nostrum post Baluzium possedissee necesse est. sed qua ratione in manus Baluzii, qua in Rousselii peruenit codex ille? redeamus ad libri nostri incunabula, in conuentum s. Dionysii Remensis. hac in urbe sedem archiepiscopalem obtinuit medio saec. XVI Carol. Mauric. le Tellier (*cfr. Delisle, le cabinet I, 302*), cuius bibliothecae manuscriptis opulentissimae aliquamdiu praefuit Philippus Siluius (*cfr. Jöcher, Gelehrtenlexikon IV, 968*). is uir eruditissimus Maldonati, de quo supra diximus, operibus edendis singularem nauasse operam dicitur et ex eiusdem Philippi Siluii nomine unum Optati codicem nuncupat Dupinius, quem praeter reliquos quattuor in editione sua adornanda (a. 1700 et 1702) adhibuit. qui codex sub Philippi Siluii nomine deperditus renascitur, ut mihi uidetur, codex Baluzianus. nam non solum quae inter Remensem et Baluzianum intercedit necessitudo eadem est atque codici Philippi Siluii a Dupinio attributa sed etiam quae in alio codice Parisino, de quo postea disputabimus, dico Sangermanensem nr. 11623, ex Siluiano excerpta leguntur, fere ubique cum Baluziani lectionibus concordant. uerisimile igitur est Siluium bibliothecae Tellerianae Remensis aliquamdiu antistitem ex libro abbatiae s. Theodorici Remensis Optati opera uel ipsum exscripsisse uel exscribenda curasse, quo exemplari usus est Dupinius. mox hunc librum in suam bibliothecam rettulit Baluzius, qui indefesso studio codices antiquos totam per uitam uenatus in apographis tum demum

acquieuisse dicitur, cum archetypi parandi prorsus nulla erat facultas (*cfr. Delisle, le cabinet* 365). quo mortuo in bibliothecam regiam peruenit. inde depromptus quibus tum casibus iactatus sit ille codex, ex tertia inscriptione colligi potest in fol. B supremo in margine seruata: „c'est un de volumes de la collection de M. Baluze le quel avoit esre enleué depuis que le catalogue fut imprimé. on a marqué le defuit à la marge du meme catalogue imprimé ainsi. le Roy a payé deux fois ce volum.“ itaque codex iste bibliothecae regiae nescio quo casu non restitutus in manus abbatis illius Rousseler peruenit, a quo iterum non sine pretio emptionis suum in locum rediit.

Scripturae aspectus ipse docet codicem nostrum a pluribus confectum esse librariis, quorum primus paruis utitur litteris iisque saepissime correctis et coloribus rubris caeruleisque ornatis, alterius scriptura inde a fol. 17 magnopere ex bibula laborat membrana et quinis uersibus minus columnarum spatium implet; tertia manus maioribus litteris multisque compendiis notabilis est. pro quaternionum numeris in plerisque foliis qui dicuntur „custodes“ adscripti sunt infimo in margine, uelut fol. 8^b, 16^b, 24^b, 32^b... 56^b; fol. 64 uero uacat. qui librarii etsi scriptura inter se diuersi mendorum sane copia simillimi uidentur. non semel syllabae sensu carentes coniunguntur uelut: *qui abalice ábasilice* 16, 10; *fonteri uulus* 17, 17; *acer uicibus* 23, 22; *deo reprophete* 41, 3; *iacta reuoluisti* 119, 8; *si salienus* 47, 23; *dua euidetur* 48, 9; *qui atraditoribus* 92, 5; uel peruerse distinguuntur sicut *a/chaia*, *a/it*, *a/lieno*, *a/postolo*, *des/tructa*, *e/nim*, *o/blata*, *pos/tulatum*, *y/sayam*, saepissime praepositiones *a* (*ab*) *de*, *in*, rarius *inter*, *per*, *pro* sequenti uocabulo adpinguntur, ita ut nonnumquam uerborum nascatur ambiguitas uelut *amari* = *a mari* 34, 7, *auite* 45, 3, *abortu* 35, 17 *adeo* 85, 7, *ingentibus* 35, 5, *inuia(m)* 39, 22; 40, 7. 14, *infidelis*, *desponsis*. *cfr.* praeterea: *auobis*, *deuia*, *exoceano*, *inore*, *indicendo*, *inunctum*, *interceteras*, *prote*, *promerito*. alia huiusmodi sunt: *facillum*, *orabida*, *sanctieritis*, *quod-excurrit*, *usqueadoccasum*, *proculdubio*, *negaremini ne* (= *negare*

minime 142, 4). neque minus crebro syllabae leguntur peruerse distinctae uelut: *a-lexander* 37, 3, *as-modeus* 69, 6, *hi-spanum* 44, 10, *hos-tum* (= hortum) 46, 24, *nec-is* 64, 10, *sed-erunt* 40, 14, *semi-nata* 73, 6, saepissime praepos. *ab*, *ad*, *in*, *inter*, *per*, *preter*. atque sescenti sane adferri possunt loci, in quibus pro *rt* errauit librarii manus scribendo *st*, quod uitium etiam atque etiam emendatum non prorsus sustulit correctoris opera. leguntur enim: *castago* (*Kastago*, sed *Kartago* 75, 9), *casta*, *cesta*, *compestis*, *confesta*, *conuestisti*, *consostium*, *cohostes*, *desesta*, *euesterent* (non corr. 61, 12. 17. 20); (*h*)*ostus*, *hostari*, *hostamenta*, *incest*, *libestas*, *mostem*, *mastir* (saepe non corr. cf. *mastiria* 68, 10), ubique fere *pastem* (s), *pastiri* modo correctum, modo intactum (cfr. 48, 12; 49, 13; semel *partem* 95, 5), *pestinet*, *reuesti*, *tastareo*, *testio*, *uestitis*, *uistus* seu *iustus* (= uirtus)

Sed latissime patet usus confundendi litteras *a* et *e* (ubique fere *e* pro *ae* final., *pre* et *preter*), *e* et *oe*, *i* et *y*, (semel *epyscopus*, *epystola*), *u* et *b*, *e* et *i* (*decim*, *hebitudo*). *h* uel additur (*archa*, *danihel* iuxta *daniel* 79, 17. 18. 20, *habundare*, *ihersusalem* 70, 10 — *ierusalem* 70, 17. 18 — *ihereimias*, *lauachrum*, *lintheamen*, *macharius* iuxta *macarius*; *michi*, *nichil* uariatur cum *nil*, *nihil* 46, 9, *perhennis* 115, 7, *scismathicus* et *scismaticus*, *thorus*;) uel omittitur: *corus*, *crisma*, *eucaristia* (recte 53, 21), *Kartago*, *ortus*, *scola*. *f* = *ph*; *efesus*, *fantasma*, *faretra*, *finees* (*fines* 88, 4), *fotinus*, *frigia*. creberrime usurpatur *c* pro *t*: *eciam* 47, 6 (plerumque *et-iam*), *fidencius*, *gracianus*, *ingencius*, *maxencius*, (*pro*)*nunciare*, *pacienter*, *paciebatur*, *precium*(-iosus), *saciasti*, *sediciosus*, *spacia*, *transgluciendos*, *tercius* (singill.), *uiciosus*; praeterea substantiua desinentia in *tia*, *tio*, *tium* uelut: *duricia*, *ignorancia*, (*in*)*iusticia*, *milicia*, *pudicicia*, *sentencia*, *stulticia*; *appellacio*, *conlacio*, *correpcio*, *disputacio*, *oracio*, *persecucio*, *presumpcio*, *racio*, *trucidacio*; *flagicium*, *hospicium*, *palacium*, *sacerdocium*, *silencium* et genet. plur. *credencium*, *gencium*, *presencium*, *uociferancium*.

t = c: gretia, iuditium (recte 79, 1), *mendatium, prouintia* (recte 96, 3) *suspitio*. *t = d: aliquit, aput*. *c = s: dissentio incilencium*. consonantes geminatae: *admississe, affrica (-anus), auferre* (recte 127, 7) *anullinus, deffectum, deffendere, erramentum, mittellae*; simplices: *acusandam* 86, 21, *comunio* 47, 8, *excusa* (= *excussa*), *suficere, tesalonic*. falso intrusae: *buscella, calumpnia, contempnere, excercitus, psalomon, scrobrem, sol(l)empniter*; cfr. praeterea *euuangelium(-licus)*, *χpristus* 71, 17. uariatur scriptura *intelligere* et *intellegere*, *scisma* et *schisma*, *damnare* et *dampnare*, *contemnere* et *contempnere*; constanter offertur *iocundus, oportunus, exurgere, exultatio, nunquid, tanquam, tinguere, quod(ubi)cunque, unguere*. Parmeniani nomen mox *permenine* 102, 13, mox *parmenine* 114, 2 legitur. singulis tantum in locis praebentur *coagolare* 50, 11, *menbris* 50, 10, *scandela* 109, 17 (recte 109, 19), *nabugodonosor, persequutio, subcumbere*.

Hunc codicem summa liberalitate huc missum ipse qua potui diligentia contuli.

Ma-
tériaux

In bibliotheca nationali Parisina praeterea codex adseruatur Sangermanensis nr. 11623 s. XVIII. hic liber est Optati editio a Priorio curata (a. 1676), cuius in marginibus et iuxta et infra textum a duabus manibus uariae lectiones ex Colbertino, Parisino (G), Philippi Siluii codice adscriptae sunt ita, ut Colbertini notae in margine infimo, utraque alia iuxta Optati uerba (sinistro in latere Siluianae, dextero Sangermanenses) legantur. quae cum ita sint, in hoc manuscripto apparatus reperimus criticum, qui nouae editioni parandae a nescio quo adornatus est, id quod indicat notula: *matériaux pour une édition d'Optatus* — cfr. inventaire des manuscrits de s. Germain nr. 11504—14231. hunc librum tum non neglegendum esse putari, cum de Philippi Siluii codice illo iam in tenebris errabam, incerta quidem spe ductus ex hoc manuscripto Siluianas lectiones in usum nouae editionis recuperari posse. quas scripturas a Carolo Vrba summa diligentia et opera exscriptas cum perspicerem et cum notis editionis Dupinianae

compararem, in codicem incidi Baluzianum, in quo Siluanum illum hoc nomine frustra inuestigatum agnoui. itaque superfluum duxi lectionum specimen augere locis ex Sangermanensi illo seligendis, quamquam qui ex eodem manuscripto exscripsit non ubique recte legisse, recte adnotasse uidetur.

Excerpta nonnulla ex Optato continet praeterea codex Parisinus nr. 8790 A inde a fol. 67^a — 69^a, qui in catalogorum indicibus omissus ad crisin nihil prorsus adiumenti adferre potest. idem ualeat cod. Tolosanus nr. 468 (*cfr. catal. génér. VII*)

Restat, ut codicis Cusani, ex quo editio princeps a Cochlaeo ^{Cusanus} confecta est, mentionem saltem faciam, quamquam hunc librum frustra a me inspiciendi causa qua decet humilitate postulat huc transmitti tandem mihi negatum est. adseruatur in bibliotheca hospitali Cusana sub nr. 30 siue C. 7 codex miscellaneus s. XV, qui Optati sex tantum libros continet his uerbis a manu recentissima additis: *liber VII qui est spurius desideratur*. iam Cochlaeum librum septimum in hoc codice non inuenisse postea apparebit.

Desiderio quodam adhuc angimur codicis Bobiensis nr. 23132 s. X. (*cfr. Muratori, antiqu. III, 817; Becker, catal. bibl. antiqui p. 64, § 32*) et codicis illius Tiliani, quo Balduinus ^{Tilianus} editionem suam exornaturus alteram usus est nouo eoque pretioso criseos adminiculo. sed iam Dupinio, qui centum fere quadraginta annis post Balduini curas Optatum denuo recensuit, hunc librum „uidere non contigit“. Bobiensis ille „libros Optati episcopi contra Donatistas II^a continens et Tilianus adhuc usque deludunt oculos latibula inuestigare uel fati quasi occulta aperire cupientes. tamen unus Balduinus, qua est in rebus criticis grauitate, nobis pro libro etsi deperdito esse potest — sunt enim plerumque Wolfio teste libri *surda oracula*. idem ipse „historiam carthaginensis collationis“ suam prooemiaturus Iohannem Tilium episcopum Meldensem (*de quo cfr. Delisle, le cabin. I, 285*) compellat scribens: „cum hisce diebus Optatum nostrum, quem ope *tui codicis* iterum emendatum..edere instituo“ e. q. sq. et alio loco (*commentar. rerum ecclesiast. p. 1.*):

„altera haec editio — dicit suam — duobus manuscriptis.. subnixa, quorum alterum Io. Tilio episcopo Meldensi... debemus“, eundemque codicem Tilianum profert in adnotationibus ad Optati libros III, IV, 5 (p. 108, 17), inprimis VII pertinentibus. in loco postremo libr. VII spurium sese aliquando suspicatum mutasse sententiam suam profitetur „cum hic liber reperiatur in tribus quibus usus sum manuscriptis.. bene autem habet, quod multae paginae, quae desiderabantur, inuentae sunt in Tiliano exemplari et postrema pars, quae in eo deerat, in aliis exemplaribus exstiterit“. ex quo patet Tilianum librum praebuisse librum septimum etsi non totum et quae in aliis codicibus desiderentur, in Tiliano fuisse seruata. atque iam eo peruenit disputatio, quod grauissimum diiudicandi adferat momentum, dico interpolationes quae feruntur libri VII, ex uno codice Tiliano descriptas. sunt omnino sex loci magis minusue spatiosi, quos Balduinum secutus in hac editione libro septimo attribui: 1) p. 159, 16 — 163, 26; 2) p. 165, 2 — 167, 33; 3) p. 168, 10 — 13; 4) p. 170, 12 — 14; 5) p. 171, 3 — 5; 6) p. 172, 21. 22

LII. VII Iam supra explanauimus hanc esse libri postremi summam, ut in traditores traditorumque filios multo maiore cum indulgentia ac facilitate proferantur sententiae, quae sane abhorrere uidentur a seueritate quadam animique rigore in reliquis libris expresso. quam discrepantiam sublaturi ad retractationis confugimus coniecturam, qua probata et additamenta illa ex Tiliano deprompta, inprimis duo priora eaque spatiosa haud scio an reici non possint. atque primum hi loci duo et sententiis cum libro septimo optime cohaerent et, uti Optati erat, nonnulla continent, quae iam supra tractata erant, dico inprimis de Moyse exempla ex sacra scriptura petita (Exod. 20, 13. 14; u. indic. II). neque offendimur in dicendi genere, quod Dupinio nescio quibus causis suspectum erat. at probabilem, inquires, modum capitis primi ambitus excederet, si Tiliani additamentum hoc loco inculcaretur, quod negare minime in animo est. sed ut omittam capitulorum distinctionem haud dubie non ab Optato esse profectam et in prioribus quoque

libris capita maioris ambitus inueniri (uelut II, 1. 25; III, 3. 4; IV, 5. 6; V, 1. 5. 7; VI, 1), mordicus, ut dicitur, teneas uelim, quae sit libri postremi indoles utpote neque absoluti neque perpoliti. accedit, quod locis illis quam disertissime patrocinari uidetur Tiliiani ceterorumque codicum comparatio, quod interpolationum attinet sedem. leguntur in Tiliano (p. 159, 16): bono pacis *unitatem facere debuerant* etiam et ipsi — quamquam et si illorum *unitas fieret* et si ad ecclesiam *e. q. s.* (p. 163, 26); in reliquis manuscriptis: bono pacis *unitatem facere (unitas fieret ARR) debuerant* et si (*e. s. om. CG*) ad ecclesiam *e. q. s.* potuisse intercidere in reliquis, quae Tilianus habet, similitudine uerborum *unitatem fecere* et *unitas fieret* in oculos incurrere arbitror, praesertim cum in tribus manuscriptis *unitas fieret*, quod habet Tilianus pro Colbertini et Germanensis codd. lectione *unitatem facere*, reapse legatur. utramque igitur lectionem Tilianus in hoc loco habet. ceterum silentio non praetereundum est in margine fol. LVIII, 1 adnotasse rubrica manu recentissimam in cod. G *omissio?*, quae uox ad lacunam in G statuendam haud dubie spectat. eadem fere ratio est alterius loci (p. 165, 2 — 167, 33). in Tiliano legitur: *delinquatur cum et temporibus* — non uoluntas. *temporibus unitatis* *e. q. s.*; in reliquis: *delinquatur temporibus unitatis*. unum idemque illud *temporibus* lacunae ansam praebuisse uerisimile est. praeterea sententiarum ordo et in hoc altero additamento libri septimi tenorem aequè redolet ac prioris additamenti, dico traditorum excusationem, qui necessitate, non uoluntate peccauerint. at duo haec additamenta quam artissime sententiis unum quasi alterum excipere fortasse offensioni esse potest, praesertim cum in secundo loco et ratiocinationis et exemplorum genera nonnumquam minus grauiā, ne dicam inania et futilia uideantur (cfr. p. 166, 25 sq.). sunt enim eadem fere in utroque loco exempla biblica (Moyses legis tabulas frangens, arca testamenti ab Israhelitis tradita, legis libri a Ioachim rege incensi), eadem fere repetitur conclusionis ratio (cfr. 163, 20—22; 167, 31 sq.) neque tamen desunt secum pugnantia uelut p. 167, 32 et 168, 5.

sed ex hac difficultate facile te expedias ratione habita, qualis sit totius libri septimi indoles utpote non absoluti perfectique. qui si specimen quoddam praebet singulis locis inculcandi et reficiendi, non temerarium esse arbitror illud primum additamentum amplificatione et emendatione ortum ex altero additamento iam suo loco inculcatum fuisse, cum alterum uelut primi exemplum librarii errore in eundem librum sit intrusum. notandum denique est in Sangermanensi manum recentissimam iterum rubrica adscripsisse *omiss.* et illud *adde* uerbo *temporibus* praefixum in AR turbati ordinis mouere suspicionem.

Quae sunt reliqua minoris ambitus additamenta stant caduntue, prout de duobus prioribus constitutum diiudicatumque est. tertius ille locus interpolatus (p. 168, 10—13) repetitionem continet paucis uerbis comprehensam eius sententiae, quae in duobus prioribus copiosius explicata exemplisque firmata erat. nimirum quidem hoc loco conclusio illa desideratur, quae antea (p. 163, 22 sq.) cognoscitur necessaria. atque quod quartum attinet additamentum (p. 170, 12—14), item iterato uocabulo *repellere* lacunam in reliquis manuscriptis ortam esse haud incredibile uidetur. praebet enim Tilianus: nostra est non solum uos non *repellere* — unitas fieret bono pacis non *repellere*; reliqui: nostra est bonum^{um} (bono CG) pacis non (uos non RB) *repellere*. repetitur illud *repellere* utrimque, ex *bono*, quod cum Tiliano concordat, correctum est *bonum* in CG, denique uariatio illa *uos non* (RB) cum Tiliani lectione item congruit, quae argumenta genuinam esse interpolationem illam euincere possunt. duo extrema additamenta alterum (p. 171, 3—5) uerbis *apud homines* cum complet locum sacrae scripturae saepius prolatum, tum sententiam postea explicatam (172, 14 sq.) uerbis *gravius est enim* e. q. s. ex consulto uariare uidetur; post uocem *negauit* (u. 7) manus eadem recentissima crucem apposuit et in margine adscripsit *omiss.* alterum tandem (p. 172, 21. 22) Petri apostoli comprobatur laudes argumentatione ex Matthaeo deprompta; nam *quod instinctu dei patris hoc dixerit*

idem ualet atque illud Matthaei 16, 17: *quia caro et sanguis non reuelauit tibi sed pater meus.*

Neque uero praeter additamenta illa in hoc libro omnia inter se consonant. de transpositione capitis 6 ex libro VII in librum III, quo transposito sic demum plane digneque terminari librum III Dupinius censuit, iam supra diximus. tamen idem uir doctissimus non offensus est eo, quod quae libri septimi omnibus in codicibus sunt extrema — c. 6, 7 — non minus de Macario unitatis operario agunt quam locus ille transpositus. quodsi unus ille locus propter Macarii res commemoratas ex libro septimo reiectus est, et utrumque alterum eadem de causa remoueri aequum erat, ita ut liber extremus capite 5 finiretur, quod fecit Balduinus. sed ita fugias ne praeter casam, ut aiunt: capitis enim 6 prima in omnibus libris leguntur: *sed ut ad paulo ante dictum (dicta) redeamus iam ad illum locum* e. q. sq. illud *paulo ante* in libro VII commode referri posse ad librum VI quis ausit persuadere? sin autem et capp. 6, 7 tertio libro adsueres, profecto nihil lucri adferret haec transpositio. nam neque postremus liber exitum haberet probabilem et liber tertius, cuius finis transposito illo loco haud incommodus uidetur, in extremis mutilatus et codicum silentio truncatus existeret. itaque non mirandum est ipsam libri septimi rationem finemque ex incondita quam codices praebent traditione patefieri. id unum denique monendum uidetur additamenta illa Tiliana et in Sangermanensi 11623 (matériaux...) desiderari. nam adnotatio uoci *ueritatis* adscripta (p. 180, 2): *cetera laccrata sunt in MS^o tribus (sic) aut 5 foliis. Ex alio MS^o antiquiore sequentia obseruauimus* partim ad B pertinet, qui profecto uerbo illo explicit, partim ad R, qui codex sane antiquior spatiosiore lacuna (p. 180, 5 — 181, 1) interruptus reliqua ad finem usque persequitur.

Restat, ut de fide ac cognatione singulorum codicum, quos huius editionis supra percensui fundamenta, rationem reddam. quod librorum attinet antiquitatem, in diuersissimum discedunt P saec. V uel VI et G s. XV. tamen mira nescio qua causarum serie hi libri unam codicum familiam repraesentant, quorum

De cri-
seos
funda-
mentis

proprium est referri ad retractata, ut hac uoce utar, Optati uerba. cuius disputationis quamquam maxima pars apparatus critici continetur explicatione, tamen hoc loco ut probanda PG probentur, nonnulla praedicari atque repeti licet. atque primum concordant plerisque in locis, qui retractationis uestigia manifestant uelut: 5, 14 *denotant* (detrahunt); 7, 15 *commemoratio* (com..onem faceres); 10, 8 *baptizari potest* (baptizatur); 24, 9 *pro facto schismate iratus* (p. neglectis mandatis suis iratus); 24, 16 *auido hiatu* (a. ore); 28, 1 *reuerti licuisset et nec ad Carthaginem accederet* (reuertenti ad carth. contingeret); 28, 16 *inter haec Donatus* (cum haec fierent Donatus); 29, 16 *habetur uolumen* (habentur u...a); — cfr. 28, 15; 33, 24 *terminos* (limites) — illud *terminos* ex psalmo praecedente mutatum — 35, 5. 7 *inter gentes* (in gentibus) — itemque ex sacra scriptura correctum; 49, 18 *ad..libertatem redisse contigerit* (ad...libertatem factam esse constitit); 50, 13 *latebat* (iacebat); 50, 16 *sacra sacrilega* (sacrilegia); 51, 14 *ab eiusdem temporis* (illius temporis); 53, 13 *memoriam custodem debere esse mendacis* (m. c. habere esse mendacem) — cfr. praeterea 11, 6; 15, 20; 21, 8; 22, 6. 11; 23, 20; 26, 8; 27, 13; 30, 4; 31, 4. 6. 10; 53, 15; 57, 4; 59, 23; 60, 12; 63, 9; 65, 2. 20; 66, 3. neque uero conspirationis exempla desunt transpositis additis omissis uerbis uerborumque formis mutatis uelut *transposita*: 10, 22; 13, 2; 23, 17; 32, 9; 37, 11; 40, 16; 45, 3; 48, 16; 50, 19; 54, 17; 63, 7; 64, 1 — *addita*: mortuum—lingua 64, 12; non curat—deus 64, 16; et deo crediderint 66, 8; inuenistis—eueritisse 61, 17; in psalmo XIII 52, 7 (cfr. decimo 58, 7); et carnibus 49, 14; uel exusserit 30, 4; id est 29, 17; in capite 60, 6; in me 57, 3 (*u. Uulg.*); cfr. praeter locum biblicum suppletum (59, 5) 8, 22; 28, 6; 29, 1. 5; 30, 10. 15; 35, 14; 39, 18; 41, 10; 43, 8; 46, 23; 50, 21; 53, 15; 54, 19; 63, 21; 66, 11 — *omissa*: et 20, 9; 23, 5; 25, 3; 35, 20; 48, 15; esse, fuisse 42, 9; 31, 4; et reliqua 27, 18 (praeterea 3, 11; 4, 19; 19, 10; 31, 3; 35, 11; 40, 2. 10; 57, 15; 63, 6) — *tempora modique mutata*: 3, 5;

4, 21; 13, 1. 10; 23, 2. 15; 43, 5; 54, 15; 58, 7; 64, 14
— *personae numerique mutatio*: 4, 8. 20; 13, 2; 15, 4; 28,
7; 37, 13; 49, 13; 63, 5; 66, 12.

Attamen in aliam sententiam haud scio an recte detorqueamur, locos si percensem non ita paucos, quibus interpolatoris uel correctoris cuiusdam opera haud dubie in G cognoscitur, ita ut plerumque P et R inter se consentiant. atque huius operae palmare quoddam testimonium offertur p. 3, 8: *storiā* RB, *itoriam* P, *uictricem* G (sc. pacem); eandem uim auctoritatemque habent *addita* quaedam in G uelut: *quibus—respondeam* 5, 20; *iam posco* 6, 15; *dictum est uel* 23, 3; *in necem . . diuisoris* 24, 14; *humilitas* 57, 8; *usurpato ecclesiae nomine* 24, 21 (quae sane iterum leguntur in eodem capite 25, 6) itemque repetita sunt ex psalmo praecedente *cantate—nouum* 35, 2; *et* saepissime additum 14, 15; 17, 14; 24, 16; 34, 6; 39, 7; 44, 19; 53, 1; 60, 10; *in* 9, 7; 15, 8; 34, 4; 50, 12; cfr. alia addita 24, 22; 25, 4; 27, 2; 41, 9. 11. 13. atque plerisque in locis singulae uoces uariantur in G ut 19, 14 *redderet* (daret); 34, 14 *laboratis excludere* (fraudare laboratis PR); 6, 8 *exquirendam* (eruendam); 10, 17 *purior* (sanctior); 20, 17 *scriptum* (missum); 21, 18 *autem* (ergo); 26, 9 *principes* (iudices); 27, 10 *coagulatum* (clausum); 29, 15 *ordinare* (sordidare); 40, 1 *sciderunt* (scindere uoluerunt); 40, 9 *terminum* (conpedes); 53, 2 *inutilia* (hostilia); 54, 13 *uoluiisti* (laboratis); 58, 10 *sauciati* (sagittati); 59, 15 *siletur* (silentium est); 59, 20 *inuenire* (facere); 66, 2 *plenis* (aequalibus). doctum quendam correctorem redolent emendationes in cod. G uelut *autumnitanus* (autem) 29, 21; *tradiderit* (ex Donatistarum Actis depromptum) loco *prodiderit* 30, 3 nec non in locis biblicis 43, 13; 59, 7. constructionis quae dicitur uarietas nonnumquam reperitur uelut 3, 5 *ex* (per) . . *natus*; 63, 12 *et trahitis* (ut traheretis); cfr. 10, 18; 16, 12; 18, 13; 38, 10; 61, 13. creberrime transponuntur uerba ut 5, 7. 10; 13, 16; 27, 8. 16; 43, 2. 10; 47, 21. 23; 53, 17. 20; 57, 2. 11; 62, 6 *bis*.

Etsi omnibus in locis supra prolatis Petropolitani cum

Remensis scripturas, quas uncinis inclusi, concordare non negandum est, tamen hi loci numero haud inferiores non eam vim habere videntur, ut aliquid addant lanci contra affinitatem illam positam, quae intercedit inter P et G. etenim longe maximum numerum efficiunt uerba in G addita, in his saepissime illud *et*, uel transposita, et quae alioquin offeruntur discrepantiae, ad oculorum errores referri possunt aut interpolatoris haud indocti produnt operam, qui ex scriptura sacra, ex Donatistarum Actis, ex Optati ipsius uerbis intrudere non dubitauit, quae ipsi uiderentur addenda. atque si diligentius rimeris, quibus in locis inter se discrepent PRG, profecto multo artiora affinitatis uincula indagantur inter P et G, quod inprimis ex mendis corruptelisque colligi postet uelut: *in lege singulare* 13, 20; *profeta* (e) *ieiunio* 23, 19; *libro* (libello) 26, 6; *supra scribitis* (scriptis) 42, 18; *ornatus* (tornatus) 44, 17; *in cote* (cute) *acuistis* 63, 10. praeter locos in R lacunosos (27, 20; 50, 7; 59, 5; 61, 14; 64, 12. 16) haec addi lubet: *peccatoris* (*ca* expunct.) *uestri sumsistis* (promisistis) 58, 5; *inter paenitentia(m) et tormenta* 58, 12; *dolet deus in* (per) *Ezechielo* (-um) 61, 12; *toto die sub uobis* (uos) 66, 3. praeterea cfr. 27, 4; 30, 19; 40, 14; 42, 3; 52, 23 alia, quae lectiones cum Remensis scripturis comparatae affinitatis illius testes haud incerti existunt. denique quae emendationum specimina G compluribus in locis praebet, sanant scripturas in P, non codicis R genuinas uelut: *qui* 4, 18; *iaceat* 18, 6; *frater* 22, 16; *se rebaptisasse* 27, 5; *inuectum* 30, 16. igitur G propius accedere comprobatur ad P, ita ut unam uterque efficiant codicum familiam ex eodem fonte deriuati — nam ipso ex codice P descriptum esse G propter copiam discrepantiarum etsi non ita grauium minus habet probabilitatis.

Iam monendum est inde a libro tertio, cum destituti sumus Petropolitani codicis subsidio, in G sescenties offerri lectiones secundam auctoris nostri operam sat luculenter comprobantes. quarum maiorem partem adferemus, cum de necessitudine artissima, quae inter C et G intercedit, disputandi copia erit. qui restant loci, ad libros III—VI pertinent et sunt hi:

uestigia (indicia) 71, 15; *potestatem* (libertatem) 82, 5; *debuerant* (meruerant) 82, 9; *illo tempore* (tunc) 82, 16; *epistolas* (litteras) 82, 19; *mandatorum* (praeceptorum) 89, 6; *paruuli* (parui liberi) 91, 1; *scindere* (excidere) 93, 16; *scissura facta* (scissa parte) 94, 3; *feritatem* (furem) 95, 20; *deus* (ille) 97, 1; *crupistis* (inruistis) 97, 7; *effecta* (mutata) 97, 18; *distrahi* (uendi) 98, 7; *uideatur esse timendum* 102, 11; *iustificationes* (iustitias) 105, 16; *mechis particulam* (adulteris portionem) 105, 21; *unde* (de quo) 110, 17; *adduxisti* (addideras) 111, 24; *lauauit deus* (abluit dom.) 128, 4; *unquam* (in aeternum) 129, 5; *tingeret* (baptizaret) 130, 1; *regna caelestia* (r. caelorum) 130, 8; *possident cum* (diripiunt illud) 130, 20; *uos uestistis* (induistis) 140, 16; *ut mihi uidetur* (indubitanter) 142, 2; *persuasit* (iussit) 143, 11. atque si Parisini lectionem *haec in principio initio* cum ceterorum *haec in initio* (119, 3) contuleris, haud scio an res purior ac dilucidior cernatur: mutandum illud cum mutato in textum irrepsit. praeterea frequenter in G mutatur quae dicitur sententiarum constructio (110, 5; 112, 14; 120, 3; 127, 6; 132, 5; 134, 18; 144, 5; 155, 11) et uocabulorum ordo (90, 4; 91, 9; 93, 20; 96, 3; 97, 10; 102, 6; 108, 5; 109, 23; 126, 3; 135, 18—20; 137, 18. 20). at grauioris sane auctoritatis habentur permultis in locis inculcata et inserta, inprimis in scripturae sacrae locis uelut 83, 18; 85, 23; 90, 3. 15; 94, 1. 17; 95, 2; 103, 15; 108, 5; 114, 5; 122, 23; 127, 17; 133, 18; 138, 25; 142, 5. 6 (u. argumenti extrema libro V praefixi p. 118). sed non ita magnus est numerus lacunarum in hac librorum parte, quas offendimus: 92, 15. 24; 96, 8; 107, 19; 108, 8; 110, 21; 124, 18; 125, 21; 126, 2 alia.

Iam ad alteram codicum classem transeamus libris RB repraesentatam. qui adnotationem criticam oculis ut dicitur obiter percurret, in unaquaque pagina codices illos coniunctos conexosque inueniet, ita ut artissimo affinitatis uinculo contineri inter se appareat. qua de re quamuis pluribus disserere superfluum uideri possit, tamen grauissima quaeque eruere non dubitauerim, quo manifestius in oculos incurrat ex

ipso codice Remensi' alterum illum morosa quadam diligentia curaque descriptum esse. primum plerisque in locis codex B partim lectiones praebet, quae in R secunda demum manu correctae sunt uelut: *displicerat R, displicerat B* 41, 1; *uiuere*^{hibere} *portare*^{potare} R, *uiuere portare* B 44, 13; cfr. 35, 18; 42, 20; 88, 3; 119, 20. 21; 122, 14; 134, 5; 140, 24; 151, 9 — praeterea sunt uerba in RB repetita, in R expuncta, integra in B uelut 33, 4 — partim iam emendata ex Remensi recepit librarius Baluziani uelut 3, 5; 4, 8; 39, 20; 42, 1; 77, 6; 81, 6; 99, 4. 9; 123, 15; 139, 4; 179, 5, quae nonnumquam peruerse intellecta uel depicta uidentur uelut 24, 5; 48, 5; 96, 1; 120, 5; 146, 18; 168, 4. porro ex abundantia locorum copia, qui nisi duobus illis peculiare nusquam alibi seruantur, inepta uel peruersa notari liceat uelut: *inertibus* 11, 15; *cum illa* 13, 5; *apud circum cirtam* (circum B) 16, 10; *lilio* 22, 4 — cfr. 20, 22; 32, 3; 46, 12; 53, 5. 9; 63, 10; 72, 21; 84, 15; 101, 2; 115, 7; 149, 14; 150, 8; 153, 1. 15; 164, 11. huc pertinent numeri quidam tantummodo in RB corrupti uelut 60, 5; 68, 15; 71, 12; 104, 18; 127, 23. iam grauisimi sane momenti sunt, quae in libris illis desiderata alterius codicum familiae auctoritate (PG) comprobantur. in his imprimis praeter lacunas paulo spatiosiores (91, 9—25; 141, 10) notanda uidentur 49, 14; 52, 7; 57, 3; 60, 6; 64, 12. 16; 66, 7. 8; 70, 3; 71, 10. 21; 72, 5; 73, 10; 75, 21; 76, 19; 85, 7; 90, 17; 93, 6. 10; 95, 4. 14; 96, 22; 98, 1. 2; 106, 22; 118, 10; 125, 12; 128, 5. 9. 21; 132, 20; 135, 5; 141, 3; 143, 9; 146, 5; 147, 3. 14; 148, 7; 149, 15; 150, 1; 151, 16; 152, 1; 153, 9; 154, 24; 156, 8. 13; 170, 11; 172, 14; 179, 8. neque uero transpositionum specimina desunt affinitatis probandae testimonia, quo ex numero ad libri III locum unum uocari satis est (77, 18), ubi rerum continuatio seriesque et in R et in B foede turbata offertur. ad augendam denique argumentorum auctoritatem hoc loco repetendum est, quicquid lectionum iam supra prolatarum libris P uel PG peculiare retractationis uestigia demonstrare nobis persuasimus. iam restat, ut moneam

libri tertii prima ab extremo eiusdem libri argumento in RB perperam incipere, libri tertii ultima et suo loco et repetita in libro VII cum eisdem lectionum discrepantiis observari (99, 10), libri V caput ultimum a Dupinio suum in locum transpositum (cfr. 138, 26) prorsus desiderari in RB et in Cusano codicibus. quae tamen reperiuntur lectionum uarietates in RB perpaucae, profecto nullius momenti sunt aut numero aut grauitate uelut 35, 12; 41, 12; 45, 5; 122, 18; 134, 1; 147, 19; 151, 10; 168, 9; 172, 10 et simili ratione de transpositionis exemplis statuendum uidetur (12, 20; 45, 4; 47, 7; 57, 9; 153, 17).

Supersunt disputationi codices AC, quorum uterque mutilatus ad nos peruenit. Aurelianensem quam proxime ad Remensem accedere ex his locis colligi potest: *errores* 158, 5; *ratio* (. . one R) ibid; *ne qui* 164, 11; *sonant* 164, 14; *adde temporibus* . . nam *principes* 168, 1; *supra dictum est* 168, 4, inprimis in loci principio ex Tiliano codice interpolati 159, 16; cfr. praeterea lacunas (168, 20; 169, 8), quarum prior rasurae uestigium in A offert. sed cum G faciunt paucula uelut 164, 7. 16; 169, 1. 12. 15; 170, 10; peculiare in A non multas reperimus lectiones: 159, 9. 10; 165, 1 *bis*; 169, 3. 11; 170, 5. utrum Remensis ex Aurelianensi fluxerit an uterque ex communi fonte, uix probabili ratiocinatione ex mutilatis laciniis, quae in Aurelianensi codice traduntur, diiudicari potest. at de codicis Colbertini affinitate cum ex maiore fragmenti illius amplitudine tum ex bonitate multo certius probabiliusque discernendum uidetur. etenim perpauca habet cum Remensi communia uelut 99, 17; 145, 2. 10; 146, 11; 147, 7; 148, 4; 150, 11; 151, 5. 12; 152, 20; 158, 3; 168, 8; 176, 11; 178, 8; inprimis duos locos, qui in G interciderunt: 171, 20; 178, 14; at multo frequentior est lectionum consensus in C et G codicibus, quos non minus crebro inter se copulatos uideri licet in adnotatione critica quam alterius familiae libros R et B. ex locorum copia proponi lubet scripturas ineptas: 146, 19 *ingressus est*; 150, 12 *concupescuntur*; 169, 5 *scriptura muniuntur ager* (cfr. 147,

15); 158, 5 (*traditione*), tum uoces pariter omissas 101, 5; 145, 7. 20; 147, 1. 21; 150, 4 (simul cum Fulgentio); 151, 2; 153, 2; 163, 27; 164, 10 et lacunae uestigium 99, 16. additamenta: 149, 21; 151, 10; 153, 3, inprimis 153, 18 et 180, 5—181, 1, quae desiderantur in Remensi. transpositiones: 100, 14; 101, 5; 146, 12; 147, 20; 150, 16; 151, 3. 11; 153, 16; 154, 9. 23; 155, 25. accedit quasi silua lectionum, quae ad retractationis operam spectare uidentur uelut 100, 8. 15. 17; 144, 21 *bis*; 145, 5; 146, 3; 147, 8. 18 *bis*. 20; 148, 15; 150, 6. 15; 151, 11. 19; 152, 3; *murauerant* 152, 5. (sed cfr. R) 13; *extorquenda* . . *duxistis* (eripienda dixistis) 152, 18; 153, 5. 7. 16 (*ipsos natales*); 154, 4. 12. 21; 155, 1; 156, 21. 23; 157, 3; 159, 13; 163, 28; 174, 4 (*simplex e. q. sq.*); 176, 4 (*nec hic . . .*); 178, 19; 179, 4 (*uoluntate*); 181, 21 (*arguere*).

Cu-
sanus

Cusanus codex, quem, ut supra dixi, oculis examinare non potui, una cum Remensi ex eodem fonte deriuatus uidetur. ubique fere locorum lectiones editionis principis, si quid in adnotatione critica monendum erat, Remensis et Baluziani codicum auctoritate munitas legimus, uel maxime quod locos attinet et transpositos (27, 18; 77, 18; 88, 4; 135, 18) et lacunosos (49, 14; 64, 12; 71, 10. 21; 76, 19; 90, 17; 91, 9; 93, 6. 10; 95, 4; 98, 1; 103, 15; 125, 12; 128, 5. 9; 130, 20. 22; 141, 3. 11—20; 143, 9; 146, 5; 147, 3—6; 148, 7; 152, 1; 153, 9; 154, 24; 156, 8, 13). simili modo contra reliquorum codicum auctoritatem argumenti extrema in caput primum transferuntur libri tertii et contra ea capitis primi initium argumento extremo applicatur libri quinti; utrimque Cusanus in societate RB codicum uersatur. sexti uero libri argumentum unus ille Cusanus re quidem par idemque, sed uerbis uariatum auctumque praebet. tamen nimis est uiolentum dicere Cusanum ex Remensi esse descriptum; nam sex tantum libros ille amplectitur neque plus Cochlaeus editione sua in lucem misit prorsus inscius desiderari septimum, et complures in Cusano traduntur lectiones peculiares neque ineptae (5, 14; 7, 6. 22; 9, 12; 13, 1; 14, 2. 3; 17,

12; 18, 5. 14; 24, 1; 38, 7; 39, 24; 40, 8; 54, 16; 58, 15; 62, 17; 63, 3; 65, 15; 69, 18. 19; 75, 23; 94, 22; 102, 9; 107, 15; 109, 14; 122, 13)

Quae cum ita comparata sit librorum condicio, iam statuendum est, ad ueram scriptoris manum rimandam quem potissimum codicum manuscriptorum sequamur ducem. quodsi ex libri VII condicione, ex locis huc illuc transponendis, quos codicum alius alio loco eosque nonnumquam repetitos uariatosque praebeet, aliisque causis enucleatum est Optatum libros suos primum editos postea addendo amplificando corrigendo sat multis in locis recognouisse uel retractasse, id potissimum tenendum est hanc duplicem singulorum locorum exarationem et in codicum singulorum indole posse animaduerti: quae si recognitio ad finem usque esset perducta, ita ut Optatum ipsum opus suum incohatum propagatumque absoluisse cum quadam probabilitate possit concludi, quis dubitaret, quae uia esset ingredienda? ducem perquam probatum amplecteremur Petropolitanum codicem, qui primum in agmine locum cum uetustate tum bonitate obtinet, ita ut eo grauius dolendum sit, quod emendandi ratione in duobus primis, quos solos praebeet, libris adumbrata nos deinceps destituat. sed cum retractationis opera incohata, non ad calcem prouecta uideatur, et alterius familiae codicibus auctoritatem quandam tribuere debemus, quamquam, ubi silet Petropolitanus inde a tertio libro, non plane destituti sumus, quoniam illius detrimentum aliqua ex parte codex G resarcire potest. neque uero in adhibendo codice G cautio quaedam ac diligentia est omittenda, quippe qui in duobus illis prioribus libris nonnumquam ab ipso Petropolitano recedens peculiare praebeat lectiones nusquam alibi probatas. atque inde a sexto libro codicis G auctoritas insigni sane Colbertini codicis grauitate fulcitur, quorum plerisque in locis consensus uel oculis perspici potest. quo fit, ut codicis G subsidio quidem certissimo supersedeamus necesse sit in libris III—V, in quibus pro illius libri manuscripti indole multa in contentione poni possunt, utrum Optati sint necne.

Iam uero codices in duas discedere familias eruere conabamur, prout cogitationes seriem sententiarum uerborumque collocationem aliaque praebent, quibus genuina librorum confectio describitur, aut addita, amplificata, correctata, quae alteram scriptoris operam redolere uidentur. illam familiam repraesentant ARB codices, quibus quam proxime accedit Cusanus liber editionis principis fundamentum, ad hanc classem referuntur PCG codices. cum uero, ut supra dixi, tantum absit, ut totum Optatus opus suum excusserit, ut in singulis partibus naenos quosdam sustulerit, alia quasi dissona reliquerit, multa suo quaeque loco inculcanda congererit, quibus ex laciniis liber ille septimus constare uidetur, non est quod doceam, quantopere sit peruersum ad unius solummodo codicis etsi perantiqui fidem exigere nouam editionem. in duobus igitur primis libris Petropolitanus praesertim cum G codice consonans criseos fundamentum est; a libro tertio usque ad finem auctoritatem fidemque inter se R et G codices dispertuntur, ita ut omnibus in locis, ubi scriptorem optimo iure addentem augentem corrigentem, inprimis in scripturae sacrae locis, diuinari licet, lectiones G uel CG codicum priores partes agere mereantur. Aurelianensis c. est nimis lacunosus, Baluzianus adeo non proprius et suus, ut nihil faciant ad emendandos libros. quae si ita sunt, non omnia ad unguem explanata esse haud equidem negauerim; attamen ne sis iniquus, limatiora noli sperare, quam quae scriptoris manus etsi compluribus in locis emendatura nobis tradidit.

Edi-
tiones

Ex uirorum doctorum numero, qui perpoliendis Optati libris pro suo quisque modulo operam nauauerunt nouas editiones procurantes, tres potissimum pluribus uerbis adferri operae pretium uidetur: Cochlaeum, Balduinum, Dupinium, quorum aetate princeps primam Optati editionem a. 1549 subornauit. Johannes Cochlaeus canonicus fuit Uratislaviensis in ecclesia cathedrali, qui cum inter belli Schmalkaldiensis tumultus in Conradi Bruni de haeticis libros sex summa qua potuit diligentia incubuit, Optati libros edendos suscepit editosque monasterii in Tongerlo abbati Arnoldo dedicauit hac inprimis

spe ductus, fore ut adiunaretur correctiore magisque emendato exemplari ex illius bibliotheca copiosissima. ipse editionem suam nuncupat *festinatam* et codicem Cusanum, quo uno usus est, *ex antiquo codice quopiam mendose ab indocto librario scriptum et ab alio deinceps multo adhuc mendosius rescriptum*. ac profecto scatet Cusanus ille mendis omnis generis, inter quae ipso teste Cochlaeum frequenter torsit „indocta et indistincta aut potius male distincta scriptoris depictio, qui sine cura veri sensus literas et syllabas uerborum male coniunxit aut disiunxit . . . uerbi gratia: feci tuos = fecit uos; a renidoribus = arae nidoribus; florentiatus eorum = florentia Tuscorum“ e. q. s. a. sed multo grauiores difficultates editori illi lectionum ineptiae ac peruersitates plerisque in locis et turbatus iterum iterumque sententiarum ordo attulerunt, quas etsi non omnes recte intellexit aut sagaciter expediuit, tamen aequius iustiusque de illius opera et opere iudicari decuit. est enim scripturarum sensu carentium adfatim in Cusano uelut 20, 1; 22, 4; 36, 8. 13; 38, 1. 21; 46, 24; 47, 11; 56, 15; 58, 13; 69, 11. 16. 22; 77, 7; 81, 4; 85, 4; 87, 20; 95, 18; 103, 3; 108, 14; 114, 3; 120, 2; 129, 17; 134, 14; 145, 15; 146, 7; 150, 4; 151, 10, qui numerus plus triginta locis augetur, in quibus Cochlaeus genuina uel suo marte diuinauit uel peruersa explanauit (cfr. 4, 6; 5, 16; 6, 2. 8; 13, 13; 17, 10; 20, 24; 27, 19; 38, 11; 45, 12; 47, 23; 64, 13; 67, 6; 76, 5; 124, 21; 143, 18; 152, 5), quae animaduersiones a sequentibus editoribus, imprimis a Balduino tacito quodam consensu receptae sunt. quod turbatum sententiarum ordinem attinet, codex ille Cusanus partim cum Remensi et Baluziano libris facit (77, 18; 88, 4), partim solus cohaerentia ac conexa transponendo disiunxit (84, 3; 86, 24; 100, 14; 112, 14; 119, 3), quae sane deprauationis causa non perspecta errasse Cochlaeum frustra emendaturum non est negandum. praeterea Cusanus lacunis maioris minorisue ambitus crebro uitatur (4, 4. 14; 5, 3; 13, 2; 14, 22; 21, 9; 30, 3—5; 31, 7; 36, 5. 8. 10. 11; 43, 13; 60, 22; 64, 19; 66, 14; 93, 13; 95, 21; 109,

18; 121, 15; 122, 9; 125, 7—10; 132, 20; 134, 22; 145, 5). ad honorem Cochlaei uindicandum satisfactum esse puto. restat, ut commemorem ipsum praemisisse indici editionis suae, „compendium summarium e sex libris excerptum atque in capitula digestum“ prorsus alienum ab argumentis, quae in reliquis editionibus singulis singulorum librorum capitibus praefigi solent. neque capitulorum numerus concordat: libros nempe I, II, III, V in quindecim, IV in octo, VI in 10 distinguit capita. Cochlaei editio Optatiana ceteroquin ad tempora reuocat, quibus excusa est: sub indicem „summaria collatio Donatistarum ad Schismaticos huius temporis“ typis expressa est, qua Lutheri et Zwinglii studia contentionesque acerbissime notantur. de eodem Cochlaeo cfr. Lessingii nostri libellum „Rettung des Cochlaeus, aber nur in einer Kleinigkeit“ et Camerarium (Leben Melanchthons c. 40).

Quattuordecim annis post Cochlaeum noua Optati librorum recensio prodiit cura Francisci Balduini, cui Claudius Espencaeus, theologus Parisiensis, codicem nondum excussum dederat. tum sexto anno post secunda Balduina publicata est duobus fundata libris manuscriptis, quorum alter Tilianus ille fuit, de quo supra disputauimus. quamquam haec iterata editio sat multum profecisse uidetur in textu restituendo purgandoque, tamen non nihil sanationi relictum est. argumenta singulorum librorum, quos in capita disponere Balduinus neglexit, desiderantur; sed septimus liber in hac editione ut uidetur primum — nam priorem Balduinianam nescio quis casus oppressit — in lucem prodiit. quantum subsidii Tilianus codex editori suppeditauerit, iam supra monuimus. praeterea adnotationibus cum ad Optati libros tum ad historiam ecclesiasticam, inprimis collationem Carthaginensem pertinentibus tanta subornauit diligentia, ut pleraque tenebris dissipatis aperta et explanata sint.

d Atque clauditur agmen, ut ita dicam, a Ludonico E. Dupinio, qui Optatum bis edidit, primum Parisiis a. 1700 et Amstelodami uno anno post, iterum eumque limatiorem Antuerpiae a. 1702. haec editio usque ad nostra tempora pro

firmissimo recensionis fundamento recte habetur, ad quam omnes libri postea repetiti referuntur. etenim praestantissima codicum RCBG praesidia e tenebris protraxit Dupinius, sat multa ad emendandum textum expiscatus ad unguem fere omnia complanavit, ita ut nusquam temere aut inconsulte peccauerit, ubi erravit. quo esset usui editio habilior, argumenta concisa singulorum capitum margini adscripsit, adnotationem criticam textui subiecit, aliorum notas et suas apposuit. Optati libros excipiunt praefationes et adnotationes Balduini, Albaspinai observationes, monumenta uetera ad Donatistarum historiam pertinentia, indices.

De reliquis Optati editionibus Schoenemanni bibliothecam historico-litterariam patrum latinorum (p. I, 343 sq.) non sine fructu adibis.

Sed priusquam disputationi finem faciam, paucis commemorandum est praeter editores supra laudatos Mericum Casaubonum, ipsum Optati editorem (Londini 1631) et Gasp. Barthium debitas praeter ceteris sibi laudes parauisse. nostratium ingenia nescio qua ratione Optati libris parum intenta uidentur, non quo prorsus in obliuione iaceret; immo citatur Mileuitanus ille episcopus, ubicumque de Donatistarum contentionibus agitur, sed uereor, ut frequentius legatur, saepius inspicatur: plerique ne nominis quidem notitiam habent. attamen non prorsus torpuerunt studia Optatiana: Voelter, Deutsch, Duchesne, Seek alique Donatistarum tempora studiosissime perlustrantes facere non potuerunt, quin Optati libros excuterent, et cum Carolo Paucker Hermannus Rönch praematura nobis morte ereptus illorum ingeniorum agmen coegit sex ante annos de Optati genere dicendi disputans (Ztsch. f. österr. Gymn. 1884, p. 401 sq.); ipse ego quaestiuncularum specimen contuli ad *Eranon Uindobonensem* (p. 168) nuperrime editum. nihilominus ingrata quadam obliuione obrutus in bibliothecarum scriniis latet Optatus, ex quo Dupinius recensione sua edita et iterata criseos fundamenta posuerat duratura. sed nondum ad calcem decursum est: ueram scriptoris manum rimantibus et in hac editione, quae limatiorem recen-

sionem eamque ex librorum fide probatiorem reddere nitebatur, nonnulla aliorum ingenio, diuinationi, acumini reservari uidebuntur, quod nemo sibi magis persuaserit quam egomet mihi. sed si pro mea parte aliquantulum contulero ad Optati studia renouanda, sat superque fructus laudisque me percepisse gaudebo.

Iam grata beneficiorum memoria eos prosequi decet, quibus praeter uiros doctissimos suo quemque loco laudatos neque consilio neque opera mihi unquam deesse placuit. inprimis Guilelmo de Hartel huius opusculi et auctori et adiutori, qui multa in me iampridem conlata beneficia beneficiis de integro cumulare non destitit, memori piaque mente gratiam debeo amplissimam. singulari opera et indefessa commoditate Iosephus Zycha in plagulis corrigendis et admonitionibus et emendationibus amicitiae munera sat multa et pretiosa expleuit. praeterea sua quisque comitate officioque me deuinxerunt E. Gottlieb, A. Haberda, S. Reiter, A. Swoboda, quos omnes ex uerbis pressis tenuibusque gratum animum non mensuros esse confido. neque minus in me beneficiorum contulit c. r. academia litterarum Uindobonensis, c. r. summum Ministerium, bibliotheca nationalis Parisina, quibus subsidia critica summa liberalitate mihi suppeditata debeo. utinam quae Gerhardus quidam Lorichius in Optati laudem et commendationem olim cecinit, et his diebus eueniant:

En uenit Optatus optato tempore nostro

Haereses aduersus dogmata sacra ferens.

Dabam Uindobonae mense Februario anni MDCCCLXXXIII

Carolus Ziwsa.

Sancti Optati Mileuitani
Libri VII.

- A = codex Aurelianensis saec. VII nr. 169 (fragmentum.)
B = codex Parisinus saec. XIII nr. 1712, olim Baluzianus nr. 290.
C = codex Parisinus saec. XI nr. 1711, olim Colbertinus nr. 1951.
G = codex Parisinus saec. XV nr. 13.335, olim Germanensis nr. 609 (1268).
P = codex Petropolitanus, olim Corbeiensis, saec. V uel VI nr. Lat.
Q. v. omd. I. 2.
R = codex Remensis saec. VIII ineunt., nr. 221.
v = editio princeps Mogunt. 1549 (auctore Io. Cochlaeo).
b = editio Balduina altera, Parisiis 1569.
d = editio Dupiniana, Antuerpiae 1702.

LIBER PRIMUS.

1. Cunctos nos christianos. carissimi fratres, omnipotenti deo fides una commendat, cuius fidei pars est credere filium dei dominum iudicem saeculi esse uenturum, eum qui iam pridem uenerit et secundum hominem suum per Mariam uirginem natus sit, passus et mortuus et sepultus resurrexit; et antequam in caelum ascenderet, unde descenderat, christianis nobis omnibus storiā per apostolos pacem dereliquit. quam ne uideretur solis apostolis dimisisse, ideo ait: quod uni ex
 10 nobis dico, omnibus dico. deinde ait: pacem meam do uobis, pacem meam relinquo uobis. igitur pax christianis omnibus data est, quam rem dei esse constat, dum dicit: meam; cum autem dicit: do uobis, non solum suam uoluit esse sed et uniuersorum in se credentium.

9 Marc. 13, 37 10 Ioh. 14, 27

OPTATI MILIBITANI LIBRI NVMERI VII (*rubr.*) *R fol. 1^a*, Optati (O *rubr.*) Milibitani libri numeri VII *B fol. 1^a 1*, Optati liber primus (lib. prim. *rubr.*) *G fol. 1^a*, *inscriptio deest in P*; additur in *PRBvd* huius libri argumentum (quod bis legitur in *P*: una cum reliquorum librorum argumentis *fol. 243^a* idemque repetitur initio huius libri *fol. 244^a*): In hoc libro primo (*om. P fol. 244^a*) continentur qui in persecutione fuerint traditores et causae (causae *B m. 2*) scismatis (schismatis *RB*) et ubi (*coniunctum in B*) et a quibus scisma sit factum (In hoc — continentur et... tores — et ubi et *litt. uncial. rubr. in R*)
 2 Cunctos—fratres (*rubr.*) *P*, Cunctos (*C rubr.*) *BG* 4 dei deum *PRBvb*, dei iudicem *d* 5 uenerat *RBvb* et (*eras.*) *R*,
om. B ex maria uirgine *G* 6 natus est *vb* mortuus sepultus *PRB*,
 passus mortuus et sepultus *v* resurrexit *Bvb* 7 antequam ascenderet
 celum *G* et unde *P* 8 nobis *om. PB* storiā *RB*, itoriā *P*,
 uicticem *G*, suam *vb* (*cfr. storiā apud Commodianum, apol. 151 ed. Domb. et Archiv f. lat. Lexikogr. III 147*) pacem per apostolos *PG*
 derelinquit *RB*, dereliquit *P* 9 demisisse *P* uno *P* 11 si
 igitur *RBv*, sic igitur *b* 12 cum dicit *vb* 13 suam esse uoluit *P*

2. Quae pax si, ut data erat, sic integra inuiolataque mansisset nec ab auctoribus scismatis turbaretur, inter nos et fratres nostros hodie non esset ulla dissensio, nec illi inconsolabiles deo lacrimas facerent, quod Esaias propheta testatur, nec falsorum uatum nomen et actus incurrerent nec ruinosum ac dealbatum extruerent parietem nec minus astutas sed tantum simplices euerterent mentes nec male inponendo omnibus capitibus manum euersionis uelamenta obtenderent nec maledicerent deo nec rebaptizarent fideles nec nos euersas aut occisas innocentium animas doleremus, quas prius doluit deus per Ezechielem prophetam dicens: uae facientibus uelamen super omne caput et super omnem aetatem ad euertendas animas. animae euersae sunt populi mei et maledicebant mihi in populo meo, ut occiderent animas, quas non oportuit mori, dum adnuntiant populo meo uanas seductiones. et tamen admissa sunt haec ab his, qui nostri sunt fratres.

3. Sed ne quis dicat inconsiderate me eos fratres appellare, qui tales sunt, ab Esaias prophetae uocibus [inrepati] exorbitare non possumus. quamuis et illi non negent et omnibus notum sit, quod nos odio habeant et execrentur et nolint

4 cfr. Es. 22, 4; Optat. III, 2. 6 cfr. Ez. 13, 10; Optat. III, 10. 11 Ez. 13, 18

2 scismatum *G* et inter *G* 4 propheta *om. vñ* tectur
(sta *suprascr. m. ant.*) *B* 5 nomen actus (act *in ras.*) *B*
6 exstuerent par (sic) *B* minus] nimis *v* (corr. *Cochl.*) 7 tantum *om. b*
euerterent *B.* (sic *r ex s fere ubique corr. m. ant.*) 8 capitibus] capitibus
tuis *RBvb* uelamenta *R m. 1*, uelamentum *B*, uelamen *PG* (sed cf. *Ezech. infra laudatum*) 9 male dic. . . *G* 10 innocentes *B* prior *G*
11 Ezechielum *P* ue *B* 13 aduertendas (e *s. l. m. 2*) *R*, aduertendas (e *utrumque s. l. et a eras. m. 2*) *B* euersa *B* 14 populo
om. v 15 adnuntiant *B* (fortasse ac *eras.*) 16 admissa] amissa (adnot. in *mg. m. 2*: uel admissa) *G* 17 iis *editt. praeter v*
18 qui *PG* (corr. in *mg. m. 2*) *G* me incons. *RBvb* 19 increpati (s. *l. m. 2*) *Rb*, crepati uocibus orbitare *B* 20 possum *PG* non egent *B*
21 odio (h *eras.*) *R*, hodio (h *semieras.*) *B* execrentur *B* nolunt *Rv*

se dici fratres nostros, tamen nos recedere a timore dei non possumus, quos hortatur spiritus sanctus per Esaiam prophetam dicens: uos qui timetis uerbum domini, audite uerbum domini: hi qui uos odio habent et execrantur
 5 et nolunt se dici fratres uestros, uos tamen dicite eis: 'fratres nostri estis'. sunt igitur sine dubio fratres, quamuis non boni. quare nemo miretur eos me appellare fratres, qui non possunt non esse fratres. est quidem nobis et illis spiritalis una natiuitas, sed diuersi sunt actus. nam
 10 et Cham, qui patris sui risit impie nuditatem, frater innocentium fuit et pro merito suo iugum seruitutis incurrit, ut esset fratribus frater addictus. ergo hoc nomen fraternitatis nec interueniente peccato deponitur. sed de istorum fratrum delictis dicam alio loco, qui sedentes aduersus nos detrahunt
 15 et contra nos scandala ponunt et cum illo fure concurrunt, qui deo furtum facit, et cum moechis, id est cum haereticis, partem suam ponunt et peccata sua laudant et conuicia contra nos catholicos meditantur.

4. Omnes quidem per singula loca maledicis uocibus per-
 20 strepunt, [quibus ad aliqua de occasione respondeam]; sed unum quidem uix inuenimus, cum quo per litteras uel hoc modo loquamur, Parmenianum scilicet fratrem nostrum. si tamen se a nobis uel hoc nomine nuncupari permittit. et quia

3 Es. 66, 5 10 cfr. Genes. 9, 22—25 15 cfr. Ps. 49, 20 16 cfr. Ps. 49, 18

3 timetis dominum *G*, timetis nomen domini *RBb* audite nomen dom. *RBb*, om. *v* 4 his qui *P* odio (ut p. 4, 21) *R* excerentur (sic) *B* 5 fratres nostros *vb* 7 me eos *G* 8 qui possunt non *P* 9 una spiritalis *vb* namq[ue] *B* 10 cham] chain *G* (corr. in *mg.* m. 1? Cam) risit patris sui impie *G* in nocentium... promerito *B* 14 alio in loco *G* aduersum *RBG* nos] fratrem *vb* detrahunt] denotant *PG* 15 nos om. *B* 16 furtum *B* facit] faciunt *PRBb* (concurrunt: qui d. f. faciunt *Casaub.*) cum in occis *v* (*Cochl.* corr. cum moechis) 17 partem (s. eras. uidetur) *B* 20 quibus—respondeam om. *PRBb*. per parenthesim add. in *G* 21 quidem om. *G* 22 loquamur (e corr. in q) *B* 23 nobis (a. s. l. m. 2) *B* nuncupari permittunt quia *P*, nuncupari permittat quia *G*

collegium episcopale nolunt nobiscum habere commune. non
sint collegae, si nolunt; tamen, ut supra diximus, fratres
sunt. frater meus igitur Parmenianus, ne uentose ac nude ut
ceteri loqueretur, quicquid sentire potuit, non solum dixit sed
etiam in scriptura digessit. cuius dictis cum respondere ueri- 5
tate cogente compellimur, erit inter nos absentes quoquomodo
conlatio. eodem modo satisfiet et desideriis aliquorum. nam
a multis saepe desideratum est, ut ad eruendam ueritatem ab
aliquibus defensoribus partium conflictus haberetur. et fieri
potuit. sed quoniam et accessum prohibent et aditus inter- 10
cludunt et consessum uitant et conloquium denegant, uel
tecum mihi, frater Parmeniane, sit isto modo conlatio, ut,
quia tractatus tuos, quos in manibus et in ore multorum esse
uoluisti, non aspernatus sum neque contempsi, sed omnia a te
dicta patienter audiui, audias et tu humilitatis nostrae responsa. 15

5. Nam et ego intellego et tu non negas et quiuis sapiens
peruidet te nulla alia ratione tam prolixè tractasse, nisi ut
ecclesiam catholicam tuis tractatibus indigne pulsares. sed
ut intellegi datur, aliud habet animus, aliud resonat sermo.
denique non omnia te uideo dixisse contra catholicam: immo 20
multa pro catholica, cum catholicus non sis, ut et nobis ne-

2 sunt *B* collegae *corr. Cochl. ex colliges* 3 uentuse *P*,
uentose (*n. s. l. m. 2*) *R*, uentose, (*seu u. . rose*) *B*, cum nequitiose *v*
ut cet.] ^{ut cet.} intèrri *B* 5 in scribturam *P* degessit (*e prius eras.*) *B*
cum] dum *PG* 6 absçentes *B* quo quomodo *B* 7 conlatio]
conlatis *v* (*corr. Cochl.*) et satisfiet desideriis *vb* et ante
desid. . . *om. G* 8 saepe *om. vb* ad erudiendam *Rv* (*corr. Cochl.*).
erudiendam *B*, exquirendam *G* 9 pastum (*exp. et infra posit. partium*) *B*
10 accessus *G* auditus *G* interdudunt *B* 11 consensum *PRv*,
concessum (*ces exp. sen suprascr. m. 2*) *B*, concessum (*concessum i. mg.*
m. 2) *Gb* 12 cum *B* 13 tract' *G* (*corr. in mg. m. 2*) inore *B*
14 asper natus *B* 15 nostra *B* responsa] *add. G* iam posco
17 peruidetete *B* prolixè *R* 19 et aliud resonat *G* 20 deni-
que nihil te uideo dixisse *P*, denique nomina te *B* non *om. vb*
catholicam fidem *G*

cesse non fuerit respondere tractatibus tuis, nisi quod — dum male instructus es, ut, quod non uidisti sed quod falso audieris, loquereris, cum in epistula Petri apostoli legerimus: nolite per opinionem iudicare fratres uestros — ut inter aliqua, quae ad nos non pertinent, sicuti probaturi sumus, diceret a nobis contra uos militem fuisse postulatum. ceterum a te in aliis partibus tractatus tui aliqua pro nobis dicta sunt et contra uos, ut diluuii et circumcisionis comparatio; quaedam et pro nobis et pro uobis, ut ea, quae in laude dixisti baptismatis, praeter illud, quod carnem Christi male tractaueris; ideo et pro uobis, quia quamuis foris sitis, tamen ex nobis existis. nam et illud pro ambobus, quod demonstrasti haereticos extraneos esse catholicis sacramentis, si tamen uos ipsos non eis adiungeres, quos esse scismaticos constat. quaedam pro nobis solis, ut unius ecclesiae commemoratio, quaedam contra uos per ignorantiam, quia peregrinus es, ut traditorum et scismaticorum accusatio, etiam illud et contra uos, quod dixisti de oleo et sacrificio peccatoris. ac per hoc nihil contra nos a te dictum est, nisi quod ignoranter dixisti a nobis militem postulatum; quod calumniose a te dictum esse probationibus uerissimis demonstrabimus. tolle hanc calumniam et noster es. quid enim iam magis pro nobis et nostrum

3 cfr. Iac. 4, 11 (sed nihil tale apud Petrum.)

1 respondere *om. v.* tract. tuis respond. *b* 2 uideris *G* sed quod *P* (quod *om. cett.*) 3 cum in epist. — ut inter aliqua *om. P* legimus *G* 4 pro opinione ducere fratres *G* 5 quae] quā *B* pestinent (*s. eras.*) *B* sicuti prouocaturi *G* 6 esse postulatum *vb* postolatum *R m.* 7 pastibus *B* (*sic fere ubique corr.*) 8 circumcisionis *B* 9 ut *om. RBGvb* in laudem *P* 10 tractasti *P* 11 quae (*sic*) *m. 1 R*, qui *v* foris (*s. in ras.*) *B* 12 et extraneos esse a catholicis *G* si *B* 13 ut] cum *v.* ut cum *b* aecclesiae commemorationem faceres *R*, aeclesia (*alterum a in ras.*) commemoracionem faceres *Bv* 14 ignor. . tuam *G* 15 accusationem *RBvb* et ante contra *om. P*, est *v* uos di (*eras.*) quod *B* 16 postolatum *R* (*m. 2 corr.*) 17 demonstrauius *RB* 18 eris noster *vb* tam magis *codd. v.* iam magis scripsi, magis dici *vb*

est quam quod dixisti in comparatione baptismatis semel factum esse diluuium? et singularem circumcisionem salubriter profecisse populo Iudaeorum magis pro nobis quasi noster locutus es. haec enim nostra uox est, qui in trinitate baptismatis unionem defendimus, non pro uobis, qui baptisma, in cuius imagine sunt illa duo, audaciter et quod contra leges est, iteratis, quamuis et uos ipsi non negetis, quia non debet iterari, quod semel insum est fieri. sed tu dum subtiliter laudasti, quod omni laudis praeconio dignum est, callide uestram subposuisti personam, ut quasi, quia semel licet, uobis liceat, aliis denegetur. si traditoribus non licet, uobis licere non debuit, quorum principes probamus fuisse traditores. si scismaticis non licet, adaeque uobis licere non debuit, apud quos origo scismatis inuenitur. si peccatoribus non licet, etiam peccatores uos esse testimonio diuino conuincimus. et tamen quia semel licet, non per electum hominem sed per quod semel licet, ideo post uos non emendamus, quia et apud nos et apud uos unum est sacramentum, cuius sacramenti ratio tota quinto libro monstrabitur.

6. A te quidem, frater Parmeniane, multa tractata sunt; sed uideo mihi non eo respondendum esse ordine, quo a te dicta sunt singula. tu enim primo loco dixisti comparationes laudesque baptismatis et praeter carnem Christi a te male tractatam cetera bene dixisti. hoc enim magis pro nobis te

1 esse potest *b* quam *om.* *RBv* comparationem *vb* 2 singulare (*sic*) *G* salubriter *om.* *G* 3 proficisse *P* nostra *v* 4 hac *B*
m. 2 in trinitatem *RB* (intrin . . . *B*) 6 imaginem *G* legem *G*
 8 dum tu *d.* tu *om.* *vb* 9 laude (is *s. l. m.* 2) *B* 10 personam (*s. l. m.* 2) *B* quia (*s. l. m.* 2) *B* 12 fuisse probamus *G*
 13 si *om.* *v* adaequae *R*, ad aequae *B*, que *G*, itaque *v* deo licere *G*
 14 schismatis *B m.* 2 15 uos (*s. l. m.* 2) *B* 16 semel *om.* *Bb*
 18 et apud uos (*s. l. m.* 2) *B* 19 demonstrabitur *vb* (*cf.* *p.* 9, 1)
 20 tracta *B m.* 2 21 esse respondendum *RBvb* 22 in comparationes *PG* (*fortasse in loco suo motum: primo in loco, ut paulo infra*) 23 baptismatis] scismatis, *G* et *om.* *v* 24 benedix . . *B*

dixisse suo loco monstrabitur. secundo autem loco exclusis
haereticis unam dixisti esse ecclesiam; sed eam ubi sit,
agnoscere noluisti. tertio loco traditores nullis certis personis
aut nominibus accusasti. quarto a te unitatis lacerati sunt
operarii. quinto, ut minuta praetermittam, dixisti de oleo et
sacrificio peccatoris.

7. Sed mihi uidetur primo loco traditorum et scismati-
corum indicandas esse ciuitates personas et nomina, ut quae
a te de his dicta sunt, ueros auctores et certos reos suos
agnoscant. deinde mihi dicendum est, quae uel ubi sit una
ecclesia, quae est, quia praeter unam altera non est. tertio
a nobis militem non esse petatum et ad nos non pertinere,
quod ab operariis unitatis dicitur esse commissum. quarto
loco, quis sit peccator, cuius sacrificium repudiat deus, uel
cuius oleum fugiendum sit. quinto de baptismo, sexto de
inconsideratis praesumptionibus et erroribus uestris.

8. Sed priusquam de rebus singulis aliquid dicam, quod
carnem Christi male tractaueris, breuiter ostendam. dixisti
enim carnem illam peccatricem Iordanis mersam diluuium ab
uniuersis sordibus esse mundatam. merito hoc diceres, si caro
Christi pro omnibus baptizata sufficeret, ut nemo pro se
baptizaretur. si ita esset, ibi esset totum genus hominum.
illic omne, quod corporaliter natum est. nihil [inter]esset

1 demonstrabitur *vb* 2 esse *om G* 3 cognoscere noluisti *G*
testio (*s eras.*) *B m. 2* traditores] traditiones *v* ^{cap} *etis B m. 2* 4 a
omnibus *G* (*corr. in mg. m. 2* aut nominibus) accusati *B* 5 minuta]
minima *RBb* mittam *G* 7 primo in loco *G* 8 ut quae ^{a te} *etatem B*
m. 2, utque quae *v*, ut que dicta sunt a te de his *G* 9 de iis
edd. praeter v 10 & 11 quae *B m. 2* sit eccl. quae est una *b* 11 quia
(*ex qua corr. uidetur*) praeter una (*in mg. adscr. m. 2* unam) *G* testio
(*s eras. uidetur*) *B* 12 petatum] postulatam *vb* 13 Quar. qto (*r*
add., sto exp. m. 1) *B* 14 qui libri (*cfr. III 3*), quis scripsi repudiet *G*
18 tractati *P* ostendam *B* 19 mersam *P* (*sicut p. 10, 12*),
mersam esse *G*, demersam *RBb*, dimersam *v* (*idem p. 10, 3 & 16*)
22 genus humanum *G* 23 natum esset *v* interesset inter creden-
tes *P*. esset inter fideles *cett.*

inter fideles et unumquemque gentilem. quia in omnibus caro est; et dum nemo non est, qui non habeat carnem, si, ut dixisti, caro Christi diluuiο Iordanis demersa est, omnis caro hoc beneficium consequeretur. aliud est enim caro Christi in Christo, aliud uniuscuiusque in se. quid tibi uisum est carnem 5 Christi dicere peccatricem? utinam diceres: caro hominum in carne Christi, nec sic probabiliter dixeras, quia unusquisque credens in nomine Christi baptizatur, non in carne Christi, quae specialiter illius erat. adde, quod eius caro de spiritu sancto concepta inter alios non potuit in remissam peccatorum 10 tingi, quae nullum uidebatur admisisse peccatum. addidisti et Iordanis diluuiο demersam. satis inconsiderate hoc usus es uerbo, quod uerbum soli Pharaoni et eius populo debebatur, qui pondere delictorum tamquam plumbum ita mersus sit, ut ibi remanserit. Christi autem caro dum in Iordane descendit 15 et ascendit, mersa a te dici non debuit; cuius caro ab ipso Iordane sanctior inuenitur, ut magis aquam ipsa descensu suo mundauerit, quam ipsa mundata sit.

9. Etiam illud praeterire non possum, quod te subtiliter egisse considero, ut ad inducendos uel decipiendos animos 20 auditorum post circumcisionis et diluuii descriptionem et post laudem baptismatis haereticos cum erroribus suis iam mortuos et obliuione sepultos quodammodo resuscitare uoluisti, quorum

1 caro esset *G* 2 et dum nemo non habet carnem sicut dixisti *P*
 nemo non esset *G*, nemo est qui *v* sicut dix... *RBvb* 3 ^{ut} omnis
 (ut *s. l. m. 2*) *P* 7 probaliter *G* (*corr. in mg. m. 2*) dixeris *vb*
 8 baptizari potest *PG* 9 illius] *inius* uel *eius* (*corr. in*
mg. m. 2) *G* addo *RBvb* 10 sancto *om. P* in remissa *libri*
 11 addisti *RB* 12 diluuiο *et G* mersam *P* (*sicut p. 9, 19*)
 18 debebatur] uidebatur *B* 14 demersus *v* ut ibi] ubi *P* (*corr. m.*
2 ex ubi inserto i et s. l. posito τ) 15 in iordanem *G* 16 demersa *vb*
 ab *om. G et edd.* 17 sanctior *R m. 1*, purior inuenitur *G* ut *bis*
pos. G (in exitu fol. III^a et fol. III^b initio) aquam ipsam *PGr*
 discensu *R*, discensu *B* 18 ipse mundatus *G* 19 te] tam *B* 20 con-
 siderato (at *expunct.*) *B* inducendas uel decipiendas animas *v* 21 descrip-
 tionem *RB* 22 iam *transpos. ante sepultos RBvb* 23 quosdam modo *B*

per prouincias Africanas non solum uitia sed etiam nomina uidebantur ignota. Marcion Praxeas Sabellius Ualentinus et ceteri usque ad Cataphrygas temporibus suis a Uictorino Petauionensi et Zephyrino Urbico et a Tertulliano Carthaginiensi et ab aliis adsertoribus ecclesiae catholicae superati sunt. ut quid bellum cum mortuis geris, qui ad negotium temporis nostri non pertinent? sed quia scismaticus hodie aliquid peccati, quod probare possis in catholicos, non habes, ideo ad prolixitatem scripturae tuae augendam tot haereticos cum erroribus suis commemorare uoluisti.

10. Nunc alia quaestio est, ut quid a te memorati sunt illi, apud quos non sunt sacramenta, quae nobis et uobis uidentur esse communia. sanitas non flagitat medicinam, de se segura uirtus forinsecus non quaerit auxilia, ueritas non desiderat argumenta. aegroti est remedia quaerere, inertis et inbecillis est auxilia comparare, mendacis est argumenta conquirere. interea dixisti apud haereticos dotes ecclesiae esse non posse et recte dixisti; scimus enim haereticorum ecclesias singulorum prostitutas nullis legalibus sacramentis et sine iure honesti matrimonii esse. quas non necessarias recusat Christus, qui est sponsus unius ecclesiae, sicut in canticis canticorum

21 cfr. Cant. 6, 8

2 Ualentinus *P* 3 usque ad catafregas *P*, (*haec uerba, hoc loco omissa in RBGvb, sequuntur infra post Tertulliano carthaginiensi*) uictorino petauionensi *P* 4 pectauienti *RB*, pictauianensi *G*, peccauiionensi (*Pitabionen . . . sicut ait Hieronymus adsc. in mg.*) *v*, Pictauienti *b* zefyrino *P*, zeferino *RB*, zefirino *G*, Zepherino *b* a *om. v* tertuliano *G* Kartaginensi *R*; *add. in omn. codd.*: usque ad catafregas *P*, u. a. catafrigas *RB*, u. a. cathaphrigas *G*, u. a. Cataphrygas *vb* (*sed cfr. supra l. 3*) 5 ad seatoribus *B m. 2* 6 quid (*d exp.*) ad *G*, quod . . . pertinet *cett.* 7 quia schismatis (*scist schismatis B*) h. al. (*om. peccati*) *RBvb* 8 possit *b* 9 prolixitatem scriburae *P* scripturae tuae *B m. 2* 11 a te] ante *B* 13 sanitas (*corr. in mg. m. 2*) *G* 14 uistus *B* forensicus (*corr. m. rec.*) *P* 15 inertibus *RBv* inbicilis *P* 16 mendacis *B* conquaerere *v* 18 scimus] scimus *G* 21 sponsis' (*is del. m. 2*) *B*

ipse testatur. qui cum unam laudat, ceteras damnat, quia
 praeter unam, quae est uere catholica, ceterae apud haereticos
 putantur esse, sed non sunt; secundum quod indicat, ut supra
 diximus, in canticis canticorum unam esse columbam suam,
 eandem sponsam electam, eundem hortum conclusum et fontem
 signatum, ut haeretici omnes neque claues habeant, quas
 solus Petrus accepit, nec anulum, quo legitur fons esse signa-
 tus, nec aliquem illorum esse, ad quem hortus ille pertineat,
 in quo deus arbusculas plantat. de quibus haereticis, quamuis
 ad praesentem non pertineat causam, quod diu locutus es, et
 suffecerat et abundabat. sed miror, quid tibi uisum est etiam
 uos ipsos eis adiungere, quos esse scismaticos constat, dum
 ecclesiae dotes et haereticis ipsis et uobis scismaticis dene-
 gasti. dixisti enim inter cetera scismaticos a uite uelut sar-
 menta esse concisos, destinatos poenis tamquam ligna arida
 gehennae ignibus reservari. sed uideo te adhuc ignorare scisma
 apud Carthaginem a uestris principibus factum. quaere harum
 originem rerum et inuenies te hanc in uos dixisse sententiam,
 cum scismaticis haereticos sociasti. non enim Caecilianus
 exiuit a Maiorino auo tuo sed Maiorinus a Caeciliano; nec
 Caecilianus recessit a cathedra Petri uel Cypriani sed Maio-
 rinus, cuius tu cathedram sedes, quae ante ipsum Maiorinum

4 cfr. Cant. 6, 8 et 4, 12

1 dampnat *R* (*sic fere semper*) quia] qui *RB* 2 uera *Gvb* cetera *B*
 3 supra] primo *P* 5 delectam (*adscr. i. mg. i*) *G*, dilectam (*corr. m.*
rec.) *P* eundem hortum (*ortum B*) *RBv*, eandem h. *PGb* 8 nec
 aliquem] ne apud aliquem *G* ad quos *P* ortus *B* 10 pertineat *B*
 locus *B m. 2* 11 sufficerat *P*, (*adscr. in mg. e m. 2*) *G* habun-
 dabat *RB* 12 uos] uos *G* (*adscr. in mg. u m. 2*) 14 a uite *B*
 15 destinatos *P*, destinatis *G* 16 ignis *v* ignorasse *G* schisma
 (*sic*) a uestr. princ. factum apud chartaginem *P* 17 a uestris] auris
 (*sic*) *B* factum *om. B*, factam *R* querere (*re fin. exp.*) *G*, quare *B*
 18 et *om. P* hanc te *vb* 19 schismati (*m. 2 s. l.*) *R* 20 amaiorino
 exiuit *B* (a plerumque ligatur cum seq. sicut infra aceciliano) 21 ci-
 priani *B* 22 autē sedes quā *B*

originem non habet. et cum haec ita gesta esse manifestissime constet, et uos heredes traditorum et scismaticorum esse euidenter adpareat, satis te miror, frater Parmeniane, cum scismaticus sis, scismaticos haereticis iungere uoluisse. 5 aut si sic tibi uidetur et ita placet, cumula illa, quae a te paulo ante sunt dicta. dixisti enim fieri non posse, ut [in] falso baptismo inquinatus abluat, immundus emundet, subplantator erigat, perditus liberet, reus ueniam tribuat, damnatus absoluat. bene haec omnia potuerunt ad solos haereticos 10 pertinere, quia falsauerunt symbolum, dum alter dixit duos deos, cum deus unus sit, alter patrem uult in persona filii cognosci, alter carnem subducens filio dei, per quam deo reconciliatus est mundus, et ceteri huiusmodi, qui a sacramentis catholicis alieni esse noscuntur. quare paeniteat te 15 talibus hominibus etiam scismaticos adiunxisse; in te enim conuertisti sententiae gladium, dum aestimas, quia alteros adpetebas et non adtendisti, inter scismaticos et haereticos quam sit magna distantia. inde est, quod ignoras, et quae sit sancta ecclesia; et sic omnia miscuisti.

20 11. Catholicam facit simplex et uerus intellectus intellegere, singulare ac uerissimum sacramentum et unitas animorum.

1 habet *PG*, habebat *cett.* hac *B* haec a schismaticis ita gesta v
 2 constant *RB* esse trad. et schis. *RB* et *edd.*, et scism. *om.* v
 4 te haereticis adiungere v et (omisso te) b 5 uidetur tibi *B* cumula
 illa] cum illa *RBv* (*Cochl. scripsit* contra illa, quem secutus est *Bald.*)
 quae etate paulo *B* 6 in *om.* *G* (sed cfr. p. 14, 16) 7 sub plantator *G*
 (*ligat. m. 2, sed cfr. p. 14, 17*) 8 damnatus *B m. 2* 9 hac *B* omnia
om. G poterunt v 10 quia] qui *G* dixerit *RBv* 11 in per-
 sonam *RB* 12 cognoscere *G* 13 reconciliatus *G* huiusmodi
 homines quia (*adscr. in mg. m. 2* qui a) *G*, *idem corr. Cochl.* 14 nas-
 cuntur v paeniteat *P* 15 iunxisse *G* 16 conuestisti (*corr. m. 2*) *B*
 gladium sententiae *G* sententia *B m. 2* 17 ad petebas *B* non *om. G*
 18 inde] iste *P* et *om. P* quae *B* 20 intellegere *R*, intel-
 ligere *Bvb*, in lege *PGd* (*Casaub. uel expungendum censet intellegere*
uel coniungendum cum praecedenti facit = declarat, indicat) 21 et
 singulare *G*, singularem *RB*

scisma uero sparso coagulo pacis dissipatis sensibus generatur, liuore nutritur, aemulatione et litibus roboratur, ut deserta matre catholica inpii filii, dum foras exeunt et se separant, ut uos fecistis, a radice matris ecclesiae inuidiae falcibus amputati errando rebelles abscedunt; nec possunt nouum aliquid aut aliud agere, nisi quod iamdudum apud suam didicerant matrem.

12. Haeretici uero ueritatis exules, sani et uerissimi symboli desertores, de sinu sanctae ecclesiae inpiis sensibus deprauati, contempto, quod bene fuerant geniti, ut ignorantes et rudes deciperent, de se nasci uoluerunt, et qui iamdudum uitalibus pasti fuerant cibis, corruptela malae digestionis in perniciem miserorum disputationibus inpiis uenena mortifera uomuerunt. uides ergo, frater Parmeniane, haereticos a domo ueritatis satis extorres solos habere uaria et falsa baptismata, quibus inquinatus non possit abluere, immundus emundare, subplantator erigere, perditus liberare, reus ueniam tribuere, damnatus absoluere. bene clausisti hortum haereticis, bene reuocasti clauas ad Petrum, bene abstulisti colendi potestatem, ne arbusculas colerent ii, quos ab hortulo et a paradiso dei constat alienos; bene subduxisti anulum iis, quibus aperire non licet ad fontem. uobis uero scismaticis, quamuis in catholica non sitis, haec negari non possunt, quia nobiscum uera

1 dissipati (s s. l. m. 2) B 2 aemulorum et litibus v et (pro ut) deserta Casaub. deserta B 3 foras excurrunt v 4 fecisti (s s. l. m. 2) B facibus (l s. l. m. 1) R 5 ab abscedunt B 6 ut (a s. l. m. 1) R didicerunt RBvb 8 sani et ueri symb. P, facti et ueri simb. G (cfr. p. 13, 21: singulare ac uerissimum s.) 9 de sectores B m. 2 ecclesiae sanctae b ecclesiae B 11 deciperant B nasci] nati nati uel nasci B 12 uitalibus] in talibus v cibis (sic) B malae digestionis P 13 perniciē vb impiis disput. . . G, disputatione impii v 15 satis om. Gh et uaria G 16 qbz (expunct.) quibus G posset b 17 subplantator B (sed cfr. p. 13, 7) 19 ab stulisti B 20 hii Pv, hi RBG 21 iis] his codd. v 22 ad om. P (pro licet ad Casaub. licebat propos. sed cfr. indicem) quamuis — non sitis om. v 23 hac B nobiscum P

et communia sacramenta traxistis. quare cum haec omnia
haereticis bene negentur, quid tibi uisum est haec et uobis
negare uoluisse, quos scismaticos esse manifestum est? uos
enim foras existis. quantum in nobis est, uolebamus, ut soli
5 damnarentur haeretici; quantum in te est, etiam nos ipsos
cum eis una sententia ferire uoluisti.

13. Sed iam ut ad propositum singularum rerum ordinem
redeamus, primo loco audi, qui fuerint traditores, et plenius
auctores scismatis disce. in Africa duo mala et pessima ad-
10 missa esse constat, unum in traditione, alterum in scismate,
sed utraque mala et uno tempore et iisdem auctoribus uidentur
esse commissa. debes ergo, frater Parmeniane, discere. quod
intellegeris ignorare. nam ferme ante annos sexaginta et quod
excurrit per totam Africam persecutionis est diuagata tem-
15 pestas, quae alios fecerit martyres, alios confessores, nonnullos
funestam prostrauit in mortem, latentes dimisit inlaesos. quid
commemorem laicos, qui tunc in ecclesia nulla fuerant digni-
tate suffulti? quid ministros plurimos? quid diaconos in tertio,
quid presbyteros in secundo sacerdotio constitutos? ipsi apices
20 et principes omnium, aliqui episcopi illius temporis, ut damno
aeternae uitae istius incertae lucis moras breuissimas con-
parent, instrumenta diuinae legis impie tradiderunt. ex qui-

h'eticeis ne
1 omnia benegentur *B* (corr. *m.* 2) 3 manifestissimum *G* 4 existis.
quantum in uobis est. Uolebam *b* et (*om.* est) *v* nobis *an* uobis
difficile distinctu in B uolebam *RBv* 5 inte est et iam *B*,
iam *om.* *v* 6 una sententiae *P*, unam sententiam ferre uoluisti *v*
8 redamus *B m.* 2 primo in loco *G* 11 hisdem *codd.* *v*
12 quod] quos *B* 14 deuagata *RBob*, diu ac tuta (*adscr. in*
mg. iactata et *infra scr. m. recentiss.* diuagata) *G* 15 mas-
tires *B m.* 2 16 funesta . . in morte *RBob* 17 commemoram *B m.* 2
18 suffulti *om.* *G* diācos in t'uō (*adscr. in mg.* diaconos in tertio
m. 2) *G* testio *B* 19 presbiteros *RB* (*sic ubique*) 20 omnium *om.* *P*
illis temporibus *RBob* 21 aeternā uitā *B m.* 2 incesta *B m.* 2
moras *om.* *G* 22 impiae *R*

bus erant Donatus Masculitanus, Uictor Rusiccadensis, Marinus ab aquis Tibilitanis, Donatus Calamensis et homicida Purpurius Limatensis, qui interrogatus de filiis sororis suae, quod eos in carcere Milei necasse diceretur, confessus est dicens: 'et occidi et occido non eos solos sed et quicumque contra me fecerit.' et Menalius, qui ne turificasse a suis ciuibus probaretur, oculorum dolorem fingens ad consessum suorum procedere trepidauit.

14. Hi et ceteri, quos principes tuos fuisse paulo post docebimus, post persecutionem apud Cirtam ciuitatem, quia basilicae necdum fuerant restitutae, in domum Urbani Carisi consederunt die III. Iduum Maiarum, sicut scripta Nundinarii tunc diaconi testantur et uetustas membranarum testimonium perhibet, quas dubitantibus proferre poterimus. harum namque plenitudinem rerum in nouissima parte istorum libellorum ad implendam fidem adiunximus. hi episcopi interrogante Secundo Tigisitano se tradidisse confessi sunt. et cum ipse Secundus a Purpurio increparetur, quod et ipse diu apud stationarios fuerit et non fugerit sed dimissus sit, non sine causa dimissum fuisse, nisi quia tradiderat, iam omnes erecti

12 sq. cfr. Aug. c. Cresc. 3, 20; breu. coll. 3, 17

1 erat *P* rusiccadiensis *RBob* marinus] manus *G* 2 homicidia (i expunct m. 2) *G* 3 liniatensis *codd.*, liniacensis *v*, limatensis *scr. Bald.* (cfr. Aug. c. Cresc. l. l.) 4 carcerem *RBG* miliae *v* necas—se (*lineol. m. 2 ducta*) *B* 5 et ante occidi *om. P* sed/tet (d add. et t exp. m. 2) *B* 6 menalus *vb* ine|turificasse (*corr. m. 2*) *B* turificatus *P* 7 ad consensum *RBGv* (*corr. i. mg. m. 2 G*) 10 apud chirtam *P*, apud circum cirtam *R*, apud circum circum *B* qui abalice abasilice (balice a punctis et lin. del. m. 2) *B* 11 in domo *PG* garisi *RB* 12 considerunt *B* die *om. B*, die Iduum *b* III] VI *v* idum *R m. 1*, idus mayas *G* 13 diacones *P* 15 rerum *om. G* paste *B* 16 implendam uitam fidem *B* (*corr. m. 2*) hii *P* interrogantes *G* (s del.) 17 tigistano *G* se tradidisse (didiisse *post ras. m. 2*) *P*, tradidisse se *G*, se *om. RBvb* 19 statinarios *B m. 2* stationarum (*in mg. adscr. stationarius (sic) G* dimsus (*supra m posit. est punctum et s suprascr.; sed uide lin. seq.*) *B* 20 sic dimiss. *P* dimsum (*sic*) *B* tradiderat (se s. l. m. rec.) *P* erecti] heretici *PBvb*

coeperant murmurare. quorum spiritum Secundus metuens consilium accepit a filio fratris sui Secundo minore, ut talem causam deo seruaret. consulti sunt, qui remanserant, id est Uictor Garbensis, Felix a Rotario et Nabor a Centurionis. hi
5 dixerunt talem causam deo debere reseruari. et dixit Secundus: ‚sedete omnes’; tunc dictum est ab omnibus: ‚deo gratias’. et sederunt. habes ergo, frater Parmeniane, qui manifesto fuerint traditores.

15. Deinde non post longum tempus iidem ipsi, tot et
10 tales ad Carthaginem profecti traditores, turati, homicidae Maiorinum, cuius tu cathedram sedes, post ordinationem Caeciliani ordinauerunt scisma facientes. et quoniam traditionis reos principes uestros fuisse monstratum est, consequens erit eosdem fuisse auctores scismatis. quae res ut clara et
15 manifesta esse omnibus possit, ostendendum est, ex qua radice sese usque in hodiernum erroris protenderint rami et ex quo fonte riuiulus iste maligni liquoris occulte serpens usque in tempora nostra manauerit. dicendum est, unde et ubi et a quibus ortum constet hoc alterum malum, quae conuenerint
20 causae, quae fuerint operatae personae, qui auctores huius mali, qui nutritores, a quibus sint inter partes ab imperatore postulata iudicia, qui sederint iudices, ubi sit actum concilium, quae sint prolatae sententiae. de diuisione agitur: et in

1 ceperant BG, coeperunt v 3 seruarent P, seruiret B m. 2, seruare (in mg. corr. seruaret) G remanserunt RBob 4 gar-
dēnsis RB, gabrensis G, garbiensis b, gradiensis v; lectionem quam P
exhibet garbensis habent RBG libr. II. 4 (cfr. coll. Carth. 1, 209;
nom. episc. Num. 102) ratorio RB naboria centurionis B et
Nabor a om. b a centuriones P hii PRBv, ii edd. 5 deo] domino RBob
seruari G (ut supra l. 3.) 6 sede te G ab hominibus (sic) B 7 Parm.
frater b 9 idem B 10 chartaginem P, castaginem B turati] esurati v
(Cochl. in mg. con. et coniurati, quod habet b) 12 facientes] fecere v
14 eodem B m. 2 et auctores G 16 se P, se—se B (— add. m. 2)
et om. v 17 fonteri uulus B (te ri lineola dist. m. 2) maligni] malim B
19 conuenerunt P 21 partes B ab] de G 22 postulata R (sed
nihil corr.) 23 probate (corr. in mg. m. 2 prolatae) G

Africa sicut et in ceteris prouinciis una erat ecclesia, antequam diuideretur ab ordinatoribus Maiorini, cuius tu hereditariam cathedram sedes. uidendum est, quis in radice cum toto orbe manserit, quis foras exierit, quis cathedram sederit alteram, quae ante non fuerat, quis contra altare altare erexerit, 5 quis ordinationem fecerit saluo altero ordinato, quis iaceat sub sententia Iohannis apostoli, qui dixit multos antichristos foras exituros: quia non erant, inquit, nostri, nam si nostri essent, mansissent nobiscum. ergo qui in uno cum fratribus manere noluit, haereticos secutus quasi anti- 10 christus foras exiuit.

16. Hoc apud Carthaginem post ordinationem Caeciliani factum esse nemo [est] qui nesciat, per Lucillam scilicet, nescio quam feminam factiosam, quae ante concussam persecutionis turbinibus pacem, dum adhuc in tranquillo esset 15 ecclesia, cum correptionem archidiaconi Caeciliani [Lucilla] ferre non posset; quae ante spiritalem cibum et potum os nescio cuius martyris, si tamen martyris, libare dicebatur, et cum praeponeret calici salutari os nescio cuius hominis mortui, et si martyris sed necdum uindicati, correpta cum confusione 20

8 Ioh. ep. I, 2, 19

2 maioriani *G* 3 inradicem *B* 4 qui foras (s. s. l. m. 2) *R* 5 altare contra altare *vb* (ut p. 21, 13), alterum altare *om.* *G* (in mg. adpos. m. 2) 6 salua *B* (corr. m. 1) iacet *B*, iacerat *G* (m. 2 r expunx.) 7 sententiam *RB* ^{multos} nulos *B* (s. l. m. 2) 8 inquit *B* 9 qui in uno] quinuno *B* m. 2 10 manere cum fratribus *G* 12 castaginem *B* 13 nemo qui nesciat *PBv*, nemo est qui* (s. *eras. uidetur*) nesciat *Rb*, quis nesciat (*om.* nemo est) *G* 14 persecutione pacem *v* 15 intranquillo *B* 16 archaediaconi *P* lucilla *om.* *bd*, *uncinani glossam existimans* 17 non ferre non (*exp. non m. 2*) *B* possit (i *mutat. in e*) *P* os] omnes (*corr. m. 2*) *B* 18 dicebatur libare *B* lauare d. *v* 19 calicis salutaris *G* omnes *B* (*cfr. l. 17*) 20 mastiris *B* m. 2 uindicati (*adscr. in mg.* uel indicati m. 2) *G*, uindicanti *B* confusio_{ne} *G* (*ligat. m. 2*)

irata discessit. irascenti et dolenti, ne disciplinae succumberet, occurrit subito persecutionis innata tempestas.

17. Isdem temporibus Felix quidam diaconus, qui per famosam nescio quam de tyranno imperatore tunc factam
 5 epistolam reus appellatus est, periculum timens apud Mensurium episcopum delituisse dicitur. quem cum postulatam Mensurius publice denegaret, relatio missa est. rescriptum uenit, ut, si Mensurius Felicem diaconum non reddidisset, ad palatium dirigeretur. conuentus non leues patiebatur angustias; erant
 10 enim ecclesiae ex auro et argento [quam] plurima ornamenta, quae nec defodere terrae nec secum portare poterat quae quasi fidelibus senioribus commendauit commemoratorio facto, quod cuidam aniculae dedisse dicitur ita, ut, si ipse non rediret, reddita pace christianis anicula illa illi daret, quem
 15 in episcopali cathedra sedentem inueniret. profectus causam dixit: iussus est reuerti, ad Carthaginem peruenire non potuit.

18. Tempestas persecutionis peracta et definita est. iubente deo indulgentiam mittente Maxentio christianis libertas est restituta. Botrus et Celestius, ut dicitur, apud Cartha-
 20 ginem ordinari cupientes operam dederunt, ut absentibus

1 discessit irata G 2 succurrit PG in nata B, in nata (lig. m. 2) G, enata *edd.* 3 hisdem PG^o quidem B m. 2 per] propter d 4 famosam B 5 epistolam] epistolarium (epistularius G) appellatus *libri*, epistolam reus app. *scripsi* 6 postolatam R (u s. l. m. 2) 8 reddisset (corr. in mg. m. 2) G palacium dir. conu.] *supra haec uerba multa per compendia scr. m. 1 (?)* uenit ut mens. — reddidisset ad B fol. 6^a 2 10 ecclesiis B quam om. PG 11 quae post poterat om. PRB^{bb} 12 commendauit (ca s. l. m. rec.) P 13 non (s. l. m. 2) B 14 redita R m. 1 illa om. G daret] redderet G 15 in episcopali B ueniret (in s. l. m. 2) B 16 reuesti B castaginem (sic) B (Cochl. ita interpx. reuerti ad Carth., peruenire itemque Bald. omisso ad) 18 indulgentia G maxencio B libertas B 19 caelestius P, celestius G (cfr. August. ps. abeced. IX p. 26 A Migne), celestius RB^{bb} castaginem B

Numidis soli uicini episcopi peterentur, qui ordinationem apud Carthaginem celebrarent. tunc suffragio totius populi Caecilianus eligitur et manum inponente Felice Autumnitano episcopus ordinatur. Botrus et Celestius de spe sua deiecti sunt. breuis auri et argenti sedenti Caeciliano, sicuti delegatum a Mensurio fuerat, traditur adhibitibus testibus. conuocantur supra memorati seniores, qui faucibus auaritiae commendatam ebiberant praedam. cum reddere cogerentur, subdixerunt communioni pedem, non minus et ambitores, quibus et ordinari non contigit, necnon et Lucilla, quae iamdudum ferre non potuit disciplinam, cum omnibus suis potens et factiosa femina communioni misceri noluit. sic tribus conuenientibus causis et personis factum est, ut malignitas haberet effectum.

19. Scisma igitur illo tempore confusae mulieris iracundia peperit, ambitus nutriuit, auaritia roborauit. ab his tribus personis contra Caecilianum causae confictae sunt, ut uitiosa eius ordinatio diceretur. ad Secundum Tigisitanum missum est, ut Carthaginem ueniretur. proficiscuntur omnes supra memorati traditores, suscepti hospitio ab auaris, ab ambitoribus, ab iratis, non a catholicis, quorum petitione Caecilianus fuerat ordinatus. interea ad basilicam, ubi cum Caeciliano tota ciuica frequentia fuerat, nullus de supradictis accessit. tunc a Caeciliano mandatum est: 'si est, quod in me probetur, exeat accusator et probet'. illo tempore a tot inimicis nihil in illum potuit confingi, sed de ordinatore suo, quod ab his falso

1 Numidis] mundis v 3 cecilian' (n in ras.) B manu RB,
manu ei imp . . . G, manus vb foelice aptungitano b 4 Celestius cfr.
p. 19, 19 5 tunc breuis G sicut v 6 amensurio B 8 ebibe-
runt v 9 pedem] plebem b et post quibus om. P 15 ambitio G
nutriit P, interiuit v (Cochl. corr. in mg. nutriuit) roborauerit P
ab iis b 17 missum] scriptum G 18 est (s. l. m. 2) B, om. v ad
Carth . . . G, kataginem (sic) B 19 autem ab ambitoribus B 20 non] nona
(lin. dist. m. 2) G acatholicis B 21 a (d s. l. m. 1) R 22 tota
ciuitas infrequentia RBvb supradictus P 23 mandatum est] est
om. (i. mg. adscr. m. 2) G 24 nihil in illo RBvb (adscr. Cochl. in mg.
eum), in eum G 25 ab iis edd. praeter v

traditor diceretur, meruit infamari. iterum a Caeciliano mandatum est, ut, si Felix in se, sicut illi arbitrabantur, nihil contulisset, ipsi tamquam adhuc diaconum ordinarent Caecilianum. tunc Purpurius solita malitia fretus, quasi et Caecilianus filius sororis eius esset, sic ait: 'exeat huc', quasi inponatur illi manus in episcopatu et quassetur illi caput de paenitentia. his rebus conpertis tota ecclesia Caecilianum retinuit, ne se latronibus tradidisset. illo tempore aut reus de sede debebat expelli, aut communicari debuit innocenti.

10 conferta erat ecclesia populis, plena erat cathedra episcopalis, erat altare loco suo, in quo pacifici episcopi retro temporis obtulerant, Cyprianus, [Carpophorius], Lucianus et ceteri. sic exitum est foras et altare contra altare erectum est et ordinatio illicite celebrata est et Maiorinus, qui lector in diaconio

15 Caeciliani fuerat, domesticus Lucillae, ipsa suffragante episcopus ordinatus est a traditoribus, qui in concilio Numidiaë, ut superius diximus, crimina sua sibi confessi sunt et indulgentiam sibi inuicem tribuerunt. manifestum est ergo exisse de ecclesia et ordinatores, qui tradiderunt, et Maiorinum, qui

20 ordinatus est.

20. Interea de suorum criminum fonte, qui apud eos multorum flagitiorum uenis exuberauerat, unum traditionis conuicium in ordinatorem Caeciliani deriuandum esse putauerunt prouidentes, quod fama duas res similes uno tempore

1 diceçeretur B 2 ut^{ai} Felix P 4 quasi] tamquam P
 5 sic om. P hoc v (corr. Cochl. huc) quasi ut G 7 com-
 pestis B m. 2 8 retinuit] tenuit PG tradidieret (didi expunct.) P
 9 sede om. P, de se^{da} (de s. l. m. 2) R, desede B, om. vb debebant B,
 debuit G 10 confesta B (Cochl. sic interp.: ecclesia populis
 plena: erat) 11 retto (t? exp. m. 2) B temporibus G 12 obtule-
 runt RBvb cyprianus carpofo^rorius lucilianus et ceteri P, cypr.
 carpofo^rorius lucianus e. cet. G cri^pprianus R, cri^pprianus B carpo-
 phorius om. RBvbd 14 inlicita PG 17 sua om. v 18 ergo]
 autem G 21 eos est et multorum G 22 uenis om. B 23 diri-
 uandum Bv

loqui non posset. ut crimina in silentium mitterent sua, uitam infamare conati sunt alienam; et cum possent ipsi ab innocentibus argui, innocentes arguere studuerunt mittentes ubique litteras liuore dictante conscriptas, quas inter ceteros actus habemus in posterum. adhuc Carthagine positi praecesserunt se epistulis suis, ut rumoribus falsis cunctorum aures insere-
rent. mendacium sparsit fama per populos, et dum de uno celebrata sunt falsa, supra dictorum uerissima crimina sub silentio latuerunt. frequenter solet erubesci de crimine, sed illo tempore non fuit, cui erubesceretur, quia praeter paucos catholicos peccauerant uniuersi et quasi imago fuerat innocentiae inter multos nefas admissum. parum erat traditionis facinus, quod per Donatum Masculitanum et ceteros supra-
dictos constabat admissum; etiam ingens flagitium scismatis traditioni iunxerunt.

21. Uides ergo, frater Parmeniane, haec duo crimina tam mala, tam grauiā, traditionis et scismatis, ad tuos principes pertinere. agnosce uel sero incurrisse te in tuos, dum insectaris alienos; et cum priores tuos constet operatos esse hoc alterum nefas, etiam uos eos sceleratis uestigiis sequi laboratis, ut, quod illi priores in titulo scismatis fecerant, et

1 possit *P*, possent *RBv*, *Casaub. scr.* quod fama duas diuersas res simul et uno temp. l. n. posset, cuius rationem secutus malim: quod f. duas res dissimiles uno tempore *sq.* (cfr. VII, 4 non potest idem operarius duas res repugnantes et contrarias simul facere) in cilem *B*

m. 1 suas uitam infauore *B* (corr. *m. 2*) uita . . . aliena *G*
2 ad innocentibus *P* 3 innocenter v 4 liuore] liliore *RB*, liliorum v
(*Cochl. con.* suo ore) accus (alterum c obscurum) *B* 5 cartaginem *G*
6 auribus *RBv* 7 sparsa *edd.* (sic interpuncti: insererent. mendacium, alii: inserent mendacium) 10 erubescerent] *B* 11 quasi] quod *Rb*
quod (d delet. et uirgula add. *m. 2*) *B* 12 parum] *Cochl. scr.* paruum, idem *edd.* 13 faci (in *mg.* facinus *m. 2*) *G* 16 uide v frater
om. RBv, s. l. *m. 1 G* Parmeniane (sic saepius) *B* crimina
tam *B* (in. *m. 2* distincta.) 18 tenere pertinere *B* (corr. *m. 2*)
19 p' ores *B* (inter p et ores charta perforata est) tuos *om. v*
20 et uos iam eos *vb*, eos *om. d* 21 priores (s add. *m. 2*) *B* in
titulos *RBv* (corr. *Cochl.*) fecerant] fuerant *B*

uos iamdudum fecisse et nunc facere uideamini. illi ruperunt
suis temporibus pacem, uos exterminatis unitatem. de paren-
tibus uestris et de uobis merito dici potest: caecus caecum
si duxerit, utrique in foueam cadunt. oculos patrum
5 uestrorum furiosus excaecauerat liuor, aemulatio uestros orbauit.
scisma summum malum esse et uos negare minime poteritis.
et tamen Dathan et Abiron et Core, perditos magistros uestros,
sine trepidatione estis imitati nec ponere ante oculos uoluistis
hoc malum et uerbis dei esse prohibitum et admissum gra-
10 uiter uindicatum. deinde esse distantiam delictorum aut
remissio testatur aut poena. denique inter cetera praecepta
etiam haec tria iussio diuina prohibuit: non occides, non
ibis post deos alienos, et in capitibus mandatorum: non
facies scisma. uideamus de his tribus, quid oportuerit
15 puniri et quid meruerit relaxari. parricidium principale de-
lictum est; et tamen Cain nec reus a deo percutitur sed
occisus insuper uindicatur. in Niniue ciuitate hominum milia
centum uiginti sacrilega, quae deos alienos sequi uidebantur .
post iracundiam dei et nuntium Ionae prophetae ieiunium
20 parui temporis et oratio indulgentiam meruit. uideamus, an
aliquid tale consecuti sunt hi, qui populos dei primitus ausi
sunt scindere. tot milibus filiorum Israhel, quorum a cerui-

3 Matth. 15, 14. Luc. 6, 39 12 Exod. 20, 13 et 3. Deuter. 6, 14
13 cfr. I. Cor. 1, 10 17 cfr. Genes. 4. 15 19 cfr. Ion. 3

1 ruperant *B m.* 2 2 exterminastis *PG* 3 dictum est uel dici
potest *G* 4 si duxerit . .] ducens uterque . . . cadunt *P* uterque . .
cadit *G* 5 et aemulatio *Rvb*, et emulatio ne (*sic*) *B* 7 datañ *P*
abyron *Gvb* chore* (*b eras. uidetur*) *R*, chore *BGvb* 10 distantia *G*
11 denique] deinde *B* 12 iussi o|dinina (*lin. inter o et d*
m. 2) *B*, diuina iussio *G* 13 et in cap. mand. *om. P* 14 de
iis *b* trebus *P* (*sic plerumque*) oportuit *RBG edd.* 15 mer-
uit *RB edd.* 17 insuper *om. v* nineue *Pv* (*corr. Cochl.*)
hom. numero cent. uiginti millia sacrilega *Rb*, (*omisso milia*) *B*
18 quae] qui *G* deos (*s add. m. 2*) *B* 19 profeta (*sic*) *P*
ieiunio p. temp. celebrato indulgentiam *PG* 20 meruerunt *G*
an] si *RBvb* 21 hii *Pv*, ii *b* populum *v* 22 uirorum israhel *v*
acer uicibus *B*

cibus diuina prouidentia iugum seruire deiecerat, Aaron sanctum unum praefecerat sacerdotem. sed cum ministri eius sacerdotium non sibi debitum concupiscentes seducta parte populi inlicite inuaderent, ritum imitati sacrorum ducentos et quod excurrit ministros secum perituros cum turibulis in fronte 5 seducti populi posuerunt. deus, cui displicet scisma, hoc libenter uidere non potuit. indixerant quodammodo deo bellum, quasi esset alter deus, qui alterum acciperet sacrificium. igitur deus pro facto scismate iratus est ira magna, et quod in sacrilegos et parricidam non fecerat, in scismaticos fecit. 10 stabat ministrorum acies et multitudo sacrilega cum interdictis sacrificiis suis ilico peritura; negatum et subductum est paenitentiae tempus, quia non talis erat culpa, quae ueniam mereretur. mandata est terrae fames: statim fauces suas in populi diuiores aperuit et contemptores mandatorum dei 15 audio hiato absorbuit. intra momenti spatium ad transglutandos praedictos terra patuit, rapuit, clausa est. et ne beneficium de mortis compendio consequi uiderentur, dum non essent digni uiuere, his nec mori concessum est: tartareo carcere subito clausi ante sunt sepulti quam mortui. et mira- 20 mini in uos aliquid tale asperere factum, qui scisma aut facitis aut colitis, cum uideatis, quid magistri primitiui scismatis

2 sq. cfr. Num. 16

1 deiecerat (e s. l. m. 2) R aharon P sanctum] tum v 2 sacerdotē (e ultim. corr. ex u m. 2) B ministri B 3 parte B 4 ritu G ritum cunctorum im. sacr. v (Cochl. pro cunctorum scr. sanctorum) et quot RB 5 excurrunt G secum om. G turibulis (i s. l. m. 2) R, turabilis G, turibilis B 8 qua (si s. l. m. 1) B 9 deus pro neglectis mandatis suis iratus RB, (omisso suis) vb 10 parricidas G 12 et (s. l. m. 1?) B 13 paenit.] omne v 14 famis P suas in necem populi diuisoris G 16 audio ore RB edd. et intra G 17 et ne] et R m. 2, ut B ne om P 18 demortis B m. 2 19 iis edd. praeter v tartareo B 20 mortui B 21 in uos] uobis RB edd. factum esse G qui sc. aut colitis aut facitis P, qui sc. usurpato ecclesie nomine (cfr. eadem uerba p. 25, 5 sq.) aut facitis aut colligitis G 22 magistri uestri primitiuis G, mag. primi RBv

pati meruerunt. an quia cessat talis modo uindicta, ideo tibi cum tuis uindicas innocentiam? deus in singulis rebus exemplorum posuit formam, ut sit, quod inputet imitantibus. prima peccata ad exemplum praesens poena compressit, secunda iudicio reseruabit. quid ad haec dicturi estis, qui scisma usurpato ecclesiae nomine et occulte nutritis et inpudenter defenditis?

22. Sed quia audio aliquos de societate tua litigandi studio chartas habere nescio quas, quaerendum est, quibus sit adcommodanda fides, quae cum ratione concordent, quae cum ueritate confibulent. uestrae si sunt aliquae, mendaciis forte uideantur adpersae. nostras chartas probant et conflictus causarum et contentiones partium et exitus iudiciorum et epistulae Constantini. nam quod de nobis dicitis, quid christianis cum regibus? aut quid episcopis cum palatio? si nota est nosse reges, uos tota perfundit inuidia. nam maiores uestri: Lucianus, Dignus, Nasutius, Capito, Fidentius et ceteri imperatorem Constantinum harum rerum adhuc ignarum his precibus rogauerunt, quarum exemplum infra scriptum est: 20 rogamus te, Constantine optime imperator — quoniam de genere iusto es, cuius pater inter ceteros imperatores persecutionem non exercuit et ab hoc

20 cfr. Aug. ep. 53, 5 ; 76, 2

3 formas *P* inputet et *RB* *Bob* (*Cochl. sic interp.*: inp. et imitantibus prima peccata, ad) 4 peccata] praecepta *G* exemplum ponens praesens *G* 5 reseruauit *P* ad haec] adhuc *B* 6 occulte] stulte *G* 7 defendit (*corr. m. 2*) *G* 8 litigandis *P*, litigantes *G* 9 castas *B* (*sic saepius*) 10 cum ante ueritate om. *G* 11 confabulent *RBG*, confabulentur *vb* (*confibulentur coni. Casaub.*) 12 probent *G* causarum et epistole (*i. mg. add. et contentio partium et exitus iudicii m 2*) *G*; praeterea *m. 3 adnot.*: 'desunt in ms.' 13 contentio *PG* pastium *B* 14 de nos *G* (*adscr. i. mg. m. 3 constantinus sed nihil corr.*) 16 uos nota ista perfundit *P* inuidia om. *PG* 17 nasutius *vb* (*sic et infra*) fidencius *B* 18 ignarum adhuc *G* 20 te o *vb* constantinus^{oo}ptame (*corr. m. 1?*) *B* quoniam] quo *B* 22 imperator es (*ligat. m. 2*) *B* ob hoc *RB*

facinore immunis est Gallia, nam in Africa inter nos et ceteros episcopos contentiones sunt — petimus, ut de Gallia nobis iudices dari praecipiat pietas tua. datae a Luciano, Digno, Nasutio, Capitone, Fidentio et ceteris episcopis partis Donati. 5

23. Quibus lectis Constantinus pleno liuore respondit. in qua responsione et eorum preces prodidit, dum ait: petitis a me in saeculo iudicium, cum ego ipse Christi iudicium expectem. et tamen dati sunt iudices Maternus ex Agrippina ciuitate, Reticius ab Augustoduno ciuitate, Marinus 10 Arelatensis. ad urbem Romam uentum est ab his tribus Gallis et ab aliis quindecim Italis. conuenerunt in domum Faustae in Laterano Constantino quater et Licinio ter consulibus sexto Nonas Octobris die, sexta feria, cum consedisent Miltiades episcopus urbis Romae et Reticius et Maternus et 15 Marinus episcopi Gallicani et Merocles a Mediolano, Florianus a Sinna, Zoticus a Quintiano, Stennius ab Arimino. Felix a Florentia Tuscorum, Gaudentius a Pisis, Constantius a Fauentia. Proterius a Capua, Theophilus a Beneuento, Sabinus

7 cfr. epist. Constantini ad episc. conc. Arelat. (Harduin I 268) et huius editionis append. V (C fol. 32^b)

1 inmanis P 3 de gallias (sic) G, ^{lia}degalilea (corr. m. 2) B 4 aluciano B fidencio B 5 pastis B donati (s. l. m. 1) P 6 constantin'is (corr. m. 2) B plenus v liuore] libro P, libello G 7 praeces (a eras.) R 8 in saeculo] episcopi PG et ego P iuditium Christi G 9 iudices] principes G 10 et 15 reticus RBv ab agustoduno R. abagustipoduno B, augustuduno G 11 arillatensis P, a relat. . G urb. romanam P ab iis b trebus P 12 ab om. G italicis G 13 in laterani libri quarto G III cons (s. mg. adp. m. 2) G 14 sextum n. octobres P (Cochl. sic interp. octobris. die s.) 15 multiadest G (cfr. p. 27, 10), melchiades Cochl. i. mg. urbis om. v 16 merodes amediolano B 17 asinna B, caesena b (Cochl. corr. a Siena) zoticus] zonais P, zoncus G stennius (sic) B m. 2, stemnus v, Stennius b ab arimini P 18 gaud. apicis (sic) B, caudentius v constancius afauencia B, constantinus v 19 theofilus G, theophilus v sauinus Rb, suinus B m. 2

a Terracina. Secundus a Praeneste, Felix a tribus Tabernis, Maximus ab Ostia, Euandrus ab Ursino, Donatianus a Foro Claudii.

His decem et nouem consedentibus episcopis causa Donati et Caecilianii in medium missa est. a singulis in
 5 Donatum sunt hae sententiae latae: quod confessus sit se rebaptizasse et episcopis lapsis manum inposuisse, quod ab ecclesia alienum est. testes inducti a Donato confessi sunt se non habere. quod in Caecilianum dicerent. Caecilianus omnium supra memoratorum sententiis innocens est pronun-
 10 tiatus, etiam Miltiadis sententia, qua iudicium clausum est his uerbis: cum constiterit Caecilianum ab his, qui cum Donato uenerunt, iuxta professionem suam non accusari nec a Donato conuictum esse in aliqua parte constiterit, suae communioni ecclesiasticae integro
 15 statu retinendum merito esse censeo.

25. Sufficit ergo et Donatum tot sententiis esse percussum et Caecilianum tanto iudicio esse purgatum. et tamen Donatus appellandum esse credidit. ad quam appellationem Constantinus imperator sic respondit: o rabida furoris audacia! sicut
 20 in causis gentilium fieri solet. appellandum episcopus credidit et reliqua.

11 sq. unde haec sumpserit Optat. non constat. 19 cfr. epist. Const. l. c.

1 a tarracena *P*, a terracena *R*, a terracena (r alterum insert. m. 2) *B* secundus *PRB* praeneste *BG*, praesente *P* 2 ab Ostio] ab hostis *R*, (*ligat.*) *B* a tribus ostis *G*, ab hostia *v* claudi uel foro iulii (*del. m. 2?*) *G* 3 decim] (*i corr. in e m. 2*) *B* considentibus *Pb* 4 in medio *G* in Donatum sunt dictae sententiae quod *P*, in D. dicte sunt he sententiae *G* 5 se rebaptizare *RB*, fere baptizasse *G* (*corr. m. 2 in mg. se rebaptizasse*) se *om. v*, 8 habere in C. quod dicerent *G* 10 melciadis *RB* miltia dis sentia (*sic, corr. i. mg. m. 2*) *G*, in *v* deest emendatio *i. mg.* (*cfr. p. 26, 15*) qua] quia *G* iuditium coagulatum est *G* clausa *P* 11 his etiam uerbis *G* 12 uenerant *G* 13 accusare *RB* parte] professione *PG* 15 merito *om. P* 16 percussum esse *G* 18 appellandum esse episcopus (episcopum *B m. 1*) credidit et reliqua *RBv* (*haec uerba ex c. 25 sine transposita uidentur*), appell. esse ab episcopis credidit *edd.* 19 orbita *v* (*corr. Cochl. o rabida*) furoris furoris *B* 20 assolet *G* appellandum esse ep. cr. et caetera *G* (*cfr. l. 18*) appell. — reliqua *om. RBv*, appellationem interposuerunt *edd.* (*quae leguntur in Constantini epistula l. c.*)

26. Eodem tempore idem Donatus petiit, ut ei reuerti licuisset * * ad Carthaginem accederet. tunc a Filumino, suffragatore eius, imperatori suggestum est, ut bono pacis Caecilianus Brixiae retineretur; et factum est. tunc duo episcopi ad Africam missi sunt, Eunomius et Olympius, ut remotis binis unum ordinarent. uenerunt et apud Carthaginem fuerunt per dies quadraginta, ut pronuntiarent, ubi esset catholica. hoc seditiosa pars Donati fieri passa non est, de studio partium strepitus cotidiani sunt habiti; nouissima sententia eorundem episcoporum Eunomii et Olympii talis 10 legitur, ut dicerent illam esse catholicam, quae esset in toto orbe terrarum diffusa, et sententiam decem et nouem episcoporum iamdudum datam dissolui non posse. sic communicauerunt clero Caeciliani et reuersi sunt. de his rebus habemus uolumen actorum, quod si quis uoluerit, in 15 nouissimis partibus legat. cum haec fierent, Donatus ultro prior ad Carthaginem redit. quo audito Caecilianus ad suam plebem properauit. hoc modo iterum renouellatae sunt partes.

1—4 cfr. Aug. breu. collat. 20, 38

1 petit *G* ei] rei *B* reuertenti ad Carth. contingeret *RBv* (*Cochl. mutauit* reuertenti in reuerti, quem secutus est *Bald.*), reuerti licuisset et nec ad *C.* accederet *PG*, quae lectio proxime accedit ad *Aug.* uerba *l. c.* fortasse sic scribendum est ut ei reuerti licuisset. ad ea mandatum, ne ad Carthaginem accederet 2 afulumno *B m. 2*, apud *Aug.* Philomeno 3 suggestum *B* 4 bryxe *P*, brixę *R*, brixę *BGo* (corr. *Cochl.*) cfr. *Aug. l. c.* 5 ab africa *G* enomius *B* Olympus *P*. Olimpius *B* ut remotis binis singulos ord. . . *P*, ut rem. duobus unum ord. *RBvb*, ut—ordinarent *om. G*, binis . . unum scripsi 6 et *om. RBvb* Kastaginem (*sic*) *B* 7 dies quinquaginta *G* (*sic litteris exarat.*) ut (*adscr. in mg. sinistr. m. 1?*) *B* ut pronuntiaretur *PG* 8 seditiosa] studiosa *G* fueri *B* 9 pastium *B* sunt repet. initio fol. sequ. *G* nouissa *B* 10 eorum unde *RBv* (*Cochl. con.* eorum uidelicet), eorum episc. . . b Eunomi et Olympi *P*, Olympi (*i s. l. m. 2*) *R*, Olimpi *B* 11 illam *om. v* esse *om. B* 12 terrarum orbe *G* decim *PR* 14 de iis add. praeter v, de rebus his *B* 15 uolumina *RBvb* quis (*s m. 2 add.*) *R*, qui *G* 16 cum h. fierent] inter haec *P*, i. hec *G* 17 kataginem *B* rediit *G* hoc audito *RBvb* 18 renouellatae] renouatae *Cochl. i. mg. adscr. Balduino probatus* pastes (*sic*) *B*

constat tamen et Donatum tot sententiis esse percussum et Caecilianum innocentem totidem sententiis pronuntiatum.

27. Sed quia in ipsa causa iamdudum in catholica duorum uidebantur laborare personae, et ordinati et ordinato-
 5 toris, postquam ordinatus in urbe purgatus est, et purgandus adhuc remanserat ordinator. tunc Constantinus ad Aelianum proconsulem scripsit, ut remotis necessitatibus publicis de uita Felicis Autumnitani publice quaereretur. sedit, cui erat iniunctum. inducti sunt Claudius Saturianus, curator reipublicae.
 10 qui fuit tempore persecutionis in ciuitate Felicis, et curator praesentis tunc temporis, quando causa flagitabatur, Callidius Gratianus, et magistratus Alfius Caecilianus, sed et Superius stationarius perductus et Ingentius scriba publicus pependit sub metu imminentium tormentorum. responsis omnium nihil
 15 tale inuentum est, quod uitam Felicis episcopi sordidare potuisset. habetur uolumen actorum, in quo continentur praesentium nomina, qui fuerant in causa Claudii Saturiani curatoris et Caeciliani magistratus et Superii stationarii et scribae Ingentii et Solonis officialis publici ipsius temporis. post
 20 quorum responsa a supra memorato proconsule haec pars sententiae dicta est: Felicem autem religiosum episco-

6 sq. cfr. Aug. ep. 88, 4; c. Cresc. 3, 70; gest. purg. Fel. (app. II, Cfol. 29 *)

1 et om. RBv (cfr. eadem fere p. 27, 16) 3 incatholica B 5 in urbem G et om. RBvb 6 helianum 6 cecilianum RBv 8 aut tumnitani B, Autungitani b quaereretur] Cochl. v. mg. scr. quæreret sedet (sed et B) cui . . . indictum RB, sedit id cui . . . iniunctum G, sed et cui erat iudicium, inducti v, sedit—iniunctum om. b 9 inducti] indicti B Satorianus P 11 causam (m. eras.) R, causam v Calidius PG 12 Gracianus B et ante magistr. om. G et Alfidiu Cecilianu magistratu G Alfiliu P et Sup.] exsuperius G, et Superstationarius vb (cfr. l. 18) 13 rationarius RB 15 talem (m. eras.) R est quod uitam F. e. ordinare pot. . . RBv (Cochl. adn. deordinare), est quod uita F. episcopis (sic) ordinare non pot. . . G, est in uita F. e. propter quod ordinare non potuisset scr. Dupin. 16 habentur uolumina . . . in quo (in quibus vb) RBvb 17 fuerunt in causa id est Claudi PG Satoriani P 18 cecilianus magistratus B et Superii] et sup RB, et exsuperi G, et Superstationarii vb (cfr. l. 12) 19 Ingenti RB et officialis R ipsius] illius G 21 autem] adscr. i. mg. m. 2 autumnitanum G episcopum om. G

pum liberum esse ab exustione strumentorum deificorum manifestum est, cum nemo in eum aliquid probare potuerit, quod religiosissimas scripturas prodiderit uel exusserit. omnium enim interrogatio superscriptorum manifesta est nullas scripturas deificas uel inuentas uel corruptas uel incensas fuisse. hoc actis continetur, quod Felix episcopus religiosus illis temporibus neque praesens fuerit neque conscientiam accommodauerit neque aliquid tale fieri iusserit. unde repulsa atque extersa infamia cum ingenti laude de illo iudicio recessit. iamdudum opinionis incertae et inter caligines, quas liuor et inuidia exalauerat, latere ueritas uidebatur. sed etiam omnis scriptura memorata et actorum uoluminibus et epistulis commemoratis aut lectis reuelata est.

28. Uides te, frater Parmeniane, in catholicos traditorum nomine falso obiecto frustra esse inuectum, mutans uidelicet personas et transferens merita. clausisti oculos, ne parentes tuos reos agnosceres, aperuisti eos, ut innocentes et indignos criminoso pulsares. omnia pro tempore, nihil pro ueritate, ut et de te dixerit beatissimus apostolus Paulus:

1 esse liberum se episcopum *G* librum *B* ab exustione (sic) *G* exustione *v* instrumentorum *RBG*, (*gest. Fel. l. l*) *C* (*sed cfr. VI, 5, Rönseh Ital. p. 470 & 511*) deificorum *om. Rd* 2 cum neno (sic) *B* 3 quod *om. v* scripturas (scripturas *B*) prodiderit (uel exuss. *om.*) *RB*, sc. tradiderit uel exusserit *Gb*, prodiderit—nullas scripturas *om. v* 4 interrogantium *RB*, interrogatio *PG*, fortasse legendum omnium interrogatione . . . manifestatum (*cfr. gesta purgat. Felicis l. l.* omnium enim interrogatio supra scripta manifestata est *C fol. 29**) superscriptorum *P*, supra scripta *b* 6 correptas *B* hoc . . . continentur *RB* 7 quod] quo *P* 8 conscientiam (sic) *B*, constantiam *v* 9 tale aliquid *P et C* (*gest. Fel. l. l.*) 10 pulsa *RBv* de *om. RBv* 12 liuore] *P* 13 etiam] iam *PG*, et iam *B* supra memorata *G* 14 renouata (le *m. 2 s. l.*) *B*, reuelatum *G*, renouata *b* 15 te *om. RB edd.* 16 false *PG* inuentum *G* (i *mg. m. 2* inuectum), *RBv* 17 personis (a *s. l. m. 2*) *R* transferans *G* 18 agnosceris *P* eos] os *G* in nocentes *B* 19 criminosos indignos pulsares *G*, ind. crimini copulares *RBv* 20 beatissimus apost. *B*

quidam autem conuersi sunt in uaniloquium uolentes
 se esse legis doctores, non intellegentes, quae dicunt
 neque de quibus adfirmant. paulo ante docuimus uestros
 parentes fuisse traditores et scismaticos; et tu ipsorum heres
 5 nec scismaticis nec traditoribus parcere uoluisti. iam igitur
 documentis supra memoratis omnia tela, quae falso in alienos
 iactare uoluisti, ueritatis clipeo repulsa in tuos parentes reci-
 proco ictu uertuntur. omnia igitur, quae a te in traditores et
 scismaticos dici potuerunt, uestra sunt; nam nostra non sunt.
 10 qui et in radice manemus et in toto orbe terrarum cum
 omnibus sumus.

1 I Tim. 1, 6 sq.

1 uani loquium *G* 2 se *om. G* 3 ante enim *RB* 4 parentes]
 patres *RBv* scism. et trad. *RBvb* heres fuisse *RB* 5 parcere]
 parere *RBv* 6 in alieno *R* 7 iactare *om. v* 10 qui] quia *RBvb*
 et post qui *om. RBv* 11 sumus amen EXPLICIT LIBER PRIMVS
 (*litt. rubr.*) *B fol. 11^a, B fol. 10^a 1, eadem in v* SVMVS. EXPLICIT
 LIB. I (*rubr.*) *P fol. 258^a*, Explicit liber primus sancti Optati (*om.*
amen) *G fol. 11^a*

LIBER SECUNDUS.

1. Quoniam et qui fuerint traditores ostensum est et scismatis origo ita monstrata est, ut paene oculis perspecta uideatur, etiam haeresis ab scismate quid distet ostendimus: illud demonstrare iam proximum est — quod nos promissimus secundo loco esse dicturos — quae sit una ecclesia, quam columbam et sponsam suam Christus appellat. ergo ecclesia una est, uius sanctitas de sacramentis colligitur, non de personarum superbia ponderatur; ergo hanc unam columbam et dilectam sponsam suam Christus appellat. haec apud omnes 10 haereticos et scismaticos esse non potest; restat, ut uno loco sit. eam tu, frater Parmeniane, apud uos solos esse dixisti, nisi forte quia uobis specialem sanctitatem de superbia uin-

7 et 9 cfr. Cant. 6, 8

INCIPIT LIB. II. OPTATI (*rubr.*) *P fol. 258^b*. INCIPIVNT CAPITVLA LIBRI SECVNDI (*rubr.*) *R fol. 11^a*, Incipiunt capitula libri secundi (*sic*) *B fol. 10^a 1*, Secundi libri argumentum (*rubr.*) *G fol. 11^a*; addunt *PRBG* *God libri II. argumentum, quod iterum exstat in P fol. 243^b*: In hoc secundo libello declaratur (declaratu *fol. 243^b P*, sed declarat hoc loco), quae sit una et uera (uera et una *RB*) ecclesia (*om. RB et P fol. 243^b*) catholica et ubi et apud quos maneat et quinque dotes ecclesia (ecclesie *P*) in catholica esse magis quam in ea parte (inea paste *B*), quam (qua *RBv*) sibi (*om. RBv*) scismatici facere uoluerunt, et quod impie nouacula (nouacule *B*) paenitentiae raserint capita sacerdotum et quod homicidia fecerint et illa, quae ad salutem credentium procurata fuerant, aut canibus dederint aut abiecerint. INCIPIT LIBER SECVNDVS (*rubr.*) *R*, (*litt. minor. rubr.*) *B* EXPLICIT. INCIPIT LIBER SECVNDVS (*rubr.*) *G*, Optati Afri Mileuitani incipit liber secundus *v*

2 Quo (*Q rubr.*) qui *B* et ante qui *om. R* qui *om. P* (Quoniam—ost. est *rubr. R*) et post est *om. G* 3 itai *B* praespecta *R*, prespecta *B* 4 etiam et haer. *P* hereses *R* distet] discet *B* 5 iam proximo est *G* quod—dicturos (*in parenth.*) *R* 6 esse *om. v* 7 suam *om. d* 8 collegitur (*i s. l. m. 2*) *R* 9 superb: person. *RBvb* 10 dilectam *B* 13 qui a uobis *B* spēcialem (*sic*) *B*

dicare contenditis, ut ubi uultis, ibi sit ecclesia et non sit, ubi non uultis. ergo ut in particula Africae, in angulo paruae regionis [ut] apud uos esse possit, apud nos in alia parte Africae non erit? in Hispaniis, in Gallia, in Italia, ubi uos
 5 non estis, non erit? si apud uos tantum[modo] esse uultis, in tribus Pannoniis, in Dacia, Moesia, Thracia, Achaia, Macedonia et in tota Graecia, ubi uos non estis, non erit? ut apud uos esse possit, in Ponto, Galatia, Cappadocia, Pamphilia, Phrygia, Cilicia et in tribus Syriis et in duabus Armeniis et
 10 in tota Aegypto et in Mesopotamia, ubi uos non estis, non erit? et per tot innumerabiles insulas et ceteras prouincias, quae numerari uix possunt, ubi uos non estis, non erit? ubi ergo erit proprietates catholici nominis, cum inde dicta sit catholica, quod sit rationabilis et ubique diffusa? nam si sic
 15 pro uoluntate uestra in angustum coartatis ecclesiam, si uniuersas subducitis gentes, ubi erit illud, quod filius dei meruit? ubi, quod libenter ei largitus est pater in secundo psalmo dicens: dabo tibi gentes hereditatem tuam et possessionem tuam terminos terrae? ut quid tale infringitis
 20 promissum, ut a uobis mittatur quasi in quendam carcerem latitudo regnorum? quid tantae pietati obstare contenditis? quid contra saluatoris merita militatis? permittite filium possidere concessa, permittite patri promissa complere. cur ponitis metas? cur figitis terminos? cum a deo patre saluatori tota

18 Ps. 2, 8

1 contendistis (s. prius del.) P 2 non (s. l. m. 1) B in anigulo B
 3 regionis ut apud PBo 4 his paniis B in Italia, in Gallia vb
 Italia] repetuntur uerba parte Africae—in Italia RB (priora del. lineol. R)
 5 tantum (om. modo) PG 6 trebus P Mysia codd. (misia Bvb)
 tracia RBG 7 Grecia RB 8 in Ponto] Inpoto (sic) B, in Ponte v
 Galacia B, Gallatia v cappadotia G Pamfyllia P, pampifflia RB
 9 Frygia P, frigia RB, phrigia G Cylicia et in trebus P 10 egipto B
 mesophotamia (h. exp.) G 13 erit om. G dicta om. B 14 ratio-
 nabilis] rationabiliter ubique Casaub. commendauit, si quid mutandum
 est; alii pro ration. scrips. non nationalis 15 cohartatis RB
 17 ubi erit quod edd. 19 talem R 20 quadam B 24 terminos PG.
 limites cett.

terra promissa sit, non est quicquam in aliqua parte terrarum, quod a possessione eius uideatur exceptum. tota est donata terra cum gentibus, totus orbis [terrae] Christo una possessio est. hoc probat deus, qui ait: dabo tibi gentes hereditatem tuam et possessionem tuam terminos terrae. 5 et in LXXI psalmo de ipso saluatore sic scriptum est: dominabitur a mari usque ad mare et a fluminibus usque ad terminos orbis terrae. pater dum donat, nihil excipit; uos ut concedatis unciam, totam libram auferre conamini. et adhuc nitimini suadere hominibus apud uos solos 10 esse ecclesiam auferentes meritum Christo, negantes praestitutum a deo. o uestra ingrata et stulta praesumptio! Christus uos cum ceteris in societatem regni caelestis inuitat et coheredes sitis hortatur, et uos eum in hereditate sibi a patre concessa fraudare laboratis, dum Africae partem conceditis et 15 totum terrarum orbem, qui ei a patre donatus est, denegatis. quid mendacem uideri uultis spiritum sanctum, qui in XLVIII psalmo omnipotentis dei beniuolentiam narrat, dum dicit: deus deorum dominus locutus est et uocauit terram ab ortu solis usque ad occasum? uocata est ergo terra, 20 ut caro fieret, et sicut legitur, facta est et debet laudes [deo] creatori suo. denique commemoratur spiritu sancto hortante et dicente in CXII psalmo, dum dicit: laudandum nomen domini ab ortu solis usque ad occasum et iterum in

4 Ps. 2, 8 6 Ps. 71, 8 19 Ps. 49, 1 23 Ps. 112, 3

1 paste (*sic*) B 2 excerptum P, ex/eptum (*sive* cptum) B 3 terra donata B totius *vb* orbis terrae P est possessio G 4 deus pater G in hereditatem (*om. tuam*) G 6 LXXI mo (*sic*) RB, (*hic numerus litteris exaratus in G*) et dominabitur G 7 amari B et ad (*d eras.*) B 8 terrae orbis B 10 nitimini P omni^{bus} hominibus (*omn. semieras.*) B 12 deo (*om. a*) PRB 13 ceteris] terris RB in societate G et ut coher. RBob 14 in (*expunct.*) hered. R, de hered. G 15 laboratis excludere (*pro fraudare*) G 17 uidere v in quadagesimo nono G, quadagesimo octauo *vb* 20 ortu (*sic*) B 21 sicuti G deo *om.* RBG *edd.* 22 denique] deinde B 23 centesimo duodec G 24 ortu (*r corr. ex s*) B

XCV psalmo: cantate domino canticum nouum. si hunc
uersum solum diceret, possetis dicere, quia uos solos hortatus
est spiritus sanctus. sed ut ostenderet, quia non ad uos solos
dictum est sed ad ecclesiam, quae ubique est, secutus est
5 dicens: cantate domino omnis terra, pronuntiate inter
gentes gloriam ipsius, in omnibus populis mirabilia
eius. pronuntiate, inquit, inter gentes, non dixit, in par-
ticula Africae, ubi uos estis, pronuntiate, inquit, in omni-
bus populis; qui omnes populos dixit, neminem excepit, et
1 uos solos ab omnibus populis, de quibus hoc mandatum est,
separatos esse gratulamini et uultis uos solos esse totum,
qui in omni toto non estis. laudandum, inquit, nomen
domini et a tota terra et ab ortu solis usque ad occa-
sum. numquid pagani extralegales possunt aut cantare deo
15 aut laudare nomen domini et non sola ecclesia, quae in lege
est? quam si apud uos tantummodo esse dicitis, fraudatis
aures dei. si uos soli laudatis, totus tacebit orbis, qui est ab
ortu solis usque ad occasum. clausistis ora omnium christia-
narum gentium, indixistis silentium populis uniuersis deum
20 per momenta laudare cupientibus. igitur si et deus debitas
sibi laudes expectat, et ut sonent, spiritus sanctus hortatur

1 Ps. 95, 1 5 Ps. 95, 1—3 12 Ps. 112, 3

1 nonagesimo et quinto *G* 2 uersum] uerbum *G* diceret] *repetuntur*
in G uerba cantate domino canticum nouum possetis] potuissetis *G*
hortatus *B* 3 ostenderet] *repetuntur uerba in B* si hunc uersum . . .
hortatus (r corr. ex s semieraso) . . ostenderet . quia] qui *B* 5 domino]
deo *G* pronuncia (sic) *B* inter gentes *PG* (quod consensit cum
Uulgata), in gentibus *Rvb*, ingentibus *B* 7 eius] ipsius *G* in-
quid *P* (sic et postea) inter gentes *PG* (ut l. 5), in gentes *R*,
(coniunct.) *B* dicit *v* 9 nimirum *P* 10 de] e *P* 11 separ.
uos esse *RBvb* solos uos *G* 12 qui ompino in toto (sic) *G*
laudandum (sic) *B* nomen dom. inquit *B* 13 a (s. l. m. 2) *B*
abortu (r corr. ex s) *B* ad] in *G* 14 extra leges *G* aut
om. *RBv* 15 nomen dei *Rv* 16 si] nisi *v* esse om. *v*
17 soli] sibi *B* orbis tacebit *B* 18 christianorum (a s. l. m.
2) *R*, christianorum *BG* 19 deum] dominum *G* 20 igitur si *P* et
om. *PG* debita *B* 21 hortatur *B*

et totus orbis, quod debet deo, paratus est reddere, ne fraudetur deus, etiam uos ipsi laudate cum omnibus aut, quia nolulistis esse cum omnibus, soli conticescite.

2. Ergo quia probauimus eam esse ecclesiam catholicam, quae sit in toto terrarum orbe diffusa, eius iam commem-
randa sunt ornamenta et uidendum, ubi sint quinque dotes,
quas tu sex esse dixisti, inter quas cathedra est prima, ubi
nisi sederit episcopus, coniungi altera dos non potest, qui est
angelus. uidendum est, quis et ubi prior cathedram sederit.
si ignoras, disce; si nosti, erubescere: ignorantia tibi adscribi
non potest, restat ergo, ut noueris. scientem errare peccatum
est; nam ignorantibus nonnumquam solet ignosci. igitur ne-
gare non potes scire te in urbe Roma Petro primo cathedram
episcopalem esse conlatam, in qua sederit omnium aposto-
lorum caput Petrus, unde et Cephas est appellatus, in qua
una cathedra unitas ab omnibus seruaretur, ne ceteri apostoli
singulas sibi quisque defenderent, ut iam scismaticus et pec-
cator esset, qui contra singularem cathedram alteram con-
locaret.

3. Ergo cathedram unicam, quae est prima de dotibus, sedit prior Petrus, cui successit Linus, Lino successit Clemens,

1 deo *om. vb* frauderetur *B* 2 laudare *B* 3 nolulistis esseesse
(*sic*) *B* conticescite *PR*, contiscicite (*corr. i. mg. m. 2*) *G*, conticis-
cite *B* 4 quia *om. d* probamus *vb* 5 sit] est *d* commemo-
randae .. (ornamenta *om.*) *v* 7 sex di (*del.*) esse *B*. dicis *vb* est]
esse *RB* 8 coniungi alter ad eos non poterit *v* (*quae sequuntur* qui
est angelus—cathedram sederit *om. v*) poterit *b* quis *G* est
ante angelus (*s. l. m. 1*) *B* 9 anulus *R*, angulus *B*, (anulus *defend.*
Albasp. sed cfr. II, 6.) annulus *b* qui *PRBb* prior *om. P*
cathedra *PRBb* (*sed cfr. l. 20*) 10 si nosti erub. *om. v* 11 restat—
non potes *om. v* 13 scribite *v* (*quod uerbum cum exciperet illa*
ignorantia tibi adscr. n. potest, Cocl. scienti i. mg. adpos.) roma
(*m. eras. uidetur*) *B*, romana *G* 14 conlatam] conlocatam *P* sederet *P*
15 inde Chefas (*om. et*) *v* Caefas *P*, chefas *R*, çechefas (*ce eras.*) *B*
appellatus est *RBb* in quo *RB*, in quo uno *v* 16 una (*bis pos.*) *P*
cathedrae *v* 17 quique *P* ut etiam *P* scis. esset et peccator *G*
18 collocaret (*sic*) *B* 20 Ergo (*E rubr.*) *B* cathedra unica *RBb*
est *om. B* primo *B* 21 sedet *P* Lynus Lyno *v*

Clementi Anacleto, Anacleto Euaristus, Euaristo [Alexander, Alexandro] Sixtus, Sixto Telesphorus, Telesphoro Iginus, Igino Anicetus, Aniceto Pius, Pio Soter, Soteri [Eleutherius, Eleutherio] Uictor, Uictori Zephyrinus, Zephyrino Calixtus,
 5 Calixto Urbanus, Urbano Pontianus, Pontiano Anterus, Antero Fabianus, Fabiano Cornelius, Cornelio Lucius, Lucio Stephanus, Stephano Sixtus, Sixto Dionysius, Dionysio Felix, Felici [Eutychianus, Eutychiano Gaius, Gaio] Marcellinus, Marcellino [Marcellus, Marcello] Eusebius, Eusebio Miltiades,
 10 Miltiadi Silvester, Silvestro Marcus, Marco Iulius, Iulio Liberius, Liberio Damasus, Damaso Siricius, hodie qui noster est socius: cum quo nobis totus orbis commercio formatarum in una communionis societate concordat. uestrae cathedrae uos originem reddite, qui uobis uultis sanctam
 15 ecclesiam uindicare.

4. Sed et habere uos in urbe Roma partem aliquam dicitis: ramus est uestri erroris, protentus de mendacio, non de radice ueritatis. denique si Macrobio dicatur, ubi illic

1 anicetus anicleto *codd.* v (ani/clitus anicleto (*sic*) B), *corr.* *Cochl.* eucharistus eucharisto *Rv* (*corr.* *Cochl.*), euch . . . eucharisto B Alexander Alexandro *om. libri et vb, i. mg. adp. m. 2 G* (*hoc nomen postea insertum* pro Eleuthi . . . in omnibus libris) 2 Syxtus P Telesforus P, thelesporus *Rv*, theles porus thelesporo (*sic*) B, Thelesforus G Haesignus P, Higinus G 3 anicetus RB soteri PRB Eleutherius Eleutherio] Alexander Alexandro *libri, (i. mg. m. 2 adscr. Eleutherius Eleutherio G)* 4 Zyflrinus P, zeferinus RB, Zephyrinus zefirino (*sic*) G, Zepherinus vb Callistus P, calistus RB, Cairtus G 5 Uranius P, Urpanius Urpanio (*corr. i. mg. m. 2*) G poncianus B Anterus P, antherus anthero RB, antherus Gvb 6 fauianus PRB Cornilius P Stefanus P 7 Syxtus P Dionysius PRB, Dionysius Dyonyisio (*sic*) G 8 Eutychianus—Gaio *om. codd.* 9 Marcellus Marcello *om. libri* meltiades G 11 Syricius P, Siricus G qui hodie PG (Damaso S. h . . . *suspicitur Bald. spuria*) 12 nobiscum G commestio (*sic*) B 13 concordant RB (cum quo nobis totius orbis c. formatae uti in una . . . concordat *propos. Barthius*) 14 cathedre (e *fn. corr. ex am, ut uidetur*) B uultis causas sanctam B 16 uos *om. v* Roma *om. v* partem (r *corr. ex s*) B 17 ramulus G uestri est B

sedeat, numquid potest dicere, in cathedra Petri? quam nescio si uel oculis nouit et ad cuius memoriam non accedit quasi scismaticus contra apostolum faciens, qui ait: memoriis sanctorum communicantes. ecce praesentes sunt ibi duorum memoriae apostolorum. dicite, si ad has ingredi potuit aut obtulit illic, ubi sanctorum memorias esse constat. ergo restat, ut fateatur socius uester Macrobius se ibi sedere, ubi aliquando sedit Encolpius; si et ipse Encolpius interrogari posset, diceret se ibi sedere, ubi ante sedit Bonifatius Ballitanus; deinde si et ipse interrogari posset, diceret, ubi sedit Uictor Garbensis a uestris iamdudum de Africa ad paucos erraticos missus. quid est hoc, quod pars uestra in urbe Roma episcopum ciuem habere non potuit? quid est, quod toti Afri et peregrini in illa ciuitate sibi successisse noscuntur? non apparet dolus, non factio, quae mater est scismatis? interea ut Uictor Garbensis hinc prior mitteretur — non dico lapis in fontem, quia nec ualuit puritatem catholicae multitudinis perturbare, sed quia quibusdam Afris urbica placuerat commoratio et hinc a uobis profecti uidebantur — ipsi petierunt, ut aliquis hinc, qui illos conligeret, mitteretur. missus est igitur Uictor: erat ibi filius sine patre, tiro sine principe.

3 Rom. 12, 13

1 ca////thedra G (membr. spatio 4 uel 5 litt. perforata) nescio quam sine oculis v 4 ibi] tibi G 5 ingredi populi (li eras., t s. l. m. 2) ita ut obtulit R, ingr. potuit aut optulit B, ingr. populi: ita ut obt. v (Cochl. ante populi inseri iubet cum uiderunt), potuit ita ut obtulerit b 6 memoria G 7 uester] uidelicet v 8 encolpius (utrimque) B, encolpius G et ipse Enc. om. P Encolpius (ut supra, sed corr. m. 2 i. mg.) G 9 posset interrogari vb potuit G ante om. G Bonifatius Uallitanus P, Bonifacius Bellitanus G 10 interrogare G potuisset PRBvb 11 Carbensis P (sed recte l. 16), garbiensis b (sed cfr. p. 17, 4) paucos ceraticos v (corr. Cochl.) 13 est toti quō toti B 14 toti Africae peregrini v 15 scismaticis B interea Uict. Garb. ut hinc (hunc B) RB edd. 18 p lacu erat (B) 19 ipi (sic) petierunt P perierunt B 20 aliqui P 21 tyro RG, ti ros B, atro v (Cochl. coniec. actor)

discipulus sine magistro, sequens sine antecedente, inquilinus sine domo, hospes sine hospitio, pastor sine grege, episcopus sine populo. non enim grex aut populus appellandi fuerant pauci, qui inter quadraginta et quod excurrit basilicas locum, 5 ubi conligerent, non habebant. sic speluncam quandam foris a ciuitate cratibus saepserunt, ubi ipso tempore conuenticulum habere potuissent; unde Montenses appellati sunt. igitur quia Claudianus Luciano, Lucianus Macrobio, Macrobius Encolpio, Encolpius Bonifatio, Bonifatius Uictori successisse uidentur: 10 si Uictori Uiceretur, ubi sederet, nec ante se aliquem illic fuisse monstraret nec cathedram aliquam nisi pestilentiae ostenderet. pestilentia enim morbis extinctos homines ad inferos mittit, qui inferi portas suas habere noscuntur; contra quas portas clauas salutare s accepisse legimus Petrum, principem scilicet nostrum, cui a Christo dictum est: tibi dabo 15 clauas regni caelorum et portae inferorum non uincunt eas.

5. Unde est ergo, quod clauas regni caelorum uobis usurpare contenditis, qui contra cathedram Petri uestris praesumptionibus et audaci sacrilegio militatis, beatitudinem repudiantes, qua laudari meruit, qui non abiit in consilio inpiorum et in uia peccatorum non stetit et in cathedra pestilentiae non sedit? in consilio inpietatis itum est a maioribus uestris, ut diuideretur ecclesia. inierunt etiam 25 peccatorum uiam, dum Christum partiri conati sunt, cuius

15 Matth. 16, 18 & 19 21 Ps. 1, 1

1 sine (s. l. m. 2) antec. B 4 excurrunt G (cfr. p. 24, 5) 5 foras G
6 gradibus RBvb 7 unde et G 8 Claudianus—Macrobio om. P Lucianus Macrobio om. G
9 Bonifatio Bonifacius (sic) G uidetur P, uideatur v 10 sederat RB.
sederit edd. 14 salutaris RB 16 inferorum B nonñ cen/teas B
18 caelorum om. RBvb 20 audacis (i s. l. m. 1) R, audaciis Bvb
sacri legio B 21 concilio G (paulo infra consilio) 22 inuia B 23 pesti-
lentium G in consilium P 24 ut diuiderent ecclesiam. Inierunt vb
inierunt et a peccorum (sic) B 25 partiri (r prius corr. ex s) B

Iudaei nec uestimenta scindere uoluerunt, cum apostolus [Paulus] clamet et dicat: numquid diuisus est Christus? et utinam, si iam malam uiam intrauerant, agnito peccato super se reuenterentur, id est emendarent, quod errauerant, reuocarent, quam fugauerant pacem. hoc erat de uia reuerti: 5 in uia enim ambulatur, non statur. sed quia parentes uestri reuerti noluerunt, ipsos constat in uia peccatorum stetisse; quorum gressus inpulerat furor, retentos ligauit pigra discordia. et ne regredi ad meliora potuissent, ipsi sibi scismatis conpedes posuerunt, ut in errore [suo] pertinaciter starent, ne ad 10 pacem, quam deseruerant, reuerti potuissent. nec audierunt spiritum sanctum dicentem in psalmo XXXIII: diuertere a malo et fac bonum; inquire pacem et persequere eam, sed steterunt in uia peccatorum suorum. sederunt etiam in cathedra pestilentiae, quae, ut supra diximus, seductos mittit 15 ad mortem. sed dum et uos parentum errorem colentes studiose defenditis, heredes sceleris esse uoluistis, cum filii pacis uel sero esse possetis. cum in Ezechiele propheta scriptum sit: extolle uocem tuam super filium peccatoris, ne uestigia patris sui sequatur, quoniam anima 20 patris mea est et anima filii mea est. anima quae

2 I Cor. 1, 13 12 Ps. 33, 15 19 Ez. 18, 4 & 20

1 scind. uol.] sciderunt *G* 2 Paulus *om. PG* Christus in uobis *P*
 3 si iam] suam *GB* agnitio (i post t expunct.) *G* 4 re-
 uenterentur (st corr. in rt sicut saepius) *B*, reuenterent *G* 5 deuia *B*-
 6 uestri *om. v* 7 inuiam *B* stetisse] fecisse *B* 8 impul-
 lerat *G*, impleuerat *v* legauit *B* discorda *P* 9 ipsi—reuerti
 potuissent (omissa in textu posita sunt imo i. mg. m. 1) *R* schis-
 maticis *v* (corr. *Cochl.*) conpedes posuerant *P*, terminum posuerunt *G*
 10 suo *om. PG* ne] nec *G* (quod et Casaub. suasi) 12 tricen-
 simo (n expunct.) tercio *G* deuerte *P* 13 et sequere *Pvb*,
 et consequeris *G* 14 suorum sed erunt *B* etiam cathedram *P*,
 autem cathedram *G* 15 dixi *P* 16 ad] in *RB* mortem (r corr.
 ex s) *B* et dum *RBvb* 17 studiosae *R* defenditis error
 (del.) heredes erse *P* celeris *B* filii (i finale corr. ex s) *B*
 18 possitis *P* cum ne zechielo *B* Ezechielo *PR* 20 uestigia] uestia
 (sic) *B* sui *om. v* quo anima *B* 21 ama filii *P*

peccat, sola punietur, si displiceret uobis, quod parentes
 uestri peccauerunt, de admissu suo soli redderent rationem;
 hoc modo uel uos beati esse possetis et laudem de ore pro-
 phetae percipere, qui ait in psalmo primo: beatus uir, qui
 5 non abiit in consilio inpiorum et in uia peccatorum
 non stetit et in cathedra pestilentiae non sedit; sed in
 lege domini fuit uoluntas eius. quid est aliud in lege
 habere uoluntatem, nisi diuina praecepta et religiose discere
 et cum timore complere? in qua lege scriptum est: pax
 10 hominibus in terra bonae uoluntatis, et alio loco, in
 Esaia propheta: ponam fundamenta pacis in Sion, et
 alio loco: uideamus, quid loquatur dominus, quoniam
 loquetur pacem in plebem suam, et alio loco: uenit
 filius dei et factus est in pace locus eius, et alio loco:
 15 suscipiant montes pacem populo et colles iustitiam,
 et in euangelio: pacem meam do uobis, pacem meam
 relinquo uobis, et Paulus ait: qui pacem serit, pacem
 et metet, et in omnibus epistulis suis: pax uobis abundet
 in nomine patris et filii et spiritus sancti, et in psalmo
 20 XXXIII: quaere pacem et consequeris eam. fugata recesserat

4 Ps. 1, 1 sq. 9 Luc. 2, 14 11 Es. 60, 17 12 Ps. 84, 9
 13 Ps. 75, 3 15 Ps. 71, 3 16 Ioh. 14, 27 17 II. Cor. 9, 6
 18 cfr. I. Cor. 1, 3; 16, 23; Rom. 1, 7 et passim 20 Ps. 33, 15

1 punitur *vb* displicerat (e *s. l. m. 1* ?) *R*, displicerat. *B*
 2 peccauerant *P* admissu *P*, ammissu *G* 3 possitis *P* de ore
 pr.] deo reprophete *B* 4 percipe *B* qui non] *add. et inclus. m. 2*
 et cetera, *reliquis omissis pergitur* Et in cathedra *G* 7 fuit *om. G*
 9 est in euangelio *GB* 10 in Esea profeta *P*, *om. Rvb* 11 Syon *G*
 et in psalmo octogesimo quarto (*corr. i. mg. m. 2* quinto) uideamus *G*
 12 quid loquitur *q.* quia loquetur in plibem (*sic*) sum (*sic*) *P*
 loquitur *codd.* dom. quo loquitur *B* 13 et alio—et alio loco
 (*u. 14*) *interciderunt in P* alio loco] in euangelio *G*, *om. b* 14 et
 alio loco] in psalmo septuagesimo primo *G* 15 populo tuo *G*
 16 et iterum in euangelio (*cfr. l. 13*) *G* 17 qui pacem—epistulis
 suis *om. P* 18 in uobis *vd* 19 in nomine — spiritus sancti *om. G*
 sancti et alio loco quaere *Rvb* 20 inquire *G*

pax a patribus uestris; uos eam, sicuti a deo mandatum est, quaerere deberetis, quam nec ultro uoluistis quaerere nec oblatam libenter accipere. quis enim in tot prouinciis, quibus nati estis, audiuit? et si aliquis audiuit, quis non uestrum miretur errorem, quis non uestrum facinus damnet? igitur cum manifestum sit et ipsa luce sit clarius nos cum tot innumerabilibus populis esse et tot prouincias nobiscum, iam uidetis uos in parte unius regionis positos et ab ecclesia uestris erroribus esse separatos, frustra uobis solis hoc nomen ecclesiae cum suis dotibus uindicare, quae magis apud nos sunt quam apud uos, quas constat ita sibi conexas et indiuiduas esse, ut intellegatur unam ab altera separari non posse. etenim numerantur in nomine, sed uno intellectu suo iunguntur in corpore ut in manu digiti, quos interuallis singulos uidemus esse distinctos. unde qui tenet unum, totos teneat necesse est, cum unusquisque a paribus separari non possit. adde quod non unam solam sed omnes proprie possidemus.

6. Igitur de dotibus supradictis cathedra est, ut diximus, prima, quam probauimus per Petrum nostram esse, quae ducit ad se angelum, nisi forte eum nobis uindicantes habetis in oculis clausum. mittite illum, si potestis, excludat septem angelos, qui sunt apud socios nostros in Asia, ad quorum ecclesias scribit Iohannes apostolus, cum quibus ecclesiis

1 si+uti R, si uti B, sicut a domino P man/tum (sic) B 2 quaerere-
retis P, quere-retis RB, non quaeritis vb 3 quibus] qui P,
quia G 4 et si al. audiuit om. G 6 tot om. P in numera-
bilibus B 8 uos suos B esse positos G 9 uestris] ueris P
esse om. PG 10 uindicatis G, inter uindicare et agis (i. e. magis
deleto m) rasura et add. quae m P 12 una Pvb separati B
13 iungitur G 14 corpore et in manu P corpore suo v quos]
quod B interuallit P singulis G 15 tenet] teneat G 17 quod
n. un.] quo du[unam B, quod unam (s. l. m. 1) R propriae R
18 supra scribitis (sic) P, s. scriptis G ut supra diximus vb
19 approbauimus B qui vb, qua B dicit (u s. l. m. 1) R 20 uen-
dicantes (i super e prius pos. m. 1) R, B 21 loculis] oculis B septim P
(sic ubique) 23 Iohannis P apostolus Ioannes vb

nullum communionis probamini habere consortium. unde vobis angelum, qui apud vos possit fontem mouere aut inter ceteras dotes ecclesiae numerari? extra septem ecclesias quicquid foris est, alienum est. aut si inde habetis aliquem unum, 5 per unum communicatis et ceteris angelis et per angelos supra memoratis ecclesiis et per ipsas ecclesias nobis. si ita est, litigium perdidistis.

7. Ecce iam apud vos omnes dotes esse non possunt; non enim spiritum dei soli vobis vindicare poteritis aut in- 10 cludere, quod intellegitur et non uidetur. sic enim in euangelio scriptum est: nam spiritus deus est et ubi uult, aspirat et uocem eius audis et nescis, unde ueniat et quo eat. permittite deum, unde uelit, ire et quo uelit accedere habeat libertatem, qui audiri potest et uideri non 15 potest. et tamen studio criminandi libenter blasphemare uoluisti, ut diceres: 'nam in illa ecclesia quis spiritus esse potest nisi qui pariat filios gehennae?' uoluisti de pectore tuo conuicium et putasti adiungendum esse de euangelio testimonium, ubi lectum est: uae uobis, hypocritae, qui 20 circuitis maria et terras, ut faciatis unum proselytum, et cum inueneritis, facitis eum filium gehennae dupliciter quam uos estis. si hoc conuicium faciendum erat, quod non licet, quamuis sine causa fiat, utinam aliquis alter ex uestro numero hoc fecisset! te tamen hoc dixisse

4 cfr. Apoc. 1, 4 & 11 (20) 11 Ioh. 3, 6 19 Matth. 23, 15

1 consortium (r corr. ex s) B 2 posset v dotes ceteras G

5 communicastis PG per angelis (o s. l. m. 1) R 6 supra om. vb memoratos G nobisque v 8 omnes om. RB 9 poteritis P, potestis RBvb 10 enim legitur i. eu. (om. scriptum est) G 11 deus spiritus P 12 spirat G sed nescis (ut in Vulg.) RB 13 aut quo uadat G dominum pro deum PG ire—quo uelit om. v 14 audire v 16 in illa an nulla incertum B qui spiritus PGB 17 qui om. Dupin. gehennae] iohanne B (sed cfr. l. 21) de peccatore B 19 hypocritae B, ypocrite G 20 ut om. B prosylitum P, proselitum RBG (ut infra) 21 facietis G gehenne B 23 quod non licet del. Casaub. 24 alter om. RBG edd. hoc dixisset RBvb, dixisse (et) (uncin. m. 2) G et tamen hoc te RBG, et tamen te hoc edd.

satis admiror; id falso in alterum te dicere, ex quo, si ordinationem tuam consideres, possis et erubescere? commemorasti enim lectum esse in euangelio: uae uobis, hypocritae, qui circuitis maria et terras, ut faciatis unum proselytum, hoc est, ut mutetis alicuius sectam. tu quidem cuius sectae fueris nescio, tamen inopportune a te hoc dictum esse aestimo, quod te iam forte huius dicti paeniteat. numquid nos aliquas peragrauimus terras? numquid nos aliqua circumuiimus maria? numquid nos ad peregrinos accessimus portus? numquid nos aliquem adduximus Hispanum aut Gallum aut nos ordinauimus ignorantibus peregrinum?

8. Nam et fontem constat unam esse de dotibus, unde haeretici non possunt uel ipsi bibere uel alios potare, quia soli sigillum integrum, id est symbolum catholicum, non habentes ad fontem uerum aperire non possunt. * * nam cum in canticis canticorum scriptum sit: umbilicus tuus ut crater tornatilis, umbilicum altare adfirmare conatus es. si umbilicus membrum est in corpore, inter dotes esse non potest, quod membrum est; si ornamentum est, pars corporis non est.

9. Restat iam, ut dotes quinque esse uideantur, quae dotes cum sint ecclesiae catholicae, quae est in tot prouinciis

3 Matth. 23, 15 16 Cant. 7, 2

1 admiror. Id . . diceres (uel dicere te) ex quo . . . erubescere? *propos. Casaub., cuius secutus sententiam te (om. libri edd.) dicere scripsi falsum (corr. i. mg. m. 1 ?) B* 3 uobis scribae et pharisei hypocritae *P* 4 faciates *P* 5 hoc *om. v* 6 dictum est aestimo (estimo *G*) *PG* 7 quod (d *eras. uidetur*) *B* te *om. B* forte *om. G* 8 aliquid (corr. m. 2 i. mg.) *G* peragrauimus] circumimus *G* aliqua—maria n. nos] *om. G* circumuiimus (corr. m. 2) *R* 9 ad peregrinos—numquid nos *om. B* 10 hi spanum *B* aut] et *edd.* 12 fontem constantinum esse *G*, fontem unum esse *v* 13 uiuere (s. l. m. 2) *R*, uiuere *B* portare (s. l. m. 2) *R*, portare *B* 15 possunt] asteriscos posui hiatus indices, quem iam Casaub., Balduin. Dupin. alius alio loco sunt suspicati 16 in (s. l. m. 1) *B* cantico scriptum est *G* scr. est: Sit umb. vb 17 tornatilis] ornatus *P*, tornatus *G* 18 umbilicum *P*, umbilcus (sic) *B* est *om. G* 19 est et si *G*

supra memoratis, etiam apud nos hic in Africa deesse non possunt. intellegite uel sero uos esse filios inpios, uos esse fractos ramos ab arbore, uos esse abscisos palmites a uite, uos riuum concisum a fonte. non enim potest origo esse
 5 riuus, qui paruus est et non de se nascitur, aut arbor a ramo concidi, cum arbor fundata suis radicibus gaudeat et ramus, si fuerit exsectus, arescat. iamne uides, frater Parmeniane, iamne sentis, iamne intellegis te argumentis tuis contra te militasse, cum probatum est nos esse in ecclesia sancta
 10 catholica, apud quos et symbolum trinitatis est, et per cathedram Petri, quae nostra est, per ipsam et ceteras dotes apud nos esse? etiam sacerdotium, quod in nobis adnullare uisus es in excusatione erroris et liuoris uestri, dum post nos rebaptizatis et post socios uestros in peccato detectos hoc non
 15 facitis. dixisti enim, quod, si sacerdos in peccato sit, solae possint dotes operari. igitur, quia docuimus, et quid sit haeresis et quid sit scisma et quid sit sancta ecclesia, et huius sanctae ecclesiae est constituta persona et hanc esse catholicam, quae sit in toto orbe terrarum diffusa, cuius membra
 20 et nos inter alios sumus, cuius dotes apud illam ubique sunt. deinde in primo libro probauimus ad nos non pertinere traditionis inuidiam et hoc crimen etiam a nobis esse damnatum.

10. Iam illud mihi uolo respondeas, cur de solis ecclesiae dotibus loqui uoluisti et de sanctis eius membris ac uisceri-

1 deesse] esse *G* 2 uel sero uos] uos seruos *G* 3 ramos fractos *RBvb* a uitae (*corr. i. mg. m. 2*) *R* 4 a fonte concisum *B* esse origo *edd.* 5 quia *vb* arbora ramo concidum *B*, arbor ramus concisus *G* 7 iam *RB* 8 iam nesentis *G* te ante argum. *om. G* 9 cum probatum] comprobatum *G* nos esse] non esse *G*, nosse *Dup.* 10 catholica sancta *B* non est *G* 12 in uobis adnullare *P*, ad nulla reuissus *v* (*Cochl. coniec. adnullare nissus*) 13 inexecndione *B* 14 baptizatis *G* 16 hereses (*i. s. l. m. 2*) *R* 17 quid sancta *v* ecclesia sancta *G* 18 hanc sanctam *B* 19 in toto sit *vb* terrarum orbe (*cfr. p. 47, 16*) *PB* dis fusa *B* 20 inter alios (*r alterum expunct.*) *B* 21 pestinere (*sic*) *B* 23 uolo mihi *P* cur] cum *d*

bus tacuisti, quae sunt procul dubio in sacramentis et in nominibus trinitatis. cui concurrit fides credentium et professio, quae apud acta conficitur angelorum, ubi misentur caelestia et spiritalia semina, ut sancto germine noua possit renascentium indoles procreari, ut, dum trinitas cum fide concordat, qui natus fuerat saeculo, renascatur spiritaliter deo. sic fit hominum pater deus, sancta sic fit mater ecclesia. haec omnia intellego a te ideo non esse nominata, ne in his omnibus ratio baptismatis agnosceretur, ubi nihil sibi operarius, qui homo est, uindicet, quod uos facitis. ideoque ad solas dotes te conferre uoluisti, quas uelut manu adprehensas aut arca conclusas catholicis denegans uobis solis eas frustra uindicare conatus es. cum agatur de regeneratione, cum agatur de homine innouando, nulla a te credentium fides, nulla professio nominata est; dum uis de solis dotibus loqui, haec omnia, sine quibus spiritalis illa natiuitas reparari non potest, in silentio remisisti, et cum dotes ad sponsam, non sponsa ad dotes pertineat, sic ordinasti dotes, quasi ipsae uideantur generare, non uiscera, quae intelleguntur plus posita in sacramentis quam in ornamentis.

11. Nec illud praetereo, quod ore tuo et sensu nostro ecclesiam paradysum esse dixisti (quae res sine dubio uera est), in quo horto deus plantat arbusculas. et tamen deo diuitias suas denegastis, cuius hortum in angustias cogitis,

2 inⁿ omnibus (corr. m. 1) R 6 fuerit Gv renascitur v
7 sic de fit hom. B deus pater hominum P sic fit mater sancta
eccl. G 8 ate ideo atq; B in iis edd. praeter v 9 nichil ibi (sic) G
operis v 10 quo quos (d prius m. 2 adscr. d alterum expunct.) G
11 conferre G uelut arma adpraehensas aut archa P 12 archa]
aqua RBvb conclusas (corr. m. 2) R solis (s fin. adscr. m. 1 ut
uidetur) G 13 de regen. cum agatur om. G 14 professio] promissio G
15 omnia haec P 16 possit G 17 sponiam P non* (a eras.) B
19 posita plus B 20 quam ornamentis P 23 est om. RB horto]
orto R, osto B 24 denegatis P cuius] cum sancti v hortum]
hos tum (sic) B (cfr. supra l. 23) cogitis] ponitis G

dum uobis solis inmerito omnia uindicatis. utique plantationes dei sunt diuersa semina per diuersa praecepta. iusti, continentes, misericordes et uirgines spiritalia sunt semina; harum rerum arbusculas in paradiso deus plantat; concedite deo, ut
 5 hortus eius sit longe lateque diffusus. quid illi negatis orientis et septentrionis, etiam occidentis prouinciarum omnium et innumerabilium insularum populos christianos, contra quos uos soli, pauci, rebelles estis et cum quibus nullum communionis consortium possidetis?

10 12. Iam et mendacium uestrum hoc loco iuste damnari potest, quo cotidie a uobis sacrificia condiuntur. nam quis dubitet uos illud legitimum in sacramentorum mysterio praeterire non posse? offerre uos deo dicitis pro ecclesia, quae una est. hoc ipsum mendacii pars est unam te uocare, de
 15 qua feceris duas; et offerre uos dicitis deo pro una ecclesia, quae sit in toto terrarum orbe diffusa. quid? si unicuique uestrum dicat deus: quid offers pro tota, qui non es in tota? si nos uobis displicemus, quid uobis fecit Antiochia ciuitas, quid Arabia prouincia, unde probamus uenientes a uobis esse
 20 rebaptizatos?

13. In uno tibi solo, Parmeniane frater, ingrati esse non possumus, quod ecclesiam nostram, id est catholicam, quae continetur toto orbe terrarum, quamuis ab ea sis alienus, laudare uoluisti in numerando dotes, in quarum numero satis

1 uindicatis *G* plantationis *G* 2 sun (*sic*) *B* 4 paradisso *P*,
 paradysum *R*, paradisum *Bvb* 5 hostus *B* diffusus (*adscr. i. mg.*
 u *m. 2*) *G* orientis septentrionalis (*om. et*) *G* 7 quos paucos (*del.*
m. 1. ?) *G* contra uos soli quos *B* 8 communi (*adscr. m.*
recentiss. onis) *G* 9 consortium *B* 11 quod *Rv*, quo decoti die *B*
 condiuntur] condemnantur *v* 12 et uos *B* illum *G* 13 afferre *d*
 14 pars est unam & & (*utrumque del.*) et offerre uos dicitis deo] *supra*
haec uerba litt. minor. scr. te uocare de qua feceris duas *P* 15 fa-
 ceris *B* deo *om. RBvb* offerre deo *d* 16 uni cuique *B*
 17 offeres *P* 18 Anthiocia *P*, antiochia (*c s. l. tenuissime scr.*) *G*
 21 frater Parm. *G* 23 terrarum orbe *G* sis alienus] si solemus *v*
 (*corr. Cochl.*) 24 uoluistis (*s fin. semiexp.*) *G* in ante numer. *om. vb*
 innumerando (*seiuunc. m. 2*) *G*, in merando (*sic*) *B*

errasti, et in dicendo, quia ipsa est hortus conclusus et fons signatus et unica sponsa. hoc nos de nostro dicimus, nam tu de alieno locutus es. quicquid de laudibus ecclesiae dicere potuisti, et nos priores eadem loquimur. traditores uobiscum et ipsi damnamus, eos uidelicet, quos, si meministi, in primo libro demonstraui. et cum sit nobis cum uniuerso terrarum orbe communio et uniuersis prouinciis nobiscum, sic iamdudum duas ecclesias comparare uoluisti, quasi sola habeat Africa populos christianos, in qua uitio uestro duae uidentur partes effectae; et dum inmemor factus es Christi dicentis unam esse sponsam suam; tu in Africa non dixisti duas esse partes sed duas ecclesias. certe una est, quae ex uoce Christi meruit indicari, qui ait: una est columba mea, una est sponsa mea.

14. Et tu huius uocis oblitus ad inuidiam catholicis faciendam his locutus es uerbis: „neque enim illa ecclesia dici potest, quae cruentis morsibus pascitur et sanctorum sanguine et carnibus opimatur“. certa membra sua habet ecclesia episcopos, presbyteros, diaconos, ministros

11 & 13 Cant. 6, 8

1 indicendo *B* hortus *B* fons] hoc uerbo finitur in *G* fol. XVI; quae sequuntur, foliorum ordinem turbatum demonstrant. nam fol. XVII incipit possetis quas preces (c. 16 p. 50, 22) et desinit tracte sunt (c. 18 p. 53. 9); quae supra sunt, leguntur fol. XVIII ita ut hic sit foliorum ordo seruandus: XVI, XVIII, XVII eademque ratione XX, XXII, XXI (cfr. p. 58, 12) 2 didicimus *P* 3 locutus (bis pos.) *B* 4 et om. *RB* edd. priores omnes *P* eandem *R*, andem *B* 5 damnamus] clannamus *B* quos] quod *B* si ne minis (sic) *R*, si me minis *B*, sane nimis *v*, si meminis *b* in primo modo dem. libro *G* 6 nobiscum *G* 7 ex univ. *RBv* et cum uniuersis *b* 9 dua euidentur partes *B* 10 es om. *G* 11 non (s. l. m. 1) *B* duas] partes *G* 12 partes *B* ecclesi]sias (sic) *B* certe] ceste *B* quae] qui (corr. m. recent.) *G* 13 ait una est sponsa mea una est col. mea *G* mea post columba om. *v* 15 et om. *PG* in huius *B* 16 es] est *B* ecclesia illa *RB*, illa om *v* 17 deci *B* potuit *G* qua eruentis (sic) *B* 18 opinatur *B* cesta *B* 19 dyacones *G*

et turbam fidelium. dicite, cui generi hominum in ecclesia nostra hoc possit adscribi, quod obicere uoluisti; specialiter nomina aliquem ministrum, ostende aliquem diaconum nomine suo, indica hoc ab aliquo factum esse presbytero, proba hoc
 5 episcopos admisisse, doce aliquem nostrum cuiquam insidiatum esse. quis nostrum quemquam persecutus est? quem a nobis persecutum esse aut dicere poteris aut probare? quia tibi unitas displicet, hoc si crimen putas, argue nos Thessalonicensibus, Corinthiis, Galatis, septem ecclesiis, quae sunt in
 10 Asia, communicasse. si nefas tibi uidetur aut si reatum putas memoriis apostolorum et sanctorum omnium communicasse, hoc nos fecisse non solum non negamus sed etiam gloriamur.

15 15. Sed ut ostendam partem uestram, ut dixisti, cruentis morsibus pastam, christianorum sanguine et carnibus opimam, a principio suo uester iam rabidus commemorandus est furor, iam uestra retexenda impietas, iam stultitia demonstranda. in quo prius est ostendere erubescendam laetitiam uestram et gaudia criminosa, quod uobis ad pristini erroris libertatem redire datum esse constiterit. recensete tempora,
 20 discutite rationem rerum, dissimilia uota et personas diuersas

1 turba *B*, turbas *G* genereⁱ (*corr. m. 1*) *R* 2 abicere *RB* 3 in aliquem *m. RB* 4 pb'ros *B* 5 aliquam *B* 6 quemquam aliquando *G* 7 poteritis *G* 8 si hoc *B* tessalonicensibus (*h s. l. m. 2*) *R*, tesalonicensibus *B*, thesalonicensibus *G* 9 Chorinthiis *P*, corinthis (*corr. m. 2*) *R*, corinthis *B* galatiis *G* 10 tibi nefas *G* 12 negasse (*i mg. m' m. rec.*) *B* 13 pastem *B* dixi *RB edd.* 14 et carnibus *om. RBvb* (*cfr. Parmeniani uerba p. 48, 16; 52, 12*) 15 rabidus *P* 16 retexenda] repetenda *v* 18 ad pristini erroris libertatem redisse contigerit *PG*, ad pr. err. libertatem factam esse constitit *RBv*, a pristini erroris libertate redisse contigerit *b*, ad pristinos errores lib. factam e. constitit *coniec. Casaub.*, uobis pr. erroris lib. factam esse contigerit *d*, ad pristini erroris libertatem redire datum esse constiterit *scripsi* (*nisi forte omisso ad scribendum pristini erroris libertatem redditam esse contigerit — cfr. p. 51, 3: uobis libertas est reddita*) 19 recensite (*e s. l. m. 2*) *R*, recensite *Bv* 20 rationes *edd.* rerum] regum *P*

adrendite. redeat in memoriam Constantinus imperator christianus, quem famulatum exhibuerit deo, quae habuerit uota, ut remotis scismatibus intermortua omni dissensione sub toto caelo filios suos gaudens in uno uideret sancta mater ecclesia. reddiderat una communione maritis uxores, parentibus 5 filios, fratribus fratres. quibus rebus deus se laetari testatur, dum dicit: ecce quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum. etenim cum Africanos populos et orientales et ceteros transmarinos pax una coniungeret et ipsa unitas repraesentatis omnibus membris corpus ecclesiae 10 coagularet, dolebat hoc diabolus, qui semper de fratrum pace torquetur. illo tempore sub imperatore christiano desertus in idolis tamquam inclusus latebat in templis. hoc eodem tempore duces et principes uestros merita relegauerant sua, in ecclesia nulla fuerant scismata nec paganis licebat exercere 15 sacrilegia: pax deo placita apud omnes christianos populos habitabat; diabolus maerebat in templis, uos in regionibus alienis.

16. Deinde, ut omnibus notum est, secutus alius imperator, uobiscum uota sinistra concipiens ex famulo dei factus 20 est minister inimici, apostatam se edictis suis testatus est, quem precibus rogastis, ut reuerti possetis, quas preces, si uos negatis misisse, nos legimus. nec difficultatem praebuit,

7 Ps. 132, 1

1 inmemoria *B* christianus *om. G* 2 deo uota *B* 3 schismatibus (*sic*) in terra mortua *P* inter immortalia *G* 4 in uno] *Cochl. con.* in unum (*cf. psalm. sequ.*), *Barthius* in sinu 5 unam communionem *RBd* 6 leteri *B* 7 dum] cum *G* dicit centesimo tricensimo ecce *G* ecce *om. RBv* 8 africa nos *B* 12 illo in tempore *G* desertus] decessus *B* 13 latebat] iacebat *RB*, tacebat *v* 14 merito *v* relegauerant *RGv* sua in ecclesia: Nulla *v* 16 sacra sacrilega *PG*, sacra sacrilegia *B* a deo *RB*, a deo placato *v* christianos *om. G* 17 zabolus *P* (*cf. Rönisch, Ital.* 457) 19 deinde alter ut... secutus est imperator *PG* omnibus notum *libri vb*, nobis notum *d*, secutus alius imp. *RBv*, secutus imp. *b* 21 apostatam *B* est ubique testatus *PG* 22 reuesti *B* possitis *P*

quem rogastis: ire praecepit pro uoto suo, quos intellexerat ad disturbandam pacem cum furore esse uenturos. erubescite, si ullus est pudor: eadem uoce uobis libertas est reddita, qua uoce idolorum patefieri iussa sunt templa.

17. Isdem paene momentis uester furor in Africam reuertitur, quibus diabolus de suis carceribus relaxatur. et non erubescitis, qui uno tempore cum inimico communia gaudia possidetis! uenistis rabidi, uenistis irati membra laniantes ecclesiae, subtiles in seductionibus, in caedibus inmanes, filios pacis ad bella prouocantes. de sedibus suis multos fecistis extorres, cum conducta manu uenientes basilicas inuasistis; multi ex numero uestro per loca plurima, quae sub nominibus dicere longum est, cruentas operati sunt caedes et tam atroces, ut de talibus factis ab illius temporis iudicibus relatio mitte-
15 retur. sed interuenit et occurrit iudicium dei, ut ille, qui uos iamdudum redire iusserat, imperator profanus et sacrilegus moreretur, qui persecutionem uobis prouocantibus iam miserat aut mittere disponebat.

18. Operata est apud loca supradicta in catholicos trucidatio, memoramini per loca singula, qui fuerint uestri discursus. nonne de numero uestro fuerunt Felix Zabensis et Ianuarius Flumenpiscensis et ceteri, qui tota celeritate concurrerunt ad castellum Lemellefense? ubi cum contra inportu-

1 rogastis (s. *fn. adscr. m. 2*) *G* irae *R*, ira *B*, ire uos *G* (*fortasse legendum* redire *cfr. l. 16*) quos] quo *v* 2 disturb.] his turbandam *v* furor (e *suprascr.*) . . . uenturus *P* erubescite] *P* 3 eadem uocem *P* libestas *B*, libertat] (*corr. m. 2*) *G* 4 idolorum] dolorum *G* 5 hisdem *P* reuertetur *P*, reuestitur *B* 8 rapidi *P*, rapidi *G* membre *B* 9 filius *P* 12 ^{per} loc] *P* sub nom.] *Cochl. scr.* suis nom. 14 ab *om. RBv* illius] eiusdem *PG* redatio (*corr. i. mg. m. 2*) *G* 16 redisse *G* sacrilegos (*corr. m. 1*) *R*, sacrilegos *B* 17 persecutiones *v* 20 quid *RBv* 21 fuerunt Uictor Zabensis *P* Felix diabensis *RBvb* et ante Ian. *om. G* 22 flumen piscensis *B*, flumen Pistensis *v*, flamen Pistensis *b* celeritate—cum contra *om. B* cucurrerunt *PGb*, incurrerunt *v* 23 Lemellefi (*sic*) *P*, Lemellensi *R*, Lemellesi *G*, Lemellefense scripsi (*cfr. indic.*) cum *om. G*

nitatem suam uiderent basilicam clausam, praesentes iusserunt comites suos, ut ascenderent culmina, nudarent tecta, iactarent tegulas imperia eorum sine mora completa sunt; et cum altare defenderent diaconi catholici, tegulis plurimi cruentati sunt, duo occisi sunt, Primus, filius Ianuarii, et Donatus, 5 filius Nini, urgentibus et praesentibus coepiscopis uestris supra memoratis, ut sine dubio de uobis dictum sit: ueloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. de qua re Primosus episcopus catholicus loci supra memorati in concilio uestro apud Thenestinam ciuitatem questus est et querelas 10 eius dissimulanter audistis. ecce a uobis factum est, quod dixisti: 'ecclesiam non esse, quae cruentis morsibus pascitur' et 'aliud sunt milites missi, aliud episcopi ordinati'. quod contra nos inuidiose loquimini, ab aliis factum est, non a nobis; quod dicitis non debuisse fieri, uos fecistis. comme- 15 morasti et beatissimum apostolum Paulum dixisse sine ruga et sine sorde ecclesiam esse debere. episcopis uestris iubentibus et praesentibus supra altare catholici diaconi occisi sunt; similiter et apud Carpos. non tibi uidentur inexpliabilis sordes? in Mauritaniae ciuitatibus uobis intransibiles quassatio 20 populi facta est, mortui sunt in uteris matrum, qui fuerant nascituri. non tibi uidetur ruga, quae non possit ullis satisfactionibus tendi aut explanari? quid tale a nobis admissum est? nos expectamus uindicem deum. et inuidiam facitis Macario, qui si aliquid aspere fecit pro unitate, leue esse uideri 25

7 Ps. 13, 3 16 cfr. Eph. 5, 27

3 imperiora *B* complecta *B* 4 diacones *P* 6 uestris *om. v*
 7 dictum sit in psalmo XIII (tercio decimo *G*) *PG* 9 ca/catholicus *B*
 10 Theustinam *P*, theuestinam *RBob*, thebestinam *G*, 11 dissimulantur *B*
 ex uobis *P* 12 ecclesiam non est *P* 15 non debere *B* 16 et beatum
 Paulum *G* 17 sordibus debere ecclesiam esse *G* 18 super *G* dia-
 cones *P* 19 non diuidentur *RB*, nonne uidentur *v* 20 uobis
 instantibus *PGb* 21 inuteres (*sic*) *B* 22 uide *B* 23 extendi *P*
 aut] uel *PG* tali'a (*seimct. m. 2*) *G* 24 Machario *P*, incaris *v*
 (*corr. Cochl.*) 25 quid si *RB*, quod *v* aspere aliquid *d* esse *om. P*

poterit, dum uos pro dissensione tanta mala, acerba, cruenta
et hostilia feceritis. quid commemorem Tipasam Caesariensis
Mauritaniae ciuitatem, ad quam de Numidia Urbanus Formensis
et Felix Idicrensis, duae faculae incensae liuoribus, cucurre-
runt quietorum et in pace positorum animos perturbantes?
nonnullorum officialium et fauore et furore iuuante et Athenio
praeside praesente cum signis catholica frequentia exturbata
et cruentata de sedibus suis expulsa est: lacerati sunt uiri,
tractae sunt matronae, infantes necati sunt, abacti sunt partus.
10 ecce uestra ecclesia episcopis ducibus cruentis morsibus pasta
est. post hoc etiam illud addidisti: 'quantum uult consumat
edacitas uulturum, tamen maior est numerus columbarum'.
ubi est, quod uulgo dicitur, memoriam custodem habere esse
mendacis? oblitus es, quia paulo ante dixisti ecclesiam unam
15 columbam Christi in canticis canticorum dictam. si una est
apud uos ecclesia, una est columba; si una est columba,
quid est, quod dicere uoluisti: 'numerus maior est colum-
barum?'

19. Et quod uobis leue uidetur, facinus inmane commissum
20 est, ut omnia sacrosancta supra memorati uestri episcopi
uiolarent. iusserunt eucharistiam canibus fundi, non sine signo

14 cfr. Cant. 6, 8

1 poterit uideri *B* et acerba *G* acerua *PRB* 2 hostilia]
inutilia *G* qui *RB* thipasam *Rv*, thpasam (*sic*) *B* 3 ad quem *RB*
Numidia *P* Forensis *P* 4 et *om. RB* Felix Dierensis *P* (*cfr.*
p. 54, 14), edierensis *R* (*sed recte infra*), edirensis *B* 5 quietorum et]
qui et horum *RBv*, qui et eorum *b* 6 furore iuuante] furore riuante
(*sic*) *R*, furore furore (*sic*) *B* 7 praesente cum signis praesente *G*
perturbata *G* 8 cruenta *B* 9 sunt *post* necati *om. P* abacti]
abadicti *Rv* (*corr. Cochl.*), abaddicti *B* pastus *B* 11 *post* haec *P*
13 custodem . . .] debere esse mendacis *P*, d. e. mendaciis (*supra*
script. m. recent. dacii) *G*, habere esse mendacem *RBv* (*adpos. Cochl.*
oportere, quem secutus est Dupin.), h. oportet mendacem *b*, habere esse
mendacis *scripsi* 14 quia] quid *RB*, quod *edd.* 15 columbam] catho-
licam *RB* xristi (*sic*) *B* dictam *om. Rd* 16 est et columba si *P*
si — columba *om. RBG edd.* 17 maior est numerus *G* 19 faci *B*
20 episcopi uestri *G* 21 uiolarent] iuster inth/eucharistiā canibus fundere
(*i. mg. adscr. m. 3: lego hic iusserint eucharistiam &c.*) *G*

diuini iudicii; nam idem canes accensi rabie ipsos dominos suos quasi latrones, sancti corporis reos, dente uindice tamquam ignotos et inimicos laniauērunt. ampullam quoque chrismatis per fenestram, ut frangerent, iactauerunt, et cum casum adiuuaret abiectio, non defuit manus angelica, quae 5 ampullam spiritali subuectione deduceret: proiecta casum sentire non potuit, deo muniente inlaesa inter saxa consedit. et possent ista non fieri, si mandata Christi in memoria haberetis, qui ait: ne dederitis sanctum canibus neque miseritis margaritas uestras ante porcos, ne inculcent eas pedibus suis et conuersi elidant uos. quid tale ab operariis unitatis fieri potuit, unde nobis catholicis uanam inuidiam facere laboratis? inde reuertentes Urbanus Formensis et Felix Idicrensis inuenerunt matres, quas de castimonialibus fecerant mulieres. ecce quales, frater Parme- 15 niane, episcopos celas, et cum pro tuis erubescere debueras, catholicos innocentes accusas. interea Felix supra memoratus inter crimina sua et facinora nefanda ab eo comprehensa puella, cui mitram ipse inposuerat, a qua paulo ante pater uocabatur, nefarie incestare minime dubitauit. et quasi de peccato sanctior 20 fieret, Tysedim uelociter properauit. sic Donatum annorum septuaginta episcopum, hominem innocentem, spoliare ausus est episcopali nomine et officio et honorē. uenit scismaticus

9 Matth. 7, 6

1 iidem *edd.* canis *P* accensi qui rabie (qui *lin.* *notat.* et *expunct.*; *adscr. m.* 3 *i. mg.* L. graui uel quasi) *G* 4 chrismatis *codd.* ut frangerent per fenestram *G* 5 casu *RBv* 6 spiritalis (s *fin. add. m.* 2 ut uidetur) *G* subiectione *P* et proiecta *P* 8 non] *Cochl. i. mg.* ne 10 inculcentas (*seiuu. m.* 2) *G*, conculcent *edd.* (ut in *Uulg.*) 11 pedibus suis eas *vb* 13 inuidi—amfacere (*sic*) *B* laboratis] uoluisti *G* urbanis *B* 14 Felix Dierensis *P* (*cf. p.* 53, 4) 15 fecerunt *RBvb* qualis es *G* Parm. frater *P* parmenine (*sic*) *B* 16 celas (*i. mg. m.* 2 zelas) *G*, celebra *v* debeas *G* 17 supra memoratus Felix *RB edd.* 18 compressa *P*, compressam puellam *b* 19 mitram ipsam posuerat *B* aqua *BG* pater *om. RB* 20 nefarie *R* 21 tisedi *P*, sedi *RBv*, (*Cochl. con.* inde, quem secutus est *Bald.*) tysedi (*sic*) *G* 22 septuaginta annorum *G*

ad episcopum catholicum, ad innocentem reus, ad dei sacerdotem sacrilegus, incestus ad castum, ad episcopum iam non episcopus; sed de placito et de coniuratione uestra securus uestris legibus et decretis armatus manus, quas paulo ante
 5 peccata grauauerant, capiti innocentis iniecit et de illa lingua ausus est ferre sententiam, quae iam nec ad paenitentiam agendam uel idonea uidebatur. ecce quales, frater Parmeniane, defendis, ecce pro qualibus iamdudum dotes operari dixisti.

20. Etiam uos ipsi, qui sancti et innocentes uideri ab
 10 hominibus uultis, dicite: unde est ista sanctitas, quam uobis licentius usurpatis? quam Iohannes apostolus profiteri non audet, qui ait: si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus et ueritas in nobis non est. hoc qui dixit, sapienter se ad dei gratiam reseruauit. est enim
 15 christiani hominis, quod bonum est, uelle et in eo, quod bene uoluerit, currere; sed homini non est datum perficere, ut post spatia, quae debet homo implere, restet aliquid deo, ubi deficienti succurrat; quia ipse solus est perfectio et perfectus solus dei filius Christus. ceteri omnes semiperfecti sumus,
 20 quia nostrum est uelle, nostrum est currere, dei perficere. unde beatissimus apostolus Paulus ait: neque uolentis neque currentis sed ad dei gratiam pertinentis. nam et a Christo saluatore nostro perfecta sanctitas non est data sed promissa; denique sic ait: sancti eritis, quia ego sanctus

12 I Ioh. 1, 8. 21 Rom. 9, 16 24 Leuit. 11, 45

3 placitu *G*, palatio *v* coniuratione uestra] *post haec nouissima folii 270^b uerba interciderunt in P, quae sequuntur*: securus uestris legibus — similitudinem propter eos (*p. 56, 20*) ita ut unum folium uideatur deesse 5 peccata crassauerant *RBv* (*cfr. 57, 21*) 7 uel *om. G* quales *om. B* 8 propinquibus (*pin expunct. m. 2*) *G* quibus (*li s. l. m. 1*) *B* dotes iamdudum *G* 9 etiam et uos *G* qui quasi sancti *G* 13 et in nobis ueritas *G* (*cfr. 56, 4 & 16*) 14 reseruabit (*u s. l. m. 1*) *R*, reseruabit *G* 15 et in deo quod *RBvb* 19 semiperfectissimi quia *B*, imperfecti *G* 21 beatus *G* qui ait *RB* uolenti . . . currenti . . . pertinenti *G* 23 a christo salutare *R*, a deo salutare *B* 24 quoniam et ego sanctus *G*

sum. solus est ergo perfectus et sanctus. denique non dixit: sancti estis, sed dixit: sancti eritis. unde est ergo, quod uobis perfectam sanctitatem de superbia uindicatis? nisi ut appareat, quia uos ipsos decipitis et ueritas in uobis non est. in Iohannis schola esse noluistis. cum enim sedu-
 citis aliquos, promittitis uos indulgentiam peccatorum esse
 daturus, et cum uultis donare peccata, uestram profitemini
 innocentiam et remissionem peccatorum sic datis, quasi nullum
 habeatis ipsi peccatum. non est ista praesumptio sed deceptio,
 nec ueritas sed mendacium. etenim inter uicina momenta
 dum manus inponitis et delicta donatis, mox ad altare con-
 uersi dominicam orationem praetermittere non potestis et
 utique dicitis: pater noster, qui es in caelis, dimitte
 nobis debita et peccata nostra. quid uocaris, dum peccata
 confiteris tua? si sanctus es, dum dimittis aliena? hoc modo
 et uos ipsos decipitis, et ueritas in uobis non est. sed
 ut apparet, hoc uobis dictat nutrix uestra superbia, quam
 Christus in euangelio testificatur; quia etsi nomina uestra
 non dixit, per similitudinem tamen uestros mores ostendit;
 sic enim scriptum est: dicebat Iesus hanc similitudinem
 propter eos, qui se sanctos putant et contemnunt
 ceteros. hoc de uobis dictum esse ipsa res euidenter osten-
 dit, dum uos quasi sanctos extollitis et nos manifeste aperte-
 que contemnitis: duo, inquit, ascenderunt in templum
 adorare, unus pharisaeus et alter publicanus. phari-
 saeus tumidus, superbus, inflatus, talis, quales et uos uidemus,

4 & 16 cfr. I Ioh. 1, 8 13 Matth. 6, 9 & 12. 20 sq. Luc. 18, 9 sq.

1 ergo *om. RBob* sanctus et perfectus *vb* 2 sed sancti eritis
 dixit *edd.* 5 Iohannis (*sic*) socii *Gb* noluistis] non uultis *G*
 6 uos *om. B* 8 quasi] que si *B* nullum *om. G* 14 debita
 nostra et peccata *G* quid uocitaris *G* 15 si sanctus es] si
 sanctus *G*, scis an tu es *v* cum dimittis *b* 17 dicta *G*, dicit *v*
 18 testatur *G* 21 se ipsos *G* contempnere *RB* 22 uobis ipsa
 res dictum esse euidenter *B* feuidenter *P* 25 adorare *om. P*,
 orare *G* alter] unus *RBG edd.* 26 inflatus superbus *G* qualis *RB*

non humiliato corpore, non inclinata ceruice sed erecta facie
 et tumentis pectore gratias, inquit, tibi, deus, quia nihil
 peccaui. hoc est dicere deo: non in me habeo, quod ignoscas.
 o insanus furor, o punienda et damnanda superbia! deus
 5 paratus est ignoscere et reus festinat indulgentiam recusare.
 publicanus humilis hominem se esse cognoscens sic rogauit
 dicens: propitius esto, domine, mihi peccatori. sic iusti-
 ficari meruit [humilitas], sic superbia in phariseo, magistro
 uestro, de templo damnata descendit. meliora inuenta sunt
 10 peccata cum humilitate quam innocentia cum superbia. deinde
 cum uobis traditionis et scismatis grauius peccata non desint,
 insuper et superbos uos esse gratulamini.

21. Nunc quoniam erubescenda gaudia uestra probauimus et
 furor uester tot locis ostensus est, restat de profunda impietate
 15 uestra aliquid dicere, nam omnia, quae a uobis aut fiunt
 aut facta sunt, quis poterit explicare? sic cuncta malignitate
 quadam ordinasse uos constat, ut in una specie operis uestri
 species alias impleretis, ut, dum presbyter aut episcopus deicitur,
 sic populus caperetur. quando posset turba hominum stare, quae
 20 rectorem suum a uobis elisum esse conspiceret? non aliter
 quam quocumque casu pastore occiso lupi grassantur. exorcizastis

2 Luc. 18, 11 7 ibid. 18, 13

1 non inclinato corpore *P* sed recta facie *B* 2 gratias tibi
 inquit *Gvb*, inquit *om. d* 3 in me *om. RB edd.* non obo *v* 4 hoc
 insanus *f*, hoc punienda *RB edd.* 7 dicens deus propitius esto
 michi *G* esto mihi domine *P* domine *om. vb* 8 humilitas *om. PRBvb*
 superbia infra se in *ph. . . v* 9 descendit (*sic*) *G* meliora scilicet
 peccata sunt *v* sunt peccata inuenta *B* 10 humiliate (te *adscr.*
et t. s. l. m. 3) *G* 11 schismaticis *v* (*corr. Cochl.*) peccata
 grauius *G* 12 et super uos esse *RB*, et super nos esse *v* 13 erubē-
 scēda *om. G* probamus *B* 15 aut *om. PG edd.* 17 uti
 una *B* in unam speciem *G* 19 quando] quomodo *edd.* possit *P*
 20 suum *om. G* a uobis *om. vb* 21 casu] pas lupi pastore occi-
 pigrassantur *P* crassant *R* (*qfr. p. 55, 5*), crassantur *Bv* exorcizastis *P*,
 extorcizastis (*t. exp. et add. m. 2*) *G*, exsorcizastis *v* (exorcizastis aut
 exsordidastis *adn. Cochl.*)

fideles et lauistis sine causa parietes, ut hoc nequitiae genere subrueritis simplicissimorum hominum mentes. talibus consiliis uestris nonnullorum animi iugulati sunt et sub nube simplicitatis occaecato astutiae lumine, ut miseros sterneretis, sagittas de pharetra pectoris uestri seductionibus 5 praemisistis, ut de uobis spiritus sanctus per Daudid prophetam in decimo psalmo praedixerit: quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas in pharetra sua ad sagittandos in obscura luna rectos corde. quid a uobis minus factum est uestris consiliis? sagittati sunt 10 innocentes, exarmati fideles, honore nominis sui spoliati sunt sacerdotes. o inpietas inaudita, quem iugulaueris inter paenitentiae tormenta seruare! in comparatione operis uestri latronum leuior uidetur inmanitas. uos uiuum facitis homicidium, latro iugulatis dat de morte compendium; paupertate sensus sui 15 circumuenti sunt, quos decipere potuistis. perfecti enim fuerant illi, opere scilicet dei, qui in eius nomine fuerant ordinati. et uos contra opus dei hostiliter militatis diuinum opus malitiae uectibus destruentes! apparet ergo de uobis dictum

7 Ps. 10, 3

1 fideles *om.* *PRBv* lauistis (e *del.* et a s. l. m. 2) *G* 2 genereꝝ (s *expunct.*) *P* subuertis *B*, subrueritis *v* (*corr. Cochl.*) simplicorum *P* 3 anime iugulate *G* 4 simplicitatibus *RB* astutia *B*, *om.* *vb* 5 sub pharetra *v* peccatoris uestri (ca *punctis del.*) *P* seductionibus *om.* *PG* 6 praem.] sumsisistis *P*, promisisistis *G* Daudid profetans *P* 7 decimo *om.* *RB edd.* predixit *RB* 8 tetenderunt *P* in faretram *P* 9 sua *om.* *PG* obscura luna (*om.* in) *RBv.* in obscuro *Gb* 10 factum est minus *G* sagittati] sauciati *G* 11 exarmati sunt *G* expoliati *G* 12 uerbo inpietas *fnitur in G fol.* 20^b; quae supra sequuntur inaudita quem—funera dignitatis (p. 61, 8), habet fol. 22. folii uero interpositi (21) prima sunt extendistis enim (p. 61, 8), nouissima guttur eorum (p. 63. 19). cfr. eandem foliorum confusionem p. 48, 1 quae iugulas *v* inter paenitentiam (penitentia *G*) et tormenta *PG* 13 seruare] seuire *RB*, secure *v* 14 uiuum] unum *v* 15 iugulans *vb* 17 in *om.* *P* 18 et] econtra *v* militantes *RB edd.* militantis *b* 19 militiae *PRBv* dictum *om.* *v*

esse in X psalmo: quoniam quae tu perfecisti, ipsi destruxerunt. fecit uos superbos impietas uestra, sed accusat uos prospiciens de caelo iustitia; et iniqua uos gerentes error hominum laudat, ut de uobis in VIII psalmo dixerit spiritus
 5 sanctus: [dum superbit impius, incenditur pauper; comprehenduntur in consiliis, quae cogitant], quoniam laudatur peccator in desideriis animae suae, et qui iniqua egerit, benedicetur. quid iniquius quam exorcizare spiritum sanctum, altaria frangere, eucharistiam animalibus
 10 proicere? et ut in errorem uos uester populus mittat, laudando felices appellant et bene nominant et per uos iurant et personas uestras iam pro deo habere noscuntur.

22. Solet deus ad probandam fidem in iuratione ab hominibus nominari. sed cum per uos iuratur, iam apud uestros
 15 de deo et Christo silentium est. si ad uos diuina migravit de caelo religio, quia per uos iuratur, nemo uestrum aut uestrorum langueat: nolite mori, imperate nubibus, pluite, si potestis, ut per uos plenius iuretur et de deo sileatur. nam et prioribus saeculis ut templa fabricarentur et idola fierent,
 20 quid a uestro populo diabolus potuit amplius facere? nihil aliud, nisi ut de deo taceretur, dum per errorem homines de solo diabolo loquebantur.

23. O sacrilegium impietati commixtum, dum homines per

1 Ps. 10, 4 5 Ps. 9, 23—24

1 quem tu *RB*, ea quae tu *P* ipsi isti *P*, *om. G* 2 superbos] super uos *G* 5 sanctus] *sequitur in PG eiusdem psalmi qui praecedit uersus* 23: dum superbium (superbit *G*) pius (impius *G*) incenditur pauper conpraehenditur (cōprehenduntur *G*) in consiliis quae (que *G*) cogitat (cogitant *G*) quoniam *e. q. s.* 6 quoniam] a modo *B* 7 in concupiscentiis anime *G* qui *om. G* 8 egerit] gerit *P*, gerens *G* benedicetur *P* exorcidiare *P* 10 in errore *G* 11 appellat *P* 13 deus *om. G* iniurationem *P*, in iurationem *RB*, in iuratione abominibus *G* 15 silentium est] siletur *G* (*cfr. l. 18 de deo sileatur*) si ad humana diuina *G* 17 languat *RB* 18 de domino *G* 20 facere] inuenire *G* 21 nisi (*s. l. m. 1*) *B* errores *v* hominis *P* 23 sacrilegium *Cochl. i. mg. adscr.* impietas (*ti s. l. m.* 1) *R*, impietatis *v* commissum *RBv* dum] cum *G*

uos iurantes libenter auditis et uocem dei auribus non admittitis uestris, qui in CIIII psalmo sic ait: ne tetigeritis unctos meos neque in prophetas meos manum miseritis. unctos autem esse et reges et sacerdotes et libri Regnorum indicant et Dauid in psalmo CXXXII sic ait: sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam Aaron. et tamen uos contra isdem uiribus conati estis praecepta contemnere, quibus, qui deum timent, mandata conantur implere. docete, ubi uobis mandatum est radere capita sacerdotum, cum e contrario sint tot exempla proposita fieri non debere. Saul antequam peccaret, ungi meruit, post unctionem non leuiter offendit. hoc deus cum uideret, propter oleum non tangendum uolens exempla proponere paenitentiam suam professus est. sic enim legitur dixisse dominum: paenitet me unxisse Saul in regem. et utique potuit deus oleum quod dederat, auferre. sed cum uoluit docere non debere contingi oleum etiam in peccatore, ipse qui dederat, paenitentiam gessit. igitur deus si, ut te doceret, quod dedit, auferre non potuit, per quod noluit, tu quis es, ut auferas, quod non dedisti? et qui parare debebas aures ad audiendum, parasti nouaculam ad delinquendum. et cum possetis esse filii dei, filii hominum esse uoluistis et ad infigendum morsum honoribus alienis dentes uestros in sagittas et arma uertistis,

2 Ps. 104, 15 6 Ps. 132, 2 14 I Reg. 15, 11

1 uocem domini *G* 3 neque] et . . . ne misceritis *G* 4 esse *om. B*
 5 psalmo *om. G* in psalmo CXXXV *RB* 6 in capite *om. RBvb*
 in barba Aharon *P* 7 uos (*s. l. m. 1*) *B* hisdem *PG* easdem
 uires *b* 8 qui timent deum *G*, quid inde timent (*sic*) *B*, qui dominum
 tim. *vb* nitantur implere *P* 9 uobis (*s. l. m. 1*) *B* 10 et
 cum *G* 11 peccarent (*n expunct.*) *P* 12 uideret] diceret *RB*
 oleum] deum *B* 13 uolens *om. G* suam *om. vd* 14 dixisse deum *G*
 paenituit *P* 15 Saul *om. G* 16 debere *P* 17 in peccatore] peccatorem *RB*, peccatorum *v* 18 quot . . . per quot *B* 19 tu qui *B*,
 tu qui est (*corr. Cochl.*) *v* 20 debeas *RB* 21 nouacula *G* cum
 posses e. filium *B* 22 filii *post* dei *om. v* infigendum *B* 23 uer-
 tistis *B*, uertitis *v*

linguas acuistis in gladios, inplestis, quod de uobis in psalmo LVI scriptum est: filii hominum, dentes eorum arma et sagittae et lingua eorum gladius acutus.

24. Ergo linguas uestras acuistis in gladios, quas mouistis
 5 in mortes non corporum sed honorum, iugulastis non membra, sed nomina. quid prodest, quia uiuunt homines et honores a uobis occisi sunt? ualent quidem membris sed ereptae portant funera dignitatis. extendistis enim manum et super omne caput mortifera uelamina praetendistis, ut, cum sint, sicut
 10 supra dixi, quattuor genera capitum in ecclesia: episcoporum, presbyterorum, diaconorum et fidelium, nec uni parcere uoluistis, euertistis animas hominum. hos actus uestros dolet deus in Ezechiele propheta, cum dicit: uae facientibus uelamen — hoc est inponentibus manum — super omne
 15 caput et super omnem aetatem ad euertendas animas. inuenistis pueros; de paenitentia sauciastis, ne aliqui ordinari potuissent: agnoscite uos animas euertisse. inuenistis fideles antiquos; fecistis paenitentes: agnoscite uos animas euertisse. inuenistis diaconos, presbyteros, episcopos; fecistis laicos:
 20 agnoscite uos animas euertisse.

25. Socius et comes uester iamdudum fuerat, cui nunc

2 Pa. 56, 5 13 Ez. 13, 18

3 linguae *R*, lingue *B* 4 quas mouistis] quasi nouistis (*corr. i. mg. m.* 2 mouistis, *sed. non emend.* quasi) *G* 6 nomina et honores *G* quia] quod *PG* honore *RBv* (*cfr. p.* 65, 2) 7 occisi sunt (honores *add. b*) a uobis *vñ* erepta *RBv* 8 extendis⁴¹¹ (*s. fin. del. et stis s. l. m. l*) *B* 9 sicut] ut *G* 10 sũt in ecclesia *R* 11 diaconum *P* uni] eum *v* (*corr. Cochl.*) 12 euestistis *B* hominum] omnium *non inepte anonymus quidam apud Dupin. proposuit* dolet] odit *RBv* 13 in Ezechilo propheta *P*, in ezechielem prophetam *RB*, per ezechielum prophetam *G* cum dicit] dicens *G* facientes *v* 14 manum *om. G* super omne caput et *om. RB edd.* (*cfr. p.* 4, 12) 16 inuenisti *G* et sauciastis *B*, saucietatis *G* 17 & 20 euestisse *B*; sequuntur haec in *PG* inuenistis fideles nouos fecistis cathecuminos, agnoscite uos animas euertisse. haec uerba in *G* expuncta excipiunt quae supra sunt inuenistis fideles antiquos . . . 20 cognoscite *G*

manus inferre conatus es: pariter currebatis . fac illum peccasse, cum peccatum non esse constet; iacebat, ut aestimas; si apostolum legisti, tu uide, cui stes, et ille cui iaceat; si seruus es, dominum recognosce et intellege, quia non tibi iacebat, qui tecum paulo ante currebat. quid in potestatem alienam inruis, quid temerarius dei tribunal ascendis? et cum ipse sis reus, in alterum audes ferre sententiam et legisti: qui stat, domino suo stat, et qui iacet, domino suo iacet. potens est autem dominus eius suscitare eum; tu quis es, qui de seruo alieno iudices? oleum sacerdoti a deo conlatum non debuisse uos tangere a puero dei Dauid discere debuistis, qui sic per Samuelem ungitur, ut Sauli, quod iamdudum datum fuerat, minime tolleretur. denique uel cum deo iubente uel euentu procurante una eos spelunca concluderet, uenerat in potestatem pueri Dauid Saul, qui peccauerat. uidetur non uidens ideo, quod a maiori lumine, ut fieri adsolet, in caligine clausi aeris alterum iuxta se uidere non potuit. innumera- biles antiquum regem sequebantur exercitus, sed ipse rex in potestatem uenerat alienam. occasionem uictoriae Dauid habebat in manibus: incautum et securum aduersarium sine labore poterat iugulare et sine sanguine et conflictu multorum poterat bellum per compendium remittere in caedem; et pueri eius et occasio suadebant, ad uictoriam opportunitas horta-

8 Rom. 14, 4 12 sq. cfr. I Reg. 16

1 curebatis (r s. l. m. 1) B 3 tu] tum RB 4 recognoscite G
5 in potestate aliena codd. (sed cfr. V, 7) 6 inruis aliena G, inrues P
tribunal dei G 8 quia qui G domino stat suo *vd* qui iacet d.
s. iacet om. P 9 tu qui PBbd 11 uos om. v 13 uel] et P
14 concluderet] conduceret B et uenerat P 15 in potestate PG
Dauid pueri P 16 maiore (i s. l. m. 2) R 17 clausi aeris] clausus v,
clausi oris con. Barth. 18 sequebantur et v exercitus B 19 in
potestate . . aliena libri (cfr. supra l. 15) occasione BG 21 et sine
conflictu G 22 mittere caedem P, mittere cedem RBG, mutare in
caedem con. Cochl. et recep. Balđ. remittere in caedem scripsi
23 suadebat codd. ad om. P hostabatur B

batur. stringere iam coeperat ferrum, ire iam coeperat armata
 manus hostiles in iugulos, sed obstabat plena diuinorum
 memoria mandatorum, hortantibus se pueris et occasionibus
 contradicit, tamquam et hoc diceret: ,sine causa me, uictoria,
 5 prouocas, frustra me, occasio, in triumphos inuitas'. uolebat
 hostem uincere, sed prius est domini diuina praecepta seruare.
 Non mittam, inquit, manus in unctum domini. repressit
 cum gladio manum; et dum timuit oleum, seruauit inimicum
 et ut conpleret obseruantiam, uindicauit occisum. uos nec
 10 deum timetis nec fratres agnoscitis, in cote liuoris acutis
 nouaculas linguae et diuina praecepta calcantes miserorum
 properastis in capita, ut in captiuitatem caecos et inperitos
 populos iugulatis ducibus traheretis. esuritis honores inno-
 centium sacerdotum; unde furori uestro tanta fames innata
 15 est, ut guttura uestra sepulcra patentia faceretis. unicuique
 sepulcro sufficit unum funus et clauditur: gutturi uestro
 honorum funera minime suffecerunt et adhuc patent, dum
 aliquos quaeritis deuorare, ut merito de uobis dictum sit:
 sepulcrum patens est guttur eorum. nam et de male-
 20 dictione praesumitis, cum scriptum sit: benedicite et nolite
 maledicere. quisquis contra uestram uoluntatem aliquid fece-
 rit, intentatis terrores, maledicta praetenditis, et quia aliqui

7 I Reg. 24, 7 9 cfr. II Reg. 1 19 Ps. 5, 11 & 13, 3 20 Rom. 12, 14

1 ceperat BG (sic ubique) 2 diuinorum plena P 3 occasionibus]
 accusantibus v, fortasse legendum occasione in manibus 5 in uitas G
 uolebam PG 6 domini om. PG 7 non inquit (inquit R) mittam RBb,
 numquid mittam (omisso inquit) v manus meas G inunctum B
 8 timet G seruauit ini|cum (sic) B 9 ut] cum RBb 10 in
 corde RBb, in cute G acutis RBv 11 calcates (n s. l. m. 1) R
 12 ut] et G cecos ducitis et i. p. iugulastis ducibusque trahitis G
 caecos aut imp. v 13 ducibus] dulcibus B traheretis esuritis P
 trahatis v 14 nata est P 16 et laudatur (a alterum corr. in i ut
 uidetur, sed litterae prorsus fere euauerunt) B 17 funera a minime
 (sic) G sufficerunt P, sufficiunt vb 18 dictum sit in psalmo tercio
 decimo G 21 uoluntatem uestram G aliquid om. RBv 22 inten-
 ditis G praetend.] intenditis (i prim. expunct. et uirgula suprascr.) B

homines plus mali mereri possunt quam boni, quicquid iudicium dei aut peccati meritum fecerit, amaris uestris maledictionibus uindicatis, merito quia de uobis dictum est: os eorum maledictione et amaritudine plenum est. gloriamini, quod uobis maledicentibus aliqui homines mori potuerunt. certe non licet occidere. an ideo uos putatis innocentes, quia ferro 5
 usi non estis? innocentem se et uenenarius iudicet, si in solo ferro est homicidium. non sibi uideatur reus, qui alterum subducto cibo necauerit, innocentem se iudicet, qui spirandi prohibita facultate suffocauerit uiuere cupientem. necis multa sunt 10
 genera, sed unum nomen est mortis. maledictionibus tuis cum fiducia hominem mortuum protestaris, quid interest, an gladio ferias an lingua percutias? indubitanter homicida es, si per te mortuus fuerit, qui uiuebat. quisquis talis ex uobis est, frustra se christianum aut sacerdotem dei profitetur, qui leni- 15
 tatem dei non curat imitari, cum scriptum sit [in Salomone]: deus mortem non fecit nec laetatur in perditione uiuorum. credo uos obliuisci non posse, quid per loca aliqua feceritis, cum eos, qui legem dei praedicabant, id est prophetas uelletis occidere contra iussionem dei dicentis: et in pro- 20
 phetas meos manum ne miseritis. Deuterium, Partenium, Donatum et Getulicum, dei episcopos, linguae gladio iugulastis,

3 Ps. 13, 3 17 Sap. 1, 13 20 Ps. 104, 15

1 possunt mereri *PG* 2 peccatum meritum (tum alterum *m. 2*) *B*
 amaris (s. *adscr. m. 2*) *G*, amans *Rv* (animas *coni. Cochl.*) 3 quia
om. Gd est in psalmo terciodecimo *G* 5 uobis (s. *add. m. 2*) *G*
 7 uenenarius (n. *erasum*) *R*, uenerius *B* 10 necis] nec is *B*, nec
 his *v* (*corr. Cochl.*) 12 hominem] *lacuna 8—9 litt. indicat intercidisse*
nonnulla et profecto desunt in R mortuum — ferias, e dem om. Bv
nullo lacinae indicio 13 an lingua] angua (*adscr. i. mg. m. 1*) *Rv*,
 (*Cochl. correx. lingua*), argua *B* homicidia *G* 14 mortuus est *PG*
 ex nobis *RB* 15 se aut *G* dei (*s. l. m. 1*) *B* 16 non curat—
 deus *om. RB* dei ignorat: Quoniam deus (*omissis ceteris*) *v*, dei non
 curat cum scriptum . . . *b* in Salomone *om. Pb* (*uncinavi*) 17 laetatur]
 laceratur *B* in perditionem *B* 19 ut eos *G*, cum eos—uelletis *om. v*
 predicant *G* 20 uellitis *P*, uellitis *G* 21 manus *Gv* (*cf. p. 60, 3*)
 deuterium *PG* parthenium *G* 22 donatum *om. G*

fundentes sanguinem non corporis sed honoris. uixerunt postea homines, sed a uobis occisi sunt in honoribus dei sacerdotes. multis notum est et probatum persecutionis tempore episcopos aliquos inertia a confessione nominis dei delapsos turificasse, et tamen nullus eorum, qui euaserunt, aut manum lapsis in-
posuit aut, ut genua figerent imperauit. et facitis uos hodie post unitatem, quod a nullo factum est post turificationem, quia scriptum est: ne tetigeritis unctos meos neque in prophetas meos manum miseritis. oleum suum defendit
10 deus, quia, si peccatum est hominis, unctio est tamen diuinitatis. ne tetigeritis, inquit, unctos meos: ideo, ne, dum peccatum hominis percutitur, et oleum, quod dei est, feriat. iudicio suo deus seruauit rem suam et tamen uos ~~parum~~ inruistis in alienam corrumpentes omnium felicitatem. nam
15 quae maior infelicitas, quam dei sacerdotes uiuere nec esse, quod fuerant?

26. Matronae, pueri simul et uirgines a uobis coactae nullo interueniente peccato, salua innocentia et pudicitia uobis docentibus paenitentiam gerere didicerunt. numquid minor est
20 infelicitas? contriuitis sexus, uexastis aetates; uere de uobis dictum est in psalmo XIII: contritio et infelicitas in uiis eorum et uiam pacis non cognouerunt, non est timor dei ante oculos eorum. indixistis paenitentiam ple-

8 & 11 Ps. 104, 15 21 Ps. 13, 3

2 auob (sic) B in hominibus PG dei om. PG 3 est notum G
4 inestia B a om. P, s. l. m. 1 R confissione B de lapsos G
6 genua fierent RB hodie om. G 7 turif.] purificationem G
8 neque i. pr. meos (suprascr. m. alt.) P 10 deus om. G 11 nedum G,
om. B 13 seruant (sic) B 14 irruitis in alienum G nam/que
(m. 2 lineol. seiunx. et i. mg. scr. quae) G, neque RBv 15 maior
est G uiuere nec/esse (lineol. direm. m. 2) G, uiuere necesse est (adn.
i. mg. uiuentes necasse). Quot fuerunt matronae (e. g. s. cap. 26) v
19 paenitentiam] penitiam (post peni, quo linea clauditur, spatium
duarum litterarum, sed nihil erasum) G 20 contritos sexu RB, contritas
sexui ixastis v (sexu uexastis corr. Cochl. quem secutus est Bald.)
21 in psalmo tercio decimo (sic) G, om. Pb 22 agnouerunt G
23 plebibus] pedibus B

bibus; nec enim acta est ab aliquo, sed a uobis exacta, nec
 aequalibus temporum spatiis, sed egistis omnia pro personis,
 alter anno toto, alter mense, alter uix tota die imperantibus
 uobis paenitentiam gessit. si unitati consentire, ut uultis, pec-
 catum est, si est similis culpa, quare non est aequalis pro
 eodem restu paenitentia? dubium non est populum credentium
 Israhel esse uocatum, plebes singulas filias Israhel, id est, qui
 mente deum uiderint et deo crediderint. et tamen has plebes
 coegistis flectere et inclinare ceruices et serie capitum iuncta
 massam paenitentium facere. has plebes dolet deus per Ezechi-
 elem prophetam dicens: uae filiabus Israhel, quae sarciant
 ceruicalia, id est membra ceruicis, ut subponant sub cubito
 et sub manu. utique sub cubitis et sub manibus uestris et
 cum super eorum uel earum capita uelamina paenitentiae
 tenditis. quae impietas uestra et furor ostensus est et superbia
 demonstrata; etiam stultitia fuerat reuelanda; sed hanc in sexto
 libro demonstrabo.

11 Ez. 13, 18

1 neque acta *G* 2 aequalibus] plenis *G* spaciis temporum *vb*
 sed legistis *B* 3 alte uix *B* toto die sub uobis (uos *G*) paeni-
 tentiam (pen. . . *G*) gessit *PG* 4 ut *om. G* 5 quere (e *prius del.*
et add. i. mg. m. 2 quare) *G* non (est *om.*) equalis (s *add. m. 2*) *G*
 pro eadem *RB* 6 dubio *RB* esse populum *v* 7 esse uocatum—
 filias Israhel *om. RBv*, (dubium non est esse uocatum populum credentium
 Israel idest qui . . . *b*) 8 uiderit *RB*, uideat *vb* et deo crediderint
om. RBv has qui (qui *perductum m. 1 ut uidetur*) *G* 9 seri
 capitum *RBv* iniunctam (ininctam *B*) massam paenitentiam *Bv*, in-
 iunctam massae penitentium *B* 10 massam *G* facere] *Cochl. adm.* forte:
 ferre per Ezechielum *G* 11 prophetam *om. RBv* israhel *om. Rd*
 qui sarciant *RB* 12 id est membra ceruicis *om. b* sub cubitis *PG*
 13 et sub manu — cubitis *om. G* cubitibus *RBv* cubito . . . uestris
 cum (*om. et*) *b* 14 eorum uel *om. vb* uelamen *G* 15 tenditis
 uerum quia et impietas *G* 16 etiam et *P* stultitia (s *princip. add. m. 1*) *B*
 releuanda *B* 17 demonstrabimus *G*, monstrabimus *P* EXPL. LIB. II *P*
fol. 276°, EXPLICIT LIBER SECVNDVS (*rubr.*) *R fol. 23^a*, Explicit
 liber Secundus *B fol. 22^a*, Explicit liber Sancti Optati Secundus
 (*rubr.*) *G fol. 24^a*, Explicit liber secundus *v*

LIBER TERTIUS.

1. Satis, ut arbitror, in secundo libello de ecclesia, quae sponsa est Christi, et de eius dotibus et de hereditate diximus saluatoris; consequens est primo scismaticorum errores ostendere; deinde, quae fuerit causa, ut unitas fieret; tertio, quis fecerit, ut miles mitteretur armatus. ab operariis unitatis multa quidem aspere gesta sunt, sed ea ad quid imputatis Leontio, Macario uel Taurino? imputate maioribus uestris, qui, sicut in propheta scriptum est, ut uobis stupescerent dentes, ipsi 10 uuas acidas comederunt. illis primo, qui dei populum

2 cfr. Fulgentium Afr. ad Mon. 2, 1 9 Hierem. 31, 29 (cfr. Ez. 18, 2)

INCIPIVNT CAPITVLA LIBRI TERTII (*rubr.*) *R fol. 23^a*, Incipiunt capitula libri tercii *B fol. 22^a* 2; addunt *RBvd argumentum, quod in P fol. 243^b*, in *G (omissa inscriptione) fol. 24^b legitur*: (Tertius *rubr. P*) hic tertius liber (liber tertius *G*) continet quattuor causas, quibus effectum est, ut non sine asperitate unitas (unitatis *G*) fieret (et *add. P*): primam (*I R*, prima *G*, *om. B*) quod basilicas scismatici non necessarias (necessaria *RB*) fecerint et rebaptizationem intulerint (et reb. intul. *om. RB*, non instituerint *P*); secundam (*II R*, secunda *G*, *om. B*), quod Donatus Carthaginis (Kartaginem *Bv*) prouocauerit (prouocauit *v*), ut unitas fieret; tertiam (*III R*, tertia *G*, *om. B*), quod Donatus Bagaiensis (Uagaiensis *PG*, Bagaensis *B*, Baiagensi *v*) circumcelliones (circiceliones *P*, cercelliones *R*, cercilliones *B*, sterelliones *v* — *corr. Cochl.*) conlegerit (colligerit *P*, collegit *RBv*), ut operarios (operarios *P*) unitatis inpediret; quartam, (*III R*, quarta *G*, *om. B*) sine uoluntate dei nihil esse (esset *G*) factum ex his, quibus putant aliqui unitati faciendum esse conuicium (ex his—conuicium *desunt hoc loco in RBv ita ut ab eisdem uerbis incipiat liber III*: factum INCIPIIT LIBER TERTIVS (Incipit lib' tercius *B*) Ex his quibus *sq. RBv*; restituit haec *Bald.*) conuicium Incipit Liber Tercius *G* 3 et hereditate (*om. de*) *B* 4 errore *RB* 5 qui fuerit *RB* unitatis *B* tert. qui (quae *vb*) fuerit ut *RBvb* 6 mitteretur] moreretur *RB*, moueretur *G*, moretur *v* (*corr. Cochl.*) 7 aspera facta sunt *RBv* ad quid] aliquid *B*, quid (*om. ad*) *G*, ea quae imp. *v* lentio *RBvb* 8 machario . . . thaurino *G* 9 dentes] *add. in G* patres uestri peccauerunt 10 illis . . .] illi quidem primo populum *G* populum dei *vb*

diuiserunt et basilicas fecerunt non necessarias, deinde Donato Carthaginis, qui prouocauit, ut unitas proximo tempore fieri temptaretur, tertio Donato Bagaiensi, qui insanam conlegerat multitudinem, a qua ne Macarius uiolentiam pateretur, ad se et ad ea, quae ferebat, tutanda armati militis postulauit ⁵ auxilium. uenerunt tunc cum pharetris armigeri, repleta est unaquaeque ciuitas uociferantium; nuntiata unitate fugistis omnes. nulli dictum est: nega deum, nulli dictum est: incende testamentum, nulli dictum est: aut tus pone aut basilicas dirue; istae enim res solent martyria generare. renuntiata est ¹⁰ unitas; sola fuerant hortamenta, ut deus et Christus eius a populo in unum conueniente pariter rogaretur. nullus erat primitus terror: nemo uiderat uirgam, nemo custodiam, sola, ut supra diximus, fuerant hortamenta. timuistis omnes, fugistis, ¹⁵ trepidastis, ut pro certo de uobis dictum sit, quod in psalmo quinquagesimo secundo scriptum est: ibi trepidauerunt timore, ubi non erat timor. fugerunt igitur omnes episcopi cum clericis suis, aliqui sunt mortui; qui fortiores fuerunt, capti et longe relegati sunt.

2. Et tamen horum omnium nihil actum est cum uoto ²⁰ nostro, nihil cum consilio, nihil cum conscientia, nihil cum opere, sed gesta sunt omnia in dolore dei amare plorantis et in ultionem aquae, quam contra interdictum iterum mouistis

16 Ps. 52, 6 22 cfr. Es. 22, 4 28 cfr. Ioh. 5, 4

3 tertio] testo B baiagensi R, bāagensi (sic) B, Uāgiensi G (cfr. arg. libr. 3) collegerunt G 4 ne] et RBv uiolentia G 5 armata B postolauit R 6 feretris B 7 uociferancium B, add. Dupin. clamoribus, sed cfr. Esaiæ uerba p. 72, 10 et Rönsch, Ital. p. 439 nunciatam unitatem RB 8 deum (om. nulli dictum est) incende B 9 aut ante tus om. G tus pone] tu sponsae (sponse B) RB basilicam G 10 mastiria B nuntiata est G 11 deus et spiritus eius RBv (sed cfr. p. 76, 10) 14 hostamenta B timuisti B 15 pro cesto B de om. v in psalmo LI (sic) RB, in psalmo scriptum b 16 scriptum sit ibi timuerunt timore ubi G trepidauerunt ubi (om. ibi et timore) RB edd. 17 non erat] nouerat (sic) B 18 fortiores erant G 19 et om. RBv relegati RB 22 sed egesta (e princip. exp. m. 2) G 23 in om. v interum mouistis RB

transducentes ad uos aquam antiquae piscinae. sed nescio an cum illo pisce, qui Christus intellegitur, qui in lectione patriarcharum legitur in Tigride flumine prehensus, cuius fel et iecur tulit Tobias ad tutelam feminae Sarae et ad inuiminationem Tobiae non uidentis: eiusdem piscis uisceribus Asmodeus daemon a Sara puella fugatus est, quae intellegitur ecclesia, et caecitas a Tobia exclusa est. hic est piscis, qui in baptismo per inuocationem fontalibus undis inseritur, ut quae aqua fuerat, a pisce etiam piscina uocitetur. cuius piscis nomen secundum appellationem graecam in uno nomine per singulas litteras turbam sanctorum nominum continet, ΙΧΘΥΣ, quod est latinum: Iesus Christus, dei filius, saluator. hanc uos piscinam, quae in omni catholica per totum orbem terrarum ad uitam generis humani salutaribus undis exuberat, transduxistis ad uoluntatem uestram et soluistis singulare baptismum, ex quo baptismo hominibus muri facti sunt ad tutelam, et fecistis quasi alteros muros nullum bonum aedificium facientes. non potuistis construere, nisi dirueretis. et quale potest esse aedificium, quod de ruina construitur? hanc rem per Esaiam prophetam deus dolet et flet, cum dicit filiam sui generis esse contritam. genus dei est non habere genus, qui ex se est et manet in aeternum. similis est et

7 cfr. Tob. 6, 9 & 19 20 cfr. Es. 22, 4

1 traduentes *RB* *edd.* (sed cfr. l. 15) an (*s. l. m. 1*) *R* 2 intellegetur (1 *prius ex r corr.*) *B* 3 patriarche tobi (*sic*) legitur *G*, patriarchae Tobiae l. *d.* (*om. Tobiae*) *b* Intig de flumine *B* 4 sarre *B*, sarrae *vb* 5 thobi (*sic*) *G* piscis *om. RB* 6 as modeus *B*, et Nasmodeus *G*, Hasmodeus *vb* a sarra *Bv* fugatus] uocatus (*om. est*) *G* 7 a thobi *G*, a Tobi *Dv* hoc (*i s. l. m. 1*) *R* 8 baptismatē *R* per intinctionem *com. Barth.* 9 uocitur *B* Huius (*H rubr.*) piscis *G* 11 turbam . . .] turbans auctorum nomen *v* ΙΧΘΥΣ] ichtys *add. G* 12 atine *G* hanc *om. G* 14 humani generis *G* 16 hominibus] credentibus *G* facti] sancti *v* 17 bonum] nouum *R*, nouum *Bvb* multum bonum (*corr. i. mg. m. 2* nullum) *G* 18 extruere *G*, instruere *Bv* et] sed *G* 19 constituitur *v* 20 deflet *G* 21 generis sui *G* 22 manet ma *v* (in aeternum manet *Cochl.*) in aeternitatem *R*, in eternitatem *B*, in eternum *G*, in aeternitate *b*

aqua, quam non legimus factam. in cuius aquae iniuria indicat deus lacrimas suas, quas nos fecistis, quas testatur nulla posse consolatione siccari, cum ad uos per Esaïam prophetam loquitur dicens: missum me facite, amare plorabo, nemo poterit consolari me in contritione filiae generis mei. ⁵ hoc loco defenditur innocentia nostra, dum deus cum dolore iracundiam uobis indicat suam, dum et causam prodit et rationem ostendit. denique non ait: in Sion, sed in una eius ualle sunt celebrata; non in illo monte Sion, quem in Syria Palaestina a muris Hierusalem paruus disternit riuus — ¹⁰ in cuius uertice est non magna planities, in quo fuerant septem synagogae, ubi Iudaeorum populus conueniens legem per Moysen datam discere potuisset — sed ubi nulla lis audita est nec ab aliquo celebratum iudicium nec aliqua est illic ab ullo iudice lata sententia — quia locus erat doctrinae, non ¹⁵ controuersiae post doctrinam. si quid agendum erat, intra muros Hierusalem agebatur. inde scriptum est in Esaïa propheta: ex Sion prodiet lex et uerbum domini de Hie-

4 Es. 22, 4 . 18 Es. 2, 8

1 quam modo legimus *v* non *om.* *b* factam *om.* *RBob* (aqua cuius non legimus genus. in cuius *sq.* *an* aqua quam non legimus a deo factam *sic* scribendum *haesitat Casaub.*) iniuriam *G* 2 qua (*s. add. m. 1*) testatur *R* 3 dum ad uos *G* per Es. proph. *om.* *RBob* 5 me poterit consolari in *G* 6 cum deus *Rvb* 7 causas *RBob* 8 rationem] traditionis *R*, traditiones *Bv*, rationes *b* ait *om.* *G* in tota Syon *G* (*fortasse legendum* in toto monte Sion, *cfr. p. 72, 1*) sed in uia eius *v* (*Cochl. corr. una*) 9 ualde (*corr. m. 2 i. mg. ualle*) *G* sunt celebrata] ista *uel* iudicia (*cfr. l. 14*) *subaudiendum censet Casaub.*, nisi forte pro sunt *maius* sententia (*cfr. VII, 1*); sed in Es. 22, 7: et erunt electae ualles tuae plenae quadrigarum non de iudicio celebrando sed de uastantium multitudine agitur, quare fortasse scribendum est sunt celebrationes quem Syria *v* 10 amuris iherusalem (*sic*) *B* determinat *RB* 11 in qua *RBob* fuerant (*i. mg. adscr. m. 2 u*) *G* septem (*i. mg. adpos. m. 2*) *G* 13 disceret potius *RBo* sed *om.* *G* 15 doctrine erat (*add. transpos. sign.*) *B* 16 controuersie. Post (*P rubr.*) *doctr. si sq. Gb* 17 ierusalem (*sic*) *B* in esaïam prophetam *RB* 18 prod' *B* de] ab *RB*, ex *G*

rusalem —: non ergo in illo monte Sion Esaias aspicit uallem sed in monte sancto, qui est ecclesia, qui per omnem orbem Romanum caput tulit sub toto caelo, in quo monte a deo pater filius dei regem se constitutum esse gratulatur in
 5 psalmo primo dicens: quoniam regem constituit me super Sion montem sanctum suum, utique super ecclesiam, cuius rex et sponsus et caput est, non in illo monte, ubi nullae sunt portae, quas diligat deus, sed in monte ecclesiae, qui spiritaliter appellatur. cuius ecclesiae portas introeunt
 10 innocentes, iusti, misericordes, continentes et uirgines, quas portas commemorat spiritus sanctus per Dauid in psalmo LXXXVI, dum dicit: fundamenta eius in montibus sanctis, diligit dominus portas Sion, non illius corporalis montis, ubi iam nullae sunt portae et post uictorias
 15 Uespasiani imperatoris uix antiquarum extant uestigia ruinarum. est ergo spiritalis Sion ecclesia, in qua a deo pater rex constitutus est Christus, quae est in toto orbe terrarum, in quo est una ecclesia catholica. nam Sion ecclesiam esse et alio loco sanctissimus Dauid propheta testatur dicens: lauda
 20 deum tuum, Sion, qui confortauit seras portarum tuarum, benedixit filiis tuis in te. per singulas prouincias totius orbis ualles singulas intellegimus montis, et dum non

5 Ps. 2, 6 8 & 12 Ps. 86, 1 & 2 19 Ps. 147, 1 & 2

1 in illius montis *RBv* et Esaias (*ysaias B*) *RB* 2 sed in montem Syon qui *v* que per orbe (*sic*) romanum tulit caput (*om. omnem*) *G* 4 esse constitutum *G* gratulabatur *R*, testatur *G* (*efr. indicem*) 5 psalmo secundo *G* (*olim ps. I. et II. unum eundemque fuisse Dupin. perhibet*) quoniam] quo modo *B* 6 suum] eius *G* super *om. v* 7 sponsus est et caput *G* 8 nulle *G*, non in ille *R*, non ulle *B*, non illae *vb* diligit *vb* in *om. v* 9 qui Syon spiritaliter *Gb* 10 quas portas—per Dauid *om. RBv* 11 psalmo LXXXV *RBvb*, octogesimo sexto *G* 13 non in illius *B* 15 existant *G*, resant *b* uestigia] indicia *RBvb* 17 xristus (*sic*) *B* in qua *G* 18 unam ecclesiam *G* 19 idem sanctissimus *G* in psalmo testatur *G* 20 quia *G* 21 tuarum *om. B* filios tuos *G* per singulas—ualles *om. RBv* (*loco per Casaub. con. praeterea*) 22 singulos *v* intellegimus (*i s. l. m. 1*) *B*

in toto monte uidet Esaias sed in una ualle, hoc est sola Africa, in qua sola cum sufficerent templa dei, quae fuerant, alia facere uoluerunt principes uestri, in qua sola deiecti sunt muri, et [ut fierent muri] aqua sanctae piscinae transuersa est et nouitas contra antiquitatem a uobis instituta est et 5 aqua humana contra diuinam ordinata est. hoc totum deus in uallem montis Sion et interrogat et increpat dicens: ut quid hoc factum est uobis? ideo, quoniam ascendistis in templa superuacanea: unaquaeque ciuitas repleta est uociferantium, uulnerati tui, non uulnerati gladio 10 et mortui in te, non mortui in bello: in errore sunt a minimo usque ad maximum errantes in montibus omnes principes tui, in fugam conuersi sunt et qui capti sunt, grauiter adligati et fortiores tui longe fugati sunt. missum me facite, amare plorabo; nemo 15 me poterit consolari in contritione filiae generis mei et ascendent Elamitae cum pharetris — Elamitae latina lingua dicuntur chori castrorum — et secutus est dicens: penetralia uestra deferentur ad publicum et secreta domus Israhel nudabuntur. hoc in Africa factum est et 20 totum hoc, quare factum est, indicauit deus, dum uobis imputat dicens: quoniam conuertistis aquam antiquae piscinae ad ciuitatem uestram et deiecistis muros Hierusalem,

7 Es. 22, 1 sq. 22 cfr. Es. 22, 9 sq.

1 monte *om. G* uidet et *RB*, uidit *v* una *om. v* in sola *BG*
 3 et in qua *Gv* 4 muri ut fierent *b* ut fierent muri *om. RBvb*,
uncinavi glossema aqua sancta et piscina *RBv* 5 et aqua
 humana—ordinata est *om. RBv* 6 contra diuina *G* 7 in
 ualle *G*. increpat *R*, increpat (*a corr. ex i*) *B* 8 & 22 quoniam] quo
 modo *B* 9 in *om. G* superuacua et *G*, super uacana (*e suprascr.*
m. 2) *B* 10 tui] in te *Gb* 11 mortui bello *v* sunt animo usque *B*
 12 montibus] omnibus *G* 13 in fuga *G*, in uirgam *v* 16 poterit me *B*
 17 uelamite (*del. u m. 2*) *G* cum ph. Elamitae *om. G* cum feretris *B*
 elamitae (*s. l. m. 1*) *RB* 19 proferentur *G* 21 quare] in africa *RBv*
 factum esse *v* pūṭaṭ (*corr. i mg. m. 3 imputat*) *G* 23 ad uolun-
 tatem uestram *G* ierusalem *B*

ut faceretis alteram munitionem, et constituistis aquam inter duas munitiones et ad piscinam antiquam adducere nolulistis nec ad eum, qui ab initio creauit illam.

3. Iam uides, frater Parmeniane, ad nos redundare omnia, a quorum principibus harum rerum omnium seminata est causa, deinde ad Donatum Carthaginensem, cuius ueneficio uidetur unitatis negotium esse commotum. in quo ostendam operarios eius non pro uoluntate nostra nec sua malitia aliquid fecisse, sed prouocantibus atque inpellentibus causis et personis, quas Donatus Carthaginis de leuitate sua constituit, dum magnum se uideri contendit. quem enim latet praeter te, quia peregrinus es, et potuerunt tibi falsa narrari? aut quis negare potest rem, cui tota Carthago principaliter testis est, imperatorem Constantem Paulum et Macarium primitus non ad faciendam unitatem misisse, sed cum eleemosynis, quibus subleuata per ecclesias singulas posset respirare, uestiri, pasci, gaudere paupertas? qui cum ad Donatum, patrem tuum, uenirent et, quare uenerant, indicarent. ille solito furore succensus in haec uerba prorupit: 'quid est imperatori cum ecclesia?' et de fonte leuitatis suae multa maledicta effudit non minus quam in Gregorium aliquando, ad quem sic scribere minime dubitauit: 'Gregori, macula senatus et dedecus praefectorum' et cetera talia, cui Donato praefatus patientia episcopali rescripsit. harum epistularum exemplaria multorum ore ubique cantantur. iam tunc meditabatur contra praecepta apostoli Pauli potestatibus et regibus iniuriam facere, pro quibus, si apostolum audiret,

3 neque *G* 4 illam] eam *G* 5 iam *om. B* 6 rerum omnium *om. G* semi nata *B* 7 carthaginis *G* (*cf.* l. 11; 76, 16) cuius beneficio *G* 10 et personis *om. RBvb* 11 de *om. RB edd.* sua *om. B* 12 constendit *B* 14 in patrem constantem (*sic*) *B* 15 macharium *G* 16 subleuata *om. RBv* 17 possit *vb* repraesentare *B*, respicere *G* 19 uenerint *G* illi (*sic*) *G* 20 prorupit dicens *G* 21 et in *G* 22 gregorii *RB* 24 praefatus] prefectus *Gb* patientie *G*, penitencia *B* 25 exempla *G* tunc] tum *G*

cotidie rogare debuerat. sic enim docet beatus apostolus Paulus: rogate pro regibus et potestatibus, ut quietam et tranquillam uitam cum ipsis agamus. non enim respublica est in ecclesia, sed ecclesia in republica, id est in imperio Romano, quod Libanum appellat Christus in canticis canticorum, cum dicit: ueni, sponsa mea inuenta, ueni de Libano, id est de imperio Romano, ubi et sacerdotia sancta sunt et pudicitia et uirginitas, quae in barbaris gentibus non sunt et, si essent, tuta esse non possent. merito Paulus docet orandum esse pro regibus et potestatibus, etiamsi talis imperator esset, qui gentiliter uiueret; quanto magis quod christianus, quanto quod deum timens, quanto quod religiosus, quanto quod misericors, ut ipsa res probat! miserat enim ornamenta domibus dei, miserat pauperibus eleemosynam, nihil Donato. cur ergo insaniuit? cur iratus est, cur, quod missum fuerat, repudiavit? et cum illi, qui missi fuerant, dicerent se ire per prouincias singulas et uolentibus accipere se daturos, ille dixit ubique se litteras praemisisse, ne id, quod adlatum fuerat, pauperibus alicubi dispensaretur. o consulere miseris, o prouidere pauperibus, o peccatoribus subuenire! clamat deus dicens: ego sum, qui feci pauperem et diuitem, non quia non potuit et pauperibus dare, sed, si ambobus daret, peccator

2 I Tim. 2, 2 6 Cant. 4, 8 21 Prou. 22, 2

1 docet dicens beatissimus Paulus apostolus G 2 ut quietam et tranquillam agant tempora sua G 4 república G, *edd. add.* est 5 Libanum] libellum B 6 mea inuenta de L. RBv (ueni pro inuenta *adn. Cochl.*), mea ueni a L. Gb, mea inuenta ueni de *scripsi* (nam repetitionis figura in Cantic. usitatissima est.) 7 sacerdotia (a *suprascr. m. 2*) B 8 uirginitatis G quae in] quem B in om. vb barbaris non sunt gentibus G 9 tuto v Paulus apostolus G 10 esset imperator vb 11 magis om. RB *edd.* 12 deum] dominum RB 13 ut] et v enim (s. l. m. 1) B 14 eleemosinam nichil donato (nichil *exp. et adn. i. mg.* misit donato m. 3) G 15 ergo nihil (nichil B) RB insaniuit B, insanit G quod om. B 16 ei dicerent v 17 et accipere uolentibus G 18 quod om. B 19 o] hoc *Cochl. i. mg. scr. idemque coni. Casaub.* prouidere fuerat RBvb 22 pauperi Gb

qua sibi succurreret, inuenire non posset. denique sic scriptum
est: quemadmodum aqua extinguit ignem, sic ele-
mosyna extinguit peccatum. certe iam apud deum sunt
ambo, et qui dare uoluit et qui obstitit, ne daretur. quid? si
5 iam dicat deus Donato: 'episcopo, quid uis fuisse Constantem?
'si innocentem, quare ab innocente accipere noluisti? si pecca-
torem, quare non permisisti dare, propter quem feci pauperem?'
sub hac interrogatione qualis futurus est? quid de leuitate
et furore laborauit tantis pauperibus inpedire? Carthaginis
10 principatum se tenuisse crediderat; et cum super imperatorem
non sit nisi solus deus, qui fecit imperatorem, dum se Donatus
super imperatorem extollit, iam quasi hominum excesserat
metas, ut prope se deum, non hominem aestimaret non reue-
rendo eum, qui post deum ab hominibus timebatur. denique
15 per Ezechielem increpat spiritus sanctus principem Tyri, id
est principem Carthaginis, cum per prophetam his loquitur
uerbis: fili hominis, dic aduersus principem Tyri:
haec dicit dominus deus: quia exaltatum est cor
tuum et dixisti: ego sum deus. Tyrum Carthaginem esse
20 primo Esaias probat, in quo legitur uisio super Tyrum et
sequitur: ululate naues Carthaginis. deinde Tyrum Cartha-
ginem esse etiam mundanae litterae protestantur; et si sit
alia ciuitas, quae hoc nomine nuncupetur, nihil in alia uidetur

2 Eccli. 3, 33 17 Ez. 28, 2 20 & 21 Es. 23, 1

1 quasi bi (*distinx. m. 2*) B, qui sibi succurrerent v 2 exting^{uit} (s.
l. m. 1) B 3 extinguet R, (e *fin. corr. ex i*) B 5 donate
(te *corr. ex re ut uidetur m. 2*) B quid uis] quibus B
7 remisisti B 8 qualis f. est, qui de... con. Casaub. leuitate
sua G 9 tantis] dantes Casaub. Kar taginis B 11 dum se-
imperatorum om. B 12 extulit G 13 ut prope ut pro deum (*sic*) R,
ut pro se ut pro deum B, et se ut deum vb uerendo Bvb 14 denique
cum G 15 sanctus] dum ad principem thiri id est ad principem
carthaginis propheta sq. (om. cum per) G, eadem Bald. qui cum om.
et per prophetam retinuit 17 hominum v 19 tyri G 20 Esaias
propheta G 21 kastaginis B deinde Tyrum om. RBvb post Cartha-
ginem add. ipsam RBvb 23 nuncupetur] continetur v in illa G

factum, quod apud Carthaginem constat admissum. loquere, inquit deus, aduersus principem Tyri; non aduersus saecularem aliquem regem dicit esse loquendum nec ad multos sed ad unum, hoc est ad Donatum episcopum. neque enim fas erat prophetam Ezechielem, quem proxime nominaui, nisi principi episcopum comparare, qui sibi, ut diximus, principatum Carthaginis uindicabat, qui exaltauit cor suum et ab hominibus sibi superior uidebatur et sub se omnes etiam socios suos habere uoluisset; de quorum oblationibus nunquam est dignatus accipere, in qua re media est fides et deus Christus eius et querelae multorum, quibus in ipsa societate hanc iniuriam faciebat, ut solus secreto nescio quid ageret et postea ceteris perfunctorie misceretur. hoc modo exaltatum est cor eius, ut sibi iam non homo sed deus fuisse uideretur. denique et in ore populi raro est appellatus episcopus sed Donatus Carthaginis dicebatur. et merito princeps Tyri, id est Carthaginis appellari et increpari meruit, quia primus episcoporum, quasi plus esset ipse quam ceteri; et dum nihil humanum uoluit habere, exaltauit cor suum, non sicut cor hominis sed sicut cor dei, dum a ceteris hominibus aliquid

1 Ez. 28, 2

1 kastaginem *B* esse admissum *G* 2 Tyri aduersus principem tyri loquitur non aduersus *sq. G*, dum deus ad principem tyri loquitur, non aduersus *sq. b* 4 ad post est *om. v* neque fecerat proph. *B*, neque enim faceret *v* 5 prophetam Danielum *G* nominaui *ex* non in naui *corr. Cochl.* nisi episcopo compararem (*comparem B*, comparare *G*) *libri v*, nisi episcopo eum comparare *b*, nisi principi episcopum (*uel eum*) comparare *coni. Casaub.*, n. principi episcoporum comparare *d*, n. principi (*uel illi*) episcopum comparare *scripsi* 6 quis ibi ut dix. *B* 7 ab omnibus hominibus *G*, ab *del. d* (*sed cfr. indic.*) 8 sibi *om. B* et] ut *G* 9 et de *G* 10 dignatus est *B* fides deus et christus *G* 11 pro eius *Casaub. scr.* hinc (*uel inde*) et pergit et querelae (*sed cfr. eadem fere uerba p. 68, 11*) in hanc iniur. *RB* 12 ut *om. RBv* 13 hoc *om. RB edd.* 14 ianum (*corr. i. mg. m. 2 iam non*) *G* 17 quia] quam *G* 18 que si (*sic*) plus esse *B* esset (*t adscr. m. 2*) *R* sed dum *RB* 19 humanum *om. B* habere uoluit *G* sicut cor hominis sed *om. RBv* (*cor ante hominis om. edd.*) 20 aliquid *om. B*

plus esse cupiebat. ad quem deus sequitur dicens: dixisti, ego sum deus. ideo, quia quamuis non sit usus hac uoce, tamen aut fecit aut passus est, quod effectum huius uocis inpleret. extulit cor suum, ut nullum hominem sibi compa-
 5 randum arbitraretur, et de tumore mentis suae altior sibi uisus est esse; quia quicquid est supra homines, iam quasi deus est. deinde cum episcopi deo debeant famulari, tantum sibi de episcopis suis exegit, ut eum non minori metu omnes uenerarentur quam deum; hoc est, quod sibi deus uisus est.
 10 et cum per solum deum solent homines iurare, passus est homines per se sic iurare tamquam per deum. in quo si unusquisque hominum errauerat, ipse prohibere debuerat; cum non prohibuit, deus sibi uisus est. deinde cum ante ipsius superbiam omnes, qui in Christo crediderant, christiani uoca-
 15 rentur, ausus est populum cum deo diuidere, ut qui illum secuti sunt, iam non christiani uocarentur, sed Donatistae; et si quando ad eum aliqui ex aliqua Africana prouincia ueniebant, non quaerebat illud, quod humana semper exigit

1 Ez. 28, 2

1 loquitur dicens *G* (cfr. p. 35, 4; 86, 10) dixisti enim *G* 2 ac uoce *R*,
 a uoce *B* 3 defectum (sic) *B*, defectum *vb* 5 de om. *RB* *edd.*
 timore libri 6 quia] et *G*, quia om. *v* quid (^{quid} *suprascr. m. 1*) *R*
 7 debebant *v* famulatum *G* sibi episcopos exegit *RB*,
 sibi ipso's exigit *v* sibi de episcopis exigit *b* 9 uenerarentur] suscipere[n]t
 (i. *mg.* suspicerent *m. recentiss.*) *G* quasi deus *G* 10 solum om. *G*
 soleant *G* 11 si om. *B* 12 errabat *G* 16 uocentur *G* donatiste
 uocentur *G* 17 ad deum (sic) *s. l. m. 1 B* 18 ueniebant] ueniebat *G*;
 quae supra leguntur non quaerebat — et non uultis ut (*p. 88, 4*) *trans-*
posita sunt in RBv; add. m. 2 i. mg. R fol. 27^b: hinc quinque folia
desunt, in B fol. 26^b 2 post ueniebant adnotatum est T, cui respondere
uidetur in columnarum interuallo numerus 38^b m. rec.; uerbum illud
ueniebant excipiunt uindicauerit macarius (p. 88, 4) — dicere Gai Sei
(p. 98, 17): fol. 27^b — 32^b in R, fol. 26^b 2—31^a 1 in B; quae supra
leguntur non quaerebat illud—et non uultis ut exhibet R fol.
32^b — 35^b, B fol. 31^a 1—35^a 1, ut hic sit foliorum ordo seruandus:
fol. 27^b, 32^b — 35^b, 27^b — 32^b in R, 26^b 2, 31^a 1—35^a 1, 26^b 2—
31^a 1 in B

consuetudo, de pluuiis, de pace, de prouentu anni aliquid interrogare, sed illius ad singulos quosque uenientes haec erant uerba: 'quid apud uos agitur de parte mea?' quasi iam uere populum cum deo diuiserat, ut intrepide suam diceret partem. nam et a temporibus eius et usque in hodiernum si quando de rebus ecclesiasticis in iudiciis publicis aliqua celebrata est actio, interrogati singuli sic apud acta locuti sunt, ut dicerent se de parte esse Donati; de Christo tacuerunt. et quid de clericis dicam, cum legantur preces, quarum in primo libro fecimus mentionem, iamdudum ad Constantinum missae et subscriptae, quae episcoporum nomina continebant, sic: 'datae a Capitone et Nasutio, Digno et ceteris episcopis partis Donati'? et postulabant utique contra episcopos, qui dum non erant in parte Donati, in Christi catholica habitabant; et dum episcopus inter coepiscopos suos non fuit nec homo inter homines esse uoluit, constat, quod extulit cor suum et deus sibi fuisse uidebatur. nam cum et ordinatores tui — quorum nomina, frater Parmeniane, bene nosti, et ubi fuerint non ignoras, et qui uel a quo petierint et qualem rogauerint, ut redirent et tecum redire potuissent, et nos didicimus, cum easdem preces, quas dederant, apud Africanos iudices adlegarent, in quibus scriptum est: 'datae ab episcopis partis Donati' — hic iam quid respon-

12 & 22 cfr. p. 26, 4

2 uenientes l ecerant (sic) herba B 3 uerba] add. G ut diceret (cfr. l. 8) agitur] uidetur G 5 et post nam om. vb 8 se esse d. p. Donati B de parte fuisse G 9 cum leges (corr. i. mg. m. 2 legantur) G 11 subscribente RB episcoporum supra memoratorum nom. G 12 et ante Nasutio om. G 13 postulabant (u s. l. m. 2) R 15 fuit] petit G 16 extulit] exaltauit G 17 cum om. v 18 fuerunt B et quid Gb 19 petierint G tecum uenire RB 20 nos dicimus RBv 21 dederunt RBvb apud] ut ad RBv alligarent R; sequuntur haec addendum (In assendum B) episcoporum de actis (in episcoporum actis Cochl. con.) de quibus infra scriptum est sq. RBv (quae uerba ad acta his libris quondam adneza pertinere et errore irrepsisse censuit Casaub. de leuitique) in quibus infra scriptum b 22 date libri Date a Cassiano Rogatiano Pontio et ceteris episcopis G

suri sunt in illo imminente diuino iudicio, qui in hoc saeculo alio modo confessi sunt non se esse de ecclesia Christi, qui libenter professi sunt de parte fuisse [se] Donati, cum in euangelio scriptum est Christo dicente: qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor eum coram patre meo? isti Donatum confessi sunt, non Christum. et ne parua sit ista probatio, quam ad ipsius personam pertinere manifestum est, accedit et illud testimonium, quo supra memorata increpatio clausa est, quod dixit illum deus non in terra moriturum; et ita factum esse omnibus notum est. habitabat in domo dei et erat in corde maris; ubique mare saeculum legimus, cum esset ipse non tantum in amore aliquorum christianorum, sed propter scientiam mundanarum litterarum erat etiam in corde maris, id est in amore saeculi et de scientia sua sapiens sibi uisus est. sed hanc sapientiam eius euacuauit deus, dum dicit: numquid sapientior tu quam Daniel? quam merito et bene eius sapientia humiliata est, qua putauit se Daniele esse sapientiore in repudiandis muneribus regis, dum accipere noluit, quod ab imperatore christiano missum esse uidebatur! et uisus est sibi aut Daniel nouus aut sapientia Danieli praelatus, quia et ipse Daniel aliquando a Baltassare rege cum cogeretur accipere munera, id est anu-

4 Matth. 10, 32. Luc. 12, 8 9 cfr. Ez. 28, 8 16 Ez. 28, 3

1 sint *G* iudicio diuino (*uerborum ordinem corr. litt. a et b m. 1?*) *B*
 2 aliquo modo *coni. Casaub.* esse se *G*, se *om. d* 3 se *om.*
libri 4 scriptum sit *G* 5 eum] illum *G* 6 meo qui in celis est *G*
 7 manifestatum *d* 8 et] ad *RBb* qua (*o s. l. m. 2*) *R* 9 terra
 sua *G* 11 domy (*u del. o i. mg. add. m. 2*) *G* 12 in (*s. l. m. 2*) *B*
 13 scientiam *B* 14 amore secularium *G* et] sed *R*, sedet *Bb* 15 ut
 sibi uisum est *RB* 16 cum dicit *G* tu sapientior *G* 17 daniel *RB*
 ob quam merito et bene *G*, merito et bene (*om. quam*) *b*, merito *om. RB*
 18 danielo *R*, danielo *GB* sapientiore esse *G* 19 noluit *B*
 20 uisum *RB* 21 aut sapientior danielo (*om. praelatus*) *G* danielo *R*,
 danielo *B* aliquando *om. B* 22 a baltasar *RB*, a Balthasar *G*, a
 Baltassar *vb*, a Baltassare *d* (*sed cfr. datium eiusdem uocis p. 80, 11*)

lum, torquem et cetera, dixisse legitur: dona tua tecum sint, rex. et sapienter respondit et conuicia regi non fecit et quod offerebatur, non damnavit sed distulit, non quo modo Donatus, qui et conuicia Constanti quanta potuit dixit et, quod ab eo pauperibus missum fuerat, repudiavit. sed Daniel 5 sanctus sapiens inuentus est, ut munera oblata illa die non acciperet. illud enim quod ab eo petebatur, adhuc in caelo erat, et insipientis esset huius rei quasi mercedem accipere, quam nondum habuit in potestate; idcirco munera oblata illa die ad tempus accipere noluit. denique cum ei deus ostenderet, 10 quod regi supradicto indicaret, Baltassari retulit, et quod iamdudum repudiasse uisus est, postea libenter accepit. merito increpat deus principem Tyri, Donatum, cum dicit: numquid tu sapientior quam Daniel? sed o quam longe est praesumptio Donati a persona Danielis! quod enim Baltassar dabat, 15 Danieli dabat, non pauperibus; quod Constans christianus imperator tunc miserat, pauperibus transmiserat, non Donato. denique ait: sapientes te non docuerunt sapientiam suam, quia illud a Salomone discere noluisti. quod ait: absconde panem in corde pauperis et ipse pro te rogabit. 20 quia etiam illud ab ipso Daniele discere noluit, quod dedit Nabuchodonosor consilium, quomodo satisfaceret, qui offenderat deum. et tu, inquit, rex, audi consilium meum et placeat

1 Dan. 5, 17 13 Ez. 28, 3 18 cfr. Dan. 2, 27 19 Eccli. 29, 15 23 Dan. 4, 24

1 Bona tua G 3 quomodo BG 4 et ante conuicia om. G regi Constanti G 6 sanctus sapiens] satis et uere sapienter G 8 insipiens esset RBd, insipientiserat eius rei G, insipientis esset b accipere] querere G 9 quam nec dum G illa die om. G 10 non ac. uoluit RB deus ei G 11 baltasari RB, Balthasari G 16 danielo R, danielo G, (o semieras.) B 17 tunc] non (corr. i. mg. m. 2) G 18 denique] deinde (d. rubr.) G 19 qui ait G 20 panem om. B panem tuum G rogauit G 21 etiam et . . ab illo Daniele G danielo R, danielo B noluisti G 22 Nabugodonosor RBb modo post quo om. v satis fecisset deo qui peccauerat et tu sq. G 23 audi rex edd., audi om. G et ante placeat om. G

tibi; peccata tua eleemosynis redime et iniustitias tuas in miserationibus pauperum. Daniel regi peccatori et sacrilego faciendas eleemosynas suadet; Donatus, qui increpari meruit, Constanti imperatori christiano, ne misericors esset, obstitit. ideo increpatur, quod eum sapientes non docuerunt sapientiam suam, qui, quod a rege missum fuerat, per se dari passus non est. unde constat Donatum malarum fontem fuisse causarum.

4. Quicquid itaque in unitate facienda aspere potuit geri, uides, frater Parmeniane, cui debeat inputari. a nobis catholicis petitem militem esse dicitis; si ita est, quare in provincia proconsulari tunc nullus armatum militem uidit? ueniebant Paulus et Macarius, qui pauperes ubique dispungerent et ad unitatem singulos hortarentur; et cum ad Bagaiensem ciuitatem proximarent, tunc alter Donatus, sicut supra diximus, eiusdem ciuitatis episcopus, impedimentum unitati et obicem uenientibus supra memoratis obponere cupiens praecones per uicina loca et per omnes nundinas misit, circumcelliones agonisticos nuncupans, ad praedictum locum ut concurrerent inuitauit; et eorum illo tempore concursus est flagitatus, quorum dementia paulo ante ab ipsis episcopis impie uidebatur esse succensa. nam cum huiusmodi hominum genus ante

5 cfr. Dan. 2, 27

1 tibi *om. B* et pecc. *G* et iusticias *G* 2 in miserationes pauperum et erit deus propitius peccatis *G* (*similia in Daniele*) in miseratione *vb* 3 elemosinis (*sic*) *B*, elemosinas persuadet *G* qui *om. G* 4 imperatori] peccatori *v* 5 impie obstitit *G* eum] enim (*corr. i. mg. m. 2*) *G* non (*s. l. m. 1*) *G* 6 quicquid (*o s. l. m. 2*) *R*, quicquid *B*, quidam (*corr. i. mg. m. 2* qui quod) *G*, quicquid *edd.* ad rege *R* 7 omnium malarum *Gb* 8 causarum] *add. G*: sed dum et te considero uereor ne ad te secunda lectio pertineat quicquid itaque *sq.* 10 uide *G* debet *RB* a nobis acatholicis (*sic*) *R* nobis christianis pet. *G* 12 procons. (*s. l. m. 1*) *B* et ueniebant *G* 13 macharius *libri* 14 ortarentur *RB* ad *om. RBvb* uagaiensem *R*, uagaiensem *BG* (*cfr. p. 83, 6*), Baiagensem *v* 19 agonisticos *G* concurreret (*n s. l. m. 2*) *R* 20 et eorum (*corr. i. mg. eorum*) *G* concussus *B* 22 esse *om. v* succensa] compressa *G* hominum] hominis (*sic*) *B*

unitatem per loca singula uagarentur, cum Axido et Fasir ab ipsis insanientibus sanctorum duces appellarentur, nulli licuit securum esse in possessionibus suis; debitorum chirographa amiserant uires, nullus creditor illo tempore exigendi habuit libertatem, terrebantur omnes litteris eorum, qui se sanctorum duces fuisse iactabant, et si in obtemperando eorum iussionibus tardaretur, aduolabat subito multitudo insana et praecedente terrore creditores periculis uallabantur, ut qui pro praestitis suis rogari meruerant, metu mortis humiles impellerentur in preces. festinabat unusquisque debita etiam maxima perdere et lucrum computabatur euasisse ab eorum iniuriis, etiam itinera non poterant esse tutissima, quod domini de uehiculis suis excussi ante mancipia sua dominorum locis sedentia seruiliter cucurrerunt. illorum iudicio et imperio inter dominos et seruos condicio mutabatur. unde cum uestrae partis episcopis tunc inuidia fieret, Taurino tunc comiti scripsisse dicuntur huiusmodi homines in ecclesia corrigi non posse; mandauerunt, ut a supra dicto comite acciperent disciplinam. tunc Taurinus ad eorum litteras ire militem iussit armatum per nundinas, ubi circumcellionum furor uagari consueuerat. in loco Octauensi occisi sunt plurimi et detruncati sunt multi, quorum corpora usque in hodiernum per dealbatas aras aut mensas potuerunt numerari. ex quorum numero cum aliqui

1 uagaretur G cum Maxido vb et fasi rab G fasis B
 3 esse securum (*add. transpos. sign.*) G 5 libertatem] potestatem G sanctorum^ fuisse (*adscr. i. mg.* duces m. 2) G
 6 iactitabant G si obtemperando in eorum RB 8 praecedenti o precedente errore B periculis ullulabantur B ut] et RBob
 9 meruerant] debuerant G 10 in preceps G deuita G 11 perdere] omittere (o in ras.) G computabat G 12 itinere G poterant (u s. l. m. 2) B quod] o quot G domi (*in uers. exitu*) in/de (*sic*) B
 13 suis om. G 14 sedentia om. G concurrerunt G 15 a uestre p. e. inuidia tunc G 16 tunc] illo tempore G 17 corrigi in eccl. *edd.* 18 supra memorato G 19 litteras] epistolas (*sic*) G
 21 octauensi G et om. G *edd.* 22 aut] uel G 23 poterunt vb aliqui om. B

in basilicis sepeliri coepissent, Clarus presbyter in loco Sub-
 bulensi ab episcopo suo coactus est, ut insepultam faceret
 sepulturam. unde proditum est mandatum fuisse fieri, quod
 factum est, quando nec sepultura in domo dei exhiberi con-
 5 cessa est. eorum postea conualuerat multitudo. sic inuenit
 Donatus Bagaiensis, unde contra Macarium furiosam conduceret
 turbam. ex ipso genere fuerant, qui sibi percussores sub
 cupiditate falsi martyrii in suam perniciem conducebant. inde
 etiam illi, qui ex altorum montium cacuminibus uiles animas
 10 proicientes se praecipites dabant. ecce ex quali numero sibi
 episcopus alter Donatus cohortes effecerat! hoc metu deterriti
 illi, qui thesauros ferebant, quos pauperibus erogarent, inuene-
 runt in tanta necessitate consilium, ut a Siluestro comite
 armatum militem postularent, non per quem alicui uim face-
 15 rent, sed ut uim a Donato supra memorato episcopo dispositam
 prohiberent. hac ratione factum est, ut miles uideretur armatus.
 iam quicquid subsecutum est, uidete, cui debeat aut possit
 adscribi. habebant illic uocatorum infinitam turbam et annonam
 competentem constat fuisse praeparatam; de basilica quasi
 20 publica fecerant horrea expectantes, ut uenirent, in quos
 furorem suum exercere potuissent; et facerent, quicquid illis

1 sepelire (i s. l. m. 2) *RB* cepissent *BG* Clarius *vb* sub-
 bullensi *codd.* 2 uocatus est *RB* in sepultam *G* 5 conualuerit *RBv*,
 conualuit *d* 6 Uagaensis (*sic*) *B*, Uagiensis (*om. in textu adp. i. mg.*
m. 2) *G* macharium *codd.* 7 praecussores *R*, praecursores (*s. fin.*
s. l. m. 1) *B* 8 martyris (*corr. i. mg. m. 3 Martyrii*) *G* inde etiam]
 In decet iam *B*, unde etiam (*om. illi*) *G* 10 praecipite *B* 11 cohortes]
 cohortes *B*, consortes *G* efficerat (*e s. l. m. 2*) *R*, efficerat *B*
 12 qui prope thesauros ferrent *RBvb* 13 siluestre *G* 14 postolarent
 (*u s. l. m. 2*) *R* 17 debeat ut possit *B*, d. ac possit *vb*
 18 adscribi (*s. l. m. 2*) *R* habebant] furebant *Gb* illic] hic *B*
 infinita milia populorum quibus etiam annonam *Gb* (pro quibus
 et annonam *com. Bald.*) post turbam *lacuna sex litt. et sequitur*
 nonam competentem *B* 19 constans fuisse praeparatum *RB* quasi
 fecerant publ. (*transpos. not. m. 2*) *B* 20 fecerunt *vb*

dementia sua dictasset, nisi praesentia armati militis obstitisset. nam cum ante uenturos milites metatores, ut fieri adsolet, mitterentur, contra apostoli praecepta competenter suscepti non sunt, qui ait: cui honorem, honorem, cui uectigal, uectigal, cui tributum, tributum; nemini quicquam 5 debueritis. qui missi fuerant cum equis suis, contusi sunt, missi ab his, quorum nomina flabello inuidiae uentilasti. ipsi magistri fuerunt iniuriae suae, et quid pati possent, ipsi praerogatis iniuriis docuerunt. reuerterunt uexati milites ad numeros suos, et quod duo uel tres passi fuerant, uniuersi 10 doluerunt. commoti sunt omnes, iratos milites retinere nec eorum praepositi ualuerunt. sic admissum est, quod in inuidiam unitati factum esse memorasti; haec et cetera uestra et suas causas habent et quas ostendi personas obnoxias. hoc nos nec uidimus quidem sed uobiscum audiuiamus. si auditus facit 15 reos, tenemus uos socios, quia similiter audistis; si a facto

4 Rom. 13, 7

1 clementia sua B 2 adsolet (s. *suprascr. m. 2*) R, solet *edd.* 3 et mitterentur G suscepti] *perturbatus iterum ordo in v: sequuntur enim p. 41 — p. 42 haec: diuina contemptui debuerant (p. 87, 1) — et non uultis (p. 88, 4), ubi iterum rerum continuatio uitiatur. quae supra sunt in libris, exhibet v p. 43 sub finem libri post oculi christiani, qui ait (p. 100, 14). Cochl. deprauationis causa non perspecta comiecit: praecepta non sunt competenter suscepti nec diuina contemni debuerant sq.* 4 cui uectigal uectigal om. G 6 debueritis] *debeat (iuxta folii scissuram)* nisi ut inuicem diligatis qui missi sq. G contusi sunt ab his RB, pompati sunt ab his G, concussi sunt ab his v, praecoccupati sunt ab iis b, contusi sunt qui missi fuerant cum equis suis ab iis d, contusi sunt missi ab his *scripsi* 7 flabello (b. s. l. m. 2) R uentilatis G 8 fuerant v iniuriae] inuidie G et qui pati RBv potuissent RB 9 praerogati B, praecogitatis G 11 omnes om. G 12 ualuerunt] uoluerunt retinere G quod ad (s. l. m. 2 R) inuidiam unitati factum RB, quod in inuidia unitatis factum G, quod inuidiam unitati factam vb, per quod inuidiam un. factam d, quod in inuidiam unitati factum *scripsi* 13 memoratis G cetera gesta et G 14 ne uidimus G 15 si audistis facite reos RBv 16 audiuiamus RBvb

auditus immunis est, quod ab aliis uobis prouocantibus factum est, nobis non debet imputari. querelam per ordinem deponitis sub Leontio, sub Ursacio iniuriatos esse quam plurimos, sub Paulo et Macario aliquos necatos, a sequentibus eorum nescio quos ad tempus esse proscriptos. quid hoc ad nos, quid ad ecclesiam catholicam pertinet? quicquid obiecistis, uos fecistis, qui pacem a deo commendatam noluistis libenter excipere cariorum aestimantes hereditatem scismatis quam praecepta proposita saluatoris. arguistis operarios unitatis: ipsam unitatem improbate, si potestis! nam aestimo uos non negare unitatem summum bonum esse. quid nostra, quales fuerint operarii, dummodo quod operatum est, bonum esse constet? nam et uinum a peccatoribus operariis et calcatur et premitur et sic inde deo sacrificium offertur; oleum quoque a sordidis et nonnullis male uiuentibus et immunda loquentibus conficitur et tamen in sapore, in lumine, etiam in sancto chrismate simpliciter erogatur.

5. Operarios unitatis malos fuisse dicitis; forte cum uoluntate dei, cui nonnumquam placet etiam, quod ab ipso potuit prohiberi. nam quaedam mala male fiunt, quaedam mala bene fiunt. malum male latro facit, malum bene iudex facit, dum uindicat, quod latro peccauit. nam haec dei uox est: non occides, et ipsius uox est: si inuentus fuerit homo

22 Exod. 20, 13; Deut. 5, 17; Matth. 5, 21 23 Deut. 22, 22; Leuit. 20, 10

3 ursatio libri 4 asequentibus B nescio quis R, ne si quis Bv (corr. Cochl.) 5 prescriptos G qui ad B 6 pertinet om. G obiecistis (sic) G uos] non G 7 qui pacem om. RBv (Cochl. ex con. add. unitatem post excipere) adeo commend. B 8 charitatem (n. expunc. et r i. mg. add. m. 2) G quam] qua G 9 propositi RB, praepositi vb 10 iam probate G 11 quid nostra] quid nos (i. mg. add. m. recent. lego quid ad nos) G (quattuor illos uersus quid nos—oleum quoque continentes lineae notant in G) fuerunt RB 12 operatus G constat B 13 et unum v (corr. Cochl. uinum) 14 deo om. B sacrificium deo G 16 tamen sapore (om. in) RBv (Cochl. con. liquor) sapore intz (tz eras.) G chrysmatis R, chrismatis B 18 malos] in caelos v (inciuit aut in caede emend. Cochl.) 19 cui numquam RB 22 haec] et G 23 est in libro leuitico G

dormiens cum muliere habente maritum, occidetis utrosque. unus deus et duae diuersae uoces. denique cum Phinees, filius sacerdotis, adulterum cum adultera inueniret, leuauit cum gladio manum et inter duas uoces dei dubius stetit. hinc ad illum sonabat: non occides, inde sonabat: 5 occidetis utrosque. si feriret, peccaret; si non feriret, delinqueret. elegit melius peccatum, ut percuteret. et forte non defuerant, qui huius rei uindicem quasi homicidam notare uoluissent. sed ut ostenderet deus aliqua mala bene fieri, locutus est dicens: Phinees mitigauit iram meam. et 10 placuit deo homicidium, quia uindicatum est adulterium. quid? si et modo deo placuit, quod passos uos esse dicitis, qui unitatem cum toto orbe terrarum et cum memoriis apostolorum, quae deo placita est, habere noluistis?

6. Inuitus cogor hoc loco etiam illorum, quorum nolo, 15 hominum facere mentionem, quos uos inter martyres ponitis, per quos tamquam per unicam religionem uestrae communio-
nis homines iurant. quos quidem uellem silentio praeterire, sed ratio ueritatis se sileri non patitur, et ex ipsis nominibus contra unitatem inconsiderate rabida latrat inuidia et asper- 20 nantes aliqui accusandam aut fugiendam aestimant unitatem, quod Marculus et Donatus dicantur occisi et mortui. quasi omnino in uindictam dei nullus mereatur occidi! nemo erat laedendus ab operariis unitatis, sed nec ab episcopis mandata

5 & 6 cfr. p. 85, 22. 23 10 Num. 25, 11

2 utrosque] *add. in RBvb* in primo libro regnorum, *del. Casaub.* denique dum *vb* 3 fineas *libri* (*sic semper*) filius eleazar sac. *G* (p. 87, 14 *et in G* deest eleazar) 5 occidas *RBvb* 6 occideris *B*, occide *G* et si fer. *B* feriret] fieret (*utrimque*) *RB* et si non *G* 8 denotare *G* 12 quid et si *RB* uos passos *G* 14 quod deo placitum *G*, quae d. placitae (placite *B*) sunt *RB* habere non uultis *G* 16 quos] qd' *B* 17 per unam *G* regionem (li s. l. m. 1) *B* 20 rabida *om. RBvb* 21 unitatem *om. G* 22 occisi uel m. *G* 23 in uindicta *G* meatur *B* 24 mandata] *sequuntur in v* Christiani quod horrent—uidebatur auditum, quae recte leguntur p. 100, 14 sq.; quae supra sunt mandata diuina — et non uultis (p. 88, 4) inserta sunt supra (cfr. p. 84, 3)

diuina contemni debuerant, quibus praeceptum est: quaere pacem et consequeris eam, et iterum: quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum, et iterum: felices pacifici, quia ipsi filii dei uocabuntur. hoc qui
 5 nec libenter uolebant audire nec deuote facere uoluerunt, quicquid potuerunt pati, si occidi malum est, mali sui ipsi sunt causa.

7. Sed arguendus, ut dicitis, nobis uidetur esse Macarius, quod sine uoluntate dei aestimatis eum hoc facere potuisse.
 10 habetis huiusmodi reos antiquos: accusate primo Moysen ipsum legislatorem, qui cum de Sina monte descenderet, prope necdum propositis tabulis legis, in quibus scriptum erat: non occides, tria milia hominum uno momento iussit occidi. Macarium differte paulisper, Phineem, filium sacerdotis,
 15 quem paulo ante memorauimus, primo in iudicium prouocate: si tamen inueneritis praeter deum aliquem iudicem. nam quod accusatis in persona ipsius, a deo laudatum est, quod in zelo dei factum est. subprime interim uoces, quas in Macarium dictat inuidia. recurrite primò ad Heliam prophetam, qui in
 20 riuo Cison, cum pareret uoluntati dei, quinquaginta et quadrin-

1 Ps. 83, 15 2 Ps. 132, 1 4 Matth. 5, 9 11 cfr. Exod. 32
 13 Exod. 20, 13; Deut. 5, 17; Matth. 5, 21 15 cfr. Num. 25 20 cfr.
 III. Reg. 18, 40

2 consequere *G*, consequaris *b* 3 quam *om. G* 5 uolebant
om. G 9 quod *om. libri d* sine] si sine *G*, cum *d* hoc fecisse *G*,
 facere non potuisse *bd* 11 legem (is *s. l. m. 2*) latorem *R* 12 prope]
add. i. mg. prope *v* depositis tab *G* 13 tria] XXIII *adscr.*
i. mg. v 14 differre (*r del. et t i. mg. adscr.*) *G* 15 in iudicio *G*
 prouocate (*e add. m. 2*) *R* et (*lin. subscr. R*) si tamen *RB* 16 ali-
 quem] alterum *G* (*fortasse adulteri uel adulterii legendum*) 18 quas]
quasi (*corr. m. 2?*) *R*, quibus *Bb* in *om. B* 19 dicta inuidia (in uia *R*
m. 2) recurrit et primo *RB*, quasi... dicta in uia *v* ad prophetam (*post*
ad spatium trium litt.) *B* ad alium (*corr. m. 2 eliam*) *Rv* 20 Cison] *add.*
 * *G* una hora cum uoluntate dei *sq.* cum praeter uoluntatem dei *v*
 (non iusta dei uindicta *post* Cison *interpos. Cochl.*) uoluntate
 (*i s. l. m. 2*) *R*

gentos occidit, sed forte dicatis illos merito occisos, istos indigne: nunquam sequitur uindicta, nisi eius antecesserit causa. uindicauit, ut diximus, Moyses, uindicauit Helias, uindicauit Phinees; et non uultis, ut uindicauerit Macarius. si nihil offenderant, qui occisi esse dicuntur, sit Macarius reus in eo, quod solus nobis nescientibus, sed uobis prouocantibus fecit: quare nobis fit inuidia, cum aliena sint facta? et in uobis est causa, quia propter uos, qui foris fuistis, quamquam et nunc foris esse uideamini, euenisse dicitur, non propter nos, qui intus habitamus et nunquam de radice recessimus. sed quia supra memoratorum personas per ordinem diximus, uideamus, quare Moyses tria milia hominum iussit occidi, quare Phinees duo et quare Helias quadringentos et quinquaginta, quare Macarius duos, quorum nomina cotidie, ut supra dixi, flabello inuidiae uentilatis. constat in eos uindictae, a quibus iussio diuina contempta est. nam: non tibi facies sculptile dei uox est et: non facies adulterium eiusdem dei uox est; non sacrificabis idolis idem deus

12 cfr. Exod. 32, 28 13 cfr. Num. 25, 9 14 cfr. III. Reg. 18, 40
16 Exod. 20, 4; Deut. 5, 8 17 Exod. 20, 14 18 cfr. Exod. 20, 5

1 dicitis *vb* 2 indigne] non nostros *G* 3 Uindicantē (mus perdux. et i. *mg.* corr. *m.* 2 uit) *G* ut dixit (sic) *R*, ut dixit *B* helyas *Bv* 4 fines (sic) *B* non uultis] de transpositione cfr. p. 77, 18. sequuntur in *R* fol. 35^b aut gaisei adhuc paganus (p. 98, 17 usque ad libri finem), in *B* fol. 35^a 1 ut gaisei adhuc paganus; quae supra sunt uindicauerit — dicere Gai Sei transposita sunt post ueniebant (p. 77, 18); in *v* omisso ut eadem sequuntur quae in *RB* et non uultis ut om. *Bald.* qui pergit Uindicauit macarius macharius (a alt. corr. ex e ut uidetur) *B* 5 si om. d sit] sed *RBv* 6 sed] et *Bob* 7 sint aliena *G* sunt d 8 qui om. *RB* 9 foras ... uenisse dicitur *G* 11 memoratas *vb* 12 tria milia] haec *adn.* *Cochl.* i. *mg.*: textus noster habet de Moyse 23 et de Phinees 24 milia, qui numeri respondent libris sacris (cfr. de eadem numerorum discrepantia prooemium *ed. princ.*) 13 et quare finees duos *G* 14 et quare *G* 15 flauello (b s. l. m. 2) *R*, flabella *v* (corr. *Cochl.*) omnes istos constat *G* 16 non facies (non in *ras.* ex monti corr.) *B* 17 et non — uox est (l. 18) *des.* in *G* 18 eius dei *RB*

locutus est et: non facies scisma et: quaere pacem et
consequeris eam eiusdem dei praeceptum est. temporibus
Moysi populus Israhel caput uituli coluit, quod illis sacrilega
flamma conflauit; ideo tria milia hominum occidi meruerunt,
5 quia dei uox uidebatur esse contempta. Phinees adulteros uno
ictu percussit: laudari a deo meruit, quoniam diuinorum prae-
ceptorum contemptores occidit. et quadringentos et quinquaginta,
quos Helias occidisse legitur, ideo occisi sunt, quia
contra iussionem dei, per quod falsi uates erant, dei praecepta
10 contempserant. et illi, quorum nominibus Macarium criminatis,
nec a falsis uatibus longe sunt; quia uos deus dixit futuros
esse falsos uates, quod proximo loco probaturi sumus; et
dum pacem noluerunt respicere, ne in uno cum fratribus
habitarent, contra praecepta et contra uoluntatem dei pertina-
15 citer obstiterunt. ergo uidetis a Moyse et Phinee et Helia et
Macario similia esse facta, quia ab omnibus unius dei prae-
cepta sunt uindicta. sed uideo uos hoc loco tempora separantes,
ut alia fuerint tempora ante euangelium, alia post euangelium;
in quo potestis dicere, quia scriptum est, ut a Petro iam
20 gladius conderetur, quo auriculam serui sacerdotis abstulerat,
quem seruum potuerat quasi deuotus Petrus occidere. sed
Christus pati uenerat, non defendi; et si cogitatum suum
Petrus inpleret, in passione Christi uideretur seruus uindicari,
non populus liberari.

1 cfr. I. Cor. 1, 10; 12, 25 Ps. 33, 15 20 cfr. Matth. 26, 51

2 dei *om. RB edd.* 4 hominum *om. G* 6 et laudari *G* adeo
meruit *B* praeceptorum] mandatorum *G* 7 quadringenti *edd.*
praeter v et ante quinquaginta *om. G* 10 criminamini *G* 12 esse
om. G quo (d s. l. m. 2) *R* 13 recipere nec in uno . . . habitare *G*
14 precepta dei et uoluntatem pertinaciter *G* 15 finees (*sic*) *R* 16 facta
esse *G* ab hominibus unius *G* dei processe sunt (sunt, r. s. l. m.
2 *R*) uindictae *RB*, dei processerunt uindicta *v* 17 separare *vb*
18 euangelium *B* (*sic fere ubique*) altera post *G* 20 gladius iam *G*
auricula seruo *G* 21 quem s. potuerat *om. B* quem] quae *R*, quo *vb*
quasi poterat (*sic*) *G* occidere—suum Petrus *om. B* 22 si *om. Rv*
23 implere *RBv* uidetur et seruus *RBv*

8. Nam et Macarius gladium a Petro uagina conditum non eduxit — hoc probat deus, dum ad uallem Sion loquitur dicens: uulnerati in te, non uulnerati gladio — aut probate aliquem illo tempore gladio esse percussum. deinde ait: mortui in te, non mortui in bello. quare debetis adtendere, ne temerarium sit eos martyres appellare, qui christianorum nullum senserint bellum. non enim tale aliquid factum aut auditum est, quod in bello christianorum dici aut fieri solitum est, quod bellum persecutio dicitur, quae operata est sub duabus bestiis ex illis quattuor, quas Daniel de mari ascendentes aspexit. prima fuit ut leo: haec erat persecutio sub Decio et Ualeriano; secunda ut ursus: alia persecutio, quae fuit sub Diocletiano et Maximiano, quo tempore fuerunt et inpii iudices bellum christiano nomini inferentes, ex quibus in prouincia proconsulari ante annos sexaginta et quod excurrit fuerat Anulinus, in Numidia Florus. omnibus notum est, quid eorum operata sit artificiosa crudelitas: saeuiebat bellum christianis indictum, in templis daemoniorum diabolus triumphabat, immundis fumabant arae nidioribus, et quia ad sacra sacrilega uenire non poterant, ubicumque tus ponere cogeabantur. omnis locus templum erat ad scelus, inquinabantur prope morientes senes, ignorans polluebatur infantia, a matribus

3 & 5 Es. 22, 2 11 cfr. Dan. 7, 3 sq.

1 et om. RBv 3 gladio et mortui in te non mortui in bello G (sed in l. sq. deinde ait mortui in te non mortui in bello interciderunt in G) 4 probate illo tempore aliquem G 6 adtendere (t. s. l. m. 2) R 7 senserit (n s. l. m. 2) R, senserunt Gvb 9 bellum om. G 10 sub om. v duobus (a s. l. m. 2) R, duobus B 11 ut om. RB 13 dioclytiano R, diocletiano G, diocleciano v 14 etiam impii G bellum christianorum inf. B 15 annos LX RB, annos prope septuaginta G 16 anullinus libri innumidia B, in mundicia (corr. i. mg. m. 2) G quod RBv 17 eorum—saeuiebat om. RBv 18 fuerat indictum v 19 fumabant a renidoribus G et qui G sacra om. RB edd. sacrilegia libri edd. (cfr. indic.) 20 potuerant RB, poterat . . . cogeatur Gb 21 omnibus locis t. e. aut sc. RBv 22 a om. RBv

paruuli portabantur ad nefas, parentes incruenta parricidia
facere cogebantur, alii cogebantur templa dei uiui subuertere,
alii Christum negare, alii leges diuinas incendere, alii tura
ponere. horum aliquid a Macario factum esse nec uos ipsi
5 confingere poteritis. sub persecutore Floro christiani idolorum
cogebantur ad templa; sub Macario pigri conpellebantur ad
basilicam. sub Floro dicebatur, ut negaretur Christus et idola
rogarentur; contra sub Macario commonebantur omnes; ut
deus unus pariter in ecclesia ab omnibus rogaretur. ergo cum
10 uideatis christianorum nullum fuisse bellum — et sine bello
aliquos mortuos esse commemorat deus, cum dicit: et
mortui in te, non mortui in bello — et dubios martyres
posse eos esse, qui non sint uel ad sacra sacrilega prouocati
uel ad inmunda incensa uel ad negationem nominis dei, et
15 cum ad martyrium non sit transitus nisi per confessionem,
quomodo dicitis martyres, qui non fuerunt confessores, aut
quis eorum negare coactus est et confessus est Christum?
si igitur nec martyrium sine Christi nominis confessione esse
potest et nemo confessus est et in uindicta praeceptorum dei
20 factum est, quod factum esse dicitis, et a nobis factum esse
aliquid non probatis, cum id, quod factum est, et deus dixerit
sic futurum esse et eius sunt uindicata praecepta: uidete, ne
non solum uanum sed etiam superstitiosum sit sine bello
mortuos ibi ponere, ubi sunt, qui in Christum confessi pro
25 dei nomine mori potuerunt. aut si eos martyres esse uultis,
probate illos amasse pacem, in qua prima sunt fundamenta
martyrii, aut dilexisse deo placitam unitatem, aut habuisse

11 Es. 22, 2

1 paruuli] parui liberi *RBvb* cruenta *RB* 2 alii urgebantur
(urgeb. . *B*) *RB*, al. urgebant *v* 3 accendere *RBv* (cfr. l. 14 ad in-
munda incensa) 4 factum est *RB* uos *om. RB* 5 confringere *B*
8 commemorabantur homines ut *G* 9 unus in una ecclesia pariter *G*
ergo cum—potuerunt aut (*u.* 25) *om. RBvb* 13 ad (*adscr. i. mg. m. 2*) *G*
25 si supra memoratos uideri martyres uultis *RBvb* (cfr. *lacun. u.* 9)
26 a masse *G* sunt prima *G* 27 martyrii (*add. i. mg. m. 3* mar-
tyrium) *G*

cum fratribus caritatem. nam omnes christianos fratres esse et in primo libello probauimus et in quarto procul dubio probaturi sumus. quos dicitis debere appellari martyres, noluerunt fratres agnoscere, nullam habuerunt caritatem. nec dicatur ad excusationem, quia traditoribus communicare noluerunt, cum manifestissime probatum sit eosdem ipsos filios fuisse traditorum. nulla igitur est excusatio, quia caritatem illos non habuisse manifestissime constat, sine qua nullum nec nominari potest uel esse martyrium, sine qua maxima et imperiosa uirtus caret effectu, sine qua nihil ualet omnium scientia linguarum, sine qua nihil potest etiam societas angelorum apostolo Paulo dicente: si habeam in me potestatem imperandi montibus, ut transferant se de locis in loca, et loquar omnium gentium linguis, etiam angelorum et corpus meum flammis tradam et caritatem in me non habeam, nihil sum; sed ero aeramentum tinniens in deserto, ut pereat uocis opus, ubi nullus occurrit auditus. si tanta res, si beatus Paulus, si uas electionis quamuis in imperiosa uirtute et angelorum societate pronuntiat se nihil esse, nisi caritatem habuerit, uidete, an non dicantur martyres sed aliquid [aliud] appellari mereantur, qui caritatis desertores pro eadem desertione pati aliquid potuerunt.

9. Gaudet totus orbis de unitate catholica praeter partem

12 I. Cor. 13, 1 sq.

1 omnes nos *G* 3 debere *om. G* appellare¹ (i s. l. m. 2) *R*,
appellare *B* quia noluerunt *vb* 6 eodem *B* 8 nullum
uel nominari *G* 9 martyrium (*adscr. i. mg. m. 2*) *B* 10 om-
nium] et omnis *RBv* (sine qua—linguarum *imo in margine posita*
m. 1 R) 11 lingrum (a s. l. m. 1) *B* etiam nichil potest *G*
13 locis suis *G* 15 et corpus—tradam et *om. G* 16 erramen-
tum *B* 17 ut deserto *v* (*corr. Cochl.*) ut] ubi *G* (*cf. p. 94, 8*)
18 tantares. (*sic interp.*) *G* paulus (u in au *corr. uidetur m. 1*) *B*
19 in] cum *Gb* 20 pronuntians *RB* 21 dicā *G* aliud *omissum*
in codd. uncinai 24 de unitate *om. G* catholice *G*

Africae, in qua incendium de scintilla conflatum est. ab operariis unitatis querimini nescio quae esse commissae. hoc non queritur Italia, non Gallia, non Hispania, non Pannonia, non Galatia, non Graecia, non cum tot prouincijs suis Asia.
 5 quia nihil illic fuerat emendandum, nullus illuc missus est emendator, quia nihil illic fuerat scissum, nullus illuc missus, ut ita dixerim, sartor. et hic in Africa iamdudum populo in unitate manente uestis fuerat sana, aemula manu inimici discissa est. pendebant quodammodo panni de una uestis ori-
 10 gine et de una radice uenientes ab inuicem diuisi sunt rami. ut quid se pars parti anteponit? ut quid se super alterum pannum alter pannus extollit, cum meliorem se probare non poterit? quid enim? si dicat contemptus pannus: 'quid te tantum extollis? nonne pares creuimus, in manibus confici-
 15 entium simul fuimus, apud lotorem pariter mundati sumus? inimicus nos uoluit ab inuicem excidere, aduersarius pulchritudinem nostram uoluit deformare.' in parte uestis adhuc unum sumus, sed in diuersa pendemus. quod enim scissum est, ex parte diuisum est, non ex toto, cum constet merito,
 20 quia nobis et uobis ecclesiastica una est conuersatio, et si hominum litigant mentes, non litigant sacramenta. denique possumus et nos dicere: 'pares credimus et uno sigillo signati

1 conflatus (m. *eras. uidetur*) B (confl. est ab operariis unitatis. sic interp. v) 2 querimoni (i. s. l. m. 1) R, loco huius uerbi in v in qua crimina que G, qua B 3 non solum quer. G italia non om. G non gallia om. RBv (*utrumque repos. Dup.*) hispania B panonia (n. s. l. m. 1) R 4 galathia G grecia RG, gretia B 5 quia nil B 6 emendator—illuc missus om. RBd 7 sartor (corr. i. mg. m. 2) G 9 quodadmodum RB 10 ab inuicem—anteponit om. RBvb 11 supra vb (se om. b) 12 melior e se (i. mg. lego meliorem m. rec.) G, se meliorem se probare v 13 ut quid tantum te G quid te—creuimus om. v 14 nonne] in oue Gb (*probante Albasp.*) in manus G conficientium. Simul sq. sic interp. Cochl. 15 pariter om. B 16 uoluit nos G excidere] scindere G 18 pendimus RB 19 ex toto conscissum. Et merito (om. cum constet) Gb (*mutauit concisum Bald.*) 20 quia una est et n. et u. ecclesiastica conuersatio G 21 tamen non G 22 credidimus G et ante uno om. G

sumus nec aliter baptizati quam uos, testamentum diuinum pariter legimus, unum deum pariter rogamus, oratio dominica apud nos et apud uos una est. sed scissa, ut supra diximus, parte partibus hinc atque inde pendentibus sartura fuerat necessaria.' et tamen huius rei artifex aut operarius dum uult 5 uestem in antiquam faciem reuocare, uicina fila compungit. displicet tibi sartor, qui scissuram dum sanat, uulnerat; ille tibi [magis] displiceat, qui fecit, ut sartor peccare potuisset. et quae in uos ab operariis unitatis dicitis esse commissae, aut ad parentes nostros pertinent, quorum causa facta sunt, 10 aut ex uoluntate dei descendunt; nos autem inde alieni sumus.

10. Quid? si quamuis aspera, tamen, ut diximus, cum uoluntate dei uidentur esse commissae? legimus enim in Ezechiele propheta parietem dealbatum. cui deus comminatus est tempestatem, pluuiam et lapides petrobolos et accusationes: 15 erunt, inquit, falsi uates, qui aedificent ruinosum parietem dicentes: pax, pax; et ubi pax? recordamini, quomodo a uobis iamdudum matris ecclesiae membra ab inuicem distracta sunt. non enim unamquamque domum semel seducere potuistis. aut abiit uxor et resedit maritus, aut 20 parentes seducti sunt et filii sequi noluerunt, aut stetit frater sorore migrante. persuasionibus uestris diuisa sunt et corpora et nomina pietatis et non potuistis praetermittere, quod legi-

16 cfr. Ez. 13, 10

1 quam uos] *add. in Gb* nec aliter ordinati quam uos 2 legimus pariter *edd.* pariter *post* deum *om. RBv* 3 et apud nos *G* sed scissura u. s. diximus facta partibus *G* scissura *B* 4 inde (*s. l. m. 1*) *B* fuerat] erat *B* 8 magis *om. RBv (uncinai superfluum)* ut] ubi *G (cfr. p. 92, 17)* 9 et *om. G* quae uos *v* 11 descendit *RB* nos tamen inde *RBv* 12 si qui si *G* ut dixi *RBvb* 13 uiderentur *G* in ezechielem prophetam *RB* ezechielo *G* 15 petrobolus (*sic*) *G*, petrobolos *RRv (cfr. p. 96, 6)* accusationem *v* 16 aedificent (*a s. l. m. 2*) *R*, edificant (*a corr. ex e*) *B* 17 ubi est pax *G (cfr. p. 95, 2)* 19 destructa *R*, destructa *B* 20 sed aut abiit *Gb* iuit uxor *RBvb* 22 suasionibus *B*, partitionibus *v* et *om. RBvb*

timum est. utique dixistis: 'pax uobiscum,' cum deus contra:
 pax, et ubi pax? hoc est dicere: quid salutas, de quo non
 habes? quid nominas, quod exterminasti? salutas de pace,
 qui non amas pacem. hi, inquit, aedificant ruinosum
 5 parietem. domus dei una est; qui foras exeuntes partem
 facere uoluerunt, parietem fecerunt, non domum, quia non est
 alter deus, qui alteram domum inhabitet. ideo parietem fecisse
 dicuntur falsi uates, in quo si ianua fuerit conlocata, qui-
 cumque intrauerit, foris est. nec lapidem habere angularem
 10 unus paries potest, qui lapis est Christus duos in se sus-
 cipiens populos, unum de gentibus, alterum de Iudaeis, qui
 nodo pacis iungit utrumque parietem. nam quot commoda
 habet domus, tot incommoda paries: domus inclusa custodit,
 tempestatem retundit, pluuiam diffundit, latronem aut furem
 15 aut bestiam non admittit; sic et ecclesia catholica omnes
 filios pacis gremio et sinu suo complectitur; contra paries,
 qui est aedificatus ruinosus, nec lapidem angularem sustinet
 et ianuam sine causa habet nec inclusa custodit, pluuiam
 udatur, tempestatibus caeditur nec potest arcere latronem nec
 20 uenientem prohibet furem. paries de domo est, sed domus
 non est; et pars uestra quasi ecclesia est, sed catholica non
 est. et dealbant, inquit, eum, hoc est quod uos solos sanctos
 aestimatis. querimini uos sine nobis aliqua esse passos; ergo

2. 4 . 22 cfr. Ez. 13, 10

1 utique legistis B cum] et G 2 pax pax et ubi est pax G
 3 habes, quid 'nomines? v quod (i s. l. m. 1) nom. R 4 qui—pacem
 om. RBv pacem om. b hii ... edificabunt G 5 dei om. B partem]
 parietem G 8 si om. v fuerit ianua G 9 foras RB angularem
 bis pos. in R, ungularem (hic et l. 17 u imit. del. et a corr. i. mg. m. 2)
 habere G 10 quia v lapis om. G 11 qui] cui v 12 nodo]
 modo B, (expunx. et i. mg. corr. m. 2) G quod (t s. l. m. 2) R,
 quod Bv (corr. Cochl.) 13 in commoda G 14 tempestatem retundit
 om. RBv pluuiam defendit coni. Barth. aut feram bestiam G
 15 sic et in RB 18 inclausa Bv pluuiis G, pluuias datur v
 20 furem] feritatem G paries enim res de ... Gb 21 et pars—
 catholica non est om. v

constat uos solos aliqua passos, quia aliud est tempus pacis, aliud tempus persecutionis. si persecutionem putatis, dicite, quid nobiscum passae sint uniuersae prouinciae, in quibus ecclesia catholica est constituta? sed quia uindicta fuit, non persecutio, solus paries passus est, cui deus interminatus est 5 tempestatem, pluuiam et petrobolos et accusationes. sic enim locutus est: quid aedificastis ruinam? quid dealbastis? quid linistis? hoc contra uoluntatem meam est, dicit dominus. displicent uobis tempora nescio cuius Leontii, Ursacii, Macarii et ceterorum. emendate uoluntatem dei, si 10 potestis, qui dixit: contra parietem exurgam cum ira mea et inmittam tempestatem nimiam et pluuiam, diluuiam et lapides petrobolos et percutiam parietem ruinosum et dissoluentur compagine eius. sed ne quis uestrum dicat: si unitas bonum est, quare totiens facta durare 15 non potuit? ideo, quia sic res ipsa a deo est ordinata, qui comminatus est tempestatem, pluuiam, lapides et accusationes, et istae quattuor res non poterant uno tempore fieri. fuit primo tempestas sub Ursacio: agitatus est paries, sed non cecidit, ut haberet pluuiam, ubi operaretur. secuta est pluuiam 20 sub Gregorio: udatu est paries, sed non maduit, ut haberent lapides, ubi operarentur. post pluuiam secuti sunt lapides sub operariis unitatis: dispersus est paries, sed de fundamentis suis se iterum reparauit. iam tria peracta sunt: debentur uo-

7 & 11 cfr. Ez. 13, 13

1 aliquos (corr. m. 1) R, aliquas (sic) B 2 tempus om. Bvb si] ipsi RBv 3 sunt RBvb in quibus est ec. cath. constituta G 5 est post interminatus om. G 6 lapides petrob. G, 6 & 13 petrobolos RBv (cfr. p. 94, 15) accusationem v 7 edificatis Gb dealbatis G 8 quid linistis om. G lauistis vb est om. G 9 leonti ursaci RB 12 et mittam G 13 diluuiam] diluentem G et petrobolos v 14 ne qui G 15 totius (corr. i. mg. m. 2 totiens) G 17 lapidem RB accusationem vb 18 uno] in omni v 19 sub Urs. om. RBvb ursatio G 20 occidit R ubi] ut v secunda est v 21 sub Gr. om. RBvb 22 sub op. un. om. RBvb 23 dispersus (e s. l. m. 2) R, sparsus G paries om. vb de om. Gb

bis accusationes, sed quomodo et quando, nouit ille, cui placuit de uobis ista nuntiare.

11. Et ne aliquis de hoc intellectu dubitaret, deus addidit dicens: non sunt, quae dico, de luto aut de latere aut de pariete, sed de falsis prophetis, qui seducunt populum meum. hoc uerbum 'seducunt' uidete, cui parti competat. nobiscum erant omnes, nobis absentibus inruistis; sed ut haberetis, quos habere desiderastis, non potuistis nisi seducere, et quae sint uerba seductionis uestrae, omnibus
10 notum est. uestrum est dicere: 'adrendite post uos', uestrum est dicere: 'redimite animas uestras', uestrum est dicere hominibus fidelibus et clericis: 'estote christiani'. sed cum dicitis: 'adrendite post uos,' contra euangelium facitis, ubi dictum est: nemo tenens manicam aratri post se ad-
15 tendens intrabit regna caelorum. et uultis scire, quid meruit, qui post se adrendit et qui ante se? recordamini Sodomorum fugitiuos, Loth et uxorem eius: quae post se adrendens in statuam salis mutata est, qui ante [se] prospexit, euasit. quid est ergo, quod dicitis: 'adrendite post uos?' nam
20 et cum dicitis: 'redimite animas uestras', unde illas emistis, ut uendatis? quis est ille nescio quis angelus, qui nundinas

4 cfr. Ez. 13, 9 & 10 14 Luc. 9, 62 17 cfr. Gen. 19, 26

1 ille] deus G cui pl.] complacuit (o in ras. corr.) B 3 aliquid G dubitare (i. mg. m. 2 & tur) G 4 hec que G aut de latere om. RBob 5 seducunt (u s. l. m. 1) R 6 uerbo (u s. l. m. 2) R, ubi 7 uobis absentibus RB inruistis] erupistis G 8 et ut b desideratis G, desideratis (s s. l. m. 1 ut uidetur) B 9 sint (corr. ex sunt) B, sunt (om. uerba) G 10 uestrum est d. adt. post uos] haec uerba omissis quae sequuntur uestrum e. d. redimite animas uestras posita sunt post estote christiani G 10 & 13 adrendite (t s. l. m. 2) R, (sed nihil mutatum u. 16 & 19) 15 intrauit RB in regna G 16 meruerit G et quid qui ante G 17 et om. v eius Molassaden G 18 adrendit RB mutata] effecta G ante se edd. 19 est om. B 20 et om. G 21 uenatis (d s. l. m. 1) R quis est nescio qui angelus RBob quis est ille angelus G (utrumque contexit Dup. scribens qua supra sunt)

facit animarum? cum dicitis: 'redimite animas uestras,' redemptori renuntiat, cum solus Christus sit redemptor animarum, quas ante eius aduentum diabolus possidebat. has sanguine suo Christus saluator noster redemit apostolo dicente: empti enim estis pretio magno. constat enim sanguine Christi omnes redemptos. Christus non uendit, quos redemit, animae emptae a Christo non potuerunt uendi, ut possint, sicut uultis, a uobis iterum redimi. aut quomodo potest una anima duos dominos habere? aut numquid est alter redemptor? qui prophetae nuntiauerunt alterum esse uenturum? quis Gabriel iterum ad alteram Mariam locutus est? quae uirgo iterum peperit? quis uirtutes nouas aut alteras fecit? si nullus est praeter unum, qui redemit animas omnium credentium, quid est, quod dicitis: 'redimite animas uestras?' iam illud quale est, quod hominibus christianis, etiam clericis dicitis: 'estote christiani?' et cum miraculo quodam unicuique audetis dicere: 'Gai Sei, Gaia Seia, adhuc paganus es aut pagana?' eum, qui ad deum se conuersum esse professus est, paganus uocas, eum, qui uel a nobis uel a uobis non in nomine nostro nec uestro sed in nomine Christi tinctus est, paganus uocas — sunt enim, qui et a uobis baptizati sunt et ad nostram communionem postea transierunt — eum,

5 I Cor. 6, 20; 7, 28

1 fecit *G* cum dicitis—redemptor animarum *om. RBv* 5 pretio *om. G* enim] ergo *G* 6 quos] quod *G* 7 a *om. B* uendi] distrahi *G* 8 aut] ut *B* 9 aut] an *RB*, at *vb* 10 aut qui *G* quem proph. *RBv* pronunciauerunt? Alterum *v* uenturum] christum *G* 11 gabriel *RB* 13 redimit *vb* 16 admiraculo *RBv* quaedam *v* 17 audetis *om. RBv* gaisi uel gaiseia *G* Gai sei *R*, gaise *B*] de transpos, *cf. p.* 77, 18; 88, 4; *sequuntur hoc loco in R fol. 32^b et in B fol. 31^a 1 non querebat illud—et non uultis (uultis ut *B*). quae supra sunt, gaisei adhuc paganus sq. leguntur in R fol. 35^b post uindicauit fines et non uultis (p. 88, 4), in B fol. 35^a 1, in v p. 39 Gaia Seia *om. RBv* es *om. RBv* aut] uel *G* 18 paganeum (paganum *B*) qui *RBv* (corr. *Cochl.*) 20 nec] uel *Gvb* est *om. RB* 22 a communione nostra minime recesserunt et ut ipsos seducas paganos uocas *G* transierunt] paganus uocas eum *RBv**

qui deum patrem per filium eius ante aram rogauerit, paganus uocas. quicumque enim crediderit, in nomine patris et filii et spiritus sancti credidit, et tu eum paganus uocas post professionem fidei. si aliquis christianus, quod absit, deliquerit, peccator dici potest, paganus iterum esse non potest. sed haec omnia uultis nullius esse momenti; ac si tibi consenserit, quem seducis, unus consensus et manus tuae porrectio et pauca uerba iam tibi christianum faciunt de christiano, et ille uobis uidetur christianus, qui quod uultis fecerit, non quem fides adduxerit.

12. Et si seductioni uestrae paulo tardius fuerit adcommo-
datus adsensus, etiam illa uobis argumenta non desunt, quibus quasi facile etiam nolentibus, quod uultis, suadere possitis, dum dicitis auditum esse ex ore eorum, qui iamdudum in uestro collegio fuerant, quod, qui gustaret aut acciperet de sacrificio aduentantis unitatis, de sacro gustare uideretur. non negamus ab aliquibus esse haec dicta, quos constat

1 ante horam *codd. v (corr. Cochl.)* rogauit *G* paganus uocas
transpos. post transierunt (p. 98, 22) edd. praeter v 2 credidit *G* 3 pa-
ganus *suppl. Cochl.* 4 aliqui (*d s. l. m. 2*) *R*, aliquid *Bob* absit
unusquisque deliquerit *RBob* delinqueret *v* 5 paganus *G* paganus
—potest *om. B* esse iterum *R* 6 at si *v* tibi ipsi *vd* 9 uobis
om. B uidetur (*bi s. l. m. 2*) *R*, uidebitur *Bob* non quem] num-
quam *B*, (*corr. i. mg. non quem*) *G* 10 adduxerit] Explicit Liber Tercius
Sancti Optati *G fol. 36^b; add. i. mg. m. 2* desunt nonnulla et *infra*
scr. m. 3 Immo exstant in fine lib. 7; quae supra leguntur, inserta sunt
in *G fol. 63^b (libr. VII, c. 5)*, ubi *imo mg. adscr. m. rec.* Transpos. ex
3. lib. *idem est ordo in C fol. 14^a — 15^a, ubi add. i. mg. m. rec.* Pars
libri III in editis. quae supra sequuntur, et hoc in loco libri III et
repetita libr. VII, 5 exhibent *R fol. 63^a, B fol. 66^b 1 (R¹B¹ uel R²B²*
lectionum discrepantias, quae pertinent ad libr. III uel VII, numerus
omissus librorum indicat consensum.) 11 ut si *RCG*, si *om. B²*
seductionis (*sic*) *R¹*, seductionis *B¹v* 12 adsensus *s s. l. m. 1 C*,
m. 2 R 13 quasi quale *R¹B¹v* facile *B²* 14 auditum] aut
dictum *R¹B¹v* ore *om. B²* 15 qui *om. B¹* 16 aduen-
unitate *CG (in utroque lacun. 6—8 litt.)* unitatis *om. R²B²* gustaret
(*t fin. eras.*) *B²* 17 haec dicta esse *G* haec *R²*

postea tota securitate fecisse, unde paulo ante populos de-
 terrebant. sed alia ratio exegit has uoces, alia inuitauit in
 factum. nam ut haec dicerent, qui feruntur ista dixisse, opinio
 falsa eorum aures et omnium populorum compleuerat. dice-
 batur enim illo tempore uenturos esse Paulum et Macarium, 5
 qui interessent sacrificio, ut, cum altaria solemniter aptarentur,
 proferrent illi imaginem, quam primo in altare ponerent, et
 sic sacrificium offerretur. hoc cum acciperent aures, percussi
 sunt et animi et uniuscuiusque lingua in haec uerba commota
 est, ut omnis, qui haec audierat, diceret: 'qui inde gustat, 10
 de sacro gustat'. et recte dictum erat, si talem famam similis
 ueritas sequeretur. at ubi uentum est a supradictis, nihil tale
 uisum est ex eo, quod fuerat paulo ante fama mentita: nihil
 uiderunt christiani oculi, quod horrerent, nihil probauit aspectus
 ex his, quibus perturbatus erat auditus. uisa est puritas et 15
 ritu solito solemnibus consuetudo perspecta est, cum uiderent
 diuinis sacrificiis nec mutatum quicquam nec additum nec
 ablatum. pax a deo commendata uolentibus placuit; quare
 nullus eorum debet argui, qui de collegio uestro ad pacem

2 exigit *R¹B^v* alias inuit. *B¹v* 4 aures om. *B²* oppleuerat *RB^v*
 (opleuerat *R²*) 5 esse om. *R¹B¹v* 7 proferent (r s. l. m. 1) *C*
 illic *R¹B¹v* 7 altare (e perductum) *C*, altari *G* et om. *R¹B¹v^b*
 8 acceperant *B²* percussi *CG^b* 9 sunt om. *R²B²* et post
 sunt om. *CG* unusquisque *B¹* 10 haec om. *CGB²*, hoc *R²v^b*
 audierit (a s. l. m. 2) *C* hoc diceret *CG* quid inde *B¹*,
 qui/inde (lin. distin.) *B²* inde om. *v* 12 at (t corr. ex d
 m. 2) *C*, ad (t s. l. m. 2) *R²*, et at *B²* supra dic dictis (sic) *B²*
 et nihil (nichil *B¹*, nil *B²*) *RB^v* 13 mentita fama *v^b* nichil *B¹*,
 nil *B²* 14 uiderant *B²* oculi christiani *R¹B¹v^b* oculi] sequuntur in *v*
 non sunt (apostolum imitati add. *Cochl.*) Qui ait (cfr. p. 84, 3) — mandata
 diuina (cfr. p. 86, 24) quod horrerent sq. horrerent] hortarent *B²* nichil *B¹G*,
 nil *B²* probabit *R¹v*, probabit (u s. l. m. 2) *R²*, prouabit *B¹* 15 ex
 iis edd. praeter *v* fuerat *CG* 16 solita (o s. l. m. 1) *R¹*, solita *v*
 perfecta *R²B²*, pers]pecta (corr. m. 2) *C* 17 diuino sacrificio *R²B²*
 nec auditum *B¹v* 18 ablatum] albatum *v* a om. *v* placuit (i s. l.
 m. 1) *C*

transitum fecit. qui fuerant sinistra opinione turbati, simplici ac pura ueritate firmati sunt. nec dicatur de amaro fecisse dulce aut de dulci amarum. amaritudo, quae de falsitate uidebatur fuisse nuntiata, in sinu opinionis resedit ac remansit; 5 ueritas perspecta oculis dulcedinem suam in se habens a falsae opinionis limitibus separata est. ergo nec de amaro factum est dulce nec de dulci amarum, quia et aliud et extra est, quod est uisum, et longe fuerat, quod uidebatur auditum. quare uides te sine causa fecisse conuicium fingens pro 10 arbitrio, quod uoluisti, ut Macarium et Taurinum lacerares. perdidisti, quod sapiens uideris, dum sensus tuos inuidia deprauauit et intellegendi tibi aditus clausit.

1 sinistra] in ista R^1B^1v opinione sinistrae (sinistre B^2) partis R^2B^2 simplicia ac B^2 2 pura (in ras. a m. 2) C, plura (sic) R^1 , plura B purpura (sic) R^2 , plena v firmati] turbati R^2B^2 dicantur $RBGvb$ fecisse dulcem CR^2B^2G 3 aut] nec R^2B^2 de dulce libri 4 fuisse uidebatur R^2B^2 resedit ac] sed dicta (u s. l. m. 2) R^1 , sedducta B^1 , sed ditare mansit v (sedit ac mansit con. Cochl.) 5 ueritas] ab syll. tas incipit fol. 67^a 2 in B^2 , cuius margo mutilatus nonnulla ex prima uersuum decade absumpsit, quae uncinati: dul[cedi]nem, habe[ns a], limitib[us], de[ama]rum, d[ul]ce, [et extra], lon[ge], [au]ditum, an[te] oculis perspecta CG suam om. CGv false R^2 6 limitibus dupl. pos. R^2 separatam (om. est) v de amarum (o s. l. m. 2) R^2 facta est R^2B^2 (a est in ras.) 7 nec dulce R^2B^2 , nec de dulce R^1CB^1G qui (a s. l. m. 2) R^1B^1 , quae R^2 , quae B^2 , qui v (corr. Cochl.) et aliud] aliud (corr. i. mg. m. 2 a) G est et ex. est R^2B^2 8 quod uid.] quo diuidebatur (di in ras.) B^2 auditum] sequuntur in CGR^2B^2 sed ut ad (a¹ m. 1 B^2) paulo ante dicta (dictum R^2B^2) redeamus iam ad illum locum sq. (cfr. libr. VII, 6) EXPLICIT LIBER TERTIVS (rubr.) R^1 fol. 36^b, Explicit liber tercius B^1 fol. 36^a 1, Explicit liber III v itemque finitur in b 9 quare uides—aditus clausit] haec ex libr. IIII, 9 transposita, ubi excipiunt uerba ad nos uenire uiderentur, inde ab editione Dupiniana libri III ultima exhibentur fecisse om. R^2v et fingens b 10 arbitrio tuo R^2v taurinum et macharium R^2v 12 auditus G clausit] add. in codd. probatum est (cfr. finem libr. IIII)

LIBER QUARTUS.

1. A te nobis, frater Parmeniane, de petito milite frustra calumniam factam esse aperte dilucideque monstratum est. etiam illud disce, quod dixisti de oleo et sacrificio peccatoris, ad uos potius pertinere. non enim ille debet esse peccator, quem uos uolueritis. nam et nos uestram praesumptionem possumus imitari et dicere uos esse peccatores. sed facessat ex utraque parte praesumptio: nullus nostrum humano iudicio alterum damnet. dei est nosse reum, illius ferre sententiam. taceamus omnes homines, solus deus indicet peccatorem, cuius sacrificium sit canina uictima et cuius oleum ungi desideranti ingerat metum.

2. Huius rei apertissimam ueritatem, Parmeniane frater, agnosce. si tamen hoc nomen fraternitatis frequenter a me

11 cfr. Es. 66, 3; Deut. 23, 18; Aug. c. ep. Parm. 2, 5, 10

INCIPIT LIBER QVARTVS (*rubr.*) *R fol. 36^b*, Incipit (I *rubr.*) Liber quartus *B, fol. 36^a 1*, Incipit prefatio Liber Quartus (*rubr.*) *G fol. 36^b*; addunt *RB* *G* *od libri IIII argumentum, quod P exhibet fol. 243^b*: In (Quart [*rubr.*] in *P*, I [*rubr.*] *B*) hoc quarto (*in lacun. add. m. 2 B*) libro (uolumine *G*, *om. RB*) iudicio (iudicio *RB*) dei ostenduntur (ascenduntur *R*, accenduntur [*c prius corr. ex s*] *B*), qui sint hoc tempore peccatores, et quia deus per Hieremiam (iheremiam *B*) prophetam Iudaeis irascitur, non christianis, et quia idola (ipsi *add. G*) sunt lacus detriti, non Macarius aut Taurinus, sicuti (sicut *P*) Parmeniano uisum est. Post haec: Incipit Liber Quartus (*rubr.*) *G*, v p. 45, sex fere uersus uacant in *B* 2 frater nobis *RB* 3 calumnia *R* facta *RB* esse] est *RB* dilucidequæ (*sic*) *R* 4 dixisset (ti *s. l. m. 2*) *R* peccatorum *vb* 5 ille *om. RB* 6 nos] uos *B* presumptionem uestram *G* 7 sed facite *RB* *vb* 8 ut ex *vb* praesumptio *om. RB* *vb* 9 illius] iudicis est *G* et *add. in v* nosse ueram illius ferre sententiam 11 ungi—metum] uideatur esse timendum *G* 12 metum] meritum *B* 13 rei *om. G* pmenine *B* (*sic saepius*)

dictum libenter audire dignaris, fac, ut tibi sit fastidiosum,
tamen nobis est necessarium, ne forte iuxta probationem huius
nominis tacendo rei esse uideamur. si enim tu non uis esse
frater, ego esse incipio inpius, si de nomine isto tacuero.
5 estis enim fratres nostri et nos uestri propheta dicente:
nonne uos unus deus creauit et unus pater genuit?
non enim potestis non esse fratres, cum omnibus dictum sit:
dii estis et filii altissimi omnes. et nos et uos unum prae-
ceptum accepimus, in quo dictum est: ne uocetis uobis quem-
10 quam patrem in terris, quia unus est pater uester in
caelis. saluator noster Christus solus natus est filius dei;
sed et nos et uos filii dei uno modo facti sumus, sicut in
euangelio scriptum est: uenit filius dei: quotquot eum
receperunt, dedit eis potestatem, ut filii dei fierent,
15 qui credunt in nomine eius. nos et facti sumus et
dicimur, uos et facti estis et non dicimini, quia pacifici esse
non uultis nec audire ipsum filium dei dicentem: felices
pacifici, quia ipsi filii dei uocabuntur. Christus ueniens
deum et hominem reuocauit in pacem: et fecit ambos
20 unum tollens medium saepem parietis. uos nobiscum,
id est cum fratribus pacem habere non uultis. non enim
potestis non esse fratres, quos isdem sacramentorum uisceribus

6 Malach. 2, 10 8 Ps. 81, 6 (cfr. Ioh. 10, 34) 9 Matth. 23, 9
13 Ioh. 1, 11 & 12 17 Matth. 5, 9 19 Eph. 2, 14

1 fastidiosum—ne forte *om. v* 2 iuxta pr.] iusta probatio *v* tot
probationes *Gb* 3 uideamur] iudicamur *v* si enim—esse incipio
lineola subscripta not. in G 4 esse] ecce *B* 6 deus
unus *G* et *om. d* genuit] genius uel genuis (*s del.*
et t adscr. i. mg. m. 2) *G* 8 uos autem 'dii *G* uos et nos *G* (*sed*
cfr. l. 12) uos sumus qui *vb*, uos qui *d* unum *om. vb* praeceptum
unum *d* 9 accipimus *RB* nobis *om. B* 10 uester *om. G* 11 coe-
lis, saluator n. Christus. Solus *vb* 12 dei *transp. ante sumus in v,*
om. b 13 quodquod (*t s. l. m. 2)* *R*, quodquod *B*, quotq. (*sic*) *G*
14 eis] illis *G* 15 qui credunt i. n. eius *om. RBb* et post nos *om. G*
16 uos (*om. et*) facti — n. dicimini *lineola subscr. notat. in G* 20 pari
(*lacuna 3 litt., sed in mg. suppl. etis litt. minus clariis*) uos *B* 22 iis-
dem *Gb*, idem (*sic*) *B*, eisdem *v*

una mater ecclesia genuit, quos eodem modo adoptiuos filios deus pater excepit. unde huius temporis praescius Christus, quia futurum erat, ut a nobis hodie discordaretis, talia dedit orandi mandata, ut uel in oratione unitas remansisset, ut iungerent preces, quos discrepaturae fuerant partes. oramus pro uobis, quia uolumus, et uos pro nobis, et cum non uultis. aut dicat unusquisque uestrum: 'pater meus, qui in caelis es', et 'panem meum cotidianum da mihi hodie', et 'dimitte mihi peccata, quomodo et ego debitori meo'. igitur si quae mandata sunt, mutari non possunt, uidetis nos non in totum ab inuicem esse separatos, dum et nos pro uobis oramus uolentes et uos pro nobis oratis etsi nolentes. uidetis, frater Parmeniane, sanctae germanitatis uincula inter nos et uos in totum rumpi non posse.

3. Iam peccator quaerendus est, cuius potuit uel oleum timeri uel sacrificium repudiari. cesset humana suspicio, utriusque partis praesumptio sileat; quis sit peccator, solus indicet deus. legimus in XLVIII psalmo sub secundo diapsalmate spiritum sanctum dixisse: peccatori autem dixit deus. hoc loco aduertenda est tota mentis intentio et uidendum, quis sit peccator. si enim post quod lectum est:

7—9 cfr. Matth. 6, 9. 11. 12; Luc. 11, 2—4 19 Ps. 49, 16

2 praecius (s. prius eras.) R, preciosus B 4 ut om. Rv sed sequens uel m. 2 corr. ita ut uel desit in R, idem om. B permansisset G, remaneret edd. ut iung.—partes lineola subscr. notat. in G 5 preces iungerent edd. quas RBv discrepatūrae (del. m. 2) R, discrepare B, discreturi G (quos discrepare facerent partes con. Cochl.) partes] parietes G Rogamus pro G 6 et nos pro uobis (corr. i. mg. m. 2) G cum] quia G 7 pater noster (corr. i. mg. m. 2) G 8 et (utrimque)] aut G 9 peccata mea G si om. RBv quae emendata sunt G 10 uos—in totum (i. mg. suppl. m. 2 non) G 11 pro nobis (u. s. l. m. 2) R rogamus uolentes G 12 rogatis et si non uultis G oretis vb 13 sancta gemina uincula RBv 17 utrisque (u. s. l. m. 2) R qui libri, quid v 18 iudicet Bvb XXXVIII ps. (om. in) RBvb (corr. Cochl.), in quadragesimo nono G 19 diapsalmate (lin. subscr.) G 20 aduertenda B 21 qui libri quod om. RBv, postquam b (cfr. p. 105, 9)

peccatori autem dixit deus, uerba huiusmodi sequerentur, ut diceret: 'tulisti arma, proiecisti te castris, stetisti contra hostes in acie', timendum erat militi, quia potuit ipse uideri peccator. aut si diceret: 'comparasti merces, peregrinatus es, egisti nundinas, lucri causa quod emeris, uendidisti', timendum erat negotiatori, quia potuit ipse uideri peccator. aut si diceret: 'fabricasti nauem, struxisti funibus, ornasti uelis, opportunos, ut nauigares, captasti uentos', timendum erat nautae, quia potuit ipse uideri peccator. aut post quod lectum est: peccatori autem dixit deus, si sequerentur haec uerba: 'dissensio et scisma tibi displicuit, concordasti cum fratre tuo et cum una ecclesia, quae est in toto orbe terrarum, communicasti septem ecclesiis et memoris apostolorum, amplexus es unitatem', si haec subsequens lectio contineret, nobis timendum erat, nos esse potuimus peccatores. cum autem dicit deus: ad quid exponis iustitias meas et adsumis testamentum meum per os tuum? tu autem contempsisti disciplinam et abiiecisti sermones meos retro; sedens aduersus fratrem tuum denotabas et aduersus filium matris tuae ponebas scandalum. uidebas furem et currebas cum eo et cum adulteris portionem tuam ponebas. haec ad uos dicta sunt omnia. excusate uos ab his omnibus, si potestis.

4. A uobis enim contempta est disciplina; ut quid recitas

1 & 10 Ps. 49, 16 16 ibid. 49, 16 . 17. 20. 18.

2 ut] et *G* tulisti—peccator (*lin. subscr.*) *G* proiecisti castr. *RBv.* processisti de *Gb*, proiecisti te *scripsi* stetis (*sic*) *B* 3 in aciem *G* 5 quod' eras (*sic*) *B* 7 instruxisti *Gb* 9 nauite *G* ipse *om. B* aut si post *G*, aut postquam *b* (*cfr. p. 104, 21*) 11 dissensio *G* scismata *Bv* displicent *v* 12 tuo *om. G* quae est *om. G* 13 et *om. G* 15 nos esse potuimus esse *B*, nos potuimus esse *G* 16 Ut quid *G* iustificationes *G* 17 adsumis (*s. s. l. m. 2*) *R* testamentum tuum *B* 19 aduersum *Rvb* denotabas] detrahebas *G* (loquebaris *Uulg. sed cfr. p. 107, 18*) 21 occurrebas *RB*, concurrebas *v* adulteris port.] mehis particulam *G* (*cfr. p. 111, 15*) 23 omnibus *om. G*

testamentum, qui testamento non seruīs, in quo descripta est disciplina, quam seruare non uultis? non enim potestis dicere uos eam seruare, contra quam militatis. deus dicit: quaere pacem et consequeris eam; tu repudiasti pacem: non est contemnere disciplinam? in euangelio legitur: pax hominibus in terra bonae uoluntatis; tu nec uoluntatem bonam uis habere nec pacem: non est contemnere disciplinam? item in psalmo CXXXII legitur: ecce quam bonum est et iucundum habitare fratres in unum; in unum habitare cum fratribus non uis: non est contemnere disciplinam? Christus dicit in euangelio: qui semel lotus est, non habet necessitatem iterum lauandi; tu rebaptizando iterum lauas: non est contemnere disciplinam? deus dicit: ne tetigeritis christos meos neque in prophetas meos manum miseritis; uos tot sacerdotes dei honoribus exspoliastis: non est contemnere disciplinam? Christus dicit: inde scio, quia discipuli mei estis, si uos inuicem diligatis; odio nos habetis, fratres utique uestros, nec apostolos imitari uoluistis, a quibus etiam negator dilectus est Petrus: non est contemnere disciplinam? exponis iustificationes dei et adsumis testamentum eius per os tuum. quomodo disputas: quaere pacem, cum non habeas pacem? quomodo

3 & 22 Ps. 33, 15 5 Luc. 2, 14 8 Ps. 132, 1 11 Ioh. 13, 10
14 Ps. 104, 15; I Paral. 16, 22 17 Ioh. 13, 34 20. 21 cfr. Ps. 49, 6

1 testamentum non seruās *vb* scripta est disciplinā (~ *del. m. 2*) *G*
3 seruare eam *G* seruasse *RBv* 4 consequaris *b* et tu *G* non] utique hoc *G* (*idem u. 7, 13, 16, 20*) 6—8 tu nec uol.—contemnere disc. *om. b* 8 in ipso psalmo 132° *G* 9 est *om. BG* quam iocundum *G* fratres (*s. l. m. 2*) *R, om. d* in uno habitare *libri* 10 numquid non est *G* 12 iterum necessitatem *vb* 13 dixit *G* 14 christianos meos *v* 15 manum miseris *G* honor. spoliastis *G* 17 unde *v* 18 uos odio nos *Gb* 21 adsumis (*s. s. l. m. 2*) *R* eius *om. v* 22 disputas] dicis *d* (*fortasse legendum* dicere potes, *cfr. l. 2*) cuni tu non *vb* hab. pacem testamentum non seruās *RBv* (*desunt* recitas et testamentum et in quo descr. e. disciplina *p. 107, l. 2*) quomodo *addidi*

testamentum recitas et testamentum non seruas, in quo descripta est disciplina?

5. Electi estis, qui sedentes populum doceatis, et detrahitis nobis utique fratribus uestris. quoniam, sicut supra dixi, una
 5 nos mater ecclesia genuit, unus nos deus pater excepit, et tamen scandala contra nos ponitis mandando singulis, ne nos saluent, ne a nobis dignationem accipiant. considerate uerba superbiae uestrae, considerate tractatus, considerate mandata, actus quoque uestros reuoluite et inuenietis oleum ue-
 10 strum timuisse, qui rogabat. nullus uestrum est, qui non conuicia nostra suis tractatibus misceat, qui non aut aliud initiet aut aliud explicet. lectiones dominicas incipitis, et tractatus uestros ad nostras iniurias explicatis; profertis euangelium et facitis absenti fratri conuicium; auditorum
 15 animis infunditis odia, inimicitias docendo suadetis, haec omnia dicendo contra nos scandala ponitis. ergo unicuique uestrum dictum est: sedens aduersus fratrem tuum denotabas et aduersus filium matris tuae ponebas scandalum. dum peccatorem arguit et sedentem increpat
 20 deus, specialiter ad uos dictum esse constat, non ad populum, qui in ecclesia non habent sedendi licentiam. uides ergo procul dubio uobis imputari debere, cum dicit deus: sedens aduersus filium matris tuae ponebas scandala. unam matrem nos habere iam totiens conprobaui nec uos negare

17 & 22 Ps. 49, 20

1 testamento non seruus *G* (*sed cfr. p. 106, 1. 2*); *hic est ordo in d*: testamentum recitas—est disciplina: quomodo dicis—habeas pacem (*p. 106, 21*) 3 electi] lecti *coniec. Casaub.* (i. e. 'scriptum est de uobis') 8 tractatus mandata *RBv* 9 actusque *B* et *om. RBv* et inuenietis—qui rogabat *del. Dup. quae non cohaerent cum prae-*
cedentibus aut sequentibus 11 aut *om. Gb* 12 initet *v* (*scrips. Cochl. mutet*) aut] et *Gb* 15 animas infigitis *RBv* odio *v* inimicitias suadendo (*docetis add. Barth.*) docendo suadetis *v* 18 denotabas] detrahebas *d* (*cfr. p. 105, 19*) 19 dum peccatorem—ponebas scandala (*u. 23*) *om. G* dum *om. RBv* 21 habet *edd. praeter v*

potestis qui contra nos scandala ponitis, dum aliqui uestrum
et non intellectas proferunt lectiones, ut auferant etiam illud,
quod inter omnes solet esse commune, salutationis uidelicet
officium. nam et uos ipsi aliqui in perfunctoria salutatione
oscula denegatis solita et docentur multi, ne aue dicant
cuiquam nostrum, et uidentur sibi hoc de lectione, sed non
intellecta mandari ignorantes, de quibus apostolus hoc dixerit:
cum his nec cibum capere; aue illi ne dixeritis;
serpit enim eorum sermo uelut cancer. dixit hoc de
haereticis, quorum coeperat illis temporibus uitiosa esse
doctrina, qui subtili seductione uerborum morbis obscure
serpentibus corrumpere fidei sanitatem: ut Marcion, qui ex
episcopo apostata factus inducebat duos deos et duos Chri-
stos, ut Praxeas, qui argumentabatur patrem passum esse, non
filium, ut Valentinus, qui conabatur carnem Christo subducere.
horum est sermo, qui habuit cancer ad fidei membra uexanda.
talis sermo est et Scorpiani haeretici, qui negabat debere
esse martyria. sed uenena sua sibi seruient nec eorum relatio
auditorum intellectus simplices uel leuiter uexet. huius igitur

8 I Cor. 5, 11; II Ioh. 10 9 II Tim. 2, 17

2 et & etiam om. G 3 quo B omnes homines Gb 5 oscula
solita denegatis Gb ne nos saluent ne uel aue G 6 cuique v
7 mandare RBbb hoc om. G 8 aue illi—uelut cancer
om. G 9 serpi (lacuna 4 litt., tur eras. uidetur) enim B de (s.
l. m. 2) R 10 ceperat BG 12 conrumperent (r s. l. m. 2) R
Marchion G 13 et duos scriptos (x s. l. m. 2) R, et duos scriptos
(sic) B, et duos scriptos v 14 ut] aut B Praxeas] ebion RB,
hebion Gb, simon v; pro Ebionis nomine Balduino iam suspecto
Praxeae, qui haereseos supra laudatae auctor perhibetur, nomen restituit
Dupin. interdicere aliqua arbitratus uelut: ut Ebion, qui Christum
dicebat esse merum hominem (quae quidem postea Photino ad-
signantur p. 109, 6), ut Praxeas, qui argumentabatur sq. quem
arg. se patrem esse (om. passum) v 15 sub Chr. subd. B
16 quem h. cancer G, qui h. cancrum vb 17 talis est et sermo G
Corpiani RBbb, Scaepiani Albasp. ex cod. Tiliano scr. negat G
18 sed] et b, scilicet d serpent RB, serpent v, seruet b ne eorum
elatio G

sermo est, qui uitandus est, ne serpat sicut cancer. dictum
 est hoc et de Ario, qui conabatur docere filium dei ex nullis
 substantiis factum esse, non ex deo natum; cuius doctrina,
 nisi in Nicaeno concilio a trecentis decem et octo episcopis
 5 dissiparetur, pectora multorum sicuti cancer intrauerat. dictum
 est hoc de Photino praesentis temporis haeretico, qui filium
 dei ausus est dicere tantummodo hominem fuisse, non deum.
 potuit hoc et de uobis dici, quia uester sermo animis et
 auribus aliquorum non leue intulit cancer. uester enim sermo
 10 est, quem ad pacis filios habetis, dum dicitis: 'peristis,
 adtendite post uos; peribit anima uestra; quamdiu uos tenetis?'
 sic fecistis de fidelibus paenitentes, sic mortificastis in sacer-
 dotibus honores. ecce et uester sermo est, qui serpit uelut
 cancer hodie, ut salutatio et conuictus prohibeatur. noster
 15 sermo quid tale facere potuit, qui simplici doctrina filios
 pacis retinemus, non alienos seducimus nec quemquam exter-
 minamus? manifestum est igitur uos contra nos cotidie scandala
 ponere et longum est percurrere omnes modos, quibus nobis
 detrahitis, et omnia genera, quibus scandala ponitis.
 20 6. Nam et cum dicit: uidebas furem et concurrebas
 cum eo, de qua re hoc putatis dictum esse? numquid de
 subducto uestimento aut de inuolato gremio aut de aliquibus
 rebus, quae ablatae uel lucra uel damna inter homines

10 cfr. IV, 11 20 Ps. 49, 18

1 serpiat (i *perduct.* m. 2) G 2 hoc (s. l. m. 1) B arrio RBob
 3 doctrinam R, doctrina/fmsi (*distinx. et ~ add.* m. 2) B 4 in om. Gvb
 niceno libri a CCCXVIII G decim (e s. l. m. 2) R, decim B
 5 peccata^{tor} (tor s. l. m. 2) R, peccatoz (sic) B 6 fotino libri 7 non
 et deum G 8 quia et G sermo uester BG 9 leuem RBob can-
 crum vb 10 haberetis B peristis] perdistis v (*adm. Cochl.*
 perdisti estis) 11 post nos v periuit G, periit b 13 uelut] sicut G
 14 salutationes vb conuentus G prohibeatis vb 16 exterminauimus G
 17 cotidie om. G 18 ponitis v et longum—scandala ponitis om. v
 19 genera om. RB 20 et (*utrimque*) om. G 21 putatis hoc G
 22 aut inuolato (om. de) G (*sed cfr. p. 110, 5. 17*) uiolato (*ante*
 u eras. i) B 23 aut lucra aut damna G

faciunt? equidem sunt et ista prohibita; sed in hac lectione illa furta increpat deus, quae sibi sunt facta. quaeritis, quae furta sunt deo facta? apud uos inueniuntur. possessio dei est turba fidelium, ex qua cotidie fur diabolus cupit aliquid inuolare, qui christiani aut christianae uult uel mores ex aliqua parte corrumpere et si non totum hominem sed quodcumque de homine rapere. talem furem cum uideatis contra nos uim facere, uestris operibus adiuuistis; nam neminem fugit, quod omnis homo qui nascitur, quamuis de parentibus christianis nascatur, sine spiritu immundo esse non possit, quem necesse sit ante salutare lauacrum ab homine excludi et separari. hoc exorcismus operatur, per quem spiritus immundus depellitur et in loca deserta fugatur. fit domus uacua in pectore credentis, fit domus munda; intrat deus et habitat apostolo dicente: uos estis templum dei et in uobis deus habitat. et cum deo unusquisque plenus sit, de quo fur diabolus aliquid inuolare contendit, uos rebaptizando exorcizatis hominem fidelem et dicitis deo habitanti: 'maledicte, exi foras', ut compleatur, quod a deo dictum est per Ezechielem prophetam: et maledicebant mihi in populo meo propter plenam manum hordei et buccellam, ut occiderent animas, quas non oportuit mori, dum adnuntiant populo meo uanas seductiones. audit

15 I Corr. 3, 16 20 Ez. 13, 19

2 deus qui (ae s. l. m. 2) R. qui B queritis quare furta sint G 4 ex quo RB 5 & 17 inuolare (i med. del. m. 2) G qui om. RBv qui in quouis christiano aut christiana sq. G, (om. qui) b 7 rapere] sapere RB cum contra nos uultis facere G contra nos eum facere v 10 spiritu mundi RBvb, sp. in mundo G (cfr. l. 13) posse libri 11 necessit sit (sic) B ante seculare RB 13 repellitur G 14 deus intrat (add. transpos. signo) B 16 inhabitat G 17 de quo] unde G rebaptizandos (s. eras.) R. 19 maledicti (e s. l. m. 2) R, B compleretur G 20 per prophetam dicentem RB 21 propter—buccellam om. G plenam] Cochl. add. propter pugillum hordei et fragmen panis, quae sunt in Uulg. buccellam (e s. l. m. 2) R, buccellam B 22 occideret G 23 dum—seductiones om. RBvb

ergo deus iniurias non sibi debitas et huiusmodi habitaculum deserit; et homo, qui deo plenus in ecclesiam intrauerat, egreditur uas inane. diabolus, qui uolebat quasi fur aliquid inuolare, adiutus operibus uestris uidet totum suum factum
 5 esse, unde uolebat paululum aliquid tollere. ergo de uobis dixit deus: uidebas furem et concurrebas cum eo. denique in euangelio sic scriptum est: cum autem deus deseruerit hominem, remanet uas inane, spiritus autem immundus errans per loca deserta ieiunus
 10 dicit: domus mea uacua est — hoc est dicere: qui me excluserat, exclusus est — reuertar illuc et habitabo; et adducit secum alios septem saeuiores et habitabit illic et erunt hominis illius peiora nouissima, quam quod fuerunt prima. hoc est: uidebas furem et con-
 15 currebas cum eo et cum moechis particulam tuam ponebas. haereticos dicit moechos et moechas ecclesias illorum, quas aspernatur et repudiat Christus in canticis canticorum, quasi dicat: quid mihi conligitis non necessarias? una est dilecta mea, una est sponsa mea, una est
 20 columba mea, id est catholica, in qua et uos cum esse possetis, rebaptizando inter moechos particulam habere uoluistis. et quoniam uos esse peccatores diuino testimonio manifestissime conprobatum est, etiam illud ostensum est tua auxilia contra te militasse; in auxilium enim addideras pro-

6 & 14 Ps. 49, 18 7—14 Matth. 12, 43—45 19 Cant. 6, 8

2 in ecclesia *Gv* 3 egredietur *G* aliquid (*imo i. mg. script. et repetit. in fol. seq.*) *G* 4 inuolare (*corr. sicut p. 110, 5*) de homine *G*
 esse factum *G* 5 de *om.* *G* 6 et *om.* *G* currebas *Gb* 7 sic
om. RB 10 dicit *RBb* 12 alios *om.* *G* seniores (*u s. l. m. 2*) *G*, nequiores *cons. Cochl.* habitauit *RB* 13 quam fuerint *G*
 quam quae *b* 14 et currebas (*sed cfr. l. 6*) *G* 15 moechis] mestis *B* (*sic et infra*); *sed cfr. p. 105, 21* 17 quas et asp. *G* 18 neces-
 saria *G* 21 mechos hereticos *G* 22 manifestissime *om.* *G* 23 ostensum (*om. est*) *G* tua] tu *B* 24 enim] meum *v* addideras]
 adduxisti *G*, adduxeras *edd. praeter v*

phetam, in quo lectum est: sacrificium peccatoris, quasi qui uictimet canem. iam peccatores uos esse, si pudor est ullus, cum dolore cognosce.

7. Etiam illud disce, cuius uox sit: oleum peccatoris non ungat caput meum. tu enim non intellexisti, cuius haec uox sit, utique Christi, qui necdum unctus fuerat, cum rogaret, ut oleum peccatoris non inquinaret caput eius. haec tu non intellegens dixisti: quia David propheta timuit oleum peccatoris. a Samuele iamdudum perunctus fuerat, qui cantabat; non fuit ratio, ut iterum ungeretur, ergo uox est Christi dicentis: oleum peccatoris non ungat caput meum. preces sunt, non iussiones, desideria sunt, non praecepta. nam si iussio esset, diceret: oleum peccatoris non unget caput meum. uox igitur est filii dei iam tunc metuentis oleum peccatoris incurrere, id est cuiusque hominis, quia nemo est sine peccato nisi solus deus. ideo filius eius timuit oleum hominis, quia foedum fuerat, ut deus ab homine ungeretur. ideo deprecatur patrem, ut non ungatur ab homine, sed ab ipso deo patre. petit ergo filius; uideamus, an

1 Es. 66, 3 4 & 11 Ps. 140, 5 9 cfr. I Reg. 16, 13

1 letum est *B* 2 uos peccatores *G* si ullus est paupor cum pudore
(corr. i. mg. m. 2 u) *G* 3 cognosce] recognosce *d* 5 unguat
m. 2 B (idem l. 11, 14), impinguet *G* (hic psalmi locus in edd. et argu-
mentum c. 7 praemissus ungat exhibet, quod ipso capitis initio uerbo
impinguat uariatur), unguet *v*, unget *b* 6 cum] dum *G* 7 roga-
retur *B* ut om. *BB* non impinguet *G*, impingueret *edd.*
8 qua (i s. l. m. 2) *G* 9 perunctus] puero dei unctus *G*, puer
unctus *b* 10 & 18 ungeretur *m. 2 R* est uox *G* 11 unguet *v*,
unget *b* 14 ungat *Bb*, impinguet *G*, unguat *v* est igitur filii (om.
dei) *G* filius *B* igitur est— aestimatur in idolo uirtus (p. 115, 13) hoc loco
omissa in *v* (p. 50) sed p. 52 inserta lib. V, 1 (p. 119, 3) post uerba
Iudaeorum. Et cum, ita ut sequantur est igitur filii dei sq. metuentis]
tuentis *R* met. ne homo eius oleum peccatoris incurreret *G* 15 in-
currerunt *v* cuiuscumque *G*, eiusdem *v* 16 est qui non est peccator *RBv*,
nemo non est peccator *b* 17 erat *Gb* 18 precatur *G* patrem
(s. l. m. 1) *B*, om. *G* 19 deo] domino *RBvd* petit] perit *B*

consenserit pater. hoc spiritus sanctus indicat et manifestat in psalmo XLIII, ubi ait ad ipsum filium: unget te dominus deus tuus oleo exultationis aliter a consortibus tuis. consortes fuerant Iudaeorum sacerdotes et reges, quos singulos unctos ab hominibus constat. sed quia filius a patre, deus a deo erat ungendus, secundum quod filius petiit et spiritus promissa nuntiauit, compleuit pater in Iordane; quo cum ueniret filius dei, saluator noster, ad Iohannem ostensus est his uerbis: ecce agnus dei, hic est, qui tollit peccata mundi. descendit in aquam, non quia erat, quod in deo mundaretur, sed superuenturum oleum aqua debuit antecedere ad mysteria initianda et ordinanda et implenda baptismatis; lotus cum in Iohannis manibus haberetur, secutus est ordo mysterii et compleuit pater, quod rogauerat filius et quod nuntiauerat spiritus sanctus. apertum est caelum deo patre ungente, spiritale oleum statim in imagine columbae descendit et insedit capiti eius et perfudit eum: oleum digestum est, unde coepit dici Christus, quando unctus est a deo patre; cui ne manus inposita defuisse uideretur, uox audita est dei de nube dicentis: hic est filius meus, de quo bene sensi, hunc audite. hoc est

2 Ps. 44, 8 9 Ioh. 1, 29 15 cfr. Matth. 3, 16 20 Matth. 3, 17; Luc. 9, 35; II Petr. 1, 17

2 in quadragesimo et quarto psalmo *G* ad suum fil. *G* te deus deus (*sic*) *G* 3 aliter a] pre *G* (*ut est in Uulg.*) 6 deus adeo *B* 7 petit *codd.* et *om. d* promissa *om. v* compleuit et *G*, et compl. *d* 8 quo] qui *RBv* uenisset *b* noster *om. B* 9 his uerbis et agnus dei hic *om. G*, sed *i. mg. ad* ostensus \wedge *adn. m. 2* haec: \wedge populis his uerbis dicens Ecce agnus dei, sed saepius perducit *m. 2* 10 in aqua *RB* 11 sed uenturum *vb* 12 ad ministeria *RBv* (*cfr. l. 14*) et ante ordin. *om. G* 13 baptismatis locus (*sic*), cum *v* 14 ordo ministerii *RBv* 15 nuntiauerat (*sic, in ras.*) *B* 16 in imaginem *R*, (*coniunct.*) *B* 17 et sedit *RBv* perfudit eum et digesta est *RBv*, perfudit oleum et digestum est *G*, perfudit eum unde *b*, perfudit oleo unde *d*, perfudit eum: oleum digestum est *scripsi* 18 unde] unctus *v* dici *om. RBv* 19 cui nec *B* m. impositio *Gbd* 20 hic—audite *lineol. subscr. in G*

igitur, quod lectum est: oleum peccatoris non ungat caput meum. rationem ueritatis, frater Parmeniane, uel sero addisce, quoniam nunc tempus est inuenire discendi.

8. Et illud, quod in Salomone propheta lectum esse dixisti: filios adulterorum inconsummatos, et spuria uitu-
lamina altas radices dare non posse, hoc et simpliciter dictum esse intellegi potest. unde si figuram facias, ueros adulteros excusasti. sed fac, ut figuraliter dictum sit: hoc de haereticis dictum est, apud quos sunt sacramentorum falsa conubia et in quorum toris iniquitas inuenitur, ubi in ex-
terminium fidei corrupta sunt semina. dum Ualentinus filium dei in phantasmatis, non in carne fuisse contendit, fidem suam suorumque corrumpit. natiuitatis eorum semen exterminatum est, qui non crediderunt filium dei in carne natum de uirgine Maria et passum in carne. 15

9. Nam et illud, quod in Hieremia propheta te legisse commemoras, exhorruisse caelum, quod duo maligna fecerit populus dei, ut derelinquerent fontem aquae uiuae et foderent sibi lacus detritos, qui non possent aquam continere: legisti quidem, sed, ut se res habent, intellegere noluisti; studio criminandi ad conuicium catholicorum cuncta

1 Ps. 140, 5 5 Sap. 3, 16; 4, 8 18 Hier. 2, 13

3 quoniam] quam nunc v tempus discendi inuenisti G, tempus inu. disc. d, non est tempus uel nunc non tempus est inuenire discendi con. Casaub., tempus est inuenisti discendi b 4 in psalomone B lectum est (om. dixisti) G 5 filios] oleum peccatoris et adulterorum in consummatos (s fin. exp.) esse G consummatos RB, consumatis v uitulamine (e perdux. et in mg. adn. m. 2 a) G 6 alta B 7 ueros] tros G 8 sit om. G 9 sacramentum (sic) B falsa conuicia G 10 toris] choris vd (sed cfr. libr. Sap. III, 16) inter exterminium (corr. s. l. et i. mg. in add. m. 2) G 12 in fantasmate Gb 13 corruptit (r s. l. m. 2) R, corrumpit G est exterminatum G 14 incarnatum de Maria uirgine G 15 ma|maria B 16 quod in hieremia (sic) B propheta om. G 17 commemorasti Gb 18 populus dei fecerit vb 19 foderunt G possunt G aque B 20 res se habet G habet b

componens multum ad arbitrium tuum declinare conatus es.
 si enim putas per prophetas sic dicta esse omnia, ut ad
 tempora nostra pertineant, excusasti Iudaeos, de quibus haec
 dicta esse constat, qui dimiserunt deum uiuum, deum uerum,
 5 deum, qui illis beneficia praestitit, et fecerunt sibi idola, hoc
 est lacus detritos, qui non possunt aquam continere. in deo
 perennis maiestas exundat, sicut in fonte aqua largiter fluen-
 tibus uenis exuberat: idola uero si non fiant, non sunt, et
 lacus si non fodiantur, sinus capaces habere non possunt;
 10 lacus sine arte et ferramentis cauari non potest nec idolum
 sine artifice fieri potest. in idolis uirtus naturalis nulla est,
 sed hominum errore adiungitur et adplicatur; aestimatur in
 idolo uirtus, quae illic nata non est: lacus est arte detritos,
 cuius fabrica uexatio est, ut aquam nec de se habeat et
 15 acceptam continere non possit; sic et idolum nec de se est

5 cfr. Hier. 2, 13

1 declinare] destinare *RBv* es *om.* *G* 2 putas \wedge prophetam sic
 dictum esse ut omnia ad temp. (*i. mg. m. 2* \wedge per) *G* 3 excusa
 tu *RBvb* (*sed cfr. p. 114, 8*) 4 deum unum (*i. mg. m. 2* uiuum) *Gv*
 uerum deum *om.* *G* 5 in illis *B* prestiterat *G* 6 possent *G*
 in deo] ideo *RBvb* 7 maiestas exundat] male destans exultant *RBv*
 (defluens *pro* destans *coni. Cochl. et pergit* exultat), perennes mare de-
 testantes exultant *coni. Barth.* fonte qui largiter fluentibus *Gd*
 8 exuberant *RBv* (*recepti, quae proposuit Casaub.*) fiat (*n s. l. m. 2*) *R*
 non sum *B* 9 lacus nisi *RBv* fodeatur (*sic, i s. l. m. 2*) *Rv*,
 fodeatur *B* potest *vb* 10 possunt *G* idola] (*corr. m. 2*) *R*
 12 sed meror hominum (*hom. meror v, h. errore Cochl.*) adiunguntur et
 applicantur *RBv* aestimantur idola uirtus *v*, aestimatur in illo uirtus
 aquae quae . . *coni. Casaub.* in *om. RB* in idola *G* 13 uirtus]
 iustus siue uirtus *B*, sequuntur in *v* haec initio dictionis tuae tractaueras
 (*cfr. p. 119, 3 et transpositionis initium p. 112, 14*) afte] iste *d* (*quod*
iam suaserat Casaub.) 14 fabrica uexationes ut *RB*, f. uexatione *v*
 (*corr. Cochl. uitata est*), f. uexatio est *Gb*, cuius si fabrica uitata est aquam
 nec habeat *coni. Casaub.* ut aquam—nihil est *om. b* de habeat (*om.*
se) *R*, (*coniunct.*) *B*, de se *om. v* 15 accepta *RB* posse *RB*
 deest (*om. se*) *B*

aliquid et, dum colitur, nihil est. hoc est, quod dixit deus, duo mala fecisse populum suum, quia dereliquerunt fontem aquae uiuae et effossos ac detritos sibi fecerunt lacus. etenim Iudaeorum populus deseruerat ueram aquam, non nouerat maiestatem dei et idolorum inquinatam sectatus fuerat religionem. hoc est, quod dolet deus, hoc est, quod dicit caelum exhorruisse. nam et per Esaiam prophetam idem dei dolor est, dum in hoc duo testatur elementa, dum dicit: audi, caelum, et percipe auribus, terra: filios generaui et exaltaui, ipsi autem me dereliquerunt. quare non de hac lectione aliquid, frater Parmeniane, dixisti? an quia hic non est aqua nominata? intellegeris enim studio criminandi sic pulsasse legem, ut, ubicumque aquam scriptam legeris, praestigiis quibusdam ad inuidiam conligeres, et euerriculo quodam malitiae argumentorum intexto ad te omnia, quae sunt bona, traxisti. nam qualis est tuus intellectus in hoc capitulo Hieremiae, cum clamet deus se desertum esse et sic effossos lacus — pro se irascitur, non pro re sua; aqua enim baptismatis res dei est, non deus — et si putatis desertos esse, quando apud uos fuerunt, qui apud nos baptizati sunt, ut merito uestri desertores ad nos uenire

2 & 17 cfr. Hier. 2, 13

9 Es. 1, 2

2 quod se (*loco* quia) derelinquerent *G* quia se reliquerat *b* 3 defossos *G*. (*sed cfr. l. 18*) 4 ueram quam nouerat *G*, ueram quam non nouerat *b* 5 dei *om. Gb* et *om. v* secutus *Gb*, sec/catus *B* fuerat] est *RB* 7 caelum *om. RBv* deus exhorruisse *v* ysaiam *B* prophetam *om. Bvb* idem] id ē (*ligat. m. 2*) *G* 8 dolores dum *RB* dicit] ait *edd.* 10 derelinquerunt *G*, (*n med. del.*) *B* 11 aliquid *om. G* 12 aqua nominata non est *G* intelligeres (*sic*) *G* 13 sic palpassse *Gb* ubique *B* scriptum *RBv* 14 collegisse *libri, v* (*natum fortasse ex collegissis*), colligeras *b* et curriculo *RBv* 15 quodam maliciae quodam arg. *B* 17 iheremie *B* clamaret *b* deus sede desertum (*ligauit m. 2*) *B* 19 si uos *G* et si putatis— uiderentur *om. b* 20 apud nos fuer. *BG* qui] quia *R*, quia *B* 21 ut *om. d*

uiderentur? probatum est ergo te non contra nos, sed contra uos dixisse, quod a te dictum est de oleo et sacrificio peccatoris.

1 uiderentur] *sequuntur in libris et in vb quae Dupinius l. III suprema uindicauit* quare uides—aditus clausit | (*cfr. p. 101, 9*) *et excipiunt quae supra sunt* probatum est *sq.* 2 quod ante dictum *Bv* sacrificio altaris *B* 3 peccatoris] EXPLICIT LIBER QVARTVS (*rubr.*) *R fol. 42^b*, Explicit liber quartus *B fol. 42^b 1*; Amen . Explicit . liber . Quartus *G fol. 42^a*

LIBER QUINTUS.

1. Traditores legis qui fuerint et auctores scismatis, in primo libro manifestissimis documentis ostendimus, et apud nos esse unam ueram ecclesiam catholicam secundo monstrauimus; tertio uero probauimus, quae aspere facta esse dicuntur, ad nos minime pertinere et uos magis peccatores esse indicio diuino docuimus. iam de baptismo hoc loco dicendum est; in qua re, quae nunc agitur, quaestio tota consistit, quod baptisma uestra uiolauit audacia, dum id uoluistis iterare, quod semel mandauit Christus esse faciendum. quod nec tu negas, frater Parmeniane, quia in principio tractatus tui multa contra uos pro nobis, quae sunt nostra, dixisti.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI QVINTI (*rubr.*) *R fol. 42^b*, Incipiunt capitula libri quinti *B fol. 42^b 1*, Incipit praefatio in Quintum Librum *G fol. 42^a*; addunt *RB* *G* *d* libri *V* argumentum, quod exstat in *P fol. 243* : In hoc quinto (Quintus [*rubr.*] hoc quinto *P*) libro (libello *G*) ostenditur quia (qui *v*, quid *i. mg. Cochl.*) in baptismo homines operantur et quia deus lauat et Christus eius dat quod in baptismo accipitur (accepitur *P*) et quia rebaptizati regnum dei possidere (*om. RBv*) non possunt (possidebunt *RBv*) et quia perdiderunt uestem nuptialem (et quia perdid. u. nupt. *om. PRBv*) INCIPIT LIBER QVINTVS *R*, Incipit liber quintus *B*, Explicit| Incipit liber Quintus Sancti Optati *G* 2 traditores] Nam et (*utrumque om. b*) qui fuerunt (fuerint *b*) traditores et auctores (*om. legis qui f.*) *RBv*, quae uerba — hoc loco dicendum est ad argumentum referuntur in *v* ita ut incipiat lib. *V*: Inquire (pro in qua re) quae nunc agitur *v*; sed *Casaub.* eo inprimis uectatus quod huius libri initio primi secundi tertii libri fit mentio, quinti adnuntiatur argumentum, quartus prorsus negligitur, lib. *V* ordiētem facit uerbis lib. *III* claudētibz: Probatum est ergo—peccatoris et addit libro quarto. Iam et qui fuerint traditores *sq.* 4 et ueram *G* 5 aspera *RBv* 7 iudicio *Bv* 8 est *om. B* in qua re] inquire *v* 10 iterari *G* esse faciendum *om. RBv* 11 quia] qui *G* in *om. G* 12 pro uobis *RB*

commemorasti enim in conparatione baptismatis semel factum
 esse diluuium et unam circumcisionem fuisse ad populum
 Iudaeorum. et cum haec initio dictionis tuae tractaueris, in
 processu tractatus tui tamen horum inmemor factus es
 5 inducendo duas aquas et argumentis de aqua uera et falsa
 dicturus principium sermonis tui insipienter praestruens
 ordinasti; infirmo confirmas sancti baptismatis unionem,
 de circumcisione Iudaica quasi fundamentum iactare uoluisti,
 quod baptisma christianorum in Hebraeorum circumcisione
 10 fuerat adumbratum; defendisti catholicam, dum inpugnans.
 etenim in progressu tractatus tui alterum te inanire professus
 es, ut alterum replere uidereris. extra haereticorum baptisma
 dum dicis alterum et alterum, licet diuersa ostendere conatus
 sis, non possis negare, quia duo sunt; ex quibus dum conaris
 15 auferre alterum, laborasti, ut de secundo quasi primum facere
 uidereris. circumcisio autem ante aduentum baptismatis in
 figura praemissa est et a te tractatum est apud christianos
 duas esse aquas; ergo et apud Iudaeos duas circumcisiones
 ostende, alteram meliorem, peiorem alteram. hoc si quaeras,
 20 non poteris inuenire. Abrahae prosapia, qua Iudaei censentur,
 hoc sigillo se insigniri gloriantur. ergo talis debet ueritas
 sequi, qualis eius imago praemissa est. nam et deus, qui
 uoluit ostendere rem singularem post esse debere insequente

1 cum memorasti *G* 2 apud populum *Gb* 3 post haec leguntur in
v. p. 52 quae libr. IIII, 7 omissa sunt igitur filii dei—aestimantur idola
 uirtus (*cfr. p. 112, 14*) haec in principio initio *G* distinctionis *B*
 male (*e corr. ex o R*) tractaueris *RB*, late tr. *b*, male tractaueras *v*
 4 tamen *om. Gb* 5 et argumentis] lethargo mentis *Cochl.*, argum.
om. d (sed cfr. indic.) 6 tui *om. G* praestringens *RB*, praesciens *v*,
 perstruens *b* 7 confirmans *G* 8 circumcisionem (*m fin. del. m. 2*) *G*
 iacta reuoluisti *B* 9 quod] quia *G* 11 sed enim *RB* in processu *G*
 te *om. B* 12 baptismata *Gvb* 14 quia duo] qui ad uos *B* 15 auferre
 (*sic*) *B* 16 autem et aduentum *om. RBv*, autem *om. b* 20 prosapia]
 pro sapientia (*del. et a s. l. scr. m. 2*) *R*, pro sapientia *Bv* (prosapiam
Cochl.) qua] qua (*i s. l. m. 2*) *G* 21 tales (*i corr. m. 2*) *R*.
 tales *B* 23 rem (*in ras.*) *G*, *om. Rv* postea debere esse *G*, postea
 esse debere *b* sequente *RB*, in sequente *Gv* insequente ueritate *om. b*

ueritate, non de auricula, non de digito uoluit aliquid tolli, sed ea pars corporis electa est, unde peritomen semel ablatum salutare in illis faceret signum, quod non potest iterum fieri. semel enim factum seruat salutem; si iterum fiat, potest adferre perniciem. sic et baptismum christianorum trinitate 5 confectum confert gratiam; si repetatur, facit uitae iacturam. quid tibi igitur placuit, frater Parmeniane, rem singularem proponere et contra hanc licet diuersa duo baptismata comparare, unum uerum, alterum falsum? sic enim postea disputasti duas aquas esse, [cum] uobis unam uindicans ueram, 10 alteram nobis mendacem adscribere uoluisti. post hoc etiam cataclysmi fecisti mentionem; erat quidem imago baptismatis, ut inquinatus totus orbis demersis peccatoribus lauacro interueniente in faciem pristinam mundaretur. sed qui postea dicturus eras extra haereticorum morbos fontes esse etiam 15 aliam aquam, id est mendacem contra ueram: ut quid cataclysmum, quod semel fuit, commemorare uoluisti? si ita est, ostende prius duas arcas etsi non similes et duas columbas disparem diuersos ramos ore suo portantes, si aquam ueram et falsam probaturus es. aqua igitur sola et 20 uera illa est, quae non de loco, non de persona sed de trinitate condita est. et quia dixisti et aquam esse mendacem,

19 cfr. Gen. 8, 8 sq.

2 ^{un} de (un s. l. m. 2) R, deperitomen (om. syll. un) B perito men/semel (dist. m. 2) G, deperito mensemel v (adscr. i. mg. Cochl. deperire ut semel, quae recepit Bald.) 3 faciat RBvb signum et sic ut non possit iterum fieri G 4 seruit ad salutem Casaub. possit G 5 auferre (f s. l. m. 2) R, auferre (sic) B si (c s. l. m. 2) G, sed B 7 igitur tibi vb 8 e contra (t s. l. m. 2) R, et (s. l. m. 1) contra B e diuerso comi. Cochl. 9 si enim RB 10 cum om. libri 11 alteram om. RBvb 12 quidam (e s. l. m. 2) R 13 demersis RB, demersis (emersi corr. in libura) G 14 in (eras.) B facie pristina RBv sed quid G 16 aquam] quam RB 17 cathaclysimum (sic) G fuit] fit RB, sit v ita es B 18 etsi] et RBv, om. b

etiam hoc disce, ubi eam poteris inuenire: apud Praxeam
 Patripassianum, qui ex toto filium negat et patrem passum
 esse contendit. et cum sit filius dei ueritas, sicut ipse testatur
 dicens: ego sum ianua et uia et ueritas — ergo si filius
 5 dei est ueritas, ubi ipse non est, mendacium est. cum apud
 Patripassianum non est filius, non est nec ueritas, et ubi
 ueritas non est, ibi est aqua mendax. quare uel sero iam
 desine confingere crimina et quod in Patripassianos dictum
 est, in catholicos noli transferre. nunc quoniam manifeste
 10 monstratum est a nobis et pro uobis dici potuisse, quod de
 diluuiio et circumcisione locutus es, consequens est ostendere,
 quomodo laudem baptismatis ita dixeris, ut in ea multa pro
 nobis et pro uobis, aliquid tamen contra uos. pro utrisque
 illud est, quod et nobis et uobis commune est, ideo et uobis,
 15 quia ex nobis existis. denique et apud uos et apud nos una
 est ecclesiastica conuersatio, communes lectiones, eadem fides,
 ipsa fidei sacramenta, eadem mysteria. bene igitur laudasti
 baptismam; quis enim fidelium nesciat singulare baptismam
 uirtutum esse uitam, criminum mortem, natiuitatem immor-
 20 talem, caelestis regni conparationem, innocentiae portum, pecca-
 torum, ut et tu dixisti, naufragium. has res unicuique credenti
 non eiusdem rei operarius, sed credentis fides et trinitas praestat.

4 Ioh. 14, 6

1 etiam hanc *RB*, et hanc *v* inuenire aut flauionem praxeam
 patr... *RBv* (apud Flauium *Cochl.*), inuenire apud hebionem *G* (*cfr.*
p. 108, 14) 2 patri Passianum *BG* que ex *B* nega (*t. s. l. m. 1*) *B*
 passum *om. B* 4 ianua uia ueritas et uita *G* si (*s. l. m. 2*) *RB*,
om. Gv 6 Patri passianos *Gb* est et uerit. *G*, est u. *d* 7 equa
 (*a s. l. m. 2*) *R* uel iam sero *G* sero quam *B*, sero qua *v* (*corr. Cochl.*
iam) 8 confringere (*r prius del. m. 2*) *G* Patri passiano *B*, (*coniunct.*) *R*
 9 nunc questio manifeste *B* manifestissime *G* 10 et a nobis *G* pro
 nobis dici *Gb* dixi *B* 11 est] et *RB* 12 ita et multa *om. G* 13 ta-
 men et *Gb* 14 et uobis *om. RBv* 15 apud nos et apud uos *G* uos
 et apud *om. v* 17 ipsa] eadem ipsa *coni. Cochl.* 18 singulare (*r prius*
exp. sed nihil corr.) *G* 19 esse *om. v* 20 peccatorem (*um i. mg. m. 2*) *G*
 21 ut tu ipse dixisti *G* credente (*i. i. mg. m. 2*) *G*, *om. RBv*

2. Deinde quaeris, quid in laude baptismatis contra uos dixeris. audi, sed prius est fatearis, quod omnes negare minime poteritis. dicitis enim trinitatem pro nihilo haberi, ubi non interfuerit uestra praesentia. si nobis derogatis, uel deum reueremini, qui in trinitate prior est, qui cum filio suo et spiritu sancto omnia operatur et complet, etiam et illic, ubi non fuerit humana persona. tu uero, frater Parmeniane, in laude aquae de Geneseorum lectione dixisti aquas primum uiuas animas edidisse. numquid sua sponte eas generare potuerunt? numquid non et illic fuerat tota trinitas? utique ¹⁰ et illic fuerat deus pater, qui iubere dignatus est, qui dixit: educant aquae natantia, uolatilia, et cetera. quodsi sine operante fieret, quod factum est, diceret deus: educite, aquae. ibi erat ergo filius dei, qui operabatur, ibi erat spiritus sanctus, sicuti lectum est: et spiritus dei superferebatur ¹⁵ super aquas. nihil illic uideo quartum, nihil minus a tribus, et tamen natum est, quod trinitas operata est, et non ibi fuistis; aut si sine uobis nihil debet licere trinitati, reuocate pisces in originem; iam uolantes aues fluctibus mergite, si uobis absentibus nihil debet trinitas operari. ²⁰

3. Cum ergo dixeris et unum fuisse diluuium et circumcisionem repeti non posse, et nos docuimus caeleste munus unicuique credenti a trinitate conferri, non ab homine: ecquid uobis uisum est non post nos, sed post trinitatem

12 Gen. 1, 20 15 Gen. 1, 2

2 quod] quia G 3 habere v non fuerit G 4 uel dominum G
6 etiam illic G 7 tu] cum v 8 degeneorum (se s. l. m.
1) B 9 edidisse (in ras.) B sua sponte—potuerunt numquid
om. v 10 illic non (om. et) G 11 et om. G 12 uolantia et c G
13 deus. Educat ea, quae ibi erat. Ergo v 14 ergo erat et G dei
om. G operebatur (a s. l. m. 2) B, operebatur B erat et sp. G
15 spiritus domini ferebatur G 16 uideo illic (add. transpos.
signo) B 17 natum om. G 18 aut sine BG 19 in origine G
mergitis v 20 debet licere trinitati (om. operari) G 21 cum enim
dix. G 23 credenti uel ad trinitatem a trinitate G non ad hominem G
etquid RBvb, quid G, ecquid scripsi 24 post uos (n i. mg. m. 2) G

baptisma geminare? cuius de sacramento non leue certamen innatum est et dubitatur, an post trinitatem in eadem trinitate hoc iterum liceat facere. uos dicitis: licet, nos dicimus: non licet. inter licet uestrum et non licet nostrum nutant et
 5 remigant animae populorum. nemo uobis credat, nemo nobis: omnes contentiosi homines sumus. quaerendi sunt iudices: si christiani, de utraque parte dari non possunt, quia studiis ueritas inpeditur. de foris quaerendus est iudex: si paganus, non potest christiana nosse secreta, si Iudaeus, inimicus est
 10 christiani baptismatis; ergo in terris de hac re nullum poterit reperiri iudicium: de caelo quaerendus est iudex. sed ut quid pulsamus ad caelum, cum habeamus hic in euangelio testamentum? quia hoc loco recte possunt terrena caelestibus conparari. tale est, quod quiuis hominum habens numerosos
 15 filios, quamdiu pater praesens est, pater et ipse imperat singulis; non est adhuc necessarium testamentum: sic et Christus, quamdiu praesens in terris fuit, quamuis nec modo desit, pro tempore quicquid necessarium erat, apostolis imperauit. sed quomodo terrenus pater, dum se in confinio
 20 senserit mortis, timens, ne post mortem suam rupta pace litigent fratres, adhibitis testibus uoluntatem suam de pectore morituro transfert in tabulas diu duraturas, et si fuerit inter fratres nata contentio, non itur ad tumulum, sed quaeritur testamentum, et qui in tumultu quiescit, tacitus de tabulis

1 baptisma *om. B* 2 an hoc (*sed hoc om. ante iterum*) *G* eodem
 (a s. l. m. 1) *R* 3 nos docuimus *G* 5 nobis credat nemo uobis *G*
 uos credat *B* 9 nosse christiana *vb* iudeus e (*sic*) *B* 11 reperire
 (i s. l. m. 2) *R*, reperire *B* 12 habemus *v* in *om. G* testamentum
 inquam (in quam *BG*) *libri v* 13 possunt] sunt *B* 14 quod (s. l.
 m. 1) *B* numerose *v* 15 filios ^hos (h s. l. m. 2) *R*, f. hos *B*
 f. his *vb* est ipse (*om. pater et*) *RBvb* 16 singulis (*sic*) *G* si
 et *B* 17 quamquam nec *G* 18 erat] fuit *G* 19 ter[terrenus (*perdux.*
m. 2, i. mg. rasura) *G* dum] cum *Gb* 22 duratas ^{ur}(ur s. l. m. 2 in
ras) *B*, duratas *v* (*corr. Cochl.*) 23 contentio nata *vb* nato *B* 24 ta-
 citis de tabulis *b*

loquitur: uiuus, cuius est testamentum, in caelo est, ergo uoluntas eius, uelut in testamento, sic in euangelio requiratur. etenim de praescientia, quae modo facitis, iam futura conspexerat Christus. denique cum lauaret pedes discipulis suis, sic ait Petro filius dei: quod ego facio, tu nescis; scies 5 autem postea. dicendo 'scies postea' haec tempora designabat; ergo inter ceteros testamenti titulos hunc titulum de aqua constituit. cum lauaret pedes discipulis suis, tacentibus ceteris si taceret et Petrus, solam fecerat formam humilitatis, nihil pronuntiauerat de sacramento baptismatis. sed cum Petrus 10 recusat nec pedes sibi lauari permittit, negat illi Christus regnum, nisi accepisset obsequium. sed cum caelestis regni mentio fieret, quo pars corporis petebatur ad obsequium, totum corpus obtulit ad lauacrum. nunc adestote, omnes turbae et singuli christiani populi; quid liceat, discite. dum 15 prouocat Petrus, Christus docet. qui dubitat, discat; Christi enim uox est: qui semel lotus est, non habet necessitatem iterum lauandi, quia est mundus totus. et de eo lauacro pronuntiauit, quod de trinitate celebrandum esse mandauerat, non de Iudaeorum aut haereticorum, qui dum 20 lauant, sordidant, sed de aqua sancta, quae de trium nominum fontibus inundat. sic enim ipse dominus praecepit dicendo: ite, baptizate omnes gentes in nomine patris et filii et spiritus sancti. de hoc lauacro dixit: qui semel lotus

5 Ioh. 13, 7 12 cfr. Ioh. 13, 9 17 & 24 Ioh. 13, 10 23 Matth. 28, 19

1 loquitur uiuus. Is cuius *b* uiuus] unus *v* est ante ergo *om.* *B* ergo—euangelio *bis* posita, *primum* *lin. subscr. deleta in R* 2 inquiratur *eb* 3 etenim praesentia *vb* 4 Christus *om.* *G* suis] sicut (*perdux. m. 2?*) *G* 5 quod modo facio (*om.* ego) *G* nescis] *Cochl. add. i. mg. modo, ut est in Uulg.* 6 autem *om.* *G* 11 sibi pedes (*add. transpos. sign.*) *B* permisit *RBv* 13 a quo *Gb*, fortasse legendum cui 17 locutus (*cu eras.*) *B* 18 iterum necessitatem *Gvb* (*sed cfr. p. 125, 1*) quia—totus *om.* *Gb* 21 sed aqua *B* que trium (*om.* de) *G*, quae deterium nominum *v* (*corr. Cochl.*) 22 inundat] mundat *v* dominus *om.* *G*, dominus Christus *vb*

est, non habet necessitatem iterum lauandi. qui semel dixit, prohibuit iterum fieri et de re locutus est, non de persona. nam si esset distantia, diceret: 'qui semel bene lotus fuerit'; sed dum non addidit uerbum 'bene', indicat, quia
 5 quicquid in trinitate factum fuerit, bene est. inde est, quod simpliciter a uobis uenientes excipimus. cum dicit: non habet necessitatem iterum lauandi, haec sententia generalis est, non specialis; nam si Petro haec dicerentur, diceret Christus: 'quia semel lotus es, non habes necessitatem iterum
 10 lauandi': ideo quotiens a uobis baptizatus aliquis ad nos transitum uoluerit facere, uenientem hoc magisterio et exemplo tota simplicitate suscipimus. absit enim, ut umquam exorcizemus sanum fidelem, absit, ut iam lotum reuocemus ad fontem, absit, ut in spiritu sancto peccemus, cui facinori
 15 et praesenti et futuro saeculo indulgentia denegatur, absit, ut iteremus, quod semel est, aut duplicemus, quod unum est. sic enim scriptum est apostolo dicente: unus deus, unus Christus, una fides, una tinctio. denique uos, qui baptismus quasi libenter duplicare contenditis, si datis alterum
 20 baptismus, date alteram fidem; si datis alteram fidem, date et alterum Christum; si datis alterum Christum, date alterum deum. unum deum esse negare non potestis, ne in Marcionis

6 Ioh. 13, 10 14 cfr. Matth. 12, 31. 32; Marc. 3, 28. 29; Luc. 12, 10. 17 Eph. 4, 5

1 iterum necessitatem *vb* (*sed cfr. p. 124, 18*) 2 fieri *om. G* et] *sed B*
 3 bene *om. G* locutus (*cu del. m. 2*) *R* 4 indicat bene *v* quia quod de trinitate *G* 5 est quo *B* 6 dum dicit *G* 7 haec sententia—iterum lauandi (*l. 10*) *om. v* 8 etsi pro Petro *G* 9 Christus *om. G* bene lotus *b* est (*sic*) *R*, est *B* habet (*s. s. l. m. 2*) *R*, habet *B* 10 aliquis (*s. m. 2*) *R*
 11 uoluerit transitum *G* ueniente *G* magisterio (*sic*) exemplo *R* (*et om. RBv*), magistri exemplo *Cochl. b* 12 percipimus *G* ut umquam—fidelem absit *om. RBv* 13 ut iam] quam iam *RB*, qui iam *G* 14 ut] quam *B*, qui *G* in spiritum sanctum *edd.* facinori praesenti (*om. et*) *RBv* 15 in praesenti *d* 16 ut] quam *RB* aut publicemus *RBv* unum (*om. est*) *RBv* 20 et *om. G* 21 si datis alt. Christum *om. G* date et alterum dominum *G* 22 nec (*sic*) *R*, nec *B* inmarcionis *B*, martionis *Gv*

founeas incidatis. ergo deus unus est, de uno deo unus est Christus. qui rebaptizatur, iam christianus fuerat; quomodo dici potest iterum christianus? una fides hoc loco ab haeticorum erroribus et ab eorum uaria fide fides unica separatur. etiam uobis praescribitur, qui post semel iterum facitis, totum ⁵ ponendo in dotibus, nihil in sacramentis, cum hoc nomen fidei pertineat ad credentem, non ad operantem. quocumque enim interrogante qui credidit deo, credidit, et post illius unum 'credo' tu exis alterum 'credo'. deinde sequitur unum baptisma, ut quia quod unum est, sanctum est, per quod ¹⁰ unum est, non solum ab haeticorum profanis et sacrilegis baptismatibus separetur, sed ne duplicetur, quod unum est, aut iteretur, quod semel est.

4. In hoc sacramento baptismatis celebrando tres esse species constat, quas et uos nec augere nec minuire nec ¹⁵ praetermittere poteritis: prima species est in trinitate, secunda in credente, tertia in operante. sed non pari libramine ponderandae sunt singulae. duas enim uideo necessarias et unam quasi necessariam; principalem locum trinitas possidet, sine qua res ipsa non potest geri; hanc sequitur fides credentis; ²⁰ iam persona operantis uicina est, quae simili auctoritate esse non potest. duae priores permanent semper inmutabiles et inmotae; trinitas enim semper ipsa est, fides in singulis una est, uim suam semper retinent ambae. persona uero operantis intellegitur duabus prioribus speciebus par esse non posse, ²⁵ eo quod sola esse uideatur mutabilis. inter nos et uos uultis eiusdem personae esse distantiam et sanctiores uos aestimantes superbiam uestram non dubitatis antepone trinitati, cum

1 deo unus est de uno deo unus est christus (*sic repet.*) RB 2 iam chr. fuerat om. G 3 potest iterum dici G hoc loco om. G 4 fides una G 7 quocumque B 8 credit et post v 10 ut] et G 11 ad hereticorum B sacrilegiis libri 12 separatur RBv dupliciter B 13 iteretur (a. s. l. m. 1) B 15 et om. G 17 testia B 19 et principalem v 21 operantis (*in ras. m. 2*) B 22 inmutabiles et inmotae (m. s. l. m. 2) R 26 ideo quod RBvb uideatur esse G 28 indubitatatis (*sic*) R

persona operantis mutari possit, trinitas mutari non possit. et
 cum ab accipientibus baptismus desiderari debeat, uos deside-
 randos esse proponitis; cum operantes inter alios sitis, osten-
 dite, qualem in eodem mysterio locum habeatis et an ex
 5 eodem corpore esse possitis. baptismatis unicum nomen est,
 cui subest proprium corpus, cui corpori certa sunt membra,
 quibus nec addi nec auferri aliquid potest; inter quae membra
 si eligendus operarius inuenitur, totum corpus ad operantem
 pertinet. haec omnia huius corporis membra et semper et
 10 semel secum sunt et mutari non possunt, operarii uero cotidie
 mutantur et locis et temporibus et personis. neque enim
 unus homo est, qui semper aut ubique baptizat. in hoc opere
 iamdudum alii fuerunt, modo alii, postea alii futuri sunt:
 operarii mutari possunt, sacramenta mutari non possunt. cum
 15 ergo uideatis omnes, qui baptizant, operarios esse, non
 dominos, et sacramenta per se esse sancta, non per homines,
 quid est, quod uobis tantum uindicatis? quid est, quod deum
 a muneribus suis excludere contenditis? concedite deo
 praestare, quae sua sunt. non enim potest id munus ab
 20 homine dari, quod diuinum est. si sic putatis, prophetarum
 uoces et dei promissa inanire contenditis, quibus probatur,
 quia deus lauat, non homo. adest contra uos Dauid propheta,
 qui ait in psalmo L: lauabis me et super niuem deal-

23 Ps. 50, 9

1 trinitas mutarier (sic) R 2 ab om. RBv 4 eodem mysterio sterio
 (sic) G 6 cuius corporis G sunt membra om. G (i. mg. adscr.
 m. 2) 7 quibus] cui G auferre B qui (ae s. l. m. 2) et membra R
 8 si] quia et v, si et b 9 pertineat BB corporis membra huius (ad-
 dito transpos. sign.) B 10 et secum G 12 baptizat in hoc opere.
 Jamd. vb 14 operarii mutari non (sic) possunt R 16 esse per se
 (addito transpos. sign.) B 17 uind. qu. est (s. l. minutissime scr. m. 2) G
 quod apud uos solos munus principale esse dicitis quid est quod dum
 (sic) a muneribus sq. Gb deum] dominum RB 19 enim om. B
 id om. vb 20 putatis et Gb profetari R, prophetari B 21 inanire]
 manere R, (s. l. m. 1) B 23 psalmo XLVIII RB, psalmo quinquage-
 simo G.

babor. item in eodem psalmo: deus, laua me ab iniustitia
 mea et a delicto meo munda me. laua me, dixit, non
 dixit: elige, per quem lauer, et Esaïas propheta sic dixit:
 quoniam abluet dominus sordes filiorum et filiarum
 Sion — Sion ecclesiam esse in tertio libro probauimus: ergo
 deus lauat filios et filias ecclesiae — non dixit: lauabunt hi, qui
 se sanctos putant. dignamini, ut uel prophetae uos uincant,
 uel sic agnoscite, quia non lauat homo, sed deus. quamdiu
 dicitis: 'qui non habet quod det, quomodo dat?' uidete
 dominum esse datorem, uidete deum unumquemque mundare: 10
 sordes enim et maculas mentis lauare non potest nisi deus,
 qui eiusdem fabricator est mentis. aut si putatis, quia
 lauacrum uestrum est, dicite, qualis est ipsa mens, quae per
 corpus lauatur, aut quam habet formam aut quo loco in
 homine habitat: hoc homini scire negatum est. ergo quomodo 15
 putas, quia lauas, qui nescis, quale sit, quod lauas? dei est
 mundare, non hominis; ipse enim per prophetam Esaïam
 promisit se loturum, dum ait: et si fuerint peccata uestra
 uelut coccum, ut niuem inalbabo. inalbabo dixit, non
 'faciam inalbari'. si hoc deus promisit, quare uos uultis 20
 reddere, quod uobis nec promittere licet nec reddere nec
 habere? ecce in Esaïa se promisit deus inalbare peccatis

1 Ps. 50, 4 4 Es. 4, 4 18 Es. 1, 18

1 me *om. B* 2 a *om. B* 3 elegi *v* ysayas *B* (*sicut l. 17*) dicit *G*
 4 quoniam lauauit deus sordes *G* sordem *RB* 5 Sion ecclesiam—
 filias ecclesiae *om. RBvb* 6 lauabunt me qui *RBvb*, lauabunt hii *G*
 7 ut *om. RBv* 8 agnoscitur *RB* 9 quod debet quando dat *RB*
 (*sed cfr. p. 132, 17*) uidete dominum esse datorem *om. RBv*, uid. deum
 esse datorem *b* 10 uidete dominum unumquemque *G* mandare (*a prius*
perdux. et u corr. i. mg. m. 2) *G* 11 deus *om. RBvb* 13 est uestrum *G*
 15 inhabitet *G* 16 nescit (*s. s. l. m. 2*) *R* dei] domini *RB* 17 enim
om. vb esaïam prophetam *G* 18 locuturum (*a s. l. m. 2*) *R*,
 locuturum *B* 19 dealbabor (*r del.*) in alba]bo dixit *G* inalbabo *ante*
dixit om. RB non *om. RBv*, non dixit *Gb* 20 faciam nec ab inalb. *RBv*
 (*Cochl. coniec.: faciam met ea inalbari (sic), quod legendum uidetur*
me a te inalbari) in albari *G* 21 quod uobis—nec reddere *om. RB*
 22 ecce iam per se promisit *G* in. esaïam (*ysayam B*) *RB*

adfectos, non per hominem. reuertimini ad euangelium, uidete, quid in salutem generis humani sit pollicitus Christus. cui cum mulier Samaritana aquam negaret, tunc a filio dei dictum est, quod praescribat praesumptionibus uestris: aquam, inquit, quam ego do, qui biberit, non sitiet in aeternum. aquam quam ego do, inquit, non dixit: 'quam dederint, qui se sanctos putant', sicut uobis uidemini, sed se dixit daturum. ipse est ergo, qui dat, ipsius est, quod datur. quid est, quod uobis tota inopportunitate uindicare contenditis?

5. Cum hanc rem cumulet Iohannes Baptista, qui praecursor uenerat saluatoris, cum multos tingeret in paenitentia et remissa peccatorum, nuntiauit filium dei esse uenturum; cuius uerba haec sunt: ecce uenit, qui uos baptizet. et tamen non legimus post Iohannem Christum aliquem rebaptizasse; quod ergo dixit: qui uos baptizet, ueniens Christus illo tempore post Iohannem neminem tinxit. promissum erat temporibus nostris, ut ipse daret, quod hodie datur, secundum quod ait: aquam quam ego do, qui biberit, non sitiet in aeternum. nam et discipuli Iohannis cum dicerent magistro suo: ecce quem baptizasti, baptizat: baptizabat quidem, sed per manus apostolorum, quibus leges baptismatis dederat. denique lectum est alio loco: nam ipse neminem baptizauit, sed discipuli eius. in hac re omnes discipuli eius sumus, ut nos operemur, ut ille det, qui se daturum esse promisit. et

4 & 18 Ioh. 4, 13 13 & 15 Ioh. 1, 33 20 cfr. Ioh. 3, 26
22 Ioh. 4, 2

, 1 adfectos] effectos *G* * et uidete *G* 2 in salute *RBob* 3 denegaret *G* tunc ei a *G* 5 in aeternum] unquam *G* (*sed cfr. l. 19*)
7 sicuti nunc uobis *G*, sicut uos *v*, sicut uos uobis *b* 9 uindicare
contendicare contenditis (*sic*) *B* 11 tingeret (*u s. l. m. 1*) *B*
12 et in remissa *G* 13 et tam *B* 14 baptizasse *Gb* 15 et
ueniens *Gb* 16 neminem *om. RBvd* promissus *G* 17 hodie daturus *v*
20 quem baptizas (*sic*) baptizabat (*om. baptizat*) *RB*, quem baptizasti,
baptizat. Baptizat *G*, quem baptizabas, baptizat, baptizabat *v* baptizat
om. d 24 ut] et *G*

tamen cum Iohannes infinita milia hominum baptizaret, iam Christo praesente operabatur seruus et uacabat dominus, antequam baptizandi daret formam. per actum non modicum tempus milia hominum in paenitentia et remissione tincta sunt peccatorum. sed nemo tinctus fuerat in trinitate, nemo adhuc nouerat Christum, nemo audierat esse spiritum sanctum. at ubi uenit tempus plenitudinis, certo tempore dedit leges baptismatis filius dei et dedit uiam, qua iretur ad regna caelorum, etiam tunc praecepit dicens: ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris et filii et spiritus sancti. ex ea die oportuit fieri, quod mandatum est: ante tempus noluit emendare, quod operatum est, ne licentiam rebaptizandi daret, quamuis alterum fuerit baptisma Iohannis et alterum sit Christi. baptisma Iohannis ante legem pro pleno uoluit esse, quod non erat plenum; et tamen supra memorata milia hominum, quia in deum crediderant, quamuis ignorarent filium dei et spiritum sanctum, regnum caelorum eis denegare non potuit. inde est uox filii dei dicentis: a diebus Iohannis usque in hodiernum regnum dei uim patitur; et qui uim faciunt, diripiunt illud. ideo dixit: uim faciunt, quia adhuc baptizabat Iohannes. denique quia alterum tempus erat ante praecepta, alterum post prae-

9 Matth. 28. 19 19 Matth. 11, 12

1 cum (s. l. m. 1) R hominum milia G baptizaret] tingeret G
 2 operaret (seruus—daret om.) formam RBv (Cochl. con. operiret)
 3 per acceptum non mod. RBv, peractum est non mod. Gh (est om. d)
 per actum non mod. scripsi 4 in penitentiae (penitentie B) remissione
 (om. et) RBv 5 erat B nemo (alter. s. l. m. 2) R, om. Bv, suppl. Cochl.
 6 adhuc nemo u. G spirit.] xpm (sic, s. s. l. m. 2) R, xpm B 8 quam
 iretur RB regna celestia dum praecipit G 9 omnes om. libri (sed
 cfr. p. 124, 23) 10 eas vb 13 licentia rebaptizaret quamuis v
 rebaptizaret quamuis (ndida s. l. m. 2) R alterum fuit G 14 sit
 om. G baptisma. iohannes RBv (Christi baptisma. Ioannes Cochl.)
 leges RBvb (sed cfr. p. 131, 13) 15 plenum uoluit b uoluit] noluit Cochl.
 16 quia] qui v in deo RBvb 19 dei uim patitur lineol.
 subscr. notat. in G 20 diripiunt illud] possident eum G ideo d. u.
 faciunt om. RBv 21 uim patitur b 22 alterum post praecepta om. RBv

cepta, qui post praecepta in nomine saluatoris baptizati sunt,
in regnum legibus intrauerunt; qui ante praecepta, sine lege
uim fecerunt, sed exclusi non sunt. ergo ante praecepta
baptisma Iohannis cum esset imperfectum, pro perfecto iudicatum
5 est ab eo, cui nemo iudicat, et quia quasi quidam limes fixus
esset iussionis inter tempora antecedentia et sequentia. cum
apud Ephesum baptizarentur aliqui in baptismo Iohannis
post praecepta, hos uidens beatissimus Paulus interrogauit,
an acceperant spiritum sanctum. dixerunt se illi nescire, an esset
10 spiritus sanctus, et dixit illis, ut post baptismum Iohannis
acceperant spiritum sanctum. sic enim baptizati erant, quem-
admodum multi a Iohanne fuerant baptizati. sed qui ante
legem baptizati sunt, ad indulgentiam pertinuerunt, quia
praesens fuerat, qui indulgentiam daret; non erant ex toto
15 rei, qui legibus non fuerant occupati. hi uero, qui apud Ephe-
sum post legem Iohannis baptismo baptizati fuisse legun-
tur, post leges in sacramento errauerant, quia iam intro-
ductum fuerat baptismum domini et exclusum fuerat serui. et
ideo, quia post mandata diuina legibus debuerant ire in
20 regnum, non per uolentiam: iam enim terminum temporis
fixerat Christus dicendo: a diebus Iohannis usque in
hodiernum. post hodiernum iam non licebat, quod heri licuit.
quare nolite uobis blandiri de dicto apostoli Pauli, qui non
post personam operarii interrogauit, sed post rem, cui res,
25 non persona displicuit. denique baptismum saluatoris iussit, ut

9 & 10 cfr. Act. 19, 2—4 21 Matth. 11, 12

2 qui] quia *B* ante praec. — exclusi n. sunt *lineol. subscr. notat.*
in G 4 profecto *B G v* (corr. *m.* 2 i. *mg.* *G* itemque *Cochl.*)
5 ab eo] a deo *G* quia *om. G* limes quidam *edd.* fixus
est *G* 7 & 15 effesum *R*, efesum *B* 8 interrogat *G* 11 si
enim *B* 12 et multi *G* fuerunt *v* 13 leges *G b* (sed cfr. p. 130, 14)
baptizati sunt *om. G* 14 fuerant (*sic*) *R*, erat *G* indulgentia *B*
daret et non *G b* 15 fuerunt *v* hij (*sic*) *R* 16 legem baptismum Iohannis
baptiste baptizati esse leguntur *G* 17 errauerunt *G* 18 erat bapt. *G*
19 quia *om. G* 22 heri] fieri *d* licuerat *G b* 23 qua de re *G*

discerent, qui non nouerant, quia non ipsum, sed aliud acceperant. uos uero quid inmutatis? si res potuistis mutare, recte feceritis, si tamen de lege aliquid feceritis. Paulus dixit: in quo baptismo baptizati estis? et dixerunt illi: Iohannis; persuasit eis, ut baptismum Christi acciperent. uos non dicitis: quid accepistis, sed a quo accepistis, et insectamini personas hominum et uultis iterare, quod semel est. qui baptizati erant apud Ephesum, crediderant in paenitentiam et remissionem peccatorum; recte illis dictum est, ut baptizarentur in nomine patris et filii et spiritus sancti. uos uero quid mutatis in hominibus, qui iam dixerunt se credidisse in nomine patris et filii et spiritus sancti? siue ipsum interrogetis, siue aliud, conuincamini necesse est peccare uos, siue illud interrogetis, quod iussum non est, siue hoc uelit facere, quod iam factum est.

6. Redeo nunc ad illud uestrum, quod dicitis: 'qui non habet, quod det, quomodo dat?' unde haec uox est, de qua lectione recitari potest? uox est de uico collecta, non de libro lecta: 'qui non habet, quod det, quomodo dat?' haec uerba in lege scripta non sunt; nam si, ut uultis, homo dat, deus uacat, et si deus uacat, et apud uos est omne, quod dandum est, ad uos sit conuersio; quos baptizatis, in nomine

4 & 5 Act. 19, 3

1 qui] quid *G* 2 acciperant (e s. l. m. 2) *B* qui *Bv* quid imitamini *Gb*
rem *G* 3 fecistis si *G* aliquid de lege *G* aliquid faceretis *b*
4 illi om. *vb* 5 eos- (om. ut) baptismum . . . accipere *G* 6 qui (d s. l.
m. 2) *B* 7 in (sic) personas *B*, in pers. *vb* 8 effesum *B*, efesum *B*
in penitentia *libri vb* 9 remissione *RGvb*, in remissionem *B* est
om. *R*, add. m. 2 in *B* 10 uos uero—spiritus sancti imo in marg.
adscr. m. 1 *R* 11 qui mut. *Bv* in ante hominibus om. *G* se dixerunt *RB*
12 ipsum om. *B* interrogatis *vb* 13 communicamini *B*, (corr. i. mg.
m. 2 conuincamini) *G*, comminiscimini *v* 14 illud inter quos iussum *RBv*
uellitis (sic) *R* 16 tunc *RB* ad illum *RB* 17 quod debet
(cfr. l. 19; p. 128, 9; 183, 6) 18 uico non de libro collecta *RBvb*
20 in lege scripta om. *RB* in lege om. *v* scripta in lege *b* non
bis pos. *B* 22 quos] quod *B* baptizastis *v*

uestro tingantur. erubescite beatissimo Paulo clamanti et suam gratulationem proſitenti: numquid in nomine meo baptizati estis? ille gaudet, quod duos solos et unam domum baptizauerit; et uos populos rebaptizare contenditis et peccasse uos et peccare gaudetis dicentes: 'quid dat, qui non habet, quod det?' cui creditur, ipse dat, quod creditur, non per quem creditur. denique sub Iohanne infinita multitudo hominum baptizata est; probate Iohannem aut accepisse aut habuisse, quod daret. illo autem operante dabat deus, qui
 10 dando non deficit; et nunc operantibus cunctis humana sunt opera, sed dei sunt munera.

7. Iam illud quam ridiculum est, quod quasi ad gloriam uestram a uobis semper auditur: 'hoc munus baptismatis esse dantis, non accipientis'. et utinam hoc de deo diceretis, qui
 15 huius rei dator est! sed quod stultum est, uos dicitis esse datores. si ita est, et nos et uos teneamus singulos gentiles: uos, qui uos sanctos dicitis, interrogate eum, quem tenetis, an renuntiet diabolo et credat domino; et ille dicat: 'nolo'. contra nos peccatores, ut uultis, interrogemus alterum gentilem, an renuntiet diabolo et credat deo, et cetera, et dicat:
 20 'renuntio et credo', et cetera. cum uos tingatis nolentem, nos uolentem, dicatur, quis eorum possit ad dei gratiam pertinere. utique sine dubio ille consequitur, qui credit, non ille, pro cuius uoluntate, ut dicitis, sanctitas uestra succedit.

2 I Cor. 1, 13

1 uestro *om. B* beato *edd.* clamanti (*corr. i. mg. m. 2 clamanti*) *G*, clamante . . . profitente *vb* 2 nunquid inquit in nom. *G* 3 quod uos solos *B* 5 quid dat *om. G* 6 quod det] quomodo dat *G*, quid det *v* (*Cochl. sic interp.* habet? quid det, cui creditur. Ipse) 12 illud quod ridiculum (*sic*) *B* 14 dantis esse *G* dantis (*s. l. m. 2*) *R*, *om. v* de *om. v* 15 hoc uobis dicitis *RB* 16 datoris *v* et uos et nos *G* 17 sanctos uos *G* tenetis abrenuntiet *B* (*sed cfr. l. 20*) 18 diabolo *R*, dyabo. bolo (*sic*) *B* domino] deo et cetera *G* nolo contra — et dicat *om. G* 19 uos (*n s. l. m. 2*) *R* 21 cum] tum *vd* 23 consequitur *om. Gd* creditur *G* non (*s. l. m. 1*) *B*

operarios uos esse uel sero cognoscite, aut si in operario est
 res ipsa, et non in se, hoc sibi uindicent aliqui homines in
 artibus suis, ut, quia sic prouocatis, ad res diuinas etiam
 artes conparemus humanas. cum pretiosus inficitur color,
 natura saepe conuertitur, dum confectione uellus candidum
 purpurascit. sic alba lana regalem transit in purpuram,
 quomodo catechumenus in fidelem. utique dum incipit
 esse, quod non erat, desinit esse, quod fuerat. lana et
 colorem mutat et nomen, et homo et uocabulum mutat
 et mentem. considerata sunt effecta, retractanda sunt
 efficientia. dicis a te datum esse, quod homo fidelis effectus
 est. si hoc totum tuum est, dicat et operarius artifex pur-
 purae, quod pretiosum colorem in suis manibus habeat et
 non procuret pretiosa pigmenta ex Oceano multis ignota,
 quibus tincta uellera per colorem promoueantur in admirabilem
 dignitatem, non admixto sanguine piscis purpuram solo tactu
 conficiat. si igitur operarius iste per tactum solum dare
 colorem non potest, sic nec operarius baptismatis ex se sine
 trinitate dare aliquid potest. tale est et hoc, unde modo cer-
 tamen est. nam in quo baptizentur gentes, a saluatore man-
 datum est; per quem baptizentur, nulla exceptione discretum
 est. non dixit apostolis: 'uos facite, alii non faciant', quisquis
 in nomine patris et filii et spiritus sancti baptizauerit,
 apostolorum opus inpleuit. denique lectum est in euangelio

1 esse uel *om. RBv*, esse *om. b* uos se recognoscite (*sic*) *B* si
om. B 2 et *om. G* et aliqui *Gb* 4 artes *om. G* conficitur *G*
 5 in confectione *G*, dum conuentione (*om. in*) *edd.* candidus (*m s. l.*
m. 2) *R*, candidus *B* 6 purpurescit *Bv*, purpura scit *G* sic alba|ria
 regalem *B* 7 caticuminus infidelis *RB* catechumenus (*e corr. ex i m.*
2) *G* 10 considerata *RBvb* 11 dicitis (*ti exp. m. 2*) *G* 12 tuum
om. RBv, meum *b* artifex *om. Gb* 13 habebat *G* et *om. Gb*
 14 ex Oceano mari *G*, exoc ea non multis *v* (*exotica con. Cochl.*)
 15 promoueatur *G* 16 tractu (*r del. m. 2*) *G* 17 si *om. RBvb*
 tractum (*sic*) *G* (*sed cfr. l. 16*) 18 sic et oper. . . non potest *G*
 20 baptizarentur *edd.* (*sed cfr. uers. sequ.*) 21 baptizarentur *G edd.*
 desertum est *v* (*disertum propos. Cochl.*) 22 non dixit—faciant quis-
 quis *om. v* apostolus *G* quisque *RB*

Iohanne dicente: magister, uidimus quendam in nomine tuo expellentem daemonia et prohibuimus eum, quia non sequitur nobiscum. sic Christus ait: nolite prohibere; qui enim non est contra uos, pro uobis est.
 5 nam et ipsis sic mandatum est, ut opus esset illorum sanctificatio trinitatis; nec in nomine suo tingerent, sed in nomine patris et filii et spiritus sancti: ergo nomen est, quod sanctificat, non opus. intellegite uos uel sero operarios esse, non dominos. et si ecclesia uinea est et uites sunt homines
 10 et ordinati cultores, quid in dominium patris familias inruitis? quid uobis, quod dei est, uindicatis? quid uultis uestrum esse totum, ubi nec partem habere potestis? nam propter tumorem uestrum, quo in nos intumescitis, increpat Corinthios beatissimus Paulus: in se et Apollo actus temporis nostri con-
 15 format: ne alter, inquit, in alterum intumescat. ut ostenderet, quia hoc totum sacramentum baptismatis dei est, ut illic sibi nihil uindicet operarius, sic ait: ego quidem plantaui — hoc est: de pagano catechumenum feci — Apollo rigauit — hoc est: ille catechumenum baptizauit.
 20 sed ut cresceret, quod plantatum aut inrigatum est, deus fecit. nam et quiuis hodie uolens uineam suam pastinare operarium placita mercede conduit, qui curuato dorso et

1 Luc. 9, 49 15 I Cor. 4, 6 17 & 19 I Cor. 3, 6

5 nam et si sic *RBv* (tametsi sic *Cochl.*) illorum sed dei sanctificatio est (trinitatis — non opus *om.*) *RB*, (*om.* est) *v* 9 uinea ecclesia *G* et ante uites *om. d* uites *om. RBv* 10 ordinati sunt (sunt *perdux. m. 1?*) *G* qui *G* in dominio *RB* inruitis (*r s. l. m. 2*) *R*, inruitis *Bvb* 12 poteritis *RBb*, poteritis habere *v* 13 qui (*i ex o corr. uidetur*) *B* chorinthios *B* 14 et in se *G* nostri temporis *vb* confirmat (*o s. l. m. 2?*) *R*, confirmat *Gv* 15 ne] nec *B* alter in alterum inquit *edd.* 16 deus *B* 17 nichil sibi uindicet *C* si ait *R* 18 post plantauit scriptum est in *RBvb* Apollo rigauit, sed *omissum* post catech. feci caticuminum (*h et e s. l. m. 2*) *R*, caticuminum *GB* 19 hoc id est (*om. ille*) *G* hoc est *om. RBv*, id. est *b* caticuminum (*sic*) *R*, catecuminum *B* caticuminum bapti (*in ras.*) | zauit *G* 20 aut] & et *G* 21 et *om. v* suam *om. RBvb*

desudatis lateribus sinus terrae faciat, ubi deponat electa plantaria, et aquam calcatis scrobibus superducatur. scrobem fodere et plantaria ponere potest; aquam inducere potest; imperare, ut teneat, non potest; est enim hoc solius dei de medullis palmitum producere radices coalescentes in terram ⁵ et gemmantes oculos, incrementa frondium prouocare. denique beatus apostolus Paulus, ut uestram praesumptionem tumoremque conpesceret, ne se aestimet operarius baptismatis aut dominium habere, aut de tanto isto munere particulam sibi aliquam uindicare, indicans, quia totum dei est, sic ait: ¹⁰ neque quia plantat neque qui rigat, est aliquid, sed solus deus, qui ad incrementa perducit. operarii inter alios estis intrante sole, hoc est finito saeculo potestis in die retributionis nobiscum de mercede contendere. nolite uobis maiestatis dominium uindicare. nam si ita est, uindicent sibi ¹⁵ et ministri, qui mensae dominicae famulantur, ut pro humanitate exhibita ab inuitatis gratulatio eis referatur. Christi uox est inuitantis: uenite, benedicti patris mei, percipite regnum, quod uobis paratum est ab origine mundi. ueniunt gentes ad gratiam; exhibet ille, qui inuitare dignatus ²⁰ est; ministerium exercet turba famulorum; non famulantibus, sed pascenti referendae sunt gratiae. uos cum ministri sitis, inuerecunde totum uobis conuiuii dominium uindicatis, cum se et ceteros beatissimus Paulus famulos cum humilitate fateatur; ne quis putaret in solis apostolis aut episcopis spem ²⁵

11 I Cor. 3, 7 18 Matth. 25, 34

1 exudatis lateribus *G* sinum *G* 4 ut teneat *Casaub.* *glossema* *remouit* hoc (s. l. m. 1) *R* solus dei (*sic*) *B* 5 radicante (nte *eras.*, tum lacuna 5 fere *litter.*) *B* coalescentes *om.* *B* 6 gemmantes (*sic*) *G*, gemmantes (m *alterum corr.* ex in) *B* 8 se *om.* *RBv* estimaret (et *fin. add. m.* 2) *B* 9 habere dominium *edd.* si (*adscr. i. mg. m.* 2 sibi) *G* 13 estis. Intrante *Casaub.* in diem *libri* 15 dominum *G* nam et si *B* 17 ^{ex}prohibita (ex s. l. m. 2) *B* 18 percipite—origine mundi *om.* *RB edd.* 20 ad gloriam *G* 22 uos nobiscum cum m. *RB*, uos nobiscum comministri *vb* sitis *om. v* 23 inuerecundae (*sic*) *R* uindicantes (n *alt. del. et is ex es corr. m.* 2) *G* 25 ne qui *BG*

suam esse ponendam, sic ait: quid est enim Paulus uel quid Apollo? utique ministri eius, in quem credidistis. est ergo in uniuersis seruientibus non dominium, sed ministerium. uides ergo iam, frater Parmeniane, ex tribus speciebus supra memoratis illam primo tripartitam esse inmotam, inuictam et inmutabilem, operantis uero temporariam esse personam.

8. Restat iam de credentis merito aliquid dicere, cuius est fides, quam filius dei et sanctitati suae anteposuit et maiestati. non enim potestis sanctiores esse, quam Christus est; ad quem cum mulier illa ueniret, cuius filia erat mortua, et rogaret, ut suscitaretur, nihil promisit de uirtute sua, sed post fidem interrogat alienam, ut, si mulier crederet, pro matris credulitate filia surgeret, si non crederet, uirtus filii dei feriata cessaret. 15 interrogatur mulier, respondit se credere fieri posse; quod rogabat. iubetur ire, redit ad domum mulier, inuenit puellam uiuam, quam dimiserat mortuam. non ruit in oscula, non properat in amplexus, sed redit, ut saluatori gratias ageret; et ut ostenderet filius dei se uacasse, fidem tantummodo 20 operatam esse: uade, inquit, mulier, in pace, fides tua te saluauit. ubi est, quod dicitis: 'dantis est, non accipientis?' quid uobis uidetur et centurionis fides? cuius puer cum male haberet, saluatorem petiit, ut ab eo mortem repel-

1 I Cor. 3, 4 10 — 20 Luc. 8, 42. 48 22 cfr. Matth. 8, 5; Luc. 7, 2 sq.

1 ait *om. G* est *om. B* 2 quid est Ap. *G* in quem] cui *G*
3 in *om. B* 4 iam *om. vb* 5 primam *v* tripartitam *BG* 6 et
operantis temp. *RB* uero *om. RBvb* temporalem *G* 10 cum (*s. l. m. 1*) *R*,
om. v 11 uenerat . . . rogabat *v* 12 promisit] pius|sit (*p ex p cor-*
rect. uidetur) *B* 13 per matris credulitatem *G* filias (*s del.*
m. 2) *G* 14 uirtus filius *B* 15 interrogata *G* 16 & 18 redit (*i s. l.*
m. 1) *R* 17 remiserau] *G* 18 properauit *Bvb* rediit *B* gratias
ageret saluatori *G* 19 uacuisse (*sic, a s. l. m. 1*) *R*, uacuisse *B*
uacasse *om. G* (*^ adpos., cui respondet m. 2 i. mg. iuxta mulieris*)
uacuisse *v* 20 esse operatam (*a alter. delet. et i. mg. adp. u m. 2*) *G*
sic ait uade inquit *G* 21 dicis (*ti s. l. m. 1*) *R*, dixisti *B*, dicis *edl.*
22 et *om. G* cuius *om. v*

leret. iam Christus pereuntem ueniebat ad puerum; sic eum centurio tenuit, ut indignitatem tecti sui confessus, quod filius dei totus non deberet intrare, sed suam uirtutem mittere, qua puer fugata morte reuiuiscere potuisset. non fortitudo centurionis, non sapientia laudata est, sed fides: et curatus est puer in illa hora. certe 'dantis est, non accipientis' multa sunt huiusmodi in euangelio de fide perfecta, sed uel tria complenda sunt fidei testimonia. quid uobis uidetur et illa mulier, quae de secreto causae feminarum, cum per annos duodecim laboraret et omnem substantiam suam in medicos erogasset, cum uideret a filio dei tantas celebrari uirtutes, processit in turbam, uidet medicum, uidet et populum. cogebat illam dolor, ut medicinam peteret, pudor impediabat, ne causam suam coram masculis indicaret. inuenit consilium tacita fides. mittam, inquit, manum meam et tangam fimbriam uestimenti huius, et sana fiam. nemine uidente inter turbas manum misit, tetigit et sanata est; nec ausa est indicare, quod ausa non fuerat petere. sed ne fructus fidei apud ignorantes latere uideretur, sic saluator ait: quis me tetigit? mirati sunt discipuli eius dicentes: turbae te comprimunt; tu dicis: quis me tetigit? et Christus: quis me, inquam, tetigit? sensi a me exisse uirtutem. sic mulier confessa est se tetigisse et sanam esse. iamdudum pro filia mater petiit, pro puero centurio postulauit; hoc loco nec mulier petiit, nec Christus promisit, sed fides quantum praesumpsit, exegit: certe 'dantis est, non accipientis.'

5 Matth. 8, 13 9—23 Luc. 8, 43—46; Matth. 9, 20—22; Marc. 5, 25—34

2 tenuit centurio in dignitatem (*om.* ut) *G^b* ⁱⁿ dignitatem (*in s. l. m.* 2) *R* quo *G* 3 uirtutem suam mitteret *G* 4 et non fort. *RBv* 5 et non sap. *RBv* 11 uiderat *B* 13 sed pudor *G* 15 et *om.* *G* 16 uest. eius *G^b* fiet *v* (*corr. Cochl.*) 17 tetigit *om.* *RBv* nec causa *B*, (*corr. m.* 2 *deleto c*) *G* 20 comprimunt (*m s. l. m.* 2) *R* 22 inquit *G* sentio enim *G* 23 se] sic *B* sanata *G^b* 24 & 25 petit *G* 25 sed *om.* *G* tantum quantum sibi presumpsit exigit (*sic*) *G*, tantum quantum *b* 26 accipientis] quae excipiunt in *G* Et ut uel sero—non oportuit mori hoc loco non probabilia in finem libri *V* transposuit *Dup.*, *om.* *RBv*

9. Nam quod ad amplificandos tractatus tuos, frater Parmeniane, Naaman Syrum quasi in maturam quandam durissimorum nascentium uulnerum massam diu describere uoluisti, quid hoc ad praesentem pertinet causam? bene hoc diceret
 5 et longa oratione recte uti potuisses, si inuenires aliquem catechumenum scabrosissimis moribus, qui gereret durissimam mentem, qui lenissimam gratiam aquae salutaris accipere detrectaret. bene hominis inuolutionem uerbis a te dictis ostenderes, bene ueternam naturalem duritiam in infantilem
 10 carnem inmutari ac molliori posse monstrares. in hoc uero negotio, quod inter partes tempore praesenti tractatur, ut quid a te talis commemorata est lectio? in qua non legitur aliquis illum leprosum Syrum ante dictum uel iussione Helisaei lauuisse, ut merito denuo melius lauaretur. quod et si fieret, nec sic
 15 uobis occurreret, quod recte imitari possetis. non enim legitur ille prius lauuisse in fluminibus Syriae aut ab aliquo lotus esse et nihil profecisse. nam et si hoc legeretur non ad Helisaei laudem, qui non lauit, sed consilium dedit, sed ad Iordanis gloriam pertineret, illi homini in eo flumine primitiam gratiam prouenisse, in quo postea sub Iohanne per
 20 confessionem in paenitentiam populorum peccata fuerant moritura.

13 cfr. IV Reg. 5

1 nam quod applicandos (om. ad) *G* amplificandum *v* 2 naman *B*
 Namansyrum *G* quando duriss. *B* 4 ad ante praesentem om. *RB*
 pertinet (ad s. l. m. 1) *R*, pertinet ad *B* dicere *RBv* 5 sed longa *RBv*
 si] ut *RBv* 6 caticumenum *RB*, caticuminum *G* scabrosis *G*
 7 aquae om. *RBv* 8 detractaret (e s. l. m. 2) *R*, detractaret *vb*
 nouationem *RBv* a te] ante *v* 9 ueterosam *B* infantili carne (om. in) *RBv*
 10 hoc uerbo (sic) *R*, h. uerbo *B* 11 partes est *RB* 12 aliquem *G*
 13 syrum om. *G* iussionem *G* (quod iam Casaub. proposuit) 13 & 18
 helisei libri (helisey *B* u. 13) 14 et (u s. l. m. 2) *R*, et *B*
 denuo om. *G* nec si uobis *B* 16 lotum *G* 17 esset *RB*
 18 ad ipsius iordanis gratiam pertinere (sic) *G* (cfr. p. 136, 20 ubi
 gratia in *G* commutatur uerbo gloria) 21 professione (om. per) peni-
 tentie populi *G* in penitentia *RBb*

10. Postremo qualis est illa pars tractatus tui de caelestibus nuptiis, ubi spem amputans futurorum totum in praesenti tempore posuisti dicendo a societate uestra proiectum esse eum, qui ianitores et ministros fefellerit uestros, ut a communione fidelium foras cum iniuria mitteretur. si ita est, nihil est, quod speret fides, nihil, quod resurrectio repraesentet, nihil, quod in caelis amplius expectetur, nihil, quod rex ille [caelestis] et pater familias deus in suo conuiuio agnoscat, cum praesentia multorum gaudeat et de aliquorum absentia contristetur. et multos dicat uocatos, paucos uero electos; nihil erit, quod irascatur uestem nuptialem non habenti, cum filius dei ipse Christus sit sponsus et uestis et tunica natans in aqua, quae multos uestiat et infinitos expectet nec uestiendo deficiat. sed ne quis dicat temere a me filium dei uestem esse dictum, legat apostolum dicentem: quotquot in nomine Christi baptizati estis, Christum induistis. o tunica semper una et inmutabilis, quae decenter uestiat et omnes aetates et formas nec in infantibus rugatur nec in iuuenibus tenditur nec in feminis inmutatur! aderit profecto ille dies, ut caelestes nuptiae incipiant celebrari; illic qui baptisma singulare seruauerint, securi discumbent. nam, quicumque a uobis se rebaptizari consenserit, huiusmodi homini non denegatur resurrectio, quia credidit in resurrectionem carnis; resurget quidem, sed nudus. sed quia nuptiali ueste a uobis se expoliari permisit, hanc patris familias auditurus est uocem: 25.

10 cfr. Matth. 22, 14 15 Gal. 3, 27

1 qualis—pars (*in ras.*) *B* est et illa *G* 4 fefellerat *v* uestrum *RB*
 5 nihil] non *RB* 7 nihil in cael. *RBv* ille rex *G* 8 caelestis
om. RBob, (*quod cum sequatur deus, uncinam superfluum*) 9 cum
 ad presentiam *G* 10 et] ut *G* et paucos (*om. uero*) *RBb*
 11 erat *v*, *idem propos. Casaub.* 14 ne qui *G* 16 induistis] uos
 uestistis *G* 17 innumerabilis quae *RBob* 18 rugat *libri* 21 nam
om. b 22 se *om. R* baptizari *v* consenserunt *RBv* (*corr. Cochl.*)
 homini *om. B* 23 in resurrectione *Gb* 24 resurgit (*e s. l. m. 2*) *R*,
 resurgit *B* sed quia] et quia *G* 25 se spoliari *G*

'amice — hoc est dicere: agnosco te — aliquando renunti-
 aueras diabolo et ad me conuersus fueras et dederam tibi
 uestem nuptialem; ut quid sic uenisti non habens, quod tibi
 dedi?' hoc est dicere: quare non habes, quod tibi dedi? nemo
 5 enim potest irasci non habenti rem, quae data non sit.
 uestem nuptialem inter istos acceperas et solus non habes?
 quare nudus et lugubris uenisti? quis tibi detraxit spolia?
 quas fraudulentas adisti fauces? quos incurristi latrones?
 quotquot tales uenturi sunt, locum in illo conuiuio non
 10 habebunt.

11. Et ut uel sero compendium faciam, credo etiam hoc
 sufficere; etsi tot probationes minime diceremus: uobis ab-
 sentibus uerbo tenus baptizati sunt mille: ex his sorte sua
 defuncti sunt centum. abstinete paulisper ab hoc scelere
 15 manus. sanctitas, ut dicitis, uestra primo resuscitet sepultos,
 emendet, si potest, mortuos et sic reuertatur ad uiuos. si
 mortuos suscitare non potestis, ut quid uiuentibus conamini
 manus inferre, nisi ut compleatur, quod per Ezechielem pro-
 phetam de uobis locutus est deus dicens: ut occiderent
 20 animas, quas non oportuit mori.

19 Ez. 13, 19

1 agnosce *v*, cognosce *b*, cognosco *scr. Casaub.* cum aliquando *RBv*
et Casaub. 3 ut quid... non habens q. tibi dedi *om. RBv* uenisti n.
 habens uestem nuptialem hoc est dicere... *b* 5 poterit *G* 6 istos]
 filios *B* 8 uel quas *G* 9 sunt hoc exemplo *G* 10 habebunt] EX-
 PPLICIT LIBER QVINTVS (*rubr.*) *R fol. 52^a*, Explicit liber quintus *B*
fol. 53^a 1, Explicit Liber Quintus (*rubr.*) *G fol. 51^b*. *de uerbis supra*
sequentibus, quae desunt in RBv, cfr. p. 138, 26 16 sic] si *G* 19 de
 uobis *om. d*

LIBER SEXTUS.

1. Ut mihi uidetur, liquido demonstratum est, in diuinis sacramentis quid nefarie feceritis. iam illa ostendenda sunt, quae crudeliter ac stulte uos fecisse negare minime poteritis. quid enim tam sacrilegum quam altaria dei, in quibus et uos aliquando obtulistis, frangere, radere, remouere, in quibus et uota populi et membra Christi portata sunt, quo deus omnipotens inuocatus sit, quo postulatus descenderit spiritus sanctus, unde a multis et pignus salutis aeternae et tutela

INCIPIT LIBER SEXTVS (*rubr.*) *R fol. 52^a*, Incipit Liber Sextus *B fol. 53^a 2*, Prefatio (*rubr.*) *G fol. 51^b*; sequitur in *RBGd* argumentum idemque in *P* legitur *fol. 243^b*: In (*I rubr. G*) hoc sexto (Sextus [*rubr.*] in hoc sexto *P*) libro (libello *G*) ostenduntur (continetur *RB*) scismatici (*om. RB*) hoc est episcopi (ostenditur episcopos *edd.*) partis Donati contra legem fregisse altaria et (*om. G*) inconsiderate (in cons. . . *G*) conflassse et passim uendidisse uasa (uasa uend. *G*) dominica et lauasse quae lauanda non erant et mitellas puellis (puellis [*1 corr. ex r m. 1*] *B*) mutasse de quibus nulla scriptura legitur. *sed in v argumentum copiosius perhibetur his uerbis*: Dictum est in Quinto de baptismatis et fidei uirtute ac declaratum quantum sit scelus, quanta impietas et iniuria rebaptizare catholicos: nunc superest commemorare in hoc sexto libro de reliquis Donatistarum sacrilegiis et stultitiis: Quibus uexare solent Catholicos, dum Altaria frangunt aut radunt, Dum reliquos Christianos in uniuerso terrarum orbe pollutos dicunt, Dum sacratas Deo uirgines iterum profiteri cogunt, Dum diuinæ legis codices a Catholicis extorquent et Basilicarum parietes salsa lauant uelut pollutos et a suis discipulis alios seduci procurant. *Post argumentum addit. in G* Explicit prefatio *et in lin. sequ.* Incipit Liber Sextus (*rubr.*), *in v* Incipit Liber Sextus 2 ut mihi uidetur] indubitanter *RBvb* et liquido *b* 4 stultae *R* 5 enim *om. G* est tam *v* sacrilegum admissum sit *G* 6 radere et remouere ausi estis *G* et *om. RBvb* 8 sit] sinit (*ni cras.*) *B* qui (*o s. l. m. I*) *B, om. B* (*lacuna 2 litt.*) descendit *Bvb* 9 et ante pignus *om. RBb*

fidei et spes resurrectionis accepta est? altaria, inquam, in quibus fraternitatis munera non iussit saluator inponi, nisi quae essent de pace condita. depone, inquit, munus tuum ante altare et redi prius, concorda cum fratre tuo, ut possit pro te sacerdos offerre. quid est enim altare nisi sedes et corporis et sanguinis Christi? haec omnia furor uester aut rasisit aut fregit aut remouit. hoc igitur inexpiabile nefas, si de aliqua ratione descendit, uno modo fieri debuit. sed ut aestimo, alio loco copia lignorum frangi iussit, aliis uero ut altaria raderent, lignorum inopia imperauit; ut autem alii remouerent, ex parte uerecundia persuasit; ubique tamen nefas est, dum tantae rei manus sacrilegas et impias intulistis. quid perditorum conductam referam multitudinem et uinum in mercedem sceleris datum? quod ut inmundo ore sacrilegis haustibus biberetur, calida de fragmentis altarium facta est. si liuoris iudicio nos uobis sordidi uidebamur, quid uobis fecerat deus, qui illic inuocari consueuerat? quid uos offenderat Christus, cuius illic per certa momenta corpus et sanguis habitabat? quid uos offendistis etiam uos ipsi, ut illa altaria frangeretis, in quibus ante nos per longa temporum spatia sancte, ut arbitramini, obtulistis? dum impie persequimini manus nostras illic, ubi corpus Christi habitabat, feristis et uestras. hoc modo Iudaeos estis imitati: illi iniecerunt Christo manus in cruce, a uobis percussus est in altari. si catholicos illic insectari uoluistis, uel uestris illic antiquis

3 Matth. 5, 24

1 in quam *G* in *om.* *RB* 2 poni *RBvb* 3 qui . . . condita (sic) *B* Repone *G* 6 sedes corporis *G* 7 aut fregit aut rasisit *G* 8 natione *RB* 9 frangi iussit—lignorum inopia *om.* *RBv* aliis] alii *G*, alio *b* 10 ut remouerentur (*om.* autem alii) *RBvb* 11 persuasit] iussit *RBvb* 13 conduct.] conuinctam *B* 14 in mundo *G* ore] opere *Bv* 15 altariorum *G* 17 illuc *vb* inuocare *G* 18 per cetera *RBv* (*corr. Cochl.*) 19 habitabant *d* qui (*d s. l. m. 1*) *R* uos ante offend. *om.* *d* offenditis (*s. s. l. m. 1*) *R*, offenditis *Bv* 21 sanctae (sic) *R* 22 feristis] infecistis *con.* *Cochl.* 24 manus christo *edd.* altare *RB* 25 insectare *G*

oblationibus parceretis. ibi modo superbus inuentus es, ubi iamdudum humilis offerebas, ibi libenter peccas, ubi pro multorum peccatis orare consueueras. hoc faciendo in numerum sacrilegorum sacerdotum libenter intrastis, sociati sceleribus profanorum, de quibus apud dominum Helias propheta querelam ⁵ deponit; his enim locutus est uerbis, quibus et uos inter alios ab ipso accusari meruistis: domine, inquit, altaria tua confregerunt. dum dicit 'tua', indicat, quia res est dei, ubi deo aliquid a quocumque oblatum est. sufficeret insaniae uestrae, quod membra laniastis ecclesiae, quod dei populos ¹⁰ iamdudum in unitate positos uestris seductionibus diuisistis. inter haec omnia uel altaribus parceretis. cur uota et desideria hominum cum ipsis altaribus confregistis? illinc enim ad aures dei ascendere populi solebat oratio. cur concidistis precibus uiam? et ne ad deum supplicatio de more solito ¹⁵ ascensum haberet, in pia manu quodammodo scalam subducere laborastis? et tamen cum omnium uestrum una sit coniuratio, in hoc titulo simili errore dissimiliter deliquistis. si suffecerat remouere, non licuit frangere; si oportuit frangere, rasisse peccatum est; si enim non licuit, sicut inter uos ²⁰ placuit, recte uidetur fregisse, qui fregit. iam reus est, qui maiorem partem radendo seruauit. quae est ista

7 III Reg. 19, 10

2 pro... peccata *G* 4 societati *B*, (et *punct. del.*) *R* soc. estis *G* 5 apud deum ab helia pr. querela deponitur *G* 6 deponet (i s. l. m. 2) *R* is enim *G* 7 accusare (i s. l. m. 2) *R* 8 dei est *G* 10 quod inembra (sic) *G* laniasti (s s. l. m. 1 ut uidetur) *B* 12 haec om. *B* 13 confregistis] euertistis *b* illic (n s. l. m. 2) *R*, illic *Bv*, illuc *G*, illac *b* enim om. *RBv* 14 solebat populi *G* concidisti (s s. l. m. 1 ut uidetur) *B* 16 habeat *G* scalas *Gb* 18 delinquistis (sic) *R* sufferat (ce s. l. m. 1) *R*, sufficerat *B* 19 oportuit] ab hoc uerbo incipit *C* 20 licet (*expunct. sed nil corr. i. mg. ubi est rasura*) *G* uos om. *RBv* (sed add. *Cochl.*) 21 uidetur fecisse *CG* qui fregit *RBv* 22 maiorem (bis pos.) *B* seruauit (u s. l. m. 2) *R*, seruabunt *B*

noua et stulta sapientia nouitatem quaerere in uisceribus
 uetustatis et remota quasi quadam corporis cute in latenti
 corpore cutem quasi alteram quaerere! donum, quod ad se
 pertinet et in se totum est, quod unum est, inde cum aliquid
 5 fuerit ablatum, minui potest, non potest inmutari. rasisti
 equidem, quod tibi uisum est; sed adhuc ibi est, quod odisti.
 quid? quodsi sic coniurastis, ut quae a nobis in nomine dei
 in ipso ministerio tacta sunt, immunda uiderentur? quis
 fidelium nescit in peragendis mysteriis ipsa ligna linteamine
 10 cooperiri? inter ipsa sacramenta uelamen potuit tangi, non
 lignum; aut si tactu possunt penetrari uelamina, ergo pene-
 trantur et ligna; si penetrari possunt ligna, penetratur et
 terra; si a uobis lignum raditur, et terra, quae subter est,
 fodiatur, altam facite scrobem, dum pro uestro arbitrio
 15 quaeritis puritatem. sed obseruate, ne ueniat is ad inferos et
 illic inueniat is Core, Dathan et Abiron scismaticos, magistros
 scilicet uestros. ergo et fregisse uos et rasisse constat altaria.
 quid est, quod in hac re subinde uester quasi languere uisus
 est furor? uidemus enim uos postea mutasse consilium et
 20 altaria a uobis iam non frangi nec radi, sed tantummodo
 remoueri. si hoc sufficiebat, illa, quae prius a uobis facta
 sunt, et uos indicatis, quia fieri minime debuerunt.

16 cfr. Num. 16

2 uetustatis] maiestatis *b* cute (e *in ras.*) *R*, cutem (m *exp. m.*
 1) *C* [latente *edd.* 3 alteram] ad lateram *B* donet *R*, dono (uru
 s. l. m. 1) *C*, donec *Bv* (donum—unum est *om. b*) ad de se (*sic*) *R*
 4 unde *RBvb*, inde (i *in ras.*) *C* 5 mutari non potest *RBb*, *om. v*
 7 quod hoc si *RB* si *om. CG* 10 cooperiri (o s. l. m. 1) *R*
 tangi potuit *G* 11 ausi (t s. l. m. 1) *C* tactum (tactu *b*) possit
 penetrari uelamen *vb* penetrare (e *fin. perduct.*) *C* 15 querita (tis s.
 l. m. 1) *B* sed obserua te ne *v* (obsecro ne *Cochl.*) 16 inuenietis *RB*
 choreb *RB*, cores *v* (*corr. Cochl.*) dathan Chore (core m. 2 *C*) et ab ... *CG*
 abyron *BGv* 18 subinde] subito *R*, subito *Bvb* 19 uidimus *RB* 20 iam
om. CG sed radi (*om. sed post radi*) *RBvb* 21 aut remoueri *RBvb*
 illa (a *corr. ex e*) qui *B* a uobis *om. RBvb* 22 uos (*bis pos.*) *RB*
 ex his indicatis (*sic*) *v* et uos *om. vb* debuerunt a uobis *RBvb*

2. Hoc tamen inmane facinus a uobis geminatum est, dum fregistis etiam calices, Christi sanguinis portatores, quorum species reuocastis in massas merces nefariis nundinis procurantes — ad quam mercem nec emptores eligere uoluistis — sacrilegi, dum inconsiderate uendidistis, auari, dum uenditis. 5 passi estis etiam conburi manus uestras, quibus ante nos eosdem calices tractabatis. eam rem tamen passim uendi iussistis, emerunt forsitan in usus suos sordidae mulieres, emerunt pagani facturi uasa, in quibus incenderent idolis suis. o scelus nefarium, o facinus inauditum auferre deo, 10 quod idolis praestes, subducere Christo, quod proficiat sacrilegio!

3. Sed uideo hoc uos loco inuidiam nobis falso conflantes ad Aggaeum prophetam uelle confugere, ubi scriptum est: quae tetigerit pollutus, polluta sunt. liuore interueniente facile est iratis iactare conuicium; sed semper dum 15 intenditur crimen, necessaria est manifesta probatio. quis enim nostrum intrauit templa? quis uidit sacra sacrilega? pollui homines possunt fumis, nidoribus, sacrilegiis, sacrificiis, sanguine; sed in hac causa quis ingressus est templum? quis incendit idolis? quis inmundis nidoribus maculatus est? quis 20 sanguinem uel pecudis inmundae uel hominis fundi aspexit?

14 Aggae. 2, 14

1 hoc tam *C* a uobis *om. RBvb* gemin. est (*in ras.*) *B* 2 portitores *RB* 3 reuocastis (*castis in ras.*) *B* reuocatis (*s. s. l. m. 2*) *C* mercedem . . . prouocantes *RBv* 4 aquam (*sic*) *R*, aquam *v* (*corr. Cochl.*) mercem *om. RBvb* 5 sacrilegium admisistis dum *CG* auari dum uenditis *om. RBvb* (*haec uerba Dup. post eligere uoluistis transposuit*) 7 tractatibus *v* (*tractabitis Cochl.*) tam (*~ m. 2*) *B*, tam *Gv*, cum *d* passim uendiuis sistere. Emerunt *v* (*Cochl. propos. iam (loco tam) passim uendidistis aere*) 8 iussisti *B* sordide (*add. m. 2*) *C* 11 prestat *G* 12 uos hoc loco *CGb* 13 aggeum *libri* 16 manifestanda *v* 18 fumis (*e. s. l. m. 2*) *R*, fumis (*e. s. l. m. 1*) *B*, fumi sacrilegis *Casaub.* sacrilegis (*o. s. l. m. 2*) *R*, sacrilegos (*sic*) *B*, sacrilego *v* sacrilegis nidoribus sacrificiis *b* sacrificiis *om. RBv* 19 in hoc (*a. s. l. m. 2*) *R* ingressis est *CG* 20 intendit *v* est qui *B* 21 sanguine *CG* inmundi (*e. s. l. m. 2*) *R*, inmundi *CBG*

quem probatis ad aliquod facinus commodasse consilium? in societate alicuius sceleris uel unum episcopum conuincite, si potestis. de nescio quo primate suspicamini, qui eodem tempore ambulasse dicebatur. suspicio non est idoneum crimen.

5 quis eum accusauit? quis eum conuicit? ubi uel erubuit uel confusus est? seruate uobis suspiciones uestras. igitur, sicuti supra diximus, in hac causa quicquid asperere fieri potuit, dum illa res in origine reuocatur, ad principes uestros pertinere monstrauius; unde est, quod catholicos quasi pollutos

10 appellas? an quia uoluntatem et iussionem dei secuti sumus amando pacem, communicando toto orbi terrarum, sociati orientalibus, ubi secundum hominem suum natus est Christus, ubi eius sancta sunt inpressa uestigia, ubi ambulauerunt adorandi pedes, ubi ab ipso filio dei factae sunt tot et tantae

15 uirtutes, ubi eum sunt tot apostoli comitati, ubi est septiformis ecclesia, a qua uos concisos esse non solum non doletis sed quodammodo gratulamini. quia unitatem deo placitam amauius, pollutos uocatis; quia Corinthiis, Galatis, Thessalonicensibus adsensum adcommodauius communio-

20 nemque coniunximus, pollutos uocatis; quia furtiuas uobiscum non legimus lectiones, pollutos uocatis — aut negate uos alienas lectiones legere, si potestis. ut quid audetis epistulas ad

1 ad om. CG aliquot B 2 societatem CG 3 de nescio quo
 —suspiciones uestras igitur (u. 6) om. RBvb primato (o exp. et
 e s. l. scr. m. 1) C 7 sicut G 8 in origine (e prius corr. in i m.
 2) C uocatur RBvb 9 monstrauius RB 11 sociari CBGv,
 sociati (t corr. ex r) R 14 filio dei om. RBvb totae tantae v
 (tot ac tantae Cochl.) 15 ubi cum eum sunt CG (cum lineol. subscr. not.
 in G) eum sup̄ totj sunt ap. (sic) R, eum tote (ultim. e uel i eras.)
 sunt B 16 aqua uos BG concisos B 18 amauius] habemus RBv
 18, 20, 21 uocas RBvb qui v corinthiis (i s. l. m. 2) R, corinthi^{hi}
 (hi s. l. m. 2) C galatis^h (h s. l. m. 2) C, galathis B, gallathis G
 19 tessalonic. (h s. l. m. 2) C, thesalon. B adcommodauius (c s. l. m.
 2) R, adcommodamus (sic) B communionemque (sic) R 20 et
 quia CG uobiscum furtiuas CG 21 pollutos uocatis om. CGb uos
 non CG

Corinthios scriptas legere, qui Corinthiis communicare noluitis? ut quid ad Galatas, ad Thessalonicenses scripta recitatis, in quorum communione non estis? cum haec omnia ita esse constet, intellegite uos ab ecclesia sancta esse concisos et nos non esse pollutos. ubi est ergo, quod tibi ⁵ putas Aggaeum prophetam posse succurrere? igitur altaria et uasa supra memorata et in manibus uestris iamdudum fuerant et in nostris: si infamatis manus nostras, quare illic damnatis et uestras? sed dicitis lectum esse: quod tetigerit pollutus, pollutum est. fac aliquem pollutum esse, ut ¹⁰ possint ab eo tacta uideri polluta. esto, si solus sit tactus et non interueniat inuocatio nominis dei, quae et tetigerit pollutus, [polluta erunt] inquinari possunt, si de deo taceatur. nam si sit inuocatio nominis dei, ipsa inuocatio sanctificat, et quod pollutum esse uidebatur. denique cum ducenta et ¹⁵ quinquaginta turibula, quae sacrilegorum et peccatorum manibus portabantur, cum eosdem peccatores absorberet terra, remanserunt de manibus eorum excussa turibula. et dum dubitaret Aaron sanctus sacerdos, quidnam de his faceret, audiuit uocem dei dicentis; tolle Aaron haec uasa et fac ²⁰ inde laminas et pone in angulis arcae testamenti domini, quoniam, licet illi peccauerint, qui ea ferebant, tamen uasa illa sancta sunt, quia nomen meum

9 Aggae. 2, 14 15 cfr. Num. 16 20 Num. 16, 37. 38

1 scripta *B* corinthis (cfr. p. 147, 18) *R* 2 galathas *RB* (sed cfr. p. 147, 18), galatas *G* 4 esse post sanct. om. *G* 6 aggeum libri succurrere (re fin. add. m. 2) *R* et uasa] tua *RBv* 7 iamdudum—nostris si om. *RBv* 8 infamatus (a s. l. m. 2) *R*, infamatus *B* 9 tetigit *CG* (sed cf. p. 146, 14) 11 tactu (a s. l. m. 2) *R* esto] o *RB*, om. v sit om. *RB* 12 et non et (sic) *R* et post quae om. *CGb* tetigeritis (is exp. m. 1) *R* 13 polluta sunt *RBb* (quae uerba uncinavi glossematis exemplum) 15 esse putabatur *CG* uidebatur esse *B* cum C. Cta et L *R*, cum CC. et l^a *B* et om. *CG* 16 & 18 turabula (i s. l. m. 2) *R* 18 dum om. *Bv* 19 de iis d 22 domini om. *RBvb* peccauerunt *RBv* qui ea] quia *B* 23 et tamen *B*

illic inuocatum est, dicit deus. et utique plus est portare quam tangere. ergo iam liquido apparet ex inuocatione nominis dei posse aliquid sanctificari, etiam si peccator inuocet deum; non enim tantam uim potest habere tactus, quantam
5 habet diuini nominis inuocatio. nam et uos, qui uobis de uestra sanctitate praesumitis, dicite, si tactus sanctificat aut inuocatio. utique inuocatio, non tactus; aut si de solo tactu praesumitis, tangite tabulam, lapidem, uestem: uideamus, an sancta esse possint, si de deo taceatur.

10 4. Iam illud quam stultum, quam uanum est, quod ad uoluntatem et quasi ad dignitatem uestram reuocare uoluistis, ut uirgines dei agere paenitentiam discerent, ut iamdudum professae signa uoluntatis capitibus postea uobis iubentibus immutarent, ut mitellas alias proicerent et alias acceperant.
15 primo dicite nobis, ubi uobis de mitellis aliquid mandatum est. uirginitas enim uoluntatis res est, non necessitatis. denique stabularius ille Paulus apostolus, cui confossus peccatorum uulneribus populus commendatus est, duos denarios, quos erogasset, acceperat, duo scilicet testamenta, haec per
20 doctrinam quasi sumptus impendit, docuit, quomodo coniugales christiani debeant uiuere: de quo cum quaereretur, quid de

16 — p. 150, 8 cfr. Fulgent. Rusp. ad. Monim. 2, 13 (193 Mgn.)
18 cfr. Luc. 10, 34. 35

1 illuc *RBv* dic. dominus *CG* 2 iam aliquid (a *del. et o supscr.*
m. 2) *R*, aliquid *v* (*corr. Cochl.*) 4 possunt habere *v* quantam (*n*
in ras.) *C* 7 si (*s. l. m. 2*) *R* 9 sed de *B* 10 illud quod st. *B*
est *om. vb* 11 uoluistis (*in ras.*) *B* 12 uirgi (*sic*) *B* agerent...
discentes (dicentes *m. 1 B*) *RBv* agerent (*om. discentes*) *b* 13 postea]
imposita *Casaub.* acceperant postea uero uobis *v* uobis] uero *RB*
uobis iubentibus *om. C* 14 m. alias] m. aureas *RBv* et *om. RBvb*
acceperant *d* 15 dicite nobis *om. RBv*, dicite ubi *b* aliquid
de mitella *RBvb* 16 uirginitas enim—aut cogit (*p. 150, 8*) *Optati uerbis*
usus adfert Fulgentius l. l. non necessitatis *om. B* 17 ille
apostolus Paulus *sic apud Fulgentium* confossus (*o s. l. m. 2*) *C*
peccatoribus in uulneribus *B* 18 est *om. RBvb* 21 debent *v*
a quo *edd. (praeter Fulgent.)* de quo ipse cum *CG*

uirginibus praeciperet, respondit de uirginibus nihil esse
mandatum. confessus est se duo testamenta, hoc est duos
denarios erogasse: expliciti erant quodammodo sumptus, sed
quia, qui saucium commendauerat, promiserat se redditurum,
quicquid in curam amplius erogasset, post inpensos duos 5
denarios non praecepta, sed consilium erogat Paulus ad
uirginitatem; nec impedimento est uolentibus nec nolentes
inpellit aut cogit: qui dederit uirginem suam, bene facit,
et qui non dederit, melius facit. haec sunt uerba consilii
nec ulla sunt praecepta coniuncta, uel de qua lana mitella 10
fieret uel de qua purpura pingeretur. non enim hoc panno
potest uirginitas adiuuari, non inde concupescuntur aestus animi,
quos interdum aetas accendit, non inde subleuatur mens, quae
nonnumquam desideriorum ponderibus premitur. nam si ita
esset, non una sed plurimae uirginis capiti inponerentur, 15
ut, quotienscumque animum carnis desideria pungerent, contra
inpugnationem mentis mitellarum numerus dimicaret. res
inuenta est ad signum capitis, non ad remedium castitatis.
denique talis pannus ueterari et rodi et perire potest; et
tamen uirginitas, si inlaesa sit, sine mitella tuta esse potest. 20
spiritale nubendi hoc genus est. in nuptias sponsi iam uene-

2 cfr. I Cor. 7, 25 8 ibd. 38

1 praeciperet respondit *om. RBv* respondit sibi *b* sibi de uirg.
Fulgent l. l. de uirgin. *om. RBv* 2 mandatum confessus est. Sed duo *v*
se (*s. l. m. 1*) *C*, sed *RB* 3 quodammodo *R* 4 quia *om. CG et*
Fulgent. l. l. sanctum saucium *v* (sancto uel sano *coni. Cochl.*) 5 in
cura *CG et Fulgent. l. l.* amplius (*ius in ras.*) *C* 6 erogabat...
ad uirgines *CG* 7 est uoluntatis *RB*, est uoluntati nolentes *v* (*Cochl.*
i. mg. addo neque) 8 dederit inquit *CGb* uirginitatem *RB* 11 fieret
aut *RB add.* de purpura *G* panno hoc *RBv* 12 non
enim inde *b* concupescuntur *CG* 13 quos (*s. corr. ex*
d) *B* aestas *Rv*, estas *B*, (*corr. m. 2 i. mg.*) *G* 14 praemittitur
(*sic*) *R* 15 uirginali capiti *CG* capitum (mitellae *add. Cochl.*)
ponerentur *v* 16 an/mum (*sic*) *B* desideria carnis *CG* 17 mentis
om. v 18 capiti *v* 19 ueterari] et errare *libri d*, deturbari *vb*,
usu ueterascere *coni. Zycha*, ueterari *scripsi* (cfr. *Rönsch Ital. p. 169*)
20 tamen] *non* (*sic*) *R*, *om. B* 21 uenerat *RB*

rant uoluntate et professione sua; et ut saecularibus nuptiis se renuntiassent monstrarent et iunctas spiritali sponso, soluerant crinem: iam caelestes celebrauerant nuptias. quid est, quod eas iterum crines soluere coegistis? quid, inquam, quod ab ipsis per
 5 uos exacta est secunda professio? quis est alter spiritalis sponsus, cui iterum nubarent? quando mortuus est, cui nupserant, ut iterum nubant? nudastis denuo capita iam uelata, de quibus professionis detraxistis indicia, quae contra raptores aut petitores uidentur inuenta. in mitella indicium est uoluntatis,
 10 non castitatis auxilium: ut rem iam deo deuotam nec, qui sponsabat, perseueret petere aut ne raptor audeat uiolare. signum est ergo, non sacramentum. inuenistis igitur huius modi uirgines, quae iam spiritaliter nupserant, quas secundas coegistis ad nuptias, et ut crines iterum soluerent, imperastis.
 15 hoc nec mulieres patiuntur, quae carnaliter nubunt. ex quibus si alicui maritum post matrimonii orbitatem mutare contigerit, non repetitur temporalis illa festiuitas, non in altum tollitur, non populi frequentia procuratur. detraxistis igitur non capitis ornamenta, sed, ut supra diximus, melioris uoluntatis indicia.

1 iam uoluntate *B* ex professione *v* tua (s. s. l. m. 2) *R*
 2 monstraret *R*, monstrare *B* et iunctam (sic) *B*, i. mg. adp. m. 2 *R*,
 om. *CGvb*, et iunctas *d* 3 crimen (corr. m. 2) *R* crinem] temere *v*
 (corr. *Cochl.* crines) nuptias celebr. *CG* 4 & 14 cogistis (e s. l.
 m. 1) *B* 5 professio secunda *vb* est post quis om. *G* 6 est om. *B*
 7 nudatis *CG* 9 mitellam (sic) *R*, mitellam *B* est om. *CG* uoluntatis
 (n in ras.) *C* 10 auxilium est *CG* utrum rein (sic) *R*, om. *B*
 iam dum (s. s. l. m. 1) *R* deuotam an quis (ec s. l. et puncto a del.
 m. 2) *R* ut cum iam dum deuotam an quis *v* (*Cochl.* coniec. ut eam
 iam dum, deuotam ne qui) nec quis *B*, ne qui *b* 11 sponsabat
 repeteret aut *CG* uiolare auderet *CG* 12 non sacramentum inuen.
 igitur om. *G* sacramentum uirginitatis. Igitur con. *Dup.* ergo
 huiusmodi *C* 13 quasi secundas (que si sec. *B*) libri, quas scripsi
 secundo *v* 14 in nuptias *CG* et om. *RBvb* 16 maritum maritu
 marit (sic) *B*, post m. orbitatem om. *RBvb* orbitate *G* 17 illa
 temporalis *vb* 19 melioris *CG* (cfr. supra I Cor. 7, 38), bonae
 uoluntatis *RBvb*

iam consecratos deo sparsistis inmundis cineribus crines, iussistis etiam salsa aqua perfundi. et utinam uel id, quod tulistis, uelociter reponeretis: produxistis moras, ut retractae in pristino habitu aliquae diutius remanerent, retractis signis, quibus se iamdudum contra petitores et raptores munierant. 5 qui cum uiderent praescriptionem sibi iamdudum obpositam a uobis esse sublatam, de sponsis raptores effecti sunt: nec uisus est sibi unusquisque peccasse, dum talem rapuit, qualem uiderat, quando, ut uxorem acciperet, postulabat.

5. In hoc genere quanta damna fecistis deo, quanta lucra 10 diabolo procurastis! conflastis inpie calices, crudeliter confregistis et inconsulte rasistis altaria; puellas miseras non sine obprobrio, ut secundam mitellam acciperent, coegistis, cum de prima in lectione recitari non possit. et illud praetermittere nequeo, quod nec deo est placitum nec a uestris cul- 15 toribus excusari nec ab aliquo homine defendi potest. per iudicia saecularia et leges publicas diuinae legis instrumenta executione officiorum a plurimis extorquenda esse duxistis, uolentes soli habere, quod pax in commune possederat. non uereor christianus dicere, quod uobis postulantibus gentilis 20

1 consecratos (a s. l. m. 2) R, consecratas Bvb aspaersistis (ae ex a corr.) R, aspersistis Bvb inmundis - iussistis om. RBv 2 perfundi] Cochl. coniec. perfudistis id om. CG 3 uelociter reuocare (reuore B) uelletis RBvb produxistis] interposuistis RBvb, protraxistis d retroactae CG 4 detractis coniec. Cochl. 5 petitores raptoresque CG murauerant CGv (munierant Cochl.) murauerant (ni s. l. m. 2) R, munierant B 7 reptores (a s. l. m. 1) C 8 rapit CG 9 acciperet (tadd. m. 2) R postolabat (u. s. l. m. 2) R 10 tanta damna RBvb fecisse RB 11 conflatis (s s. l. m. 1) C ac crudeliter confregistis (om. et) inconsulte CG crud. fregistis RBvb crudeliter om. d 13 obprobriom (sic) R secundum (u fin. corr. in o m. 1) R, secundo B secundas mitellas CG 14 cum de prima - non possit om. b in om. RBv de prima lectio (= scriptura) Casaub. 17 diuina elegis (coniunx. m. 2) C 18 exsequione (sic) . . . a plurimis (m. rec.) C extorq. . .] eripienda esse dixistis RBvb 19 haberi v in communione edd. possiderat (e s. l. m. 2) R 20 uerear G postolantibus (u s. .m. 2) R

executio non potuit ignorare: uelamina et instrumenta dominica extorsistis, quae iamdudum fuerant in commune possessa; extorsistis cum codicibus pallas; iudicio superbiae uestrae utraque arbitrati estis esse polluta. nisi fallor, haec omnia
 5 purificare properastis: lauistis procul dubio pallas; indicate, quid de codicibus feceritis. in omnibus iudicium prouidentiae uestrae debet esse aequale: aut utrumque lauate aut utrumque dimittite. quodsi aliter facias, corrupisti diligentiam tuam; pallam lauas, codicem non lauas: si in una parte
 10 bonum est, in altera malum est. non potes negare offendere te in una, si in altera promereris, et si gaudes, quod in una uidearis religiosus, debes et plangere, quia teneris in altera parte sacrilegus.

6. Iam illud quale est. quod in multis locis etiam parietes
 15 lauare noluistis et inclusa spatia aqua salsa spargi praecepistis. o aqua quae dulcis a deo creata es, super quam ante ipsos natales mundi sanctus spiritus ferebatur. o aqua, quae ut purum faceres orbem, lauisti terram! o aqua, quae sub Moyse, ut naturalem amaritudinem perderes, indulcata ligno tot popu-
 20 lorum pectora suauissimis haustibus satiasti! restabat tibi

17 cfr. Gen. 1, 2 19 cfr. Exod. 15, 23—25

1 executio] excusatio *RBv* uelamina] uolumina *coniecit Cochl. et probauit Casaub.* strumenta *RBv* (instrumenta *Cochl.*), ins/trumenta *C* (sed cfr. p. 30, 1) 2 extorxistis *B* quae iamdudum—extorsistis *om. CG* in communione *RBvb* (cfr. p. 152, 19) 3 extorcistis *B* id est cum codic. *CG* pallas] pallia *propos. Casaub.* (cfr. *Victor. Utic.* 1, 39; 2, 18) 4 omnia *om. RBvb* 5 lauisti (s. add. m. 1) *B* sine dubio *CG* 6 prouidentia (e s. l. m. 1) *B* 7 laua... dimitte *RBvb* 8 facis *CG* corrup.] concupisti *RB*, concupisti, diligentia tua p. v 9 codicem non lauas *om. RBv* 10 est ante in *om. vb* in alteram *B* non potest negari offendi v offenderis in una *RB* 11 in unam *G* in alter *B* promereris] praemereris (re del. m. 2) *C* pre meris *G* 12 uideris esse *CG* 14 et parietes v 15 inclusa] in causa *RBv* (*Cochl. coniecit* sine causa) aqua *om. RBv* 16 dulcis quae *CG* creata est *codd.* supra quam et ante *CG* ipsius natalem *RBvb* 17 spiritus sanctus *B* 18 lauisti terrarum: ravidam gentem *CG* moysen *RB*

post promotionem non leuiter degradari. praesentia Moysi in te amaritudo moritur et a scismaticis hodie cum catholicorum turba dulcedo tua uexatur. pares patimur bellum, pares expectamus uindicem deum. dic, frater Parmeniane, quid nobis fecerat locus, quid ipsi parietes, ut a uobis ista paterentur. an quia illic rogatus est deus? an quia illic laudatus est Christus? an quia illic inuocatus est spiritus sanctus? an quia uobis absentibus illic prophetae et sancta euangelia recitata sunt? an quia illic fratrum iamdudum litigantium concordauerant mentes? an quia unitas deo placita in qua habitaret, inuenerat domum? indicate, quid illic lauare potuistis. si catholicorum uestigia et in uico et in platea calcuimus, quare non omnia emendatis? nam et fouendorum corporum causa eadem nos et uos lauacra pariter abluerunt et ante uos frequenter nostrorum loti sunt multi. si post nos purificanda putatis omnia, lauare et aquam, si potestis; aut si uestigia, ut supra diximus, nostra uobis uidentur esse polluta; sufficeret terra; ut quid et parietes lauare uoluistis, in quibus humana non possunt poni uestigia? parietes non calcare, sed tantum uidere potuimus. si et quod tangit aspectus, lauandum esse censetis, cur cetera dimisistis inlota? uidemus tectum, uidemus et caelum, haec a uobis lauari non possunt. illa lauando promeriti estis deum, ista non lauando inexpressibile uidemini incurrisse peccatum. cum igitur alibi quasi diligentes uideri uultis, alibi neglegentes estis inuenti — si tamen dili-

1 praesentia] prece antea coni. *Casaub. Exod. 15, 25 adferens* 2 et ab CG scismaticis (s. l. m. 1 s) B 4 uindicem] iudicem CG dicite RBvb 5 a nobis om. RBvb 7 illuc inuocatus R est χ (sic) B 9 illic iamdudum fratrum CG 10 concordauerunt B 11 habitabat vb 12 plateis CG 14 nunc pariter habemus et ante CG 15 si om. Bv 16 ausi (t s. l. m. 2) C 17 dixi RBvb esse uidentur vd, nostra esse nobis uidentur b 18 ut om. RBvb, ut qui CG 21 censeritis B in lota G, in lota B uidimus t. uidimus RB 22 tectum] tecum B 23 si illa (illam) C, G estis promeriti CG deum] dominum RB ista] illa CG 24 diligentes essetis inuenti (cetera desunt) RBv

gentia dicenda est stultitia et, ut uero nomine appellem, uanitas uestra: nisi forte quia hoc faciendo in pauorem misistis populos inperitos, ut, quia lota est columna, lauarentur et corpora. si in his rebus consilium latet, miseros subtiliter
 5 deceptistis; si talis res sine consilio gesta est, manifesta est uestra hebetudo. haec uos stulte fecisse et a uobis seducti cognoscunt nec uos ipsi negare poteritis.

7. Quid referam etiam illam impietatem de uestra coniuratione uenientem, quia ad hoc basilicas inuadere uoluistis, ut
 10 uobis solis cimiteria uindicetis non permittentes sepeliri corpora catholica? ut terreatis uiuos, male tractatis et mortuos negantes funeribus locum. si inter uiuentes certamen fuerat, odia uestra uel mors aliena conpescat. iam tacet, cum quo paulo ante litigabas; quid insultas funeri? quid impedis
 15 sepulturae? quid cum mortuis litigas? perdidisti malitiae fructum. et si corpora non uis in unum quiescere, animas tamen in uno apud deum positas non poteris separare.

8. Omnia denique, quae a uobis geruntur, ex toto narrari non possunt, sed tamen concedantur uobis, qui erroris huius
 20 magisterium possidetis. iam et de uestris silere quis posset, de illis scilicet, quos aut factione aut subtilitate, ut uestros faceretis, seducere potuistis, non solum masculi sed etiam feminae: ex ouibus subito facti sunt uulpes, ex fidelibus perfidi, ex patientibus rabidi, ex pacificis litigantes, ex simplici-
 25 bus seductores, ex uerecundis inpudentes, feroces ex mitibus, ex innocentibus malitiae artifices. post quod ad uos delapsi

1 dicenda est] dici potest *CG* appelletur *RBvb* 2 in pauore *libri*
 3 lauarentur (*sic*) *B* 4 misericors *B* 7 poteriti (*s add. m. 1*) *B*
 8 et illam *CG* 9 qui *C* inuadere uoluistis (*e uo ex correctura m. recent.*) *C* 11 terreretis *RBv* tractastis *RB* 12 fuerat certamen *edd.*
 14 litigebas (*corr. m. 1*) *R* imputas sepulturae *v* 15 sepulturam *edd.*
 (*cf. Rönisch Ital. 413*) litigabas (*sic*) *R* perdis *CG* 17 tamen in
 unum *Cochl.* 19 sed concedatur (*om. tamen*) *RBvb* 20 possit *C*
 21 et de illis *v* 22 faciatis *v* et non solum *CG* 23 ex hominibus *v*
 factae *C*, facte *G* 24 rabidi (*b corr. ex u m. 2*) *C* 25 ex mitibus
 feroces *CG* 26 post quot *B* delapsi sunt aut delapsi (*sic*) *v*

sunt aut delapsae, dolent alios ibi esse, ubi nati sunt; bene stantes in lapsus suos inuitant; si scirent se gloriam consecutos, felicitate sua tacite fruerentur. nunc autem perditos transitus suos consolari cupientes, ceteros ut similiter labantur, inuitant et residentes in sinu matris ecclesiae quasi pigros 5 et tardos accusant. his enim uerbis loqui non erubescunt: 'Gai Sei uel Gaia Seia, quamdiu te tenes?' hoc est dicere: iam meum sequi debes errorem, iam debes deserere ueritatem. [quam diu te tenes? hoc est dicere:] imitare lapsus meos, imitare transitus turpes. quamdiu fidelis uocaris? iam fidem 10 desere, iam paenitentiam disce: uos estis aucupes, et illi aut illae sunt aues. sed quia non est unum aucupum genus: alii sunt, qui arte simplici altis fundatas radicibus in faciem nemoris diffusas arbores petunt, ubi aues simplici uolatu naturalibus ramis insidunt; non illic numerantur fraudes, non 15 artificiosa consilia; ars una est et sola capiendi peritia. illi nos aucupi similes dico, qui post discessum noctis ante lucis aduentum non aliorum more naturales uadit ad arbores. sed ipse arborem portans futurum nemus stringit in fascem aridam arborem nullis radicibus fultam multiplici fraude componit. 20 cui adulterinos inserit ramos, et quae suas iamdudum succisa perdiderat, alienas accipit frondes. alias aues clausas portat in cauea, euisceratas alias ad imaginem uiuentium, olim ex-

3 fruentur *B* perdit *v*, perdit *b* 4 labentur *RB*, labantur (*b ex u corr. uidetur*) *C* 5 inuitat (*corr. m. 2*) *C* in sinum *CG* ut quasi (*sic*) *R*, ut quasi *v* 6 enim] etiam *C* erubescunt (*corr. m. 2*) *R* 7 Gaisei uel Gaiseia (*sic*) *R*, gaisei uel gaiseia *CG* (*i. mg. nonnulla erasa, ex quibus exstat gaiseia G*), gasy ul gasya (*sic*) *B* 8 iam meum—est dicere *om. RBv* 9 quam—dicere *uncinavi* imitari (*corr. m. 2 hic et ante transitus*) *R*, 9 & 10 imitari *B* 10 transitus *B* fidei quo caris (*corr. m. 2 uel 3*) *G* uoceris *RBv* 12 aucupium *R*, aucupii *CG* 13 altis fundatas—aues simplici *om. RBv* 16 peritia *om. RBv* illius peritia. Uos *CG* 18 naturalis *CG* 19 stringit fasce in ar. *v* 21 cui (*i corr. ex m*) *B* adulteri nos *G* succisas *CG* 22 accepit *RBv* portant *R*, portant *B* 23 in caueis *CG*, incaua (*corr. m. 1*) *B* euisceratas *G*, et uisceratas *Bv*, uiscerata (*sic*) *b*

tinctas fallacibus ramis quasi uiuentes inponit. aliae latent in caueis, aliae quasi uiuentes uidentur in ramis. iungitur una geminata fraude calliditas, et ut decipi uiuarum uolantium simplicitas possit, quas mortuas esse constat, uidentur
 5 tendere colla cum uocibus, et quae latent in carcere suo, quasi de gutture cantant alieno. inter alterius imaginem et alterius uocem dolus unus operatur: captivae liberas capiunt et mortuae uiuentes occidunt. tales sunt, quos aut rebaptizatione aut paenitentia saucias, ne soli aut solae perisse
 10 uideantur, alios uel alias secum perire magno studio et labore contendunt.

1 uiuentes (en *in ras.*) C 3 uiuarum] auium CGb 4 quas mort
 (uel mori) uas (*ligat. m. 2*) C, quasi moriuas (i *corr. in t m. 1, ut uidetur*) G 5 et (*corr. m. 2*) R, ut B 6 de gutturæ R cantent RB 9 sociastis RBb, saciastis v solę R, sole B 10 labore et studio vb 11 contendunt] EXPLICIT LIBER SEXTVS R fol. 58^b, EXPLICIT LIB VI^{ms} (*inter LIB et VI capitis humani forma ridicule depicta est*) C fol. 7^a, EXPLICIT LIBER SEXTVS B fol. 60^a 1, (*rubr.*) G fol. 57^b, Finis v (*haec sunt ultima Optati librorum in v*)

LIBER SEPTIMUS.

1. Post traditores ostensos et sanctam ecclesiam demonstratam, post repulsas quas ingerebatis calumnias et post peccata uestra, quae a deo increpari meruerunt, ordine suo et iteratio sacramentorum et praesumptiones uestrae et terrores ostensi sunt. iam responsorum dictorumque nostrorum finis esse debuerat; sed quoniam post inuidiae siluam securibus ueritatis abscisam uideo adhuc uestras uel uestrorum

INCIPIIT LIBER SEPTIMVS (*rubr.*) *R fol. 58^b*, INCIPIIT PRAEFATIO *C fol. 7^a*, Incipit liber septimus *B fol. 60^a 1*, Incipit praefatio *G fol. 57^b*. additur huius libri argumentum, a quo incipit *A fol. 4^a cp. primum et secundum fere totum continens, in ARBG idemque exhibetur in P fol. 244^a*: In hoc nouissimo (Septimus [*rubr.*] nouissimo *P*, in hoc *om. PRB*) libro hoc est septimo (hoc e. sept. *om. CG*) continentur (continetur *P*, continent * * *A*, *om. RB*, sed postea add. post demonstrati) traditores, qui in primo libello (libell. *A*, libro *CG*) sub nominibus (* * b nominib [*sic*] *A*) suis et locis et confessionibus sunt (confession * * * * * nt *A*) demonstrati (dem * * s/trati *A*, demonstrati continetur *RB*), non (*om. CG*) graue (grauem *P*) peccatum habuisse (i *eras. A*), qui necessitate, non uoluntate peccauerint (uoluntate pecca * * * * nt *A*), bono unitatis etiam tales in communione (in com * * * * * ne *A*) recipi potuisse (potuissent *A*, etiam tales—recipi potuisse *interciderunt in CG*). EXPLICIT PRAEFATIO FELIC * * E * (i q. feliciter) et uersu sequenti LEGAS (quod uerbum cum tribus lineis proximis—ingerebatis calum *rubr.*) *A*, INCIPIIT LIBER VII *C*, Incipit. Liber. Septimus. Sancti. Optati. (*rubr.*) *G* 2 ostensos (h *suprasc. m. 2*) *C* demonstrata *A*, demonstratā (~ *m. 2*) *C* 3 ingeratis *G* calunias *B* 4 peccata . . . a do+crepari *A* or+ne suo *A* 5 iteratio] ratione *R*, ratio *Ab*, traditione *CG*, oratione *B* (*corr. Dupin.*) sacramentorum *A* presumptiones (s *fin. add. s. l. m. 1*) *B*, rac+onis (*sive rae.*) *A* errores *ARBb* 6 sunt uel sint *A* dic+umque (*membr. perforata*) *A* 7 securi/b+ *A* 8 uideo (o minus clare scr.) *A* ues/tras *A* uel uestrorum *om. b*

prouocationes pullulare, quas uos audio dicere, ad unam
 communionem non oportuisse quaeri, cum filios traditorum
 uos esse constiterit, ad ea pauca respondeam. reuera suffi-
 ciebat sibi ecclesia catholica habens innumerabiles populos
 5 in prouinciis uniuersis, sufficebat et in Africa, licet in paucis;
 sed deo uestra separatio non placebat, quoniam diuulsa fuerant
 unius corporis membra et contra uoluntatem dei fratres a
 fratribus errabatis. quamuis domesticum iudicium in parenti-
 bus uestris operatum sit, ut ultro recederent, qui pro admissa
 10 traditione abici debuerant, nullum iudicium celebratum est,
 sed sententiae est operatus effectus. pellendi fuerant post
 traditionem, de qua sibi in concilio Numidiaei confessi sunt;
 sed ne inuidia esset, excusata est iudicandi seueritas, dum
 maiores uestri ultro inuenerunt de reatu consilium, ut cooperto
 15 crimine suo quasi superbi discederent, quibus et dolere et
 erubescere debebatur. illi namque si illo tempore bono pacis
 unitatem facere debuerant, etiam et ipsi ab ecclesia non
 fuerant repellendi, in quibus necessitas excusauerat uoluntatem.
 non enim aliqui illorum sponte tradiderant aut hoc peccatum
 20 cum ceteris delictis poterit coaequari. quicquid enim deus
 fieri noluit, ore suo prohibuit, quo modo dixit: non occides,
 non moechaberis, et cetera. potuit etiam hoc prohibere,

21 Exod. 20, 13. 14

1 prouocationes (ti in ras.) C, prouocones A pullulare posse
 quibus potestis dicere RBb (quas—audio om.) 2 uenire non oportuisse
 (om. quaeri) RB 3 constiteot A suffi/ciebat A 4 ecclesiocatholica
 (a principale eras.) A catotholica (to expunx. m. 2) C, om. b 9 opera-
 tum est A reocederent A admissio A 10 traditionis culpa RB
 debuerunt A 11 est om. B 12 consilio (c uel a s. l. m. 1) B 13 ne
 in inuidia essent G, (in s. l. m. 2) C, inuidiae essent b est] et RB
 iudicando G saeueritas (a prim. eras.) A 14 de re (ligat. B)
 actum RB concilium B 15 doleret R, doleret B 16 illorum temp. A
 bono pacis unitatem facere debuerant (unitas fieret ARB) et si (e. s.
 om. CG) ad ecclesiam libri; interciderunt itaque in omnibus libris
 etiam et ipsi—quamquam etsi illorum (p 163, 26), quae Balduin. in II.
 edit. (p. 69 a—71 b) ex Tiliano quodam codice deprompta hoc loco inseruit,
 Dupin. in appendicem reiecit spuria plerisque probatas. sed cfr. praefat.

quod a parentibus uestris admissum est; sed quoniam aliud est, quod facit animus, aliud est, quod operatur euentus, quicquid de uoluntate potest ab homine fieri, hoc meruit prohiberi; quicquid necessitas peccat, non potest magnis uiribus accusari. denique uoluntas habet poenam, necessitas ueniam. homicida, scelus dum nemo cogit, potest et facere, potest et non facere; adulterium moechus, dum de foris nemo compellit, potest admittere, potest et non admittere, et cetera huiusmodi, in quibus liberum habetur arbitrium. ideo prohibita dum geruntur, iudicio destinantur, non interdicta dum aliqua necessitate fiunt, forte facile dignetur ignoscere, qui noluit prohibere. denique delictum, hoc quod quasi capitale potuit obi i parentibus uestris, si illo in tempore nudarentur aut in iudicium uocarentur, possent sibi exemplo non uno succurrere, ubi primis temporibus aut tabulae legis fractae aut libri traditi esse leguntur uel incisi et incensi, et nemo damnatus est. si, ut supra dixi, parentes uestri illo tempore nudarentur, si accusari potuissent, sine dubio dicerent se nihil amplius fecisse a Moyse legislatore, quamuis non sibi similent sed inter se repugnent necessitas et uoluntas, cum eodem nomine legis parentum uestrorum et Moysi una fuerit causa. possent dicere parentes uestri illud se de necessitate fecisse, quod Moyses prior fecerit de uoluntate. qui cum populo indignaretur, non considerauit, quia deus digito suo scripserat — et plus est, quod scriptum est in caelo, quam quod in terra, et non est unum, quod fecit dei digitus et quod scripsit calamus humana manu compositus. Moyses ferebat, quod per nubem acceperat, et parentes uestri traderunt, quod data mercede confecerant. recte se parentes uestri defenderent docentes capitale crimen non esse, si id fecisset unusquisque eorum magno metu perterritus, quod Moyses fecisset iratus. et non legimus dominum indignatum esse Moysi nec uindicasse confractas tabulas, quas manu sua perscripserat, nec peccator appellatus est nec punitus. sic lex

a deo profecta est, ut aqua de fonte dilabatur aut poma, quae de arbore salua radice carpuntur. non perit, quod erogatum est, si in origine sua saluum est. denique Moyses post tabulas sparsas legis et comminutas non damnari meruit et Sina
 5 postea montem reuocatus ascendit et loqui cum deo iterum meruit et secundum legem innouatam accepit, quam prodiit titulus libri, qui Graeco uocabulo deuteronomos scribitur. ecce non perit in lege, quod saluum fuerat in origine. sed ne cui uideatur Moyses habuisse meritum, ut de conloquio
 10 quandam apud deum fiduciam et ideo deum non iratum esse, et hoc si ita esset, semper amicitia meritum suum et fructum exigere debebat: quare in eum postea uindicatum est, quod offendit? nonne ut ostenderetur leue fuisse illud, quod iratus admiserat? lex in deo sana fuit, et postquam ab homine cum
 15 tabulis lapideis fracta est; deuotio quae ab homine debebatur, ubi exhibita non est, Moyses illam poenam meruit, ut medio itinere moreretur, ne terram promissionis intraret, unde constat non magnum peccatum posse computari, quod in praesenti exemplo potuit inpune committi. haec si a parentibus uestris
 20 dicerentur, quis eis communionem negare potuisset? quid? si et illa consequentia exempla proponerent, in quibus legitur, innouata lex cum haberetur in arca et populus Israhel in proelio uinceretur. lex quae in arca consilio populorum in hostes adlata est, quae ab ipsis presbyteris et ceteris filiis
 25 Israhel defendi non potuit, et inimicis est tradita, dum minus est reportata: tradita lege qui adferendam dixerant, fugerunt timidi et non leguntur postea in uindicta aliquid passi. si a parentibus uestris haec ratio redderetur, quis eos a communionem sua repellere potuisset? quid? si nec illa exempla tacuis-

5 cfr. Exod. 34, 2; Deut. 10, 1 16 cfr. Num. 20, 12; Deut. 1, 37
 22 sq. cfr. I Reg. 4, 3—11.

1 perfecta b 4 cum non damn. scr. Casaub. meruisset (om. et) b
 6 prodidit coni. Casaub. 13 non ut b 14 sana] malim sancta cfr.
 Rom. 7, 12 15 facta b facta est deuotio qua coni. Casaub.
 16 illa poena b 18 praesenti] praeceptis b 19 patuit b

sent principes uestri, quibus legitur Baruch librum legis, quem ex ore Hieremiae prophetae exceperat, tradidisse scribae Iudin et a principibus regis iussum esse, ut et ipse Baruch, qui exceperat, et Hieremias, per quem deus locutus erat, fugerent et laterent. Hieremias dictabat, Baruch tradidit, 5 fugerant ambo; ad Ioachim regem liber adlatus est, qui rex cum ante se pro qualitate temporis frigidi arulam habuisset ardentem et librum a Iudin scriba recitatum non libenter audiuisset, subinde concisum minutatim ignibus inponebat. et non iratus est deus uel Hieremiae, qui fugerat, uel Baruch, 10 qui cum eo fugiens tradiderat; quibus si deus iratus esset, ad prophetam aliquem alterum loqueretur; non ad alterum, sed ad ipsum Hieremiam locutus est. sic enim legitur: et factus est sermo domini ad Hieremiam, postquam conbussit rex capitulum libri et sermones, quos 15 scripsit Baruch ex ore Hieremiae. dixit deus ad Hieremiam: accipe tibi chartam alteram et scribe omnes sermones tuos, qui tunc erant scripti in libro, quem conbussit Ioachim rex Iudae. ecce nec deus iratus est, nec qui arserat perit, nec Baruch punitus est, nec Hieremias 20 a deo contemptus est; unde apparet, quod in hac re grauis numquam fuerit culpa, quam numquam potuit sequi uindicta. si haec parentes uestri adlegarent, quis illos a communione reuocare potuisset? denique cum uideret deus et a Moyse legis tabulas fractas et arcam hostibus derelictam et post 25 traditionem Baruch librum legis et incisum esse et conbustum, indicauit prouidentiam suam et promisit se legem iam non in tabulis scribere nec in libris, sed in ipso interiori homine, hoc est in mente et in corde uniuscuiusque credentis, quomodo scripserat in corde Noe, Abrahae, Isaac et Iacob 30 et ceterorum patriarcharum, quos constat legitime sine lege uixisse. quam rem probat et beatus apostolus Paulus dicens: scripta non atramento, sed spiritu dei uiui, non in

18 Hier. 36, 27 & 28 33 II Cor. 3, 3

7 arulam] aridam b 28 non immutabilis scribere b

tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. post legem a Moyse fractam et a filiis Israhel hostibus delictam et offerente Baruch ad Ioachim regem et concisam et incensam ante tempora christiana, ubi postea melius scripturus erat, legem indicavit deus per prophetam dicens: quoniam hoc est testamentum meum, quod disponam domui Israhel et domui Iudae, et post dies illos, dicit dominus, dans leges meas in corde eorum et in mentibus eorum scribam eas. promisit hoc iamdudum et
 10 proxime reddidit temporibus christianis. ergo iam secundo loco est charta, secundo loco membranae. si a deo lex ibi scripta est, unde tradi non possit, ut parentes uestri, qui iam in trinitate crediderant, quamvis libros tradiderint, nec corda nec mentes tradiderint suas, in quibus deus legem suam
 15 scripsit, sicuti se scripturum esse promiserat: ubi est ergo, frater Parmeniane, quod dixisti penitus exustam a traditoribus legem? ecce nec penitus exusta est nec ex toto sublata, dum et in cordibus credentium manet et librorum milia ubique recitantur; unde apparet te parentes tuos, quamvis per ignorantiam, frustra accusare uoluisse. igitur si parentes uestri
 20 ad tempora unitatis occurrerent tot exemplis rationabiliter redditis et ipsi a communione repelli non possent, quanto uos, quos constat traditores non esse sed filios traditorum, cum patrum et filiorum et personae discernantur et nomina,
 25 inter quas personas si non sit communis culpa, non potest una esse sententia? quamquam et si illorum unitas fieret et si ad ecclesiam catholicam sponte uenissent — non sicut uos, quos non sine uoluntate dei adductos esse constat, ut rediretis, unde erraueratis, quamvis adhuc erretis — si ad
 30 catholicam, ut dixi, sponte uenissent, quia traditores fuerant,

5 Hier. 31, 33 (cfr. Hebr. 10, 16)

8 corda b 23 non traditores b 26 et ad (om. si) eccl. Casaub. et si
 (ligat.) A 27 ecclesiam (a eras.) catholicam A uenirent CGb
 (sed cfr. l. 30) 28 dei adiectos A, adiutos CGb 30 fuerunt CGb

de talibus recipiendis dubitarent forsitan nostri maiores; sed nobis laetandum est, quod tales usque ad nostra tempora minime durauerunt. ergo hodie negotium nouum est, dum uobiscum res, non cum illis agenda est. quamuis ab ipsis ad uos uideatur hereditaria macula esse transmissa, tamen in hoc titulo non potestis rei esse cum patribus uestris secundum iudicium dei, qui locutus est per Ezechielem prophetam dicens: anima patris mea est et anima filii mea est; anima quae peccat, sola punietur. quae res iam et antiquis saeculis, in ipsis natalibus mundi probata est, dum non pertinuit ad Seth, filium Adae, patris admissum. sed ne quis dicat alio loco scriptum esse dicente domino: mala patrum usque in quartam progeniem redditurum. illius sunt procul dubio ambae uoces, sed non ad unum populum sonat utraque. prima est per Moysen ad certum genus hominum, secunda per Ezechielem ad alterum genus hominum. cum sciret deus Iudaeos apud Pontium Pilatum professuros, ut dicerent: sanguis huius super nos et super filios nostros, de praescientia deus uidit pro magnitudine culpae parum fuisse, quod dicturi erant, et ut competentibus poenis lueretur offensio, ipsis Iudaeis comminatus est dicens se mala patrum usque in quartam progeniem redditurum. ergo haec uox ad solos Iudaeos specialiter pertinet, ceterum illa ad christianos, qua dignatus est promittere non uindicare in

8 Ez. 18, 4 12 & 21 Exod. 20, 5 18 Matth. 27, 25

1 forsā *RB* 2 letandum (a *add. m. 2*) *A* 3 negotium *om. RB*
 4 agendo *RB* 7 & 16 ezechielem *ACG* 8 fili *A* 9 anima (i
insert. m. 2) quae *C* queres iam *B* 10 in *om. CG* dum] nam *b*
 11 set (h s. l. *m. 2*) *R* filium de patris (*sic*) *RB* admissum (*sic*) *R*
 ne qui *ARB* 12 dicente deo *A* 13 in quarta *A* redditurum
 (urum in *ras. corr. ut uidetur m. 2*) *A* 14 diuio (u *alt. corr. in b*
m. 2 ?) *A* sonat (n *suprascr. m. 1*) *A*, sonant una quae *RB* 15 per]
 ad *RB* 16 cum] dum *RB*, sed cum *CGb* 18 nos et filios *B*
 19 praesentia *BG* (*sed cfr. p. 172, 25*), praesentia (ci *add. m. 1*) *A*
 uiderat magnitudinem *RB* 21 se *om. RB* 23 illam *A*

filios, si quid peccetur a patribus, nec in patribus si quid a filiis forsitan delinquatur. cum et temporibus Moysi sine cuiusquam poena lex iterata sit et arca testamenti ab hostibus ultro sit reddita et ab Hieremia deo praecipiente charta sit altera scripta: quare putatur apud maiores uestros solos capitale fuisse peccatum, in quo per tot exempla nemo damnatus est? nam si lex ideo data est, ut homines docerentur, non ut ipsa lex quasi pro deo coleretur, post factum patrum uestrorum nullum damnum passa est turba credentium; unusquisque eorum sub metu codices suos perdidit. nam lex, quae necessaria fuerat, ualet apud doctores populorum et cultores dei. bibliothecae refertae sunt libris; nihil deest ecclesiae; per loca singula diuinum sonat ubique praeconium; non silent ora lectorum; manus omnium codicibus plenae sunt; nihil deest populis doceri cupientibus, quamuis lex non magis pro doctrina quam pro futuro iudicio scripta esse uideatur, ut sciat peccator, quid pati possit, si minus iuste uixerit. denique scriptum est et legitur: quod iustis lex data non sit, quia unusquisque iustus ipse sibi lex est; et alio loco idem beatus apostolus Paulus dicit, quia lex non facit iustos, sed ipsa amat iustitiam. semper in omnibus rebus efficientibus effecta quaeruntur: uacat lex, quae efficit, si per compendium paratum est, quod efficitur. denique Abrahae non dictum est: crede, sed ultro credidit, in quo sine lege legis effectus inpletus est. non legitur: audiuit Abraham legem et credidit, sed legitur: credidit Abraham deo et reputatum est illi ad iustitiam. et primis temporibus Noe patriarcha nihil egit, unde iustus fieret, et iustus electus est, qui fabricata

2—5 cfr. Exod. 34, 28; I Reg. 6, 2 sq. Hier. 36, 27 sq. 18 I Tim. 1, 9 19 cfr. Rom. 2, 14 20 cfr. Rom. 3, 20; Gal. 2. 16 (?) 26 Gen. 15, 6 (cfr. Rom. 4, 3; Gal. 3, 6; Iac. 2, 23)

1 si q uid (*inter q et u lacun.*) *A* peccatur *C* in patres *A* 2 forsā (*cfr. p. 164, 1*) *RB* delinquatur] *sequitur alterum additamentum ex cod. Tiliāno in II. Balduina p. 72*—74** cum et temporibus —necessitas non uoluntas (*p. 167, 33*), *quod omissum in libris Dupinius in appendicem reiecit; sed cfr. praefat.*

arca feliciter in diluuiο nauigaret. longum est ire per singulos, qui sine lege inuenti sunt iusti. haec si a uestris parentibus suo tempore dicerentur, quis eos a communione sua repelleret? quid? si dicerent non debere silentio praeteriri, quod apostolus de extralegalibus ait: gentes, quae legem nesciunt, ea 5 quae legis sunt, faciunt; habent enim legem scriptam in cordibus suis. nam et multi probantur in lege peccasse et multi bene sine lege uixisse. lex et homo duae res sunt, sed pares esse non possunt: non enim homo factus est propter legem, sed lex data est propter homines. nusquam uideo 10 damnum inlatum deo, dum et origo legis apud eum manet. et postquam scriptura uestris parentibus tradita esse dicitur, nihil deest, omnia membra legis sana sunt, salua sunt, recitantur: nihil minus est de lege et docere et doceri cupientibus. an illud erat magis necessarium, ut occideretur homo, 15 ne scriptura aliqua traderetur? quid? quod nec homines occisi sunt et omnes scripturae non desunt. non est unum lex et deus. si pro deo moriendum fuerat, qui et resuscitare mortuos et reddere praemium potest, liber non traditus de duobus his nec alterum potest. impedit igitur necessitas uires suas. non 20 minus uidemus negligentiam frequenter operari, quam necessitas operata est. nam si membranae aut libri, quibus scriptura legitima continetur, in totum debent inlaesa seruari, quasi non damnantur aliqui negligentes, non est longe tradere a male ponere aut male ferre. alter in domo librum posuit, 25 quae domus incendio concremata est: damnetur, qui neglegenter posuit, si damnandus est, qui postulandum librum territus dedit. damnentur etiam illi, qui neglectas membranas aut libros ita posuerunt, ut eos domesticae bestiolae, hoc est mures ita corroserint, ut legi non possint. damnetur et ille, 30 qui ita in domo posuit, ut nimietate pluuiarum sic tecta aliqua stillicidia deliquarent, ut omnia humore oblitterata legi non

1 cfr. Gen. 6 5 Rom. 2, 14

4 qui si b 14 docere cup. b 20 impedit *Casaub.* 23 debet b
24 quasi] quare *Casaub.* 30 damnatur b

possint. damnentur et illi, qui ferentes libros legis temerarii se rapacibus undis fluminum crediderunt et se liberari cupientes scripturas in undis e suis manibus dimiserunt. ergo si scriptura una est, et hanc qui seruare non potuit, reus est; 5 alter undis tradidit, alter rosoribus bestiis dereliquit, alius stillicidio corrumpenda neglexit, alter metu mortis territus homo homini dedit; si unum est, quod ab omnibus admittatur, quare eligitur, qui damnetur, cum leuior culpa sit traditoris quam neglegentis? qui ante mures posuit aut sub stillicidio 10 reliquit, uoluntate neglegens fuit, et qui in fluuio perdidit, de temeritate peccauit; qui metu mortis aliquid tradidit, homo homini dedit; integrum erat apud dantem, integrum apud accipientem. si, qui accipit, flammis tradidit, peccatum magis accendentis est, non tradentis. haec si a maioribus uestris 15 dicerentur, quando illos repellere a nostra communione possemus? si etiam Antiochi regis tempora commemorare uoluissent, quibus omnes Iudaei coacti sunt, ut libros in incendium darent, et ita uniuersa scriptura data est, ut apex unus in aliquo libro minime remansisset? de Iudaeis illo tempore nemo 20 damnatus est nec a deo uel ab aliquo angelo in quemquam Iudaeum est ulla dicta sententia, quia peccatum fuerat imperantis et minantis, non populi cum tremore et dolore tradentis. qui Antiochus ne aliquid primitiuo populo nocuisse uideretur, statim prouidit deus, ut per unum hominem Esdras, 25 qui lector eodem tempore dicebatur, tota lex, sicut antea fuerat, ad apicem dictaretur. sic tyrannus Antiochus fructum malignitatis suae habere non potuit, dum praeter septem fratres et unum senioremem carnem suillam manducare detrectantes nullum Iudaeum occidit et lex perire non potuit. sic et parentes uestri 30 tempore suo nec ipsi occisi sunt et libri legis dominicae toti ubique recitantur, si parentes uestri, ut supra dixi, haec dicerent, quis illos in suam communionem non intrepide accepisset, ubi, ut dictum est, peccauerat necessitas, non uoluntas?

16 cfr. I Machab. 1, 59 24 cfr. I Esdr. 7 28 cfr. II Machab. 7

13 si quis b 24 Hesdam (sic) b

temporibus unitatis principes uestri, qui probantur ista fecisse, iam e uiuis excesserant uobis quasi hereditariam maculam relinquentes, quam prius deus a uobis prouidentia sua sic diluit, dum inter patres et filios, sicut supra diximus, separauit. igitur quia tradere peccatum est, uideant parentes uestri, quid in iudicio dei respondeant; uestrum tamen, qui ab aliis temporibus estis, peccatum esse non potest.

2. Inde est, quod uos iamdudum in communionem nostram uoluimus recipere, quia uos illo tempore non peccastis, sed principes uestri. nam peccator talis, quales fuerunt uestri maiores, si ad ecclesiam ueniat et necessitatis suae rationem ostendat, primo recipiendus est, deinde sustinendus pio sinu matris ecclesiae. nec quasi ex toto sanctus debet quis de altero iudicare, quia scriptum est in euangelio Christo dicente: nolite iudicare, ne iudicetur de uobis, maxime cum nemo ex toto sanctus poterit inueniri. nam si sunt, qui possint non habere peccata, mentiuntur in oratione dominica, si sine causa indulgentiam postulant dicentes deo patri: dimitte nobis peccata, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, cum Iohannes apostolus et omnium conscientias prodat et suam resignet his uerbis: si dixerimus, inquit,

15 Matth. 7, 1; Luc. 6, 37 18 Matth. 6, 12; Luc. 11, 4 21 I Ioh. 1, 8

1 adde temporibus *R*, (a *ultra mg. scr.*) *A* unitatis (em *s. l. m.*
2) *R*, addē/tem prioribus unitatem *B* nam principes *ARB* 2 iam
qui excess. *R*, iam eueniexcess. (*sic*) *B*, excesserunt *CGb* quasi om. *CGb*
4 deluit *C*, (e *del. et i corr. i. mg. m. 2*) *G*, diluendum (a *s. l. m. 2*)
inter *R*, diluendam inter *B* supra dictum est *ARB* separabit (u
m. 2) *R*, separabūt *B* 6 uerumptamen *B* quia ab *RB*, ab om. *d*
alis (add. *m. 2*) *A* 8 ad uos *B* in (*s. l. m. 1*) *R* nostram
om. *G* 9 uolumus *B* 10 uestri] *addita sunt in II. Balduina p.*
74* *ex codice Tiliانو* nam peccator—sinu matris ecclesiae (*l. 13*), *quae*
desiderantur in libris; sed cfr. praefat. 13 nec (c *s. l. m. 1*) *R* sanctus]
actu *RB* 14 euangelio dicente christo (add. *transpos. sign.*) *B*
dicentem *A* 16 poterit *A* 17 peccatum *b* 18 indulgentiam *A*
19 deutoribus (u *corr. in b m. 2*) *A* 20 apostolus om. *ARB* (*rasurae*
uestigium in A) 21 designet *CGb* inquit (t *m. 2*) *R*

quoniam peccatum non habemus, nos ipsos decipimus
 et ueritas in nobis non est. cuius dicti rationem in quarto
 libro manifestius explanauimus. sed fac et aliquos esse tota
 sanctitate perfectos: non licet, ut sint sine fratribus, qui ne
 5 repellantur, euangelica praecepta reclamant, quibus describitur
 ager, qui est totus orbis, in quo est ecclesia et seminator
 Christus, qui praecepta dat salutaria. e contrario homo est
 malus, id est diabolus, qui non in luce, sed per tenebras
 seminat inportuna peccata; et in uno agro nascuntur diuersa
 10 semina, sicut in ecclesia non est similis turba animarum.
 ager suscipit semina bona uel mala, est diuersitas seminum;
 sed creator unus omnium est animarum, unus dominus agri;
 ubi nata sunt zizania, duo sunt auctores seminum, sed ager
 unum dominum habet, ipsum deum dominum. illius est terra,
 15 illius sunt bona semina, illius est et pluuiā. ideo uos ad-
 ductos recipere in unitate consensimus, quia nobis non licet
 uel separare uel repellere, quamuis peccatores in uno agro
 nobiscum natos una pluuiā, hoc est uno baptismo nutritos,
 quomodo non licuit apostolis de tritico zizania separare, quia
 20 separatio sine exterminio fieri non potest, ne dum euellitur,
 quod opus non est, conculcetur, quod opus est. pariter iussit

19 cfr. Matth. 13, 29

1 quia peccatum *RB* decipimus (*sic*) *R*, decipi mus (*lacuna 4*
litt.) *A* 3 explanabimus (*corr. m. 2*) *R* fac aliquos *A* tot (*a s.*
l. m. 2) *A* 4 qui nec (*c del. m. 1*) *C*, quin *B* 5 de clamantes
 scriptura muniuntur ager *CGb* 6 est enim totus (*om. qui*) *CGb*
 6 & 10 ecclesia (*a eras.*) *A* 7 saluatoria *B* 8 est *om. ARB*
 10 sui similis *A*, similis sibi *b* 11 suscipit uel suscipiat *B*
 semina (*s. l. m. 1*) *R*, dupliciter pos. *B* uel bona *A* 12 animarum
 est *RB* domi ager (*i s. l. m. 2*) *A*, domini ager *CG* 14 ipsum
 dominum deum *B* 15 sunt illius *CG* et *om. ACGb* uos ad.
 uos rec. *B* 18 nouiscum (*u prius corr. in b m. 2*) *A* natos quia
 in una *b* una (*bis pos.*) *B* baptis/ma tae (*inter ma et tae lacuna 4*
litt., membr. perforat. hic et uersibus sequentibus) *A*, baptismatis (*corr.*
m. 2) *R*, est in baptismo *b* 19 licui (*sic, lacuna 10 litt., iuxta*
membr. foramen lacuna 5—6 litt. capit) *A* zizaniā *RB* se parare
 (*membr. perfor.*) *A* 20 du m (*membr. perfor.*) *A*

Christus in agro suo per totum orbem terrarum, in quo est una ecclesia, et sua semina crescere et aliena. post crementa communia uenturus est iudicii dies, qui messis est animarum, sedebit iudex filius dei, qui agnoscit, quid est suum et quid alienum. illius erit eligere, quid condat in horreo et quid tradat incendio, quos ad interminata tormenta destinet et quibus promissa praemia repraesentet. agnoscamus nos omnes homines esse; nemo sibi usurpet diuini iudicii potestatem. nam si sibi totum uindictae quibus episcopus, dicatur, quid in iudicio acturus est Christus. satis sit homini, si de peccato suo reus non sit, quam ut de alieno iudex esse desideret. professio denique nostra est non solum uos non repellere, sed etiam parentes uestros, si eorum temporibus contingeret et unitas fieret, bono pacis non repellere. nefas est enim, ut episcopi faciamus, quod apostoli non fecerunt, qui permissi non sunt uel semina separare uel de tritico zizania euellere.

3. Quodsi de recipiendis uobis catholica dubitaret, nonne uos debuistis unitatis adsequi formam? sed exempla in euangelio lecta proponere noluistis, ut est lectio de persona beatissimi Petri, ex qua forma unitatis retinendae uel faciendae descripta recitatur. equidem malum est contra interdictum aliquid facere; sed peius est unitatem non habere, cum possis. quam unitatem ipsum Christum uidemus praeposuisse uindictae suae, qui magis omnes discipulos suos, uoluit in uno esse,

1 sq. cfr. Matth. 13, 24 sq. 16 ibid. 13, 29

2 „ecclesia (a eras.) A semina (n in ras.) C, (i corr. ex e ut uidetur) G, semina sua b 3 iudici (i add. m. 1) R 4 sum (u add. m. 1) R 5 illius est A 8 & 9 sui (u corr. in b m. 2) A 8 iudicii (i fin. add. m. 2) R 9 dicat, R, dicat B 10 satis est RB si de pec] his uerbis finitur Optati fragmentum in A fol. 6° 11 quam] quanto RB de alieno om. RB 12 non solum uos—unitas fieret om. libri, exhibet II. Dupin. p. 75^a; sed cfr. praef. 14 bono (um add. m. 2) C, bonum Gb uos non RB 16 detrigo (corr. m. 1) B zizaniam RB 17 euellere] pellere B 25 magis uoluit (om. uoluit post suos) RB

quam, quod offensus fuerat, uindicare; dum nollet se negari, promisit se apud patrem negaturum esse, qui se negaret apud homines -- et tamen non se promisit puniturum, scripturam aliquam qui tradidisset: grauius est enim negare eum, 5 qui locutus sit, quam tradidisse uerba, quae locutus sit — et cum haec ita scripta sint, tamen bono unitatis beatus Petrus, cui satis erat, si, post quod negauit, solam ueniam consequeretur, et praeferrī apostolis omnibus meruit et clauēs regni caelorum communicandas ceteris solus accepit. bono unitatis 10 sepelienda esse peccata hinc intellegi datur, quod beatissimus Paulus apostolus dicat caritatem posse obstruere multitudinem peccatorum: onera, inquit, uestra inuicem sustinete, et alio loco ait: caritas magnanimis est, caritas benigna est, caritas non zelatur, caritas non inflatur, non 15 quaerit, quae sua sunt. et bene dixit. haec enim omnia uiderat in apostolis ceteris, qui bono unitatis per caritatem noluerunt a communione Petri recedere, eius scilicet, qui negauerat Christum. quodsi maior esset amor innocentiae quam utilitas pacis et unitatis, dicerent se non debere com- 20 municare Petro, qui negauerat magistrum et dei filium dominum. possent non communicare, ut supra dictum est, beatissimo Petro; possent contra illum recitare uerba Christi, qui promiserat negaturum se esse apud patrem eum, qui se

2 & 23 cfr. Matth. 10, 33; Luc. 12, 9 12 Gal. 6, 2 13 I Cor. 13, 4. 5

1 offensos (*corr. m. 1*) *R*, offensus dicit fuerat *B* nolet *G*. se negare *CGb* 3 apud homines—quae locutus sit (*l. 5*) *omissa in libris habentur in II, Balduina p. 75^b; sed cfr. praef.* 5 et] sed *RB* 6 ita *om. G* sunt *CGb* 7 negabit (*corr. m. 1*) *R* ueniam mereretur *RB* 11 apostolus Paulus *R* caritatem (*h s. l. m. 1?*) *C* 12 inquit (*corr. m. 2*) *R*, onera uestra inquit *b* sustinentes *RB* et] ecce *CGb* 13 caritas inquit *RBb* magnanima *RB* 15 ipomnia *B* 20 Petro—communicare *om. G* (*lacunam m. 3 cruce rubr. indicauit*), *b* 23 patrem suum qui *RB*.

coram hominibus negasset. ad quam formam debet diligenter
 adtendi; de qua dum pauca commemoro, ipsius sancti Petri
 beatitudo ueniam tribuat, si illud commemorare uideor, quod
 factum constat et legitur. dubito dicere peccasse tantam
 sanctitatem, sed ipse hoc factum probat, qui et doluit amare
 et fleuit ubertim, qui nec doleret nec fleret, si nulla inter-
 uenisset offensio. potuit utique caput apostolorum ita se
 gubernare, ut nihil incurreret, quod doleret; sed ideo in uno
 titulo eius multa uidentur errata, ut posset ostendi bono
 unitatis omnia debere deo seruari. et nescio an in altero hoc
 genus peccati tanti ponderis esse possit, quanto in beato
 Petro fuisse manifestum est. quisquis enim forte in aliqua
 persecutione negauit filium dei, in comparatione beati Petri
 uidebitur leuius deliquisse, si negauit, quem non uidit, si
 negauit, quem non agnouit, si negauit, cui nihil promisit,
 si semel negauit. nam in beato Petro hoc genus peccati
 dilatatum est: primo quod cum interrogaret Christus omnes,
 quem se homines dicerent, unus dixit Heliam, alter dixit
 prophetam; tunc Christus dixisse legitur: uos quem me
 dicitis esse? et ait illi Petrus: tu es filius dei uiui. pro
 qua agnitione laudari ab eo meruit, quod instinctu dei patris
 hoc dixerit. ecce ceteris non agnoscentibus filium dei solus
 Petrus agnouit. deinde sub die passionis cum diceret Christus:
 ecce teneor et fugietis omnes, tacentibus ceteris solus
 se promisit non recessurum. de praescientia filius dei ait:

19 Matth. 16, 15. 16 21 cfr. Matth. 16, 17 24 Ioh. 26, 32;
 Matth. 26, 31

1 denegasset *CGb* 2 adtendi (t m. 2) *R* dam] cum *RB* cum-
 memoro *B* 4 constet *B* 7 et potuit *RB* 8 & 15 nil *B* 9 possit *CG*
 10 obseruari *B* 11 quantum *RB* 14 uidetur leuiter *RB*, uidetur *b*
 delinquisse (sic) *R* si negauit quem non uidit *om. RB* 15 quem
 non agnouit (s. l. m. 1) *R* 17 dilatatum (ta s. l. m. 1) *R* 18 helian *RB*
 19 legitur tu petre quem me dicis *RB* 20 esse *om. R* et
 ait ille tu *RB* 21 meruit] *addunt edd.* quod instinctu dei patris hoc
 dixerit quae respiciunt ad *Matth. l. c;* sed cfr. *praef.* 22 ecce] et *CGb*
 23 die *om. B* 24 fugitis *R*, fugiti *B* 25 presentia *B* (cfr. p. 164, 19)

Petre, antequam gallus cantet, ter me negabis. additum est aliud ad pondus peccati, promissum scilicet, quod non erat inpleturus. postea quam in domum Caiphae ductus est Christus, ad mensuram delicti complendam de tanto numero
 5 nullus alius interrogatur praeter beatum Petrum. interrogatus primo negat, interrogatus iterum negat, tertio dixit se Christum omnino non nosse; et cantauit gallus, non ut tempora cantu suo distingueret, sed ut peccasse se beatus Petrus agnosceret. denique doluit amare et fleuit ubertim. ecce ut supra dictum
 10 est, ceteris non agnoscentibus solus agnouit, ceteris non promittentibus solus promisit, ceteris nec semel negantibus ter solus negauit et tamen bono unitatis de numero apostolorum separari non meruit. unde intellegitur omnia ordinata esse prouidentia saluatoris, ut ipse acciperet clauces. interclusa est
 15 malitiae uia, ne apostoli animo licentiam iudicandi conciperent et seuerè contemnerent eum, qui negauerat Christum. stant tot innocentes et peccator accipit clauces, ut unitatis negotium formaretur. prouisum est, ut peccator aperiret innocentibus, ne innocentes clauderent contra peccatores et, quae necessaria
 20 est unitas, esse non posset. haec si commemoraretis communicare cupientes, quando uos catholica pio sinu suscipere dubitaret ecclesia, cum constet uos non traditores esse, sed filios traditorum?

4. Nam aliqui ex uobis uolentes nos populis suis contem-
 25 nendos ostendere etiam illud miscent tractatibus suis, quod a Salomone propheta dictum est: muscae moriturae exter-

1 Matth. 26, 34 26 Eccl. 10, 1

3 caiphe *R*, caifae *C*, cayphe *B*, caife *G* Caiphae sacer-
 dotis *b* 4 detento (*sic*) numero *B* 6 tercio dicit *G* Christum
 se *CG* 7 tempora (*a corr. ex e m. 1*) *G* 8 agnoscentibus
 filium *RB* 11 nec] ut (*corr. m. 1 ?*) *B* 14 inclusa *RB*, interclusa
 (*a exp. m. 1 ?*) *G* 16 se uere *B* 17 toti *CGb* 19 cluderent *libri*
 (*cfr. Rönisch, Ital. p. 465*) peccatorem *RB* 20 commemoretis *RB*
 22 ecclesia *om. RB* 24 uos (*corr. m. 2*) *C* suis *om. RB* 25 etiam
 aliud opponunt tract. *RB* 26 prophete (*sic*) *G*

minant olei suauitatem, et muscas morituras nos appellant et oleum nominant, illum scilicet liquorem, qui ex nomine Christi conditur, quod chrisma, postquam conditum est, nominatur. antequam fiat, adhuc oleum est natura simplex; fit suaue, dum de nomine Christi conditur. ergo tres res sunt, 5 quas Salomon propheta nominauit: oleum, suauitatem et muscas morituras exterminantes suauitatem. istae tres res loca sua habent in ordine: primo loco est oleum, secundo suauitas de confectione, tertio muscae morientes exterminantes suauitatem. quisquis est talis tractator ex uobis, probet, quomodo nos muscas morituras appellat. si apud uos putatis 10 esse confectionem, quae det oleo suauitatem, apud uos est oleum et suauitas. numquid nos exterminamus oleum uestrum, ut merito nos muscas morituras appelletis? quod uestrum est, apud uos est. et si a uobis ad nos aliquis transitum 15 fecerit, sic a nobis seruatur, quomodo a uobis dimittitur. quomodo dicitis, quia nos sumus muscae moriturae suauitatem olei corrumpentes, cum post uos nihil tale facimus? aut si a nobis dicitis suauitatem olei corrumpi posse, aut possumus aliquid et damus oleo suauitatem; aut si nos, ut uultis, 20 nihil possumus, remansit oleum tale esse, quale et natum est; quomodo dicitis, quia nos sumus muscae moriturae corrumpentes suauitatem olei? igitur oleum antequam a nobis conficiatur, tale est, quale et natum est; confectum suauitatem ex nomine Christi accipere potest. quomodo possumus uno 25 facto et conficere et corrumpere? restat, ut, si oleum de se

1 suauitatem olei *RB* et quasi muscas *CGb* 3 post quod conditum *RB* 4 adhuc *om. RB* simplex est fit et suaue est *CG* simplex fit et su. est *b* fiet *RB* 5 sunt quod *B* 6 suauitas *RB* 7 res *om. CGb* 9 muscae *om. B* 10 quis est *RB* 11 apud nos *B* 12 det (*add. m. 1*) *G* est apud uos oleum *CGb* 15 aliqui (*s. m. 2*) *C*, aliquid *RB* 18 & 21 nil *B* facipus (*m. s. l. m. 2*) *C* 19 aut si possumus *RB* 20 aut si non ut *Cb* nos *om. RB* 22 moriturae *om. RB* 24 quale natum *Gb* suauitatem accipere ex nomine Ch. p. *RB* 25 uno momento et confic. *RB* 26 restat etsi *B*

suaue sit, uacet, quod agitur ab hominibus, si ab homine in nomine Christi conficitur, non potest idem operarius duas res repugnantes et contrarias simul facere. uobis absentibus si conficimus, non corrumpimus. si corrumpimus, quis ante
 5 nos confecerat, quod corrumpemus? quare ne uacet dictio prophetae, si ita est, intellegite, quia uos estis muscae moriturae. uos enim exterminastis, non quod natum est, sed quod confectum est; suauitas enim legitur non natura posse corrumpi. oleum enim simplex est et nomen suum unum et
 10 proprium habet; confectum iam chrisma uocatur, in quo est suauitas, quae cutem conscientiae mollit exclusa duritia peccatorum, quae animum innouat lenem, quae sedem spiritui sancto parat, ut inuitatus illic asperitate fugata libenter inhabitare dignetur. haec est suauitas olei, quam possunt muscae
 15 moriturae corrumpere. si nos exterminaremus a uobis confectum oleum, merito nos muscas morituras appellare possetis. sed dum, quod a uobis unctum est, tale seruamus, quale suscipimus, muscae moriturae esse non possumus. sed dum uos inuidiae tempestatibus impulsus quasi in oleum caditis,
 20 uos exterminatis in rebaptizatione suauitatem olei illius, quod in nomine Christi confectum est, unde condirentur mores, unde accenderetur lumen mentis ad salutarem et ueram intellegentiam. uos exterminatis rem, ubi oleum fuit et suauitas. nos quomodo potuimus corrumpere suauitatem, quae ante nos
 25 a nullo confecta est? seduxistis homines, rebaptizastis, iterum unxistis. pro dolor! non sine morte uestra exterminastis, quod

1 etsi ab h. B 2 conficiatur CGB 4 confecimus non corrumpimus RB
 si corrupimus R, om. B 7 exterminatis B quod donatum (sic) est B
 10 iam om. RB in quo erit RB 12 leuem B 13 ut unitatus B
 libenter habitare RB 15 exterminabimus (re s. l. m. 2) R 16 nos
 om. B 17 quod de uobis B 20 & 23 exterminastis CGB 20 re-
 baptidiatione (2 s. l. m. 2) R 22 accenderentur B, incenderetur CGB
 ad salutare partes et RB 25 seduxisti (s adp. m. 1 ut uidetur) B
 rebaptiastis (corr. m. 2) R 26 pdolor (lor m. 2, tum lacuna 4—5
 litt.) C exterminantes RB

fuerat de nomine Christi confectum, more muscarum, quae
 pereuntes exterminant. quia mors est peccatum, quod non
 habet indulgentiam. scriptum est, quia qui peccauerit in
 spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc
 saeculo neque in futuro. ergo cum et falso nos muscas
 appelletis et omnia, quae a nobis fiunt, dissoluere properetis
 et nos contemnendos aut despiciendos esse dicatis uobis solis
 sanctitatem uindicantes, innocentiam proponitis uestram, ut
 promittatis uos aliena posse donare peccata. uides igitur non
 de nobis, ut disputatis, sed de uobis dixisse beatissimum
 Paulum apostolum: erunt, inquit, homines se ipsos
 amantes, cupidi, gloriantes sibi, superbi, blasphemi,
 parentibus non oboedientes, ingrati, scelesti, pacem
 non custodientes, sine adfectu, detractores, inmites,
 sine benignitate, et cetera.

15

5. Nam illud quale est, quod pro arbitrio tuo Moysi uobis
 inponere uoluisti personam, contra quem Iannem et Mambrem
 obstitisse commemorat apostolus Paulus. si ita est, quae
 apud uos ueritas inueniri potest, cui catholica uidetur ob-
 sistere, aut quod apud nos esse mendacium poteris adprobare?
 in una communione esse cum toto orbe terrarum numquid
 poteris adprobare mendacium? symbolum uerum et unicum
 retinere et defendere numquid poteris adprobare mendacium?
 cathedram Petri et clauas regni caelorum a Christo concessas,

3 Matth. 12, 32 11 II Tim. 3, 2 & 3 17 cfr. II Tim. 3, 8;
 Exod. 7, 11

1 more (sic) R 2 perientis R, perientes B exterminant om. RB
 3 quia scriptum est qui RB scriptum est—in futuro ex margine in
 textum irrepsisse Casaub. dicit 4 ei] illi RB nec hic nec in futuro
 seculo CGb (sed cfr. p. 125, 15) 6 properatis RB 7 despiciendo
 (s. s. l. m. 2) G 8 uestrum G 9 uides] uidetis edd. igitur om. RB
 non (in ras.) G 10 disputasti RB beatissimum apost. Paulum RB
 11 inquit (corr. m. 2) RC 14 sine adfectione (affectione B) RB
 16 nam et illud d pro om. B moysi (y corr. in i m. 2) C
 17 iannem B 20 esse om. RB 22 & 23 poteritis G 22 men-
 dacem RB

ubi est nostra societas, numquid poteris adprobare mendacium?
 in ipsa lectione quae commemorasti inter ipsas personas,
 considera ordinem rerum [et] qui fuerit prior, adtende. utique
 Iamnes et Mambres secundo loco sunt, qui contra Moy-
 sen et ueritatem falsis artibus militare uoluerunt. et ante-
 cesserat Moyses, cuius uirtutes impugnare frustra conati sunt.
 ut Moyses prior est, sic et catholica prior est; ut Iamnes et
 Mambres repugnantes obstiterunt, sic et uos rebelles contra
 ueram catholicam militatis. quid est ergo, quod nomina et
 10 nobis et uobis mutare uoluistis, nisi ut te sociis tuis com-
 parares aequalem? sunt enim aliqui ex uobis, qui obliti aut
 ignari praeteritorum temporum in nos dicant, quae pertineant
 ad eos, qui iamdudum de catholica lapsi Maiorinum ordina-
 uerunt, illi scilicet auctores scismatis et traditionis. cum
 15 adhuc retinerent pacem, antequam exterminarent deo placitam
 unitatem, fuerunt lumen mundi et sal terrae merito appella-
 bantur. dum docerent pacem, adhuc pacifici uocabantur; ante-
 quam inflati essent, beati erant de paupertate spiritus, pars
 erant condimenti; beati erant, dum mites, pars fuerant condi-
 20 menti; beati erant, dum iusti, pars erant condimenti; beati,
 dum pacifici, totum fuerant condimentum. posteaquam erroris
 diuitias dederunt spiritui et pulmonibus suis et facientes
 scisma, inmites inuenti sunt et minus misericordes, dum inpie

4. cf. Exod. 7, 11 16 sq. cfr. Matth. 5, 13

1 poteris *G* 3 consideras *RB* et *om. libri* 4 & 7 iannes *B* moysen
 (y corr. in i m. 2 hic et postea) *C* 5 ueritatem] aaron *RB* 7 et
 post sic *om. b* et (ut s. l. m. 1) *R* 8 contra ueritatem *RB*
 10 et uobis et nobis *R* compares *RB* 12 temporum eos iamdudum
 qui de cath. *libri et b*; quae supra sunt, con. *Dupin. Casauboni*
uestigia secutus (in nos iam dicunt... ad eos iamdudum qui *Casaub.*)
 14 scismatis (h s. l. m. 2) *R* traditores cum adhuc *Casaub.* 15 pacem
 antiquam ex. *RB* 16 fuerunt] cum erant *RB* 18 inflati erant *B* pars
 erat (n s. l. m. 2) *C*, p. erat *RB* 19 fuerat *RB* 20 erant ante dum
om. CGb pars erat *RB* 21 fuerat (n s. l. m. 2) *C*, fuerat *RB*
 22 spiritus *B* suis *om. RB* et post suis *om. Gb* faciente *B*
 23 inmites] inmanes *R*, inmane *B* impiae (a del. m. 2) *C*

membra ecclesiae diuiserunt et iniustitiam secuti regnum dei pro fastidio habuerunt et diuidendo ecclesiam noluerunt esse pacifici, ipsi facti sunt sal infatuatum, ex quo nihil condiretur, quod deo de suauitate placuisset. et cum hoc malum pertineat ad principes uestros, a quibusdam sociis tuis aliter disputatur, 5 ut dicant insipientes fuisse eos, qui agnouerunt uel sero ueritatem et ab scismate recedentes agnita matre catholica secuti sunt pacem. hos putant aliqui uestrum errasse, hos existimant quasi infatuatos a sapientia recessisse. unde apparet uos omnes eodem modo errare in nominibus transferendis, dum 10 et tu Iannem et Mambrem pacificis catholicis conparasti et uos scismaticos Moysi, quod a ueritate alienum est. et aliqui socii tui insipientes de sapientibus iudicare uoluerunt, ut dicant fatuos factos esse pacificos, et parentes suos de dissensione infatuatos esse intellegere noluerunt. 15

6. Iam ad illum locum inuidia uestra dilabitur, ut dicatis Macarium post illa facta communioni non debuisse misceri sed magis a catholicis episcopis abstineri. primo communionis unum est nomen, sed diuersi sunt modi: aliud est communicare episcopum cum episcopo et aliud communicare laicum 20 cum episcopo. tunc erat graue, si Macarius, quod fecisse

3 cfr. Matth. 5, 13

3 nil B 5 deputatur (dis i. mg. m. 3) B 6 agnouerint Cb 7 ab scisma (sic) RB 8 errass. eos corr. m. 1 R, m. 2 C, eos B exstimant CG, aestimant R, estimant B 9 rescicisse R, recicississe (s. s. l. m. 1) B 11 iannem RB pacificis et B 12 moysi (y corr. in i m. 2) C est om. RB 13 uoluerant RB 14 pacificos—infatuatos esse om. G et par. suos] ut par. tuos RB 15 noluerunt] hic est finis in b. quae uero sequuntur in omnibus libris (R fol. 63^a, C fol. 14^a, B fol. 66^b 1, G fol. 63^b): nam et illud quale est — quod uidebatur auditum, libro III, c. 12 Dupinius attribuit (cfr. p. 99, 11); quae supra sunt, excipiunt illud uidebatur auditum in omnibus libris (R fol. 64^a, C fol. 15^a, B fol. 68^a 2, G fol. 64^a) ita: sed ut ad paulo ante dictum (dicta CG) redeamus iam ad illum locum sq. 17 macarium (h. s. l. m. 2) C miseri (corr. i. mg. m. 2 misceri) G 19 modi] actus CG (add. m. 3 in G colq. multiplices) 20 et om. B laycum episcopo B 21 si marius (sic) RB fecisset (om. dicitur) RB

dicatur, sua uoluntate fecisset; quod qui faciunt factum, iudiciis publicis et Romanis legibus uindicatur. ille est enim homicida, qui nulla necessitate cogente, nulla iussione, nulla potestate, sed furore adactus de uoluntate sua fecerit, quod
 5 prohibent leges. ceterum Macarius quod fecisse dicitur, uobis prouocantibus fecit nec episcopus fuit nec in officio episcopali uersatus est nec manum alicui inposuit nec sacrificium obtulit. unde cum eum constet alienum fuisse ab episcoporum actibus, nullus episcopus ab eo, qui cum episcopis non obtulit,
 10 uidetur esse pollutus. restat, ut dicatis eum cum populo communicasse — et locutum eum esse aliquid in populo constat, sed insinuandae alicuius rei causa, non tamen tractandi, quod est episcoporum. ille enim nude locutus est, si quid loqui potuit. contra episcopalis tractatus probatur ab
 15 omnibus sanctitate uestitus, salutatione scilicet geminata. non enim aliquid incipit episcopus ad populum dicere, nisi primo in nomine dei populum salutauerit. similes sunt exitus initii. omnis tractatus in ecclesia a nomine dei incipitur et eiusdem dei nomine terminatur. quis uestrum audet dicere episcoporum
 20 more Macarium populum salutare? igitur cum nec salutauerit, antequam aliquid loqueretur, nec salutare ausus sit, postquam locutus est, nec manum inposuerit nec sacrificium deo ritu episcopali obtulerit, quid est, quod dicitis pollui potuisse

1 iudicis (corr. m. 2 i. mg.) B 2 legibus] ab hoc uersu linearum decas parte sinistra mutilata est in B; quae interciderunt, uncinavi. [uindi]catur 3 [homic]ida neces[sitat]e iuss[i]one 4 [furore] adactus om. R et B uidetur omisisse uolunt.] potestate RB fece[rit] quod 5 ce[teru]m quod]quodquod (utrumque i s. l. m. 2) R, quidquid B [fec]isse 6 prouocan[tib]us fu[it] 8 alienum fuisse om. RB 11 esse eum RB (cfr. p. 181, 8) 12 insinuandi CG 14 quod (i m. 2) R 15 scilicet om. B 16 d[i]dicere (sic) R 17 exitus finit[is] (sic) R initii om. B 18 omni[st]ratus (corr. m. 2) C eccl. ad ei nomine (sic) B a dei nomine R 19 nomine dei (transpos. sign. add.) B 20 machari[us] (corr. m. 1) R salutare populum (add. transp. sign.) B 22 locutus sit CG 23 obtulerit non. polluisse episcopale collegium sq. RB

episcopale collegium, cum ab omni episcoporum officio Macarium uideatis alienum? uestigio ueritatis hoc loco calcata iterum uestra caput leuare uidetur inuidia. dicitis enim nec inter laicos eum communicare debuisse. equidem constat eum, ut Paulus apostolus probat, ministrum fuisse uoluntatis dei. 5 et quid mirum, si et iudices pagani ministri uoluntatis dei aestimari meruerunt apostolo dicente: non sine causa iudex gladium portat? est enim minister uoluntatis dei. nam et Macarius in suo iudex fuisse uidebatur. quodsi non erat iudex in eo, quod fecit, secundum leges Romanas a iudicibus 10 in eum debuit uindicari. aut si dicitis nec sic eum communicare debuisse, nos tamen non uidemus, quia debuit abstineri, qui id tale fecit, quod factum est a Moyse, quem post uiginti tria milia hominum occisa deus non contemnendo abstinuit, sed ut secum loqueretur iterum inuitauit. nos non uidemus 15 abstinendum fuisse eum, qui fecit, quod Phinees, quem paulo ante memorauimus, qui ab ipso deo pro homicidio laudari meruit. non uidetur magis nobis abstinendus fuisse is, a quo id factum est, quod ab Helia propheta, qui tot falsos prophetas occidit. nam et illos falsos uates fuisse iam supra probauimus. 20

7. Sed ut haec exempla sileantur, dicamus et nos, quod dicitis, reum fuisse Macarium: quodsi fuit, accusatore silente a nobis non licuit abstineri. scriptum est enim ante cognitam causam neminem esse damnandum. dicite, quis eum accusauit et auditus non est. dicite Macarium confessum 25 esse culpam et nostram siluisse sententiam? sumus enim qualescumque iudices in ecclesia, quod et ipsi non negatis, quod nos iudices seueros debere fuisse contenditis. non

5—7 Rom. 13, 4 13 cfr. Exod. 32, 28 16 cf. Num. 25, 11
19 cfr. III Reg. 18, 40

1 episcopali (i *fin. corr. in e m. 2*) C 2 uestigia (a *corr. ex o m. 2*) C
ueritatis] *explicit B* 3 capuq̃ (t *m. 1*) R 5 uoluntatis dei—qui in
iudicio (p. 181, 1) *om. R* 6 si sint et iudices C 9 suo] facto suo
uel saeculo con. Casaub. 16 finees CG 24 cognatam (a *prius corr.*
in i m. 2) C 28 iud. esse ueros *libri*, iud. seueriores *con. incertus*
quidam, seueros *scripsi* deberes (s *del. m. 2*) G

enim possumus facere, quod non fecit deus, qui in iudicio suo personas separare dignatus est: nec eundem uoluit esse accusatorem et iudicem. non enim potest quis in una causa eodem momento duas portare personas, ut in eodem iudicio
 5 et accusator esse possit et iudex. quod deus nec per omnipotentiam fecit: ut nobis iudicandi formam ostenderet, docuit reum sine accusatore non debere damnari aut accusatorem eum esse, qui iudex in ea causa futurus est. denique inter ipsa principia saeculorum dum hominum esset renouellata
 10 natiuitas, dum a Cain frater Abel esset occisus, lectum est: et uocauit deus Cain et interrogauit eum, ubi esset frater eius; ille peccatum duplicans, quasi ignorantem faceret deum, nescire se dixit. et quando posset nescire aliquid dominus, sub cuius oculis et uultu sunt omnia, quae geruntur?
 15 et tamen deus sine accusatore non iudicat et interrogat utique, quod nouerat. et uos uultis, ut abstereremus, quem non uidimus aliquid mali facientem et qui nullum habuerit accusatorem. uideo hoc loco, quid inuidia submurmuret uestra. dicitis enim non nos latuisse, quod factum est. fatemur nos
 20 audisse, sed peccatum erat damnare eum, quem nemo est ausus accusare. sed si dixeritis, quia non nos latuit factum, dicite deo, quare interrogauit, qui uiderat parricidium. nec illud a nobis fieri oportuit, quod deus facere noluit, qui sententiam noluit dicere nisi reo. redde accusatorem; alioquin
 25 non posset iusta esse sententia, nisi ipse, qui iudicaturus erat, accusaret. ideo ait: ecce sanguis fratris tui clamat

11 sq. Genes. 4, 9 26 Genes. 4, 10

5 et ante acc. om. R nec om. R 6 formas R 7 post damnar
 in ras. lacuna 3 litt. in C 8 esse eum R (sicut p. 179, 11)
 11 deus om. R esset (i. mg. adscr. m. 2) R 12 ignorantem
 fecisset dominum R 15 utique om. R 16 ut om. R absti-
 nere nos (corr. ex abstereremus) ab eo (add. i. mg. m. 2) quem R
 17 male C male facientem (coniunx. m. 2) G 21 accusare] arguere CG
 sed quia dicitis non nos R 24 redderet R 25 potest R
 iuxta (s. suprascr. m. 2) C nisi] si R

C = codex Parisinus saec. XI, nr. 1711, olim Colbertinus nr. 1951.

I.

Incipiunt gesta, ubi constat traditorem Siluanum, qui cum ceteris 17a
ordinavit Maiorinum, cui Donatus successit.

Constantino Maximo Augusto et Constantino iuniore nobilissimo
5 caesare consulibus Idibus Decembribus * Sexto Thamugadiensi,
inducto et applicito Uictore grammatico, adsistente etiam Nundi-
nario diacono Zenophilus uir clarissimus consularis dixit: quis
uocaris? respondit: Uictor. Zenophilus uir clarissimus consularis
dixit: cuius condicionis es? Uictor dixit: professor sum Romanarum
10 litterarum, grammaticus latinus. Zenophilus uir clarissimus consu-
laris dixit: cuius dignitatis es? Uictor dixit: patre decurione Con-
stantiniensium, auo milite; in comitatu militauerat; nam origo
nostra de sanguine Mauro descendit. Zenophilus uir clarissimus
consularis dixit: memor fidei et honestatis tuae simpliciter designa,
15 quae causa fuerit dissensionis inter christianos. Uictor dixit: ego
dissensionis originem nescio; unus sum de populo christianorum.
siquidem cum essem apud Carthaginem, Secundus episcopus cum
Carthaginem tandem aliquando uenisset, dicuntur inuenisse Caeci-
lianum episcopum nescio quibus non recte constitutum, illi contra
20 alium instituerunt. inde illic apud Carthaginem coepta dissensio
est et inde originem scire dissensionis plene non possum, quoniam
semper ciuitas nostra unam ecclesiam habet et, si habuit dissen-
sionem, nescimus omnino. Zenophilus u. c. consularis dixit: Siluano 17b
communicas? Uictor respondit: ipsi. Zenophilus u. c. consularis
25 dixit: cur ergo intermisso eo, cuius innocentia purgata est? et
adiiecit: adseueratur praeterea te aliud certissime scire, quod Sil-

I. cfr. Optat. 16, 12 sq.; August. c. Cresc. 3, 29; Baluzii Miscellane-
orum lib. II, p. 91 (B); Voelter, der Ursprung des Donatismus, Freiburg
i. B. 1883 (U); Deutsch, drei Aktenstücke zur Geschichte des Donatismus,
Berlin 1875 (D)

2 INCPT-AVGVSTO *litt. maiorib. exar.*, SILVANVM-ORDINAVIT
itemque CONSTANTINO-AVGVSTO rubr. C fol. 17a; cfr. D p. 20 sq.
4 nobilissimis caesaribus C 5 cons. idib.] constat diebus C; ante
Sexto *lacunam suspicatus D uerbo scribente uel excipiente supplet*
6 adsistente—diacono *del. U p. 75* 7 consularis *lineol. del. C* 8 zen.
uicarius consul dixit C (*deprauationem compendio u. c. false accepto esse*
natam B censet) sic plerumque 10 zen. *uie*** (haud dubie uicarius ut*
supra) consul C 25 purgata] probata Masson.

uanus traditor sit; de eo confitere. Uictor respondit: hoc nescio. Zenophilus u. c. consularis Nundinario diacono dixit: negat se Uictor scire, quod Siluanus traditor sit. Nundinarius diaconus dixit: scit ipse, nam tradidit codices. Uictor respondit: fugeram hanc tempestatem et, si mentior, peream. cum incursum pateremur 5
repentinae persecutionis, fugiuimus in montem Bellonae. ego sedebam cum Marte diacono et Uictor presbyter. cum ab eodem Marte quaererentur omnes codices, negauit se habere. tunc Uictor dedit nomina omnium lectorum. uentum est ad domum meam, cum absens essem. ascensum est a magistratibus et sublatis sunt codices 10
mei. cum ego uenissem, inueni codices sublatis. Nundinarius diaconus dixit: tu ergo respondisti apud acta, quoniam dedisti codices. quare negantur haec, quae prodi possunt? Zenophilus u. c. consularis Uictori dixit: simpliciter confitere, ne strictius interrogeris. 15

Nundinarius diaconus dixit: legantur acta. Zenophilus u. c. consularis dixit: legantur, et dedit Nundinarius et exceptor recitauit: „Diocletiano VIII et Maximiano VII consulibus XIII Kal. Iunias ex actis Munati Felicis flaminis perpetui, curatoris coloniae Cirtensium. cum uentum esset ad domum, in qua christiani conueniebant, 20
Felix flamen perpetuus curator Paulo episcopo dixit: proferte 18. scripturas legis et, si quid aliud hic habetis, ut praeceptum est, ut iussioni parere possitis. Paulus episcopus dixit: scripturas lectores habent. sed nos, quod hic habemus, damus. Felix flamen perpetuus curator Paulo episcopo dixit: ostende lectores aut mitte 25
ad illos. Paulus episcopus dixit: omnes cognoscitis. Felix flamen perpetuus curator reipublicae dixit: non eos nouimus. Paulus episcopus dixit: nouit eos officium publicum, id est Edusius et Iunius exceptores. Felix flamen perpetuus curator reipublicae dixit: manente ratione de lectoribus, quos demonstrabit officium, 30
uos quod habetis, date. sedente Paulo episcopo, Montano et Uic-

18 cfr. Aug. ep. 53, 4; c. Cresc. 3, 29 sq. 4, 66

2 Zenophilus—codices... respondit (l. 4) del. U p. 75 4 nam Masson. non C, num BDU 9 omnia nom. lector. D 10 assensum C 12 tu ergo—interrogeris (u. 15) spuria cens. U p. 76 17 et legit Nundinius exc. Aug. l. c. 19 manati felicis ++ (lacun. 6 litt.) praepositi curatoris C (cfr. August.; erroris originem ostendit compendium f. p. p. 188, 2) 21 Felix (iterum lacun. 6 litt.) praepositi curator C 22 si qu. a. hab. suspic. spuria U p. 81 ut praecepto et iussioni BD edd. 24 sed—damus spuria cens. U p. 81 felix f (lacun. 8 litt.) curator C 26 felix (lacun. 8 litt.) curator C 29 felix f (lacuna 12 litt.) curator C (sic uel omisso f semper) 30 demonstrat C 31 quod hic hab. D sedente P. —rusticanas XVIII (p. 187, 10) ex actis ecclesiasticis deprompta cens. U p. 77

tore Deusatelio et Memorio presbyteris, adstante Marte cum Helio diaconis, Marcucio Catullino Siluano et Caroso subdiaconis, Ianuario Meraclo Fructuoso MigGINE Saturnino Uictore et ceteris fossoribus, contra scribente Uictore Aufidi in breui sic: calices duo aurei, item calices sex argentei, urceola sex argentea, cucumellum argenteum, lucernas argenteas septem, cereofala duo, candelas breues aeneas cum lucernis suis septem, item lucernas aeneas undecim cum catenis suis, tunicas muliebres LXXXII, mafortea XXXVIII, tunicas uiriles XVI, caligas uiriles paria XIII, caligas muliebres paria XLVII, coplas rusticanas XVIII. Felix flamen perpetuus curator reipublicae Marcucio Siluano et Caroso fossoribus dixit: proferte hoc, quod habetis. Siluanus et Carosus dixerunt: quod hic fuit, totum hoc eiecimus. Felix flamen perpetuus curator reipublicae Marcucio Siluano et Caroso dixit: responsio uestra actis haeret. postea quam in bibliothecis inuenta sunt [ibi] armaria inania, ibi protulit Siluanus capitulatam argenteam et lucernam argenteam, quod diceret se post orcam eas inuenisse. Uictor Aufidi Siluano dixit: mortuus fueras, si non illas inuenisses. Felix flamen perpetuus curator reipublicae Siluano dixit: quare diligentius, ne quid hic remanserit. Siluanus dixit: nihil remansit, totum hoc eiecimus. et cum apertum esset triclinium, inuenta sunt ibi dolia IIII et orcae VI. Felix flamen perpetuus curator reipublicae dixit: proferte scripturas, quas habetis, ut praeceptis imperatorum et iussioni parere possimus. Catullinus protulit codicem unum perminium maiorem. Felix flamen perpetuus curator reipublicae Marcucio et Siluano dixit: quare unum tantummodo codicem dedistis? proferte scripturas, quas habetis. Catullinus et Marcucius dixerunt: plus non habemus, quia subdiacones sumus; sed lectores habent codices. Felix flamen perpetuus curator reipublicae Marcucio et Catullino dixit: demonstrate lectores! Marcucius et Catullinus dixerunt: non scimus, ubi maneant. Felix flamen perpetuus curator reipublicae Catullino et Marcucio dixit: si, ubi manent,

1 Deus.] de Castello Aug. Marte cum Helio et Marte diacon. *edd.*, D 2 diacones C murculio... subdiacones C 3 Uictore] Samsurici *add. edd.*, Samsurico BD 4 scribente ore (*in ras.*) aufidi C 6 & 7 lucernae argenteae D 6 candelae... aeneae D 8 & 9 tunicae... caligae (*utrinque*) D 10 coplae rusticanae D felix—haeret (u. 15) *spuria del. Up.* 77 11 acucio C 14 dixit (*it in ras.*) C 15 heret (*et ualde obscur.*) C posteaquam peruentum est in bibliothecam *scrips. Masson. August. c. Cresc. adferens* 4, 56, posteaquam peruentum est in bibliothecis D ibi *inclusi* 16 ibi—eiecimus (u. 21) *del. Up.* 79 capitulata argentea et lucerna argentea C, capitula argentea et lucernas argenteas *Masson. corr. B* 17 quo diceret C arcam Aug. 18 illos C 22 orcas C 24 possitis *edd.* 29 Marc. et Cat. *om. D* 30 demonstrate nobis *edd.*

non nostis, nomina eorum dicite. Catullinus et Marcuelius dixerunt: nos non sumus proditores. ecce sumus, iube nos occidi. Felix flamen perpetuus curator reipublicae dixit: recipiantur. et cum uentum esset ad domum Eugeni, Felix flamen perpetuus curator reipublicae Eugenio dixit: profer scripturas, quas habes, ut praecepto parere possis. et protulit codices quattuor, Felix flamen perpetuus curator reipublicae Siluano et Caroso dixit: demonstrate
 19 a ceteros lectores. Siluanus et Carosus dixerunt: iam dixit episcopus, quia Edusius et Iunius exceptores omnes nouerunt; ipsi tibi demonstrent ad domus eorum. Edusius et Iunius exceptores dixerunt: 10 nos eos demonstramus, domine. et cum uentum fuisset ad domum Felicis sarsoris, protulit codices quinque; et cum uentum esset ad domum Uictorini, protulit codices octo; et cum uentum fuisset ad domum Proiecti, protulit codices V maiores et minores II; et cum ad grammatici domum uentum fuisset, Felix flamen perpetuus 15 curator Uictori grammatico dixit: profer scripturas, quas habes, ut praecepto parere possis. Uictor grammaticus optulit codices II et quiniones quattuor. Felix flamen perpetuus curator reipublicae Uictori dixit: profer scripturas; plus habes. Uictor grammaticus dixit: si plus habuisssem, dedissem. et cum uentum fuisset ad 20 domum Eutici Caesariensis, Felix flamen perpetuus curator reipublicae Euticio dixit: profer scripturas, quas habes, ut praecepto parere possis. Euticius dixit: non habeo. Felix flamen perpetuus curator reipublicae Euticio dixit: professio tua actis haeret. et cum uentum fuisset ad domum Coddeonis, protulit uxor eius codices 25 sex. Felix flamen perpetuus curator reipublicae dixit: quaere, ne plus habeatis, profer. mulier respondit: non habeo. Felix flamen perpetuus curator reipublicae Boni seruo publico dixit: intra et quaere, ne plus habeat. seruus publicus dixit: quaesiui et non inueni. Felix flamen perpetuus curator reipublicae Uictorino Siluano et Caroso dixit: si quid minus factum fuerit, uos contingit 30 periculum.“

Quibus lectis Zenophilus u. c. consularis Uictori dixit: confitere simpliciter! Uictor respondit: non fui praesens. Nundinarius dia-
 19 b conus dixit: legimus epistulas episcoporum factas a Forte. et legitur 35

2 nos non—recipiantur *inepta indicat U p. 79* felix f (*lacun. 5 litt.*) p (*lacun. 5 litt.*) curator C 5 dixit Eugen. *edd.* 5, 16, 19, 22 profer C 10 domos D 11 et dum C 16 Uict. gram. *om.* D 18, 21. 24 reipublicae *om.* C 21 Caesarianensis *edd.* 24 curatore C 26 curatori C 30 Felix—periculum *falsarii esse cens. U. p. 81* 35 legamus *propos. D* epistolas C a Forte] et aliis *add. Maurini* legit C, legit exemplar libelli traditi episcopis a Nund. *edd. D* (*cfr. August. c. Crescon. III, 29*), legitur *scripsi*

a Nundinario diacono: „testis est Christus et angeli ei us, quoniam tradiderunt, quibus communicastis, id est Siluanus a Cirta traditor est et fur rerum pauperum; quod omnes uos episcopi, presbyteri, diacones, seniores scitis de quadringentis follibus Lucillae, clarissimae feminae, pro quo uobis coniurastis, ut fieret Maiorinus episcopus, et inde factum est schisma; nam et Uictor fullo uestri praesentia et populi dedit folles uiginti, ut factus esset presbyter, quod scit Christus et angeli eius.“

Et recitatum est exemplum epistolae: „Purpurius episcopus
 10 Siluano coepiscopo in domino salutem. uenit ad me Nundinarius diaconus filius noster et petiit, has litteras deprecatorias a me ad te, sanctissime, dirigerem, ut, si fieri posset, pax inter te et ipsum sit. hoc enim uolo fieri, ut nemo sciat, quid inter nos agatur, si uolueris scripto tuo, ut et ego solus ibi in re praesenti
 15 ueniam et dissensionem ipsam de inter uos amputem. manu sua enim mihi tradidit libellum rei gestae, pro qua causa tuo praecepto fuerit lapidatus. non est uerum, ut pater castiget filium contra ueritatem, et scio, quia uera sunt, quae in libello mihi tradito sunt conscripta. quaere remedium, quo modo poterit ibi
 20 malignitas ista extingui, antequam flamma exurgat, quae post demum extingui non poterit sine sanguine spiritali. adhibete conclericos et seniores plebis ecclesiasticos uiros et inquirant diligenter, quae sunt istae dissensiones, ut ea, quae fiunt, secundum fidei praecepta fiant. non declinabis ad dexteram uel ad sinistram,
 25 libenter autem aurem commodare nolis malis instructoribus, qui nolunt pacem. omnes nos occiditis . . . et alia manu: uale.“

Item exemplum epistolae: „Purpurius episcopus clericis et senioribus Cirtensium in domino aeternam salutem! clamat Moyses
 20 a ad omnem senatum filiorum Israel dixitque illis, quae dominus iubeat fieri. sine consilio seniorum nihil agebatur. itaque et uos, carissimi, quos scio omnem sapientiam caelestem et spiritalem habere, omni uestra uirtute cognoscite, quae sit dissensio haec, et perducite ad pacem. dicit enim Nundinarius diaconus, quod

1 sq. cfr. Aug. c. Cresc. III. 29 6 cfr. Optat. 20, 14

2 cirtha C 3 presbyterei C 4 de quadr. foll. in C omissa ex August. suppl. lucilla consul felix C (error ex compendio c. f. natus uidetur) sed cfr. Aug. l. l. 5 pro quo duo bis C 6 et iure facta C 11 ad (d punctis del.) C 12 fieri (i fin. in ras. corr. ex et) C 14 uoluerit D tuo agatur (agatur eras. et lacuna 3 litt.) ut C ibi om. D 15 de] fortasse deinde 16 causa fuerit tuo pr. lapid. D 21 adhib. cum clericos C 23 sint D 24 ad dexteram . . . sinistra C (cfr. p. 190, 8) 25 mali instructionibus C 27 item et edd. post epistolae spatium 12 litt. et in u. sq. lacuna 5 litt., sequitur clericis C (Purp. episc. add. B) 28 cirtensium C 29 ad om. C 30 itaque] ita ne C

nihil uos lateat, unde haec dissensio est inter carissimum nostrum Siluanum et ipsum. tradidit enim mihi libellum, in quo omnia sunt conscripta. dixit enim et uos non latere. ego scio, quia auris non est. bonum quaerite remedium, quomodo extingnatur haec res sine periculo animae uestrae, ne subito, cum personam accipitis, in iudicio ueniat. iustum iudicium inter partes indicate secundum grauitatem uestram et iustitiam. cauete uobis, ne declinetis in dexteram neque in sinistram: dei res agitur, qui scrutatur cogitationes singulorum. elaborate, nemo sciat, quae sit coniuratio haec. uestra sunt, quae libello continentur. non est bonum; dicit enim dominus: ex ore tuo condemnaberis et ex ore tuo iustificaberis.⁵

Item alia recitata: „Siluano fratri carissimo Fortis in domino aeternam salutem! uenit ad me filius noster Nundinarius diaconus et retulit ex quae inter te et illum contigerint ut per maliuoli intercessum, qui uult animas iustorum a uia ueritatis auertere. cum haec audirem, mente defectus sum, quod talis dissensio inter uos uenit, dei enim sacerdos ut ad hoc ueniat * quod non nobis expediat, [ne] fiat. nunc ergo petite eum, ut, quod potest, cum ipso pax domini saluatoris Christi sit, non ad publicum ueniamus et a gentibus damnemur. scriptum est enim: uidete, ne, dum mordetis et causamini inuicem, ab inuicem consumamini. ergo peto dominum, ut tollatur de medio nostrum hoc scandalum, ut possit res dei cum gratiarum actione celebrari domino dicente: pacem meam do uobis, pacem meam relinquo uobis. quae pax poterit esse, ubi dissensio est, aemulationes sunt? nam cum ego a milite essem ass., separatus et in illo uenissem cum iniuria tali, deo commendavi animam meam et remisisti tibi, quia deus uidet mentes hominum et eorum, siue a te ad illos perductus sum. sed deus nos liberauit et tecum seruimus. ergo sicuti dimissum est nobis, et uos reconciliamini paci, ut in nomine Christi possimus cum gaudio pacem celebrare. nemo sciat.“¹⁵

„Fratribus et filiis, clero et senioribus Fortis in domino aeter-

11 Matth. 12, 37 21 Gal. 5, 15 25 Ioh. 14, 27

2 libellum (Itu in ras.) C 3 scio] sileo comi. D 5 persona C
6 ueniat] ruatis D 11 condemnaueris C 13 post recitata lacum. 9
litt. et sequitur fratri C 15 contigerunt BD ut om. edd. D 16 inter-
cessu C 17 inter nos C 18 ueniat] nonnulla deesse uidentur 19 ne siue
non addendum arbitror cum et ipsi C 21 et agentibus C 22 causa-
mini inuicem (in ras.) C 24 scandalu (sic) C 26 dissensio et aem. D
27 a militesse ass (lacum. 4 litt.) separ. C (hic locus perobscurus medelam
cludere uidetur) 32 pacem] pascha B (cfr. p. 191, 11) post sciat
spatium 9 litt. et sequitur fratribus C

nam salutem! uenit ad me filius meus Nundinarius diaconus uester et retulit de ea, quae contra uos sunt gesta; nec non utique a uobis debuit componi, ne uentum esset, ut talem insaniam passi a quibus lapidarentur pro ueritate, quod et uos et nos scimus, sicuti nobis retulistis; et scriptum est: non est sapiens quisquam inter uos, qui possit iudicare inter fratres? sed et frater cum fratre iudicatur, sed apud infideles, sicuti uos cum in iudicio non intenditis. sic ad hoc exilitum est, ut gentibus demus tale exemplum, ut, qui per nos deo credebant, ipsi nobis maledicant, cum ad publicum peruenimus? ergo ne ad hoc ueniat, uos, qui spiritales estis, facite, ut nemo sciat, ut cum pace pascha celebremus et hortemini eos paci reconciliari et dissensio non sit, ne, cum ad publicum uentum fuerit, incipiat et uos periclitari, si hoc factum fuerit, et postea uobis imputetis. dabitur quam plurime tu, possessor Donati presbyter, singuli Ualeri et Victor, qui omnia scitis acta, date operam, ut pax sit uobiscum."

Item alia recitata: „In domino aeternam salutem! peruenit ad nos Nundinarius filius tuus, non tantum ad me sed et ad fratrem nostrum Fortem et grauem querelam referens. miror grauitati tuae sic te egisse cum filium tuum, quem tu nutristi et ordinasti. si enim aedificium terrae structum sit, non additur quid caeleste, quod per manum sacerdotis aedificatur? sed non est tibi mirandum scriptura dicente: perdam sapientiam sapientium et prudentiam prudentium reprobabo, et iterum dicit: potius dilexerunt homines tenebras magis quam lucem, sicuti et tu facis. sufficiat uobis omnia scire. super quod et frater noster Fortis tibi scripsit, nunc petierim de caritate tua, frater benignissime, ut subpleas dictum Esaiæ prophetae: expellite malignitatem de animis uestris et uenite disputemus, dicit dominus, et iterum: proicite malum de medio uestrum. sic et tu fac: subinga et auerte seditionem eorum, qui noluerunt esse pacem inter te et filium tuum. sed filius tuus Nundinarius

5 I Cor. 6, 5 sq. 23 Es. 29, 14; I Cor. 1, 19 24 Ioh. 3, 19
28 cfr. Es. 1, 16 & 18 30 I Cor. 5, 13

6 et om. add. 7 sed] et hoc D cum fratre iudicio contendit et hoc apud Masson. uos nunc in iudicio contenditis D 9 tale ("eras.") C 11 pascham C 15 Donati] Donti D (de Dontio presbytero Cirtensi cfr. fol. 22 b) fortasse presbyteri singuli scribendum 16 actum C, actutum D, acta scripsi opera C 17 recitata] fratri Siluano Sabinus add. B 19 fortem fortem et C, fortem et uncin. D 20 cum filio tuo D 21 malum in terra exstructum sit] est D aditur C 26 et pat nost C 31 seditionem quae CB, sedit. qua D. sed. eorum qui scripsi

in pace tecum pascha celebret, ne res ad publicum ueniat praeterea iam omnibus nobis nota. rogauerim te, frater benignissime, mediocritatis meae compleas petitionem; nemo sciat.“

Item alia recitata: „Fratrī Forti Sabinus in domino aeternam salutem! quae sit caritas, iuxta omnes collegas certus sum peculiariter; tamen secundum dei uoluntatem, qui dixit: quosdam diligo super animam meam, Siluanum te coluisse certus sum. quare non dubitavi haec scripta ad te dare, quia scripta tua ad eum facta dari feci propter nomen Nundinarii; et qui impigre agit, semper res dei impetu procedit. ne praetendas excusationem; occupatio namque nos diebus istis stringit et incunctanter commouet circa haec usque ante diem solemnissimum paschae, ut per te fiat pinguiissima pax, ut digni coheredes Christi inueniamur, qui dixit: pacem meam do uobis, pacem meam relinquo uobis, et iterum peto, ut facias — et alia manu: opto te in domino bene ualere et nostri memorem esse. uale, sed rogo te, nemo sciat.“

Quibus lectis Zenophilus u. c. consularis dixit: actis et litteris, quae recitatae sunt, traditorem constat esse Siluanum. et Uictori dixit: simpliciter confitere, utrum scias eum aliquid tradidisse. Uictor dixit: tradidit, sed non me praesente. Zenophilus u. c. consularis dixit: quid administrabat tunc Siluanus in clero? Uictor respondit: sub Paulo episcopo orta est persecutio et Siluanus subdiaconus fuit. Nundinarius diaconus respondit: quando uentum est illic, ait, ut factus esset episcopus, respondit populus: alius fiat, exaudi deus. Zenophilus u. c. consularis Uictori dixit: dictum est a populo: Siluanus traditor? Uictor dixit: ego ipse luctatus sum episcopus. Zenophilus u. c. consularis Uictori dixit: ergo sciebas traditorem? de hoc confitere. Uictor respondit: traditor fuit. Nundinarius diaconus dixit: uos seniores clamabatis: exaudi, deus, ciuem nostrum uolumus, ille traditor est. Zenophilus u. c. consularis Uictori dixit: clamasti ergo cum populo, quod traditor esset Siluanus et non deberet fieri episcopus? Uictor dixit: clamaui et ego et populus. nos enim ciuem nostrum petebamus, integrum uirum. Zenophilus u. c. consularis dixit: qua causa putabatis eum non mereri? Uictor dixit: integrum petebamus et ciuem nostrum

6 cfr. Hier. 31, 3; I Ioh. 4, 9 14 Ioh. 14, 27 22 cfr. Aug. c. Cresc. III, 29

4 recit (*lacuna 8 litt. itemque in u. sq. spat. 5 litt.*) C 5 caritas i. o. collegas, certus *edd.* 9 fecit D 11 stringet C 18 lectis (*spatium 9 litt.*) uicarius consul dix. C et actis *edd.* 28 ergo sciebas—dixit (u. 32) om. D 31 uolumus om. C

sciebam enim in causam imperatorum ad hoc nos esse uenturos, dum enim talibus committitur.

Item inductis et adplicitis Uictore Samsurici et Saturnino fossoribus Zenophilus u. c. consularis dixit: quis uocaris? respondit: ²³ Saturninus. Zenophilus u. c. consularis dixit: cuius condicionis es? Saturninus respondit: fossor. Zenophilus u. c. consularis dixit: Siluanum scis esse traditorem? Saturninus dixit: scio lucernam tradidisse argenteam. Zenophilus u. c. consularis Saturnino dixit: quid aliud? Saturninus respondit: aliud nescio, nisi quia depost ¹⁰ orcam eam eiecit, et remoto Saturnino Zenophilus u. c. consularis dixit adstanti: tu quis uocaris? respondit: Uictor Samsurici. Zenophilus u. c. consularis dixit: cuius condicionis es? Uictor dixit: artifex sum. Zenophilus u. c. consularis dixit: tabulam argenteam quis tradidit? Uictor respondit: non uidi; quod scio, hoc dico. ⁵ Zenophilus u. c. consularis dixit Uictori: licet iam constiterit ex responsione eorum, qui supra sunt interrogati, tamen tu confitere, utrum Siluanus traditor sit. Uictor dixit: secundo petato (?) quomodo hoc dimisit, ut duceremur ad Carthaginem, ore ipsius episcopi audiui: data est mihi lucerna argentea et capitulata argentea ²⁰ et has tradidi. Zenophilus u. c. consularis Uictori Samsurici dixit: a quo audisti? Uictor dixit: a Siluano episcopo. Zenophilus u. c. consularis Uictori dixit: ab ipso audisti, quod tradidisset? Uictor dixit: ab ipso audiui, quod suis manibus tradidisset illas. Zenophilus u. c. consularis dixit: ubi audisti? Uictor dixit: in basilica. ²⁵ Zenophilus u. c. consularis dixit: apud Constantinam? Uictor dixit: ibi coepit alloqui populum dicens: de quo dicunt me traditorem esse, de lucerna et capitulata? Zenophilus u. c. consularis Nundinario dixit: quid aliud putas ex his esse quaerendum? Nundinarius dixit: de cupis fisci, quis illas tulit. Zenophilus u. c. consularis Nundinario dixit: quas cupas? Nundinarius dixit: in templo Sarapis ³⁰ fuerunt et tulit illas Purpurius episcopus; acetum, quod habuerunt, tulit illum Siluanus episcopus, Dontius presbyter et Lucianus. Zenophilus u. c. consularis Nundinario dixit: sciunt id factum, qui adsistunt? Nundinarius respondit: sciunt. diaconus Saturninus ³⁵ dixit: dicebant maiores nostri, quia sublatae sunt. Zenophilus u. c. consularis dixit: a quo sublatae dicuntur? Saturninus dixit: a Purpurio episcopo et acetum a Siluano et Dontio et Superio presby-

1 enim causam imperatorum *C*, enim ante imperatores *B*, enim coram imperatorum adhuc *U* p. 65 in *addidi* 8 Saturnino *om. D* 9 depost *cfr. Rönisch. Ital.* 235 10 orca *C* 11 et tu *edd.* 17 petato] petito *edd.*, placito *U* p. 56 25 constantina *C* 27 de lucernam et capitulatam *C* 31 acetrum (= Gefäß f. Flüssig.) *D* p. 80, 71 37 Superio] Luciano *C*, *emend.* *B* (*cfr. p.* 195, 5)

teris et Luciano diacono. Nundinarius dixit: uiginti folles dedit et factus est presbyter Uictor? Saturninus dixit. et cum diceret, Zenophilus u. c. consularis Saturnino dixit: cui dedit? Saturninus dixit: Siluano episcopo. Zenophilus u. c. consularis Saturnino dixit: ergo ut fieret presbyter, Siluano episcopo uiginti folles praemium dedit? Saturninus dixit: dedit. Zenophilus u. c. consularis Saturnino dixit: ante Siluanum positum est? Saturninus dixit: ante cathedram episcoporum. Zenophilus u. c. consularis Nundinario dixit: a quo pecunia sublata est? Nundinarius dixit: ipsi episcopi diuiserunt eam inter se. Zenophilus u. c. consularis Nundinario dixit: Donatum desideras exhiberi? Nundinarius dixit: utique ueniat, de quo clamauit populus biduo post pacem: exaudi deus, cinem nostrum uolumus. Zenophilus u. c. consularis Nundinario dixit: certe clamauit hoc populus? respondit: clamauit. Zenophilus u. c. consularis Saturnino dixit: traditorem clamauit Siluanum? Saturninus dixit: utique. Nundinarius dixit: quando factus est episcopus, non illi communicauimus, quia dicebatur traditor esse. Saturninus dixit: quod dicit, uerum est. Nundinarius dixit: uidi, quia Mutus harenarius tulit eum in collo. Zenophilus u. c. consularis Saturnino dixit: sic factum est? Saturninus dixit: sic. Zenophilus u. c. consularis dixit: uera sunt omnia, quae dicit Nundinarius, quia ab harenarii factus est episcopus Siluanus? Saturninus dixit: uera. Nundinarius dixit: prostibulae illic fuerunt. Zenophilus u. c. consularis Saturnino dixit: harenarii illum gestauerunt? Saturninus dixit: ipsi eum tulerunt et populus; nam ciues in area martyrum fuerunt inclusi. Nundinarius diaconus dixit: numquid populus dei ibi fuit? Saturninus dixit: in casa maiore fuit inclusus. Zenophilus u. c. consularis dixit: certe omnia, quae dicit Nundinarius, uera sunt? Saturninus dixit: uera. Zenophilus u. c. consularis dixit: tu quid dicis? Uictor dixit: uera sunt omnia, domine. Nundinarius dixit: Purpurius episcopus tulit centum folles. Zenophilus u. c. consularis Nundinario dixit: de quadringentis follibus quos putas interrogandos? Nundinarius dixit: Lucianus diaconus exhibeatur, quia ipse totum scit. Zenophilus u. c. consularis Nundinario dixit: hine sciunt? Nundinarius dixit: non sciunt. Zenophilus u. c. consularis dixit: exhibeatur Lucianus. Nundinarius dixit: sciunt isti acceptos esse quadringentos folles, sed quia episcopi eos diuiserunt, nesciunt. Zenophilus u. c. consularis Nundinario et Uictori dixit: scitis acceptos esse folles a Lucilla? Saturninus et Uictor

2 saturnini C dixit *asterisc. adp. B* 3 cui dedit—Saturnino dixit *om. D* 8 cathedra C 12 pacem] pare CB, *corr. D p. 30* 20 sic Zen.—dixit (*u. sq.*) *om. D* 33 diaconus (*dia eras. uidetur*) C 35 hine] *ine edd.* 39 follus C

- dixerunt: scimus. Zenophilus u. c. consularis dixit: pauperes non acceperunt? dixerunt: nemo nihil accepit. Zenophilus u. c. consularis Saturnino et Uictori dixit: nihil de fano Sarapis sublatum est? Saturninus et Uictor dixerunt: Purpurius tulit cupas et Siluanus episcopus et Dontius et Superius presbyteri et Lucianus diaconus tulerunt acetum. Zenophilus u. c. consularis dixit: respon-
 5 sione Uictoris grammatici et Uictoris Samsurici et Saturnini claruit uera esse omnia, quae suggesserit Nundinarius. submoneantur et exeant.
- 10 Zenophilus u. c. consularis dixit: quos alios putas interrogandos? Nundinarius dixit: Castum diaconum, ut dicat, si non est traditor; ipse illum ordinauit. et inducto et adplicito Casto diacone Zenophilus u. c. consularis dixit: quis uocaris? respondit: Castus. Zenophilus u. c. consularis Casto dixit: cuius condicionis es?
 15 Castus dixit: nullam dignitatem habeo. Zenophilus u. c. consularis Casto dixit: licet nunc per Uictorem grammaticum quam etiam per Uictorem Samsurici et Saturninum uenerunt in confessionem, quae Nundinarius obicit, tamen etiam tu confitere, utrum traditor sit Siluanus. Castus respondit: dicebat, quod inuenerit lucernam
 20 post orcam. Zenophilus u. c. consularis Casto dixit: etiam de cupas de fano Sarapis sublatas et aceto confitere. Castus respondit: Purpurius episcopus tulit cupas. Zenophilus u. c. consularis dixit: acetum quis? respondit Castus, quod tulerunt inde acetum Siluanus episcopus, Dontius et Superius presbyteri. Zenophilus u. c. con-
 25 sularis Casto dixit: confitere, quot folles dedit Uictor, ut presbyter fieret. Castus dixit: optulit, domine, saccellum, et quid habuerit, nescio. Zenophilus u. c. consularis Casto dixit: cui datum est saccellum? Castus dixit: illo tulit eum in casa maiore. Zenophilus u. c. consularis Casto dixit: populo non est diuisa pecunia? Castus
 30 respondit: non est data nec uidi. Zenophilus u. c. consularis Casto dixit: de folles, quos Lucilla dedit, populus minutus nihil accepit? Castus dixit: non uidi accipere neminem. Zenophilus u. c. consularis Casto dixit: quo ergo peruenerunt? Castus dixit: nescio. Nundinarius dixit: utique uel audisti uel uidisti, si dictum est
 34 pauperibus: dat et uobis de re sua Lucilla? Castus dixit: non uidi aliquem accipere. Zenophilus u. c. consularis dixit: manifesta

5 Dontius] Donatus *C* (sed *cfr.* p. 191, 15; 193, 37; 195, 24
 6 Zen. uicarius consul (*sic*) *C* 8 suggessit *edd.* 19 dicebat
 dicebant *C* 20 dixit Casto *edd.*, Casto *om. D* 21 de cupas...
 sublatas *CB* (*cfr.* u. 31) 25 quod *C* 26 & 28 saccellum *CB*
 29 dix. Cast. (*add. transp. sign.*) *C* 31 de folles *CB* (*cfr.* u. 21)
 34 si] sic *C*

est Casti confessio, quod folles, quos Lucilla donauit, populo diuisos esse nesciret, et ideo amoueat.

Item inducto et adplicito Crescentiano subdiacono Zenophilus u. c. consularis dixit? quis uocaris? respondit: Crescentianus. Zenophilus u. c. consularis Crescentiano dixit: simpliciter sicut 5 et ceteri confitere, utrum scias traditorem Siluanum. Crescentianus dixit: priores, qui fuerunt clerici, ipsi retulerunt singula. Zenophilus u. c. consularis Crescentiano dixit: quid retulerunt? Crescentianus dixit: referebant, quod traditor esset. Zenophilus u. c. consularis Crescentiano dixit: dixerunt illum traditorem? et ad- 10 iecit: qui dicebant? Crescentianus dixit: qui cum illo conuersabantur in plebe, dixerunt, quod aliquando tradidisset. Zenophilus u. c. consularis Crescentiano dixit: de Siluano dicebant? Crescentianus dixit: utique. Zenophilus u. c. consularis Crescentiano dixit: cum factus fuisset episcopus, praesto fuisti? Crescentianus dixit: 15 praesens cum populo fui inclusus in casa maiore. Nundinarius diaconus dixit: campeses et harenarii fecerunt illum episcopum. Zenophilus u. c. consularis Crescentiano dixit: Mutus harenarius certe eum sustulit? dixit: manifeste. Zenophilus u. c. consularis Crescentiano dixit: cupas de fano Sarapis scis esse sublatas? 20 Crescentianus dixit: plures dicebant, quod Purpurius episcopus ipse sustulerit cupas et acetum, quod ad senem nostrum Siluanum peruenisset, et filii Aelionis dicebant. Zenophilus u. c. consularis 21b Crescentiano dixit: quid audisti? Crescentianus dixit: acetum sublatum a sene Siluano et Dontio et Superio presbyteris et Luciano 25 diacono. Zenophilus u. c. consularis Crescentiano dixit: ex CCCC follibus, quos Lucilla donauit, populus aliquid accepit? Crescentianus dixit: nihil inde nemo accepit, nescio, nec quis illos erogauerit. Nundinarius dixit: aniculae numquam inde aliquid acceperunt? Crescentianus dixit: nihil. Zenophilus u. c. consularis dixit: 30 certe quotiens aliquid tale donatur, omnes inde populares publice accipiunt? Crescentianus dixit: non audini uel uidi dedisse illum aliquos. Zenophilus u. c. consularis Crescentiano dixit: nihil ergo datum est de CCCC follibus populo? Crescentianus dixit: nihil; utique peruenisset aliqua partiuncula ad nos. Zenophilus u. c. 35 consularis dixit: quo ergo sublati sunt? Crescentianus dixit: nescio, nemo nihil accepit. Nundinarius dixit: Uictor quot folles dedit,

2 nescit et D post amoueat lacun. 15 litt. quam expleui
uerbis Item inducto 7 singulis C 17 campeses] campenses edd. quod
idem significat (cfr. Rösch Ital. 461, Fröhner Phil. XIII, 170) ha-
renari C 22 senem] senecem C (cfr. u. 25) 24 aceto sublato C
28 illu C 33 aliquo C 37 quod C

ut fieret presbyter? Crescentianus dixit: uidi allatos cophinos cum pecunia. Zenophilus u. c. consularis Crescentiano dixit: cui dati sunt cophini? Crescentianus dixit: episcopo Siluano. Zenophilus u. c. consularis dixit: Siluano dati sunt? Crescentianus dixit: Siluano. Zenophilus u. c. consularis dixit: populo nihil datum est? respondit: nihil; necesse est, ut et nos aliquid acciperemus, si distribuerentur, sicut solet. Zenophilus u. c. consularis Nundinario dixit: quid aliud de Crescentiano putas esse requirendum? Nundinarius dixit: ipsud est. Zenophilus u. c. consularis dixit: quoniam
 10 de omnibus Crescentianus subdiaconus simpliciter confessus est, submoueat.

Item inducto et adplicito Iannario subdiacono Zenophilus u. c. consularis dixit: quis uocaris? respondit * * *

II.

15 Acta purgationis Felicis episcopi Autumnitani.

25a

in municipio Autumnitanorum Gallienus duouir dixit: quoniam praesens es, Caeciliane, audi litteras domini mei Aeli Paulini uiri spectabilis agentis uicariam praefecturam, quid iubere sit dignatus secundum epistolam ad nos datam, quae declarare te compellit et
 20 scribam, quem habuisti tunc temporis administrationis tuae, et tabularium. sed quoniam tabularius eius temporis uita functus est, et omnes actus administrationis tuae secundum fidem litterarum eiusdem mei domini tecum perferre debebis et ad coloniam Carthaginiensem cum scriba tuo proficisci necesse est. praesens est
 25 curator, sub cuius praesentiam uos compellimus. quid ad hoc respondes? Caecilianus dixit: mox ad me epistolam Aeli Paulini uiri spectabilis agentis uicariam praefecturam pertulistis, statim ad scribam Miccium misi, ueniret, ut acta ipsius temporis confecta mihi obtulisset, et usque adhuc inquit; et quoniam non modicum

II cfr. Baluz. l. c. p. 81; Voelter l. c. p. 11 sq; Deutsch l. c. p. 9 sq. 16 cfr. Optat. 1, 27; Aug. c. Cresc. 3, 70; ep. 88, 4

1 & 3 cofinos (i) C 8 requirenda (u. *eras. uidetur*) C 10 simpli-*citer* (alterum l. *eras.*) C 12 diacono D 13 uerbo respondit *gesta abrupta sunt in C fol. 24^b*

15 ACTA—AVTVMNITANI *summo in folio 25^a add. m. rec. C acta] gesta edd. (sed cfr. subscript.) Aptungitani B 16 ante in asterisc. m. ant. C duouiru C, (sic ubique), duumuir edd. (sed cfr. Georges, lat. Lexik.) 17 Aeli P.] Uerini coni. B uiri sp.] usq C (sic semper) 18 & 27 agens C 24 cum scripta tua C (corr. Masson.) nec esse & C 26 respondimus (mus *perobscur.*) C epistolae C 28 misi ueniret ut C, misi ut ueniret et B D (l. c. p. 9), misi ueniret ut scripti 29 inquit C et om. edd.*

tempus est, ex quo duouiratum administrari — anni sunt XI — itaque cum inuenerit, parebo tanto praecepto. Gallienus duouir dixit: tua interest iussioni parere; uides enim iussionem esse sacram. Caecilianus dixit: denotus sum tanto praecepto.

Item cum paulo post scriba Miccius superuenisset, Fuscus duouir 5 dixit: audisti et tu, Micci, quod et tu una cum Caeciliano necessarius es ire ad officium uiri spectabilis uicarii, instructionem eius temporis ut uobiscum perferatis. ad haec quid dicis? Miccius respondit: magistratus subpleto anno omnes actus suos domum 25b suam tulit *** si in eis cera possit inueniri, inquirō. et cum quae- 10 reret, Quintus Sisenna duouir dixit: quod cognouit officium, respondit. Apronianus dixit: si omnes actus suos tulerat magistratus, unde acta, quae tunc emissa erant nel confecta tanto tempore? et cum diceret, Aelianus proconsul dixit: et mea interrogatio et singularum personarum responsio actis continetur. 15 Agesilaus dixit: sunt praeterea et aliae epistolae huic rei necessariae; interest, ut legantur. Aelianus proconsul dixit: lege Caeciliano audiente, ut agnoscat, an ipse dictauerit. Agesilaus recitauit: „[Uolusiano] et Anniano consulibus XIII Kal. Sept. in iure apud Aurelium Didymum Spretium sacerdotem Iouis optimi maximi 20 duouirum splendidae coloniae Carthaginiensium Maximus dixit: loquor nomine seniorum christiani populi catholicae legis. apud maximos imperatores causa agenda erit contra Caecilianum et Felicem, qui principatum eiusdem legis omni ui conantur inuadere. contra ipsos documenta criminum eius conquiruntur, nam cum 25 persecutio esset indicta christianis, id est, ut sacrificarent aut quascumque scripturas haberent, incendio traderent, Felix, qui tunc episcopus fuit Autumnos, consensum adtulerat, ut de manu Galati scripturae traderentur, ut igni concremari possent. et erat tunc temporis magistratus Alfius Caecilianus, quem praesentem 30 uidere dignaris. et quoniam eius temporis officium incumbabat, ut ex iussione proconsulari omnes sacrificarent et si quas scrip-

1 duouiratu C 2 galienus C 6 quod enim (enim *perduct. m. ant.*) et C 7 officium uspt uicarii C 9 domu sua C 10 tulit] *add.* sed ei in cera possit inueniri C, si ei in c. possit in. *Masson.*, si mei in cera possit in. B, si in eis cera possit in. D *qui lacunam post tulit suspicatur* (p. 10 l. c.) *mihi probatus* (cfr. U. p. 14) 18 recitauit] *post spatium 17 litt. in u. sq. sequitur* et aniano C, Uolusiano B *inserit respiciens ad Aug. . p. collat. 56 et ep. 33* 19 aniano C XIII Kal.] XV Cal. Mart. Aug. l. l. 21 duouiru recitauit splend. C 22 populi (corr. m. 1) C 24 omnia conatur CB, omnia *uncin.* D *nisi transponitur ante documenta, omni ui scripsi* 26 indicta esset D 28 fuit] erat D autumnos C, autumnis *edd.* (accus. *retinet D sermone uulgari nisus*) 29 erant C

turas haberent, offerrent secundum sacram legem, quaeso secundum
[quod prae]sens est et senem uides et non potest ad comitatum
sacrum pergere, apud acta deponat, utrumne iam de pactione^{26a}
secundum [acta] ab eodem habita litteras dederit et utrum ea,
⁵ quae in litteris contulerit, uera sint, ut horum actus et fides in
iudicio sacro detegi possit. adstanti Caeciliano Speretius duouir
dixit: audis, quae apud acta sint deposita? Alfius Caecilianus dixit:
Zama ieram propter lineas comparandas cum Saturnino, et cum
ueniremus illo, mittunt ad me in praetorio ipsi christiani, ut
¹⁰ dicerent: sacrum praeceptum ad te peruenit? ego dixi: non, sed
uidi iam exempla et Zama et Furnis dirui basilicas et uri scrip-
turas nidi. itaque proferte, si quas scripturas habetis, ut iussioni
sacrae pareatur. tunc mittunt in domo episcopi Felicis, ut tollerent
inde scripturas, ut exuri possent secundum sacrum praeceptum.
¹⁵ sic Galatius nobiscum perrexit ad locum, ubi orationes celebrare
consueti fuerant. inde cathedram tulimus et epistolas salutorias
et ostia omnia combusta sunt secundum sacrum praeceptum. et
cum ad domum eiusdem Felicis episcopi mitteremus, renuntiauerunt
officiales publici illum absentem esse. nam cum posteriore tempore
²⁰ adueniret Ingentius scribe Augenti, cum quo aedilitatem admini-
strauimus, dictaui epistolam eidem collegae, quam feci ad eundem
episcopum Felicem. Maximus dixit: praesens est, eadem epistola
ei offeratur, ut eandem recognoscat. respondit: ipsa est. Maximus
dixit: quoniam recognouit epistolam suam, hanc lego et oro, plena
²⁵ actis inseratur. et recitauit:
„Caecilianus parenti Felici salutem! cum Ingentius collegam
meum Augentium amicum suum conueniret et inquisisset, anno
duouiratus mei an aliquae scripturae legis uestrae secundum sacram
legem adustae sint *** quam Galatius meus ex lege uestra publice^{26b}

1 secundum sens est CB, Secundus senex est *Masson.*; *recepti quae D*
suppleuit 4 acta *add. D* 6 speretius duouiru C 8 Zama i erā
proper C, Zamae eram B 9 uenerimus D mittunt C (*idem u.* 13)
11 Zamae *edd.* 13 *inter* tunc mittunt . . praeceptum et sic Galatius
(*u.* 15) *intercidisse nonnulla et ut tollerent—praeceptum delenda cens.*
U. p. 16 *sq.* in domum *edd.* ut] *transpos. usus pergit U.* (*p.* 20)
deprecatorium—tollo (*p.* 202, 19—26) sic Galatius praeceptum *u. supra l.* 15
^{26a}
16 in C salutare D (*sed cfr. U. p.* 20, *Weiszäcker Theolog. Lit.*
Ztg. 1876. 162) 17 ostia] postea *U. l. c. p.* 20, 19 post esse lacunam
suspiciantur DU p. 33 posteriori *edd.* 23 eadem C 26 cum Ing.
—adustae sint (*u.* 29) *spuria del. U. p.* 24. 33 collegam eius (*seu*
collega meus) augentianum C, *corr. B* (*cfr. p.* 201, 33. 34) 29 sint] *maxi-*
mam epistulae partem hoc loco desiderari nemo negabit quam] post-
quam *U. p.* 24 meus] unus CB publice C

epistolas salutatorias de basilica protulerit. opto te bene ualere. " hoc signum, quod deprecatorium ad me miserant christiani et ipse cuius est praetorium et dixisti: tolle clauem et quos inueneris in cathedra libros et super lapide codices, tolles illos. sane uide, officiales ne tollant oleum et triticum. et ego dixi tibi: tu nescis, quia, ubi scripturae inueniuntur, ipsa domus diruitur? et dixisti: quid ergo facimus? et dixi ego uobis: tollat aliquis de uestris in area, ubi orationes facitis, et illic ponantur. et ego uenio cum officiales et tollo. et nos illo uenimus et omnia tulimus secundum sacrum praeceptum. 10

Maximus dixit: quoniam eius epistolae lectio apud acta recitata est, quam ipse agnouit se misisse, quae dixit, quaesumus actis haereant. Speretius duouir dixit: quae dixisti, scripta sunt.

Agesilaus dixit: ad praesentem epistolam recognouit, residuam partem, quam nunc legit, falsam esse dicit. Caecilianus dixit: 15 domine, usque hoc dictaui, usque quo habet: „opto te, parens carissime, bene ualere.“

Apronianus dixit: semper sic falsum per terrorem, per scaenam, per inrelegiosam mentem actum est ab his, qui catholicae ecclesiae consentire noluerunt, nam Paulino hic administrante uices prae- 20 fectorum subornatus est quidam priuatus homo, qui modicum cursoris haberet, qui ad catholicae unitatis [fideles] ueniret atque eos induceret et terreret. detecta igitur factio est. nam componebatur Felici relegiosissimo episcopo per mendacium, ut uideretur 25 scripturas prodidisse et exussisse. Ingentius quidem, cum hoc totum, quicquid agebat, obesset sanctitati et relegioni Caeciliani, subornatus est, ut ueniret cum litteris ueluti Felicis episcopi ad Caecilianum duouirum et ei confingeret a Felice se esse mandatum. dicat ipsa uerba, quibus hoc est confictum. Aelianus proconsul dixit: dic. Apronianus dixit: dic, inquit, Caeciliano amico meo, 30

1 sq. cfr. p. 202, 19

1 ualere] *excipientia facit D uerba* Ages. dixit—bene ualere (u. 14—17) tum Aelianus pr. dixit sq. p. 202, 15 (hoc signum—scripta sunt u. 2—13 *uncin.* D p. 13) 2 hoc signo (= das bezeuge ich) U p. 18 (cfr. 202, 19) 3 ipse cuius est] ingressus es U p. 18 precatatorium *edd.* clauē C 7 faciemus *edd.* dixit ego C aliqui C 9 c. officialibus *edd.* praeter B 13 hereat C 14 ad praesente epistola (epistolam B) CB, *defend.* U. p. 41 15 falsa C 16 usque ad hoc *edd.* 21 modum (= formam, speciem) curs. BD 22 catholicae unitatis uen. C, catholicae unitatem *edd.* c. ecclesiae un. D, fideles *addidi* 23 indiceret C 25 et (*repet. in fol. initio*) C Ingentius—reddam illos (p. 201, 3) *supposita cens.* U. p. 30 sq. quidam C 28 a felicem C 29 ipse *prop.* D

quod codices accepi pretiosos deificos XI, quiaque me nunc conuenit, ut illos restituiam, dic, quod anno magistratus tui eos exusseris, ne reddam illos. qua de re igitur de Ingentio quaerendum est, quatenus haec machinata sint ac fabricata, et quatenus uoluerit
 5 circumscribere magistrum ad mendacium, ut Felicem aspergeret infamia. dicat, a quo missus sit, uerum tamen si machinationem istam in conscientiam Felicis**, quo Caeciliani pudori et initio (?) derogaret. est enim quidam, qui per Mauritaniam et Numidiam legatus missus sit ex diuersa parte.

- 10 Et adstante Ingentio Aelianus proconsul dixit: cuius praecepto ea suscepisti agenda, quae tibi obiciuntur? Ingentius dixit: ubi? Aelianus proconsul dixit: quoniam fingis te non intellegere, quod interrogaris, dicam apertius: quis te ad magistratum Caecilianum misit? Ingentius dixit: nemo me misit. Aelianus proconsul dixit:
 15 quomodo ergo uenisti ad magistratum Caecilianum? Ingentius dixit: cum uenissemus et ageretur causa Mauri ab Utica episcopi, qui episcopatum sibi redemit, ad urbem ascendit Antumnitianus episcopus Felix, ut tractaret, et dixit: nemo communicet, quia falsum admisit. et dixi illi ego econtra: nec tibi nec illi, quia tractum
 20 es. dolui enim causam Mauri hospitis mei, quia communicaueram 27b cum illo in peregre, quia euasi persecutionem. exinde iui in patriam ipsius Felicis, duxi mecum tres seniores, ut uiderent, an uerum tradidisset annon. Apronianus dixit: non ita, uenit ad Caecilianum; quaere de Caeciliano. Aelianus proconsul Caeciliano
 25 dixit: quomodo ad te uenit Ingentius? Caecilianus respondit: domi ad me uenit, prandebam cum operarios uenit illuc, stetit in ianua. Caecilianus ubi est? dixit. respondi: hic. ego dico ei: quid est? omnia recte? omnia, dicit. respondi illi: si non fastidis prandere, ueni, prande. dicit mihi: reuertor huc. uenit illuc solus.
 30 dicere mihi coepit: ecce sic mihi curare et inquirere, an adusta fuerit scriptura anno duouiratus mei. dico illi ego: molestus es mihi, tu homo inmissus es, laxa hinc te a me. et spreui illum a me. et uenit illo iterato cum collega meo, cum quo fui aedilis. ait mihi collega meus: Felix noster episcopus misit huc hominem,
 35 ut facias illi litteras, quia accepit codices pretiosos et noluit

1 quique C 4 et quatenus—asperg. infamia *del. U. p. 31 sq.*
 5 magistratum B 6 si *om. edd.* 7 in conscientia D felici]
 parauerit *uel tale aliquid addendum uidetur* 8 quidem C mauri-
 tania et numidia C 13 dic C 16 causam auri C 17 ad urbe C
 19 contra *edd.* qui *edd.* 21 iui] ibi CB in patria CB 24 quae-
 rere CB, quaere *scripsi (uel dignare quaerere cfr. p. 203, 12) Caecil.]*
 Felice *suspiciatur* D 26 c. operarios C 27 hic] hoc C 30 cu—rare
(lac. 3 litt.) C 34 huc] hoc C, hunc BD

renuocare illos. scribas illo, quod anno duoniratus tui combusti sunt. et dixi ego: haec est fides christianorum? Ingentius dixit: domine, ueniat et Argentius. et ego honorificus sum et honor meus pereat et huius latera habemus. Aelianus proconsul Ingentio dixit: reuinceris alio titulo. Aelianus proconsul ad officium dixit: 5 apta illum. cumque aptaretur, Aelianus proconsul dixit: suspendatur, cumque suspenderetur, Aelianus proconsul Caeciliano dixit: quomodo ad te Ingentius uenit? respondit: misit huc me Felix, 28. dixit, noster, ut scribas illo, quia est unus perditus nescio qui habens penes me codices pretiosissimos et nolo illos restituere. 10 itaque fac litteras, quia adusti sunt, ne renocet illos. et ego dixi: christiani fides haec est? et coepi illum corripere et ait collega meus: scribe illo Felici nostro. et sic ego epistolam dictani, quae paret, usque quo dictani.

Aelianus proconsul dixit: audi sine metu recitationem epistolae 15 tuae, recognosce, quousque dictaueris. Agesilaus recitauit: „ opto te, parens carissime, multos annos bene ualere.“ Aelianus proconsul Caeciliano dixit: hucusque dictasti? respondit: hucusque, relicum falsum est. Agesilaus recitauit: hoc signo quod deprecatorium ad me misisti, nisi ego et tu et cuius est praetorium et 20 dixit: tolle clauem et quos inuenies in cathedra libros et super lapide codices, tolle illos. sane uide, officiales ne tollant oleum et triticum. et ego dixi: tu nescis, quia, ubi scripturae inueniuntur, et ipsa domus diruitur? et dixisti: quid ergo faciemus? et dixi ego uobis: tollat aliquis de uobis in areis, ubi orationes facitis, 25 et illic ponantur. et ego uenio cum officiales et tollo. et [nos illo uenimus] et omnia tulimus secundum placitum et adussimus secundum sacrum praeceptum.

Maximus dixit: quoniam eius epistolae tenor etiam apud acta recitatus est, quam ipse agnouisse ac misisse dixit, quaesumus, 30 hoc actis tuis haereat. Speretius dixit: quae dixistis, scripta sunt. Caecilianus respondit: ex illo est falsum, hucusque est epistola mea, quousque dixi: ‘bene uale, parens carissime’. Aelianus pro-

6 cfr. Optat. p. 29, 13 19 sq. cfr. p. 200, 1

1 renuocari *D* 3 Aurentius *C* (*sed recte postea*) 4 h. latera] eius litteras *Masson*. 5 dixit ad off. *edd.* 6 dixit—procons. *om. D* 8 hoc *C* 11 renocem *CB*, *corr. D* 20 de praetorium *CB*, deprecatorium *edd.*, de praetorio *D* (*sed cfr. U. p. 18*) et tu et cuius est] et tu ingressus es *U. l. c.* 21 dixisti *edd.* clauē *C* et quod *C* 26 officialibus *edd. praeter B* tollo et...et omnia *C* (nos illo uenimus *add. B*) 27 placitum adusi sumus *C* (*fortasse* placitum ut iussi sumus) 30 recitatum *C* agnouit ac se misisse *prop. D* 32 ex illo] cillo *CB*, *corr. D* (*fortasse* relicum *cfr. u. 19*) hucusque *scripsi*, quousque *C* *edd.*

consul dixit: quem dicis addidisse ad epistolam? Caecilianus dixit: Ingentium. Aelianus proconsul dixit: professio tua actis haeret.

Aelianus proconsul Ingentio dixit: torqueris, ne mentiaris. Ingentius dixit: erravi, huic epistolae ego addidi dolens causa
 5 Mauri hospitis mei. Aelianus proconsul dixit: [Constantinus] Maxi-^{28b}
 mus semper Augustus et Licinius Caesares ita pietatem christianis
 exhibere dignantur, ut disciplinam corrumpi nolint, sed potius
 observari reigionem istam et coli uelint. noli itaque tibi blandiri,
 quod cum mihi dicas dei cultorem te esse, [ac] propterea non
 10 possis torqueri. torqueris, ne mentiaris, quod alienum christianis
 esse uidetur. et ideo dic simpliciter, ne torquearis. Ingentius dixit:
 iam confessus sum sine tormento. Apronianus dixit: dignare de
 eo quaerere, qua auctoritate, quo dolo, qua insania circuierit
 Mauritania omnes, Numidias etiam, qua ratione seditionem com-
 15 mouerit catholicae ecclesiae. Aelianus proconsul dixit: ad Numidias
 fuisti? respondit: non, domine. sit, qui probet. Aelianus proconsul
 dixit: nec in Mauritania? respondit: negotiari illo fui. Apronianus
 dixit: et in hoc mentitur, domine — nam ad Mauritaniae situm
 non nisi per Numidias pergitur — quatenus dicit se in Mauritania
 20 fuisse, non fuisse in Numidia. Aelianus proconsul Ingentio dixit:
 cuius condicionis es? Ingentius respondit: decurio sum Ziquensium.
 Aelianus proconsul ad officium dixit: submitte illum. quo submisso
 Aelianus proconsul Caeciliano dixit: falsa dicis, quae dixisti. Caeci-
 lianus respondit: non, domine. is qui scripsit epistolam, iube
 25 ueniat, amicus ipsius est, ipse dicet, quousque dictavi epistolam.
 Aelianus proconsul dixit: quis est ille, quem uenire desideras?
 Caecilianus dixit: Augentium, cum quo fui aedilis. non possum
 probare nisi per ipsum Augentium, qui scripsit epistolam; quo-^{29a}
 usque dictavi illi, ipse dicere potest. Aelianus proconsul dixit:
 30 constat ergo falsam esse epistolam? Caecilianus respondit: constat,
 domine, non mentior in sanguine meo. Aelianus proconsul dixit:
 cum duouiratum egeris in patria tua, oportet fidem uerbis tuis
 habere. Apronianus dixit: nec nouum est illis hoc facere. ceterum
 et actis addiderunt, quod uoluerunt: iam artificium est illis. Aeli-

3 Aelianus—hosp. mei *supposita cens. D p. 16 n. 34, U p. 35 sq.;*
huc transponit U Ingentius—aptaretur (p. 202, 2—6) 4 causa *cf. p. p.*
 201, 20 5 dixit] *una linea uacat, tum sequitur* Maximus C (Const. *add. B*)
 6 Caesar C 9 cum *om. edd.* dei cultorem] decurionem B *Baronium*
secutus; ac delendum uidetur si cum teneas 11 Ingentius—tormento
postea inserta cens. U p. 37 12 apronius (*sic semper*) C Apron.
 dixit—in Numidia (u. 20) *del. U p. 37* 13 qua] quia C 19 numidia
 aspergitur C 24 epistola C 30 falsa .. epistola C 32 duo-
 uiratu C

anus proconsul dixit: professione Caeciliani, qui acta falsata esse dicit atque epistolae plurima addita, manifestatum est, qua uoluntate haec gesserit Ingentius, et ideo recipiatur in carcerem; est enim artiori interrogationi necessarius. Felicem autem relegiosum episcopum liberum esse ab exustione instrumentorum deificorum manifestum est, cum nemo in eum aliquid probare potnerit, quod relegiosissimas scripturas prodiderit uel exusserit. omnium enim interrogatio supra scripta manifestata est nullas scripturas deificas uel inuentas uel corruptas uel incensas fuisse. hoc actis continetur, quod Felix episcopus relegiosus illis temporibus neque praesens fuerit neque conscientiam accomodauerit neque tale aliquid fieri iusserit.

Agasilans dixit: de his, qui ad potestatem uestram instruendam uenerunt, quid iubet potestas tua? Aelianus proconsul dixit: reuertantur ad sedes suas.

15

III.

29b Constantinus Augustus Aelafio.

Iam quidem antehac cum perlatum fuisset ad scientiam meam apud Africam nostram plures uesano furore uanis criminationibus contra se inuicem super obseruantiam sanctissimae legis catholicae discedere coepisse, dirimendae dissensionis huiusmodi causa placuerat mihi, ut ad urbem Romam tam Caecilianus Carthaginensis episcopus, contra quem uel maxime uniuersi saepe me conuenerunt, quam etiam aliqui ex his, qui ei quaedam obicienda crediderant, praesentiam sui exhiberent. nam etiam ad supra dictam urbem Romam nostram quosdam episcopos ex Galliis ire praeceperam, ut tam hi pro integritate uitae suae atque laudabili instituto sed et septem eiusdem communionis quam etiam urbis Romae episcopi atque illi, qui cum hisdem cognoscerent, possent rei, quae uidetur

1—12 cfr. Optat. p. 29, 21 sq. Aug. c. Cresc. 3, 70

1 dixit professio C, d. ex professione *edd.*, d. professione *scripti* falsa *August. l. l.* 2, manifesta *edd.*, manifesta *August. l. l.* 3 recipietur *August. l. l.* 7 religiosas *August. l. l.* prodiderit] tradiderit *edd.*, *Aug. l. c.* 8 suprascriptorum *Optatus p. 30, 4* manifesta *Optat. et Aug. l. c.* 10 quo C 11 commodauerit *August. l. l.* 15 suas] EXPLICIT GESTA PVRGATIONIS FELICIS EPI AVTVMNITANI ORDINATORIS CAECILIANI CARTHAGINIS C fol. 29*

III INCIP EXEMPLVM EPISTOLAE CONSTANTINI *et in u. sq.* CONSTANTINVS (*rubr.*) C fol. 29^b 20 obseruantia *edd.* legis] fidei *edd.* 21 dissidere *edd.* causae C 23 conuenerant *edd.* 25 urbem nostram R *edd.* 27 tam hii C 28 episcopus *edd.* 29 uidebatur *edd.*

esse commota, fidem debitam adhibere, qui quidem ea, quaecumque in praesentia eorum fuerant gesta, cuncta ad scientiam meam etiam actis habitis retulerunt uerbo insuper adfirmantes, quod iudicium suum pro rerum fuisset aequitate depromptum, eosque
 5 potius causae obnoxios esse dicentes, qui contra Caecilianum quaedam putauerunt commouere adeo, ut istud post iudicium habitum Africam ipsos remeasse prohiberent. inde propter haec omnia probabili rerum aestimatione speraueram, quod omnibus omnino seditionibus et contentionibus, quae aliis hominibus uide-
 10 bantur subito commotae, finis debitus fuisset impositus. sed cum ^{30a} dictationis tuae scripta legissem, quae ad Nicasium et ceteros super hisdem simulationibus grauitas tua mittenda crediderat, euidenter agnoui, quod neque respectus salutis suae neque, quod est maius, dei omnipotentis uenerationem ante oculos suos uelint
 15 ponere, siquidem ea agere persistent, quae non modo ad ipsorum dedecus infamiamque pertineant sed etiam his hominibus detrahendi dent facultatem, qui longe ab huiusmodi sanctissima obseruantia sensus suos noscuntur auertere. nam id quoque te scire conuenit, quod ex hisdem uenerunt adserentes, quod minus dignus
 20 idem Caecilianus cultu sanctissimae religionis habeatur, et contra id, quod hisdem responderam, frustra eos id iactare, quippe cum res fuisset apud urbem Romam ab idoneis ac probatissimis uiris episcopis terminata; obnix ac pertinaciter respondendum aestima-
 25 uerunt, quod enim omnis causa non fuisset audita, sed potius idem episcopi quodam loco se clausissent et, prout ipsis aptum fuerat, iudicassent. quare cum haec tot et tanta nimium obnix dissensiones protrahere peruiderem, ita ut nullo modo finis isdem dari posse uideatur, nisi et Caecilianus idem et ex his, qui contra
 30 eum dissident, tres aliqui in iudicium eorum, qui contra Caecilianum sentiunt consensumque debent, ad Arelatense oppidum uenirent, iniungendum solertiae tuae duxi, ut mox has litteras meas acciperes, tam Caecilianum supra dictum cum aliquibus ex his, quos ipse delegerit — sed et de Byzacenae, Trispolitanae, Numidiarum et Mauritaniarum et prouinciis singulis, quique aliquantos
 35 ex suis perducere debebunt, quos ipsi putauerint eligendos — sed ^{30b}

17 sq. cfr. Aug. c. ep. Parm. 1, 8; ep. 68. 162. 165

1 finem debitum *edd.* qui *om. C* 2 in praesentiarum *C* 6 istum *C*
 8 sperauerunt *C* 9 quae ab iis h. *edd.* 10 impositus] impetus *C*
 13 respectum *edd.* 14 ueneratione *C* 22 res fuisset] rei fuisset *C*
 24 enim] eorum *edd.* 26 obnix *C*, obnixas *edd.* 28 et ante ex *add.*
edd. contra *C.*] cum Caeciliano *edd.* 30 arelatensem *C* 31 uenire *C*,
 uenerint *edd.*, uenirent *scripsi* 32 acceperis *edd.* tam] cum *edd.*
 34 singuli *edd.*

etiam aliquos ex his, qui contra eundem Caecilianum dissentiunt, data euectione publica per Africam et Mauritaniam inde ad Hispanias breui tractu facias nauigare et inde nihilominus [huiusmodi] his in singulis episcopis singulas tractorias tribuas, ut ipsi ad supra dictum locum intra diem Kalendarum Angustarum possint 5 peruenire, celeriter intimaturus hisdem, ut, antequam profisciscantur, debeant disponere, quatenus absentibus ipsis et disciplina competens habeatur et nulla forte seditio uel aliquorum altercantium contentio, quae ad maximum dedecus spectet, oriatur. de secreto plena cognitione suscepta finis adhibeatur; quia cum praesentiam sui 10 exhibuerint uniuersi, quae nunc in contentione esse noscuntur quaeque non inmerito finem debent accipere maturum, ut protinus possint terminari atque conponi. nam cum apud me certum sit te quoque dei summi esse cultorem, confiteor grauitati tuae, quod nequaquam fas esse ducam, ut eiusmodi contentiones et altercationes dissimulentur a 15 nobis, ex quibus forsitan commoueri possit summa diuinitas non solum contra humanum genus sed etiam in me ipsum, cuius curae nutu suo caelesti terrena omnia moderanda commisit, et secus aliquid hactenus incitata decernet. tunc enim reuera et plenissime potero esse securus et semper de promptissima beniuolentia potentissimi dei prosperrima 20 et optima quaeque sperare, cum uniuersos sensero debito cultu catholicae religionis sanctissimum deum concordii obseruantiae fraternitate uenerari. amen.

III.

- 31a. Dilectissimo papae Siluestro Marinus, Acratius, Natalis, Theodorus, Proterius, Uocius, Uerus, Probatius, Caecilianus, Faustinus, Surgentius, Gregorius, Reticius, Ambitansus, Termatius, Merocles, Pardus, Adelfius, Hibernius, Fortunatus, Aristasius, Lampadius, Uitalis [et] Maternus, Liberius, Gregorius, Crescens, Auitianus, Dafnus, Orantalus, Quintasius, Uictor, Epictetus in domino aeternam 30

III cfr. Duchesne le dossier du Donatisme p. 50; Nolte, Tübing. theolog. Quartalschr. 1867, S. 51

1 ex his om. edd. 2 datam euectionem publicam C 3 huiusmodi delendum uidetur 5 possit C 7 disciplinae C 8 altercantium quae C, altercatio quae edd., altercantium contentio quae scripsi 9 de secreto] de cetero edd. 10 quia] quae C 11 uniuersa edd. qui nunc C quique C, om. edd., quaeque scripsi 13 certum] cretum C 15 dycam C 18 commisit ut edd. 19 decernat edd. 22 concordii obseruantiae fraternitati C, concordis obseruantia fraternitatis uel concordii obseruantiae fraternitate edd. 23 amen] Expl. C fol. 30b

III INCIP CONCILIV EPORVM ARELATE CELEBRATVM ET DIRECTVM / SILVESTRO EPŌ ROMANORVM (lin. 1 et 3 rubr.) C fol. 31a 25 siluestro C agraecius edd. 29 et delendum uidetur 30 orientalis edd. uictor bis pos. C

salutem! communi copulo caritatis et unitate matris ecclesiae
catholicae uinculo inhaerentes ad Arelatensium ciuitatem piissimi
imperatoris uoluntate adducti inde te, gloriosissime papa, cum
merita reuerentia salutamus. ubi grauem ac perniciosam legis nostrae
5 atque traditionis iniuriam et effrenatae mentis homines pertulimus,
quos et dei nostri praesens auctoritas et traditio ac regula ueritatis
ita respuit, ut nulla in illis aut dicendi ratio subsisteret aut
accusandi modus ullus aut probatio conueniret: ideo iudice deo et
matre ecclesia, quae suos nouit et conprobat, aut damnati sunt
10 aut repulsi. et utinam, frater dilectissime, ad hoc tantum spectaculum
interesse tanti fecisses! profecto credimus, quia in eos
seuerior fuisset sententia prolata et te pariter nobiscum iudicante
coetus noster maiori laetitia exultasset. sed quoniam recedere a
partibus illis minime potuisti, in quibus et apostoli cotidie sedent
15 et cruor ipsorum sine intermissione dei gloriam testatur, non tamen
haec sola nobis uisa sunt tractanda, frater carissime, ad quae
fueramus inuitati, sed et consulendum nobismet ipsis censuimus,
et quia diuersae sunt prouinciae, ex quibus aduenimus, ita et
uaria contingunt, quae nos censemus obseruare debere. placuit
20 ergo praesente spiritu sancto et angelis eius, ut ex his, quae
singulos quosque mouebant, iudicare proferremus de quiete praesenti;
placuit etiam antea scribi ad te, qui maiores dioeceses
tenes, per te potissimum omnibus insinuari. quid autem sit, quod
senserimus, scripto nostrae mediocritatis subiunximus. at id primo
25 in loco de uita nostra atque utilitate tractandum fuit, ut qui unus
pro multis mortuus est et resurrexit, ab omnibus tempus ipsum
ita relegiosa mente obseruetur, ne diuisiones uel dissensiones in
tanto obsequio deuotionis possint exsurgere. censemus ergo pascha
domini per orbem totum una die obseruari. de his quoque, qui
30 quibuscumque locis ordinati fuerint ministri, in ipsis locis perseuerent.
de his agitur enim, qui arma proiciunt in pace: placuit
abstineri eos a communione; de circissariis agitatoribus, qui fideles

26 cfr. I Cor. 15, 3; II Cor. 5, 15; I Thess. 5, 10

1 caritati C 3 commerita *edd.* 4 graues ac perniciosos legi . . .
traditioni effrenataeque *edd.* 5 iniuriam et *addidi* 11 interese C
fecisse profectu C 13 quoniam *nonnullis abundare uidetur*, tu iam Nolte
14 cotidie] quoque *edd.* 15 *post* testatur *lac. statuit* Nolte 17 con-
sulendum dum . . . ipsis consuluimus C 18 et quam C, et cum . . . sint
edd., et quia *scripsi* 20 et his qui . . . quos mouebat C 22 antequam
ante qui C, antequam ea, quae decreuimus, fidelibus intimamus, ad te,
qui maioris dioeceseos tenes, perferri et per te . . . Nolte maioris dioe-
ceseos gubernacula *propos.* Hefele (*Concil. Gesch.* I, 204, Note 2)
24 ad id C 25 quia *edd.* 27 diuisioni . . . dissensionem . . . obsequia C
29 obseruaturi C qui *om.* C 31 de his etiam qui *edd.*

sunt, placuit eos, quamdiu agitant, a communione separari; de theitricis ipsos placuit, quamdiu agunt, a communione separari; de his agitur, qui in infirmitate sunt constituti et credere uolunt, placuit eis manum inponi. de praesidibus autem, qui fideles sunt et ad praesidium consiliunt, ita placuit, ut, cum promoti fuerint, litteras quidem accipiant ecclesiasticas comunicatorias, ita tamen, ut, in quibuscumque locis gesserint, ab episcopis eiusdem loci cura illis agatur, et si coeperint contra disciplinam agere, tunc demum a communione excludantur. et de his quidem, qui in re publica agere uolunt, similiter. de Africa autem, quod propria lege sua utantur, ut rebaptizent, placuit, ut, ad ecclesiam si aliquis haereticus uenerit, interrogent eum symbolum; et si peruerint eum in patre et filio et spiritu sancto esse baptizatum, manus tantum ei inponatur; quodsi interrogatus symbolum non responderit trinitatem hanc, merito baptizetur et cetera.

Tunc taedians iussit omnes ad sedes suas redire. amen.

V.

Constantinus Augustus episcopis catholicis carissimis fratribus salutem! aeterna et religiosa inconprehensibilis pietas dei nostri nequaquam permittit humanam condicionem diutius in tenebris oberrare neque patitur exosas quorundam uoluntates usque in tantum perualere, ut non suis praeclarissimis luminibus denuo pandens iter salutare eas det ad regulam iustitiae conuerti. habeo quippe cognitum multis exemplis, haec eadem ex me ipso metior. fuerunt enim in me primitus, quae iustitia carere uidebantur, nec ulla putabam uidere supernam potentiam, quae intra secreta pectoris mei gererem. equidem haec, ut dixi, quam fortunam debuerunt sortiri? scilicet omnibus malis redundantem. sed deus omnipotens in caeli specula residens tribuit, quod non merebar: certe iam neque dici neque enumerari possunt ea, quae caelesti sua in me famulum suum beniuolentia concessit. sanctissimi antistites Christi

1 de theitricis (siue theatricis) — separari om. edd. (cfr. eadem fere in conc. Arel. II canone 20) 3 credere] recedere C 8 de illis edd. 9 excludantur C 10 de Afria edd. 11 aliqui C

V EPISTOLA IMPTORIS CONSTANTINI (rubr.) ubi dixit quia pars Donati quomodo forenses sic litigant ut denuntient et appellant et imperatorem desiderant audire post episcoporum indicata C fol. 32*; in l. sq. CONSTANTINVS AVG EPIS (rubr.) 19 aeterna relig. et incon. edd. 22 peruadere edd. 23 eas det] eiusdem C 27 quam] aequam edd. 29 secula (p. s. l. m. 1) C, per saecula edd. (mutat. praeterea in caelis) 31 antistitis C

saluatoris, fratres carissimi! gaudeo igitur equidem, specialiter^{32b}
gaudeo, quod tandem habita iustissima diiudicatione eos ad meli-
orem spem fortunamque reuocastis, quos malignitas diaboli uide-
batur a praeclarissima luce legis catholicae miserabili sua per-
5 suasionem auertisse. o uere uictrix providentia Christi saluatoris,
ut etiam his consuleret, qui iam desciscentes a ueritate quodam-
modo aduersus ipsam arma inducentes gentibus se copulauerunt;
quia, si uel nunc mera fide uoluerint obsequia sanctissimae legi
deferre, intellegere poterunt, quantum sibi nutu dei sit prouisum.
10 et hoc quidem, sanctissimi fratres, sperabam etiam in eis, quibus
ingenita est maxima durities animi, posse reprehendi. sed non
proluit apud eos recta diiudicatio neque in eorum sensus ingressa
est diuinitas propitia; reuera enim non inmerito ab his procul
abscesserit Christi clementia, in quibus manifesta luce claret huius-
15 modi esse, ut eos etiam a caelesti prouisione exosos cernamus,
quae in ipsos tanta uesania perseuerat, cum incredibili arrogancia
persuadent sibi, quae nec dici nec audiri fas est, desciscentes a
recto iudicio dato, quo caelesti prouisione meum iudicium eos
conperiri postulare! quae uis malignitatis in eorundem pectoribus
20 perseuerat. quotiens a me iam ipso improbiis additionibus suis
sunt condigna responsione oppressi! qui utique si hoc ante oculos
habere nolissent, minime hoc ipsud interposuissent, meum iudi-
cium postulant, qui ipse iudicium Christi expecto. dico enim, ut
se ueritas habet, sacerdotum iudicium ita debet haberi, ac si ipse
25 dominus residens indicet. nihil enim licet his aliud sentire uel^{33a}
aliud iudicare, nisi quod Christi magisterio sunt edocti. quid igitur
sentiant maligni homines officia, ut uere dixi, diaboli? perquirunt
saecularia relinquentes caelestia. o rabida furoris audacia! sicut in
causis gentilium fieri solet, appellationem interposuerunt. equidem
30 gentes minora interdum iudicia refugientes, ubi iustitia cito de-
prehendi potest, magis ad maiora iudicia auctoritate interposita,
ad appellationem se conferre sunt solitae. quid hi detractatores
legis, qui rennentes caeleste iudicium meum putauerunt postulan-
dum? sic sentire de Christo saluatore? ecce iam proditores, ecce

22 cfr. Optat. p. 26, 7 28—30 cfr. Optat. p. 27, 19

7 ipsum *edd.* 8 si] sic *C* mera] uera *edd.* sanctissime *C*
14 clarent *C* 16 incredibilia *arr. C* 17 persuadendum *C*, persuadeant
edd. (*fortasse* persuadere audent) 20 ipsum *C* (*fortasse* ipsorum)
22 ipsum *edd.* 24 sacer dotum *C* 25 sentire *sub u. ultim. adscr. m.*
recent. ita ut repetatur in fol. sq. C 28 rauda *C* 32 ad appellatione *C*
(*fortasse* ad maioris iudicii auctoritatem interposita appellatione) sint *C*
34 proditor *es C*

sine ulla acriori disquisitione ipsi per semet prodiderunt facinora sua. quae ab ipsis sentitur humanitas, qui in ipso deo inmanes prosilierunt? equidem, fratres carissimi, licet haec in ipsis uideantur deprehensa, nihilominus uos, qui domini saluatoris sequimini uiam, patientiam adhibete data his adhuc optione, quid putent deligendum. ac si eos in hisdem uideritis perseuerare, protinus cum his, quos dominus dignos cultui suo iudicauit, profiscimini et redite ad proprias sedes meique mementote, ut mei saluator noster semper misereatur. ceterum direxi meos homines, qui eosdem infandos deceptores religionis protinus ad comitatum meum perducant, ut ibi degant, ibi sibi mortem peius peruideant. dedi quoque litteras competentes ad eum, qui uicariam praefecturam per Africam tuetur, ut, quotquot huius insaniae similes inuenerit, statim eos ad comitatum meum dirigat, ne ulterius sub tanta claritate dei nostri ea ab ipsis fiant, quae maximam iracundiam caelestis prouidentiae asposcant incitare. incolumes uos deus omnipotens tribuat uotis meis et uestris per saecula, fratres carissimi.

VI.

Constantinus Augustus episcopis.

Ante paucos quidem dies iuxta postulatam uestrum hoc mihi placuerat, ut ad Africam reuerteremini, ut illic omnis causa, quae uobis aduersus Caecilianum competere uidetur, ab amicis meis, quos elegissem, cognosceretur atque finem debitum reciperet. uerum diu mihi cogitanti et in animo meo non inmerito uolenti id potissimum uisum est, ut — quoniam scio quosdam ex uestris turbulentos satis et obstinato animo rectum iudicium et integrae ueritatis rationem minime respicere ac per hoc uenire forsitan, ut, si ibidem cognoscatur, non ut concedet et ueritatis ratio expostulat, res finem accipiat atque aliquid tale eueniat nimia uestra obstinatione, quod et diuinitati caelesti displiceat et existimationi meae, quam semper inlibatam cupio perseuerare, plurimum inpediat — placuit mihi, sicut dixi, ut Caecilianus iuxta prius tractatum huc potius ueniat, quem credo iuxta litteras meas mox adfuturum. polliceor autem uobis, quod si praesente ipso de uno tantum crimine uel facinore eius per uosmet ipsos aliquid probaueritis, id apud me sit, ac si

10 perducunt C 15 ab ipsos C 16 incitari C incolomes C
17 carissimi] Item epistola constantini ad episcopos partis donati desuper
nomine caeciliani CONSTANTINVS AVGVSTVS (*litt. mai. rubr.*) C
fol. 34^b

VI 23 atque] ad quem C 26 integre C 27 inter si et ibidem ras. C

nniuersa, quae ei intenditis, probata esse uideantur. deus. omni-
potens perpetuam tribuat securitatem.

VII.

Celso uicario Africae.

- 5 Perseuerare Menalium eum, quem iam dudum suscepit in-
saniam, ceteros, qui a ueritate dei digressi errori se prauissimo
dederunt, proxima etiam grauitatis tuae scripta testata sunt, quibus
inhaerentem te iussioni nostrae de merito seditionis ipsorum eoque
tumultu, quem apparabant, inhibitu esse memorasti, frater caris-
10 sime. unde — quoniam ex eo patuit ipsos nefarias res cogitasse,
quod enim, cum statuisses inter ipsos atque Caecilianum plenis-
sime super allegationibus diuersis requirere, praesentiae meae
susceptam fugam subtrahere laborarunt — hoc ipso turpissimo
facto confessi ad ea se redire properare, quae et antea fecerant
15 et nunc agere perseuerant. at cum constet minime unumquemque
propria penitus delicta lucrari, etiamsi paulisper eorum frater
cohercitu dilata, mandandum grauitati tuae duxi, ut interim quidem
eosdem omittas et dissimulandum super ipsos esse cognoscas.
uerum lecta hac epistola tam Caeciliano quam hisdem palam facias,
20 quod cum fauente pietate diuina Africam uenero; plenissime uni-
uersis tam Caeciliano quam his, qui contra eum agere uidentur,
lecto dilucido iudicio demonstraturus sum, quae et qualis summae
diuinitati sit adhibenda ueneratio et cuiusmodi cultus delectare
uideatur, adhibito etiam diligenti examine ea, quae nunc aliqui
25 exinde inlecebris mentis ignorantiaeque occultare se putant, ple-
nissime sum reperturus atque in lucem facturum uenire; easdem
personas, quae res istius modi concitant faciuntque, ut non cum
ea, qua oportet, ueneratione summus deus colatur, perdam atque
discutiam. cumque satis clareat neminem posse beatitudines mar-
30 tyris eo genere conquirere, quod alienum a ueritate religionis et
incongruum esse uideatur, eos, quos contra fas et religionem ipsam
recognouero reosque uolentes competentis uenerationis deprehendero,

1 ei om. edd. 2 securitatem] sequuntur in C fol. 33^b extr. inscriptione
omissa ubi promittit constantinus ad africanam se uenturum ut inter cae-
cilianum et donatum de schisma hic in africa facta celso uicario sub-
scripsit. quod est argum. epist. sq (post facta lacunam statuit Duchesne,
le dossier du Donatisme p. 20)

VII 5 quam edd. fortasse cepit legendum 6 ceterosque qui edd.
9 quem] quod C 12 praesentia mea C 15 at cum] ad quem C 16 paulis-
per] paucis per C 22 qual. sum me C 23 diuinitatis C (cfr. p. 212, 7)
huiusmodi C cultu delectari edd. 25 ignorantiae quae C 26 sim C
in luce factorum C 28 prodam C 29 beatitudinis C 32 uolentiae C

sine ulla dubitatione insaniae suae obstinationisque temerariae faciam merita exitia persolvere; scire itaque pro certo quae habere debeant ad plenissimam fidem salute etiam teste inuocata, quod tam super plebe quam super clericis his, qui primi sunt, sum diligentissime quaesiturus idque indicaturus, quod uerissimum et religiosissimum esse manifestum sit, demonstraturus etiam hisdem, qui et qualis diuinitati cultus adhibendus sit. nam nequaquam me aliter maximum reatum effugere posse credo, quam ut hoc, quod inprobe sit, minime existimem dissimulandum; quid' potius agi a me pro instituto meo ipsiusque principis munere oporteat, quam ut discussis erroribus omnibusque temeritatibus amputatis ueram religionem uniuersos concordemque simplicitatem atque meritam. omnipotenti deo culturam praesentare perficiam?

VIII.

Petronius Annianus et Iulianus Domitio Celso uicario Africae. 15

Quoniam Lucianum, Capitonem, Fidentium et Nasutium episcopos et Mammarium presbyterum, qui secundum caeleste praeceptum domini Constantini Maximi inuicti semper Augusti ad Gallias cum aliis legis eius hominibus uenerant, dignitas eius ad lares proprios uenire praecepit, angarialem his cum annonaria competentia usque ad Arelatensem portum secundum imperatum aeternitatis eiusdem clementissimi principis dedimus, frater, qua inde Africam nauigarent, quod sollertiam tuam litteris nostris scire conueniat. optamus te, frater, felicissimum bene ualere. Hilarius princeps optulit IIII Kal. Maias Tribetis. 25

VIII.

Constantinus Augustus uniuersis episcopis per Africam et plebi ecclesiae catholicae.

Quod fides debuit, quantum prudentia ualuit, prout puritas potuit, temptasse me per omnia humanitatis et moderationis officia optime scitis, ut iuxta magisteria legis nostrae pax illa sanctissimae

4 sim C 7 qui aequalis diu. C 9 quid] cum id C, cum nihil *edd.* quid *scripsi* 12 concordem quae C meritum... culturae C 13 perficiam] Item exemplum epistolae praefectorum praetorio ad celsum uicarium C fol. 34^b

VIII. 15 PETRONIVS (*rubr.*) C domicilio C 17 qui *om.* C 19 eius ad lares eius propr. C 22 nauiga***** quod (*ras.* 5—6 *litt.*) C, nauigent *edd.*, nauigabunt *Duchesne l. l. p.* 24 24 hilarus C 25 triberos C VIII. 26 Item exemplum epistolae constantini ad catholicam 27 CONSTANTINVS AVG (*rubr.*) C fol. 35^a 31 sanctissime C

fraternitatis, cuius gratiam deus summus famulorum suorum pectoribus inmiscuit, stabilita per omnem concordiam teneretur. sed quia uim illam sceleris infusi paucorum licet sensibus peruicaciter inhaerentem intentionis nostrae ratio non potuit edomare fauente
 5 adhuc sibi huic nequitiae patrocinio, ut extorqueri sibi omnino non sinerent, in quo se deliquisse gauderent, spectandum nobis est, dum totum hoc per paucos sedit, in populum omnipotentis dei misericordia mitigetur. inde enim remedium sperare debemus, cum omnia bona nota et facta referuntur. uerum dum caelestis
 10 medicina procedat, hactenus sunt consilia nostra moderanda, ut patientiam percolamus et, quicquid insolentia illorum pro consuetudine intemperantiae suae temptant aut faciunt, id totum tranquillitatis uirtute toleremus. nihil ex reciproco reponatur iniuriae; uindictam enim, quam deo seruare debemus, insipientis est manibus
 15 usurpare, maxime cum debeat fides nostra confidere, quicquid ab huiusmodi hominum furore patietur, martyrii gratia apud deum esse ualiturum. quid est enim aliud in hoc saeculo in nomine ^{35b} dei uincere quam inconditos hominum impetus quietae legis populum lacescentes constanti pectore sustinere? quod si obseruauerit
 20 nostra sinceritas, cito uidebitis per gratiam summae diuinitatis, ut languescentibus eorum institutis uel moribus, qui se miserrimae contentionis uexillarios praebent, sciant omnes non debere se paucorum persuasionem pereuntes sempiterno leto dare, quo possint paenitentiae gratia semper uitae aeternae correctis erroribus suis
 25 integrari. ualete noto communi per saecula iubente deo, fratres carissimi!

X.

Constantinus Uictor Maximus ac triumphator semper Augustus Zeuzio, Gallico, Uictorino, Sperantio, Ianuario, Felici, Crescentio,
 30 Pantio, Uictori, Babbutio, Donato episcopis.

Cum summi dei, qui huius mundi auctor et pater est, cuius beneficio uitam carpinus, caelum suspicimus, humana etiam socie-

1 pectoribus] spectatoribus C 6 delinquisse C 9 pro cum *malim*
 quo 11 patientia C 12 tentat aut facit *edd.* 14 uindicta C
 17 ualitura C 21 miserrime C 22 uixillarios C 23 persuasionem C
 laeto C

X 27 Exemplum epistolae constantini cum scripta episcoporum (*fortasse* quae scripta est ad episcopos) numidarum ubi haeretici tulerunt basilicas a catholicis et (ut *edd.*) ad aliam (et aliam C, *ante* aliam c *del.*) basilicam faciendam sibi locum uel domum eis dant (dent *edd.*) C
fol. 35^b

tate gaudemus, hanc uoluntatem esse constet, ut omne humanum genus in commune consentiat et quodam societatis affectu quasi mutuis amplexibus glutinetur, non dubium est haeresis et schisma a diabolo, qui caput est malitiae, processisse; et ideo, quicquid ab haereticis geritur, eius instinctu fieri, qui eorum sensus mentes cogitationesque possedit, nulla dubitatio est. nam cum eiusmodi homines in sua potestate redegerit, hisdem usquequaque dominatur.

26 a. quid autem boni efficere insanus, perfidus, inrelegiosus, profanus, deo contrarius, ecclesiae sanctae inimicus potest, qui a deo sancto, uero, iusto, summo atque omnium domino recedens — qui nos constituit 10 et in hac luce produxit, qui spiritum ad uitam quam carpinus, dedit et qui nos id, quod suum esse uoluit, et omnia sua uoluntate perfecit — ad diaboli partem prono errore decurrit? sed quia semel possessus animus a malo — necesse est doctoris sui operibus instare — ea perficiat, quae aequitati et iustitiae contraria 15 uideantur, idcirco ii, qui a diabolo possessi sunt, eius falsitati et nequitiae obsecuntur. non autem miratum est a bonis improbos discedere; nam sic recte prouerbio signatum est: pares cum paribus congregari. qui malo impiae mentis infecti sunt, necesse est a nostra societate dissideant. homo siquidem malus, ut 20 scriptura loquitur, de malo thesauro profert mala, bonus uero ex bono profert bonum. sed quia, ut dictum est, haeretici et schismatici, qui bonum relinquentes et malum sectantes ea perficiunt, quae deo displiceant, diabolo, qui eorum pater est, adprobentur adhaerere, rectissime et sapienter grauitas uestra 25 fecit et secundum sanctum fidei praeceptum ab eorum peruersis contentiōibus temperando et hisdem remittendo, quod idem sibi indebitum atque alienum usurpare contendunt, ne, sicuti est eorum peruersitas maligna et perfida, ad seditiones usque prorumperent et inter turbas atque concentus sui similes incitarent atque ita 30 aliquid exsisteret, quod sedari non oporteret. sceleratum quippe eorum propositum semper requirit diaboli opera perficere. et ideo cum a sacerdotibus dei per patientiam cum ipso suo patre superant, sibi ii, qui cultores dei summi gloriam, illi uero damnationem 35 comparant et condigna supplicia. ex hoc quippe maius dei summi exsistat iustiusque iudicium, quod eos aequo animo tolerat et patientia condemnat his omnia, quae ab ipsis processerunt, susti-

18 cfr. Cic. Cato m. 3, 7 20 cfr. Matth. 7. 17. 18

1 uoluntate C 3 glutinuntur C 5 fieret *edd.* 7 dominetur C
16 & 34 hii C, ii *edd.* 18 rectae C 19 impie C 25 adprobantur *edd.*
26 facit *edd.* 31 se dari C 34 illis C 35 comparant *edd.*

nendo, deus siquidem se omnium uindictam promisit. et ideo cum uindicta deo permittitur, acrius de inimicis supplicium sumitur. quod uos nunc famulos et sacerdotes dei libenter fecisse cognoui et satis gratulatus sum, quod de impiis et sceleratis, sacrilegis
 5 et profanis, perfidis et inrelegiosis et deo ingratis et ecclesiae inimicis nullam uindictam poscitis et, ut idem potius ad ueniam pertineant, postulatis. hoc est uere ac penitus deum nosse, hoc est praeceptis insistere, hoc est feliciter credere, hoc est uere sentire, hoc est scire, quod maior uindicta in contrarios ecclesiae
 10 prouocetur, cum hisdem in saeculo parcitur.

Accepta igitur epistola sapientiae et grauitatis uestrae conperi haereticos siue schismaticos eam basilicam ecclesiae catholicae, quam in Constantina ciuitate iusseram fabricari, solita improbitate inuadendam putasse et frequenter tam a nobis quam a iudicibus
 15 nostris ex nostra iussione commonitos et reddere, quod suum non erat, noluisse, uos tamen imitatores patientiae dei summi eorum malitiae placida mente ea, quae uestra sunt, relinquentes et potius locum uobis inuicem alium, fiscalem scilicet, poscere. quam petitionem more instituti mei libenter amplexus sum et statim ad
 20 rationalem competentes litteras dedi, ut domum bonorum nostrorum transgredi faciat cum omni iure suo ad dominium ecclesiae catholicae, quam prompta liberalitate donauit ac uobis tradi protinus iussi. in quo tamen loco sumptu fiscali basilicam erigi praecepi, ad consularem quoque scribi mandauit Numidiae, ut ipse in eiusdem
 25 ecclesiae fabricatione in omnibus sanctimoniam uestram iuuaret.^{27a} lectores etiam ecclesiae catholicae et hypodiacones, reliquos quoque, <qui> instinctu memoratorum quibusdam pro moribus ad munera uel ad decurionatum uocati sunt, iuxta statutum legis meae ad nullum munus statui euocandos; sed et eos, qui ducti sunt haere-
 30 ticorum instinctu, iussimus protinus molestis perfunctionibus absolui. de cetero etiam legem meam super ecclesiasticos catholicos datam custodiri mandauit, quae omnia, <ut> uestrae patientiae palam fierent, harum litterarum testificatione perscripta sunt. et utinam quidem haeretici uel schismatici aliquando suae salutis prouiderent
 35 et deterisis eorum tenebris ad uisionem uerae lucis oculos aperirent et a diabolo secederent et ad deum, qui unus et uerus, qui omnium index est, uel sero confugerent! sed quia constat eos in sua malitia manere et in suis facinoribus mori uelle, sufficit

4 de] et C 6 nulla uindicta C 12 scismaticos C 13 in constantinam ciuitatem C 16 tamen] autem *edd.* 25 sanctimonia uestra C (*sed cfr. Rönisch, Ital. p. 28*) 27 qui *addidi* ad] ac C 28 statum C 30 molestiae... adsolui C 32 mandauitque C ut *add. edd.* 35 aperient C

hisdem commonitio nostra et praecedens assidua cohortatio. si enim iussionibus nostris obtemperare uoluissent, ab omni malo liberarentur. nos tamen, fratres, sequamur, quae nostra sunt, mandatis instemus, custodiamus diuina praecepta ex bonis actibus. uitam nostram ab erroribus uindicantes fauente dei misericordia 5 per rectum litem dirigamus!

data Non. Februar. Serdica.

7 Serdica] *i. u. sq.* EXPLICIUNT SCI OPTATI EPI (*litt. maior. rubr.*)
LIBRI NVMERO VII uel GESTA PVEGATIONIS (*litt. paulo min.*)
//CAECILIANI EPI ET FELICIS (*litt. maior. rubr.*)/ ordinatoris eiusdem
nec non epistola constantini imperatoris. amen.

I. INDEX SCRIPTORVM.

A) LOCI SCRIPTVRAE SACRAE.

(ASTERISCVS AD APPENDICEM REVOCAT.)

Gen. 1, 2	122, 15 ; 153, 17	Deut. 23, 18	102, 11
1, 20	122, 12	I Reg. 4, 3—11	161, 22
4, 9	181, 11	6, 2	165, 2—5
4, 10	181, 26	15, 11	60, 14
4, 15	23, 17	16.	62, 12
6	166, 1	16, 13	112, 9
8, 8, sq.	120, 19	24, 7	63, 7
9, 22—25	5, 10	II Reg. 1	63, 9
15, 6	165, 26	III Reg. 18, 40	87, 20 ; 88, 14
19, 26	97, 17		180, 19
Exod. 7, 11	176, 17 ; 177, 4	19, 10	144, 7
15, 23—25	153, 19	III Reg. 5	139, 13
20, 3	23, 12	I Paral. 16, 22	106, 14
20, 4	88, 16	I Esdr. 7	167, 24
20, 5	88, 18 ; 164, 12 . 21	Tob. 6, 9 . 19	69, 7
20, 13	23, 12 ; 85, 22	Psal. 1, 1	39, 21 . 41, 4
	86, 5 ; 87, 13 ; 159, 21	2, 6	71, 5
20, 14	88, 17 ; 159, 22	2, 8	33, 18 ; 34, 4
32	87, 11	5, 11	63, 19
32, 19	160, 15 . 23, sq.	9, 23—24	59, 5
32, 28	88, 12 ; 180, 13	10, 3	58, 7
34, 2	161, 5	10, 4	59, 1
34, 28	165, 2—5	13, 3	52, 7 ; 63, 19
Leuit. 11, 45	55, 24		64, 3 ; 65, 21
20, 10	85, 25 ; 86, 6	33, 15 . . 40, 12 ; 41, 20 ; 87, 1	
Num. 16 . . 24, 2 ; 145, 16 ; 148, 15			89, 1 ; 106, 3 . 22
16, 37 . 38	148, 20	44, 8	113, 2
20, 12	161, 16	49, 1	34, 19
25	87, 15	49, 16 . . 104, 19 ; 105, 1 . 10 . 16 ;	
25, 9	88, 13		106, 20 . 21
25, 11	86, 10 ; 180, 16	49, 17	105, 16
Deut. 1, 37	161, 16	49, 18	5, 16 ; 105, 16
5, 8	88, 16		109, 20 ; 111, 6 . 14
5, 17 . . 85, 22 ; 86, 5 ; 87, 13		49, 20	5, 15 ; 106, 16
6, 14	23, 12		107, 17 . 22
9, 17	160, 15 . 23 sq.	50, 4	128, 1
10, 1	161, 5	50, 9	127, 23
22, 22	85, 23 ; 86, 6	52, 6	68, 16

- Psalm. 56, 5 61, 2
 71, 3 41, 15
 71, 8 34, 6
 75, 3 41, 13
 81, 6 103, 8
 84, 9 41, 12
 86, 1. 2 71, 8. 12
 95, 1—3 35, 1. 5
 104, 15 60, 2; 64, 20
 65, 8. 11; 106, 14
 84, 23; 85, 12
 112, 3 50, 7; 87, 2; 106, 8
 132, 1 60, 6
 182, 2 112, 4. 11; 114, 1
 140, 5 71, 19
 147, 1. 2 74, 21
 Prou. 22, 2 173, 26
 Ecclesiastes 10, 1 74, 6
 Cant. cant. 4, 8 12, 4
 4, 12 11, 21; 12, 4; 32, 7. 9
 6, 8 48, 11. 13; 53, 14; 111, 19
 7, 2 44, 16
 Sap. 1, 13 64, 17
 3, 16 114, 5
 4, 3 114, 5
 Ecclesiasticus 3, 33 75, 2
 29, 15 80, 19
 Esai. 1, 2 116, 9
 1, 16 *191, 28
 1, 18 128, 18. *191, 28
 2, 3 70, 18
 4, 4 128, 4
 22, 1 sq. 72, 7
 22, 2 90, 3. 5; 91, 11
 22, 4 4, 4; 68, 22
 69, 20; 70, 4
 22, 9 sq. 72, 22
 23, 1 75, 20. 21
 29, 14 *191, 28
 60, 17 41, 11
 66, 3 102, 11; 112, 1
 66, 5 5, 3
 Hierem. 2, 13 114, 18; 115, 5
 116, 2. 17
 31, 8 *192, 6
 31, 29 67, 9
 31, 33 163, 5
 36, 27. 28 162, 13; 165, 2—5
 Ezech. 13, 9 97, 4
 13, 10 4, 6; 94, 16
 95, 2. 4. 22; 97, 4
 13, 13 96, 7. 11
 13, 18 4, 11; 61, 13; 66, 11
 Ezech. 13, 19 110, 20; 141, 19
 18, 2 67, 9
 18, 4 40, 19; 164, 8
 18, 20 40, 19
 28, 2 75, 17; 76, 1; 77, 1
 28, 3 79, 16; 80, 13
 28, 8 79, 9
 Dan. 2, 27 80, 18; 81, 5
 4, 24 80, 23
 5, 17 80, 1
 7, 3 sq. 90, 11
 Ionas 3 23, 19
 Aggaeus 2, 14 146, 14; 148, 9
 Malach. 2, 10 103, 6
 Machab. I. 1, 59 167, 16
 Machab. II, 7 167, 28
 Matth. 3, 16 113, 15
 3, 17 113, 20
 5, 9 87, 4; 103, 17
 5, 13 177, 16 sq.; 178, 3
 5, 21 85, 22; 86, 5; 87, 13
 5, 24 143, 3
 6, 9. 12 56, 13; 104, 7
 6, 11 104, 7
 6, 12 168, 18
 7, 1 168, 15
 7, 6 54, 9
 7, 17. 18 *214, 20
 8, 5 137, 22
 8, 18 188, 5
 9, 20—22 188, 9—23
 10, 32 79, 4
 10, 33 171, 2. 23
 11, 12 130, 19; 131, 21
 12, 31. 32 125, 14
 12, 32 176, 3
 12, 37 *190, 11
 12, 43—45 111, 7—14
 13, 24 sq. 170, 1 sq.
 13, 29 169, 19; 170, 16
 15, 14 23, 8
 16, 15. 16 172, 19
 16, 17 172, 21
 16, 18. 19 39, 15
 22, 12 141, 1—4
 22, 14 140, 10
 25, 9 103, 9
 23, 15 43, 19; 44, 3
 25, 84 136, 18
 26, 31 172, 24
 26, 34 173, 1
 26, 51 89, 20
 27, 25 164, 13

Matth. 28, 19 . . . 124, 22 ; 130, 9	Rom. 13, 7 84, 4
Marc. 8, 28 . 29 . . . 125, 14	14, 4 62, 8
5, 25—34 138, 9—23	I Cor. 1, 3 41, 18
13, 37 3, 9	1, 10 23, 13 ; 89, 1
Luc. 2, 14 41, 9 ; 106, 5	1, 13 40, 2 ; 133, 2
6, 37 168, 15	1, 19 *191, 23
6, 39 23, 8	3, 4 137, 1
7, 2 sq. 137, 22	3, 6 135, 17 . 19
8, 42 . 48 137, 10—20	3, 7 136, 11
8, 43—46 138, 9—23	3, 16 110, 15
9, 35 113, 20	4, 6 135, 15
9, 49 135, 1	5, 11 108, 8
9, 62 97, 14	5, 18 *191, 30
10, 34 . 35 149, 18	6, 5 *191, 5
11, 2—4 104, 7	6, 20 98, 5
11, 4 168, 18	7, 25 150, 2
12, 8 79, 4	7, 28 98, 5
12, 9 171, 2 . 23	7, 38 150, 8
12, 10 125, 14	12, 25 89, 1
18, 9 56, 20 sq.	13, 1 sq. 92, 12
18, 11 57, 2	13, 4 . 5 171, 13
18, 13 57, 7	15, 3 *207, 26
Ioh. 1, 11 . 12 103, 18	16, 23 41, 18
1, 29 113, 9	II Cor. 3, 3 162, 33
1, 33 129, 13 . 15	9, 6 41, 17
3, 8 43, 11	Gal. 2, 16 (?) 165, 20
3, 19 *191, 24	3, 6 165, 26
3, 26 129, 20	3, 27 140, 15
4, 2 129, 22	5, 15 . . . *190, 21 ; *207, 26
4, 13 129, 4 . 18	6, 2 171, 12
5, 4 68, 23	Ephes. 2, 14 103, 19
10, 34 103, 8	4, 5 125, 17
13, 7 124, 5	5, 27 52, 16
13, 9 124, 12	I Thes. 5, 10 *207, 26
13, 10 . . 106, 11 ; 124, 17 . 24	I Tim. 1, 6 31, 1
13, 34 125, 6	1, 9 165, 18
14, 6 106, 17	2, 2 74, 2
14, 27 121, 4	II Tim. 2, 17 108, 9
26, 32 3, 10 ; 41, 16	3, 2 . 3 176, 11
Act. apost. 19, 2—4 . 131, 9 . 10	3, 8 176, 17
19, 3 *190, 25 ; *192, 14	Hebr. 10, 16 163, 5
19, 3 172, 24	Iacob. 2, 23 165, 26
Rom. 1, 7 132, 4 . 5	4, 11 7, 8
2, 14 41, 18	II Petr. 1, 17 113, 20
3, 20 165, 19 ; 166, 5	I Ioh. 1, 8 . . . 55, 12 ; 56, 4 . 16
4, 3 165, 20	168, 21
9, 16 165, 26	2, 19 13, 8
12, 13 55, 21	4, 9 *192, 6
12, 14 38, 3	II Ioh. 10 108, 8
13, 4 63, 20	Apoc. 1, 4 . 11 (20) . . . 43, 4
13, 4 180, 5—7	

B) S. OPTATVS SIVE CITANS SIVE CITATVS.

Aug. c. Cresc. 3, 20	16, 12	Cic. Cat. m. 3, 7	*214, 18
3, 29	*185, 1 sq.; *186, 18;	Constantini imp. epist. 26, 27; 27, 19	
	*189, 1 sq.; *192, 22	Donati Carth. uerba 78, 20. 22; 78, 3	
3, 70	29, 6; *197, 16 sq.	Parmeniani dicta	43, 16;
	*204, 1—12	44, 17; 45, 15. 23; 48, 16	
4, 66	*186, 18	52, 12. 18; 58, 11. 17; 112, 8;	
c. ep. Parm. 1, 8	*205, 17	121, 21	
2, 5, 10	102, 11	Fulg. Rusp. ad Mon. 2, 1	67, 2
breu. coll. 3, 17	16, 12	2, 13	149, 16—150, 8
20, 38	28, 1—4	Uict. Vit. 8, 86	141, 1—4
epist. 53, 4	*186, 18	Optat. p. 1, 27	*197, 16 sq.
53, 5	25, 20	16, 12 sq.	*185, 1 sq.
68	*205, 17	20, 14	*189, 6
76, 2	25, 20	26, 7	*209, 22
88, 4	29, 6; *197, 16 sq.	27, 19	*209, 28—80
162	*205, 17	29, 18	*202, 6
165	*205, 17	29, 21	*204, 1—12

II. INDEX NOMINVM ET RERV.

(ASTERISCO LOCI SCRIPTVRAE SACRAE NOTANTVR.)

- Aaron unum sacerdotem praeficit 24, 1; *60, 7; sanctus sacerdos 148, 19; quid facere iussus sit turibulis a Core ceterisque relictis 148, 20
 Abel a Cain occisus 181, 10
 Abiron *uide* Dathan
 Abraham 119, 20; 162, 30; 165, 23. 25
 accusationes quas deus minatus est, cui debeantur 96, 24 sq.
 Achaia 33, 6
 Adam quae commisit, non pertinuit ad filium 164, 11; Seth, filius Adae *ibid.*
 Aegyptus 33, 10
 Aelianus proconsul Africae, a Constantino iussus de uita Felicis Autumnitani quaestionem habet 29, 6 (*cf. appendicem p. 197 II.*)
 Afri 38, 14
 Africa una Sion montis ualle significatur 72, 2; in A. una ecclesia 18, 1; per totam A. persecutionem christianorum factam (Diocletianam) 15, 14; contentiones in A. inter Donatistas et ceteros episcopos 26, 1; *uide praeterea* 15, 9; 28, 5; 33, 2. 4; 34, 15; 35, 8; 38, 11; 45, 1; 48, 9. 11; 51, 5; 72, 20; 93, 1. 7; 159, 5 *et u.* ecclesia
 Africani populi 50, 8; Africana prouincia 11, 1; 77, 17; A. iudices 78, 21
 Aggaeus propheta 146, 13; 148, 6
 Alexander episc. Romanus 37, 1. 2
 altare dei esse 144, 8; quid sit altare dei 142, 7—143, 3; scala orationum 144, 16; uia precum 144, 15; ascensus supplicantium 144, 14. 16; sedes corporis et sanguinis Christi 143, 6. 18. 22; locus inuocationis 142, 8; 154, 7; munus 143, 2; portator mem-
 brorum Christi 142, 7; descensus et porta spiritus sancti 142, 8; salutis pignus, tutela fidei, spes resurrectionis 142, 9 — ex ligno facta 143, 9. 10; linteamine tegi inter mysterium 145, 9. 10 — altaria frangere sacrilegium est 59, 9; 142, 5 sq.; de fragmentis altarium calidam esse factam 143, 15 — altare *uel* basilica *intellegenda uidetur uocibus* parietes *et* inclusa spatia 154, 14. 15 (*cf. quid sit catholicorum basilica uel altare* 154, 6—11)
 Anacletus episcopus Romanus 37, 1
 angelus altera ecclesiae dos 36, 9; 42, 19 sq. *quid sit, obscurum. spiritum sanctum intellegit Albas. episcopum legitima praeditum potestate regendae ecclesiae Dupin., angelum cathedrae episcopalis custodem alii sunt interpretati.* angeli interueniunt baptis-
 mati et fidei professioni et sacramentis 46, 3; septem angeli apud catholicos in Asia 42, 22; 43, 5; angelus dei ampullam chrismatis a Donatistis per fenestram iactatam seruat 54, 5; angelorum societas nihil potest sine caritate 92, 11. 19
 Anicetus episcop. Romanus 37, 3
 Anterus episcop. Romanus 37, 5
 antichristus quasi exiuit, qui in uno cum fratribus manere noluit 18, 9; multos antichristos foras exituros 18, 7
 Antiochia ciuitas 47, 18
 Antiochus rex (tyrannus 167, 26)
 Iudaeos incendere scripturas, carnem suillam manducare cogit 167, 16. 28; septem Machabeorum fra-

- tres et unum seniore[m] occidit 167, 28; temporibus Antiochi prouidit deus, ne lex periret 167, 25; *cfr.* 167, 23.
- Anulinus inpius iudex Carthagine in christianos persecutionis tempore saeuit 90, 16 sq. (*cfr. coll. Carth.* III, 176; Aug. c. Cresc. 3, 30; CIL VIII, 1 p. 606, nr. 6700)
- anulus, quo legitur fons esse signatus (anulus *symbolum uel baptismi, fons est fides intellegenda*) 12, 7; *cfr.* 14, 21; 44, 14
- Apollo 135, 14 („Iudaeus quidam Alexandrinus genere uir eloquens deuenit Ephesum potens in scripturis docebat diligenter ea, quae sunt Iesu, sciens tantum baptismi Iohannis“ e. q. s. *Act. apost.* 18, 24, 25; *cfr. praeterea* I Cor. 1, 12; *August. coll. Carth.* III, 242, 1405 *Mg. Arch. f. lat. Lexikogr.* III, 213)
- apostolorum et sanctorum omnium memoriis communicare 49, 11, *cfr.* 38, 5; apostolis baptizandi leges a Christo datas 130, 7, 21; itemque necessaria 123, 17; *uid.* pax — cathedrae apostolorum a Petri cathedra non diuisae 36, 16 sq.; non licuit apostolis zizania de tritico separare 169, 19; 170, 16 — apostolo (= Paulo) dicente 125, 17 *saepissime*
- aqua a deo dulcis creata 153, 16; per Moysen indulcata 153, 18, 19; 154, 2; aquam non factam legimus (sc. in genesi) 70, 1; aqua baptismatis est res dei, non deus 116, 19; a. sancta (= baptismi) de trium nominum fontibus inundat 124, 21; duas esse aquas apud christianos Armeniano teste 119, 18; mendax (= falsum baptismi) 121, 7; salsa 152, 2; 153, 15; aqua antiquae (sanctae) piscinae 69, 1; 72, 4 = baptismi q. u.
- Arabia prouincia 47, 19
- arae *uel* mensae super martyrum tumulos erectae 82, 22 i. q. *martyrum memoriae arae instar constructae (de nomine cfr. Aug. serm. d. diuers. 310) cfr. Schwarze,*
- Untersuchungen üb. d. äussere Entwicklung d. afrik. Kirche, Göttingen 1892 p. 65 sq.*
- arbusculas plantat deus in horto 12, 9; 46, 23 sq.
- arca *uide* Noe
- Arius haereticus docebat filium dei ex nullis substantiis (nihilo) factum, non ex deo natum 109, 2, 3; eius doctrina in concilio Nicaeno 109, 4, 5
- Armenia: in duabus Armeniis 33, 9
- Asia 42, 22; 49, 10; cum tot prouinciis suis non queritur de unitatis operariis 93, 4
- Asmodeus (daemonium, nomine A. Tob. 3, 8) daemon ex Sara fugatus 69, 6
- Athenio praeside catholici exturbati sunt 53, 6
- aucupii diuersa artificia 156, 13 sq. cum aucupibus conparantur haeretici 156, 17
- aue salutationis formula 108, 5
- Autumnitanus *sive* Aptungitanus (u. Felix): Aptunga urbs in prouincia proconsulari prope Zamam et Furnos 20, 3 (*cfr. append. 197, 15 sq. Aug. breu. coll. 16, gesta coll. Carth. I, 128*)
- Axido et Fasir circumcellionum praefecti sanctorum duces appellati a suis 82, 1, 5
- Bagaia urbs Numidiae (*uide* Donatus Bagaiens. 68, 3) ad Bagaiensem ciuitatem 81, 14 (*cfr. gesta coll. Carth. I, 176, 177; III. 258; CIL VIII, 1, p. 252*)
- Ballitanus *uide* Uictor; Ballis seu Uallis Numidiae oppidum *cfr. gesta collat. Carth. I, 135 (Migne XI, 1314 A)*
- Baltassar rex Danieli munera obtulit 79, 22; 80, 11, 15
- baptisma cum diluui[o] et circumcisione confertur 8, 5; 119, 2, 8, 9; ante legem ~ post legem 130, 14, 22; quid intersit inter Ch. b. et Iohannis 130, 1—9, 13; Donatistarum de b. errores 133, 13, 15; haereticorum uaria et falsa b. 14, 15; 119, 12; profana

et sacrilega 126, 11; baptismatis unionem defendi in trinitate 8, 4 (*cfr.* 119, 7; 121, 18); unitas 126, 10 *sq.* unicum nomen 127, 5; proprium corpus, certa membra 127, 6; tres baptismatis species: in trinitate, in credente, in operante 126, 14—17; earum ordo uis natura 126, 19 *sq.*; 187, 5—8; operarius nihil sibi uindicare debet 46, 10, sed credentis fides et trinitas 121, 21; 134, 18; de re, non de persona loquitur deus in b. praecepto 125, 2; baptismatis operarius confertur cum artifice purpurae 134, 4. cum uinitore 185, 21, cum famulo 136, 16; non licet iterare baptismum 8, 7; 118, 10; 123, 1 *sq.* trinitate confectum confert gratiam, iteratum uitae iacturam 120, 5, 6; de trinitate celebrandum 124, 19; b. sacramentum totum est dei 185, 16; 136, 10; in baptismo piscis i. e. Christus aquae inseritur 69, 8; quid efficiat b. 69, 16; 121, 19 *sq.*; 140, 20; quid quaeratur ex baptizandis quidque respondeant 133, 18—21; *appellatur* lauacrum 124, 19, 24; 128, 13; mysterium 127, 4; piscina 69, 1 — *uide* aqua, trinitas; *de Donatistarum baptismate falso cfr. libr. V.*

Baruch librum legis ex ore Hieremiae exceptum tradit 162, 1, 2, 5, 10; neque punitur a deo 162, 20; *cfr.* 162, 3, 26; 163, 3

basilicas Romae sub initium Donatistarum scismatis plus quadraginta fuisse 39, 4; in basilica sepulcrum in uniuersum exhiberi non licuisse 83, 4; cimiteria in b. christianis denegata a Donatistis 155, 10, 11; basilica *uel* altare *accipiendum uidetur nomine* parietes et inclusa spatia 153, 14, 15; *uid.* altare — Donatistarum basilicae non necessariae 68, 1

Bonifatius Ballitanus Donatistarum episcopus in urbe Roma, decessor Encolpii 38, 9; successor Uictoris Garbensis 38, 10; 39, 9

Botrus Mensurio mortuo ambitiose petit episcopatum Carthaginis 19, 19; repulsam accipit 20, 4; cum Celestio elaborat, ut Numidis absentibus ordinatio episcopi fieret 20, 1 (*cfr. August. c. Parm.* 1, 8; *ps. abeced.* 9, 26 A)

Brixiae Caecilianus retinetur bono pacis 28, 4.

Caecilianus Alfius magistratus, testis in causa Felicis Autumnitani 29, 12, 18 (*fuisse illum duouirum patet ex gestis purg. Felicis, cfr. appendicem p.* 203, 32; 198, 30; 199, 7; *Voelker, Ursprung d. Donatismus p.* 12)

Caecilianus Mensurii episcopi archidiaconus a Felice Autumnitano ordinatur episcopus Carthaginensis totius populi catholici suffragio electus 20, 2 *sq.* 20, quae causa fuit et origo scismatis 20, 14; eius ordinationem uitiosam impugnabant Donatistae 20, 16; Caeciliano ordinato Maiorinus ordinatur a Donatistis 17, 12; 18, 12; 21, 15; sedenti Caeciliano breuis auri et argenti traditur 20, 5; non exisse a Maiorino Caecilianum 12, 19, 20 nec recessisse a cathedra Petri 12, 21; corripuit Lucillam, cum archidiaconus esset 18, 16; Caeciliani causa Carthagine agitur in concilio 20, 23 *sq.* nihil in illum potuit confingi 20, 25; derisurus aduersarios se demum ordinandum obtulit 21, 3; retinetur totius ciuitatis uoluntate in sede episcopali 21, 7; iterum eius causa agitur in concilio Romano 26, 12; 27, 4; innocens pronuntiat omnia sententias 27, 8, 17; 29, 2; bono pacis Brixiae retinetur 28, 4; Donatum redisse Carthaginem edoctus eodem properat 28, 17; *cfr.* 20, 5, 17, 20, 21, 23; 21, 1, 3, 4, 7, 15, 23; 28, 14; (*cfr. coll. Carth. III, p.* 1418 C. 1420 *AB Migne; append.* 197, 17, 26; 198, 4, 6; 204, 22 *sq.* 210, 22; 211, 11 *sq.*

Cain filius Adam a deo non percu-

- titur 23, 16; fratre occiso 181, 10
a deo interrogatus deum fallere
conatur 181, 12
- Caiphae in domum Christus ductus
173, 3
- calices Christi sanguinis portatores
146, 2, quos uendiderunt Dona-
tistae sacrilegi *ibid.* 5
- Calixtus episcop. Romanus 37, 4 . 5
- Callidius Gratianus curator reipu-
blica, testis inducitur in causa
Felicis Autumnitani 29, 11 (*cfr.*
*Voelter, Ursprung des Donatis-
mus p. 12*)
- canem uictimare (Es. 66, 3) inep-
tum sacrificium 112, 1 sq.
- Capito episcopus partis Donati (*uel*
Maiorini) a Constantino iudicium
petit cum reliquis in Caecilianum
25, 17; 26, 4; *cfr.* 78, 12
- Cappadocia 33, 8
- caritas: sine qua nihil ualet om-
nium scientia linguarum, nihil
societas angelorum 92, 9. 10
- Carpi urbs Africae proconsularis
cfr. notitia ed. Petsch. 118. 29;
collat. Carth. I, 126 (*Mg.* 1288,
13); apud Carpos Donatistae
saeviunt 52, 19
- Carpophorius episcopus Carthagi-
niensis 21. 12 (*rectene inter*
Cyprianum et Lucianum sederit
in cathedra non liquet.)
- Carthaginensis *uide* Tertullianus;
Donatus 73. 7 (*sed cfr. adnot.*)
- Carthago *saepissime*: scisma apud
C. a Parmeniani maioribus fac-
tum 12. 17; 18, 12; post con-
cilium Cirtense traditores C.
profecti 17, 10; Carthaginis prin-
cipatus 75, 9; principem Tyri
esse principem Carthaginis 75,
15; 76. 17; Tyrum esse Cartha-
ginem 75. 19. 21 — *uide* Donatus;
Eunomius; Caecilianus episc. *cfr.*
19, 16. 19; 20, 2. 18; 28. 2. 6;
73, 14; 76, 1. 7
- castimoniales matres (*oppos.* mu-
lieres) uirginitatis uelo detracto
mulieres sunt factae 54, 14
- cataclysmus baptismatis figura 120,
12; semel fuit 120, 17; u. dilunium
- Cataphryges (*haeretici*) 11, 3 (*cfr.*
Aug. c. Faust. 777, 21 *ed. Zycha*)
- catechumenus in fidelem transit ut
alba lana in purpuram 134, 6. 7;
cfr. 135, 18. 19; 139, 6
- cathedra Petri uel Cypriani 12, 21;
c. Petri 45, 11; prima ecclesiae
catholicae dos 36, 7. 20; 42, 18;
per Petrum esse catholicorum 42.
19; singularis 36, 16. 18. 20;
cfr. catalog. pontific. Rom.
- catholica (*sc. ecclesia*) unde sit dicta
33, 13; quid sit proprium 13,
20 sq.; in toto terrarum orbe
diffusa 28, 11; 36, 5; 45. 19; 47.
16. 23; *cfr.* 14, 22; 44, 22; 78.
14; 176, 19; mater 178, 7 *passim*
- catholici cum tot prouinciis po-
pulisque coniuncti 42, 6 sq.
48, 6; 147, 11 sq. in una com-
munionem cum toto terrarum orbe
176, 21; primam habent ecclesiae
dotem et alteram 42, 19, sym-
bolum trinitatis 45, 10 ceteras-
que dotes 45, 11; symbolum
uerum et unicum retinent 176.
22; ad c. non pertinere traditionis
crimen ab ipsis damnatum 45, 21
nec ea quae in Donatistis fecisse
dicuntur unitatis operarii 94, 11
- communia inter c. et Donatista:
121, 16. 17; a Donatistis inuis
diose petiti et polluti appellat-
146, 17—147, 19; cum Iamne ei
Mambre a Donatistis comparat
178, 11; *cfr.* 143, 25.
- Celestius Mensurio mortuo ambitio e
petit episcopatum Carthaginis 19,
19 sed spe frustratur 20, 4; cum
Botro operam dat, ut absentibus
Numidis episcopi ordinatio cele-
braretur 20, 1 (*cfr. Aug. ps.*
abeced. 9, 26 A; c. *Parm. ep.* 1, 3)
- Cephas *uide* Petrus
- Cham, filius Noe, derisit patrem et
seruitutis iugum incurrit 5, 10
- chrisma ex nomine Christi oleum
conditum 174, 2. 3. 5. 24; ante-
quam fiat, oleum est natura sim-
plex 174, 4; fit suauis de Christi
nomine conditum 174, 5; 175. 10.
21; 176, 1; ampulla chrismatis ab
angeloseruata 54. 5; eiusdem suauis
quid efficiat 175, 11—14. 21. 22

christiani cuncti fide una deo commendantur 3, 2; omnibus pax per apostolos derelicta 3, 7. 11; christiani est quod bonum est uelle 55, 15. 20; dei lenitatem imitari debet 64, 15; bellum christianorum persecutio dicitur 90, 8. 9; omnes christianos fratres esse 4, 18 sq. 92, 1; christianus delinquendo peccator, non paganus esse potest 99, 4. 5; qui fiat, ut christiani singulos a Donatistis baptizatos excipiant 125, 6. 10; quare Donatistas iamdudum in communionem recipere uoluerint 168, 8 sq.; 169, 15—18; quisquis a Donatistis transitum facit, sic seruatur a christianis, ut dimissus est ab illis 174, 15. 16
 Christus natus per Mariam, passus, mortuus, sepultus, resurrexit 3, 5 sq.; in domum Caiphae ductus 173, 3; de caelo descendit et ascendit pacem derelinquens 3, 7; eius nomen Ἰησὺς 69, 2, 10 sq. 113, 18; ueniens deum et hominem reuocauit in pacem 103, 19; baptizatur in Iordane 9, 19; 10, 3 sq.; 113, 7 sq.; eius caro de spiritu s. concepta 10, 9 Iordane sanctior et purior 10, 16; per apostolos baptizabat, quibus baptizandi dedit leges 129, 21; 130, 7; in nomine Ch., non in carne Ch. baptizari 10, 8; 98, 20; 131 1; Iohannis baptisma noluit emendare 130, 12 sed pro perfecto iudicauit 131, 4; in monte Sion rex constitutus 71, 3. 7. 16 patrem rogauit, ut ungeretur ipso a deo 112, 7. 14. 16. 18. 19; solus redemptor animarum 98, 2. 7. 13 quas sanguine suo redemit 98, 4; sponsus unius ecclesiae 11, 21; recusat haereticorum ecclesias non necessarias 11, 20; solus perfectus 55, 18; perfectam sanctitatem non dedit sed promisit 55, 23; Christo totam terram a deo patre promissam 33, 24 sq.; 34, 2. 3. 16; eius ager totus orbis terrarum, in quo est ecclesia 169, 6 sq.; 170, 1; quem se

negaturum esse apud patrem promiserit 171, 2. 3. 23; unitatem praeposuit uindictae 170, 24 sq.; apostolis mandauit necessaria 123, 17; ad conuiuium inuitat 136, 17 inque regni caelestis societatem 34, 12; est lapis angularis duos suscipiens populos 95, 10; ecclesiam suam appellat columbam et sponsam 32, 7. 10; iudex saeculi uenturus 3, 4; 170, 10 eligit quid tradat incendio, quid condant in horreo 170, 6; uestis est i. e. tunica semper una et inmutabilis 140, 12. 17 sq. deus et Ch. eius 68, 11; Christi caro 9, 20; 10, 4 male a Parmeniano tractata 7, 10; 8, 23; 9, 18; 10, 5; appellatur filius dei *sescenties uelut* 3, 3; 137, 9, saluator 137, 18, seminator agri 169, 6. 7, magister 171, 20

Cilicia 33, 9

circumcelliones agonistici 81, 19 (cfr.

August. c. Gaudent. 1, 28, 32: genus hominum . . crudelissimum maxime in agris territans et uictus sui causa cellas circumiens rusticanas, unde circumcellionum nomen accepit . . . Africani erroris obprobrium; *Isidor Etym.* 8, 5, 53: circumcelliones dicti eo quod agrestes sunt. cfr. *praeterea coll. Carth. III.* 174, *Rönsch Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 401, *Arch. f. lat. Lexikogr.*, V. 66); circumcellionum furor 82, 20; eorum duces Axido et Fasir sanctorum duces appellati 82, 1. 2. 5; eorum scelera terrores furores 82, 1 sq. 83, 19 sq. uexarunt metatores (*seu* menses) praemissos 84, 2 sq., inde milites irati uix coerceri poterant 84, 11; in loco Octauensi occisi plurimi 82, 21, quibus tamquam martyribus tumulos extruxerunt 82, 22; occisis sepultura denegatur in basilicis 83, 2; cupiditas falsi martyrii 83, 8; Donati Bagai. cohortes 83, 11

circumcisio Iudaica baptismatis figura 8, 6; 119, 9. 16; singularis 8, 2; 119, 2; repeti non potest 122, 21

- Cirta ciuitas in Africa; de concilii Cirtensis actis (a. p. Ch. 305) 16, 9 sq. de concilii illius die 16, 12 (*sed cfr. Augustinum c. Cresc. 3. 27, 30*)
- Cison. rius 87, 20; *uide* Helias
- Clarus presbyter in loco Subbulensi ab episcopo suo coactus circumcelliones ex basilicis humatos remouit 83, 1
- Claudianus Donatistarum episc. in urbe Roma successit Luciano 39, 8
- Claudius Saturianus, curator reipublicae tempore persecutionis, testis inducitur in causa Felicis Autum. 29, 9 . 17 (*in epist. Aug. 88, 4 Saturninus legitur*) *cfr. Voelter, Ursprung d. Donatismus p. 12*
- clauus regni caelorum a Christo concessae 176, 24, contra portas inferi acceptae salutes 39, 14; *uide* Petrus
- Clemens episc. Romanus 36, 21; 37, 1
- collegium episcopale i. q. societas, communio, consortium inter episcopos 6, 1; 180, 1
- communicare memoriis apostolorum et sanctorum omnium 49, 10 sq. 147, 11 sq. (*u. memoriae*); aliud esse communicare episcopum cum episcopo, aliud laicum cum episcopo 178, 19. 20
- communio unum esse nomen, modos diuersos 178, 18 sq. com. cum populis christianis 47, 8; in una communione societate cum episcopo Romano 37, 13
- concilium Carthaginiense 20, 18; Cirtense *uide* Numidia; Nicaenum *uide* Arius; Romanum in causa Donati et Caeciliani 26, 11; 27, 3 sq.
- conligere i. q. cogere ad solemnem christianorum conuentum 38, 20
- Constans imperator Paulum et Macarium cum eleemosynis misit in Africam 73, 15; *cfr. 74, 13. 14; 80, 5. 16 sq.; appellatur* deum timens, religiosus, misericors 74, 11 sq.; christianus imperator 80, 16; 81, 4; *cfr. 75, 5 80, 4*
- Constantinus imperator: epistulis Chartae ecclesiae catholicae probantur 25. 12—14; iudices a C. petunt Donatistae contra Caecilianum 25, 20—26, 5; *cfr. 78, 10 sq. quid C. ad ea responderit 26, 6 sq. tamen dedit iudices 26, 9; C. pater persecutionem non exercuit 25, 23; C. quater cons. consilium Romanum habitum 26, 13; quid responderit ad Donati appellationem 27, 18 sq.; de uita Felicis Autumitani quaerit iussit 29, 6; Christi iudicium expectat 26, 8; appellatur optime imperator, . de genere iusto 25, 20 . 21; pietas tua 26, 3; imperator christianus 50, 1. 12; quae fuerit pax in ecclesia Constantino regnante 50, 1 sq. (*sed cum Iulianus ille apostata successor appelletur 50, 19, fortasse contra omnium librorum consensum Constantis imperium substituendum est*); *de eius epistulis uide append. III, V, VI, VII, IX, X**
- Constantius a Fauentia episcopus, unus ex iudicibus Caeciliani in concilio Romano 26, 18
- Core *uide* Dathan
- Corinthii 49, 9; 135, 13; 147, 18; epistolae ad C. scriptae 148, 1 *bis*
- Cornelius episcopus Romanus 37, 6 credentis persona altera in baptismo species (= fides q. u.) 126, 20
- crines soluere *uide* uirginitas
- Cyprianus episc. Carthaginiensis martyr; episcopis pacificis retro temporis adnumeratur 21, 11. 12; ab eius cathedra recessisse Maiorinum 12, 21
- Dacia 33, 6
- Damasus episcopus Romanus 37, 11 damnare sine accusatore non licet 180, 24; 181, 7. 15. 20
- Daniel munera a Baltassare rege oblata sapienter repudiavit primo, postea accepit 79, 21; 80, 5. 9. 12; Nabuchodonosor regi consi-

- lium impertit 80, 21; 81, 2; *cfr.* 79, 18, 21; 80, 15. 16. 21; de mari quattuor bestias ascendentes aspexit 90, 10
- Dathan et Abiron et Core perditos magistros imitati sunt Donatistae 23, 7; 145, 16; eorum sacrilegium et poena 148, 15 *sq.* Core D. A. scismaticos esse apud inferos 145, 16
- Dauid propheta 58, 6; 71, 11. 19; 112, 8; 127, 22; puer dei 62, 11, per Samuelem ungitur 62, 12; 112, 9; in una eademque spelunca inuenit Saul regem 62, 14; dei mandatum seruaturus manus a rege abstinuit 62, 19—63, 8 et occisum uindicauit 63, 9; timuit oleum peccatoris 112, 8; *intelligitur uerbo* qui cantabat 112, 9
- Decius et Ualerianus imperatores Romani primam persecutionem christianorum decreuerunt 90, 12 deus unus est 13, 11; 126, 1; pater familias uineam possidens 135, 10 (*cfr.* 140, 8. 25); fit hominum pater 46, 7; solus perfectio 55, 18 et sanctus 56, 1; ex se est manetque in aeternum 69, 22; dei genus est non habere genus 69, 21; dei est perficere 55, 20; in deo perennis maiestas 115, 7; deo creatori laudes debet terra 34, 21, quas sibi debitas expectat 35, 20; dei hortus longe lateque diffusus 47, 5, paradisu = ecclesia 46, 22, plantationes 47, 1 *sq.* domus una 95, 5; intrat uacuum in credentis pectore domum 110, 13. 14, deserit habitaculum homine rebaptizato 110, 18—111, 1; deus, non homo lauat in baptismo 127, 22; 128, 6, 8. 10. 11; *cfr.* 128, 16. 22; fabricator mentis 128, 12; possessio dei est turba fidelium 110, 3; dei est nosse reum, iudicare peccatorem 102, 9 *sq.*; 104, 17; in iudicio accusatorem et iudicem separat 181, 2 *sq.*; nos adoptiuos filios excepit 104, 1; 107, 5; dei populum diuiserunt Donatistae 67, 10 (*cfr.* 77, 15; 78, 4); miraculo Donatistarum facinora peruertit 54, 1—7; dei populi in unitate positi 144, 11; furta deo facta 110, 3; quicquid supra homines, quasi deus est 77, 6; operarios conducit mercede 135, 22; ad filii nuptias inuitat, irascitur uestem nuptialem non habentibus 140, 8 *sq.*; dei nomen (145, 7) inuocatum sanctificat polluta, non tactus 148, 14; 149, 3. 5; a nomine dei omnis tractatus in ecclesia incipitur et terminatur 179, 18; ad fidem probandam ab iurantibus nominatur 59, 13; oleum quod dedit auferre potest sed non uult 60, 15. 19; quae uoluerit minatus tempestatem pluuiam 96, 16 *sq.*; unus deus et duae eius uoces diuersae 86, 2 *sq.* *cfr.* 164, 14—24; deo placuit homicidium, quia uindicatum est adulterium 86, 11; uoluntatis dei ministros esse paganos 180, 6; salutatio in nomine dei 179, 17 *sq.*; dei paenitentia 60, 13. 17; lacrimae 70, 2; iracundia 70, 7; praescientia 164, 19; omnipotentia 181, 5; deus omnia sciens 181, 13. 14; dolet 4, 10; 116, 6; resuscitat mortuos praemiumque dat 166, 18. 19; duos deos 13, 10; 108, 13; alienos deos 23, 18; deo gratias 17, 6; *uide* Antiochus, Baruch, Ioachim, Moyses, lex
- Deuterius episc. cath. (dei) maledictis a Donatistis occisus 64, 21 diabolus *intelligitur*: illo fure, qui deo furtum facit 5, 15; semper de fratrum pace torquetur 50, 11; sub Constantino desertus latebat 50, 12 et maerebat 50, 17; templis fabricandis idolisque faciendis interuenit 59, 19. 20; ante Christi aduentum animas possidebat 98, 3; fur cotidie cupit ex turba fidelium aliquid rapere 110, 4. 17; 111, 3, mores fidelium corrumpere 110, 5; depellitur spiritus immundus exorcismo 110, 12; homo malus, i. e. diabolus 169, 7, 8

- diaconi in tertio sacerdotio constituti 15, 18; *cfr.* 48, 19
 dignationem accipere *u. ind.* III.
 Dignus episcopus partis Donati (*rectius* Maiorini) cum reliquis Donatistis Constantinum adit in causa Caeciliani 25, 17; 26, 4; *cfr.* 78, 12
 diluvium (*uel* cataclysmum 120, 12, 17) semel factum 8, 2 baptismatis esse figuram 8, 6; 119, 2 sq. 120, 12 sq. *vide* Parmenianus
 Diocletianae persecutionis tempestas 15, 14 (a. a. 303—305 p. Chr.)
 Diocletianus et Maximianus christianorum persecutores 90, 13
 Dionysius episcopus Romanus 37, 7
 Donatianus a Foro Claudii episcopus, unus ex Caeciliani iudicibus in concilio Romano 27, 2
 Donatistae: scismatis origo 19, 3—20, 15, Donati Carth. assectatores Donatistae, non christiani vocati 77, 16; Donatum, non Christum confessi 79, 6; scismatici sunt 12, 13; 15, 3; 178, 12; traditorum et scismaticorum heredes 13, 2; 14, 22; 164, 5; pars eorum quasi ecclesia est, non catholica 95, 21; ab ecclesia erroribus separati 42, 9; rebelles contra catholicam militant 177, 9; apud se solos ecclesiam esse dicunt 34, 10; 35, 16; 37, 14 sed frustra ecclesiae nomen dotesque sibi vindicant 42, 9, 10; 46, 12; ecclesiae membra diuiserunt 178, 1, 2; concisi ab ecclesia septiformi 147, 16; 148, 4 ipsi traditorum filii 92, 6; 159, 2; 163, 23; 173, 22; traditionis et scismatis non uacant peccatis 57, 11; filii hominum esse uolunt 60, 22; caritatem non habent 92, 1, 4, 7; pacem oblatam non accipiunt 42, 3 eorum principes (maiores) auctores scismatis et traditionis 22, 17; 177, 14 sq. fuerunt traditores 8, 12 iique conuicti 31, 7, 9 seque tradidisse confessi 159, 12; ecclesiam diuidere uoluerunt 39, 24, in angustum coartant 33, 15 (*cfr.* 46, 24 sq.); ecclesiae membra distrahunt 94, 18; 144, 11, ex una duas fecerunt ecclesias 47, 14; 48, 12; qui excusare possint traditionis crimen 165, 10; 166, 21—167, 8, 33; non repellendi erant ab ecclesia 159, 18, 19, 20; 163, 22; 166, 3, 10—12; 167, 15, 31; 170, 13; quae exempla uetera sibi uindicare potuerint communionem adpetentes: Moyses 160, 15, 19, 23 sq. 161, 3—19, arcam legis traditam 161, 22—27, Baruch legis librum tradentem 162, 1 sq.; Antiochi regis tempora 167, 16, libros sanctos traditos incisos incensosque 160, 16, Petri ap. exemplum 170, 20; 172, 12 sq.; 173, 20 sq. quanto magis recipiendi sint traditorum filii 163, 23; 173, 22, non ob eandem causam rei 164, 6; 168, 6, 7; quare recipere in communionem Donatistas uoluerint iamdudum catholici 168, 8—10; 170, 12 eorum crimina 4, 5—10; 5, 14—18; ex toto narrari non posse 155, 18; (*u. circumcelliones*); frangunt altaria dei 59, 9; 142, 6 sq.; 143, 7, 20; 144, 13; 145, 5, 13, 17, 21; 152, 12; *cfr.* 145, 2, 3; frangunt calices uenduntque 146, 2, 3, 7; 152, 11; radunt sacerdotum capita 60, 9; honoribus spoliunt sacerdotes dei 58, 11; 63, 13, 17; 106, 15, 109, 12; occidunt non corpora sed honores 65, 1; sacerdotes remouent 57, 18, 19, maledictis occidunt 64, 5 uelut Partenum, Deuterium 64, 21; diaconos presbyteros episcopos faciunt laicos 61, 19 (*cfr.* 63, 12) grauius in episcopos fideles animaduertunt quam ecclesia in lapsos 65, 7 sq. ex fidelibus paenitentes faciunt 109, 12; quid in uirgines deo consecratas deliquerint 150, 21; 151, 1, 2, 5, 13, 14; 152, 1, 2, 13 deo damna, lucra diabolo procurantes 152, 10, 11; innocentes ad paenitentiam cogunt 65, 17; *cfr.* 61, 8, 16 sq. extorquent uelamina et instrumenta dominica

152, 17. 18; 153, 1—3; lauant pallas quasi pollutas 153, 4. 5. 9; 154, 17 itemque parietes 153, 14. 15; 154, 5. 18
errores de bapt. operario 46, 10; dantis, non accipientis esse bapt. munus 69, 15; 133, 13; 137, 21; 138, 6. 26 (*cfr.* 118, 7) sese esse baptismatis datores 133, 15; hominem dare, uacare deum dicant 132, 20; rebaptizant post catholicos 45, 13; 47, 19 (*cfr.* aquam iterum mouent 68, 23); 106, 12; 110, 17; 111, 21; 123, 1; 125, 19; 132, 7; 140, 22; 158, 5; 157, 8; 175, 25 (*cfr.* iterum ungere 175, 25); rebaptizatione olei suauitatem exterminant 175. 20
de sacramentis errores 126, 5. 6; fideles exorcizant 57, 21; 110, 17 et spiritum sanctum 59, 8; lectiones non intellectas proferunt 108, 2; cum moechis faciunt 111, 21; diabolum adiuvant operibus 110, 8; 111, 4; seducunt uerbis 58, 5; 97, 9; 99, 7; 144, 11; 155, 6; 175, 25 aut factione aut subtilitate 155, 21; seductorum mutatio 155. 23—26, qui alios seducunt 156, 1. 4; 157, 10; euerunt hominum animas 61, 12. 17. 18. 20; subruunt mentes 58, 2; sagittant innocentes, exarant fideles 58, 10. 11; 60, 23; 61, 5. 6; occaecant populos 63, 12
 eorum cathedrae origo et succendentium series 37, 14—39, 12; Romae episcopum habere uolunt suum 38, 19 *sq.*; eorum Romae conuenticulum 39, 7; episcopi a suis pro deo habent 59, 12; episcopi quid in eucharistiam et chrismatis ampullam commiserint 53, 21; 54, 2; 59, 9; (*cfr.* dei signum in utroque scelere 54, 1. 5); mittunt litteras ad Constantinum 25, 16 *sq.*; basilicas non necessarias fecerunt 68, 1; 72, 3
 in catholicos iniuriae: detrahunt christianis 107, 3; 109, 18; salutationis honorem denegant 107, 7; 108, 3. 4; 109, 14; scandala ponunt in eos 107, 6.

16; 108, 1; 109, 17. 19; conuicia ingerunt 107, 11. 14; (*cfr.* 156, 5. 6) quid de catholicis indicarint 178, 6 *sq.*, quos contemnendos ostendunt 173, 25; 176, 7; muscas morituras appellant catholicos 174, 1 *sq.* quod crimen in ipsos retorquetur 174, 11 *sq.*; 175, 6. 7; a catholicis militem petitem dicunt 81, 10; qua de causa missi sint armati 83, 13—16; deo uolente esse commissi in Donatistas quamuis aspera 94, 12; 147, 7; Donatistarum in unitatis operarios calumnias 85, 18; 93, 2; in catholicos caedis auctores 83, 3 *sq.*; eorum guttura sepulcra patentia 63, 15; caedes a circumcellionibus prouocatae 84, 12; 85, 2 *sq.*; a catholicis in ministerio tacta putant immunda 145, 8; catholicis suorum sepulturam in basilicis negant 155, 9 *sq.* — Iulianum apostatam precibus adeunt 50, 22; noti compotes cruentas caedes et crudelitates operantur 51, 5 *sq.*; in castello Lemellefensi 51, 23; apud Carpos 52, 19, in Mauritania 52, 20, in Tipasa ciuitate 53, 2; una operis specie alias species implent 57, 17 — unum esse deum negare nequeunt 125, 22, sed dei uocem non audiunt 60, 1; deum non timent 63, 10; militant contra saluatoris merita 33, 22; praecepta diuina contemnunt 60, 7; 63, 11; trinitatem pro nihilo habent, ubi non interfuerint ipsi 122, 3. 4. 20; pacem excipere nolunt 85, 7; 103, 16, 21; 106, 4, 22, disciplinam contemnunt 105, 24 in testamento descriptam 106, 1; 107, 1; testamentum non seruantes 106, 2 bonam repudiant uoluntatem 106, 6; quo mendacio sacrificia condiant 47, 10 *sq.*; se ipsos decipiunt dicentes orat. domin. 56, 12 *sq.*, decipiunt alios 58, 16; eorum sermo animis intulit cancer 109, 8 *sq.* iuratur per Donatistas 59, 11. 14. 16. 18; 60,

(quod idem est ac de deo silentium 59, 15. 18. 20 *sq.*) et per pseudo-martyres (Marculum, Donatum) 86, 16. 17, quos martyres appellari temerarium 90, 6; 91, 23; *appellantur* Montenses 39, 7, fratres catholicorum 4, 3. 17. 18 *sq.* sunt fratres quamvis non boni et nolentes 5, 6; 103, 7. 12. 22; 104, 13. 106, 9, 18; 107, 4; oderunt catholicos et fratres esse nolunt 4, 21 *sq.* 63, 10; catholicis inuidiam falso confiantes 146, 12 eos pollutos uocant 147, 9. 18. 20. 21; unitatem oderunt quasi peccatum 66, 4; 86, 13 (*cf.* separatio 159, 6); 91, 27; 106, 9; 148, 1. 3; commune collegium episcopale negant 6, 1; in Macarium de communione dicta 178, 17 *sq.*; ad communionem se impelli non debere affirmant 159, 2; communione cum ceteris catholicis priuati 42, 23; 47, 8 comparantur cum Pharaonis magis 177, 7, cum aucupibus ualde dolosis 156, 11 *sq.*, cum Iudaeis 143, 23, cum Phariseo illo euangelico 56, 25 *sq.* 57, 8; *dicta quaedam* 25, 14; 97, 10—12. 19 *sq.*; 98, 1. 14. 17; 109, 10. 11; *tractatus* 107, 8. 13; 173, 25
eorum uitia: superbia 56, 3. 17; 57, 12; 59, 2; 66, 15; praesumptiones 39, 19; 129, 4; 136, 7. 158, 5; (*cf.* sanctitas innocentiaeque praesumpta 55, 9; 56, 3. 8. 23; 95, 22; 126, 27; 129, 7; 133, 17. 24; 141, 15; 149, 6; 176, 8) impietas 57, 14; 58, 12; 59, 2; furor 49, 15; 57, 14; 63, 14; 66, 15; 143, 6; 145, 19; malignitas 57, 16; malitia 58, 18, maledictio 63, 19; 64, 2. 11; maledicta 63, 22; inmanitas quam latronum acrior 58, 13; iniquitas 59, 3; inportuni in aduersarios 63, 21, (129, 9); infatuati 178, 15; liuor 63, 10; terrores 63, 22; prouocationes 159, 1; sacrilegium 39, 20; 59, 23; uinum homicidium 58, 14; stultitia 49, 16; 155, 1; uanitas 155, 2; hebe-

tudo 155, 6; tumor 135, 12; insania 144, 9; inuidia 146, 12; calumniae 99, 12 *sq.*; 100, 7; 158, 3; coniuratio 155, 8; erroris magisterium 155, 20

Donatus Bagaiensis episcopus Donatista insanam conlegit multitudinem 68, 3; unitati impedimentum obicit circumcelliones mittens per nundinas 81, 15 *sq.*; in Macarium conducit furiosam turbam 83, 6; circumcelliones Donati cohortes 83, 11; occisus in martyrum numerum a suis reductus 86, 16. 22; *cf.* 83, 15

Donatus Calamensis unus e traditoribus tempore persecutionis Diocletianae se tradidisse proficitur in conc. Cirtensi 16, 2. 17; 21, 16 — Calama urbs Numidiae *cf. coll. Carth. I* 139; *nom. episc. Numid. ed. Petsch.* 119, 3

Donatus Carthaginis Maiorini successor, Parmeniani decessor 68, 1; qui illum sequebantur, Donatistae, non christiani appellati 77, 16; in Paulum et Macarium inuehitur 73, 19; in Gregorium maledicta 73, 21; potestatibus regibusque iniuriam facit 73, 27; super imperatorem se extollit 75, 11; Constanti imp. conuicia dicit 73, 21; 80, 4; prope deum se esse aestimat 75, 13; 76, 14; 77, 9. 13; 78, 16; per se ut deum homines iurare patitur 77, 10; magnum se uideri contendit 73, 11; nouus sibi uisus est Daniel 79, 20 et Daniele sapientior 79, 18. 21; eius uox 'quid est imperatori cum ecclesia' 73, 20, et aliae 73, 22. 23; 78, 3; Carthaginis principatum sibi uindicat 75, 10; 76, 6; eius ueneficio unitas turbata 73, 7; eleemosyna ne dispensaretur prohibuit 74, 18; 75, 8 *sq.*; 79, 19; 80, 5; 81, 3—5; exaltauit cor suum 76, 7. 13. 19. 20; 78, 16; sociorum oblationes recusauit 76, 9; secreto mysteria fecit communionemque ceterorum uitauit 76, 12; neminem sibi parem putauit 77, 5;

appellatur D. episcopus 75, 5; 76, 4; *cfr.* 76, 15; pater Parmeniani 73, 18; princeps Tyri appellari meruit 76, 16; eius mors 79, 9 *sq.* *cfr. praeterea* 73, 11; 74, 14; 75, 5; 76, 16; 77, 5. 14. 15; 78, 3. 4. 8. 12. 14. 22; 79, 3. 15; 80, 13. 15. 17; 81, 7 — partis Donati episcopi 26, 4. 5 (*loco Donati scribendum esse Maiorini viri docti adnotat Augustinum respicientes et Anulini proconsulis, cui libellus ille oblatas erat, relationem; utrum diuersus sit a Donato Casinensi, non liquet ex Optato — sed u. sequ.*)

Donatus Casinensis (a Casis nigra): episcopi partis Donati 26, 5 (*Henr. Ualesius Donati corr. in Maiorini, cfr. Aug. ep. 88, 1: quod pars Donati quae primo apud Carthaginem pars Maiorini dicebatur ultro accusauit Caecilianum*); eius et Caeciliani causa in conc. Romano acta 27, 4; sententiae in D. latae 27, 10 *sq.* quibus damnatur in conc. Rom. 27, 16; 29, 1; Donati testes in Caecilianum non habent quod dicant 27, 7; damnatus ad imperatorem appellat 27, 17; petit, ut reuerti sibi liceat 28, 1, prior ultro Carthaginem redit, posterior Caecilianus, quo renouellantur partes 28, 16 *sq.*; eius pars seditiosa 28, 8; *sed cfr. supra* partis Donati (Carthag.) episcopi

Donatus Masculitanus episcopus unus e traditoribus in persecutione Diocletiana 16, 1; interfuit concilio Cirtensi (*cfr. Aug. c. Cresc. 3, 27, 30*) seque tradidisse confessus est 16, 17; 22, 13 (*cfr.* 21, 16) — Mascula urbs Numidiae *cfr. nom. ep. Numid. ed. Petsch.* 122, 94; *coll. Carth. I.* 128

Donatus diaconus, Nini filius, a Donatistis necatur 52, 5 (*cfr. martyrol. Rom. a. d. V. Id. Febr.*)

Donatus episc. cath. aetate prouectior a Felice Idicensi honore officioque spoliatur 54, 21; 55, 1; 64, 22

ecclesia catholica 11, 5 *passim*; eius sanctitas de sacramentis colligitur 32, 8; in toto orbe terrarum est 33, 14; 36, 5; 71, 17 *saepissime*; habet innumerabiles populos in prouinciis uniuersis 159, 4, in paucis Africae 159, 5; omnes gremio suo conplectitur 95, 15; praeter unam altera non est 9, 11; 12, 2; 32, 6 *sq.* eius notae 13, 20 *sq.* apud haereticos et scismaticos esse nequit 32, 10; una est mater 14, 3. 4, isdem sacramentorum uisceribus genuit 104, 1; 107, 5; *cfr.* 107, 23; ecc. uinea est. uites homines, ordinati cultores 135, 9. 10; dei paradisu est 46, 22; significatur monte sancto Sion 71, 2. 18; 128, 5; eius portas introeunt innocentes ... 71, 9; columbam et sponsam unam, fontem signatum et hortum conclusum Christus eam appellat 12, 4. 5; 32, 6. 9; 53, 14; eius uiscera et membra 45, 24 *sq.*; 46, 19; 48, 18 *sq.*; filii et filiae 128, 6; quattuor capitum genera 61, 10; quinque dotes (*sive* ornamenta) 12, 13; 36, 6; 44, 22 conexas et indiuiduas 42, 11: cathedra 36, 7. 20; 42, 18; angelus 36, 8; 42, 20; spiritus 43, 9; fons 44, 12; sigillum 44, 14, quae dotes apud haereticos esse nequeunt 11, 17; 12, 13, in Africa deesse non possunt 45, 1; non respublica in ecclesia, sed ecclesia in respublica 74, 3; qua pace usa sit sub Constantino 50, 4. 15; unius ecclesiae commemoratio 7, 15 *saepius*; a Parmeniano falso crudelitatis accusatur 48, 16 *sq.*; communicat apostolorum memoriis et sanctorum 49, 11; eius adsertores laudantur 11, 3—5; comparatur cum agro 169, 9. 10, cum aedificio 95, 5 *sq.* — u. catholica ecclesiae septem in Asia 42, 22; 43, 3; 49, 9; 105, 13; ecclesia septiformis 147, 15; haereticorum ecclesiae non necessariae 11, 20; (*sed uide* haeretici) ecclesiarum communio et unio 147, 11 *sq.*

- ecclesiastica conuersatio (i. q. disciplina) una et catholicis et Donatistis est 93, 20; 121, 16
- Elamitae chori castrorum latine dicuntur 72, 17 (*unde hanc interpretationem sumpserit Optatus non liquet; cfr. cantic. 7, 1; genes. 14, 1; act. 2, 9*)
- eleemosynae pauperibus ab imperatore missae 73, 16; 74, 14; *cfr.* 81, 3
- Eleutherius episc. Romanus 37, 3 . 4 (*sed cfr. adnot.*)
- Encolpius Donatistarum episcopus in urbe Roma, decessor Macrobiani 38, 8; successit Bonifatius 38, 8. 9; 39, 8. 9
- Ephesus: nonnullos in Iohannis baptisate tinctos 131, 7. 15; quomodo de baptisate docuerit Paulus apostolus 131, 10; 132, 8
- episcopi ordinationem celebrant manu inposita 20, 1. 3. 4; episcopo suffragante 21, 15; consedentibus episcopis causa iudicatur 27, 3; *cfr.* 17, 6; 109, 4; sententiam dant 28, 12; deo famulari debent 77, 7; apices et principes omnium 15, 19; collegium (*q. u.*) episcopale 6, 1; 180, 1; lapsi 27, 6 — *uide* communicare, tractare
- Esaias propheta 4, 4. 19; 5, 2; 41, 11; 69, 20; 70, 3. 17; 71, 1; 72, 1; 75, 20; 116, 7; 128, 3. 17. 22
- Esdras, Antiochi regis temporibus lector, legem sicut antea fuerat ad apicem dictat 167, 24— 26
- Euandrus ab Ursino episcopus, unus ex Caeciliani iudiciis in concilio Romano 27, 2
- euangelium comparatur cum testamento, quod pater moriturus testibus adhibitis conficit 123, 12 *sq.* in euangelio uelut in testamento dei uoluntas inest 124, 2
- Euaristus episcop. Romanus 37, 1
- eucharistia 53, 21; 59, 9 — *uide* altare
- Eunomius episcopus cum Olympio in Africam missus 28, 5 Carthagine pronuntiat, ubi sit catholica 28, 7, concilii Romani iudicium comprobatur 28, 13, clero
- Caeciliani communicat, reuertitur 28, 14
- Eusebius episcopus Romanus 37, 9
- Eutychianus episc. Romanus 37, 8 (*sed cfr. adnot.*)
- exorcismus quid operetur 110, 12 *sq.*; exorcizare fideles nequitia est 57, 21; 110, 18; 125, 13; (*u.* Donatistae); spiritum sanctum exorcizare iniquum 59, 8
- Ezechiel propheta 4, 11; 61, 13; 66, 10; 75, 15; 76, 5; 94, 13; 110, 20; 141, 18; 164, 7. 16
- Fabianus episcop. Romanus 37, 6
- factio mater scismatis 38, 15
- Fasir *uide* Axido
- Faustae imperatricis in Laterano domus, ubi concilium habetur Romanum in causa Caeciliani 26, 13
- Felix diaconus Carthaginensis libello famoso Maxentium imp. diffamauit 19, 4, quare in ius uocatus apud Mensurium delituit 19, 5, qui postulatam illum publice denegauit 19, 7
- Felix episcopus Romanus 37, 7
- Felix a Florentia Tuscorum episcopus, unus ex iudiciis Caeciliani in concilio Romano 26, 17
- Felix a Rotario episcopus interfuit concilio Cirtensi 17, 4
- Felix a tribus Tabernis interfuit concilio Romano in causa Caeciliani 27, 1
- Felix Autumnitanus (*q. u.*) ordinat Caecilianum 20, 3 . 25; 21, 23; traditionis insimulatur in conc. Carthag. 20, 25 *sq.* Felicem nihil in Caecilianum contulisse arbitrantur scismatici 21, 2; purgato Caeciliano quaestio instituitur de Felicis uita 29, 6; traditionis crimine absoluitur 30, 5 *sq.*; *appellatur* episcopus religiosus 30, 7; *cfr. append. p.* 197, 15 *sq.*
- Felix Idicrensis episcopus Donatista saeuit in catholicos Tipasitanos 53, 4; matres castimoniales facit mulieres 54, 14 *sq.* puellam incestat 54, 18 *sq.* Donatum episcopum Tyssedis de sede expellit

- 54, 22 — Idicrensis *cfr. nom. episc. Numid. ed. Petsch. p. 120, 16*
- Felix Zabensis Donatista 51, 21 coepiscopus Ianuarii (52, 6) in catholicos saeuit 51, 3 *sq.*
- Fidentius Donatista episcopus a Constantino iudices petit in Caecilianum 25, 17; 26, 4
- fides una christianos deo commendat 3, 3; fidei pars est credere filium dei iudicem saeculi esse uenturum 3, 3; fidei nomen ad credentem, non ad operantem pertinet 126, 7; testimonia de fide credentis 137, 8: a) matris fide mortua filia resuscitatur 137, 10 *sq.* 138, 24 b) centurionis fide filius moriturus saluatur 137, 22 *sq.* 138, 24 c) mulier ex sanguinis profluio laborans sanatur 138, 9 *sq.*
- Filuminus Donati Casinensis suffragator 28, 2 Caecilianum Brixiae retinendum esse censet 28, 4 (*Aug. brev. coll. 20, 38 Philomenum cum appellat*)
- Florianus a Sinna (Cesena *propos. Bald.*) episcopus interfuit concilio Romano 26, 16
- Florus proconsul in Numidia inpius iudex crudeliter saeuit in christianos temporibus Diocletiani 90, 16 *sq.* (*cfr. CIL VIII, 1, p. 606 nr. 6700; Aug. c. Cresc. 3, 27, 30*) cum Macarii factis conferuntur scelera eius 91, 4—9
- Flumenpiscensis *uide* Ianuarius. *situs est locus in Mauritania Sitifensi; cfr. gesta collat. Carth. I 206 (Mg. 1343, 15); nom. episc. Maur. Sitif. ed. Petsch. p. 133, 25*
- fons ecclesiae cath. dos 44, 12, quae haereticis denegatur 44, 13; fontem mouere 43, 2 (*uel alludit Optatus ad apoc. 8, 10 uel intellegi uult angelos baptismatis fontem aliquam inspirare, sicut interpretatur Albas.*)
- formatae (sc. litterae) i. q. *litterae communicatoriae inter episcopum Romanum ceterosque episcopos missae: commercio formatarum*
- 37, 12 (*cfr. Du Cange III, 565 = τετοπωμένη, τοποῦν = sigillare*)
- Formensis *uide* Urbanus; *fuit urbs Numidiae provinciae; cfr. notitia ed. Petsch. p. 123, 104. 108; collat. Carth. I, 209 (Mg. p. 1349, 19)*
- Forum Claudii urbs episcopalis *uide* Donatianus
- fraternitatis nomen nec peccato deponi 5, 12; qui sint fratres *cfr. Donatistae 5, 9; 103, 5 sq.*
- Gabriel ad Mariam locutus 98, 11
- Gaius episcopus Romanus 37, 8. — Gai Sei Gaia Seia *u. indic. III.*
- Galati 49, 9; 147, 18; epistulae ad G. scriptae 148, 2
- Galatia 33, 8; non queritur de unitatis operariis 93, 4
- Galli episcopi qui concilio Romano in causa Caeciliani interfuerint (*uid. Marinus, Maternus, Reticius*) 26, 12; iidemque Gallicani appellantur 26, 16; Gallus 44, 10
- Gallia 33, 4; sub Constantino Constantini patre a persecutione christianorum immunis 26, 1; iudices de Gallia petiti contra Caecilianum 26, 3; non queritur de unitatis operariis 93, 3
- Gaudentius a Pisis episcopus interfuit concilio Romano in causa Caeciliani 26, 18
- gehennae ignes 12, 16; filii 43, 17
- Geneseorum lectio 122, 8
- genua figere 65, 6 (*ritus quidam paenitentiae publicae, de quo cfr. Tertull. d. paen. 9*)
- Getulicus episc. cath. a Donatistis occisus maledictionibus 64, 22
- Graecia 33, 7; non queritur de unitatis operariis 93, 4
- Gregorius praefectus a Donato Carthaginensi conuiciis petitus 73, 21 patientia episcopali rescipsit Donato 73, 24; *cfr. 96, 21*
- haeretici dicuntur moechi 5, 16; 111, 16, ueritatis exules 14, 8; filii adulterorum inconsummati 114, 15. 8; extranei cath. sacramen-

- tis 7, 13 sicut eorum ecclesiae 11, 18, quas aspernatur Christus 111, 17; corrumpunt fidei sanitatem 108, 12; ecclesiae dotes habere nequeunt 11, 17; falsauerunt symbolum 13, 10 *sq.* ex fonte nec ipsi bibere nec alios potare possunt 44, 13; magna distantia inter haereticos et scismaticos 13, 17; haereticorum errores 10, 22; 11, 9; 126, 3; baptismata 119, 12; 126, 11; falsa sacramentorum conubia 114, 9 *sq.*; quid Paulus de h. dixerit 108, 10 *sq.*; quae deliquerint 13, 10—14 quidque eorum sit proprium 14, 9 *sq.* uitiosa doctrina et subtilis seductio 108, 10 *sq.*; *cfr.* 9, 2; 18, 10; 120, 15; 124, 20; eorum sermo habuit cancer 108, 16 *sq.* haeretici et scismatici *passim uelut* 12, 13; 32, 11; *citantur* Arius Marcion Photinus Praxeas Scorpianus Valentinus
- Hebraeorum circumcisio (*q. u.*) baptismata adumbrat 119, 9
- Helias propheta 144, 5 in riuo Cison 450 falsos uates occidit 87, 19; 88, 3. 13; 89, 7 *sq.* 15; 180, 19; Helian esse Christum hominum alii dicunt 172, 18
- Helisaeus 189, 13. 18 (*u. Nasman*)
- Hieremias propheta 114, 16; 162, 2. 4. 5. 10. 13. 20; praecipiente deo alteram legem scripsit 162, 17; 165, 4
- Hierusalem: a muris H. 70, 10; intra muros H. 70, 17; *u.* Sion
- Hispania non queritur de unitatis operariis 93, 3; *cfr.* 33, 4 — Hispanus 44, 10
- homicida est, per quem mortuus fuerit, qui uiuebat 64, 13, siue cibo subducto 64, 8, siue spirandi facultate prohibita 64, 9, siue gladio uel lingua 64, 12
- homini non datum est perficere 55, 16; deficienti homini deus succurrit 55, 17; nullus homo nascitur sine spiritu immundo 110, 10, sed salutari lauacro liberatur 110, 11; nemo est sine peccato nisi solus deus 112, 16; quibus rebus pollui posse homines 146, 17; homo interior quid sit 162, 28. 29
- Iacob patriarcha 162, 30
- Iamnes et Mambres principes sapientium uel magorum Pharaonis, qui „fecerunt ipsi per incantationes Aegyptiacas et arcana quaedam similiter“ (exod. 7, 11) ac Moyses et Aaron coram Pharaone 176, 17; 177, 4. 7. 8; 178, 11
- Ianuarius Flumenpiscensis Donatista 51, 22 Felicis Zab. coepiscopus 52, 6 in catholicos saeuit 51, 3 *sq.*
- Ianuarius pater Primi diaconi a Donatistis necati 52, 5
- idola *cum* lacubus detritis *comparata* 115, 6 sine artifice fieri non posse 115, 10 *sq.*; nullam uirtutem naturalem habent 115, 11; idolorum natura 115, 15; idolis incendere 146, 9. 20
- Iginus episcop. Romanus 37, 2. 3 super imperatorem nemo nisi deus, qui fecit imperatorem 75, 10
- Ingentius scriba Augentii, testis in causa Felicis Autumnitani 29, 13; fuit decurio Ziquensium (*uel* Triquensium) *append.* 203, 21; pependit sub metu tormentorum 29, 14. 19; *cfr. append.* 204, 3 *sq. praeterea append.* II p. 199, 20. 26; 200, 25; 201, 10 *sq.*; 203, 3 *sq. Voelter, Ursprung d. Donatismus p. 13*
- insipientis est rei mercedem accipere, quam nondum habet in potestate 80, 8
- instrumenta diuinae legis (*i. e.* codices sacros) tradidisse episcopos 15, 22; codices, pallae 152, 17; 153, 3. 5. 6
- Joachim rex Iudae librum legis a Baruch traditum combussit 162 6—9. 26; 163, 3. 4
- Iohannes apostolus 18, 7; 55, 11, 56, 5; 135, 1; 168, 20
- Iohannes Baptista praecursor saluatoris 129, 10; multos baptizauit 129, 11; 130, 1; 133, 7; 139, 20; Christum in Iordane lotum in manibus habet 113, 13 *cfr.* 129, 14. 16. 21; 131, 7. 10. 12. 16;

- 133, 8; eius discipuli 129, 19; eius baptisma imperfectum 130, 14, 15; 131, 4 — *cfr.* baptisma, Christus
- Ionas propheta hortatur ad ieiunium Ninives incolas 23, 19
- Iordanis diluvio Christi carnem mersam et mundatam 9, 19; 10, 3, 12; in Iordane descendit et ascendit (caro Christi) 10, 15 et Iordane sanctior invenitur 10, 16; in Iordane deus pater complevit, quae filius deus petiit 113, 7, 15 *cfr.* 139, 19
- Isaac patriarcha 162, 30
- Israel populus 161, 22; filii Is. 23, 22; 161, 25; 163, 2; populum credentium Is. esse uocatum, plebes singulas filias Is. 66, 6; populus Is. temporibus Moysi caput uituli coluit 89, 3; arcam legis hostibus tradidit proelio uictus 161, 23 *sq.*
- Itali episcopi qui concilio Romano in causa Caeciliani interfuerint quindecim numero 26, 12 . 15 *sq.*
- Italia 33, 4; non queritur de unitatis operariis 93, 3
- Iudaeus inimicus christiani baptismatis 123, 9, 10; Iudaei Christi uestimenta scindere noluerunt 40, 1; Christo in cruce manus iniecerunt 143, 23; populus Iudaeorum 8, 3; 70, 12; 95, 11 *saepius*; censentur Abrahae prosapia 119, 20; circumcisione se insigniri gloriantur 119, 21; Iudaeorum sacerdotes et reges ab hominibus unctos constat 113, 4; dimiserunt deum uiuum, uerum 115, 4; fecerunt sibi idola 115, 5 derelinqentes fontem aquae uiuae 116, 2; *cfr.* 119, 3, 18; 124, 20; 164, 17, 21, 23; 167, 17, 19, 21, 29 — *uide* Antiochus
- iudex saeculi *sc.* Christus 3, 4; 170, 4
- iudicii dies, messis animarum 170, 3; iudicii diuini nemo sibi usurpet potestatem 170, 8 *sq.*
- Iudin scriba accipit librum legis a Baruch traditum 162, 3; recitat apud regem 162, 8
- Iulianus imperator apostatam se edictis testatus 50, 19, 21, Donatistarum fautor libertatem eis reddit 51, 3 (*cfr.* *August. c. Petil.* II, 92, 203); persecutionis spem mors Iuliani peruertit 51, 15 *sq.* *appellatur* imperator profanus et sacrilegus 51, 16
- Iulius episcopus Romanus 37, 10
- laici nulla dignitate suffulti in ecclesia 15, 17
- lapides quos deus minatus est, quando exstiterint 96, 22
- Lateranum *uide* Fausta
- Lemellefense castellum in Mauritania Sitifensi 51, 23 *cfr. nom. episc. Maur. Sitif. ed. Petsch. p. 132, 16. (Optati edd. Lemellense perhibent omnes, duo quos Petsch. adhibuit codices lemellefensis, ad quam lectionem proxime accedit Lemellefi Petropolitani ad Optatum itemque inscriptiones Lemellefens, cfr. CIL. VIII, 2 p. 751) u. Primosus*
- Leontius cum Macario et Taurino perhibetur unitatis operarius 67, 7; 96, 9; *cfr.* 85, 3
- lex: quid sit in lege habere uoluntatem 41, 8; a deo profecta est 161, 1; 166, 11; non perire in lege, quod saluum fuerit in origine 161, 2, 3, 8; legis arca hostibus tradita ab Israelitis proelio uictis 161, 22—25; 162, 25; 163, 2; 165, 3, 4; lex iam non in tabulis sed in interiore homine a deo scripta 162, 28; 163, 14; temporibus christianis data 163, 10; in cordibus credentium manet 163, 18; legitime sine lege uixisse patriarchas 162, 31; ideo data est, ut docerentur homines 165, 7; data propter homines 166, 10; multi sine lege iusti sunt inuenti 166, 2; ubi ualeat 165, 11; quare sit scripta 165, 15 — *u.* Baruch Ioachim Moyses
- Libanum appellat Christus imperium Romanum 74, 5, 7
- Liberius episcopus Romanus 37, 11

- Licinio ter cons. concilium Romanum habitum 26, 13
 Linus episcop. Romanus 36, 21,
 Loth eiusque uxor Sodomorum fugitini 97, 17
 Lucianus Donatista cum reliquis Constantinum litteris adit 25, 17; episcopum partis Donati (*rectius* Maiorini) se profitetur epistulae subscriptione 26, 4
 Lucianus Donatistarum episcopus in urbe Roma decessor Claudiani, successit Macrobio 39, 8
 Lucianus episcopis pacificis Carthaginiensibus adnumeratur 21, 12 (*Cypriano uel Carpophorio successisse dicitur*)
 Lucilla femina quaedam factiosa Carthaginiensis 18, 13 sq. a Caeciliano archidiacono correpta 18, 16 poenam imminentem detrectauit 19, 1; post Caeciliani ordinationem cum omnibus suis communioni misceri noluit 20, 10; eius opera Maiorinus ordinatur 21, 15; *appellatur* femina factiosa 18, 14; potens et factiosa 20, 11; confusamulier 20, 14; *cfr. append.* 195. 31. 35; 196, 1. 27; *Aug. c. Cresc.* 3, 28, 32; *ep.* 43, 6, 17; *d. unit.* 3, 6; *c. Peti.* 2, 108, 247
 Lucius episcopus Romanus 37, 6
 Macarius cum Leontio et Taurino perhibetur unitatis operarius 67, 8; inuidiam in eum conflant Donatistae 52, 24; eius expeditio a Parmeniano notatur 48, 16 sq. contra Donati Bagaiensis armorum postulat auxilium 68, 4 sq.; ipse et Paulus ab imperatore cum eleemosynis missi 73, 15; 81, 13; contra M. turbam conducit furiosam Donatus Bag. 83, 6; arguitur a Donatistis 87, 8; comparatur cum Moyse, Phinee, Helia 87, 10—89, 16, eius facta cum Flori persecutoris 91, 5—9; cum Paulo arguitur a Donatistis proferre imaginem Caesaris in altare 100, 7, sed perperam 100, 12 sq.; 101, 9; communione et episcoporum et laicorum separandus a Donatistis ostenditur 178, 17 sq.; 180, 4 sq. defenditur ab Optato 178, 21 sq.; a Donatistis prouocatus fecit 179, 5, non sponte 179, 1 sed minister dei uoluntatis 180, 5. 9; ad populum locutus in officio episcopali non uersatur 179, 7 sq.; 180, 1; collegium episcopale non polluit 179, 10. 23; populum non salutauit episcoporum more 179. 20; *cfr.* 85, 4; 87, 14. 18; 88, 4. 5. 14; 89, 10. 16; 90, 1; 91, 4; 96, 10; 101, 10; 180, 22. 25; 182, 2
 Macedonia 33, 6
 Machabeorum septem fratres 167, 27
 Macrobius Donatistarum episcopus in urbe Roma 37, 18 Optati aequalis 38, 1. 7. 8, successit Encolpio 38, 7; 39, 8
 Maiorinus Donatista, lector in diaconio Caeciliani et domesticus Lucillae episcopus ordinatur a traditoribus contra Caecilianum 21, 14 sq.; *cfr.* 177, 13; Parmeniani auus appellatur i. q. praedecessor in episcopatu 12, 20; exiuit a Caeciliano, recessit a cathedra Petri 12, 20. 21, de ecclesia 21, 19; eius cathedra ante ipsum erat nulla 12, 22; ordinatio scismatis origo 17, 11; 177, 13; ordinatores diuississe ecclesiam in Africa 18, 2
 mala quaedam male, quaedam mala bene fiunt 85, 20 sq. *cfr.* 86, 9
 Mambres *uide* Iannes
 manum inponere capitibus (i. q. paenitentiam inponere) 4, 7; *idem est* manum extendere 61, 8; manum inferre 62, 1; male inponere manum quid sit 4, 7; lapsis episcopis inponere manum non licet 27, 7; nemo qui Christum non negabat, manum lapsis inposuit 65, 5; manus porrectio *absolutionis seu baptismatis symbolum* 99, 7, pertinet ad episcoporum actus 179, 8; *cfr.* 179, 7. 22
 Marcellinus episc. Romanus 37. 8. 9
 Marcellus episcopus Romanus 37, 9
 Marcion inter haereticos commemoratur iam mortuos 10, 22—11, 2,

- ex episcopo factus apostata duos deos duosque Christos inducebat 108, 12. 13 et (*omisso nomine*) 13, 10; ab ecclesiae catholicae adsertoribus superatus 11, 5; Marcionis foueae 125, 22 (*cfr. Tertull. adv. Marcionem*)
- Marculus Donatista in pseudomartyrum numero habitus 86, 16. 22 (*cfr. August. c. Cresc. 3, 49, 54. c. litt. Petil. 2, 20, 46*)
- Marcus episcopus Romanus 37, 10
- mare ubique saeculum intellegitur 79, 11; in corde maris idem ac in amore saeculi 79, 14
- Maria uirgo 3, 5; 98, 11; 114, 15
- Marinus ab aquis Tibilitanis episcopus interfuit concilio Cirtensi non negavit se tradidisse 16, 1. 16; 21, 16
- Marinus Arelatensis episcopus Romanus uocatus a Constantino iudex in causa Caeciliani 26, 10. 16
- martyria quid soleat generare 68, 8—10; ad martyrium non est transitus nisi per confessionem (*sc. nominis Christi*) 91, 15. 18; in pace prima fundamenta martyrii 91, 26; sine caritate m. esse non posse 92, 9
- martyrum ossa libare 18, 17 sq.; qui sint martyres dubii 91, 12 (*u. Donatistae*); pseudomartyres.. caritatis desertores 92, 22
- Maternus ex Agrippina ciuitate episcopus, unus ex iudicibus Romanis profectis in causa Caeciliani 26, 9. 15
- matrimonii iterati ritus a prioris festiuitate alienus 151, 16. 17; (in altum tolli 151, 17 *sive ad currum pertinet, quo sublimes nuptae in mariti domum uehebantur, ut Dupinius putat, sive ad Gothorum Langobardorumque morem illum tritissimum, quod Casaubono arrisit*)
- Mauritaniae ciuitates 52, 20; M. Caesariensis 53, 3;
- Maxentius imperator libello famoso petitus a Felice diacono quasi tyrannus 19, 4; indulget christianis restituitque libertatem 19, 18 sq.
- Maximianus *uide* Diocletianus
- Maximus ab Ostia episcopus interfuit concilio Romano in causa Caeciliani 27, 2
- memoriae sanctorum (*cfr. Rom. 12, 13*) reliquiae uel altaria martyrum, quae sanctorum ossa continebant: duorum apostolorum memoriae 38, 5; (*cfr. 49, 11; 86, 13; 105, 13*) sanctorum memoriae *38, 3. 6; ad cuius (Petri) memoriam non accedit 38, 2; (*cfr. concil. Carth. 14*: altaria quae.. tamquam memoriae martyrum constituuntur; *Euseb. hist. II, 25; Du Cange V, 335, Bonnet, Le Latin de Gregoire d. Tours p. 283; Rönsch, Ztschr. f. öst. Gymn. 1884, 402; Schwarze, Untersuchungen p. 65 sq.*)
- Menalius in persecutione Diocletiana ne turificasse probaretur, oculorum dolorem fingens domi permansit 16, 6; ubi fuerit episcopus in Africa, non constat
- mensae *uide* arae
- Mensurius episcopus Carthaginensis tempore persecutionis Diocletianae, Caeciliani decessor Felicem diaconum domi suae occultauit 19, 5, quem cum se tradere negasset, causam dicere iussus est apud imperatorem 19, 8; ecclesiae suae ornamenta senioribus commendat commemoratoriumque factum aniculae cuidam tradit 19, 12; 20, 5 sq., Carthaginem rediturus moritur 19, 16
- Merocles a Mediolano episcopus interfuit concilio Romano in causa Caeciliani 26, 16
- Mesopotamia 33, 10
- Mileuum, Mileum (Mileui, Mileue), urbs patria s. Optati in Numidia (*cfr. CIL VIII, 1 p. 365 — de forma Mileu cfr. ibid. p. 607, nr. 6710*): in carcere Milei ne-cauit Purpurius sororis filios 16, 4
- Miltiades episcopus urbis Romae 37, 9. 10 interfuit concilio Romano in causa Caeciliani 26, 15; eius de Caeciliano sententia clauditur conc. Roman. 27, 10 sq.

- mitella secunda 152, 13; *u.* mitra
mitram capiti inponere *sive* mitel-
lam 54, 19; 150, 15 (*mitram* i.
q. fasciam laneam uirginitatis
deo deuotae signum probat Ter-
tull. de uelud. uirgin.); ex lana
uel purpura confecta 150, 10. 11;
appellatur pannus 150, 19; euer-
sionis uelamentum 4, 8; ad spiri-
tale nubendi genus pertinet 150,
21; *cfr.* uirginitas
- moechi dicuntur haeretici 5, 16;
111, 16; moechnae haeticorum
ecclesiae 111, 16
- Moesia 33, 6
- Montenses appellatos esse Donati-
stas 89, 7 (*cfr. August. c. l. Petil.*
2, 108, 247; *ep.* 53, 1, 2; *d. haeres.*
69; *Hieronym. chron. ad ann.* 356)
- Moyse per nubem accepit legem
160, 28; legem per Moysen da-
tam 70, 13; Moysen legislatorem
87, 10; III milia occidi iussit 87,
13; *cfr.* 88, 3. 12; 89, 15; (uiginti
tria milia 180, 13); sub Moysae
aqua indultata 153, 18 *sq.*; 154,
1; fragit legis tabulas 160, 15.
19. 21. 23; 161, 3; 162, 24; 163, 2
isque iratus 160, 31. 32 non
punitus a deo 160, 34 (*cfr.* 180,
14) iterum Sina montem ascendit
161, 5, legem accepit nouam 161,
6; 165, 3; quare promissionis
terram non intrauerit 161, 12—
18; a Pharaonis magis in pugna-
tur 177, 4; *cfr.* 89, 3; 161, 9.
16; 164, 15; 165, 2; 176, 16;
177, 6. 7; 178, 12
- Naaman Syrus 139, 2 *sq.* (*cfr.* IV
Reg. 5, 1; princeps militiae regis
... fortis et diues sed leprosus
septena in Jordane lotionem per
Helisaeum sanatur); *intellegitur*
leprosus Syrus 139, 13; eius
morbus peccati figura *ibid.*
- Nabor a Centurionis episcopus inter-
fuit concilio Cirtensi 17, 4
- Nabuchodonosor rex a Daniele (*q.*
u.) accipit consilium 80, 22;
81, 2
- Nasutius episc. Donatista cum re-
liquis in Caecilianum iudices
petit a Constantino 25, 17; 26, 4
cfr. 78, 12
- Nicaenum concilium *uide* Arius
- Niniue Assyriae caput perantiquum:
incolae sacrilegi a deo puniuntur,
indulgentiam impetrant 23, 17
- Ninus *uide* Donatus diaconus
- Noe patriarcha 162, 30; iustus
electus est 165, 27; fabricata
arca feliciter in diluuiio nauigat
166, 1
- Numidi (sc. episcopi) 20, 1
- Numidia: in concilio Numidia i. *q.*
Cirtensi 21, 16, eius acta 16, 9
sq.; *cfr.* 53, 3; 159, 12
- Nundinarius Siluani episcopi Con-
stantiniensis diaconus ab epi-
scopo suo excommunicatus Silua-
num fuisse traditorem in concilio
Cirtensi patefecit; eius scripta 16,
12 *sq.* *cfr. append.* 193, 30; 195,
8. 11. 18. 34; 196, 29. 37; 197,
7. 8
- oblaciones *uide* altare — offerre
(condire) deo i. *q.* sacrificia 47,
11. 13. 15. 17 (*cfr. indic. III*)
- occidere non licet 64, 6
- Oceanus 134, 14
- Octauensis locus, *urbs Numidia*
cfr. nom. ep. Num. ed. Petsch.
120, 36 (*in prouinc. Bysacen. in-*
uenitur Octauensis — Petsch.
124. 24 — *et Octauensis —*
ibid. 125, 38)
- oleum peccatoris metuit Christus
112, 7; de oleo et sacrificio pec-
catoris 7, 18; 9, 5 *saepius*;
oleum fugiendum esse (sc. pecca-
torum et haeticorum) 9, 15;
oleum non contingi debere etiam
in peccatore 60, 16; *cfr.* 60, 12;
62, 10; *u.* chrisma *et indic. III*
- Olympius episcopus *uid.* Eunomius
operarii unitatis (Leontius, Maca-
rius, Taurinus alique proconsules
ducesque, qui Donatistas ad eccle-
siam catholicam reuocare cona-
bantur) 9, 4. 13; 85, 9. 18; 86,
24; 96, 23; eorum in Donatistas
facinora aut ad parentes haere-
ticorum pertinere aut ex dei uo-
luntate descendere 94, 9 *sq.*

operarios, non dominos esse baptizantes 127, 15; operantis (sc. baptismi *q. u.*) *scu* operarii persona una ex tribus baptismatis speciebus 126, 17, inpar duabus prioribus 126, 25, sola mutabilis 126, 26; 127, 1. 10. 14; *cfr.* 126, 7
orandum esse pro regibus et potestatibus 73, 27; 74, 10, etiamsi gentiliter uiueret imperator 74, 11
oratio dominica 56, 12; 94, 2; 168, 17

orbis terrarum, in quo est ecclesia, confertur agro diuersa semina proferenti 169, 6 *sq.*
ornamenta ecclesiae aurea et argentea 19, 10; *cfr.* 20, 5
osculari in perfunctoria salutatione 108, 4

paenitentiae publicae ritus 65, 5; 66, 9, uelamina paenitentiae 66, 14; aequalis pro reatu debet esse p. 66, 5; *cfr.* de uirginibus deo iam consecratis 152, 1. 2; u. genua figere; manum inponere; radere capita

Palaestina Syria 70, 9. 10

palatium *u. indicem* III

pallae *u. instrumenta*

Pamphilia 33, 8

Pannonia non queritur de unitatis operariis 93, 3; in tribus 33, 6
parietes lauare *uid.* altare *scu* basilica; parietem ruinosum ac dealbatum extruere 4, 5. 6

Parmenianus Donatista ex stirpe peregrina 7, 16; episcopus Carthag. successit Donato 12, 22 (*cfr.* *Aug. retr.* 2, 17; *c. ep. Parm.* 1, 2); scripsit contra catholicam tractatus 6, 13 *sq. cfr.* 118, 11; 119, 3; 140, 1 eosque prolixè 6, 17; 11, 9, quos suis libris impugnât Optatus sescienties eum appellans fratrem uelut 5, 22; 6, 3; argumenta librorum Parmeniani 8, 20—9, 6; singula eius dicta recensentur: multa pro catholica 6, 21, quaedam pro catholicis et contra suos illum dixisse 7, 8; 9, 17 *sq.* aliqua pro utrisque 7, 9. 12, contra suos 7, 16,

17; *cfr.* 46, 21; 117, 1 *sq.* 118, 12; catholicam defendit in tractatu suo in pugnatus 119, 10; 121, 14; criminandi studio cuncta ad catholicorum conuiuium inuidiamque detorquet 48, 15; 114, 21; 116, 12; laudes ecclesiae ab illo tributae conuenire catholicae 48, 2 *sq.*; carnem Christi male tractauit 7, 10; 8, 23; 9, 18 *sq.* sacerdotium catholicis abiudicat 45, 12; ecclesiae dotes solis uindicat Donatistis 46, 12, falso catholicam crudelitatis accusat 48, 16 *sq.* ecclesiam sensu catholico paradisum dixit 46, 22, sed in angustias coactum 46, 24; uana in Macarium ceterosque conuicia 101, 9; de petito milite calumniae 102, 2; ad Donatistas pertinere, quae dixerit de oleo et sacrificio peccatoris 102, 4. 5; uanae eius de uno baptismo praestigiae 119, 5 *sq.*, quod cum diluio et circumcisione comparat 119, 2; duo baptisata, uerum unum, alterum falsum dicit 120, 8, uerum Donatistis uindicans 120, 10. 22; de baptismo et circumcisione 8, 1 *sq.*, de caelestibus nuptiis 140, 1 *sq.*, de prophetarum dictis 115, 2 non minus peruerse quam de Naaman Syro disputat 139, 2. 4. 11. 12; scismaticus est 13, 4; scismaticis haereticos sociat 12, 19; 13, 4; ignoranter et calumniose scripsit 7, 16. 19. 20; *cfr.* 15, 12; inconsiderate dixit 10, 12, subtiliter egit 10, 19; Parmeniani ordinatores 78, 17 *sq.*; *carpitur* inuidia deprauatus 101, 11; superbus 144, 1; libenter peccans 144, 2; sacrilegus sacerdos 144, 4; *appellatur ab Optato* frater Parmenianus (e) *sescienties uelut* 5, 22; 17, 7; 22, 16; 30, 15; 45, 7; 78, 17; 104, 12; 122, 7; 154, 4; 163, 16; Parmeniane frater 47, 21; 102, 13 — *ex Parmeniani tractatibus excerpuntur* 44, 3—17; 45, 15. 23; 47, 24; 48, 1. 11. 15 *sq.*; 52, 12. 13; 53, 11. 17;

- 54, 15; 55, 7; 112, 8; 121, 21; *cfr. praeterea* Donatistae — *Parmeniani tractatus illi intercederunt, eius epist. ad Tichonium Donatistam Augustinus refellit. mortuus est sub a. 390 eique successit Primianus.*
- Partenius episc. cath. a Donatistis occisus maledictionibus 64, 21
- Patricianus *uid. Praxeas; plur.* 121, 8 (*cfr. Arch. f. lat. Lexicogr.* III, 327)
- Paulus cum Macario ab imperatore cum eleemosynis missus 73, 15; 81, 13; *cfr.* 85, 4, 100, 5—8
- Paulus apostolus docens Ephesios de baptismo Iohannis 131, 8; rem, non operantis personam requirit 131, 23. 24; *cfr.* 132, 5; eiusdem ad Corinthios, Galatas, Thessalonicenses scripta 148, 1. 2; confertur stabulario biblico 149, 17; duos denarios accepit erogandos sc. duo testamenta 149, 19; 150, 2; quid de uirginitate dixerit 150, 1 *sq.*; *appellatur* electionis uas 92, 19; beatissimus 131, 8; 133, 1; 135, 13; 136, 24; *add.* apost. 55, 21; 171, 11; 176, 11 apostolus 131, 23; 149, 17; 176, 18; 180, 5; *om.* Paul. 180, 7; Paulus 132, 3; 150, 6; beatus apost. P. 136, 7; 162, 32; 165, 20
- pax a Christo per apostolos derelicta 3, 8, omnibus christianis data 3, 11. 14; dei res est 3, 12; deo placita 50, 16; pax ab auctoribus scismatis turbata 4, 2; a deo commendata 100, 18; bonum pacis 41, 9 *sq.*; martyrii fundamentum 91, 26
- peccatoris sacrificium repudiat deus 9, 14; peccatores in ecclesia tolerandos 169, 9 *sq.* — *u.* oleum peccatum necessitate an uoluntate commissum magni interest 160, 3—6, cuius rei proponuntur exempla homicida 160, 6 et moechus 160, 7; peccatorum multitudinem caritate obstrui 171, 11; mors est peccatum 176, 2; nemo sine peccato nisi solus deus 112, 16
- peregrinus (*i. e.* natus in alia dioecesi) 7, 16
- persecutio (*i. e.* christianorum) sub Diocletiano 15, 14 *sq.* post persecutionem (*sc.* Diocletianam) 16, 10; p. (*i. e.* bellum christianorum) operata est sub duabus bestiis—(leone, urso) 90, 9 *sq.*: sub Decio, Valeriano, Diocletiano, Maximiano 90, 12 *sq.* persecutionis nefanda diraque 90, 17—91, 4; quid intersit inter persecutionem et uindictam 96, 2 *sq.* — *u.* Donatistae
- Petrus apostolus solus accepit clauas 12, 6; *cfr.* 14, 19; 39, 14; 176, 24; 171, 8; 173, 14; caput apostolorum 172, 7; cathedra Petri 12, 21; 36, 15; 38, 1; 39, 19; 176, 24; prior sedit Petrus cathedram unicam 36, 21; eius successores 36, 21 *sq.* Cephas appellatus 36, 15; auriculam serui sacerdotis abstulit 89, 20; a Christo pedes sibi lauare recusat 124, 11; quamquam negauit Christum 171, 17. 20, ueniam consecutus apostolis praeposuit clauas regni caelorum accepit 171, 7—9; ceteris apostolis Christum non agnoscentibus solus agnouit 172, 22. 23; 173, 10 et tacentibus ceteris solus promisit se non recessurum sub die passionis 172, 24. 25; 173, 10; ter Christum negat 173, 5. 6, 12, 16, deinde flevit ubertim 173, 9 — *appellatur* deuotus 89, 21; beatissimus 170, 21; 171, 22, beatus 171, 6; 172, 12. 13, 16; 173, 5. 8, apostolus 7, 3; sanctus 172, 2; peccator 173, 17. 18; *cfr.* 89, 23; 90, 1; 124, 9. 10. 16; 125, 8; 171, 17. 20; 172, 20;
- Pharaonem eiusque populum delictorum pondere tamquam plumbum esse mersum 10, 13
- Phinees filius sacerdotis inter duas uoces dei dubius stetit 86, 3. 4; *cfr.* 87, 14; 88, 4; duos adulteros occidit 88, 13; 89, 5. 15; a deo laudatus 180, 16. 17
- Photinus praesentis temporis haereticus (*i. q.* Optati aequalis

- Christum tantummodo hominem fuisse, non deum dixit 109, 6. 7
- Phrygia 33, 9
- Pius episcopus Romanus 37, 3
- pluuia quam deus minatus est quando sit orta 96, 20
- pollui homines quo possint 146, 17; 148, 10 sq.
- Pontianus episcopus Romanus 37, 5
- pontificum Romanorum catalogus 36, 21—37, 11
- Pontius Pilatus 164, 17
- Pontus 33, 8
- populus in unitate permanens comparatur cum ueste sana 93, 6, diuisus cum pannis de una uestis origine 93, 9; in ecclesia non habet sedendi licentiam (quae antistiti soli erat concessa) 107, 21 (cfr. *Aug. homil.* 26, *tract.* 19. 112 et *passim*); populi suffragio eligitur episcopus Caecilianus 20, 2 — *omnes populi christiani diuiduntur in Africanos, orientales, ceteros transmarinos* 50, 8. 9; = fideles, laici *passim uelut* 39, 3; 57, 19; 59, 10; 107, 20; 159, 4; 173, 24 — *u. deus*
- Praxeas Patripassianus 121, 2. (*om. Prax.* 121, 6) unus ex haeticis Optati aetate iam mortuis 10. 22—11, 2, deum patrem, non filium esse passum contendit 108, 14. 15; 121, 1. 2; unum eius baptismum 121, 7 (cfr. *Tertull. adu. Prazeam*), superatus ab ecclesiae catholicae adsertoribus 11, 5
- presbyteri in secundo sacerdotio constituti 15, 19; cfr. 48, 19
- Primosus episc. cath. in castello Lemellefensi 52, 9 de Donatistarum caedibus queritur in concilio apud Thebestinam 52, 10
- Primus filius Ianuarii diaconus catholicus a Donatistis occiditur 52, 5 (cfr. *martyrol. Rom. a. d. V. Id. Febr.*)
- prophetarum dicta quo spectent 115, 2; eos qui legem dei praedicabant i. e. prophetas 64, 19
- Proterius a Capua episcopus, unus ex Caecilianis iudicibus in concilio Romano 26, 19
- provincia proconsularis i. e. Carthaginiensis 81, 11; 90, 15; Africana 11, 1; 77, 17; Arabia 47, 19
- Purpurius Limatensis episcopus, unus e traditoribus tempore persecutionis Diocletianae 16, 2; homicida appellatur 16, 2, quo pertinent uerba 21, 4. 5; necasse se filios sororis suae proficitur et quemcunque sui aduersarium necaturum esse minatur 16, 5 sq.; Secundum Tigrisitanum traditionis arguit 16, 18; Caecilianum publicae paenitentiae subiciendum esse censet 21, 5 sq.; solita eius malitia 21, 4; cfr. *append.* 195, 4. 22; 196, 21
- radere capita sacerdotum i. q. paenitentes reddere sacerdotes et unctionem sacerdotalem iis auferre 60, 9, id quod non licet 60, 10
- rebaptizare fideles 4, 9 alienum ab ecclesia 27, 6; u. Donatistae
- relatio de Donatistarum caedibus et crudelitibus ad imperatorem missa 51, 14
- res publica (i. e. imperium Romanum 74, 4) non est in ecclesia sed ecclesia in re publica 74, 3. 4
- Reticus ab Augustoduno episcopus, iudex arcessitus Romam in causa Caeciliani 26, 10. 15
- Romae basilicae plus 40 sub scismatis Donat. initium 39, 4; concilium Romae habitum in causa Caeciliani 26, 11 sq. quo tempore sit habitum 26, 13 (*sed cfr. Aug. p. coll.* 33), quo loco 26, 12, quibus considentibus 26, 15—27, 2; in urbe Roma Petro prima cathedra est conlata 36, 13.
- episcopi Romani*: Miltiades 26, 15; 27, 10; inde a Petro usque ad Siricium (siue catalogus pontificum) 36, 21—37, 11; episcopi Donatistarum in urbe Roma 37, 16, inde a Uictore Garbensi usque ad Lucianum 38, 7—39, 9
- Romanae leges 179, 2; 180, 10; imperium u. res publica; in imperio Romano sacerdotia sancta pudicitiam uirginitatem esse, quae

in barbaris non sint gentibus 74, 7 sq.
 a Rotario (*uid.* Felix) 17, 4; *sed in gestis collat. Carth.* I, 187 Rotariensis, *apud August.* Rotaria legitur
 Rusiccadensis colonia in Numidia (*cfr. CIL.* VIII, 1 p. 607 nr. 6710, p. 639 nr. 7095 *saepius; gesta coll. Carth.* I, 198) episcopus Rus. isque traditor fuit Victor 16, 1
 Sabellius haereticus Optati temporibus iam mortuus 10, 22 — 11, 2 deum filium in patris persona cognosci dixit 13, 11, superatus ab ecclesiae cathol. adsertoribus 11, 5
 Sabinus a Terracina episcopus, interfuit concilio Romano in causa Caeciliani 26, 19
 sacerdotii *gradus*: diaconi in tertio, presbyteri in secundo sacerdotio constituti, apices episcopi 15, 18 sq. sacerdotia sancta esse in imperio Romano, non esse in barbaris gentibus 74, 7
 sacramenta (*cfr.* ecclesia catholica) uera et communia 15, 1; in sacramentis caelestia misceri et spiritalia semina 46, 4, ut renascatur deo, qui natus fuerat saeculo 46, 6; per se sancta, non per homines 127, 16; catholicis et Donatistis communia 11, 12; 15, 1; mysterium 47, 12; u. baptisma, trinitas
 sacrificium unitatis 99, 16; deo ex uino offertur 85, 14 ritu episcopali 179, 22; puritas et ritu solito solemnibus consuetudo 100, 15 sq. u. oblationes, oleum
 Salomon propheta 114, 4; 173, 26; 174, 6
 salutatio populi in nomine dei 179, 17; osculari 108, 4; aue dicere 108, 5
 Samaritana mulier aquam Christo negans 129, 3
 Samuel unxit Dauid puerum regem 62, 12; *cfr.* 112, 9
 sanctus nemo ex toto inueniri pot-

est 168, 16; proinde nemo iudicet de altero 168, 13; quin etiam ut sit quis ex toto sanctus, sine fratribus esse non potest 169, 4
 Sara femina Tobiae liberatur a daemone Asmodeo 69, 4 sq.; intellegitur ecclesia 69, 6
 Saul rex Iudaeorum antequam peccaret, dignus fuit, qui ungeretur 60, 11; 62, 12; una in spelunca conuenit cum Dauid 62, 14; seruatus a Dauid 63, 8; occisum Dauid uindicauit 63, 9
 scismatici (*uel* Donatistae) falsorum uatum nomen et actus incurrunt 4, 5; nostri sunt fratres 4, 17; nolunt se dici fratres nostros 4, 21; catholicis et scismaticis spiritali esse unam natiuitatem, sed diuersos actus 5, 8; scismaticorum delicta 5, 13 sq.; scismaticos passim maledicere catholicis sed collationis facultatem denegare 5, 19 sq.; collegium episcopale (*qu. uid.*) commune habere nolunt 6, 1; a uite uelut sarmenta concisi 12, 14 sq. scismaticorum errores 67, 4; magnam esse distantiam inter scismaticos et haereticos 13, 17; quae de scismaticis dixerit Parmenianus 12, 14 sq. — u. Dathan, Donatistae
 scismatis origo (*s. e.* Maiorini ordinatio) 8, 14; mala 4, 3 sq. 23, 1 sq. summum malum esse 23, 6 a deo prohibitum et uindicatum 23, 9, 10; deo displicet sc. 24, 6; poenarum exempla 24, 10 sq. quo generetur, nutriatur, roboretur 14, 1 sq. scismatis Africani descriptio 93, 7 sq.
 Scorpionus haereticus martyria esse debere negabat 108, 17 (*haereticum nomine* Scorpionum — Scaepiani *formam Bald. ex Tikhano illo codice profert* — *fuisse neminem uerisimile est eo quod Optatus libri Tertulliani, ut ait Dupin., inscriptione* (Scorpiae) *et Scorpionum nomine haereticis indito delusus uidetur*)
 Secundus a Praeneste episcopus,

- unus ex Caeciliani iudicibus in concilio Romano 27, 1
- Secundus minor, nepos Secundi Tigrisitanus episcopi (*q. u.*)
- Secundus Tigrisitanus episcopus concilio Cirtensi praefuit 16, 16; Carthaginem arcessitus cum suis hospitio susceptus a scismaticis 20, 17 *sq.* ipse a Purpurio traditionis accusatur 16, 18—20; a fratris filio Secundo minore monitus traditorum rem deo reliquit 17, 1—3; *cf. praeterea* 17, 5; sedendi potestas *u.* episcopi, popul. Sei Seia *u.* Gai Sei *indic.* III
- seniores fideles ecclesiae 19, 12
- sepultura in basilica *u.* basilica Seth, filius Adae 164, 11
- sigillum integrum (ecclesiae dos) id est symbolum catholicum 44, 14
- Silvester comes armatos rogatus dedit contra circumcelliones 83, 13
- Silvester episcopus Romanus 37, 10
- Sion mons, quem in Syria a muris Hierusalem rius determinat parvus 70, 8 *sq.* septem synagogae in eiusdem montis vertice 70, 11; Sion significat montem sanctum *i. e.* ecclesiam 71, 1 *sq.* 18; 128, 5; distinguitur mons S. corporalis a monte S. spiritali 71, 13 *sq.*; in Sion m. corporali nullae sunt portae, quas diligit deus 71, 7; uix ruinae exstant antiquae in Sion post excidium 71, 15; singulae montis ualles significant totius orbis provincias singulas 71, 21, una ualles Africam 72, 2; ad uallem S. loquitur deus 90, 2; 72, 7
- Siricius episcopus Romanus 37, 11
- Sixtus episcop. Romanus Alexandro successit, Telesphoro praedecessit 37, 2; Stephani successor, Dionysii decessor 37, 7
- Sodomorum fugiui 97, 17
- sole intrante, hoc est finito saeculo .. in die retributionis de mercede contendendi posse 136, 13
- Solon officialis publicus, testis in causa Felicis Autumnitani 29, 19 (*cf. Voelter, Ursprung d. Donatismus p. 13*)
- Soter episcopus Romanus 37, 3
- spiritum sanctum mendacem uidere uolunt Donatistae 34, 17; sp. s. hortante et dicente in psalmo 34, 22; hortatur, ut sonent laudes deo debitae 35, 21; absit, ut in spiritu sancto peccemus, cui facinori indulgentia denegatur 125, 14, 15; — nemo sine sp. immundo est 110, 8 *sq.* sp. immundus exorcismo depellitur 110, 12
- Stennius ab Arimino episcopus unus e iudicibus Caeciliani in concilio Romano 26, 17
- Stephanus episc. Romanus 37, 6 . 7
- Subbulensis locus urbs in Maurit. Caesar. (*cf. nom. episc. Maur. Caes. ed. Petsch. p. 181, 104*)
- Superius stationarius (*cf. indic. III*) testis in causa Felicis Autumnitani 29, 12 . 18 (*cf. Voelter, Ursprung d. Donatismus p. 12; Deutsch, drei Actenstücke z. Geschichte d. Donatismus p. 8*)
- symbolum trinitatis 45, 10; uerum et unicum retinent et defendunt catholici 176, 22; catholicum (*s. e.* sigillum integrum) haeretici non habent 44, 14
- synagogae *u.* Sion
- Syriae flumina 139, 16; in tribus Syriis 33, 9; in S. Palaestina 70, 9
- Syrus leprosus *u.* Naaman 139, 2 . 13
- Taurinus unitatis operarius perhibetur 67, 8; 82, 16; in circumcelliones misit armatum militem 82, 19; uana in eum conuicia fecisse Parmenianum 101, 9 . 10; *u.* Macarius
- Telesphorus episcopus Romanus 37, 2
- tempestas quam deus comminatus est quando orta sit 96, 19
- Tertullianus Carthaginensis inter catholicae adsertores laudatur 11, 4
- Thebestina ciuitas in Numidia *cf. nom. episc. Numid. ed. Petsch. p. 122, 75; collat. Carth. I 121 (Mg. 1284, 12)*, ubi concilium Donatarum est habitum 52, 10
- Theophilus a Beneuento episcopus,

- unus ex Caeciliani iudicibus in concilio Romano 26, 19
- Thessalonicenses 49, 8; 147, 19; epistulae ad Th. scriptae 148, 2
- Thracia 33, 6
- Tibilitanus: ab aquis Tibilitanis 16, 2 (*Tibilis urbs in Numidia, cfr. nom. episc. Num. 121, 66 ed. Petsch.*) episcopus huius urbis in persecutione Diocletiana fuit Marinus (*q. u.*) (*cfr. gest. coll. Carth. I, 197*)
- Tigisitanus: Tigisis nomen duarum in Africa urbium fuit: unius in Mauritania (*cfr. nom. episc. Maur. Caes. 128, 27 ed. Petsch.*) alterius in Numidia (*cfr. nom. episc. Num. 122, 89*), cuius episcopus fuit Secundus (*q. u.*)
- Tigride in flumine piscis prehensus 69, 3
- Tipasa urbs Mauritaniae Caes. a Donatistis vexata 53, 2; *cfr. nom. episc. ed. Petsch. p. 131, 99*
- Tobias senex caecitate liberatur 69, 5 sq.; eiusdem filius Tobias uir Sarae 69, 4
- tractare (*i. q. ad populum dicere* 179, 16) episcoporum esse 179, 13; tractatus *eodem sensu* 179, 14 a nomine dei incipitur et terminatur eiusdem nomine 179, 18, 19
- traditionis crimen in Africa admissum 15, 9 sq.; delictum quasi capitale 160, 12; instrumenta diuinae legis tradere 15, 22; tradere peccatum est 168, 5; traditorum causam deo reseruandam 17, 5; quibus exemplis traditores sibi succurrere possint 160, 14 sq. 161, 22; 162, 1 sq. ita ut communio illis negari non poterit 161, 20; 163, 22; quanto minus repelli posse traditorum filios 163, 22 sq. 173, 22; *u. Donatistae—perhibentur traditores* 16, 1 sq. 17; traditores et scismatici saepissime *uelut* 7, 16; 9, 7; 13, 2; 31, 4, 5
- trinitatis nomina 46, 2; *cfr.* 46, 5; in nomine trinitatis esse baptizandum 132, 10; 134, 23; 135, 7; quid et quo modo operetur 122, 5 sq.; trinitati derogare Donatistas 122, 5 sq.; caelestia munera credentibus a trinitate conferri, non ab homine 122, 23; post trinitatem in eadem trinitate baptizare non licet 123, 2, 4; trium nominum (= trinitatis) fontes 124, 21; quicquid in trinitate factum est, bene est 125, 5; trinitas principalem locum in baptismo habet 126, 19; nomen (trinitatis), non opus sanctificat 135, 7 — *u. baptisma*
- turificasse episcopos aliquos persecutionis tempore 65, 4; *cfr. turati* 17, 10
- Tyri principem (*i. e. Carthaginis*) increpat deus 75, 15; Tyrum esse Carthaginem 75, 19, 21; *cfr.* 76, 16; 80, 13
- Tysedis 54, 21; *uide* Donatus episc. cathol. *cfr. collat. Carth. I, 198 (Mg. 1337, 16)*
- Valentinus inter haereticos nominatur Optati temporibus iam mortuos 10, 22—11, 2; carnem subduxit deo filio 13, 12; 108, 15, filium dei in phantasmate, non in carne fuisse contendit 114, 11, ab ecclesiae catholicae adsertoribus superatus 11, 5
- Valerianus imp. Romanus *uid.* Decius ueritas studiis impeditur 123, 8
- Vespasiani imperatoris uictoriae *i. e.* Hierusalem excidium 71, 15
- uestem nuptialem non habentes resurgent rebaptizati 140, 22 sq.
- Victor episcop. Romanus 37, 4
- Victor Garbensis Donatistarum episcopus primus in urbe Roma 39, 10, decessor Bonifatii Garbensis 38, 11; 39, 9 a suis Romam mittitur 38, 16, 20 sq.; interfuit concilio Cirtensi 17, 4; Victorem et Bonifatium *Donatistarum interuentores nuncupat Aug. c Petil. (cfr. coll. Carth. I, 209; nom. episc. Numid. 123, 102 ed. Petsch.)*
- Victor Rusiccadensis unus ex traditoribus tempore persecutionis Diocletianae 16, 1; interfuit con-

cilio Cirtensi seque tradidisse confessus est 16, 17; *cfr.* 21, 16 Victorinus Petauionensis episcopus adsertor catholicae contra haereticos 11, 3

uindicta nunquam sequitur, nisi eius antecesserit causa 88, 2; uindictam, non persecutionem fuisse in Donatistas constitutam 96, 2 *sq.* uirginitas uoluntatis, non necessitatis est 149, 16; professio uirginitatis spiritale nubendi genus 150, 21; 151, 3; signa (mitella, crines soluti 151, 4. 9. 14) contra raptos petitoresque inuenta 151, 8. 11; 152, 5, professionis indicia 151, 8; uirginitatis signum, non remedium castitatis sunt mitellae 150, 18; quid Paulus ap. de u. dixerit 150, 1 *sq.*; uirgines deo consecratae 150, 21; 151, 1. 2. 13; mitra sumpta et solutis crinibus uirgines spiritali sponso iunctas se monstrant 151, 2. 4; uirgines semel professas iterum cogi, ut uirginitatem profiteantur, aut ad paenitentiam detrudi non licet 149, 13 *sq.* 151, 4. 5. 13; 152, 13 — *u.* Donatistae

umbilicus ecclesiae dos a Parmeniano affirmatur altare 44, 17, quod negat Optatus 44, 18 *sq.* unctio est diuinitatis, peccatum hominis 65, 10; auferri non potest quod deus uetuit 60, 18 *sq.* — *u.* oleum, Donatistae, Saul unitatis procuratio 67, 5; u. operarii multa asperse gesserunt 67, 7;

cfr. 81, 9; 93, 2, sed tamen cum uoluntate dei 94, 12; quomodo sit renuntiata unitas a Macario: sola hortamenta fuerunt 68, 6—14; unitatem summum bonum 85, 11; deo placita 91, 27; 177, 15; de u. gaudet totus orbis 92, 24; quare unitas durare non potuerit 96, 15 *sq.*; in oratione dominica retinenda 104, 4; aduentans unitas 99, 16 (*u.* Macarius); forma unitatis retinendae uel faciendae in Petro ap. descripta 170, 21 *sq.* — *u.* ecclesia, operarius

Urbanus episcopus Romanus 37, 5 Urbanus Carisus: in eius domo concilium Cirtense est celebratum 16, 11 Urbanus Formensis episcopus Donatista saeuit in catholicos Tipasitanos 53, 2 *sq.*; matres castimoniales fecit mulieres 54, 13 *sq.* Ursacius comes circumcellionum furorem repressit 85, 3; *cfr.* 96, 10. 19

Zabensis *uid.* Felix Z. Zabe urbs Mauritaniae Sitifensis, altera eiusdem nominis in Numidia prouincia (*cfr. gesta coll. Carth. I.* 198 (*Mg.* 1336, 7); *nom. episc. Num.* 121, 70; *Maur. Sitif.* 133, 40 *ed. Petsch.*) *cfr. adnot.*

Zephyrinus Urbicus (*i. q.* episcopus Romanus) contra haereticos adsertor catholicae 11, 4; *cfr.* 37, 4 Zoticus a Quintiano episcopus interfuit concilio Romano in causa Caeciliani 26, 17

III. INDEX VERBORVM ET LOCVTIONVM.

(SCRIPTVRAE SACRAE VEL APPENDICIS LOCOS ASTERISCVS NOTAT.)

- A**, ab *sensu temporali*: ab aliis temporibus esse 168, 6; a principio 49, 15; a temporibus usque... 78, 5 — *sensu locali*: ab ortu solis 35, 17; a domo extorres 14, 14; foris a 39, 5 — *additum nomini proprio uelut* Marinus ab aquis Tibil. 16, 2; *cfr.* 17, 4; 26, 10. 16—19; 27, 1. 2; — *sensu separat.* in-munis a facto 84, 16 — *cum ablatiuo comparationis*: ab Iordane sanctior 10, 16; ab hominibus superior 76, 7; a ceteris plus esse 76, 20; minus (*q. u.*) a tribus 122, 16; a populo .. amplius facere 59, 20; aliter a * 113, 3; *cfr.* 160, 19; *Arch. f. lat. Lexikogr.* III, 12; VII, 124; *Wölflin, lat. Compar.* 52) — *ὅπο*: a qua (multitudine) uolentiam pateretur 68, 4; a puero Dauid discere 62, 11; uideri (= indicari) ab hominibus 55, 9; a maiori lumine uidere non potuit 62, 16 (*ter positum, semel neglectum* 11, 3—5) — *cum uerbis*: mundari 9, 20; deicere 23, 22; distare 32, 4; concidi 12, 14; 45, 4. 5; abscisos 45, 3; fractos 45, 3; disternere 70, 10; exorbitare 4, 19; euasisse 82, 11; auditur a uobis (= ex ore uestro) 133, 13; exceptum a possessione 34, 2 — *cum gerundiuo laedendus* ab operariis 86, 24 (*u. coniug. periphr.*) *cfr.* abscedere, abstinere, accipere, alienus, diluere, discordare, esse, excludere, excusare, exire, incipere, proficisci, proicere, recedere, repellere, separare
- ab inuicem 93, 10. 16; 94, 18; 104, 11;
- abesse: absentes 6, 6; absentibus *saepissime uelut* 19, 20; 97, 7; absenti fratri 107, 14; quod absit *parenthetice dictum* 99, 4 absit ut 125, 12. 13. 14
- abici debuerant 159, 10
- abiectio (Wurf) 54, 5
- abigere: abacti sunt partus 53, 9
- abire *absolute*: 94, 20; abiit in consilio inpiorum * 39, 21; * 41, 5
- ablatus loco accus.* conuenerunt in domum Faustae in Laterano 26, 12 (*cfr.* mittentes ubique litteras 22, 3); *om.* in: quo (= in altari) inuocatus 142, 7; quibus (exemplis) legitur 162, 1; uos eos nestigiis sequi 22, 20; in proelio uinci 161, 22 — *u.* adspargere, carere, extraneus, exuberare, fumare, luere, nuncupare
- ablueri *absolute* 13, 7; 14, 16; nos lauacra abluerunt 154, 14
- abscedunt (scismatici) a radice 14, 5
- abscidere palmites a 45, 3; siluam 158, 8
- absentia aliquorum 140, 9
- absoluere *absolute* 13, 9; 14, 18
- absorbere 24, 16; 148, 17
- abstinete ab hoc scelere 141, 14; aliquem (= arcere) 180, 14; abstinere a (= communione prohiberi, excommunicari) 178, 18; 180, 23; *absolute* 180, 12. 16. 18; 181, 16
- abundare *absolute* 12, 11
- ac in *sententiae exordio* 7, 18; *coniungit substantiuum* 45, 24; *adiectiuum seu aduerbia* 4, 6; 6, 3; 101, 2; 142, 4; *uerba* 101, 4; 139, 10; (*cfr.* 116, 3) — ac si 99, 6
- accedere ad basilicam (= intrare) 20,

22 *cfr.* 28, 2; 44, 9; ad memoriam 38, 2; quo 43, 14 — accedit (= additur) testimonium 79, 8
accendere aestus animi 150, 13; canes accensi rabie 54, 1; lumen mentis ad 175, 22; librum 167, 14
accessum prohibent 6, 10
accipere *aliquid saepissime uelut* 12, 7; 39, 14; 80, 7. 8. 10; 132, 2. 5. 6; 149, 14. 19; 152, 9. 13; 173, 14. 17; *aliquid ab* 17, 2; 82, 18; 107, 7; *omisso obiecto* 75, 6; 132, 6 — de 76, 10; 99, 15; in communionem 167, 32 — *absolute* 74, 17; 79, 19; 80, 12; 133, 8; 167, 13; = audire 100, 8; *part. praes.* 127, 2; 133, 14; 137, 21; 138, 6. 26; 167, 13; *perfect.* 115, 15; 143, 1
accusare *aliquem* 9, 4; 54, 17; 59, 2; 87, 10. 17; 147, 5; 156, 6; 163, 20; 180, 25; 181, 21. 26; *pass.* 144, 7; 160, 5. 18; 182, 2; accusandam unitatem 86, 21
accusatio traditorum 7, 17; accusationes (ἐλέγγοι *apud* Es. l. c.) 94, 15; 96, 6. 17; 97, 1
accusatiuus: Carthaginem ueniretur 20, 18 (*plerumque ad uel apud usurpatum est. q. u.*); risit nuditatem 5, 10; esurire honores 63, 13; inhabitare domum 95, 7; potare alios 44, 13 — *u.* antecedere, ascendere (*uariatur* ad in) aspicere, dolere, incurrere (*u.* in), ingredi (*u.* ad), introire, sedere (*u.* in)
accus. c. infinitiuo: te dixisse monstrabitur 8, 24; uidetur indicandas esse ciuitates 9, 7; intellegatur unam non posse 42, 12; consequens erit 17, 14; nolint se dici 4, 21; permittere 5, 23; 33, 22; uelle 6, 14; 35, 11; te dixisse admiror 44, 1; mirari 5, 7; probatum est nos esse 45, 9; quis dubitet 47, 12; dubium non est 66, 6; hoc est mendacii pars 47, 14; suadere 34, 10; legitur dixisse dominum 60, 14; fac illum peccasse 62, 1; quae maior infelicitas quam 65, 15; non patitur se siliari 86, 19; dicebatur uenturos

esse 100, 5; aliud est 178, 19. 20 — *omisso subject.*: si esse (*sc. ecclesiam*) uultis 33, 5; constat in eos uiudicasse 88, 15; *in enunt. interr.*: id te dicere 44, 1 — *u.* mandare
accusator 20, 24; 180, 22; 181, 3. 5. 7 *bis.* 15. 17. 24
acerba facere 53, 1
acies ministrorum 24, 11; stetisti in acie 105, 3
acuere linguas 61, 1. 4; nonaculas 63, 10
acta: uolumen actorum 28, 15; 29, 16; 30, 13; apud acta conficitur (*fides*) angelorum (= coram angelis) 46, 3 (*cfr. Aug. de symb. ad catech.* 2: quia hanc professionem uestram in curiam profertis angelorum); interrogati apud acta locuti sunt 78, 7 (*cfr.* actus)
actio in iudiciis celebrata est 78, 7
actus — us (Akten): inter ceteros actus 22, 4; *cfr.* acta; (= actiones, facta) falsorum uatum nomen et actus 4, 5; diuersi 5, 9; episcoporum actibus 179, 9; hos actus dolet 61, 12; actus reuoluite 107, 9; temporis nostri 135, 14
ad *pro dat.* ostensus ad Ioh. 113, 8; respondere 5, 20; 27, 18; *uel gen.* locus ad scelus 90, 21; *cfr.* uerba ad 78, 2; *pro ablat.* ad tempus (= illo t.) 80, 10; 85, 5; tempora 163, 21; *sens. loc.* compelli 91, 6; cogi 91, 6; dilabi 178, 16; ducere 42, 20; ire 123, 23; portari 91, 1; pulsare ad caelum 123, 12; properare 28, 13; redire 137, 16; regredi 40, 9; reuocare 14, 19; sonare 86, 5; 164, 14; transitus 91, 15; 100, 19; 125, 10; transmittere 164, 5, *cfr.* procedere, transducere, conuersio; (= apud) circumcisi- onem fuisse ad populum 119, 2; (= causa, propter) ad exemplum 25, 4; ad imaginem 156, 23; ad arbitrium 115, 1; ad litteras ire militem 82, 19; ad excusati- onem dici 92, 5; *sens. fin.* ad quid 67, 7; ad hoc ut 155, 9;

- auditur ad gloriam 183, 12; conligere ad inuidiam 116, 14, dic-tare ad apicem 167, 26; exuberare ad uitam 69, 14; explicare ad iniurias 107, 13; hortari 81, 13; consilium erogare 150, 6; res inuenta 150, 18 *dis*; offerre 124, 14; peti ad obsequium 124, 13; *cfr.* 69, 4. 16 — *sensu finali c. gerundiuo (q. u.)* ad eruendam ueritatem 6, 8; ad inducendos animos resuscitare 10, 20; ad inplendam fidem 16, 16; *cfr. praeterea* 11, 9; 24, 16; 48, 15; 51, 2; 55, 6; 60, 20. 21. 22; 68, 4, 5; 73, 15; 108, 16; 113, 12; 139, 1; — *in sens. loc.* ad Africam missi 28, 5; ad urbem Romam uentum est 26, 11; dirigi ad palatium 19, 8; mitti ad mortem 40, 15; *abundanter* ad Carthaginem profecti 17, 10 (*cfr.* 19, 16; 28, 2, 17); aperire ad fontem 14, 22; 44, 15; redit ad domum 137, 16 — ad formam adtendi 172, 1; *u. adfere*, commodare, concurrere, eligere, habere sermones (ascensum), proximare adaeque licere 8, 13
adaccommodanda (= tribuenda) fides 25, 10; seductioni adcommo-datus 99, 11; 147, 19
addere *aliquid* 125, 4; ad 173, 1; adde quod potuit 10, 9; 42, 17; addidisti demersam (*sc. esso*) 10, 11; 53, 11; in auxilium pro-phetam 111, 24; addidit dicens 97, 3 — *cfr.* 100, 17; 127, 7
addictus (*i. q. traditus uel subiectus*) fratribus frater 5, 12
addisce rationem 114, 3
adducere *aliquem* 44, 10; 99, 10; uos adductos 169, 15; ut 163, 28; ades 127, 22; 140, 19 — *adestote* 124, 14
adferre *aliquid* 120, 5; ad 162, 6; in hostes 161, 24; quod adlatum fuerat 74, 18; *cfr.* 161, 26
adfici peccatis 129, 1
affirmare 44, 17
adhibitis testibus 20, 6; 123, 21
adhuc (= iam) 12, 16; 18, 15; 34, 10; 80, 7; 93, 17; *cfr.* 22, 5; 25, 18; 29, 6; 63, 17; 98, 17; 123, 16; 180, 6. 21; 145, 6; 158, 8; 163, 29; 174, 4; 177, 15. 17
adiectiuu uel participia sine sub-stant. a) sing. catholicus, 6, 21; catholica 6, 20. 21; 14, 22; 69, 13; *passim*; scismaticus 11, 7; in-mundus inquinatus 13, 7; 14, 16; perditus . . . reus . . . damnatus 13, 8; 14, 17; incestus ad castum 55, 2; innocens 55, 1. 5; in-quinus 39, 1; promissum in-fringere 33, 20; breuis (*sc. libellus*) 20, 5; totum 35, 11; 126, 5; 135, 12; 136, 10; 140, 2; 170, 9; peregrinus (*sc. episcopus*) 44, 11; orientis . . . occidentis provinciae 47, 5. 6; illud legi-timum 47, 12; unum sumus 93, 18; non est unum deus et lex 166, 17; omnis diceret 100, 10; pectore credentis 110, 14; persona operantis 126, 21; tantum sibi uindicare 127, 17; post (in) hodi-ernum 131, 22; 17, 16; * 131, 22; manet in aeternum 69, 22; in totum separatos (rumpi) 104, 10. 13; in altum tollere 151, 17; in commune possidere 152, 19; 153, 2 in totum inlaesa 166, 23; habere in posterum 22, 5; in medium missa causa 27, 4; in angustum coartare 33, 15; in uno manere 18, 9 (uidere 50, 4, habitare 89, 13; esse 170, 25) in unum con-uenire 68, 12, (habitare 106, 9) in tranquillo esse 18, 15; in omni toto 35, 12; in suo iudex 180, 9; ex toto 93, 19; 121, 2; 131, 14; 163, 17; 168, 13. 16; de nostro — de alieno 48, 2. 3; de amaro 101, 2. 6; de dulci 101, 3. 7; de secreto 133, 9; pro pleno esse 130, 15 *b) plural.* christiani et catholici *passim*; fideles 4, 9; 49, 1; 58, 11; innocen-tes 5, 10; 58, 11; haeretici et scismatici *passim*; mortui 11, 6; ignorantes et rudes 14, 10; mi-seri 14, 13; 58, 4; latentes 15, 16; dubitantibus 16, 14; uetus-tas membranarum 16, 13; pos-sidere concessa . . . promissa

- complere 33, 23; pagani 35, 14; formatae 37, 12; inferi 39, 13. 14; seducti 40, 15; ignorantes (*sc. populi*) 44, 11; credentes 46, 2. 14; quietorum et in pace positorum animos 53, 5; uestri 59, 14 *passim*; alieni 22, 19; multi 76, 3. 11; omnes 77, 8. 14; uenientibus supra memoratis 81, 17; sanctorum duces ab ipsis insanientibus 82, 2. 5; paruuli 91, 1; in diuersa pendemus 93, 18 — *ad genus neutr. spectant* spes futurorum (= Zukunft) 140, 2; horum omnium nihil 68, 20; in omnibus (*sc. rebus*) 153, 6; *pro subst.*: hostiles in iugulos 63, 2; mors aliena (= alterius) 155, 13 — *pro aduerb.* securi 140, 21 *adiectiua diuersi gradus coniuncta* singulare ac uerissimum sacramentum 13, 21; sani et uerissimi symboli 14, 8 (*cfr. Arch. f. lat. Lexik. VII, 480*) — *praedicatiua* 59, 2; 83, 10; 110, 13. 14; 175, 12. 17 *bis*; 177, 11 *passim* — *sacpius adiectiui loco enuntiatum ponitur*: una ecclesia, quae est = *eccl. uera* 9, 11
- adigere: adactus furore 179, 4
adire fauces 141, 8
aditus intercludunt 6, 10; inuidia intellegendi aditus clausit 101, 12
adiungere *aliquid* 16, 16; uos eis 12, 12; *cfr.* 13, 15; testimonium de euangelio (= sumere ex eu.) 43, 18; adiungitur (uirtus) et adplicatur 115, 12
adiuuare 54, 5; 110, 8; 150, 12; adiutus operibus 111, 4
adlegare (preces) apud iudices 78, 21; *cfr.* 162, 23
admirabilis dignitas 134, 15
admiror te dixisse 44, 1
admiscere: admixto sanguine 134, 16
admissum patris 164, 11 (*cfr. adnot.* 159, 9)
admissus-us (*i. q. scelus*) 41, 2 (*sed cfr. adnot.*)
admittere (*i. q. committere peccatum*) 4, 16; *cfr.* 49, 5; 52, 23; 160, 1; 161, 14; peccatum 10, 11; malum 15, 9; 23, 9; facinus 22, 14; nefas 22, 12; adulterium 160, 8 *bis*; uocem auribus 60, 1; traditionem 159, 9; (= facere *cum quo uariatur*) 76, 1; sic admissum est 84, 12; 167, 7 — non admittere (= arcere) latronem 95, 15;
adnullare (*i. q. irritum facere, pro nihilo habere Du Cange I, 261*) sacerdotium 45, 12
adnuntiare seductiones * 4, 15
adoptiuos filios 104, 1
adorandi pedes 147, 14
adpetere (= petere, inuehi) 13, 17
adplicatur (uirtus) 115, 12
adprehensas manu (dotes) 46, 11
adprobare mendacium 176, 20. 22. 23; 177, 1
adscribere *alicui aliquid* (= imputare) 36, 10; 49, 2; 83, 18; (= uindicare, tribuere) 120, 11
adsensus adcommodatus seductioni 99, 12; 147, 19
adsequi formam 170, 19
adsertores (*i. q. defensores*) ecclesiae 11, 5
adsolet fieri 62, 16; 84, 2
adspargere: mendaciis (chartae) adspersae 25, 12
adsumere testamentum per os 106, 21
adtendere (*i. q. intellegere, sentire*) 13, 17; personas 50, 1; (= uidere ne) 90, 6; *adt.* qui fuerit 177, 3; *adtendite* post uos 97, 10. 13. 19; *cfr.* 97, * 14. 16. 18; 109, 11; *ad* formam 172, 2; * 73, 3
aduentantis unitatis 99, 16
aduentus (Christi) 98, 3; baptismatis 119, 16; lucis 156, 18
aduerbia pro adiectiuis: quod corporaliter natum est 9, 23; Nundinarii tunc diaconi 16, 13; Taurino tunc comiti 82, 16; tamquam adhuc diaconum ordinarent Caecilianum 21, 3; episcopi retro temporis 21, 11; erit quoquomodo conlatio 6, 6; parum erat facinus 22, 12; *cfr.* 164, 20; ecclesia quae ubique est (= diffusa est) 35, 4; ad episcopum (uenit) iam non episcopus 55, 2; principaliter testis est 73, 14; spiritaliter appellari 71, 9 (*cfr.*

corporalis mons 71, 13; aliud et extra est 101, 7; quod semel (= unicum) est 132, 7 *saepius aduerbia in ter desinentia*: aliter 94, 1; 153, 8; 178, 5; audaciter 8, 6; breuiter 9, 18; carnaliter 151, 15; competenter 84, 3; corporaliter 9, 23; crudeliter 142, 4; 152, 11; decenter 140, 17; diligenter 172, 1; dissimiliter 144, 18; dissimulanter 52, 11; euidenter 13, 3; 56, 22; feliciter 166, 1; figuraliter 114, 8; frequenter 22, 9; 102, 14; 154, 15; 166, 21; gentiliter 74, 11; grauiter 23, 9; hostiliter 58, 18; ignoranter 7, 19; indubitanter 64, 13; inpudenter 25, 6; insipienter 119, 6; largiter 115, 7; leuiter 60, 12; 108, 19; 154, 1; libenter 24, 7; 33, 17; 42, 3; 103, 1; 125, 19; 175, 13 *passim*; neglegenter 166, 26; pariter 62, 1; 68, 12; 91, 9; 93, 15; 94, 2 (*bis*); 169, 21; patienter 6, 15; pertinaciter 40, 10; 89, 14; probabiliter 10, 7; rationabiliter 163, 21; sapienter 55, 14; 80, 2; seruiliter 82, 14; similiter 52, 19; 84, 16; 156, 4; simpliciter 85, 17; 114, 6; 125, 6; solemniter 100, 6; specialiter 10, 9; 49, 2; 107, 20; 164, 23; spiritaliter 151, 13; subtiliter 10, 19; 156, 4; uelociter 54, 21; 152, 3

aduersarium iugulare 62, 20
aduersus nos 5, 14
aduertenda est intentio 104, 20
adulterinos ramos 156, 21
adulterium uindicatum 86, 11; admittere 160, 7
adulterum cum adultera 86, 3; adulteros 89, 5; 114, 8
adumbratum baptismum in circumcissione 119, 10
aduolabat multitudo 82, 7
aedificatus (paries) 95, 17
aedificium facientes 69, 17; construere 69, 19
aegrotus 11, 15
aemula manu 93, 8
aemulatio 14, 2; 23, 5
aequalis paenitentia 66, 5; *alicui*

153, 7; 177, 11; aequalibus temporum spatiis 66, 2;
aeramentum tinniens * 92, 16; (*cfr. Rönsch, Zisch. f. öst. Gymn. 1884, 401, Arch. f. lat. Lexikogr. III., 326*)
aeris clausi caligo 62, 17
aestimare (= putare) quia 13, 16; se deum, non hominem 75, 13; cariores aestimantes hereditatem 85, 8; *acc. c. inf.* 44, 6; 85, 10; 87, 9; 126, 27; 136, 8; *om. esse* 86, 21; 95, 23; 115, 12; 180, 7 ut *ae.* 62, 2; 143, 9
aestus animi conpescuntur 150, 12
aetas accenditaestus 150, 13; aetates (= senio coniecti) 65, 20; omnis (= homines cuiusque aetatis) * 4, 12; 140, 18
aeterna uita 15, 21; salus 142, 9
Afri 38, 14; Africa *u. ind. II.*
Africanas per prouincias 11, 1; *u. ind. II.*
agere subtiliter 10, 20; in iudicio 170, 10; actum concilium 17, 22; de 17, 23; 46, 13 *bis*; paenitentiam 55, 7; 66, 1; 149, 12; gratias 137, 18; aliud 14, 6; nundinas 105, 5; rem (cum) 164, 4; 118, 8; nihil actum est 68, 20; per actum . . tempus 130, 3 (*sed u. adnot.*) *cfr.* 66, 2; 70, 16. 17: 76, 12; 78, 3; 165, 28; 169, 6. 9. 11. 12. 13. 17; 170, 1; 175, 1
agitatus est paries 96, 19
agnitio 172, 21
agnoscere = cognoscere 9, 3; *alicui* 9, 9; 92, 4; 102, 14; sic 128, 8; agnito peccato 40, 3; *cfr.* 22, 18; 30, 18; 46, 9; 61, 17. 18. 20; 63, 10; 140, 8; 141, 1; 170, 4. 7; 172, 15. 22. 23; 173, 8. 10 *bis*; 178, 6. 7
agonisticos circumcelliones 81, 19; *u. ind. II.*: circumcelliones
ait *saepissime uelut* 3, 9. 10; 26, 7; 34, 4; 55, 12. 21; 80, 19; sic ait 21, 5; 55, 24; 135, 3. 17; 136, 10; *alicui* 124, 5; 172, 20; de 166, 5; ad 113, 2; ait in psalmo 41, 4; 60, 2. 5; 127, 23;
alba lana 134, 6
alibi — alibi 154, 24. 25

- alicubi dispensari 74, 19
 alienus (= diuersus) 43, 4; 147, 21;
 in regionibus alienis (= in exsilio) 50, 17; deos 23, 18; (= alius uel alter) in alienos 31, 6; 56, 15; 109, 16; mors 155, 13; peccata 176, 9; (oppos. sua) 170 2. 5. 11; cfr. 48, 3; facta 88, 7; honores 60, 23; potestas 62, 6. 19; fides 137, 13; rem 65, 14; guttur 157, 6; frondes 156, 22; seruus 62, 10; uita 22, 2; a 13, 14; 14, 21; 27, 7; 47, 23; 178, 12; 179, 8; 180, 2; inde alieni 94, 11
 alioquin 181, 24
 aliquando = antea 38, 8 (cfr. 38, 9 ante); 73, 22; 79, 21; 141, 1; 142, 6
 aliquis (= quisquam uel ullus) 44, 8 bis. 10; 76, 3; 129, 14; 179, 16; 181, 13. 17; 182, 2 *saepius*; nec (ne) aliqu. 12, 8; 39, 10. 11; 61, 16; 66, 1; 152, 16; (cfr. nec aliqua (sc. lis) ab ullo iudice 70, 14; nec al. — quemquam 167, 20) 73, 9; 97, 3; 127, 7; 167, 23 — si aliquis 42, 4; 52, 25; 99, 4; 151, 16; al. alter 43, 23; 162, 12; aliud 92, 21; tale 23, 21; 24, 21; unum aliquem 43, 4; idolum est aliquid 116, 1 (cfr. aliquid dicere 57, 15; 137, 8) aliquid nouum 14, 5 — aliquorum 6, 7; 79, 12; 109, 9; 140, 9; aliquibus 6, 9; 99, 17; 109, 22
 aliter quam 57, 20; 94, 1 (aliter a 113, 3 (cfr. Rönisch, Ztschr. f. österr. Gymn. 1884, 403))
 alius nullus 173, 5; nulla alia ratione 6, 17; alio modo 79, 2; alios 44, 13; alios uel alias 157, 10; (= alter) 50, 19; 75, 24 bis; 90, 12; 120, 16; 173, 2; (= ceteri) 8, 11; 11, 5; 33, 3; 57, 18; 134, 22; (= diuersus) 72, 3; 156, 1; 168, 6; inter alios 127, 3; 136, 13; 144, 7; alius — alius 149, 14; quater 91, 2. 3; ter 127, 13; 156, 22. 23; 157, 1. 2; alios — alios — nonnullos 15, 15; alia — alia 89, 18; 100, 2; aliud — aliud 6, 19; 10, 4; 52, 13; 96, 1. 2; 107, 11. 12; 160, 1. 2. add. et 178, 19. 20; om. correl. 156, 12; alio loco — aliis 143, 9; aliud et extra est 101, 7; aliud nisi quod 14, 6; nihil aliud nisi 59, 21; quid est aliud nisi 41, 7
 altare 21, 11. 13 bis; 44, 17; 52, 4. 18; 56, 11; 143, 4. 5. 24; altaria 100, 6; 143, 1. 10. 20; 144, 12. 13; 148, 6; 152, 12; frangere 59, 9; 142, 5; 145, 17. 20; fragmentis altarium 143, 15; alter (= alius) 98, 12; aliquis alter 43, 23; cfr. 13, 16; 69, 17; 166, 25; (= proximus) 62, 7; 64, 8; 102, 9; 168, 14; alter — alter 93, 11. 12; 119, 11. 12. 19; 130, 22; 157, 6. 7; add. et 119, 13; 130, 13. 14; unus — alteri 15, 10; 42, 12; 172, 18; alter — alter — alius — alter 167, 5. 6; ex tribus 13, 10; 66, 3; alter Donatus 81, 15; 83, 11 — cfr. 17, 19; 18, 5. 6; 22, 20; 24, 8 bis; 44, 1; 62, 17; 95, 7 bis; 98, 9. 10; 119, 15; 125, 19, 20 bis. 21 ter; 172, 10; altorum montium 83, 9; altis radicibus 156, 13; altam scrobem 145, 14; altior sibi uisus est (cfr. plus esse) 77, 5
 amare pacem 91, 26; 95, 4; 147, 11. 18;
 amaritudo * 64, 4; 101, 3; 153, 19; 154, 2
 amarus: de amaro .. amarum 101, 2. 3. 6. 7; amaris maledictionibus 64, 2; amare plorantis (doluit) 68, 22; * 70, 4; 172, 5; 173, 9
 ambitores 20, 9. 19
 ambitus scisma nutriuit 20, 15
 ambo = uterque 7, 12; 74, 22; cfr. 75, 4; 162, 6; ambae 126, 24; 164, 14
 ambulare (= ire, oppos. stare) 40, 6; 147, 4. 13
 amice (substant.) 141, 1
 amicitia 161, 11
 amiserant uires chirographa 82, 4
 amor innocentiae 171, 18; in amore *alicuius* 79, 12. 14
 amplecti unitatem 105, 14
 in amplexu properare 137, 18
 amplificare tractatus 139, 1

- amplius facere 59, 20; 160, 19 (*u.* a); expectare 140, 7; erogare 150, 5
 ampulla chrismatis 54, 3. 6
 amputare spem 140, 2; amputati inuidiae falcibus 14, 5
 an *primo loco positum* interrogavit an accepissent 131, 9; *cfr.* 133, 18. 20; (= oder etwa) 25, 1; 64, 6; an quia 116, 11; 147, 10; 154, 6 *bis.* 7. 8. 9. 10; 166, 15; quid interest an . . . an 64, 12; uidete an non 92, 21; uideamus an 23, 20; 112, 19; 149, 8; dubitatur an 123, 2; qualem locum . . . habeatis et an 127, 4 — *u.* nescio
anacolutha: nisi quod — ut inter aliqua 7, 1; uides te . . . esse inuictum mutans 30, 15; interea ut Victor — ipsi pet. 38, 15; nam cum et — hic iam quid 78, 17—22; intellegis . . . pulsasse, ut . . . conligeres et . . . traxisti 116, 12; in hoc capitulo, cum (= quo) clamet . . . et si putatis 116, 17. 19; quomodo . . . transfert et . . . itur . . . loquitur: uiuus est, ergo 123, 19—124, 1; cum . . . quae . . . portabantur, cum . . . absorberet, remanserunt . . . et dum 148, 15; de uestris . . . quos . . . et uestros faceretis . . . seducere potuistis, masculi . . . 155, 20—23; delictum hoc . . . possent sibi succurrere, ubi 160, 12; *om. princ. sentent.* 25, 14; *cfr.* 69, 2; 129, 19. 20
anaphorae exempla passim uelut bene 14, 18 *sq.*; quid 15, 16; 33, 19—22; 62, 5. 6; 143, 16. 17. 19; ut quid 147, 22; cur 74, 15; quis 18, 3; 42, 4. 5; 146, 16. 17. 19; permittite 33, 22. 23; uenistis 51, 8; inuenistis 61, 16—20; uindicauit 88, 3; considerate 107, 7; absit 125, 12—15; nos 45, 2 *sq.*; iam 49, 15; iamne 45, 7 *sq.*; ecce 55, 7. 8; quanto 74, 11. 12; ceteris 173, 10; non 93, 3. 4; nihil 68, 20. 21; 100, 12—14; 122, 16; numquid 44, 7 *sq.* 122, 9. 10; nemo 68, 13; 123, 5; 130, 5. 6; integrum 167, 12; deum 115, 4. 5; miserat 74, 13; si negauit 172, 14; cum agatur 46, 13; fit domus 110, 13; hoc est quod 116, 6; nulli dictum est 68, 8. 9; quid est 38, 12, 13; 126, 17; sine qua 92, 8—11; nihil deest 165, 12. 14; non tibi uide(n)-tur 52, 19. 22; uestrum est dicere 97, 10; eum paganum uocas 98, 18—99, 1; dictum est hoc 109, 1. 5; o aqua quae 153, 16; quid (est) quod 151, 3. 4
 angelica manus 54, 5
 angelus 36, 9; 42, 20; 43, 2; 46, 3; 92, 11. 19; 97, 21; 167, 20; angelos septem 42, 21; 43, 5
 angularis lapis 95, 9. 17
 angulus regionis 33, 2
 angustias pati (*i. q.* incidere in angustias) 19, 9; in angustias cogere 46, 24
 ancilla 19, 13. 14
 anima 98, 9; 109, 11; *oppos.* corpus 155, 16; emptae 98, 7; redimere 97, 11. 20; 98, 13. 14; euertere 4, 10. * 13 *bis*; 61, 12. * 15. 17. 18. 20; uiuus 122, 9; uiles 83, 9; turba animarum 169, 10; redemptor 98, 2; nundinas 98, 1; *cfr.* 123, 5; 169, 12; 170, 3
 animalibus eucharistiam proicere 59, 9
 animus 160, 2; (*oppos.* sermo) 6, 19; a. et auris 109, 8; animi aestus 150, 12; pungere animum 150, 16; innouare 175, 12; animo concipere licentiam 173, 15; auditorum animi 10, 20; 107, 15 *cfr.* 13, 21; 53, 5; 58, 3; 100, 9
annominationis usus: fratribus frater 5, 12; 50, 6; contra altare altare erexerit 18, 5; 21, 13; ordinationem altero ordinato 18, 6; cessat uindicta, ideo uindicas 25, 1; respondit, in qua responsione 26, 6; appellandum . . . appellationem 27, 18; irata discessit. irascenti 19, 1; hospes sine hospitio 39, 2; diuersa semina diuersa praecepta 47, 2; numerando dotes, in . . . numero 47, 24; una specie . . . species alias 57, 17; uidetur non uidens 62, 15; nomen in nomine . . . turbam nomen continet 69, 10; agendum

- erat . agebatur 70, 16, 17; fecit . . quod effectum 77, 3; questus . . querelas 52, 10; sapientes sapientiam 81, 5; mala male fiunt 85, 20; malum male facit 85, 21; malum est, mali 87, 6; pars parti alterum pannum alter pannus 93, 11; scissa parte partibus 94, 4; christianum de christiano 99, 8; deus a deo 113, 6; dat . datur 129, 8. 17. 24; simili errore dissimiliter 144, 18; sigillo (signari) 93, 22; insigniri 119, 21; legere lectiones 147, 21. 22; sine lege legis effectus 165, 24; efficientibus effecta 165, 22; faciunt factum 179, 1; baptisate baptizati 131, 16; tractasse tractatibus 6, 17. 18 — u. repetitio
- annonam competentem 83, 18
- annus 15, 13; 66, 3; 78, 1; 90, 15; 138, 9
- ante *praep.* a) *sensu loc.* 23, 8; 82, 13; 99, 1; 162, 7; 167, 9 (*cfr.* ante se adtendit 97, 16) b) *sensu temp.* 12, 22; 39, 10; 110, 11; 119, 16; 130, 12. 14. 22; 143, 20; 153, 16; 163, 4; 175, 4. 24; 180, 23 *saepius* — *aduerb.* 18, 5; 38, 9; paulo ante 13, 6; 53, 14; 54, 19; 62, 5; 81, 21; 100, 1
- antea 167, 25
- antecedere 88, 2; *aliquid* 113, 12; tempora antecedentia 131, 6; sine antecedente 39, 1; *absolute* 177, 5
- anteponere *alicui aliquid* 93, 11; 126, 28; 137, 9
- antequam c. *coniunctiuo* 3, 7; 18, 1; 60, 11; 130, 3; 174, 4. 23; 177, 15. 17; 179, 21; ante sunt sepulti quam mortui 24, 20
- antichristus 18, 10; multos 18, 7
- antiquitas *oppos.* nouitas 72, 5
- antiquum regem (Saul) 62, 18; piscina 69, 1; * 72, 22; * 73, 2; oblationes 143, 25; ruinae 71, 15; antiqui (= seniores) fideles 61, 18; reos 87, 10; (= integer) renouare in a. faciem 94, 6
- antithesis*: clausisti oculos . . aperuisti eos 30, 17; descendit et ascendit 10, 15 (3, 7) natus saeculo renascatur deo 46, 6; ore tuo et sensu nostro dixisti 46, 21; pro-
- uinciarum omnium . . contra quos soli pauci . . . 47, 6 *sq.* paratus ignoscere . . indulgentiam recusare 57, 5; filii dei — filii hominum 60, 21; uixerunt . . occisi . . in honoribus 65, 1; nouitas contra antiquitatem 72, 5; aqua humana contra diuinam 72, 6; respublica in ecclesia . . ecclesia in republica 74, 3. 4; infirmundo confirmas 119, 7; preces, non iussiones . 112, 12; defendisti — inpugnas 119, 10; *cfr.* 56, 10; 119, 11. 12; 154, 24; 155, 23 *sq.* 178, 13
- anulus 12, 7; 14, 21; 79, 22
- aperire ad fontem (*u. ad*) 14, 21; 44, 15; fauces 24, 15; apertum est caelum 113, 15; *alicui* 173, 18 — aperte dilucideque 102, 3; manifeste aperteque 56, 23; apertissima ueritas 102, 13;
- apex unus in libro 167, 18; ad a. dictare 167, 26; ipsi apices et principes (*i. e.* episcopi) 15, 19
- apostata 50, 21; 108, 13
- apostoli *passim uelut* 3, 8. 9; 106, 19; 171, 8. 16; *oppos.* episcopi 170, 15; memoriae apostolorum 38, 5; 49, 11; 86, 13; 105, 13
- apparet dolus 38, 15; ut apparet 56, 17; *sequitur acc. c. inf.* 58, 19; 149, 2; 163, 19; 178, 9; quia 56, 4; quod 162, 21
- appellare eos fratres 4, 18; 5, 7; 32, 7. 10; 147, 10; *pass.* 19, 5 (*cfr. adnot.*); 36, 15; 39, 3. 7; 71, 9; 82, 2; 92, 3; nomine 155, 1; (*i. q.* prouocare ad imperatorem) 27, 18. 20; in ore populi 76, 15; aliquid aliud appellari 92, 21 *passim*
- appellatio (= prouocatio ad imperatorem) 27, 18; graeca 69, 10
- aptare altaria 100, 6
- apud *aliquem esse saepissime uelut* 8, 17; 32, 10. 12; 42, 10. 11. 22; 53, 16; 121, 5. 15 *bis*; 132, 21; 167, 12 *bis*; 174, 11. 12. 15; a. deum positas animas 155, 17; ualet a. doctores 165, 11; apud Carthaginem 12, 17; 18, 12; 19, 19; 20, 2; 28, 6; 76, 1; *cfr.* 16,

- 10; 52, 10. 19; 131, 7. 15; 132, 8; apud acta (*q. u.*) 46, 3; apud loca (= in) 51, 19; a. Mensurium delituisse 19, 5; a. lotorem (= a) mundati 98, 15; a. matrem discere 14, 6; (= coram. cum) 144, 5; 161, 10; 171, 2. 3. 23 (negare); 164, 17 (profiteri); 182, 2 (accusare) — *cfr.* adlegare, baptizare, deesse, habitare, inuenire, latere, manere, ostendere.
- aqua (*sc.* Jordanis) 10, 17; antiquae piscinae 69, 1; *cfr.* 69, 9; 70, 1; 72, 4; 116, 13. 18; humana contra diuinam 72, 6; continere 115, 6; fons uiuae 116, 3; uera et falsa 119, 5; 120, 20; uera 116, 4; duas 119, 5. 18; 120, 10; *cfr.* 122, 8. 13; mendax 120, 22; 121, 7; sancta 124, 21; salutaris 139, 7; salsa 152, 2; 153, 15; *cfr.* 68, 23; 113, 10. 12; 115, 14 *passim* — aquae Tibilitan. *u. ind.* II
- arae dealbatae 82, 22; fumabant 90, 19; ante aram rogare deum 99, 1 — *cfr. indic.* II.
- arbitrari 21, 2; 67, 2; 143, 21; *sequitur acc. c. inf.* 77, 5; 153, 4
- arbitrium habetur in re 160, 9; pro 101, 10; 145, 14; 176, 16; ad 115, 1
- arbor 45, 3. 5. 6; 156, 14. 18. 20; 161, 2
- arbusculas plantare 12, 9; 46, 23; 47, 4; colere 14, 20
- arca testamenti 165, 3; conclusas arca dotes 46, 12; in diluio 166, 1; duas 120, 18; *cfr.* 161, 22. 23; 162, 25
- arcere latronem 95, 19
- archidiaconus 18, 16
- ardere 162, 20; ardentem arulam 162, 8;
- arescere 45, 7
- arguere 22, 3; 49, 8; *aliquem* 85, 9; 107, 19; arguendus uidetur 87, 8; debet argui 100, 19
- argumentari 108, 14
- argumentis militare 45, 8; argumentis praestruens 119, 5; *cfr.* 11, 15. 16; 99, 12; 116, 15
- arida ligna 12, 15; arbor 156, 19
- arma tulisti 105, 2; in arma 60, 23
- armatus miles 67, 6; 68, 5 *saepius*; legibus 55, 4; manus armata 63, 1
- armigeri 68, 6
- ars 156, 16; sine arte 115, 10; lacus arte detritus 115, 13; *cfr.* 134, 3. 4; 156, 18; 177, 5
- artifex rei aut operarius 94, 5; malitiae 155, 26; *cfr.* 115, 11; 134, 12
- artificiosa crudelitas 90, 17; consilia 156, 16
- arulam ardentem 162, 7
- ascendere culmina 52, 2; tribunal 62, 6; montem 161, 5; in caelum 3, 7; de mari 90, 11; ad aures 144, 14; *absolute* 10, 16
- ascensum habere ad 144, 16
- aspectus-us 100, 14; 154, 20
- aspere facere 24, 21; 52, 25; 118, 5; 147, 7; geri 67, 7; 81, 9;
- aspera commissa 94, 12
- asperitate fugata 175, 13
- aspernari 6, 14; 86, 20; a. et repudiatur 111, 17
- aspicere *aliquid*. 71, 1; 90, 11; *sequitur acc. c. inf.* 146, 21
- astutas mentes (*opp. simplices*) 4, 6
- astutiae lumine occaecato 58, 4
- asyndeton*: 13, 7—9; 14, 1; 17, 19; 18, 3; 19, 16; 20, 15. 19; 25, 9; terra patuit, rapuit, clausa est 24, 17; *excipit polysyndeton figuram* 26, 16; lacerati — partus 53, 8 *sq.*; tumidus, superbus, inflatus, talis 56, 26; ne saluent ne accipiant 107, 6. 7; iracundia peperit, ambitus nutrit, auaritia roborauit 20, 14; timuistis, fugistis, trepidastis 68, 14; respirare, uestiri, pasci, gaudere 73, 17; cum . . uagarentur, cum . . appellarentur 81, 22 *sq.*; omnis locus — ponere 90, 21—91, 4; 93, 3. 4; 137, 15—18; 142, 6; 147, 18. 19; 149, 8; sana sunt, salua sunt, recitantur 166, 13; quae — quae 175, 11. 12 *bis*
- at ubi 100, 12; 130, 7
- atque 30, 10; 73, 10; hinc atque inde 94, 4
- atroces caedes 51, 13
- auaritia 20, 7. 15
- auarus 20, 19; 146, 5
- auceps 156, 11. 12. 17
- auctores 9, 9; 15, 11; mali 17, 20;

- scismatis (*cfr.* principes) 4, 2; 15, 9; 17, 14; 118, 2; 177, 14; seminum 169, 13
- auctoritate simili esse 126, 21
- audacia uiolauit baptismum 118, 9
- audere 55, 12; 62, 7; 98, 17; 147, 22; 151, 11; 179, 19; ausum esse 23, 21; 54, 22; 55, 6; 77, 15; 109, 7; 188, 17, 18; 179, 21
- audire *aliquid* 6, 15; 52, 11; 84, 15; 87, 5; 100, 10; 148, 20; 165, 25 *saepius*; *c. partic.* 40, 11; 60, 1; 103, 17; 162, 9; ex ore 99, 14; auditus est 180, 25; *cfr.* 28, 17; 70, 13; 133, 13; *absolute* 42, 4 *bis*; 43, 14; 60, 20; 84, 16; 122, 2; 181, 20; = scio 25, 8; 159, 1
- auditorum animi 10, 21; 107, 14; intellectus 108, 19
- auditus (= audire) 84, 15; 85, 1; (= aures) perturbatus 100, 15
- aue dicere 108, 5. * 8
- aues uolantes 122, 19; 156, 12, 14, 22
- auferre *alicui aliquid* 84, 11; 146, 10; auriculam serui 89, 20; *cfr.* 14, 19; 84, 9; 60, 16, 19; 100, 18; 108, 2; 109, 23; 119, 15; 120, 2; 127, 7; 145, 5
- augere 11, 9; 126, 15
- auido hiatu absorbere 24, 16
- aures dei 35, 17; 144, 14; parare ad 60, 20; rumoribus inserere 22, 6; conplere 100, 4; acciperent aures 100, 8; animis et auribus 109, 9; auribus admittere 60, 1
- auri et argenti breuis 20, 5; ex auro et argento ornamenta 19, 10
- auricula 120, 1; serui 89, 20
- aut *saepissime uelut* 9, 4; 30, 14; 151, 8; 180, 11; non (ne) — aut (— aut) 90, 8; 107, 11, 12; 157, 8; 159, 19; 181, 7; aut — aut (*uel saepius repetitum*) 21, 8; 23, 10; 65, 5; 68, 9; 77, 3; 79, 20; 91, 27; 94, 10, 20; 133, 8; 136, 8; 143, 7; aut — aut — uel — et 160, 15; aut si — aut si 174, 18, 20; ut... aut ne 151, 10; aut quid 25, 15; *cfr.* 44, 10, 11; 73, 13; 91, 16; 98, 9, 12; 109, 22, 23
- autem 3, 13; 9, 1; 10, 15; 60, 4; 105, 16; 119, 16; 133, 9; 148, 10; *loco tertio* 62, 9
- auxilium castitatis 151, 10; postulare 68, 6; in auxilium addere 111, 24; auxilia (= auxilium) uirtus non quaerit 11, 14; comparare 11, 16; militasse 111, 24
- Baptisma *saepissime*: 7, 9; 8, 1, 4, 5, 23; 69, 8, 16 *bis*; 119, 1, 9, 16; 125, 18, 20; 131, 4, 7, 10, 18, 25; falsum 18, 7; 14, 15; mysteria 118, 13; sacramentum 124, 10; 126, 14; 185, 16; laus 121, 12; 122, 1; leges 129, 21; 130, 8; unio sancti 119, 7; nomen 127, 5; operarius 134, 18; 136, 8; haeticorum 119, 12; duo 120, 8; baptismatibus 126, 12; baptismate baptizati 131, 16
- baptizare *saepissime* 9, 21, 22; 94, 1; 116, 21; 127, 12, 15; 131, 1, 7, 11, 12, 13, 16; 133, 4, 8; 134, 20, 21, 33; 135, 19; 141, 13
- barbarae gentes 74, 8
- basilica 16, 11; 20, 21; 39, 4; 51, 11; 52, 11; 68, 1, 9; 83, 1, 19; 91, 7; 155, 9
- beatitudo sancti Petri 172, 3; repudiantes 39, 20
- beatus *saepissime* 41, 3; 92, 18; 177, 18, 19, 20 *bis*; 171, 6; 172, 11, 13, 16; 173, 5, 8; beatissimus 131, 8; 133, 1; 135, 13; 170, 20; 171, 22
- bellum (*oppos.* caedes) 62, 22; gerere cum 11, 6; prouocare ad bella 51, 10; indicare 24, 7; 90, 17; inferre 90, 14; pati 154, 3; *cfr.* 90, 7, 8, 9; 91, 10 (*bis*). 23
- bene est 125, 5; uerbum b. 125, 4; merito et bene 79, 17; (*i. q.* recte, merito) dicere 8, 24; 139, 9; 171, 15; pertinere 13, 9; claudere 14, 18; negare 15, 2; uelle 55, 15; ostendere 139, 8, 9; melius 139, 14 — u. facere, gignere, lauare, laudare, nominare, noscere, stare, uiuere
- beneficium consequi 10, 4; 24, 17; praestare beneficia 115, 5
- beniuolentia dei 34, 18
- bestia 90, 10; 95, 15; rosoribus 167, 5

bestiolae domesticae 166, 29
 bibere unum 143, 15; unde 44, 13
 bibliothecae 165, 12
 blandiri sibi de 131, 23
 blasphemare 43, 15
 bonum summum 85, 11; unitas
 bonum est 96, 15; bono (*c. genet.*
 = gratia, *cfr. Arch. f. lat. Lexik.* III, 15) unitatis 171, 6,
 9, 16; 172, 9; 173, 12; pacis 28,
 3; 159, 16; 170, 14
 bonus—a—um 5, 7; 55, 15; 64, 1;
 69, 17; 85, 12; 106, 7; 116, 16;
 169, 11. 15 *saepius* — melior 40,
 9; 57, 9; 86, 7; 93, 12; 119, 19;
 151, 19; 163, 4 — *u. bene*
 brevis (*Verzeichnis*) auri traditur 20,
 5; breuissimas moras 15, 21
 buccella 110, 21 (*cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884,
 402 et *Uulgat. l. l.*: propter pugil-
 lum hordei et fragmen panis).
 Cacuminibus montium 83, 9
 cadere in oleum 175, 19; *absol.*
 non cecidit (paries) 96, 20
 caecitas exclusa 69, 7
 caecos et inperitos 63, 12
 caedes 51, 9. 13; (*oppos.* bellum)
 62, 22.
 caeditur paries tempestatibus 95, 19
 caelestis 46, 4; 121, 20; 122, 22;
 123, 13; 140, 1. 8 (?). 20; 151, 3.
 caelum, 3, 7; sub toto caelo (*i. q.*
 toto terrarum orbe) 50, 4; 71, 3;
cfr. 59, 3. 16; 80, 7; 113, 16;
 123, 11. 12; 154, 22; 160, 25;
 in caelis 140, 7; *u. regnum cae-*
lorum
 calamus compositus manu 160, 27
 calcare praecepta 63, 11; unum
 85, 13; calcatis scrobibus 136, 2;
 uestigia 154, 12; parietes 154,
 20; (= opprimere) uestigio cal-
 cata inuidia 180, 2
 calices 146, 2. 7; 152, 11; salut. 18, 19
 calida (*sc. aqua*) 143, 15
 caligines opinionis incertae 30, 11;
 in caligine clausi aeris 62, 16
 callide subponere 8, 9
 calliditas 157, 3
 calumnias ingerere 158, 8; tollere
 calumniam 7, 21; facere 102, 3

calumniose dictum 7, 20
 cancer (= Geschwür) *gen. neutr.*
 (sermo) habuit cancer 108, 16;
 leue 109, 9 *cfr. Cypr. sent. episc.*
 10; ep. 43, 5; *Claud. quadr. ap.*
Prisc. 6, 43; *Scrib.* 206. 240;
Archiv f. lat. Lexikogr. II, 269)
 candidum uellus 134, 5
 canes accensi rabie 54, 1; canibus
 fundere eucharistiam 53, 21
 canina uictima 102, 11
 cantare deo (*i. q. praedicare*) 35,
 14; qui cantabat (*sc. David*) 112,
 9; epistularum exemplaria ubique
 cantantur 73, 25; de gutture
 157, 6; gallus 173, 7
 canticis canticorum 11, 21; 12, 4;
 44, 16; 53, 15; 74, 5; 111, 17
 cantu distinguere 173, 7
 capaces sinus 115, 9
 capere 68, 19; 157, 7; caperetur po-
 pulus 57, 19; capiendi peritia
 156, 16
 capitale delictum 160, 12; crimen
 160, 30; peccatum 165, 6
 capitulo Hieremiae 116, 17
 captasti uentos 105, 8
 captiuitas: in captiuitatem trahere
 63, 12
 captiuus (*opp. liber*) 157, 7
 caput apostolorum 36, 15; 172, 7;
 sacerdotum 60, 9; innocentis 55,
 5; in capitibus mandatorum 23,
 13; genera capitum in ecclesia
 61, 10; properastis in capita (= *duces,*
episcopos) 63, 12; rex et
 sponsus et caput (ecclesiae) 71,
 7; nudare 151, 7; leuare 180, 3
cfr. 4, 8. 12; 21, 6; 61, 9; 66,
 9. 14; 150, 15. 18 *saepius* — *u.*
ferre
 carcer 16, 4; 33, 20; tartareo car-
 cere clausi 24, 20; in carcere
 latere 157, 5; carceres 51, 6
 caret uirtus effectu 92, 10
 caritatem habere 92. 1. 4. 7. 20; 171,
 11. 16; caritatis desertores 92, 22
 caro infantilis 139, 10; suilla 167,
 28; (terra) feret 34, 20; peccatrix
 9, 19; 10, 5; Christi 7, 10; 9, 13.
 20; 10, 3. 4. 5. 7. 8. 9. 15. 16;
 carnem Christo subducere 13, 12;

- 108, 15; in carne fuisse 114, 12; natum (passum) 114, 14, 15; *cfr.* 10, 1. 2. 3. 6; christianorum carnibus opimam 49, 14; resurrectio carnis 140, 23; carnis desideria 150, 16
- carpuntur poma de arbore 161, 2
- carus: cariorem hereditatem 85, 8; carissimi fratres 3, 2
- castellum 51, 23
- castimoniales (*i. q.* uirgines deo sacratae) 54, 15 (*cfr. Rönisch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 402)
- castitatis remedium 150, 18; auxilium 151, 10
- castrorum chori 72, 18; *cfr.* 105, 2
- castus 55, 2
- casus (Sturz beim Wurfe) 54, 5. 6; quocumque casu 57, 21
- cataclysmi mentio 120, 12. 17
- catechumenus (*opp.* fidelis) 134, 7; 139, 6; (*opp.* paganus) 135, 18. 19 — *u. indic.* II.
- cathedra (*i. e.* episcopalis) 12, 22; 17, 11; 18, 3. 4; in episcopali 19, 15; 21, 10; 36, 7. 13. 18; 37, 14; 39, 11; 42, 18; c. Petri 38, 1; 45, 10; 176, 24 — *u.* sedere
- catholicus: catholica ecclesia 6, 18; 85, 6; 95, 15. 21; 159, 4; 163, 27 *passim*; (*sc.* ecclesia) 28, 8. 11; 38, 17; 111, 20; 119, 10; 170, 18; 177, 7. 9. 13; mater 14, 3; 178, 7; sacramenta 7, 13; unitas 92, 24 — catholicis pacificis 178, 11; episcopis 178, 18; *cfr.* 11, 8; 20, 20; 30, 15; 51, 19; 121, 9; 147, 9 *passim*
- cauari non potest lacus 115, 10
- cauea 156, 23; 157, 2
- causa Donati 27, 3; flagitabatur 29, 11; in causa esse 29, 17; conflictus causarum 25, 12; sine c. 16, 20; 63, 4; 95, 18; 101, 9; 168, 18; praesens 12, 10; 139, 4; deo seruare 17, 3. 5; conuenerint causae 17, 20; (20, 13) quae . . causa ut 67, 5; dicere 19, 15; prodere 70, 7; inpellentibus 73, 10; confictae 20, 16; (= res) in hac c. 146, 19; 147, 7; (= Rechts-sache) cognita 180, 24; *cfr.* 181, 3. 8; mali sui ipsi sunt causa 87, 7; uindictae 88, 3; in uobis est causa 88, 8; *cfr.* 29, 3; 73, 6; 81, 8; 84, 14; 138, 14; 160, 22; *u.* secretum — *praep.*: 94, 10; 105, 5; c. *gerundi*uo 154, 14; 179, 12
- celare (= defendere?) 54, 16
- celebrare ordinationem (= ordinare) 20, 2; 21, 14; sunt celebrata 70, 9 (*cfr. adnot.*); (= diuulgare) falsa 22, 8; iudicium celebratum 70, 14; 159, 10; in iudiciis actio celebrata est 78, 6; lauacrum 124, 19; sacramentum 126, 14; uirtutes (= exsequi) 138, 11; nuptias 140, 20; 151, 3
- celeritate tota 51, 22
- censentur Iudaei (prosapia Abrahae) 119, 20 (*cfr. Rönisch, N. Testam. Tertull.* 625—628); *sequitur acc. c. inf.* 154, 21,
- centurio 137, 22; 138, 2. 5. 24
- certamen 123, 1; 134, 19; 155, 12
- certus (*i. q.* uerus) 9, 3. 9; membra 48, 18; 127, 6; tempore 130, 7; momenta 143, 18; genus hominum 164, 15 — certe (gewiss) 48, 12; 64, 5; 75, 3; *ironice* 138, 6. 26
- ceruicalia sarcire * 66, 12
- ceruice inclinata 57, 1; a ceruicibus 23, 22; membra ceruicis 66, 12 — *uid.* inclinare
- cessat uindicta 25, 1; suspicio 104, 16; 137, 14
- ceteri *passim uelut* 6, 4; 12, 1. 2; 50, 9; 136, 24; 154, 21; 161, 24; 173, 10 *bis*. 11; et cetera 80, 1; 122, 12; 133, 20. 21; 159, 22; 160, 8; 176, 15; et cetera talia 73, 23 — ceterum *aduerb.* 7, 6; 164, 23; 179, 5
- charta = liber 163, 11; 165, 4 = Documente 25, 9. 12
- chiasmus qui dicitur: excaecauerat liuor, aemulatio . . orbauit 23, 5; audiui, audias et tu 6, 15; scismaticus sis, scismaticos haereticis iungere 13, 4; subtiles in seductionibus, in caedibus inmanes 51, 9; tractae sunt matronae, infantes necati sunt, abacti sunt partus 53, 8; ad epi-

- scopum . . reus . . sacrilegus, incestus ad castum, ad episcopum 55, 1; intentatis terrores, maledicta praetenditis 63, 22; considerate — actus 107, 8, 9; qui deo plenus intrauerat, egreditur uas inane 111, 2; haereticos dicit moechos et moechas ecclesias illorum 111, 16; in carne natum . . et passum in carne 114, 14; alteram meliorem, peiorem alteram 119, 19; cogebat . . . dolor . . . pudor inpediebat 138, 12; minui potest, non potest inmutari 145, 5; facti sunt uulpes—artifices 155, 23—26
- chirographa debitorum 82, 3
- chori castrorum 72, 18
- chrisma 54, 4; 174, 3; 175, 10; in sancto chrismate 85, 16
- christianus 64, 15; 99, 4, 8 *bis*, 9; 110, 5; 126, 2, 3; 152, 20; imperator 81, 4; christiana (*fem.*) 110, 5; baptisma 123, 10; nomen 90, 14 — christiani *passim* 19, 14, 18; 77, 14; 149, 21; 164, 24; homines 98, 15; oculi 100, 14; populi 50, 16; 124, 15; parentes 110, 10; tempora 163, 4, 10
- Christus 34, 12; 55, 19; 56, 18; deus (et) Ch. eius 68, 11; 76, 10
- u. declinatio*
- cibus spiritalis 18, 17; subducto 64, 9; uitalibus 14, 12
- cimiteria (*i. q. coemeteria*) uindictis 155, 10 (*cfr. Bonnet, le Latin de Gregoire* 25, 1; 224)
- cineribus spargere crines 152, 1
- circumcelliones 81, 18; 82, 20; *u. ind. II*
- circumcisionis comparatio (descriptio) 7, 8; 10, 21; singularem 8, 2; Hebraeorum 119, 9; duas 119, 18; *cfr.* 119, 2, 8, 16; 121, 11; 122, 21
- circumire maria 44, 8
- circumuenti paupertate 58, 16
- ciuica (*i. q. ciuium*) frequentia 20, 22
- ciuis 16, 6; 88, 13
- ciuitas (= urbs, *cfr. Arch. f. lat. Lexikogr.* III, 16) 16, 10; 23, 17; 26, 10 *bis*; 47, 18; 52, 10; 53, 8; 81, 14; Felicis 29, 10; Mauritaniae ciuitatibus 52, 20; *cfr.* 88, 14; 89, 6; 68, 7; 75, 23; eiusdem ciuitatis episcopus 81, 16; traditorum ciuitates 9, 8
- clamare et dicere 40, 2; clamat deus dicens 74, 20; *cfr.* 116, 17; 133, 1
- clarius luce sit 42, 6
- claudere aues 156, 22; ora 35, 18; hortum 14, 18; sepulcrum 68, 16; terra clausa 24, 17; carcere clausi 24, 20; increpatio clausa 79, 9; iudicium 27, 10; inuidia intellegendi aditus clausit 101, 12; *cfr.* 42, 21; 52, 1; 62, 17; *absolute* 173, 19.
- clauis salutes 39, 14; regni caelorum 89, 18; 171, 8; 176, 24; habere 12, 6; reuocare ad 14, 19; accipere 173, 14, 17
- clericus: episcopi cum clericis suis 68, 18; hominibus fidelibus et clericis 97, 12; *cfr.* 78, 9; 98, 15
- clerus 28, 14
- clipeus ueritatis 31, 7
- coaequare cum 159, 20
- coagulare 50, 11
- coagulo (*i. q. copula*) sparso pacis 14, 1
- coartare in angustum 33, 15
- codices (= libri sancti) 153, 3, 6, 9; 165, 10, 14
- coepiscopi 52, 6; 78, 15
- coepisse 17, 1; 63, 1 *bis*; 83, 1; 108, 10; 113, 18
- cogere *aliquem* 150, 8; in angustias (*cfr. coartare*) 46, 24; ad 91, 6; 151, 14; coactae a uobis 65, 17; *sequitur* ut 83, 2; 138, 12; 152, 13; 167, 17; *infini.* 20, 8; 66, 9; 79, 22; 86, 15; 90, 20; 91, 2, 17; 151, 4; *absolute* 160, 6; 179, 3
- cogitatum implere 89, 22
- cognoscere 112, 3; 134, 1; 155, 7; = conscium esse sibi 57, 6; cognosci in persona 13, 12; cognita causa 180, 24
- coheredes 34, 13
- cohortes sibi effecerat 83, 11
- colere (*i. q. plantare*) arbusculas 14, 20 (*cfr.* 12, 9); colendi potestas 14, 19; scisma 24, 22;

errorem 40, 16; legem 165, 8; caput uituli 89, 3; idolum 116, 1
 colla tendere 157, 5
 collegae 6, 2
 collegium episcopale (*cfr. indic. II*)
 6, 1; 180, 1; *cfr.* 99, 15; 100, 19
 color 134, 4. 9. 13. 15. 18
 columba 12, 4; 32, 7. 9; 53, 12.
 15. 16. 17; 113, 17; 120, 19
 columna lota 155, 3
 comitari *aliquem* 147, 15
 comites (= socii) 52, 2; socius et
 comes 61, 21; *cfr.* 82, 16. 18; 83, 13
 commemorare 84, 22; 86, 5; com-
 memorasti (= scis) 44, 2. 49, 15;
 52, 15; *cfr.* 11, 10; 15, 17; 30,
 14; 53, 2; 71, 11; 91, 11; 114,
 17; 119, 1; 120, 17. 139, 12;
 167, 16; 172, 2. 8; 176, 18; 177, 2
 commemoratio ecclesiae 7, 15
 commemoratorio (= breuis, Ver-
 zeichnis) facto 19, 12 (*cfr. Rösch,*
Ztsch. f. österr. Gymn. 1884, 401)
 commendat fides christianos deo
 (i. q. tutelae dei mandat) 3, 8;
 ornamenta fidelibus (= tradidit)
 19, 12; *cfr.* 149, 18; 150, 4; com-
 mendatam (= creditam) praedam
 20, 7; pax a deo commendata 85,
 7; 100, 18
 commercium formatarum 37, 12
 comminari 94, 14; 96, 17; 164, 21
 comminutas legis tabulas 161, 4
 committere peccatum 161, 19; mala
 15, 11; facinus 53, 19; *cfr.* 9,
 13; 93, 2; 94, 9. 13
 commoda . . incommoda 95, 12
 commodare consilium ad 147, 1
 commonebantur ut 91, 8
 commoratio urbana (= Romana) 38,
 19
 commouere (i. q. turbare) nego-
 tium unitatis 73, 8; commoti
 (= irati) 84, 11; lingua in haec
 uerba commota 100, 9
 communicare *alicui* 21, 9; 28, 14;
 43, 5; 49, 10. 11; 92, 5; 105,
 13; 147, 11; 148, 1; 171, 9. 19.
 21; cum 178, 19. 20; 179, 11;
 inter 180, 4; *absolute* 173, 20;
 180, 11
 communicio cum 48, 7; communionis
 consortium 43, 1; 47, 8; reddere

communionem uxores 50, 5; com-
 munioni pedem subducere 20, 9;
 religionem communionis 86, 17; ad
 communionem transierunt 98, 22;
 fidelium 140, 4; in communionem
 esse 148, 3; 176, 21; coniungere
 147, 19; quaeri ad 159, 2; negare
 161, 20; in communionem recipere
 168, 8; communioni miscere 20,
 12; 178, 17; *cfr.* 161, 28; 162,
 23; 163, 22; 166, 3; 167, 15. 32;
 171, 17; 178, 18
 communis 6, 1; 15, 1; 121, 16;
 163, 25; 170, 3; *alicui* 11, 13;
 121, 14; cum 51, 7; inter 108,
 3; in commune 152, 19; 153, 2
 — u. habere
comparationis gradus diuersi u.
adiectiva
 conari 22, 2; 34, 9; 39, 25; 108, 15;
 119, 13. 14; 141, 17; 177, 6; *pleo-*
nastice: adfirmare conatus es (= *adfirmasti*) 44, 17; *cfr.* 46, 13;
 60, 7. 8; 62, 1; 109, 2; 115, 1
 conburere 146, 6; 162, 26
 concedere *aliquid* 34, 9. 15 *bis*;
 concedite deo ut 47, 4; 155, 19;
 clauis concessas 176, 24; *c. infin.*
 24, 19; 83, 4; 127, 18
 concidere librum 162, 9; legem 163;
 3; uiam 144, 14; a 12, 15; 45,
 4. 5; *cfr.* 147, 16; 148, 4
 concilium Nicaenum 109, 4; Nu-
 midiae 159, 12; in concilio 52,
 9; actum 17, 22
 concipere uota 50, 20; licentiam
 173, 15; caro de spiritu sancto
 concepta 10, 10
 concluderet eos spelunca 62, 14;
 conclusas (= inclusas) arca dotes
 46, 12; hortus 12, 5; 48, 1
 concordare cum 25, 10; 37, 13; 46,
 5; 105, 11; mentes 154, 10
 concremari incendio 166, 26
 conculcare 169, 21
 concupiscentes sacerdotium 24, 3
 concurrere cum (i. q. facere c. al.)
 5, 15; *alicui* 46, 2; ad 51, 23;
 81, 19
 concursus est flagitatus 81, 20
 concussam turbinibus pacem 18, 14
 condere in horreo 170, 5; gladium
 89, 20; 90, 1; aqua de trinitate

- condita 120, 22; de pace condita eassent 143, 3
 condició mutabatur inter 82, 15
 condimentum 177, 19 *bis*. 20, 21
 condire sacrificia 47, 11; ex *uel* de 174, 3 *bis*. 5; 178, 3; mores 175, 21
 conducere *aliquem* 83, 6, 8; 135, 22;
 conducta manu 51, 11; multitudo 143, 13
 conexas et indiuiduas dotes 42, 11
 confectione uellus purpurascit 134, 5; olei 174, 9, 12
 conferre: in se nihil contulisset (*i. g.* dignitatem ecclesiasticam non impertiisset) 21, 3; *aliquid* 62, 10; 120, 6; 122, 23; *alicui* 36, 14; te ad (= berufen auf) 46, 11
 conferta ecclesia populis 21, 10
 confessio nominis 65, 4; 91, 15, 18; 139, 21
 confessores 91, 16; facere 15, 15
 confibulare (*i. g.* concordare, consentire) cum ueritate 25, 11 (*cf.* *Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 404)
 conficitur (professio) apud acta 46, 3; in manibus conficientium 93, 14; baptisma 120, 6; purpuram 134, 17; (= parare) 160, 29; suauitatem 175, 25; oleum 85, 15; 174, 24 *bis*. 26; 175, 4. 5. 8. 10. 15. 21; de (in) nomine 175, 2; 176, 1
 confingere crimina 121, 8; causae fictae 20, 16; nihil potuit confingi 20, 25; *acc. c. inf.* 91, 5
 in confinio mortis 123, 19
 confirmas unionem 119, 7
 confiteri *aliquid* 21, 17; 56, 15; 138, 2; 180, 25; Christum 91, 17; in Christum confessi 91, 24; Donatum 79, 6; *sequitur acc. c. inf.* 16, 17; 27, 5, 7; 79, 2; 138, 23; 150, 2; confessus est dicens 16, 4; sibi de 159, 12; — *abs.* 91, 19
 conflare calices 152, 11; flamma 89, 4; incendium 93, 1
 conflictus partium (*cf.* conlatio) haberetur 6, 9; causarum (= disputatio) 25, 12; sine sanguine et conflictu multorum 62, 21
 conformare actus temporis 135, 14
 confortauit seras * 71, 20 (*cf.* *Rönsch, Itala p.* 185)
 confossus uulneribus 149, 17
 confringere 144, 13; 152, 11; 160, 33
 confugere ad 146, 13
 confusa mulier 20, 14; confusus est 147, 6
 cum confusione correpta 18, 20
 coniugales christiani (Eheleute) 149, 20 (*cf.* *Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 402)
 coniugatio: a) formae contractae: accusasti 9, 4; adisti 141, 8; audisti 52, 11; 84, 16; captasti 103, 8; commemorasti 44, 2; 52, 15; 119, 1; 177, 2; communicasti 105, 13; concordasti 105, 11; conflastis 152, 11; coniurastis 145, 7; comparasti 105, 4; 178, 11; demonstrasti 7, 12; denegasti (s) 12, 13; 46, 24; desiderasti 97, 8; disputasti 120, 10; errasti 48, 1; excusasti 114, 8; 115, 3; existis 7, 12; exorcizastis 57, 21; expoliastis 106, 15; exterminasti 95, 3; 175, 26; fabricasti 105, 7; imperastis 151, 14; inplestis 61, 1; intrastis 144, 4; ingulastis 61, 5; 64, 22; laborasti (s) 119, 15; 144, 17; laniastis 144, 10; laudasti 8, 9; 121, 17; memorasti 84, 13; mortificastis 109, 12; nosti 36, 10; 78, 18; nudastis 151, 7; ordinasti 46, 18; 119, 7; ornasti 105, 7; parasti 60, 21; peccastis 168, 9; peristis 109, 10; procurastis 152, 11; properastis 63, 12; 153, 5; putasti 43, 18; rebaptizastis 175, 25; repudiastis 106, 4; reuocasti (s) 14, 19; 146, 3; rogastis 50, 22; 51, 1; satiasti 153, 20; sauciastis 61, 16; 157, 9; sociasti 12, 19; trepidastis 68, 15; uentilasti 84, 7 — audierat 100, 10; 130, 6 — dictasset 84, 1; erogasset 138, 11; 149, 19; 150, 5; negasset 172, 1 (*sed* audiisset 162, 9) — amasse 91, 26; ambulasse 147, 4; audisse 181, 20; commodasse 147, 1; communicasse 49, 10, 11; 179, 11; erogasse 150, 3; errasse 178, 8; militasse 45, 9; 111, 24;

- mutasse 145, 19; necasse 16, 4; nosse 25, 16; 102, 9; 123, 9; 173, 7; ordinasse 57, 17; peccasse 62, 1; 133, 4; 152, 8; 166, 7; 172, 4; 173, 8; perisse 157, 9; rebaptizasse 27, 6; 129, 14; renuntiasse 151, 2; repudiasse 80, 12; tractasse 6, 17; turificasse 16, 6; 65, 4; uacasse 137, 19; uindicasse 88, 15; 160, 33 — abiit 94, 20; (*sed* exiit 18, 11); audierunt 40, 11 (*sed* audiuius 84, 15); petiit (.erunt) 137, 23; 38, 19; transierunt 98, 22 *b) solutae perf. ind. coni. et plusqpf. indic. formae passim uelut* 17, 12; 21, 23; 41, 2; 44, 8; 54, 4; 78, 19; 82, 18; 98, 10; 113, 15; 131, 17; 133, 4; *c) compositae* (fui, fueram, fuisse) *passiuae*: pasti fuerant 14, 12; *cfr.* 7, 6; 16, 11; 17, 20; 20, 5; 58, 17; 62, 13; 80, 5; 81, 6; 83, 3, 19; 95, 8; 100, 13; 101, 1, 4; 112, 9; 116, 5 — futurus est (= erit) 75, 8 — reuersi sunt 28, 14
- coniugatio periphrastica 1) actiua loco futuri* probaturi sumus 7, 5; 89, 12; 92, 3; 120, 20; quid dicturi estis 25, 5; responsuri sunt 78, 22; futurus est 181, 8; *cfr.* 140, 25; 141, 9; 170, 3; scripturus erat 163, 5; *cfr.* 120, 15; 164, 20; 173, 3; 181, 25; fuerant nascituri 52, 21; *cfr.* 104, 5; 139, 21 2) *passiua*: *a) c. datiuo* mihi respondendum esse 8, 21; *cfr.* 87, 8; 105, 3, 5, 8, 15; 164, 2; 180, 18; *b) addito* ab 86, 24; 113, 6; *c) absolute* 17, 18; 27, 18; 39, 3; 43, 22; 93, 5; 104, 15, 21; 118, 7; 123, 6, 8, 11; 134, 10 *bis*; 142, 3; 159, 11, 18; 166, 18, 27; 176, 7; 180, 16, 24 *sae-pissime*
- coniunctiuus uariatur indic.* 7, 2; 142, 5—143, 1; *omisso* ut 31, 13; 42, 15, 21; 45, 23; 122, 2; *loco indicatiui*: insipientis esset 80, 8; cum proximarent, tunc 81, 14; quicquid dictasset 84, 1; *cfr.* 42, 2; 64, 2, 3; 83, 21; 95, 7, 9; 99, 1 (*sed cfr.* 98, 18); 99, 2, 4, 6, 9, 10, 11; 115, 8, 9; 116, 13; 119, 14; 122, 7; 132, 3; 133, 4; 134, 13, 14, 23; 163, 12; 171, 11 — *in enuntiativis relatiuis passim* 10, 14; 14, 16; 15, 15; 107, 3, 10, 12; 139, 6, 8; 149, 19; 168, 16; 172, 8; 178, 3; 181, 17 — *sensu imperatiuo* 101, 2; 102, 7, 9, 10; 104, 16, 17, 18; 123, 5; 141, 15, 16 *bis*; 168, 5; 170, 8, 10; 174, 10; 175, 1; *uariatur imperatiuo* 145, 14 — *u. quamquam, quotienscumque, siue* coniungere *aliquem* 50, 9; communionem 147, 20; *absol.* 36, 8 = addere *abs.* 150, 10
- coniurare 145, 7
coniuratio 55, 3; 144, 17; 155, 8
conlatio (= partium conflictus 6, 9) inter 6, 7; tecum mihi 6, 12
- conligere *aliquem* (*i. q. conuocare, cogere conuocatisque praeesse*) 38, 20; (= sich versammeln) 39, 5; multitudinem 68, 3; de 32, 8 (= facere) non necessarias (ecclesias) 111, 18; legem ad 116, 14; uox de uico 132, 18
- conlocare cathedram 36, 18; ianua 95, 8
- conlocatio uerborum*: unde probamus uenientes . . rebaptizatos (= unde uen. reb. prob.) 47, 19; in *uno* tibi *solo* 47, 21; *cuius* Iudaei nec uestimenta 39, 25; qui serpit uelut cancer *hodie* 109, 13; quoniam nunc tempus est inuenire discendi 114, 3 (*sed cfr. adnot.*); dixerunt se illi nescire 131, 9; quod *semel* mandauit Christus esse *faciendum* 118, 10; uides ergo iam 137, 4; ut crimina in silentium mitterent sua 22, 1; iam Christus *pereuntem* . . puerum 138, 1; satis te miror . . cum . . sis . . noluisse 13, 3; preces quas dederant, apud iudices adlegarent, in quibus (sc. precibus) 78, 20; ad praedictum locum ut concurrerent inuitauit 81, 19; *illorum* quorum nolo *hominum* facere mentionem 86, 15; *non minus* uidemus negligentiam *frequentem* 166, 20; patris sui risit

- inpie nuditatem 5, 10; hanc in uos dixisse sententiam 12, 18; maledicta effudit . . in Gregorium aliquando 78, 21; (testimonium) quod dixit illum deus . . moriturum 79, 9 — *subiectum in sententiae fine* saepius catholica pio sinu suscipere dubitaret ecclesia 178, 21; idolorum patefieri iussa sunt templa 51, 4; uenientes ab inuicem diuisi sunt rami 98, 10; *cfr.* 9, 4; 39, 8; 59, 2. 3. 15; 62, 16; 65, 2; 71, 16. 17; 107, 20; 160, 20. 22; 178, 4 — *obiectum praemissum* scissuram dum sanat 94, 7; *cfr.* 9, 2; 60, 12; 67, 7; 87, 4; *possessiuu substantiuu praemissa passim uelut* 49, 16; 51, 5. 6. 20; 84, 13; 98, 22; 102, 6; 109, 9. 13. 14; 118, 9; 145, 14. 18; 155, 6. 8; 164, 1. 2; 170, 2; 180, 3. 26; — *u. chiasmus*
- conloquium 161, 9; denegare 6, 11
- conmixtum sacrilegium impietati 59, 28
- comparare (= efficere) duas ecclesias 48, 8; auxilia 11, 16; moras 15, 21; merces 105, 4; *alicui aliquem* 76, 6; 77, 4; 128, 14; 177, 10; 178, 11; contra 120, 8; ad 134, 4
- comparatio 7, 8; 121, 20; in comparatione 8, 1; 58, 13; 119, 1; 172, 13; comparationes laudesque 8, 22
- conpedes scismatis ponere 40, 9
- compelli ad basilicam 91, 6; respondere 6, 6; *abs.* 160, 8;
- compendium mortis 24, 18; dat de morte 58, 15; per c. remittere (= abkürzen, vereinfachen) 62, 22; *cfr.* 165, 22; facere 141, 11
- compertis rebus 21, 7
- conspicere praesumptionem 136, 7; aestum animi 150, 12; odia 155, 13
- competere *alicui* (= pertinere ad) 97, 7; competentem (gebührend) annonam 83, 19; poenis 164, 20; competenter suscepti 84, 3; (*cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 403; *gloss. Cyrill. p.* 396, 26: ἀρμόδιως . . competenter)
- conplectitur ecclesia filios 95, 16
- complere mensuram 173, 4; aures 100, 4; promissa 33, 28; *cfr.* 41, 8; 63, 9; imperia completa 52, 3; testimonia complenda 138, 8; operatur et complet 122, 6; ut compleatur, quod dictum est 110, 19; *cfr.* 113, 7. 14; 141, 18
- componere arborem 156, 20; ad 115, 1; calamus manu conpositus 160, 27
- comprehensa puella 54, 18
- compressit peccata poena 25, 4
- conprobauit nos habere 107, 24; conprobatum est uos esse 111, 23
- conpingere fila 94, 6
- computabatur euasisse 82, 11; peccatum 161, 18
- conquirere argumenta 11, 16
- conscientias prodere 168, 20; conscientiae cutem 175, 11; cum c. actum 68, 21
- conscriptas litteras 22, 4
- consecratos deo crines 152, 1
- consederunt in domum 16, 12; *cfr.* 26, 14; 27, 3
- consentire *alicui* 66, 4; 99, 6; *abs.* 113, 1; *c. acc. et infin.* 140, 22; *c. infin.* 169, 16
- consensus unus 99, 7
- consequi beneficium 10, 4; 24, 18; *cfr.* 23, 21; 133, 23; 156, 2; 171, 7; exempla consequentia 161, 21; consequens erit eosdem fuisse 17, 13; *sequitur infin.* 67, 4; 121, 11
- consessum uitant 6, 11; ad 16, 7
- considerare inter saxa 54, 7
- considero = intellego 10, 20; *aliquid* 44, 2; 107, 7. 8; 134, 10; 177, 8; quia 160, 24
- consilium accipere a 17, 2; dare 80, 22; 139, 18; inuenire 83, 13; 138, 14; 159, 14; mutare 145, 19; commodare 147, 1; erogare ad 150, 6; latet in 155, 4; uerba consilii 150, 9; actum cum consilio 68, 21; sine consilio 155, 5 *cfr.* 58, 3. 10; 156, 16; 161, 23
- consistit quaestio, quod 118, 8
- consolari *aliquid* 156, 4
- consolatio 70, 3
- consortes sacerdotes 113, 4
- consortium communionis habere 43, 1; possidere 47, 9
- conspicere 57, 20; 124, 3
- constat *c. acc. et inf. saepissime*

- 13, 2; 38, 6; 40, 7; 57, 17; 83, 19; 98, 5; 126, 15; 161, 17; 172, 4; 180, 4; quem (quos) constat 7, 14; 12, 12; 42, 11; 76, 1; 99, 17; 113, 5; 157, 4; 162, 31; 163, 23. 28; constet 22, 19; 62, 2; 93, 19; 148, 4; 173, 22; 179, 8; constabat 22, 14; constiterit 49, 19; 159, 3; constat quod extulit 78, 16
constituere causas 73, 11; titulum 124, 8; constituta persona 45, 18; ecclesia 96, 4; in sacerdotio constitutos 15, 19; regem constitutum 71, 4. 16
constructio quae dicitur ad sensum: populus Israel . . quod illis . . conflauit 89, 3; populum, qui . . non habent 107, 21; baptizati sunt mille 141, 13
construere 69, 18. 19
consuetudo 78, 1; (= ritus) 100, 16
consueueras(t) 144, 3; 82, 20; 143, 17
consul 26, 18
consulere *alicui* 74, 19; consulti 17, 3
consumere 53, 11
contemnere *aliquem* 56, 24; praecepta 60, 8; 89, 10; mandata 87, 1; iussio 88, 16; uox 89, 5; pannus 93, 13; disciplina 105, 24; 106, 5. 7. 10. 13. 16. 20; *cfr.* 162, 21; 173, 16. 24; 176, 7; 180, 14
contemptores 24, 15; 89, 7
contendere *de re cum* 136, 14; *c. infm.* 33, 1. 21; 39, 19; 110, 17; 125, 19; 127, 18. 21; 129, 9; 133, 4; *acc. c. inf.* 73, 12; 114, 12; 121, 3; 157, 11; 180, 28
contentio nata inter 123, 23; contentiones partium 25, 13
contentiosi homines 123, 6
conterere: contriuitis sexus 65, 20
conticescere 36, 3
continere *aliquid* 69, 11; 73, 11; 105, 14; 115, 6. 15; contineri *re* 47, 23; 166, 23; in 29, 16 — continentis (*i. q.* abstinentes) 47, 2; 71, 10
contingi oleum 60, 17; contingeret temporibus 170, 13; contingit mutare 151, 16
contra *praepos.* saepissime *uelut* 5, 15. 17; 18, 5; 20, 16; 36, 18; 45, 8; 72, 5. 6; 89, 9. 14 *bis*; 105, 2; 111, 24; 121, 18; 150, 16; contra quem obstitisse 176, 17; *u.* facere, comparare, dicere, militare — *adverb.* (= e contrario, autem) 60, 7; 91, 8; 95, 16; 179, 14
contradicere *alicui* 63, 4
contrarias res 175, 3
contristari de 140, 10
controversiae locus 70, 16
contusi sunt 84, 6 (= uexati 84, 9)
conualuerat multitudo 83, 5
conubia sacramentorum falsa 114, 10
conuenire (*i. q.* in ius uocare): conuentus non patiebatur 19, 9 (*cfr. Uict. Uitens. ed. Petsch. I. 48*); conuenerint causae 17, 19; *cfr.* 20, 12; conuenerunt in domum 26, 12; in unum 68, 12; populus conueniens (= sich versammeln) 70, 12
conuersatio (*u. indic. II.*) ecclesiastica 93, 20; 121, 16
conuersio ad 132, 22
conuertisti gladium 13, 16; conuertitur natura 134, 5; ad altare conuersi 56, 11; *cfr.* 98, 18; 141, 2
conuicium (*i. q.* crimen) traditionis 21, 23; uomuisti 43, 18; faciendum 43, 22; meditari 5, 17; iactare 146, 15; conuicia *alicui* facere (dicere) 80, 2. 4; *cfr.* 101, 9; ad 114, 21; *u.* facere, miscere
conuictus prohibeatur 109, 14
conuincere *aliquem* 147, 5; *seq. acc. et. inf.* 8, 15; 132, 13; *om. esse* 147, 2
conuiuii dominium 136, 23; *cfr.* 140, 8; 141, 9
cooperire 145, 10; cooperto crimine 159, 14
copia lignorum 143, 9
cor hominis . . dei 76, 19. 20; maris 79, 11. 14; *cfr.* 162, 29, 30; 163, 13. 18 — *u.* exaltare, efferre
coram 138, 14; 172, 1
corporalis (*oppos. spiritualis*) mons 71, 13; corporaliter 9, 23
corpus sanctum 45, 2; ecclesiae 50, 10; *c.* et sanguis Christi 143, 6. 18; corpora (*sc.* mortua)

- 82, 22; 155, 11; corpora et nomina pietatis 94, 22; mortes corporum 61, 5; *cfr.* 42, 14; 57, 1; 65, 1; 127, 5. 6 *bis*. 8. 9; 145, 2. 3; 155, 4. 16 *saepius*
- correptio (*i. q.* uituperatio *uel* correctio) 18, 16
- corrigi non posse 82, 17
- corripere (*u.* correptio) 18, 20
- corrodere libros 166, 30
- corrumpere *aliquid* 65, 14; 108, 12; 110, 6; 114, 11. 13; 153, 8; 167, 6; 174, 18. 19. 22; 175, 5. 8. 15. 24; *absolute* 174, 26; 175, 4 *bis*
- corruptela malae digestionis 14, 12
- cos linoris 63, 10
- cotidianus—*a*—um 28, 9; 104, 8
- cotidie 47, 11; 74, 1; 88, 14; 109, 17; 110, 4; 127, 10
- cratibus saepire 39, 6
- creata a deo aqua 153, 16
- creator 34, 22; 169, 12
- credere in Christo 77, 14; credentium in se 3, 14; in nomine patris 99, 3; 132, 11; *cfr.* 163, 13; in deum 130, 16; *cfr.* 132, 8; 140, 23; se *alicui* 167, 2; *alicui* 66, 8; 126, 8; 133, 6. 18. 20; *abs.* 93, 22; 99, 2; 126, 8. 9. *bis*; 133, 7. 21. 23; 137, 13. 14; 165, 24 *bis* — *acc. c. inf.* 27, 18; 64, 18; 75, 10; 114, 14; 137, 15; 141, 11; credens = fidelis 10, 8; 66, 6; 98, 13; 121, 21, 22; 137, 8; 162, 29 *saepius*
- creditor (*i. e.* Verleiher) 82, 4; creditores 82, 8
- credulitas (= fides) 137, 13
- crementum 170, 2; (*cfr.* *Rönsch, Itala* p. 24; *Lucif. indicem edit. Hartel*)
- crescere 93, 14; 135, 20; 170, 2
- crimen capitale 160, 30; criminum fons 21, 21; intendere 146, 16; *cfr.* 21, 17; 22, 1. 8. 9. 16; 49, 8; 54, 18; 121, 8. 19; 147, 4; 159, 15
- criminatis Macarium 89, 10; criminandi studio 43, 15; 114, 21; 116, 12
- crimiosa gaudia 49, 18; criminose pulsare 30, 19
- crines (m) soluere 151, 3. 4. 14
- cineribus spargere 152, 1
- crudelitas artificiosa 90, 17
- cruentare (= sauciare) 52, 4; 53, 8
- cruentis morsibus pastam 49, 13; *cfr.* 52, 12; 53, 10; caedes 51, 13; cruenta et hostilia 53, 1
- crux 143, 24
- sub cubito(is) 66, 12. 13
- culmina ascendere 52, 2
- culpa 24, 13; 66, 5; 162, 22; 163, 25; 164, 19; 167, 8; 180, 26
- cultores 135, 10; 152, 15; dei 165, 11
- cum *c. coniunct. saepissime uelut* 7, 3; 13, 1. 4; 22, 2. 19; 33, 13. 24; 40, 18; 51, 23; 60, 12; 72, 2; 80, 10; 91, 9. 15. 21; 100, 6. 8. 16; 110, 7. 16; 129, 11, 19; 130, 1; 140, 11; 152, 6; 163, 24; 172, 17. 23 — *c. indic.* 12, 1. 19; 45, 9; 56, 5. 7; 59, 14; 60, 16; 77, 12; 97, 20; 104, 6; 120, 10 (*sed cfr. adnot.*); 134, 4; cum dicit 3, 13; 61, 13; 69, 20; 74, 6 *saepissime; pro coniunct.* 6, 5; 54, 16; 77, 10; 79, 3; maxime cum 168, 15; *cfr.* 81, 14 (*sequente tunc*); 121, 5; 154, 24; 174, 18
- cum *praepos. passim uelut* 5, 15. 16; 10, 22; 20, 11. 21; 36, 2; 41, 9; 51, 2. 7. 11; 64, 11; 73, 16; 86, 4. 13 *bis*; 93, 4; 103, 21; 136, 24; 140, 5; 162, 11 — (= et) uos cum ceteris (= et ceteros) inuitat 34, 13; *cfr.* 34, 3; 42, 10; 48, 4; 86, 3; 122, 5; 144, 13; 153, 3; 154, 2; 161, 14 — tecum 6, 12; 62, 5; 78, 19; nobiscum 6; 1, 14, 23; 42, 7; 48, 7; 97, 7; 103, 20; 136, 14; 169, 18; uobiscum 50, 20; 84, 15; 95, 1; 96, 3; 147, 20; 164, 4; secum 19, 11; 24, 5; 157, 10; 180, 15; cum quo 5, 21; 37, 12; 155, 13; cum quibus 42, 23; 47, 8; esse cum *aliquo* (= coniunctum) 36, 3; 42, 6; *cfr.* 25, 15 *bis*; in communione *c. aliquo* 176, 21; *cfr.* 48, 6; habere caritatem *c. fratribus* 92, 1 — *u.* coaequare, communicare, confabulare
- cumulare (*i. q.* argumenta breuiter

adstringere ac colligere) 13, 5;
rem 129, 10

cunctus-a-um 3, 2; 22, 6; 57, 16;
114, 21; 133, 10

cupere *c. infinit.* 19, 20; 35, 20;
77, 1; 110, 4; 156, 4; *c. acc. et*
inf. 167, 2; cupientem uiuere 64,
10; *cfr.* 81, 17; 165, 15; 166,
14; 173, 21

cupiditas martyrii 83, 8

cur 33, 23, 24; 45, 23; 74, 15 *ter*;
144, 12, 14; 154, 21

cura: in curam erogare 150, 5

curare *c. infin.* 64, 16

curator reipublicae 29, 9, 10, 17

currere 55, 20; 62, 1; ad 53, 4; in
eo currere 55, 16; tecum 62, 5;
ante 82, 14

curuato dorso 135, 22

custodem habere memoriam 53, 13

custodiam nemo uiderat 68, 13

custodit domus inclusa 95, 13, 18

cutis 145, 2, 3; conscientiae 175, 11

Daemon Asmodeus 69, 6; in templis
daemoniorum 90, 18

damnare *aliquid* 42, 5; 45, 22; 47,
10; 182, 3; traditores 48, 5; iudicio
102, 8 damnanda superbia 57, 4;
cfr. 57, 9; (*opp.* laudare) 12, 1; *cfr.*
15, 5; 80, 3; 148, 9; 166, 24, 26,
27, 28, 30; 181, 7, 20 *saepius*

damnum aeternae uitae 15, 20;
damna facere 109, 23; *alicui* 152,

10; pati 165, 9; inferre 166, 11

dare *aliquid* *saepissime* 56, 8; 60,
16, 18, 20; 78, 21; 104, 3; 129,

6, 8; 130, 3, 7, 8, 13; 166, 28;
169, 7; *alicui aliquid* 19, 13, 14;

80, 15, 16, 21; 104, 8; 129, 21;
141, 2, 4 *bis*; 174, 12, 20 *c*—

pass. 26, 9; 55, 23; 70, 13; 123,
7; 127, 20; 134, 11; 141, 5; 143,

14; 165, 7; 166, 10; datur (= *ut*)
licet) intellegi 6, 19; *cfr.* 49, 19

(*sed. u. adnot.*) 171, 10; datum
est perficere 55, 16; quod (= *ut*)

134, 11; datae (epistulae) 78, 12,
22; (= proferre) sententiam 28,

13; se praecipites 83, 10; operam
dare ut 19, 20; in incendium 167,

18; *absolute* 60, 17; 74, 17, 22
bis; 75, 4 *bis*; 7; 129, 17, 24 *bis*;

132, 20; 167, 7, 12 — dantis est
133, 14; 137, 21; 138, 6, 26;
dandum est 132, 22

datinus natus saeculo renascatur
deo 46, 6; pax deo placita 50, 16;
poenis destinatos 12, 15; cui stes
.. iaceat 62, 3, 4; tibi ingrati 47,
21; sententiam dicere reo 181, 24;
mutare nobis nomina 177, 10;
dotes sibi conexas 42, 11; uocem
auribus admittere 60, 1; obtem-
perando iussionibus 82, 6 — *loco*
genet. signa mutare capitibus 149,
13; cui testis est 73, 14; lauare
pedes discipulis 124, 8; orbis
Christo una possessio 34, 3; *pro*
ablat. mala auctoribus commissa
15, 11; sacrificiis mutatum quic-
quam 100, 17; cui erubesceretur
22, 10; *cfr.* 133, 1; defodere terrae
19, 11; misceri communioni 20, 12;
178, 17; inponendo capitibus ma-
num 4, 7; 21, 6; 27, 6; communicare
21, 9; 28, 14; 43, 5; 49, 10, 11;
infigere 60, 22; indignari 160, 24,
32; *loco* ad *u.* dicere — *cfr.* ad-
commodare, ait, cantare, concor-
dare, concurrere, conferre, com-
miscere, dispensare, iacere, incen-
dere, infundere, inicere, iniungere,
innata, inserere, insidere, insultare,
iudicare, iungere, praestare, proi-
cere, similitudo, similis, subesse,
superducere, *coniug. periphr.*

dator 128, 10; 133, 15, 16

de *pro genet.*: nullus 20, 22; aliquid
(.. os) 120, 1; 25, 8; prima 36, 20;
42, 18; quicquid 48, 3; unam
44, 12; 95, 11; alterum 166, 19;
nemo 167, 19; ratio 41, 2; con-
pendium 58, 15; index .. reus
170, 11; quodcumque 110, 7;
iudicium 123, 10; consilium 159,
14; fundamenta 119, 8; de parte
esse 78, 8; 79, 2, 3; salutas de
quo non habes (= cuius rei nihil)
95, 2; paries de domo (= pars
domus) 95, 20; lauacrum de tri-
nitate 124, 19, 20, 21; *cfr.* 28,
14; 93, 9; 123, 7; 124, 7; *pro*
ablat. de lingua ferre sententiam
55, 5; inundat de fontibus 124,
21; de purpura pingi 150, 11;

- de paenitentia 61, 16; *cfr.* 28, 8; 32, 13; 56, 3; 63, 19; 73, 11; 20; 101, 3; 124, 3; 137, 12; 160, 3. 22. 23; 172, 25; de more solito 144, 15; de spe deiecti 20, 4; *cfr.* 21, 9. 18; 30, 10; 51, 6. 10; 53, 8; 108, 6; salutas de pace 95, 3; = a: inuolare 110, 17; separare 169, 19; de spiritu sancto concepta 110, 9; *cfr.* 110, 9; 120, 21 *ter*; aquam de se habere 115, 14; = ex: de uico conlecta, de libro lecta 132, 18; de tanto numero 178, 4 (*sed cfr.* 174, 2. 5) ramus protentus de radice 37, 18 (*sed. cfr.* 17, 16); de Africa missus 38, 11; *cfr.* 53, 3; de uia reuerti 40, 5; facere (efficere) de *passim* 47, 15; 54, 14. 20; 83, 19; 99, 8; 101, 2. 3. 6. 7; 109, 12; 119, 15; 143, 15; 148, 19; 150, 10; 152, 7; 153, 6; *cfr.* 14, 9. 11; 21, 21; 24, 18; 32, 8; 41, 3; 43, 17. 18; 45, 5; 51, 21; 53, 5; 90, 10; 93, 1. 10; 96, 23; 100, 19; 123, 21. 24; 182, 17; 186, 4; 148, 18; 157, 6; 170, 16; = propter 20, 25; 21, 6; 22, 9; 35, 10; 55, 3; 178, 4; = prae 77, 8 — *sensu locali*: extorres de sedibus 51, 10; de nube dicentis 113, 20; *cfr.* 59, 3. 16; 87, 11; 123, 11; 161, 1; = über 22, 7; 45, 23. 24; 52, 8; 62, 10; 76, 9; 97, 2; 103, 4; 108, 7. 9; 124, 10. 18. 24; 125, 2 *bis*; 136, 14; 138, 7; 140, 1; 144, 5; 149, 15; 150, 1; 170, 20; epistula de imperatore facta 19, 4; de se secunda uirtus 11, 13; de deo silentium est 59, 15 — *uaria* de occasione (= data occ.) 5, 20; gustare, accipere 99, 15. 16; 100, 11; de se (= per uel ex se) esse 174, 26; de uno deo unus Christus 126, 1 — *u.* agere, blandiri, contristari, depellere, deriuare, descendere, dicere, facere, foris, interrogare, labi, laborare, loqui, nasci, praesumere, recedere, scribere, separare,
- dealbatum parietem 4, 6; 94, 14; aras 82, 22; * 95, 22; 96, 7
- debere laudes creatori 34, 21; quod debet deo 36, 1; uerbum Pharaoni debebatur (= pertinebat ad) 10, 13; accusationes 96, 24; deuotio ab hominibus debebatur 161, 15; *c. infin.* 8. 7. 12. 13; 52, 15; 60, 11. 20; 77, 7. 12; 83, 17; 113, 12; 122, 20; 181, 19; 143, 8; 158, 7; 161, 12; 170, 19; 180, 4. 11. 12 *bis*; 28; *pro coniug. periph.* quibus debebatur dolere 159, 16; uobis inputari debere 107, 22; *cfr.* 10, 16; 17, 5; 60, 16; 81, 10; 85, 2; 87, 1; 92, 3; 100, 19; 127, 2; 138, 3; 153, 12; 159, 10; 166, 4. 23; 172, 1. 10; 181, 7; *pro imperat.* 15, 12; 90, 5; 153, 7; 156, 8 *bis*; 163, 13; debitas sibi laudes 35, 20; *cfr.* 24, 3; 111, 1; debita maxima (= aes alienum) 82, 10; *pleonastice* 102, 5; 103, 17; 119, 23; 122, 18; 159, 17
- debitorum chirographa 82, 3; debitori 104, 9
- deceptio 56, 9
- decipere 10, 20; 14, 11; 56, 4. 16; 58, 16; 155, 5; 157, 3
- declinare ad 115, 1
- declinatio* 1) *sing. genet.* Abrahae 119, 20; 162, 30; Adae 164, 11; Caiphae 173, 3; Christi 9, 18; 112, 6. 11; 124, 16; Esaias 4, 19; Hieremiae 116, 17; 162, 2; Iordania 9, 19; 10, 3. 12; 139, 19; Moysi 89, 3; 154, 1; 160, 21; 165, 2; pater familias 135, 10; 140, 8. 25; *dat.* Abrahae 165, 23; Christo 34, 11; Moysi 160, 33; 178, 12; Pharaoni 10, 13; Sauli 62, 12; toto orbi 147, 11; *accus.* Christum 39, 25; 91, 3; 125, 21 *bis*; Esaiam 5, 2; 69, 20; 70, 8; 110, 7; Ezechielem 4, 11; 66, 10; 164, 7. 16 (*u. adnot.*) *saepius*; Hieremiam 162, 13; Moysen 164, 15; *ablat.* Christo 55, 23; 59, 15; Esaias 41, 11; Ezechiele 61, 13; 94, 13; Helia 180, 19; Hieremia 114, 16; 165, 4; Iordane 10, 15. 17; 113, 8; Moyses 153, 18; 160, 19; 162, 24; 163, 2; 180, 13; Salamone 64, 16; 80, 19; 114, 4; Samuele 112, 9; interiori 162, 28; maiori 62, 16; minori 77,

- 8; praesenti et praesente (*q. u.*); nemine 138, 16; inminente 79, 1; innocente 75, 6; insequente 119, 23; latenti 145, 2.2) *plur. genet.* Geneseorum 122, 8; *accus.* Nonas Octobris 26, 14; *abl.* eis 15, 6; inphantasmatis 114, 12; *u. idem* — *indeclinabilia*: Baruch 162, 1. 26; 163, 3; Cain 181, 10; David 62, 15; 71, 11; Hierusalem 70, 10. 17; Iacob 162, 30; Ioachim 162, 6; 163, 8; Isaac 162, 30; Iudin 162, 3. 8; Israel 161, 22. 25; 163, 2; Noe 162, 30; 165, 27; Seth 164, 11; Sina 87, 11; 161, 4; Sion 72, 7 — inter licet nostrum 123, 4; *cfr.* 126, 5. 8
- decretis et legibus armatus 55, 4
dedecus 73, 23
- deducere (*s. q. comitari*) 54, 6
deesse . . . qui 54, 5; 86, 8; *alicui* 57, 11; 113, 19; 165, 12. 15; apud 45, 1; *absolute* 123, 18; 166, 13. 17
- defendere *transit.* 8, 5; 25, 7; 40, 17; 52, 4; 65, 9; 119, 10; 160, 30; 176, 23; = uindicare 36, 17; *absolute* 89, 22; *cfr.* 70, 6; 152, 16; 161, 25
- defensor 6, 9
- deficere dando (= dare cessare) 133, 10; uestiendo 140, 14; deficienti succurrere 55, 17
- definita et peracta tempestas 19, 17
defodere (ornamenta) terrae 19, 11
deforis *u. foris*
- deformare pulchritudinem 93, 17
defuncti sunt sorte 141, 14
- degradari 154, 1
- defecti de spe 20, 4; a ceruicibus iugum deiecerat 24, 1; presbyter deicitur (= loco mouetur) 57, 18; deiectionis muri 72, 3
- deificas scripturas * 30, 5 (*cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 402)
- deinde (= atque, praeterea) 3, 10; 23, 10; 45, 21; 57, 10; 77, 7. 13; 90, 4; 122, 1; 126, 9; *cfr.* 17, 9; 38, 10; 50, 19 — *u. numeralia*
- delabi a confessione 65, 4; ad 155, 26; 156, 1
- delegare (*s. q. mandare*) 20, 5
delictum 23, 10; 159, 20; 160, 12; 173, 4; principale 23, 15; donare 56, 11; fratrum delicta 5, 13; pondere 10, 14
- delinquere 60, 21; 86, 7; 99, 4; 144, 18; 165, 2; 172, 14
- delinquere tecta 166, 32
delituisse dicitur 19, 6
- dementia 81, 21; 84, 1
- demersa caro diluio 10, 3. 12; peccatoribus demersis 120, 13
- demonstrare = probare 7, 12. 21; 32, 5; 48, 6; 49, 16; 66, 16. 17; 142, 2; 158, 2
- denarios accipere 149, 18; erogare 150, 3; impendere 150, 6
- dēnegare 6, 11; 19, 6; 34, 16; 46, 12; 108, 5; 125, 15; 130, 18; *alicui* 8, 11; 140, 22; *alicui aliquid* 12, 13; 46, 24
- denique *saepissime uelut* 6, 20; 23, 11; 34, 22; 55, 24; 62, 13; 75, 1, 14; 80, 18; 93, 21; 111, 7; 121, 15; 131, 25; 148, 15; 150, 19; 160, 5. 12; 173, 9
- dente uindice lanauerunt 54, 2; dentes in sagittas uertere 60, 23
- denotare * 105, 19; * 107, 18 (*cfr. adnot. et Rönsch, Ital.* 357)
- denuo lauare 139, 14; nudare 151, 7
depellitur spiritus immundus 110, 13
- deponentia sensu passiuo u.* interminari, persequi
- deponere nomen 5, 18; plantaria 136, 1; querelam 85, 2; 144, 6
- deprauauit inuidia 101, 12; deprauati de sinu ecclesiae 14, 9
- deprecatur patrem 112, 18
- derelinquere *aliquid* 3, 8; 116, 2; 162, 25; 163, 2; *absolute* 167, 5
- deriuandum de fonte conuicium 21, 23
- derogare *alicui* 122, 4
- descendere 142, 8; unde 3, 7; in Iordane 10, 15; in aquam 113, 10; de 57, 9; 87, 11; 143, 8; ex uoluntate dei 94, 11; descendit et insedit capiti 113, 17
- descensu suo mundauerit 10, 17
- describere 106, 1; 107, 2; 139, 3; 169, 5; 170, 22
- descriptio circumcisionis 10, 21

- deserere pacem 40, 11; habitaculum 111, 2; *cfr.* 116, 4; 156, 8, 11; — desertus 14, 2; 50, 12; 110, 13; 116, 17, 20
 desertio 92, 22
 desertores symboli 14, 9; *cfr.* 92, 22; 116, 21
 desiderari 127, 2 *bis*; desideratum a multis 6, 8; non desiderare 11, 14; *c.* *infin.* 97, 8; 102, 11; 170, 11
 desideria (*opp.* praecepta) 112, 12; *cfr.* 6, 7; 150, 14, 16; nota et desideria 144, 12
 designabat tempora 124, 6
 desinere *c.* *infin.* 121, 8; 134, 8
 despiciendos esse 176, 7
 destinare iudicio 160, 10; ad 170, 6
 destruentes opus 58, 19; * 59, 1
 desudatis lateribus 136, 1
 detegere socios in peccato 45, 14
 deterere: detritus lacus 115, 6, 13; 116, 3
 deterrebant populos 100, 1; deterriti metu 83, 11
 detrahare (*i. q.* obtrectare) *alicui* 107, 3; 109, 19; aduersus nos 5, 14; *aliquid* 151, 18; *alicui* 141, 7; de 151, 8;
 detrectare *c.* *infin.* 139, 8; 167, 28
 detruncati sunt multi 82, 21
 deuorare aliquos 63, 18
 deuote facere 87, 5; deuotus Petrus 89, 21; res deo 151, 10
 deuotio exhibita 161, 15
 deus *sescenties*; omnipotens 3, 2; 34, 18; uiuus, uerus 115, 4; filius dei 3, 2; 13, 12; 121, 3 *sae-pissime*; pater 33, 24; 71, 4; 104, 2; 107, 5; 113, 16, 19; 122, 11;
 deus Christus eius 76, 10; duos deos 13, 11; 108, 13; alienos 23, 18
 deuteronomos 161, 7
 diabolus (*de forma* zabolus in *P seruata cfr. Rönisch, Itala p. 457*) 152, 11; 169, 8; *intellegendus est*: cum illo fure . . . qui deo furtum facit 5, 15; *cfr.* 110, 12; renuntiare diabolo 133, 18, 20; 141, 2; *cfr.* 50, 11, 17; 51, 6; 59, 20, 22; 90, 18; 98, 3; d. fur 110, 4, 17; 111, 3
 in diaconio lector 21, 14
 diaconus 15, 18; 16, 13; 19, 3; 21, 3; 48, 19; 49, 3; 61, 19; catholici 52, 4, 18; 61, 11
 diapsalmate sub secundo 104, 19 (*cfr. Rönisch, Zisch. f. österr. Gymn.* 1884, 402)
 dicere *sescenties*: *aliquid* 8, 2, 24; 32, 6; 55, 14; 88, 12; 100, 3 *bis*; 139, 4; conuicia 80, 4; sententiam 181, 24; in laude 7, 9; *aue* 108, 5; ad 25, 5; 35, 3, 4; 105, 22; 107, 20 *bis*; 179, 16; *cfr. alicui* * 3, 10, 11; 37, 18; 57, 3; 75, 5; 98, 16, 17; 107, 17; 125, 8; 165, 23; in *aliquem* 12, 18; 27, 8; 31, 9; 44, 1; 121, 8; 177, 12; contra 6, 20; 117, 1, 2; 118, 12; pro 7, 7; de *sae-pissime* 5, 14; 23, 3; 78, 9; 116, 11; 124, 24; 133, 14; 176, 10; = appellare 20, 17; 33, 13; 53, 15; 76, 16; 90, 9; 113, 18; 126, 3; 155, 1; *per pleonasmum (q. u.)* secutus est dicens 35, 5; *cfr.* 16, 4; 71, 19; 72, 7, 18, 22; 77, 1; Christo (apostolo) dicente 79, 4; 92, 12; 180, 7; uox Christi dicentis 112, 11; *cfr.* 103, 5, 17; ut (= mandare) 91, 7; 131, 10; 132, 9; ut ita dixerim 93, 7; ut dicitur 19, 19; ut dictum est 167, 34; si 83, 5; quia 35, 2; 89, 19; 92, 5; 165, 20; 174, 17, 22; 181, 21; quod 45, 15; quod uulgo dicitur 53, 13; *acc. c. inf. creberrime* 4, 18; 38, 9; 55, 8; 74, 16, 17; 86, 12; 102, 7; 129, 7; 148, 9; 176, 7; *nom. c. inf.* 9, 13; 16, 4; 18, 18; 19, 6, 13; 88, 9; 167, 25; 179, 1, 5; dum (cum) dicit *passim* 3, 12; 91, 11; ut (sicut) dixisti *sae-pissime uelut* 10, 3; 21, 17; 49, 13; 68, 14; 94, 3; 133, 24; 147, 7; 151, 19; 163, 30; recte 11, 18; 100, 11; dic 154, 4 — *u. supra*
 dictare ad apicem legem 167, 26; liuore dictante 22, 4; quicquid dementia dictasset 84, 1; (uoces) dictat inuidia 87, 19; = praecipere 56, 17; *absolute* 162, 5
 dictio (*i. q.* tractatus, sermo): initio dictionis 119, 3; prophetae 175, 5

- dictum *subst.* 6, 5; 44, 7; 131, 23; 158, 6; 169, 2
 dies 16, 12; 28, 7; *femin.* 66, 3; 80, 6, 9; 130, 11; 136, 13; 172, 23; *masc.* 140, 19; 170, 3
 differte Macarium (= mittite) 87, 14; quod offerebatur . . distulit (= tum non accepit) 80, 3
 difficultatem praeberere 50, 23
 diffundit domus pluuiam 95, 14;
 diffusa (catholica) in toto orbe terrarum 28, 12; *cfr.* 33, 14; 36, 5; 45, 19; 47, 16; hortus diffusus 47, 5; arbores 156, 14
 digerere in scriptura 6, 5; oleum digestum est (= breitet sich aus) 113, 18 (*sed cfr. adnot.*)
 digestionis malae corruptela 14, 12
 digitus dei 160, 24, 26; in manu 42, 14; de digito tolli 120, 1
 dignari *c. infin.* 76, 10; 103, 1; 122, 11; 136, 20; 160, 11; 164, 24; 175, 14; 181, 2; ut 128, 7
 dignationem accipere *ab aliquo* (*i. q. gratiae uel humanitatis officium osculo praestitum*) 107, 7
 dignitas 149, 11; uelleris 134, 16; dignitatis ereptae funera 61, 8; nulla dignitate suffulti 15, 17
 dignum praeconio 8, 9; *c. infin.* 24, 19
 dilabi 178, 16; de fonte 161, 1
 dilatatum est 172, 17
 diligentia 153, 8; 154, 25
 diligere *transit.* 71, 8; 91, 27; dilectus 106, 19; sponsa 32, 10 — diligentes 154, 24
 dilucidus: aperte dilucideque 102, 3
 diluere maculam a 168, 4
 diluuium 7, 8; 8, 2; 10, 21; 119, 2; 121, 11; 122, 21; 166, 1; (= lauacrum) Iordanis 9, 19; 10, 3, 12
 dimicare contra 150, 17
 dimittere *i. q. derelinquere* 3, 9; dimisit inlaesos (= non laesit) 15, 16; deum 115, 4; mortuam (puellam) 137, 17; aliena (peccata) 56, * 13, 15; *cfr.* 104, 8; e manibus 167, 3; *cfr.* 16, 19, 20; 153, 8; 154, 21; 174, 16
 dirigi ad palatium 19, 9
 diruere basilicas 68, 10; *absol.* 69, 18
 discedere 159, 15; (= decessit) 19, 1
 discere *i. q. cognoscere* 15, 9, 12; 41, 8; 70, 13; 124, 15, 16; apud 14, 6; a 62, 11; 80, 19, 21; gerere 65, 19; didici (= scio) 78, 20; illud disce . . pertinere 102, 4; *cfr.* 112, 4; 121, 1; 149, 12; 156, 11; *absolute* 36, 10; 132, 1
 discernere nomina 163, 24; discretum est exceptione 134, 21
 discessus noctis 156, 17
 discindere: uestis discissa 93, 9
 disciplinae succumbere (= puniri *uel.* castigari ab episcopo) 19, 1; ferre 20, 11; accipere *i. q.* coerceri 82, 18; descripta 106, 2; 107, 2; contemnere 105, 24; 106, 5, 7, 10, 13, 16, 20
 discipuli 129, 23; (*sc.* Christi) 124, 4, 8; 138, 20; 170, 25; Iohannis 129, 19; (*oppos.* magister) 39, 1
 discordare a 104, 3
 discordia pigra 40, 8
 quos discrepaturae fuerant partes 104, 5
 discumbere 140, 21
 discursus uestri 51, 20
 discutite rationem rerum 49, 20
 dispares columbae 120, 19
 dispensare *alicui* 74, 19
 dispersus est paries 96, 23
 displicere 24, 6; 41, 1; 47, 18; 49, 8; 94, 7, 8; 96, 9; 105, 11; 131, 25
 disponebat mittere (persecutionem) 51, 18; uim dispositam 83, 15
 dispungere (*i. q. consolari*) pauperes 81, 13
 disputare (= dicere, affirmare) 106, 22; 120, 9; 176, 10; 178, 5
 disputationibus inpiis 14, 13
 dissensio 4, 3; 178, 14; et scisma 105, 11; intermortua 50, 3; pro dissensione 53, 1
 dissimilia uota 49, 20
 dissiparetur doctrina 109, 5; dissipatis sensibus 14, 1
 dissoluere 176, 6; sententiam 28, 13
 distantia magna inter 13, 18; *cfr.* 23, 10; 125, 3; 126, 27
 distare (= differre) ab 32, 4
 determinat riuus a 70, 10
 distinguere tempora cantu 173, 8; digitos interuallis distinctos 42, 15
 distracta membra 94, 19

- disturbare pacem 51, 2
 diu 12, 10; 16, 18; 123, 22; 139, 3; diutius 152, 4
 diuagata tempestas 15, 14
 diuellere: diuulsa membra 159, 6
 diuersitas seminum 169, 11
 diuersus 5, 9; 49, 20; 86, 2; 93, 18; 119, 13; 120, 8. 19; 169, 9; 178, 19
 diuidere populum(os) 68, 1; 144, 11; cum deo 77, 15; 78, 4; membra 178, 1; ecclesiam 18, 2; 39, 24; 178, 2; rami diuisi 93, 10; ex parte diuisum 93, 19; diuisa corpora et nomina 94, 22
 diuinitatis est unctio 65, 10
 diuinum iudicium 54, 1; 79, 1; 170, 8; aqua 72, 6; nomen 149, 5; lex 91, 3; 152, 17; munus 127, 20; mandata 63, 2; 87, 1; 131, 19; res 134, 3; prouidentia 24, 1; sacramentum 142, 2; indicium 118, 7; praeconium 165, 13; testimonium 8, 15; 111, 22; iussio 23, 12; 88, 16; sacrificium 100, 17; praecepta 41, 8; 63, 11; 89, 6; opus 58, 18; religio 59, 15; testamentum 94, 1
 diuisio: de diuisione agitur 17, 23
 diuisores populi 24, 15
 diuitiae 46, 24; 177, 22
 docere te 60, 18; populum 107, 3; inimicitias 107, 15; eum sapientiam 81, 6; *cfr.* 84, 9, *absol.* 60, 16; 65, 18; 74, 1. 9; 124, 16; 165, 7. 15; 166, 14 *bis* (= profiteri, dicere) 60, 9; 160, 30; 177, 17; (= probare) 16, 10; 31, 3; 45, 16; 49, 5; 118, 7; 149, 20; docentur ne auecant 108, 5; *acc. c. infin.* 109, 2; 122, 22; 181, 6
 doctores populorum 165, 11
 doctrina uitiosa 108, 10; simplex 109, 15; doctrinae locus... post doctrinam 70, 15. 16; per d. 149, 20; *cfr.* 109, 3; 165, 16
 documentis memoratis 31, 6; manifestissimis 118, 3
 dolere *aliquid* 4, 10; 50, 11; 61, 12; 66, 10; 69, 20; 84, 11; 116, 6; 172, 8; *abs.* 159, 15; 172, 5. 6; 173, 9; dolenti 19, 1; *acc. c. inf.* 147, 17; 156, 1
 dolor 138, 18; oculorum 16, 7; idem dei dolor (= idem dolet deus) 116, 8; in dolore dei 68, 22; cum 112, 3; 167, 22; pro dolor! 175, 26
 dolus 38, 15; 157, 7
 domesticus Lucillae 21, 15; iudicium 159, 8; bestiolae 166, 29
 dominica oratio 56, 12; 94, 2; 168, 17; mensa 136, 16; instrumenta 153, 1; lex 167, 30; lectiones 107, 12
 dominium patris 135, 10; habere 136, 9; maiestatis 136, 15; conuiuii 136, 28; (*opp.* ministerium) 137, 3
 dominus agri 169, 12; *cfr.* 169, 14; canes dominos lanauerunt 54, 1; una anima duos dominos habere potest 98, 9; (*oppos.* seruus) 62, 4. 9; 82, 12. 13. 15; 130, 2; 131, 18; = deus *saepissime* 35, 15; 63, 6; 124, 22; 133, 18; 144, 5; 160, 32; deus d. 169, 14; dei filium d. 171, 20; 181, 13 *passim*; (*opp.* operarius) 127, 16; 135, 9
 domus ueritatis 14, 14; uacua... munda 110, 13. 14; baptizare unam 133, 3; in domo dei 79, 11; 83, 4; domibus dei 74, 14; *cfr.* 95, 5. 6. 7. 13 *bis*. 20 *bis*; inuenire 154, 11; redit ad domum 137, 16; in domum ductus 173, 3; (= domum habitantes) 94, 19; conuenerunt in domum 26, 12; *cfr.* 39, 2; 166, 25. 26. 31
 donare 34, 2. 16; (*i. q.* remittere) peccata 56, 7; 176, 9; delicta 56, 11; *absolute* 34, 8
 donum 145, 3
 dorso curuato 135, 22;
 dotes ecclesiae 11, 17; 36, 6. 20; 42, 10. 18; 43, 3. 8; 44, 12. 18. 21; 45, 11. 16. 20. 24; 46, 11. 15. 17. 18 *bis*; 47, 24; 67, 3; 126, 6; altera 36, 8; operari 55, 8
 dubitare *c. infin.* 54, 20; 73, 22; 126, 28; 172, 4; 173, 22; de intellectu 97, 3; 164, 1; 170, 18; dubitatur an 123, 2; *cfr.* 148, 19; *acc. c. inf.* 47, 12; *abs.* 124, 16; dubius stetit inter 86, 4; dubios martyres 91, 12; *u. procul* — dubium non est *u. acc. c. infin.* ducere 42, 19; in domum 173, 3; (= curare *c. acc. c. inf. fut.*) 152, 18

dulcedo 101, 5; 154, 3
dulcis aqua 153, 16; dulce . . . de
dulci 101, 3. 7

dum (= cum *explicat.*) *c. indicat.*
saepissime uelut 3, 12; 10, 2. 15;
22, 7. 18; 34, 8. 15. 18. 23; 40,
16; 50, 7; 63, 8. 17; 70, 6. 7;
85, 21; 90, 2; 101, 11; 124, 15.
20; 144, 8; 152, 8; 164, 3; 174,
5; *tempor. c. indic.* 56, 14. 15;
78, 13. 14; 94, 5; 104, 11; 134,
5. 7; 143, 12; 161, 25; 175, 17
saepius; c. con. 18, 15; 24, 18;
123, 19; 148, 18; 171, 1; 177,
17; 181, 9. 10 — *omisso uerbo*
177, 19. 20. 21

dummodo constet 85, 12

duo 28, 4; 52, 5; 169, 13; *duae*
53, 4; 86, 2; 166, 8; duo (*n.*) 22,
16; 114, 17; 116, 2. 8; *saepius*
— duorum 29, 4; 38, 4; duobus
166, 19; duabus 33, 9; 90, 10;
126, 25; duos 88, 14; 95, 10;
108, 13; 149, 18; 150, 2 (duo
88, 13); *duas* 21, 24; 47, 15; 86,
4; 119, 5. 18 *bis*; 120, 10. 18 *bis*;
126, 18; 176, 2; 181, 4; — duo
uel tres (*oppos. universi*) 84, 10
duplicare (*s. q. repetere*) 125, 16.
19; 126, 12; peccatum (= augere)
181, 12

durare (*s. q. resistere, permanere*)
96, 15; tabulae duraturae 123,
22; *cfr.* 164, 3

durissimus 139, 2. 6

duritia 199, 9; 175, 11

dux 50, 14; 53, 10; 82, 2. 6; (*oppos.*
populi) 63, 13

E, ex *praepos. sensu caus.* 48, 12;
69, 16; 149, 2; 174, 2. 25 (*sed*
cfr. 174, 5); ex se est 69, 22;
natum ex deo 109, 3; *local.* 17,
15. 16; 26, 9; 77, 17; *pro genet.*
64, 14; 83, 7; 100, 13. 15; 119,
14; 137, 4; 141, 13; 151, 15; 173,
24; 174, 10; 177, 11; (= inter,
in numero) 15, 22; 90, 10. 14;
cfr. 51, 12; 82, 23; (= de) 83,
9; 94, 11; auditum ex ore 99,
14; factus ex 50, 20; 108, 12;
155, 23 *bis*. 24 *ter.* 25 *bis*. 26;
cfr. 83, 10; ex toto 93, 19; 131,

14; 155, 18; 163, 17; 168, 13
16; ex ea die 130, 11; ex auro
. . . ornamenta 19, 10; ex turba
inuolare 110, 4; ex quo = quare
44, 1; exsedare 134, 18; ex utraque
(*aliqua*) parte 102, 8; 110, 5; e
contrario 60, 10; 169, 7 — u.
condire, describere, excedere, exire
ebibere praedam 20, 8

ecce 38, 4; 43, 8; 52, 11; 53, 10;
54, 15; 55, 7. 8; 83, 10; 109,
13; 128, 22; 161, 8; 162, 19; 163,
17; 172, 22; 173, 9

ecclesia *passim* uelut 7, 15; 12, 13;
25, 6; 43, 3 *bis*; 51, 9; 71, 2.
6; 91, 9; 105, 12. 13; 165, 12;
catholica 6, 18; 36, 4; 71, 18;
118, 4; 159, 4; septiformis 147,
16; sancta (*mater*) 13, 19; 45, 9.
17. 18; 46, 7; 50, 4; 104, 1; 148,
4; 158, 2; membra ecclesiae 51,
9; 144, 10

ecclesiasticus—a—um 78, 6; 93, 20
ecquid uisum est 122, 23

edacitas uulturum 53, 12

edictum: edictis suis testatus 50, 21

edidisse animas 122, 9

educite (*sc. natantia*) 122, 13 (*cfr.*

Gen. l. l.); gladium 90, 2

effectus operatus est 159, 11; effectum
implere 77, 3; habere 20, 13;

cfr. 165, 24; effectu carere 92, 10

efferre: extulit cor suum 77, 4; 78,
16 (*u. exaltare*)

efficere de 152, 7; partes effectae
43, 10; cohortes 83, 11; efficientia
134, 11; rebus efficientibus 165,
21; homo fidelis effectus 134, 11;
effecta quaeruntur 165, 22; effecta
consideranda 134, 10; *absolute*
165, 22. 23

effodere: lacus effossos 116, 3. 18

effundere maledicta 73, 21

egredi (*opp.* intrare) 111, 3

electionis uas (Paulus) 92, 19

eleemosynam miserat 74, 14; faciendas
81, 3; cum eleemosynis
73, 16

elementa duo 116, 8

elidere (= extinguere) rectorem
57, 20

eligere 8, 16; 20, 3; 107, 3; 127, 8;
128, 3; 140, 10; 165, 28; 167, 8;

- 170, 5; ad 146, 4; elegit melius peccatum 86, 7; pars electa 120, 2; sponsa electa 12, 5; plantaria 136, 1
- ellipsis uerbi* esse *passim*: quid christianis cum regibus aut quid episcopis cum palatio 25, 14; umbilicum altare affirmare conatus es 44, 17; intelleguntur posita 46, 19; si tanta res, si Paulus 92, 18; *cfr.* 75, 5 *sq.*; 79, 9, 12; 100, 17; 123, 7. 8. 9; 136, 24; 145, 8; 150, 4; 161, 26. 27; 177, 19. 20. 21; 180, 2. 6; *alia uerba*: si quis uoluerit (*sc. legere*) 28, 15; quid nostra (*sc. refert*) 85, 11; omnia pro tempore (*sc. dixisti*) 30, 19; et Christus (*sc. ait*) 138, 21; unde uobis angelum (*sc. uindicatis*) 43, 1; sed quomodo et quando (*sc. debeantur*) 97, 1; fecit aut passus est (*sc. fieri*) 77, 3; quo modo Donatus (*sc. fecit*) 80, 3; *cfr.* 180, 16. 19; cum deus contra (*sc. dicat*) 95, 1; *nominis*: in lege (*sc. diuina*) 35, 15; post hodiernum 131, 22; qua (*sc. ratione*) 75, 1; *appellatiui*: beatus Paulus (Petrus) *u.* beatus; inertis est *u. genetiui*: *pronom.* eos 116, 20; eum 107, 9; uos 59, 10; 103, 5; 104, 5. 6; quos demonstrauimus (*sc. esse traditores*) 48, 5
- emendare (*i. q. rebaptizare*) 8, 17; quod errauerant 40, 4; uoluntatem dei 96, 10; mortuos 141, 16; *cfr.* 93, 5; 130, 12; 154, 13
- emendator 93, 6
- emere animas 97, 20; 98, 7; *cfr.* 105, 5; 146, 8. 9
- emptores eligere 146, 4
- emundare *absol.* 13, 7; 14, 16
- enim *saepissime uelut* 8, 4. 22. 24; 42, 3; 55, 14; 60, 14; 73, 12; 80, 7; 93, 18; 103, 3; 116, 12; 120, 4; 136, 4; 145, 19; 156, 6; 175, 7; neque enim 127, 11; tu enim non 112, 5; non enim *u.* non; *tertio loco* 10, 4; 13, 15; 40, 6; 105, 24; 111, 24; 143, 5; 170, 14; 171, 4; 179, 2; 180, 23
- episcopale nomen 54, 23; officium 179, 6; tractatus 179, 14; ritus 179, 23; collegium 6, 1; 180, 1; patientia 73, 24 — *u. cathedra*
- episcopatus 21, 6
- episcopus 16, 16; 48, 19; 49, 5; 147, 2; 170, 9; catholicus 52, 9; 55, 1 *passim*; episcopi (*opp.* apostoli) 170, 15; (*opp.* populus) 39, 2; 52, 17; 53, 10. 20
- epistula de imperatore facta 19, 5; epistulis se praecedere 22, 6; *cfr.* 7, 3; 25, 13; 30, 14; 41, 18; 73, 25; 147, 22
- equidem 110, 1; 145, 6; 170, 22; 180, 4
- equus 84, 6
- ereptae dignitatis funera 61, 7
- ergo *saepissime uelut* 5, 12; 61, 4; 95, 23; 107, 16; *loco secundo* 14, 14; 22, 16; 33, 13; 58, 19; 71, 16; 107, 21; 111, 1; 122, 21; 137, 3. 4 *saepius*; *loco tertio* 21, 18; 34, 20; 56, 1. 2; 97, 19; 117, 1; 122, 14; 148, 5; 151, 12; 163, 15; 177, 9 *saepius*
- erigere altare 13, 5; 21, 13; *absol.* 13, 8; 14, 17; erecti omnes (= qui surgebant et in alteram partem transibant) 16, 20; erecta facie 57, 1
- erogare pauperibus (thesauros) 83, 12; oleum in sapore 85, 17; substantiam in medicos 138, 11; denarios 149, 19; 150, 3; consilium 150, 6; *cfr.* 150, 5; 161, 2
- errare *absol.* 36, 11; 178, 10; errando (*i. q. errore*) rebelles 14, 5; satis 48, 1; *aliquid* 40, 4; *in re* 77, 12; 131, 17; fratres a fratribus errabatis 159, 8; = aberrare 163, 29 *bis*; = peccare 172, 9
- ad erraticos missus (= Donatistas) 38, 12
- error 45, 13; 59, 3; 115, 12; in errorem mittere 59, 10; per errorem loqui 59, 21; in errore stare 40, 10; defendere 40, 16; errores 67, 4; 126, 4; *cfr.* 9, 16; 10, 22; 11, 10; 37, 17; 42, 5. 9; 49, 18; 144, 18; 155, 19; 156, 8; 177, 21
- erubescere 51, 2. 7; 54, 16; erubesci de 22, 9; cui erubesceretur 22, 10; *cfr.* 133, 1; erubuit 147, 5;

erubescenda 49, 17; 57, 13; *c. infin.* 156, 6; *absolute* 36, 10; 44, 2; 159, 16
 eruere (enthüllen) ueritatem 6, 8
(cfr. Quintil. 12, 3 eruendae ueritatis latebras adire)
 esse *saepissime c. genet.* 11, 15; 44, 5; 55, 14; 65, 10. 12; 129, 8; 138, 6. 26; 169, 14. 15; 170, 5; nostrum est 55, 20 *bis*; *cfr.* 31, 9; *c. ablat.* 11, 19; 126, 21; impedimento 150, 7; apud 11, 12. 17; 12, 2; 32, 10. 12; uox est (= sonat) ad 164, 15; cum 31, 10; 127, 10; pro 130, 15; quid est imperatori cum ecclesia 73, 20; in (= bestehen) 64, 7; (= inesse) 74, 8. 9; 138, 7; 151, 9; 161, 14; quantum in nobis est 15, 4. 5; *cfr.* 88, 8; esse in peccato 45, 15; in manibus 148, 8; in operario 134, 1. 2; ex se est (deus) 69, 22; ex corpore 127, 5; (= abesse, diuersum esse) 89, 11; 166, 24; *cfr.* nihil minus est de lege (= deest . .) 166, 14; (= heissen) non est contemnere disciplinam 106, 4. 7. 10. 13. 16. 20; *cfr.* hoc est dicere 57, 3; = existere 91, 10. 18; 130, 6; 131, 9; 169, 11; 170, 1; 173, 20; = bestehen 69, 21; (= licet) est tempus discendi inuenire 114, 3; (= habere) 5, 8; 127, 6; si ita est 120, 17; sit quod inputet 25, 3; estote 97, 12; 98, 16; fac—esto 148, 11; futuri sunt (= erunt) 127, 13; futurum erat ut 104, 3; *c. aduerbio* parum erat 22, 12; longe sunt (= absunt) 89, 11
 esurire honores 63, 13
 et *sescenties*; *tertio loco*: ciuitates personae et nomina 9, 8; *cfr.* 11, 2; 13, 13; 16, 2; 17, 4; 21, 12; 25, 17; 47, 3; 49, 1; 53, 2; 61, 11; 64, 22; 71, 10; 80, 1; 94, 15; 96, 10. 17; 137, 6; 138, 17; 145, 16; 162, 30. 31; 174, 6; = etiam *saepissime uelut* 6, 7. 9. 21; 15, 2; 20, 9; 30, 11; 44, 2; 52, 16. 19; 64, 7; 71, 18; 122, 22; 161, 14; et ipse *passim* 48, 5; 79, 21; 108, 4; 123, 15; 180,

27; = atque 48, 15; 53, 19; 141, 11; *sensu aduersat.* 34, 15; 57, 5; 62, 7; 178, 14; et—et *uel saepius repetitum* 6, 16; 25, 6; 31, 10; 53, 6; 60, 4. 5; 78, 5. 18—20; 80, 4; 92, 2; 103, 8. 12. 15. 16; 121, 14. 15; 148, 7. 8; 162, 3. 4. 5; 166, 7. 8. 14; 177, 9. 10; 178, 11; 181, 5 *passim*; et—etiam—et 47, 6; et—et non 160, 6. 7; et—nullus 47, 8; 181, 17; et nihil 139, 17; et—et—et non 127, 9. 10; et—nec 31, 4; 89, 10; 126, 15; et . . iam non . . . nec . . . sed 145, 19; et nemo 91, 19; et non (= ac non potius) 13, 17; 20, 9; 33, 1; 35, 15; *cfr.* 43, 10. 14; 45, 5; 51, 6; 80, 2; 86, 7; 108, 2; 122, 17; 134, 13; 148, 5. 12; 160, 8. 26. 32; 161, 10. 27; 166, 17; 180, 25; et nunquam 88, 10; et ne uiderentur 24, 17; *cfr.* 40, 9; 79, 6; 144, 15; et tamen *saepius* 4, 16; 8, 15; 23, 7; 60, 7; 85, 16; 130, 15; et tamen . . nec . . . sed 23, 16; et tamen non 129, 13; 173, 12; *uaria*: quaere et inuenies 12, 18; *cfr.* 107, 9; et quid dicam 78, 8
u. polysyndeton
 etenim 42, 13; 50, 8; 56, 10; 116, 3; 119, 11; 124, 3
 etiam *saepissime uelut* 8, 15; 22, 14. 20; 39, 24; 53, 11; 69, 9; 80, 21; 92, 11; 102, 4; 120, 11; 149, 3; etiam . . non 10, 19; (= uel) debita etiam maxima 82, 10; *cfr.* 60, 17; 99, 13; 146, 6; 152, 2; 173, 25; etiam et illic 122, 6; etiam et ipsi 159, 17
 etiamsi esset 74, 10
 etsi *c. indic.* 56, 18; *c. coniunct.* 141, 12; *ad nomen (particip.) addit.* 18, 20; 104, 12; 120, 18
 euacuauit sapientiam 79, 16
 euadere *absol.* 65, 5; 97, 19; euasisse ab iniuriis 82, 11
 euangelica praecepta 169, 5
 euangelium (*opp. conuicium*) 107, 14; *saepissime uelut* 41, 16; 56, 18; 79, 4; 89, 18 *bis*; 97, 13; 129, 1; 154, 8;
 euellere 169, 20; 170, 17

- enenisse dicitur 88, 9
 euentus—us 62, 14; 160, 2
 euerriculo quodam intexto 116, 14
 (cfr. *Cic. d. nat. d.* 3, 30, 74)
 euersio (i. q. spoliatio) 4, 8
 euertere (u. euersio) mentes 4, 7;
 cfr. 4, 9; 61, 12. 17. 18. 20
 euisceratas aues 156, 23
 exalare 30, 12
 exaltauit cor 76, 7. 19; exaltatum
 cor * 75, 18; 76, 13; * 116, 10
 exarmati fideles 58, 11
 excaecauerat liuor oculos 28, 5
 excedere metas 75, 12; e uiuis 168, 2
 exceptione nulla discretum 134, 21
 excidere nos uoluit 93, 16
 excipere librum ex ore 162, 2. 4;
 exceptum a possessione 34, 2;
 nihil (neminem) excipit 34, 9;
 85, 9; cfr. 104, 2; 107, 6; 125, 6;
 pacem (= accipere) 85, 7
 excludere *aliquem* 42, 21; 111, 11
bis; deum a 127, 18; excludi et
 separari 110, 11; 131, 18; *abs.*
 131, 3; exclusa caecitas 69, 7;
 duritia 175, 11; haereticis exclusis
 9, 1
 excurrere: annos . . . et quod ex-
 currit 15, 13; 24, 5; 90, 15;
 LX et quod excurrit basilicas 39, 4
 excusare 114, 8; 115, 3; 152, 16;
 159, 13. 18; ab 105, 23
 excusatio erroris 45, 13; ad ex. 92,
 5; nulla est 92, 7
 excussa turibula 148, 18; domini de
 uehiculis excussi 82, 13
 execrari 4, 21; * 5, 4
 executio officiorum 152, 18; gen-
 tilis 153, 1
 exemplaria epistularum 73, 25
 exemplum 60, 10. 13; 125, 12; 160,
 14; 161, 19. 21. 29; 163, 21; 165,
 6; 170, 19; 180, 21; ad exemplum
 25, 4; exemplorum formam 25,
 3; (precum) exemplum (= Wort-
 laut) 25, 19
 exercere sacrilegia 50, 15; ministe-
 rium 136, 21; furorem in . . 83, 21
 exercitus innumerabiles 62, 18
 exhibere famulatum *alicui* 50, 2;
 sepulturam 83, 4; humanitate ex-
 hibita 136, 17; gratiam 136, 20;
 deuotionem 161, 16
 exhorruisse caelum 114, 17; 116, 7
 exigere meritum 161, 12; exacta
 (paenitentia) 66, 1 (*uid. lus. uerb.*);
 professionein 151, 5; tantum sibi
 de (= sibi sumere) 77, 8; (= po-
 stulare) 77, 18; 100, 2; 126, 9;
 exigendi (sc. pecuniam creditam)
 libertas 82, 4; (= impetrare)
 138, 26
 exire de 21, 18; ex 7, 11; 121, 15;
 a Maiorino (= recessit) 12, 20;
 exeat accusator 20, 24; 21, 5; u.
 foras
 existimare 178, 8
 exitus iudiciorum 25, 13; similes
 179, 17
 exorbitare ab (i. q. recedere a 5, 1)
 4, 20
 exorcismus operatur 110, 12
 exorcizare 57, 21; 59, 8; 110, 18;
 125, 13
 expectare 85, 21; 52, 24; 140, 7. 13;
 154, 4; expectantes ut 83, 20
 expelli de sede 21, 9; 53, 8
 explanare (= tractare, explicare) 169,
 3; (ruga) possit explanari 52, 23
 explicare 57, 16; 107, 12. 13; sump-
 tus expliciti 160, 3
 expoliare honoribus sacerdotes 106,
 15; ueste 140, 25
 exponere iustificationes dei 106, 20
 exsecare: ramus exsectus 45, 7
 extant uestigia 71, 15
 extendere manum (= paenitentiam
 inponere) 61, 8
 extergere: extersa infamia 30, 10
 exterminare unitatem 23, 2; 177,
 15; quemquam 109, 16; semen
 exterminatum 114, 13; suauitatem
 174, 7, 9; 175, 20. 26; oleum 174,
 13; 175, 15; cfr. 95, 3; 175, 7.
 23. 26; *absol.* 176, 2
 exterminium 169, 20; fidei 114, 10
 extinctae aues 156, 23; morbis ex-
 tinctos 39, 12
 extollere *aliquem* 56, 23; se super
 75, 12; 93, 12; tantum te 93, 14
 extorquere legis instrumenta 152,
 18; 153, 2; pallas 153, 3
 extorres (= exules) a domo 14, 15;
 de sedibus 51, 11
 extrapraep. 43, 3; 119, 12; = praeter
 120, 15; aliud et extra est 101, 7

extralegales (i. q. legis diuinae expertes) 85, 14; (*oppo.* ecclesiae quae in lege est 85, 15); 166, 5 extraneos sacramentis 7, 18 (*cfr. adnot.*)

extruere parietem 4, 6

exturbata frequentia 53, 7

exuberauerat (fons criminum) 21, 22; c. *ablat.* 69, 14; 115, 8

exules ueritatis (i. q. alienati a u.) 14, 8

exundat maiestas 115, 7

exurere: exustam legem 163, 16. 17

Fabrica (lacus) uexatio est 115, 14 fabricare 59, 19; 105, 7; 165, 28 fabricator mentis 128, 12

facere *saepissime*: ordinationem 18, 6; epistolam 19, 4; scisma 17, 12; 24, 21; 177, 22; idola 59, 19; 115, 5. 8. 11; unitatem 73, 15; 81, 9; 96, 15; 159, 17; aedificium 69, 18; eleemosynas 81, 8; factum f. 179, 1; uim 88, 14; 110, 8; *per periphrasin* facere nundinas (= uendere) 98, 1; intellegere facit (= declarat) 13, 20; extorres (= expellere) 51, 10; inmemor factus (= oblitus) 48, 10; 119, 4; purum facere 153, 18; iterum facere (= iterare) 120, 3. 4; 126, 5; formam 124, 9; furtum 110, 3; *alicui aliquid* 4, 4; 5, 16; 47, 18; 48, 16; 52, 24; 54, 13; 73, 27; 76, 12; 82, 16; 110, 2. 3; 143, 17; mulieres de castimonialibus 54, 15; *cfr.* 47, 15; 83, 20; 99, 8; 101, 2. 6; 109, 12; 119, 15; 135, 18; 143, 15; 153, 6; ex episcopo factus apostata 108, 13; *cfr.* 50, 20; 109, 2; 155, 23; in *aliquem* 24, 10. 21; contra 16, 6; 38, 3; 63, 21; 97, 13; fecit uos superbos in pietas 59, 2; *cfr.* 63, 15; 83, 2; 110, 13. 14; 178, 14; 181, 12; homo factus est (Chr.) 166, 9; *cfr.* 46, 7; 54, 21; 165, 28; 178, 3; = efficere 83, 21; 84, 15; in inuidiam (inuid. eff.) 84, 12; uestros (= conciliare) 155, 22; = committere 85, 6. 21; 91, 2; 160, 6. 7; amplius f. 59, 20; stulte 155, 6; aliter 153, 8;

nefarie 142, 3. 4; aspere 118, 5; 147, 7; recte 132, 3; deuote 87, 5; bene (male) 85, 20. 21; 86, 9; fac illum peccasse 62, 1; *cfr.* 148, 10; 169, 3; c. *infin.* 128, 20; fac ut sit 103, 1; 114, 8; factum est ut 83, 16; *cfr.* 67, 6; 94, 8; 135, 21; fieri non posse 169, 20; ut 13, 6; ut fieri adsolet 62, 16; 84, 2 — *absolute*: ut uos fecistis 14, 4; *cfr.* 100, 1; 134, 22 *bis*; et factum est 28, 4

faceat (= absit) praesumptio 102, 7 facies erecta 57, 1; antiqua 94, 6; pristina 120, 14; in faciem memoris 156, 13; (*cfr.* ad imaginem)

facile *adu.* 99, 13; 146, 15; 160, 11

facinus (= crimen) 42, 5; 125, 14; 147, 1; immane 53, 19; 146, 1; inauditum 146, 10; nefanda 54, 18

factio 38, 15; 155, 21

factiosa femina 18, 14; 20, 11

factum 51, 14; 84, 16; 100, 3; 165, 8; 172, 5; 174, 26; 178, 17; 179, 1; 181, 21

faculae incensae 53, 4 (*cfr. Rönisch, Ital.* 95)

facultate spirandi prohibita 64, 10 falcibus inuidiae amputati 14, 4

fallacibus ramis 157, 1

fallere 140, 4; nisi fallor 153, 4

falsare symbolum 13, 10

falsitas 101, 3

falsus—a—um 14, 15; 22, 6. 8; 73, 13; 83, 8; 89, 9; 100, 4; 101, 5;

114, 9; 119, 5; 120, 9. 20; 177, 5; 180, 19. 20 — falso (i. q. cum iniuria) 7, 2; 30, 16; 31, 6; 146, 12; dicere 20, 25; 44, 1; 176, 5

fama 21, 24; 22, 7; 100, 11. 13

fames 24, 14; 63, 14

familias pater 135, 10; 140, 8. 25

famosa epistula (Schmähschrift) 19, 4

famulari 77, 7; 136, 16. 21

famulatum exhibere 50, 2

famulus 50, 20; 136, 21. 24

fas erat prophetam comparare 76, 5

fascis 156, 19

pro fastidio 178, 2

fastidiosum sit 103, 1

fateri 122, 2; 136, 25; c. *acc. et inf.* 38, 7; 181, 19

fatuos factos 178, 14

- fauces (terra) aperuit 24, 14; aua-
 ritiae 20, 7; adire 141, 8
 fauore iuuante 53, 6
 fel tulit Tobias 69, 3
 felices appellant (= praedicant, be-
 nedicunt) 59, 11
 felicitas 65, 14; 156, 3
 femina factiosa 18, 14; 20, 12; f.
 Sara 69, 4; *cfr.* 138, 9; 140, 19;
 155, 23
 fenestra 54, 4
 feria sexta 26, 14
 feriata cessaret 137, 14
 ferire = occidere 86, 6 *bis*; sententia
 15, 6; oleum 65, 12; manus 143,
 22; *absol.* gladio 64, 13
 ferme ante annos 15, 13
 ferox 155, 25
 ferramentum 115, 10
 ferre sententiam 27, 5; 55, 6; 62, 7;
 70, 15; 102, 9; arma 105, 2; caput
 (= extulit) 71, 3; (= auferre) 68,
 5; 69, 4; 152, 3; 160, 28; 166,
 25; 167, 1; = adferre 83, 12;
 sanctus sp. ferebatur super aquam
 153, 17; feruntur dixisse 100, 3;
 = sustinere 18, 17; 20, 10
 ferrum 64, 6, 8; stringere 63, 1
 festinare *c. inf.* 57, 5; 82, 10
 festiuitas temporalis 151, 17
 fideles homo 110, 18; 134, 11;
 fidelis 97, 12; *cfr.* 10, 11; 61,
 11, 17; 109, 12; 125, 13; 134, 7;
 140, 5; 155, 23; 156, 10; *u.* ad-
 lectiua
 fides: implendam fidem 16, 16; fidei
 sacramenta 121, 17; professio 99,
 4; fructus 138, 18; perfecta 138,
 7; tacita 138, 15; deserere 156,
 10; *cfr.* 25, 10; 46, 2, 5, 14; 59,
 13; 76, 10; 99, 10; 108, 12; 114,
 11, 12; 121, 16, 22; 125, 20; 126,
 3, 4 *bis*, 7, 20, 23; 137, 8, 12, 19,
 22; 138, 5, 8, 25; 140, 6; 143, 1
 fiducia 64, 12; 161, 10
 figere terminos (um) 83, 24; 131,
 21; genua (= flectere) 65, 6;
 limes fixus 131, 5
 figuram facere (= accipere aliquid)
 114, 7; in figura 119, 17
 fila uicina conpungit 94, 6
 filia 128, 6; 137, 11, 13; 138, 24
 filius 21, 5; 38, 21; 50, 4; 52, 5,
 6; dei *saepissime uelut* 13, 12;
 33, 16; 103, 11, 12, 17; dei filius
 55, 19; *om.* dei 33, 22; (*u.* in
 nomine patris *e. q. s.*) filii dei,
 filii hominum 60, 21; pacis 40,
 17; 51, 9; 109, 15; filii Israhel
 23, 22; 161, 24; traditorum 163,
 23; 173, 23; gehennae 43, 17;
 filios et filias ecclesiae 128, 6;
 inpii 14, 3; 45, 2; = liberi 94,
 21; 123, 15
 fingens dolorem 16, 7; quod 101, 9
 finis 158, 7
 finito saeculo 136, 13
 firmati sunt ueritate 101, 2
 flabello inuidiae 84, 7; 88, 15
 flagitare (*i. q.* inquirere) 29, 11; non
 fl. (= carere posse) 11, 13; (= po-
 stulare) 81, 20
 flagitium 21, 22; 22, 14
 flamma 89, 4; 167, 13
 flectere et inclinare ceruices 66, 9
 flere: dolet et flet deus 69, 20;
 fleuit 172, 6; 173, 9; fletet 172, 6
 fluctibus mergite aues 122, 19
 fluentibus uenis 115, 7
 flumine Tigride 69, 3; (Iordan.) 139,
 19; flumina Syriae 139, 16; undis
 fluminum 167, 2
 fluuius 167, 10
 fodere 115, 9; 136, 3; 145, 14
 foedum fuerat ut 112, 17
 fontales undae 69, 8
 fontem (baptismatis) mouere 43, 2;
cfr. 44, 12; uerum 44, 15; riuus
 concisus a fonte 45, 4; signatus
 12, 5, 7; 48, 1; morbidus 120, 15;
cfr. 14, 22; 17, 17; 38, 17; 115,
 7; 125, 14; 161, 1; crimum 21,
 21; leuitatis 73, 20; causarum 81,
 8; fontes trium nominum 124, 22;
u. aqua
 foras exire 14, 3; 15, 4; 18, 4, 8,
 11; 21, 13; 95, 5; 110, 19; mit-
 tere 140, 5
 forinsecus 11, 14 (*cfr.* *Rönsch. Ztsch.*
f. österr. Gymn. 1884, 403)
 foris esse 7, 11; 43, 4; 88, 8, 9;
 95, 9; a ciuitate 39, 5; de foris
 123, 8; 160, 7 (*cfr.* *Archiv f. lat.*
Lerikogr. V. 343; Rönsch, Ztsch.
f. österr. Gymn. 1884, 403)
 forma unitatis 170, 19, 21; dare

(ponere) formam 130, 3; 25, 3;
humilitatis 124, 9; iudicandi 181,
6; *cfr.* 128, 14; 140, 18; 172, 1
formare negotium 173, 18
formatarum commercio 37, 12 (*cfr.*
ind. II.)
forsitan 146, 8; 164, 1; 165, 2
forte 85, 18; 86, 7; 172, 12; *c. con-*
iunctivo 44, 7; 88, 1; 160, 11;
ne forte 103, 2
fortitudo centurionis 138, 4
fortiores 68, 18
in foueas incidere 126, 1
fouere corpora 154, 13
fragmenta altarium 143, 15
frangere ampullam 54, 4; altaria
59, 9; 142, 6; 143, 7, 20; 145,
17, 20; copia lignorum 143, 9;
calices 146, 2; tabulas legis 160,
15; 161, 15; 162, 25; 163, 2;
fractos ramos ab arbore 45, 3;
abs. 144, 19 *bis* 21 *bis*
frater 17, 2; 94, 21; 159, 7, 8 *sae-*
pissime; fratres carissimi 3, 2; *cfr.*
4, 18; 50, 11; 63, 10; 92, 1 *bis*.
4; 103, 4, 5, 7, 21, 22; 123, 21,
23; 154, 9; 167, 27; 169, 4; 181,
10 — *u.* Parmenianus *ind.* II.
fraternitas 5, 12; 102, 14; 143, 2
fraudare *aliquem* in *re* 34, 15; aures
dei (deum) 35, 16; 36, 1
fraudes 156, 15; fraude 156, 20;
157, 3
fraudulentas fauces 141, 8
frequentia catholica (= catholici)
53, 7; ciuica 20, 22
fretus *re* 21, 4
frigidum tempus 162, 7
frondes 156, 22; frondium 136, 6
in fronte populi ponere 24, 5
fructus fidei 138, 18; malitiae 155,
16; malignitatis 167, 26; exigere
161, 11
frui felicitate 156, 3
frustra 30, 16; 42, 9; 46, 12; 63,
5; 64, 15; 102, 2; 163, 20; 177, 6
fugare pacem 40, 5; 41, 20; asperi-
tatem 175, 13; mors 138, 4; fugari
69, 6; 110, 13
fugere 16, 19; 68, 7, 14, 17; 161,
26; 162, 5, 6, 10; (= uitare) oleum
9, 15; unitatem 86, 21; fugiens
162, 11; neminem fugit quod 110, 9

fugitiuos Sodomorum 97, 17
fultam arborem radicibus 156, 20
fumabant arae nidioribus 90, 19
fumis pollui 146, 18
fundamenta martyrii 91, 26; iactare
119, 8; paries de fundamentis se
reparauit 96, 23
fundata arbor radicibus 45, 6; 156, 13
fundere eucharistiam canibus (*i. q.*
proicere) 53, 21; sanguinem 65,
1; 146, 21
funesta mors 15, 16
funibus (nauem) struxisti 105, 7
funus 63, 16; 155, 14; funera digni-
tatis 61, 8; honorum 63, 17; locum
funeribus negantes 155, 12
fur diabolus * 109, 20; 110, 4, 17;
* 111, 6, 14; *cfr.* 95, 14, 20; 110,
7; 111, 3
furiosam turbam conducere 83, 6
furor 49, 16; 51, 5; 57, 4; cum
furore 51, 2; furore iuuante 53,
6; furore solito succensus 73, 19;
furorem exercere in *aliquem* 83,
21; *cfr.* 40, 8; 57, 14; 63, 14;
66, 15; 75, 9; 143, 6; 145, 19;
179, 4
furtiuas (*i. q.* corruptas) lectiones
147, 20
furtum 110, 2, 3; facere deo 5, 16
Gai Sei Gaia Seia 98, 17; 156, 7;
(*his nominibus uulgaribus hic et*
ille intellegitur)
gallus cantauit 173, 7
gaudere 45, 6; gaudens uideret 50,
4; *re* 140, 9; de 92, 24; *absolute*
73, 17; *seq.* quod *c. con.* 133, 3;
153, 11; *acc. et inf.* 133, 5
gaudia 49, 18; 51, 7; 57, 13
geminare 123, 1; 146, 1; 157, 3;
179, 15
gemmanes oculi 136, 6
generalis (*opp.* specialis) 125, 7
generare animas 122, 9; martyria
68, 10; scisma 14, 1; *absol.* 46, 19
genetiuus: die III Iduum Maiarum
16, 12; nomen fraternitatis 5,
12; flagitium scismatis 22, 14;
traditionis facinus 22, 12; crimina
traditionis et scismatis 22, 16;
cfr. 57, 11; duorum personae
29, 4 — tecti indignitas 138,

- 2; uetustas membranarum 16, 13; malitia argumentorum 116, 15 — Donatus Carthaginis 68, 2; fugituius Sodomorum 97, 17 — ieiunium parui temporis 23, 19; curator praesentis temporis 29, 10; *cfr.* 29, 19; 51, 14; 109, 6 — *obiectiuus*: conuicium catholicorum 114, 21; auxilium castitatis 151, 10; sancti corporis reos 54, 2; *partitiuus saepius uelut* quis nostrum (uestrum) 49, 5, 6; 59, 16; 146, 17; 178, 8; 179, 19; nostrorum multi 154, 15; aliquid peccati 11, 8; *duo genetiui* orientis . . occidentis prouinciarum . . populos 47, 5; huiusmodi hominum genus 81, 22; *cfr.* 89, 20; 91, 14, 18; 114, 13; — inertis et inbecillis est comparare 11, 15; insipientis esset 80, 8 — *u.* esse, persona, replere
- gentes christianae 35, 19; barbarae 74, 8; (= pagani) 95, 11; = homines 33, 16; 34, 3; 134, 20; 136, 20
- gentilis executio 152, 20; (*opp.* fidelis) 10, 1; *cfr.* 133, 16, 19; *u. aduerbia*
- genua figere 65, 6
- genus nubendi 150, 21; aucupum 156, 12; peccati 172, 11, 16; nequitiae 58, 2; humanum 69, 14; 129, 2; hominum 9, 22; 49, 1; 81, 22; 164, 15, 16; genus dei est non habere genus 69, 21; ex ipso genere fuerant 83, 7; in hoc genere (= re) 152, 10; *cfr.* 61, 10; 64, 11; 109, 19 — *genus substantiuorum u.* cancer, dies, pecus, sal, scrobis,
- gerere 11, 6; 59, 3; 126, 20; 155, 5, 18; 181, 14; paenitentiam 60, 18; 65, 19; 66, 4; prohibita 160, 10; mentem 139, 6; gesta esse 13, 1; 68, 22; aspere geri 67, 7; 81, 9
- germanitatis sanctae uincula 104, 13
- germine sancto procreari 46, 4
- gerundi exempla: genet.* 43, 15; 101, 12; 104, 4; 107, 21; 114, 3, 21; 116, 12; 125, 10; 130, 3; 150, 21; 156, 16; 159, 13; 173, 15; 181, 6 (necessitatem lauandi
- * 124, 18; 125, 7) — ad audiendum 60, 20 — *ablat.* 14, 5; 59, 10; 103, 3; 106, 12; 107, 6, 15; 110, 17; 111, 21; 119, 5, 7; 124, 6, 22; 126, 6; 131, 21; 133, 10; 140, 3, 13; 144, 22; 147, 11 *bis*; 154, 23 *bis*; 155, 2; 180, 14; *cfr.* haec omnia dicendo 107, 16; diuidendo ecclesiam 178, 2; in obtemperando iussionibus 82, 6
- gerundi exempla: genet.* 170, 21; *adhibito* causa 154, 13; 179, 12 *bis* — *acc.* nos contemnendos ostendere 173, 25; eleemosynas faciendas suadet 81, 3; *cfr.* 166, 27; 167, 6; 171, 9; *adhibito* ad (*q. u.*) 6, 8; 11, 9; 51, 2; 139, 1; 173, 4; *u.* propter — *ablat.* in 145, 9; 178, 10; de 164, 1; 70, 18
- gignere 14, 10; 104, 1; 107, 5
- gladius sententiae 13, 16; linguae 64, 22; *cfr.* * 61, 3; acuere in gladios 61, 1, 4; gladio ferire (percussum) 64, 12; 90, 4; *cfr.* 63, 8; 86, 4; 89, 20; 90, 1
- gloria 139, 19; 156, 2; ad 133, 12
- gloriarı 49, 12; *c. acc. et inf.* 119, 21; quod 64, 4
- graeco uocabulo 161, 7
- grassantur lupi 57, 21
- gratia dei 55, 14; 133, 22; aquae 139, 7; primitiua 139, 20; conferre 120, 6; ad gratiam uenire 136, 20; deo gratias 17, 6; referendae 136, 22; agere gratias 137, 18
- gratulari (= gratias agere, *cfr.* Rönsch, Ital. 367) *c. acc. et inf.* 35, 11; 57, 12; 71, 4; 147, 17
- gratulatio 133, 2; 136, 17
- grauauerant peccata (manus) 55, 5
- grauis culpa 162, 21; peccata 57, 11; crimina 22, 17; graue erat si 178, 21; grauius est negare 171, 4
- gremio et sinu conplecti 95, 16; inuolato gremio 109, 22; (*cfr.* Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn. 1884, 402)
- gressus inpulerat furor 40, 8
- grex 39, 2, 3
- gubernare se 172, 8

gustare de sacrificio (sacro) 99, 15.
16; 100, 11; inde g. 100, 10
guttur 63, 16. * 19; 157, 6; guttura
63, 15

Habere caritatem 91, 27; 92, 4. 8.
20; uolumen actorum 28, 15; 29,
16; partium conflictus 6, 9; pec-
catum 56, 9; 168, 17; sermonem
ad 109, 10; uota 50, 2; necessi-
tatem 125, 9; ascensum 144, 16;
strepitus habiti 28, 9; fructum
167, 27; litteras in posterum 22,
5; dulcedinem in se habens 101,
5 *passim* — odio habere 4, 21;
* 5, 4; 106, 18; in memoria 54,
8; in manibus (occasionem) 113, 13;
62, 20; in potestate 80, 9 — c.
particip. angelum habere clausum
42, 20; = aestimare: pro 59, 12;
122, 3; 178, 2; habes ergo (= ecce)
qui fuerint 17, 7; habetis reos
87, 10; male h. = aegrotare 137,
23; sub se omnes h. (= subiectos)
76, 9; non habes, quod possis
11, 8; *cfr.* 27, 8; 57, 3; 96, 20.
21; 132, 17. 19; 133, 5; ut res
se habent 114, 20
habitaculum deserere 111, 1
habitare apud 50, 17; in 78, 14; 79,
10; 128, 15; 154, 11; intus 88,
10; in uno (unum) cum 89, 14;
106, 10; *cfr.* 110, 15. 18; 143,
19. 22

habitus pristinus 152, 4
haeresis 32, 4; 45, 16
haeretici u. *indidem* II
haustibus bibere 143, 15; satiare
153, 20
hebetudo manifesta 155, 6
heredes 13, 2; 40, 17; *cfr.* 31, 4
hereditarius — a — um 18, 2; 164, 5;
168, 2
hereditas 34, 14; 67, 3; 85, 8
heri licuit 131, 22
hiatu audivo (terra) absorbit 24, 16
hic *saepissime*: haec tempora 124,
6; hic — qui 4, 17; 16, 9; 23, 21;
38, 12; 46, 15; 69, 7. 12; 84, 7;
100, 15; 128, 6; 131, 15; 159, 22;
160, 12; 175, 14; quicquid — hoc
160, 3; hi (hii P) 16, 16; 95, 4;
hae sententiae 27, 5; horum 108,

16; harum 25, 18 — hoc est ut
44, 5; *cfr.* 61, 14; 72, 1; 111, 14;
135, 18. 19; 150, 2; 162, 29
saepius; hoc est dicere 57, 8; 141,
1. 4; 156, 7. 9; hoc est quod 77,
9; 95, 22; 113, 21; 116, 1. 6 *bis*;
hoc si ita esset 161, 11 — hic
adverb. 45, 1; 78, 22; 93, 7; 116,
11; 123, 12; u. locus, modus, res
hinc 38, 16. 19. 20; hinc — inde
86, 5; 94, 4; hinc — quod 171, 10
hodie 4, 3; 11, 7; 37, 11; 65, 6;
104, 3. 8; 109, 14; 129, 17; 135,
21; 154, 2; 164, 3
hodiernus: post hodiernum 131, 22
homicida 16, 2; 17, 10; 64, 13; 86,
8; 160, 6; 179, 3
homicidium uiuum 58, 14; *cfr.* 64,
8; 86, 11; 180, 17
homo *saepissime*: fidelis 97, 11; 110,
18; 134, 11; interior 162, 29;
secundum hominem (i. q. naturam
humanam) 3, 5; 147, 12; chris-
tianus 55, 15; 98, 15; mortuus
18, 19; 64, 12; *oppos.* deus 128,
8. 17; *oppos.* pecus 146, 21; ho-
minum genus 9, 22; 81, 22; — 8,
16; 34, 10; 46, 7; 54, 22; 61, 6;
76, 7. 20; 82, 17; 139, 8; 181, 9
honor 54, 23; = dignitas 61, 6
(*cfr.* nomen); 63, 13; mortes 61,
5; sanguis 65, 1. 2; u. expoliare,
funus, mortificare
horrea publica 83, 20; condere in
horreo 170, 5
horrere *aliquid* 100, 14
hortamenta ut 68, 11. 14
hortari *aliquem* 35, 2; 63, 3; ad
62, 23; 81, 14; hortatur dicens
5, 2; hortatur sitis (*omisso* ut)
34, 14
hortulus 14, 20
hortus (*sc.* dei) 12. 5. 8; 14, 18;
46, 23. 24; 47, 5; 48, 1
hospes 39, 2
hospitio suscepti 20, 19; sine h.
39, 2
hostiles ingulos 63, 2; hostilia facere
53, 2
hostis 63, 6; 105, 3; 161, 24; 162,
25; 163, 2; 165, 3
huc exeat 21, 5
huiusmodi (i. q. tales) 13, 13; 81,

- 22; 82, 17; 87, 10; 105, 1; 111, 1; 138, 7; 140, 22; 151, 12; 160, 9
humanitas exhibita 136, 16
humanus 69, 14; 72, 6; 76, 19; 77, 18; 102, 8; 104, 16; 122, 7; 133, 10; 134, 4; 154, 19; 160, 27
humiliato corpore 57, 1; *sapientia humiliata* 79, 17
humilis 57, 6; *preces* 82, 9; 144, 2
humilitas 57, 8, 10; 124, 9; 136, 24; *humilitatis responsa* 6, 15
humore obliterata 166, 32
- Iacere alicui* 62, 3, 5; *sub sententia* 18, 6; *absolute* 62, 2
iactare aliquid 31, 7; 52, 2; 54, 4; 119, 8; *conuicium* 146, 15; (= *gloriar*) 82, 6
iacturam uitae facere 120, 6
iam 10, 22; 36, 17; 42, 7; 51, 17; 89, 19; 107, 24; 132, 11, 15; 168, 2; 175, 10; 180, 20; *primo loco* 73, 5; 83, 17; 96, 24; 104, 15; 118, 7; 133, 12; 142, 3; 155, 13, 20; 156, 8 *bis*, 10, 11; 178, 16 *saeptius*; *secundo loco passim uelut* 15, 7; 43, 8; 44, 21; 75, 8; 78, 3, 22; 137, 8; 149, 2; 163, 10; *iam non* 55, 2; 76, 14; 77, 16; 131, 22; 145, 20; 162, 28
iamdudum (= *antea*) 14, 6, 11; 20, 10; 30, 11; 48, 7; 51, 16; 61, 21; 78, 10; 80, 11; 94, 18; 112, 9; 127, 13; 138, 23; 144, 2, 11; 152, 5, 6; 163, 9; 177, 13 *saeptius*
iam pridem 3, 4
ianitores 140, 4
ianua conlocata 95, 8; *cfr.* 95, 18
ibi 9, 22; 10, 15; 38, 4, 21; 122, 14 *bis*, 17; 145, 6; *ibi — ubi* 91, 24; 144, 1, 2; 156, 1; *ubi — ibi* 33, 1; 121, 6, 7; *ibi — unde* 163, 11
ictu uno adulteros percussit 89, 6
idcirco 80, 9
idem saepissime; = *is* 148, 17; *eodem modo* 6, 7; 178, 10; *tempore* 28, 1; 147, 3; *hoc eodem tempore* 50, 13; *idem nom. plur.* 54, 1; *idem* 17, 9 (*sed cfr. adnot.*); *isdem dat. uel abl.* 15, 11 (*u. corrigenda*); 19, 3; 51, 5; 60, 7; 103, 22
ideo 89, 4, 8; 95, 7; 112, 16, 18; 125, 10; 130, 20; 160, 9; 181, 26; *praecedente quod uel quia* 8, 17; 11, 9; 25, 1; *ideo quia* 7, 11; 64, 6; 96, 16; 169, 15; *ideo quod* 62, 16; 81, 5; *ideo et* 121, 14; *et ideo* 161, 10; *ideoque* 46, 10; *i. ne* 46, 8; 65, 11; *ne . . . ideo* 3, 9; *ideo ut* 165, 7; 172, 8, 9
id est u. is
idolum 115, 10, 13, 15; *idola* 50, 13; 51, 4; 59, 19; 91, 5, 7; 115, 5, 8, 11; 116, 5; 146, 9, 11, 20
idoneus ad 55, 7; *crimen* 147, 4
Iduum Maiarum 16, 12
iecur piscis 69, 4
ieiunium parui temporis 23, 19
igitur saepissime: primo loco 3, 11; 24, 9; 35, 20; 42, 5, 18; 60, 18; 104, 9; 147, 6; 168, 5; 174, 23; *secundo l.* 5, 6; 20, 14; 31, 5, 8; 68, 17; 91, 18; 92, 7; 108, 19; 120, 20; 134, 17; 143, 7; 151, 12, 18; 166, 20; 176, 9; *tertio l.* 6, 3; 38, 21; 109, 17; 114, 1; 120, 7
ignarum rerum 25, 18; 177, 12
ignibus gehennae 12, 16; *inponere librum* 162, 9
ignorantia 36, 10; *per* 7, 16; 163, 19
ignorare 12, 16; 13, 18; 15, 13; 153, 1; *filium dei* 130, 17; *ignorans* 90, 22; 181, 12; *ignorantes* 36, 12; 108, 7; 138, 19; — *ignoranter u. aduerbia* (*cfr. Rönisch, Zisch. f. öst. Gym.* 1884, 403)
ignoscere aliquid 57, 8; *ignosci solet* 36, 12; *absolute* 57, 5; 160, 11
ignotos et inimicos 54, 3; *uita . . nomina* 11, 2; *pigmenta* 134, 14
ilico 24, 12
ille saepissime: 4, 3; 5, 9; 22, 21; 51, 14; 139, 16, 19; 156, 11; 159, 16 *bis*, 19; 167, 15, 32; 178, 17; = *is* 45, 20; 47, 5; 92, 8; 97, 20; 102, 9; 135, 5; 164, 13; 169, 14, 15; 178, 16; *illa illi* 19, 14; (= *notus*) 53, 11; 70, 9; 71, 1, 7, 13; 139, 13; 140, 7; 151, 17; *stabularius ille Paulus* 149, 17;

haec — illa 164. 23; ille — iste 88. 1; 154. 23; illi — uos 23. 1; 143. 23; *cfr.* 164. 4; ille — ut 161. 16; 166. 15; ille — qui *passim uelut* 5. 15; 11. 11; 12. 8; 13. 5; 28. 11; 51. 15; 62. 3; 70. 9; 83. 9. 12; 97. 1. 21; 102. 5; 110. 2; 120. 21; 133. 23. 24; 143. 19. 20; 155. 21; 174. 2; illud — quod *saepissime* 7. 10. 12. 17; 32. 5; 77. 18; 80. 7. 19. 21; 98. 15; 102. 4; 121. 14; 149. 10; 152. 14. 15; 161. 13; 176. 16; 181. 23; illud quod . . . hoc 114. 4. 6; illud — cur 45. 23; — *u.* tempus illie 9. 23; 37. 18; 39. 10; 70. 14; 83. 18; 115. 13; 122. 10. 11. 16; 135. 17; 140. 20; 143. 17. 18. 22. 25 *bis*; 145. 16; 148. 8; 154. 6 *bis*. 7. 8. 9. 11; 156. 15; 175. 13; illie — illuc 93. 5. 6; illie — ubi 38. 6; 122. 6
illinc 144. 13
illuc 93. 5. 6
imago innocentiae 22. 11; *cfr.* 119. 22; ad i. uiuentium 156. 23; (= figura) 8. 6; 120. 12; columbae 113. 17; imaginem (*sc.* imperatoris) proferre 100. 7; *oppos.* uox 157. 6
imitari 23. 8; 24. 4; 64. 16; 102. 7; 106. 19; 139. 15; 143. 23; 156. 9. 10; *absolute* 25. 3
immo 6. 20
imperare ut 65. 6; 136. 4; 143. 10; 151. 14; *alicui* 59. 17; 123. 15. 19; imperantis 167. 21; *absolute* 66. 3
imperator 17. 21; 25. 17; 50. 19; 73. 14; 75. 11; christianus 50. 1. 12; 79. 19; 80. 17; 81. 4; *passim*
imperiosa uirtus 82. 10. 19
imperium 82. 14; Romanum 74. 4. 7 *saepius*; (= mandata) completa 52. 3
in *c. accus. a.) sens. loc.* consederunt (conuenerunt) in domum 16. 11; 26. 12; trahere in captiuitatem 63. 12; in medium missa 27. 4; redeat in memoriam 50. 1; in iudicium uocari 160. 14; pro-(re)uocare 87. 15; 103. 19; 122. 19;

146. 3; *cfr.* 3. 7; 33. 20; 59. 10; 62. 15. 19; 110. 13; 123. 22; 131. 2. 19; 144. 3; 168. 8; 173. 3; *b) sens. aduers.* trucidatio operata est in catholicos 51. 19; ire hostiles in iugulos 63. 2; probare 11. 8; 20. 23; incurrere 22. 18; mittam manus in unctum * 63. 7; *cfr.* 13. 15; 20. 24; 31. 6. 7. 8; 62. 5. 7; 87. 18; 135. 13; 164. 24; *c) sens. final.* in remissam peccatorum tingi 10. 10; emere in usus 146. 8; acuire in gladios 61. 1. 4; uertere 60. 23; inmutare 97. 18; 139. 10; ruere in oscula 137. 17. 18; coartare in angustum 33. 15; dare in incendium 167. 18; *cfr.* 14. 12; 61. 5; 82. 10; 94. 6; 100. 2. 9; 111. 24; 120. 14; 134. 15; 143. 14; 150. 5; — in totum 104. 10; in faciem (= instar) 156. 13; in unum quiescere 155. 16; in uallem hoc deus interrogat 72. 7
in *c. ablat. a) sens. loc. sescentis* in primo libro 45. 21; 48. 5; 78. 9; *sic saepissime*; in euangelio habemus testamentum 123. 12; in uno positus 155. 17; *cfr.* 46. 19. 20; in urbe Roma 38. 12; in lege (Ezechiele) scriptum 41. 9; 40. 18; 41. 10; 64. 16 *saepius*; in euangelio 41. 16 *saepissime*; in peccato detectos 45. 14; *cfr.* 7. 7; 10. 4. 5. 6; 21. 11. 16; 33. 2. 3. 4 *ter.* 6 *bis*. 7. 8. 9 *bis*. 10 *bis*; 46. 23; 63. 10; 70. 8. 9 *bis*. 11 *bis*; 80. 7; 90. 18; 101. 4; 110. 14; 140. 18. 19; in memoria habere 54. 8; habitabat in domo dei 79. 10; *cfr.* 83. 4; in uno habitare 89. 13; accusare in persona 87. 17; — esse in caelis 104. 7; in collegio 99. 14; in manibus 6. 13; 93. 14. 17; 148. 7. 8; in peccato 45. 15; *cfr.* 15. 5; 64. 7; 74. 4; 114. 12 *bis*; 127. 12; 137. 3; 148. 3; 176. 21; = inesse 8. 5; 10. 1; 46. 1 *bis*; 56. 4. 16; 115. 11; 126. 14. 16. 17 *bis*. 23; 175. 10; *b) sens. temp.* 59. 13; 69. 8; 78. 6; 82. 6; 90. 8; 145. 8; 164. 10; 170. 9; saluum in origine 161. 3. 8; *c) sens. mod.*

- in imagine columbae descendit 113, 16; *cf.* 79, 18; 119, 16; 129, 11; 180, 4; gesta in dolore . . et in ultionem 68, 22, 23; = *trotz* 21, 6; 76, 11; 92, 19; *d) pro abl. solo* in peccato damnatus 165, 6; mala admissa, unum in traditione . . 15, 10; in nomine dei salutare 179, 17; baptismus adumbratum in circumcissione 119, 9; exterminare suavitatem in rebaptizatione 175, 20; *cf.* 13, 6 (*u. adnot.*) 11; 22, 21; 26, 7; 46, 17; 51, 9 *bis*; 57, 17; 70, 1; 73, 8; 85, 16 *ter*; 88, 6; 114, 14, 15; 116, 8; 131, 7; 140, 2; 144, 18; 153, 11 *ter*. 12, 14; 160, 9; 161, 27; 165, 24; in loco Octauensi (Subbulensi) 82, 21; 83, 1; nomen in uno nomine continet 69, 10; *cf.* 29, 16; in ore appellari 76, 15; fraudare 84, 14; clausus (inclusus) 42, 20; 50, 13; in toto orbe 28, 11; 31, 10; 36, 5; 45, 19; 47, 16; 71, 17; *cf.* 33, 7, 10; 47, 17; 72, 1; in die retributionis 136, 13; in secundo psalmo 33, 17 *sic saepissime*; *cf.* 34, 6, 17, 23, 24; 40, 12; 59, 1, 4; 118, 3 (*sed cf.* 118, 4, 5); 169, 2; in principio tractatus 118, 11 (*cf.* 119, 3); in praesenti exemplo 161, 18; *pro accus.* 147, 8; 165, 1; 169, 16; in Iordane descendit 10, 15; in consilio itum est 39, 23 (*cf.* 39, 21); in sacramentis nefarie facere 142, 2; dicere in laude 122, 1, 7; *loco genet.* membrum in corpore 44, 18; intellectus in hoc capitulo 116, 16; superbia in pharisaeo 57, 8; *cf.* 91, 26; 159, 18; iudex in suo 180, 9; in sacerdotibus honores mortificare 109, 12; (*cf.* occisi in honoribus 65, 2); legitimum in mysterio praeterire 47, 12 — *uaria*: loqui in populo 179, 11; in trinitate prior 122, 5; in conparatione 58, 13; 172, 13; adnullare in nobis 45, 12; in deo mundari 113, 11; in eo 180, 10; in quo 49, 17; 89, 19; in hac (hoc) causa (genere, re, titulo) 146, 19; 147, 7; 152, 10; 162, 21; 164, 5; in lege perire 161, 8; *u. (acc.)* accipere, adferre, baptizare, confiteri, credere, dicere, erogare, inpellere, implere, inuitare, mundare, prorumpere, transire; (*abl.*) errare, peccare, ponere, tardare, uersari
- inalbare 128, 20, 22 (*cf. Röscher, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 404)
- inane uas 111, 3
- inanire *aliquid* 119, 11; 127, 21
- inaudita impietas 58, 12; facinus 146, 10
- inbecillis est comparare 11, 15
- incautum et securum 62, 20
- incendere leges 91, 3; 160, 16; 163, 4; faculae incensae 53, 4; testamentum 68, 8; immunda incensa 91, 14; *alicui*: idolis 146, 9, 20
- incendium conflatum 93, 1; incendio concremari 166, 26; dare in incendium 167, 17; tradere incendio 170, 6
- incerta lux 15, 21; opinio 30, 11
- incestare 54, 20
- incestus 55, 2
- incidere in foueas 126, 1
- incidere libros 160, 16; 162, 26
- incipere *aliquid* 107, 12; a 179, 18; c. *infinis*, 103, 4; 134, 7; 140, 20; 179, 16
- inclinare 57, 1; 66, 9
- includere spiritum 43, 9; inclusus 50, 13; 95, 13, 18; 153, 15
- incommoda habet paries 95, 13
- inconsideratis praesumptionibus 9, 16; inconsiderate appellare 4, 18; *cf.* 10, 12; 86, 20; 146, 5
- inconsolabiles lacrimas 4, 3
- inconsulte radere 152, 12
- inconsummatos filios 114, 5 (*cf. Röscher, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 402)
- incrementa prouocare 136, 6
- increpare (*i. q. uituperare*) 16, 18; interrogat et increpat deus 72, 7; (*cf. Röscher, Ital.* 442); *aliquem* 75, 15; 80, 13; 107, 19; 110, 2; 135, 13; 158, 4; appellari et increpari 76, 17; 81, 4, 5; increpati 4, 19 (*sed cf. adnotat.*)

- increpatio 79, 9
 incuruenta parricidia 91, 1
 incurrere *aliquid* 4, 5; 5, 11; 112, 15; 154, 24; 172, 8; latrones 141, 8; in (*i. q. insectari*) 22 18
 inde reueri 54, 13; *cfr.* 145, 4; inde est quod 13, 18; 125, 5; 168, 8; *i. est uox* 130, 18; si inde (= ex VII ecclesiis) habetis unum 43, 4; sic inde (= ex uino) sacrificium offertur 85, 14; inde scriptum (dictum) 70, 17; 33, 13; qui inde gustat 100, 10; = itaque 83, 8; (= hac re) nos inde alieni 94, 11; 150, 12, 13
indeclinabilia nominis uice fungentia: post semel iterum facitis 126, 5; post illius unum credo . . alterum credo 126, 8; inter licet nostrum 123, 4
 indicare 48, 13; 49, 4; *c. accus.* 70, 1, 7; 72, 21; 80, 11; 102, 10; 138, 14, 18; 144, 8; 162, 27; 163, 5; *sequ. quia (qu. u.)* 125, 4; 136, 10; 145, 22; *sequ. interr. indir.* 73, 19; 104, 18; 153, 5; 154, 11; *acc. c. inf.* 12, 3; 60, 5
indicatiuus pro coniunct.: sunt . . qui baptizati sunt 98, 21; ut impleretis ut dum . . deicitur . . caperetur 57, 18; *cfr.* 100, 11; 133, 6, 7; nisi dissiparetur . . intrauerat 109, 5; quid est quod uoluisti 53, 17; 127, 17 *bis*; *in interrogatione indirecta saepius*: quaestio est ut quid memorati sunt 11, 11; miror quid tibi uisum est 12, 11; uideamus an consecuti sunt 23, 20; *cfr.* 24, 22; 45, 23; 60, 9; 72, 21; 73, 19; 88, 12; 94, 19; 97, 15; 110, 2; 121, 1; 149, 15; 154, 5, 11, 12; 170, 4, 10; 174, 11; 180, 24, 25; 181, 22 (*indic. et coniunct.*: 128, 13—15)
 indicare silentium 35, 19; bellum 24, 7; 90, 18; paenitentiam 65, 23
 indicium uoluntatis 151, 9, 19; indicio diuino 118, 7; indicia professionis 151, 8
 indignari *alicui* 160, 24, 32
 indignitas tecti 138, 2
 indignus (*i. q. innocens quocum iungitur*) 30, 19; indigne (= in merito) 6, 18; 88, 2
 indiuiduas dotes 42, 11
 indoles noua renascentium 46, 5
 indubitanter 64, 13
 inducere duos deos 108, 18; aquam (s) 136, 3; 119, 5; testes inducti 27, 7; *cfr.* 29, 9; (= decipere, *quocum coniungitur*) 10, 20
 indulcare (*i. q. γλυκαίνειν*) 153, 19 (*cfr. Rönisch, Ital.* 193; *Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 404)
 indulgentia 56, 6; 131, 13, 14; recusare 57, 5; tribuere 21, 17; merere 23, 20; denegare 125, 15; postulare 168, 18; habere 176, 3; mittere 19, 18
 inertia (*i. q. ignauia, metus mortis*) 65, 4 (*de re cfr.* 15, 21) *u. piger*
 inertis est 11, 15
 inexpiabiles sordes 52, 19; nefas 143, 7; peccatum 154, 23
 infamare 21, 1; 22, 2; 148, 8
 infamia repulsa 30, 10
 infantes 53, 9; 140, 18
 infantia ignorans 90, 22
 infantilis caro 139, 9 (*cfr. Rönisch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 402)
 infatuatum sal 178, 3; *cfr.* 178, 9, 15
 infelicitas 65, 15, 20
 inferi: ad inferos uenire 145, 15
 inferre manus *alicui* (= inponere) 62, 1; 141, 18; 143, 12; bellum 90, 14; cancer 109, 9; damnum deo 166, 11
 inficitur color 134, 4
 infligere morsum honoribus 60, 22
 infinita multitudo 133, 7; turba 83, 18; milia hominum 130, 1; infinitos expectare 140, 13
infinitiuus: hoc est dicere 57, 3; 95, 2; 111, 10; non est contemnere 106, 4, 7, 10, 13, 16, 20; prius est 49, 17; 63, 6; plus est 149, 1; proximum est 32, 5; temerarium sit 90, 6; nanum sit 91, 23; uestrum est dicere 97, 10, 11; dei est nosse 102, 9; *pro substantiuo*: fidei pars est credere 3, 8; occidi malum est 87, 6; consentire (damnare) peccatum est 66, 4; 181, 20; *loco coniunctiu cum coniunctione*: cupientes 19, 20;

- curare 64, 16; contigit 20, 9; 151, 16; studuerunt 22, 3; niti-
mini 34, 10; praecepit 51, 1;
compellimur 6, 5; consequens
erit 67, 4; 121, 11; consuetudo
exigit 78, 2; faciam inalbari 128,
20; Christus uenerat pati . . 89,
22; *post merere saepissime q. u.*
— intellegi datur (*q. u.*) 6, 19;
non licet occidere 64, 6; conces-
sum est mori 24, 19; digni uiuere
24, 19; non uereor 152, 20; trepi-
dauit 16, 8; metuentis 112, 14;
necesse non fuerit 7, 1; festinat
57, 5; promittere 164, 24; facile
est iactare 146, 15; o impietas
seruare 58, 12; lucrum computa-
batur euasisse 82, 11; longe est
(= diuersum est) a male ponere
. . aut ferre 166, 25 — *u.* de-
trectare, laborare, restat
infirmando confirmas unionem 119, 7
inflatus 56, 26; 177, 18
infra scriptum est 25, 19
infringere promissum 33, 19
infundere odia animis 107, 15
ingens 22, 14; 30, 10
ingerere metum *alicui* 102, 12;
calumnias 158, 3
ingrati in uno esse 47, 21; prae-
sumptio 34, 12
ingredi templum 146, 19; ad 38, 5
inhabitare domum 95, 7; illic 175, 18
inicare manus *alicui* 143, 23
inimicitias docendo suadetis 107, 15
inimicus 63, 8; 93, 8. 16; baptis-
matis 123, 9; inimicos et ignotos
54, 3; *cfr.* 20, 24; 161, 25; =
diabolus 50, 21; 51, 7
iniqua gerere 59, 3; iniquius 59, 8
iniquitas 114, 10
inire uiam 39, 24
initiare (*i. q.* incipere) 107, 12;
initianda mysteria 113, 12
initio dictionis tuae 119, 3; initiis
exitus similes 179, 17
iniungere (*i. q.* mandare) 29, 9
iniuria aquae 70, 1; cum iniuria
140, 5; iniuriae 82, 11; 84, 8.
9; 107, 13; debitae 111, 1; *u.*
facere
iniuriatos esse plurimos 85, 3 (*cfr.*
Rönsch Ital. 156)
iniustitiam secuti 178, 1
inlaesa (ampulla) 54, 7; uirginitas
150, 20; inlaesos dimittere 15,
16; inlaesa *plur.* 166, 23
inlicite 21, 14; 24, 4
inlota dimittere cetera 154, 21
inluminatio Tobiae non uidentis
69, 4 (*cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr.*
Gymn. 1884, 401)
inmanes in caedibus 51, 9; facinus
53, 19; 146, 1
inmanitas latronum 58, 14
inmatura massa 139, 2
inmemor factus (= oblitus) Christi
48, 10; 119, 4
inmerito uindicare 47, 1
inminentium tormentorum 29, 14;
in inminente iudicio 79, 1
inmitis 177, 23
inmortalis 121, 19
inmota species 137, 5; 126, 23
immundus 13, 7; 14, 16; 90, 19; 145,
8; 146, 20. 21; incensa 91, 14;
spiritus 110, 10. 13; os 143, 14;
cineres 152, 1; inmunda loqui 85,
15
immunis a * 26, 1; 85, 1
immutabilis 126, 22; 137, 6; 140,
17
inmutare 132, 2; 145, 5; 149, 14;
inmutare in carnem 139, 10; in
feminis 140, 19
innata tempestas (*i. q.* mox nata)
19, 2; furorifames 63, 14; certamen
123, 2
innocentes catholicos 54, 17; et
indignos 30, 18; hominem 54,
22; ad innocentem 55, 1; capiti
innocentis 55, 5; sancti et inno-
centes 55, 9; sacerdotes 63, 13;
ab innocente 75, 6; *cfr.* 4, 10; 5,
10; 22, 2. 3; 27, 9; 29, 2; 58,
11; 64, 6. 7. 9; 71, 10; 75, 6;
155, 26; 173, 17. 18. 19
innocentia 22, 11; 56, 8; 57, 10;
171, 18; 176, 8; uindicare 25, 2;
salua 65, 18; defenditur 70, 6;
portus innocentiae 121, 20
innouare animum 175, 12; de homine
innouando 46, 14; legem innoua-
tam 161, 6. 22
innouatio hominis 139, 8
innumerabiles populi 42, 6; 159, 4;

- insulae 33, 11; 47, 7; exercitus 62, 17
 inopia lignorum 143, 10
 impedimentum unitati obponere 81, 16; impedimento esse 150, 7
 impedire *alicui* 75, 9; 155, 14 (*cfr. Rönsch, Ital.* 413); *aliquid* 166, 20; ueritas impeditur 123, 8; ne 138, 13
 inpellere *aliquem* 150, 8; *absol.* 40, 8; impellentibus causis 73, 10; in preces 82, 9; impulsus 175, 19
 inpendere sumptus 149, 20; in-pensos denarios 150, 5
 imperfectum baptisma 131, 4
 inperitos populos 63, 12; 155, 3
 impietas = impius 39, 23 (*cfr. Ps.* 1, 1); 49, 16; 57, 14; 58, 12; 59, 2, 23; 66, 15; 155, 8
 impius 103, 4; manus 143, 12; 144, 16; filii 14, 3; 45, 2; sensus 14, 9; disputationes 14, 13; iudices 90, 14; inpie 5, 10; 15, 22; 81, 21; 143, 21; 152, 11; 177, 23
 implere (*i. q.* augere) fidem 16, 16; spatia 55, 17; mandata 60, 9; cogitatum 89, 23; opus apostolorum 134, 24; (= conplecti) in una specie species alias 57, 18; (= erfüllen, bewahrheiten) inplestis quod scriptum est 61, 1; promissum 173, 3; effectum uocis 77, 4; *cfr.* 165, 25; mysteria implenda 113, 13
 inponere manum (mitellam) capitibus 4, 7; 150, 15; *cfr.* 21, 6; 27, 6; 54, 19; 157, 1; 176, 17; 179, 7, 22; in 143, 2; lapsis manum (= paenitentiam imperare) 65, 5; ignibus librum 162, 9; manus inposita 113, 19; *sine dat.* 20, 3; 56, 11; 61, 14
 inportuna peccata 169, 9; inportune dictum 44, 6
 inportunitas (= inmanitas) 51, 23; 129, 9
 inpressa uestigia 147, 13
 improbate unitatem 85, 10
 inprudens 155, 25
 impugnare *aliquid* 119, 10; 177, 6
 impugnatio mentis 150, 17
 inpuere committere 161, 19
 inputare *alicui* 25, 3; 67, 7, 8; 72, 21; 81, 10; 85, 2; 107, 22
 inquam 143, 1; 151, 4; inquit *saepius* 18, 8; 35, 7, 8, 12; 56, 24; 65, 11; 168, 21; 176, 11
 inquilinus (*i. q.* domesticus) 39, 1
 inquinari 90, 21; 112, 7; 148, 13; inquinatus 13, 7 (*sed cfr. adnot.*); 14, 16; 120, 13; religio inquinata idolorum 116, 5
 inrigare 135, 20
 inruere in *aliquid* 62, 6 (*cfr. adnot.*); 65, 14; 135, 10; *absolute* 97, 7
 insania 144, 9
 insanituit 74, 15; ab insanientibus 82, 2
 insanus 57, 4; 68, 3; 82, 7
 insectari alienos 22, 18; 132, 6 (*sed cfr. adnot.*); 143, 25
 insequente ueritate 119, 23
 insepultus *u.* sepultura
 inserere (*i. q.* implere) rumoribus aures 22, 6; piscis undis inseritur 69, 8; ramos *alicui* 156, 21
 insidere ramis 156, 15; oleum insedit capiti 113, 17
 insidiari 49, 5
 insigniri sigillo 119, 21
 insinuandae rei causa 179, 12
 insipientis esset 80, 8; *cfr.* 178, 6, 13
 instinctu dei 172, 21
 instituta nouitas 72, 5
 instructus male 7, 2
 instrumenta legis 15, 22; 152, 17; dominica 153, 1; *cfr.* strumenta * 30, 1; *u. indicem* II
 insulae 33, 11; 47, 7
 insultare funeri 155, 14
 insuper 23, 17; 57, 12
 integra pax 4, 1; apud 167, 12 *bis*
 intellectus (= sensus) 97, 3; *cfr.* 13, 20; 42, 13; 108, 19; 116, 16
 intelligentia salutaris 175, 22
 intellegere 43, 10; 114, 20; qui Christus intellegitur 69, 2; *cfr.* 69, 6; per prouincias ualles 71, 22; intellegendi aditus 101, 12; non intellectas (= perperam int.) lectiones 108, 2; *cfr.* 108, 7; intellegens 112, 8; *acc. c. inf.* 6, 16; 42, 12; 45, 2, 8; 46, 8; 51, 1; 114, 7; 135, 8; 148, 4; 171, 10; 178, 15; intellegitur omnia — esse 173, 13; *interr. ind.* 112, 5;

- nom. c. inf.* 116, 12; 126, 25;
 quia 62, 4; 175, 6
 intendere crimen 146, 16
 intentatis terrores 63, 22
 intentio mentis tota 104, 20
 inter duas uoces dubius 86, 4; esset
 inter (= interesset, *u. adnot.*)
 10, 1; iudicia inter partes 17, 21;
 distantia inter 13, 17; *sens. temp.*
 131, 6; 145, 10; 181, 8; (= in)
 inter ceteros actus habere 22, 4;
 i. saxa consedit 54, 7; i. tormenta
 seruare 58, 12; i. caligines latere
 30, 11; (= cum) 22, 12; 111,
 21; 141, 6; (= praeter) 23, 11;
 54, 18; 124, 7; *loco genet.*: dotes
 inter quas est prima 36, 7;
 (= in [ex] numero 39, 4; 43, 2;
 44, 18; 127, 7; — inter alios
 10, 10; 45, 20; 127, 3; 136, 12;
 144, 6; cetera 12, 14; aliqua 7,
 4; commune inter 108, 3; 163,
 25; placet i. uos 144, 20; ponere
 i. martyres 86, 16; *cfr.* 4, 2; 6,
 6; 56, 10; 78, 15 *bis*; 82, 15;
 104, 13; 109, 23; 123, 4, 22;
 126, 26; 138, 17; 139, 11; 144,
 12; 155, 12; 157, 6; 177, 2
 intercludere aditus 6, 10; interclusa
 malitiae uia 173, 14
 interdictum 63, 23; 170, 22; inter-
 dicta 160, 10; sacrificia 24, 11
 interdum 150, 13
 interea (= inter alia?) 11, 17 (*cfr.*
 inter cetera 12, 14); 20, 21; 21,
 21; 38, 15; 54, 17
 interesse sacrificio 100, 6; *cfr.* 122,
 4; quid interest an — an 64, 12;
 inter 9, 23
 interim 87, 18
 interiori homine 162, 28
 interminatus est tempestatem 96,
 5; interminata tormenta 170, 6
 intermortua dissensione 50, 3
 interrogare *aliquem* 132, 12; 133,
 17, 19; 172, 17; *aliquid* 72, 7;
 132, 14; 181, 15; post perso-
 nam . . rem 131, 24; post fidem
 137, 12; de 16, 3; 78, 2; (*in*
iudicio) 16, 16; 78, 7; i. an 131,
 8; *absolute* 38, 8, 10; 126, 8;
 137, 15; 173, 5 *bis*. 6; 181, 22
 interrogatio 75, 8
interrogatio indirecta u. indicatiua
 internallis distinctos digitos 42, 14
 interuenire 5, 13; 65, 18; 120, 14;
 146, 14; interuenit et occurrit
 51, 15; inuocatio 148, 12; offensio
 172, 6
 intexto euerriculo malitiae 116, 15
 intra 24, 16; 70, 16
 intrare uiam 40, 3; terram 161, 17;
 pectora 109, 5; tectum 138, 3;
 templa 146, 17; in 111, 2; 131, 2;
 144, 4; *abs.* 52, 20; 95, 9; 110,
 14; intrante sole 136, 13 (*cfr.*
ὁφίας γενομένης Matth. 20, 8)
 intrepide 78, 4; 167, 32
 introductum fuerat baptisma 131, 17
 introire portas 71, 9
 intumescere tumore *in aliquem*
 135, 13
 intus habitare 88, 10
 inuadere basilicas 51, 11; 155, 9;
absolute 24, 4
 inuehi in catholicos 30, 16
 inuenire consilium 83, 12; 138, 14;
 159, 14; *aliquem* 5, 21; 54, 14;
 61, 16, 17, 19; 86, 3; 87, 16;
 121, 1; 137, 16; 139, 5; 145,
 16; 151, 12; apud 8, 14; 110,
 3; 121, 1; 176, 19; = iudicare
 10, 17; 57, 9; 80, 6; 144, 1;
 154, 25; 166, 2; 168, 16; *c. partic.*
 19, 15; *acc. c. inf.* 12, 18; 107,
 9; *cfr.* 29, 15; 75, 1; 83, 5;
 114, 3, 10; 119, 20; 127, 8; 150,
 18; 151, 9; 154, 11; 177, 23
 inuerecunde uindicare 136, 23
 inuicem 21, 18; *u. ab*
 inuictam (speciem) 137, 6
 inuidia traditionis 45, 22; fletet
 episcopis 82, 16; est 159, 13;
 facere 48, 16; 52, 24; 54, 13;
 conflare 146, 12; *cfr.* 14, 4; 25,
 16; 84, 7, 12; 101, 11; 116, 14;
 158, 7; 175, 19; 180, 3 *saepius*
 inuidiose loqui 52, 14
 inuiolata pax 4, 1
 inuitare *in aliquem* 34, 13; 63, 5;
 100, 2; 156, 2; ut 81, 20; 156,
 5; 180, 15; ab inuitatis 136, 17;
 uox inuitantis 136, 18; *absolute*
 136, 20; 175, 13
 inuitus cogor 86, 15
 inundat aqua de fontibus 124, 22

- innocare 142, 8; 143, 17; 149, 3; 154, 7
 inuocatio nominis 148, 12. 14 *bis.*; 149, 2. 5. 7 *bis.*; per 69, 8
 inuolare (= furari, rapere) 109, 22; 110, 5. 17; 111, 4 (*cfr. Rönisch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 405, *Ital.* 372)
 ipse (= idem) trinitas semper ipsa est 126, 23; *cfr.* 12, 22; 16, 17; 29, 3. 19; 31, 4; 39, 6; 40, 7. 50, 10; 62, 18; 77, 13; 79, 12. 80, 21; 82, 2; 85, 23; 121, 17; 135, 5. 144, 7; 151, 4; 163, 22; 164, 4. 177, 2; ipse qui 60, 17; 172, 5. 181, 25; et ipse 88, 8. 10; 48, 5; 123, 15; 180, 27; uel ipse 44, 13; iidem ipsi 17, 9; 92, 6; ipsos dominos suos (= ipsorum) 54, 1; *add. pronom. personal.* 7, 13; 12, 12; 36, 2; 40, 9; 108, 4; 143, 19; 155, 7 *saepius*
 ira iratus est 24, 9
 iracundia 20, 14; 23, 19; *u.* indicare irasci *alicui* 162, 10. 11; pro se 116, 18; *cfr.* 20, 20; 51, 8; 74, 15; 84, 11; 140, 11; 141, 5; 146, 15; 160, 32; 161, 10. 13; 162, 19; *u.* ira
 ire 43, 13; in regnum 131, 19; in-
 ingulos 63, 1; itur ad 123, 23; 130; 8; iubetur ire (redire) 137, 16; per singulos (= singulos recensere) 166, 1; per nundinas 82, 19; itum est 39, 23
 is *saepissime sequente relatiuo uelut* 3, 4; 7, 9. 14; 14, 20. 21; 36, 4. 5; 64, 19; 75, 14; 81, 20; 100, 19; 114, 13; 127, 19; 140, 4; 152, 2; 160, 30. 31; 171, 4. 5. 17. 23; 180, 13. 16. 18; eo quod 88, 6; 180, 10; ex eo quod 100, 13; = idem 181, 8; *pro reflex.* 23, 1; 54, 18; 112, 7; *dat. eis* 130, 18; 132, 5; 161, 20; — id est 5, 16; 17, 3; 40, 4; 44, 14; 47, 22; 64, 19; 66, 7. 12; 74, 4. 7; 75, 15; 76, 16; 79, 14. 22; 103, 21; 111, 20; 112, 15; 120, 16; 169, 8; *cfr. hoc est*
 iste *contemptim* 15, 21; 17, 17; 144, 22; = hic 5, 13; 6, 12; 16, 15; 54, 8; 56, 9; 79, 6. 7; 96, 18; 97, 2; 103, 4; 110, 1; 134, 17; 136, 9; 141, 6; 154, 5; 168, 1; 174, 7; ille — iste 88, 1; 154, 23; haec — ista 100, 3; iste — qui 55, 10
 ita 13, 1; 79, 10; 171, 6; ita esse 148, 4; si ita est 9, 22; 43, 6; 81, 11; 133, 16; 136, 15; 140, 5; 150, 14; 161, 11; 176, 18; ita — ut 121, 12; *c. coniunct.* 10, 14; 19, 13; 32, 2; 42, 11; 166, 29. 30. 31; 167, 18; 172, 7
 itaque *loco secundo* 81, 9
 item 106, 8; 128, 1
 iterare 8. 7. 8; 118, 10; 125, 16; 126, 13; 132, 7; 165, 3
 iteratio sacramentorum 158, 5
 iterum mouere (= iterare) 68, 23; et iterum . . et iterum 87, 2. 3; i. esse 99, 5; fieri 120, 3. 4; 123, 3; 125, 2; *cfr.* 21, 1; 34, 24; 98, 12; 106, 13; 112, 10; 125, 9; 126, 3. 5; 151, 4. 6. 7. 14; 161, 5; 175, 25; 180, 3. 15
 itinera tutissima 82, 12; medio itinere 161, 17
 iubere *c. acc. et inf.* 51, 16; 53, 21; 82, 19; 87, 13; 88, 12; 143, 2. 9; 146, 8; 152, 2; 169, 21; *nom. c. inf.* 8, 8; 19, 16; 51, 4; 137, 16; comites suos ut 52, 1; 131, 25; 162, 3; *absolute* 19, 18; 52, 18; 62, 13; 122, 11; 132, 14; 149, 13
 index 26, 9; 51, 14; 70, 15; 85, 21; 90, 14; 123, 6. 8. 11; 170, 4. 11; 180, 6. 9. 10 *bis.* 27. 28
saepius — *u.* sedere
 iudicare se innocentem 64, 7. 9; pro 181, 4; iudicandi seueritas 159, 13; de 62, 10; 168, 14. * 15; 178, 13; *alicui* 131, 5; *absolute* 173, 15; 181, 6. 15. 25
 iudicium *saepissime* * 26, 8 *bis.*; 54, 1; 64, 1; 123, 11; 143, 16; 153, 3. 6; 164, 7; 170, 8. 10; 181, 1. 4; futurum 165, 16; *cfr.* 79, 1; dies iudicii 170, 3; in iudicium uocare 160, 14; iudicia 17, 22; 25, 13; saecularia 152, 17; publica 78, 6; 179, 1 — iudicio et imperio 82, 14; *u.* celebrare, damnare, destinare, prouocare, purgare, recedere, reperire, reseruare, seruare

- iugulare 58, 3. 12. 15; 61, 5; 62, 21; 63, 13; 64, 22
iugulos in hostiles ire 63, 2
iugum seruire 24, 1
iungere scismaticos haereticis 13, 4;
cfr. 22, 15; *alicui* 151, 2; *aliquid*
95, 12; 104, 5; iungi 42, 13; 157,
2; serie capitum iuncta 66, 9
iurare per 59, 11. 14. 16. 18; 60,
1; 77, 10. 11; 86, 18
in iuratione (= iurando) 59, 13 (*cfr.*
Rönsch, Ztsch. f. öst. Gymn. 1884,
401)
ius matrimonii 11, 19
iussio dei 64, 20; 89, 9; 147, 10;
diuina 23, 12; 88, 16; *cfr.* 82,
6; 112, 12. 13; 131, 6; 139, 13;
179, 3
iustificare 57 7
iustificationes dei 106, 20
iustitia 59, 3; *165, 27
iustus 165, 28 *bis*; 181, 25; iusti
47, 2; 71, 10; 166, 2; 177, 20 —
iuste (= iure) 47, 10; *cfr.* 165, 17
iuuare: furore iuuante 53, 6
iuuenes 140, 18
iuxta *c. accus.* 62, 17; 103, 2

Labi 156, 4; lapsi (episcopi *sc.*
traditores, turificatores) 27, 6;
65, 5; de catholica 177, 13
labor 62, 21; 157, 10
laborare de secreto 138, 10; *abs.*
29, 4; ut 119, 15; *c. infm.* 22,
21; 34, 15; 54, 13; 75, 9; 144,
17
lacerare *aliquem* 101, 10; lacerati
operarii 9, 4; uiri 53, 8
lacrimas facere deo 4, 4; 70, 2; *u.*
indicare, siccari
lacus detritus *114, 19; 115, 6. 13;
116, 3; fodiantur 115, 9; cauari
115, 10; effossi 116, 3. 18
laedendus nemo erat 86, 24
laetari *re* 50, 6; quod 164, 2
laetitiam erubescendam 49, 17.
laici 61, 19; 178, 20; 180, 4
lana 134, 6. 8; 150, 10
languere 59, 17; 145, 18
laniare membra ecclesiae 51, 8; 144,
10; canes dominos 54, 3
lapideae tabulae 161, 15
lapis 95, 10; 149, 8; in fontem 38,
17; angularis 95, 9. 17; lapides
96, 17. 22 *bis*; petrobolos 94, 15
lapsus meos 156, 9; suos 156, 2
largitus est pater 33, 17
latere sub silentio 22, 8; inter 30,
12; in 50. 13; 155, 4; 157, 5;
apud 138, 19; quem latet 73, 12;
181, 19. 21; in latenti corpore
145, 2; fugere et latere 162, 5
lateribus desudatis 136, 1
latina lingua 72, 17; quod est la-
tinum 69, 12
latitudo regnorum 33, 21
latrat ex nominibus inuidia 86, 20
latro 54, 2; 58, 13. 14; 85, 21. 22;
95, 14. 19; 141, 8; latronibus (= *homicidis*) se tradere 21, 8
lauacrum 110, 11; 120, 13; 124, 14,
19. 24; 128, 13; 154, 14
lauare *aliquem* 128, 6; 139, 13;
aquam 154, 16; parietes 58, 1;
153, 15; 154, 18; terram 153,
18; pallas (codicem) 153, 5. 9
bis; pedes 124, 4. 8. 11; *cfr.*
128, 16; 153, 7; 154, 11. 23 *bis*;
sordes 128, 11; lauari 128, 3. 14;
139, 14; 154, 21. 22; lotus 113,
13; 125, 3. 9. 13; 139, 16; 154,
15; 155, 3; *absolute* 106, 13; 124,
21; 125, 10; 127, 22; 128, 6. 8.
18; 139, 16. 18
laudare (*opp.* damnare) 12, 1; bene
121, 17; *cfr.* 5, 17; 35, 15. 20;
47, 24; 59, 4. 10; 87, 17; 138,
5; 154, 6; 172, 21; 180, 17
laus 7, 9; 8, 9; 10, 22; 30, 10; 41,
3; 121. 12; 122, 1. 8; 139, 18;
laudes 35, 21; 48, 3
lectio: (= liber uel libri locus) pa-
triarcharum 69, 2; Geneseorum 122,
8; subsequens lectio contineret 105,
14; lectiones dominicas 107, 12;
cfr. 108, 2. 6; 110, 1; 116, 11;
121, 16; 132, 18; 139, 12; 147,
21, 22; 152, 14; 170, 20; 177, 2
lector 21, 14; 165, 14; 167, 25
legalibus sacramentis 11, 19
legere apostolum 62, 3; 140, 15;
testamentum 94, 2; lectiones 147,
21. 22; preces 78, 9; epistulas 30,
14; 148, 1; sententia legitur 28,
11; in lectione legitur 69, 2; *cfr.*
139, 12; lectum est 104, 21; 105,

- 9; 129, 22; in propheta (euan-
gelio . . .) 114, 4; *cfr.* 75, 20;
94, 13; 106, 5. 8; 114, 16; 134, 24;
170, 20 *saepissime*; sic (sicut)
legitur *creberrime* 34, 21; 162,
13; uox de libro lecta 132, 19 —
sequitur acc. c. inf. 60, 14; 104,
18; 129, 14; 160, 32; 162, 1—3;
nom. c. inf. 12, 7; 80, 1; 131, 16;
160, 16; 172, 19; *cfr.* 26, 6; 28,
16; 50, 23; 62, 7; 114, 20; 161,
21; 165, 18. 25. 26; 166, 30. 32;
172, 4
legislator 87, 11; 160, 19
legitimum 47, 12; 94, 23; scriptura
166, 23; legitime 162, 31
lenem animum 175, 12; lenissima
gratia 139, 7
lenitatem dei 64, 15
leo 90, 11
leprosus Syrus 139, 13
leuare caput (= attollere) 180, 3;
manum 86, 4
leue certamen 123, 1; uideri 52, 25;
53, 19; 161, 13; leuior inmanitas
58, 14; culpa 167, 8; leuius de-
liquisse 172, 14 — *u. litotes*
leuitatis fonte 73, 20; de 73, 11; 75, 8
lex diuina 15, 22; *cfr.* 35, 15; 91,
3; 132, 20; 163, 11; dei 64, 19;
legis tabulae 87, 12; 160, 15; 162,
25; leges baptismatis 129, 21;
130, 7; leges Romanae 179, 2;
180, 10; legibus et decretis 55,
4; contra leges 8, 6; sine lege
162, 31; 166, 2. 8; — *cfr.* 118,
2; 131, 2 *bis*. 13. 15. 16. 17. 19;
152, 17 *bis*; 161, 4. 6. 8. 14. 22.
23. 26; 166, 7. 8. 10 *bis*. 11. 13.
14. 17; 179, 5 *saepius*
libare (*i. q.* deosculari) os martyris
18, 18
libellus 67, 2; 92, 2
liber legis 162, 1. 8. 26; 167, 1. 30
saepius; libri titulus 161, 7; tra-
diti 160, 16; 163, 13; *cfr.* 8, 19;
45, 21; 60, 4; 78, 10; 118, 3;
128, 5; 132, 19; 162, 6. 28; 166,
19. 22. 25. 27. 29 *saepius*
liber (*opp.* captiuus) 157, 7; arbi-
trium 160, 9
liberare *absol.* 13, 8; 14, 17; 89,
24; 167, 2
libertas pristini erroris 49, 19; exi-
gendi 82, 5; restituta *alicui* 19,
18; reddita 51, 3
libram auferre 34, 9
libramine pari ponderare 126, 17
licentiam sedendi non habent 107,
21; iudicandi 173, 15; dare 130, 13
licentius usurpare 55, 11
licet *c. infin.* 64, 6; 123, 3; 144,
19. 20; 180, 23; *alicui* 8, 11. 13 *bis*;
14; *alicui c. infin.* 14, 22; 28, 2;
50, 15; 122, 18; 128, 21; 169,
16. 19; nulli licuit securum esse
82, 2; non licet ut 169, 4; *absolute*
8, 10. 16. 17; 43, 23; 123, 4 *ter*;
124, 15; 131, 22 *bis*; licet conatus
sis 119, 13 — 1. diuersa 120, 8;
1. in paucis 159, 5
ligauit retentos discordia 40, 8
lignum (*i. q.* baculum *uel* pedum)
153, 19; ligna arida 12, 15; *cfr.*
143, 9. 10; 145, 9. 11. 12 *bis*. 13
limes fixus (= terminus *q. u.*) 131,
5; limitibus separare 101, 6
lingua 55, 5; 100, 9; linguas acuere
61, 1. 4; nouacula linguae 63,
11; linguae gladio 64, 22; lingua
percutere 64, 13; latina 72, 18;
omnium scientia linguarum 92, 11
lintheamen 145, 9
liquido demonstrare 142, 2; apparere
149, 2
liquor malignus (= malignitas) 17,
17; (*sc.* chrisma) 174, 2
lis audita est 70, 13; lites 14, 2
litigare cum 155, 14. 15; litigant
mentes . . . sacramenta 93, 21;
123, 21; litigandi studio 25, 8;
litigantes 154, 9; (*opp.* pacifici)
155, 24
litigium perdidistis 43, 7
litotes quae dicitur: non leues an-
gustias 19, 9; non leuiter offendit
60, 12; non leue cancer 109, 9;
n. l. certamen 123, 1; non leuiter
degradari 154, 1; non negare 4,
20; 6, 16; 36, 12; 49, 12; 85, 10;
99, 17; 180, 27; sunt fratres
quamuis non boni 5, 7; non sine
signo 53, 21; non deesse 57, 11;
99, 12; sine labore 62, 20; non
magna planities 70, 11; non ignoras
78, 18; non modicum tempus 130,

- 3; non sine obprobrio 152, 12; non uno exemplo 160, 14; non magnum peccatum 161, 18; non sine uoluntate 163, 28; non silere 165, 13; non latere 181, 19. 21; non sine causa 16, 19
- litterae 22, 4; 74, 18; 82, 5. 19; per l. loqui 5, 21; mundanae 75, 22; 79, 13; (= Buchstaben) 69, 11
- liuor 14, 2; 22, 4; 30, 12; 45, 13; 146, 14; furiosus 23, 5; pleno liuore 26, 6; in cote liuoris 63, 10; liuoris iudicio 143, 16; faculae incensae liuoribus 53, 4
- loci communes*: aliud habet animus, aliud resonat sermo 6, 19; sanitas non flagitat medicinam 11, 13; secura uirtus non quaerit auxilia 11, 13; ueritas non desiderat argumenta 11, 14; aegroti est remedia quaerere, inertis et inbecillis est auxilia comparare 11, 15; mendacis est argumenta conquirere 11, 16; unciam concedere, libram auferre 34, 9; scientem errare peccatum est 36, 11; ignorantibus nonnunquam soletignosci 36, 12; non dico lapis in fontem (= deindustria) 38, 16; memoriam custodem habere esse mendacis 53, 13; incendium de scintilla conflatum 93, 1; qui non habet quod det, quomodo dat 132, 16. 19; *cfr.* qui dat qui non habet, quod det 133, 5
- locus saepissime*: negare locum *alicui* 155, 12; omnis locus templum erat 90, 21; locum habere 127, 4; 141, 9; ad illum locum dilabi 178, 16; dominorum locis sedentia mancipia 82, 13; in loco Octauensi (Subbulensi) 82, 21; 83, 1; alio loco *passim* 5, 14; 41, 10. 12. 13. 14; 71, 18; 129, 22; *itemque* hoc loco 47, 10; 70, 6; 89, 17; 118, 7; proximo loco 89, 12; loca 6, 19; 51, 12. 19; 81, 18; 82, 1; 110, 13; loca habere in ordine 174, 8; tot locis 57, 14; in multis locis 153, 14; primo — secundo . . . loco *passim u.* primus longus 17, 9; 139, 5; 143, 20; longum est *c. inf.* 51, 13; 109, 18; 166, 1; longe relegati 68, 19; longe est a (= distat) 80, 14; 89, 11; 166, 24; longe fuerat quod 101, 8
- loqui *aliquid* 22, 1; 48, 4; 85, 15; de 45, 24; 46, 15; 48, 3; 59, 22; 121, 11; 125, 2; contra 52, 14; aduersus 76, 3; ad 76, 3. 4; 98, 11; 162, 12. 13; per 162, 4; 164, 7; in populo 179, 11; cum 5. 22; 161, 5; 180, 15; his uerbis 48, 16; 75, 16; 144, 6; 156, 6; loquitur dicens *u.* pleonasmus; *absolute* 6, 4; 12, 10; 124, 1; 171, 5; 179, 13. 22
- lotor 93, 15 (*cfr. Rönisch, Ztsch. f. öst. Gymn.* 1884, 401)
- lucrum computabatur euasisse 82, 11; luci causa 105, 5; (res) lucra faciunt 109, 23; procurare *alicui* 152, 10
- lugaris 141, 7
- luere offensionem 164, 21
- lumen mentis 175, 22; mundi 177, 16; lumine astutiae occaecato 58, 4; a maiori lumine (= stärkerer Lichtglanz) 62, 16; in lumine erogatur (oleum) 85, 16
- lupi grassantur 57, 21
- lusus uerborum*: inquinatus abluat, imundus emundet *sq.* 13, 7; si nota est nosse reges 25, 15; natus . . . renascatur 46, 6; nec acta sed exacta 66, 1; ut insepultam faceret sepulturam 83, 2 (*cfr. Cic. Phil.* I, 2, 5); qui me excluserat, exclusus est 111, 11; infirmo confirmas unionem 119, 7; defendisti, dum impugnas 119, 10; nox de uico collecta, non de libro lecta 132, 18; uoluntas habet poenam, necessitas ueniam 160, 5; legitime sine lege uixisse 162, 31
- lux (*i. q.* uita) 15, 21; (= sol) ante lucis aduentum 156, 17; lucē clarius 42, 6; in luce (*opp.* per tenebras) 169, 8
- Macula hereditaria 164, 5; 168, 2; senatus 73, 23; mentis 123, 11
- maculari nidioribus 146, 20
- non maduit paries 96, 21
- maerere in templis 50, 17
- magis (*i. q.* potius) 8, 3. 24; 10,

- 17; 42, 10; 94, 8 (*sed cfr. ad-notat.*); 118, 6; 167, 13; 180, 18; m. uoluit 170, 25; non — sed m. 178, 18
- magisterium 125, 11; 155, 20
- magistratus i. q. duoir 29, 12. 18
- magistri primitiui 24, 22; iniuriarum 84, 8; (*oppos. discipulus*) 39, 1; perditos 23, 7; *cfr.* 57, 8; 129, 19; 145, 16; (= *Christus*) 171, 20
- magnitudo culpa 164, 19
- magnus 157, 10; 160, 4. 31; 161, 18; distantia 13, 18; magnum se uideri 73, 11 — maior 53, 12. 17; 65, 15; 144, 22; 171, 18; maiores 25, 16; 39, 24; 67, 8; 159, 14; 164, 1; 165, 5; 167, 14; 168, 11; maiori lumine 62, 16 — maximus 82, 10; 92, 9; maxime cum 168, 15
- Maierum u. Idium
- maiestas 115, 7; 116, 5; 136, 15; 137, 9
- maledicae uoces 5, 19
- maledicere deo 4, 9. * 14; *absol.* 64, 5; maledicte eri 110, 19
- maledictio 63, 19; 64, 2. 11
- maledictum 63, 22; u. effundere
- malignitas 20, 13; 57, 16; 167, 26
- malignus 17, 17; duo maligna 114, 17
- malitiae uectibus 58, 19; solita 21, 4; *cfr.* 73, 9; 116, 15; 155, 15. 26; 173, 15
- malum: duo mala et pessima 15, 9; utraque commissa 15, 11; duo fecisse 116, 2 (*sed cfr.* 114, 17) *cfr.* 17, 19. 21; 23, 6. 9; 53, 1; 85, 20 *bis.* 21 *bis;* 86, 9; 178, 4
- malus *adiect.* 14, 12; 22, 17; 81, 7; 85, 18; 169, 8. 11; malum est 153, 10; 170, 22; aliquid mali 181, 17 — male (i. q. cum iniuria) 4, 7; 7, 2. 10; 8, 28; 9, 18; 85, 15. 20. 21; 155, 11; se habere 137, 23; ponere . . ferre 166, 25 *bis;* peior 119, 19; peius est habere 170, 23; pessimus 15, 9
- manauerit riuiulus 17, 18
- mancia cucurrerunt 82, 13
- mandare 20, 23; 42, 1; 108, 7; 150, 2; *aliqui* 24, 14; 85, 10; 130, 11; 134, 20; 185, 5; 149, 15; m. ut 21, 1; 82, 18; mandando singulis ne 107, 6; si quae mandata sunt 104, 10; c. *acc. et inf.* 118, 10; 124, 20; c. *inf.* 60, 9; 83, 3
- mandata 23, 13; 54, 8; 63, 3; 86, 24; 131, 19; dare 104, 4; implere 60, 8; considerate 107, 8; mandatorum contemptores 24, 15
- manducare carnem 167, 28
- manere 4, 1; in radice 18, 4; 31, 10; in uno 18, 10; in unitate 93, 8; *cfr.* 163, 18; 166, 11; manet in aeternum (deus) 69, 22
- manifesta probatio 146, 16; hebetudo 155, 5; manifestum est 15, 3; 21, 18; 79, 7; 109, 17; 172, 12; manifestissimis documentis 118, 3 — manifesto(e) 17, 7; 56, 23; 121, 9; manifestus 169, 3; manifestissime 13, 1; 92, 6. 8; 111, 22
- manifestare *aliquid* 113, 1
- manus 42, 14; 46, 11; 86, 4; 99, 7; 113, 19; 148, 7. 8. 17. 18; 160, 33; 165, 14; 167, 3; angelica 54, 5; inopia 143, 12; 144, 16; apostolorum 129, 21; humana 160, 27; armata 68, 2; aemula 93, 8; sub manu (manibus) 66, 16; in manibus 6, 13; 93, 14; 113, 18; 134, 13; abstinete manus 141, 15; (= uasa manibus tractata 143, 22; 146, 6; = turba 51, 11 u. extendere, habere, inferre inicere, inponere, mittere, reprimere
- mare 79, 11. 14; 90, 10; maria 44, 9
- maritus 50, 5; 94, 20; 151, 16
- martyr 15, 15; 18, 18 *bis.* 20; 86, 16; 90, 6; 91, 16. 25; 92, 3. 21; dubios 91, 12
- martyrium 83, 8; 91, 15. 18. 27; 92, 9; 108, 18; u. generare
- masculi 138, 14; 155, 22
- massa paenitentium 66, 10; uulnerum 139, 3; in massas 146, 3
- mater 14, 7; 38, 15; 107, 24; 137, 13; 138, 24; matres 52, 21; 54, 14; 90, 22; u. catholica, ecclesia
- matrimonialis 11, 20; orbitas 151, 16
- matronae 53, 9; 65, 17
- medicina 11, 13; petere 138, 13

- medicus 138, 10. 12
 meditari conuicia 5, 18; *c. infn.*
 73, 26
 medius 76, 10; iter 161, 16
 medullis palmitum 136, 5
 membranae (*plur.*) 163, 11; 166,
 22, 28
 membrum 44, 18. 19; 50, 10; 66,
 12; 127, 6. 7. 9; 159, 7; 166,
 13; catholicae membra 45, 19.
 24; iugulare membra (corporum)
 61, 5; membris ualere 61, 7; ec-
 clesiae membra 48, 18; 51, 8;
 94, 18; 144, 10; 178, 1; fidei
 108, 16; Christi 142, 7
 meministi 48, 5
 memorare 11, 11; supra memora-
 tus(i) 20, 7. 19; 27, 9; 80, 13; 43,
 6; 52, 7. 9; 79, 8; 81, 17; 137,
 5; 148, 7; 180, 17 *saepius*; memo-
 rari (= reminisci, *cfr. Rönisch,*
Itala p. 373) 51, 20
 memoria (ae) sanctorum *u. ind.* II.;
 53, 13; 63, 3; in m. habere 54,
 8; in memoria redire 50, 1
 mendacem uideri 34, 17; mendacis
 est 11. 16; *cfr.* 120, 11. 16. 22;
 121, 7
 mendacium 22, 7; 25, 11; 37, 17;
 47, 10. 14; 56, 10; 121, 5; 176,
 20. 22. 23; 177, 1
 mens 4, 7; 77, 5; 104, 20; 128, 12.
 13; 150, 13; 154, 10; 162, 29;
 163, 14; lumen 175, 22; mente
 uidere 66, 8; hominum mentes
 58, 2; 93, 21; sordes mentis 128,
 11; mutare 134, 10; inpugnatio
 150, 17; *u. gerere*
 mensae 82, 23; dominicae 136, 16
 mense 66, 3
 mensuram delicti 173, 4
 mentionem facere rei 78, 10; 86,
 16; 120, 12; 124, 13
 mentiri in oratione 168, 17; fama
 fuerat mentita 100, 13
 mercedem rei accipere 80, 8; dare
 160, 29; placita 135, 22; de 136,
 14; in mercedem 143, 14
 merere (i) *aliquid* 23, 20; 33, 16;
 97, 16; 161, 16; *deponens* 24, 14;
 64, 1; *c. infn.* 21, 1; 23, 15;
 25, 1; 39, 21; 48, 13; 57, 8; 60,
 11; 76, 17; 81, 4; 82, 9; 86, 23;
 89, 4. 6; 92, 22; 144, 7; 158,
 4; 160, 3; 161, 4. 6; 171, 8; 172,
 21; 173, 13; 180, 7. 17
 mergite fluctibus aues 122, 19;
 mersus (Pharao) 10, 14; mersam
 diluuiio carnem 9, 19; 10, 16
 meritum 33, 22; 137, 8; (*i. q. cul-*
pa): pro merito 5, 11; merita
 (*i. q. facinora*) 50, 14; peccati
 64, 2; transferens 30, 17; habere
 161, 9. 11; merito (*aduerb.*) 9,
 20; 23, 3; 63, 18; 64, 3; 74,
 9; 76, 16; 80, 12; 88, 1; 93,
 19; 116, 21; 139, 14; 174, 14;
 175, 16; 177, 16; quam m. et
 bene 79, 17
 merx 105, 4; 146, 3. 4
 messis animarum 170, 3
 metas ponere 33, 24; excedere 75, 13
 metatores (*sc. castrorum siue men-*
sos) 84, 2
 metu 83, 11; 160, 31; uenerari 77,
 8; sub metu 165, 10; mortis 82,
 9; 167, 6. 11; ingerere 102, 12
 metuere: metuens spiritum 17, 1;
 oleum incurrere 112, 14; *u. infn.*
 migrare 94, 22; ad 59, 15
 miles armatus 67, 6; postulatus 7,
 6. 20; 83, 14; milites 52, 13;
 84, 2. 11
 militare contra 33, 22; 39, 20; 45,
 9; 58, 18; 106, 3; 111, 24; 177, 5. 9
 mille baptizati 141, 13; milia 23,
 17; 87, 13; 88, 12; 89, 4; 180,
 14; (tot, infinita) milia *c. genet.*
 23, 22; 130, 1. 4. 16; 163, 18
 minari *absolute* 167, 22
 minime dubitauit 54, 20; 73, 22;
 tolli 62, 13; sufficere 63, 17; ne-
 gare 23, 6; pertinere 118, 6; posse
 122, 2; 142, 4; dicere 141, 12;
 remanere 167, 19; probare 182,
 1; fieri 145, 22; durare 164, 3
 ministerium exercere 136, 21; (*oppo-*
s. dominium) 137, 4; (= *mysterium*)
 145, 8
 ministri (*sc. ecclesiae*) 15, 18; 48,
 19; 49, 3; minister inimici 50,
 21; uoluntatis dei 180, 5. 6. 8;
cfr. 24, 2. 5. 11; 136, 16. 22;
 140, 4
 minuere 126, 15; 145, 5; ut minuta
 praetermittam 9, 5

- minutatim concidere 162, 9
 miraculo quodam 98, 16
 mirari 42, 5; 138, 20; *c. acc. et inf.* 5, 7; 13, 3; 24, 20
 mirum si 180, 6
 miscere 13, 19; 46, 3; *c. datiuo* 20, 12; 76, 13; 107, 11; 173, 25; 178, 17
 miser 152, 12; miseri (*plur.*) 63, 11; 74, 19; 155, 4
 misericors 74, 13; 81, 4; *plur.* 47, 3; 71, 10; 177, 23
 mitella (*cfr.* mitra) 149, 14. 15; 150, 10. 17. 20; 151, 9; 152, 13
 mitis 155, 25; 177, 19
 mitram inponere *alicui* 54, 19
 mittere *alicui* 74, 13. 14; 80, 5; *aliquem* 42, 21; 73, 16; 81, 18; *aliquid* 19, 7. 18; 22, 3; 50, 23; 51, 14. 17. 18; 80, 17; 138, 3. 17; in silentium 22, 1; in medium 27, 4; in carcerem 33, 20; in errorem 59, 10; in pauorem 155, 3; ad mortem 40, 15; *cfr.* 20, 17; 28, 5; 38, 12; 39, 13; 78, 10; foras 140, 5; illuc 93, 5. 6; *cfr.* 38, 16. 20 *bis*; 52, 13; 67, 6; 74, 15. 16; 79, 20; 84, 3. 6. 7
 modi diuersi 178, 19; omnes modos percurrere 109, 18; quodammodo 10, 23; 24, 7; 93, 9; hoc modo 5, 22; 56, 15; 76, 13; 143, 23; quo modo (= sicut) dixit 159, 21; uno 103, 12; 143, 8; alio 79, 2; isto 6, 12; non quo modo Donatus 80, 3; eodem 6, 7; 104, 1; 178, 10; *adu.* 86, 12; 123, 17; 124, 3; 127, 13; 134, 19; 144, 1
 modicum tempus 130, 3
 moecha 111, 16
 moechus 5, 16; 111, 16. 21; 160, 7
 mollire 139, 10; cutem 175, 11
 momentum: per momenta laudare 35, 20; (= tempus) eodem (isdem) 181, 4; 51, 5; inter uicina 56, 10; intra momenti spatium 24, 16; uno 87, 13; nullius esse momenti 99, 6; per certa 143, 18
 mons Sion 70, 9; 71, 1; 72, 7; Sina 87, 11; 161, 5; sanctus 71, 2; ecclesiae 71, 8; corporalis 71, 14; *cfr.* 71, 3. 7. 22; 72, 1; montium cacumina 83, 9
 monstrare (= probare) 8, 19; 9, 1; 17, 13; 32, 3; 118, 4; 121, 10; 139, 10; 147, 9; *c. acc. et inf.* 39, 11; 102, 3; 151, 2 *saepius* moras producere 152, 3; breuissimas 15, 21; sine mora 52, 3
 morbos fontes haereticorum 120, 15
 morbis obscure serpentibus 108, 11; morbis extinctos 39, 12
 mori 3, 6; 10, 22; 24, 19. 20; 52, 21; 91, 11. 25; 137, 11; 151, 6; 161, 17 *saepius* — pro 166, 18; morientes 90, 22; 174, 9; moriturus 79, 9; 123, 22; 139, 22; * 173, 26; 174, 1. 7. 11. 14. 17. 22; 175, 6. 15. 16. 18; mortuus *adiect.* 18, 19; 64, 12; 137, 17; 141, 16. 17; 155, 11. 15; 157, 8; 166, 18
 mors: nomen mortis 64, 11; compendium de morte (mortis) 58, 15; 24, 18; criminum 121, 19; in mortem prosternere 15, 16; repellere 137, 23; fugare 138, 4; mortes non corporum sed honorum 61, 5; *cfr.* 40, 16; 82, 9; 123, 20 *bis*; 155, 13; 167, 6. 11; 175, 26; 176, 2
 morsibus cruentis pastam 49, 14; *cfr.* 52, 12; 53, 10; morsum infigere (= dentes) honoribus 60, 22
 mortifera uelamina 61, 9; uenena 14, 13
 mortificastis honores 109, 12
 mos: de more solito 144, 15; more *c. genet.* 156, 18; 176, 1; 179, 20; mores 56, 19; 139, 6; corrumpere 110, 5; condire 175, 21
 mouere (linguas) in mortes 61, 4; iterum (aquam) 68, 23 (*i. e.* rebaptizando)
 mox = deinde 56, 11
 Moyses *u. declinatio et indic.* II.
 mulier 137, 10. 13. 15. 16; 138, 9. 23. 25; confusa 20, 14; Samaritana 129, 3; *plur.* 54, 15 (*opp.* castimoniales); 146, 8; 151, 15
 multi — multa (*plur.*) *saepissime* uelut 6, 8. 13. 21; 18, 7; 21, 22; 108, 5; 118, 12; 140, 9. 10. 13; multum *aduerb.* 115, 1; plus mali 64, 1; plus (= magis) 46, 19; plus esset (Donatus) 76, 18;

- cfr.* 77, 1; plus est *c. infin.* 149, 1; *sequitur* quod 160, 25; plurimus 15, 18; 51, 12; 52, 4; 82, 21; 150, 15; 152, 18; quam plurimos 85, 8; *cfr.* 19, 10
 multiplex fraus 156, 20
 multitudo sacrilega 24, 11; insana 82, 7; hominum 133, 7; *cfr.* 38, 17; 68, 4; 83, 5; 143, 13; 171, 11
 munda fit domus 110, 14
 mundanae litterae 75, 22; 79, 13
 mundare ab sordibus 9, 20; *cfr.* 10, 18; 93, 15; 113, 11; 128, 10, 17; in faciem pristinam 120, 14
 mundus 13, 13; 177, 16; natales mundi 153, 17; 164, 10
 munire se contra 152, 5 (*sed cfr. adnot.*); muniente deo (*i. e. protegente*) 54, 7
 munus caeleste 122, 22; baptismatis 133, 13; munera accipere 79, 22; oblata 80, 6, 9; muneribus repudiandis 79, 18; *cfr.* 127, 18, 19; 133, 11; 136, 9; 143, 2
 mures 166, 30; 167, 9
 murmurare = strepere 17, 1
 murus 72, 4 *bis*; facere 69, 16, 17; muri Hierusalem 70, 10, 17
 muscae 174, 1. 7. 9. 11. 14. 17, 22; 175, 6. 14. 16. 18; 176, 1. 5
 mutabilis persona 126, 26
 mutare *aliquid* 44, 5; 145, 19; 177, 10; maritum 151, 16; personas 30, 16; quid in hominibus 132, 11; in statuam mutata 97, 18; *cfr.* 82, 15; 100, 17; 104, 10; 127, 1 *bis*. 10. 11. 14 *bis*; 132, 2; 134, 9 *bis*
 mysterium 113, 14; 121, 17; 127, 4; sacramentorum 47, 12; mysteria initianda 113, 12; peragere 145, 9
 Nam *creberrime* 6, 7. 16; 15, 13; 25, 14. 16; 31, 9; 43, 16; 57, 15; 65, 14; 71, 18; 81, 22; 92, 1; 110, 8; 125, 3. 8; 132, 20; 140, 21; 150, 14; 180, 8. 20
 namque *secundo loco* 16, 14; 159, 16
 narrare 73, 13; (= ostendere, declarare) 34, 18; 155, 18
 nasci de 14, 11; 45, 5; 110, 10; 114, 14; per 3, 6; corporaliter 9, 23; semina (zizania) 169, 9. 13; natus ex deo 109, 3; secundum hominem 147, 12; oleum 174, 21. 24; (= orta) contentio 123, 23; nati (*i. g. indigena, ciuis*) 42, 4; nascentium uulnerum 139, 3; *abs.* 103, 11; 110, 9; 115, 13; 122, 17; 156, 1; 169, 18; 175, 7 (*oppos. confectum*)
 natales mundi 153, 17; 164, 10
 natare in aqua 140, 12
 natiuitas spiritalis 5, 9; 46, 16; immortalis 121, 19; semen 114, 13; hominum 181, 10
 natura 134, 5; 174, 4; 175, 8
 naturalis uirtus 115, 11; duritia 139, 9; amaritudo 153, 19; rami 156, 15; arbores 156, 18
 nauem fabricasti 105, 7
 naufragium peccatorum 121, 21
 nauigare 166, 1; *abs.* 105, 8
 nautae timendum erat 105, 9
 ne *sens. fin.* 6, 3; 14, 20; 19, 1; 21, 8; 30, 17; 36, 1. 16; 89, 13; 90, 6; 103, 2; 108, 5; 109, 1; 125, 22; 130, 12; 136, 8; 138, 18; 145, 15; 157, 9; 159, 13; 161, 17; 166, 16; 169, 20; 175, 5; = neue 40, 10; *praeced.* ob stare 75, 4; 81, 4; impedire 138, 13; timere 123, 20; *c. relat. pron.* qui ne 169, 4; *cfr.* 3, 9; 68, 4; 113, 19; ne quis 4, 18; 96, 14; 136, 25; 161, 9; ne aliqui 61, 16; ne — et 173, 15. 16. 19
 nec *saepissime* 4, 2; 65, 15; 94, 1; 101, 2; 124, 11; 135, 6; 140, 13; 152, 7; 163, 13; 181, 22; = obdē auch nicht 5, 12; 24, 19; 38, 17; 40, 1. 11; 61, 11; 83, 4; 91, 4; 118, 11; 123, 17; 135, 12; 146, 4; 151, 15; 161, 29; 173, 11; 180, 3; 181, 5; non — nec 56, 10; 73, 9; 76, 3; 78, 15; 103, 17; 109, 16; 115, 10; 165, 1; nec enim 66, 1; nec sic 10, 7; 139, 14; 180, 11; nec alterum (= neutrum) 166, 20; nec ullus 150, 10; nec .. uoluit 181, 2; nec — et 91, 18; 166, 16; 167, 30; nec — et nihil 115, 15; 116, 1; nec — et — nec 95, 17. 18; ut .. nec .. et non 115, 14. 15; nec —

- nec uel saepius repetitum* 4, 3—9; 12, 7. 8; 19, 11; 39, 10. 11; 42, 2; 63, 9. 10; 66, 1; 70, 14. 87, 5; 95, 19; 100, 17; 101, 6. 7; 106, 6. 7; 127, 7; 128, 21. 138, 25; 140, 18; 152, 15. 16; 160, 33. 34; 162, 19. 20; 163, 13. 14. 17; 172, 6; 179, 6. 7. 20—22; *nec* — *aut* 14, 5; *nec* — *nec* — *aut* 150, 7. 8; *nec* — *uel* 167, 20; *nullum nec* — *uel* 92, 8; *nec* — *quidem sed* 84, 14; *non enim* — *nec* 12, 19. 20; *necnon et* 20, 10
necare 16, 4; 53, 9; 64, 9; 85, 4
necdum = *nondum* 16, 11; 18, 20; 87, 12; 112, 6
necessarius 11, 20; 68, 1; 94, 5; 103, 2; 111, 18; 123, 16. 18; 126, 18. 19; 146, 16; 165, 11; 173, 19; *magis* 166, 15
necesse est c. infn. 6, 21; *acc. c. inf.* 110, 11; *c. conuinct.* 42, 16; 132, 13
necessitas 83, 13; 159, 18; 160, 4. 5. 11. 20. 22; 166, 20. 21; 167, 33; 168, 11; 179, 3; (*oppos. uoluntas*) 149, 16; *habere* 125, 9 (*cfr.* 125, 1. 7); *necessitatibus publicis* 29, 7
nefanda facinora 54, 1. 8
nefariae nundinae 146, 3; *scelus* 146, 10; *nefarie incestare* 54, 20; *facere* 142, 3
nefas 22, 12. 20; 49, 10; 143, 8; *ad nefas* 91, 1; *n. est dum* 143, 12; *n. est ut* 170, 14
negare alicui aliquid 14, 23; 15, 2. 3; 47, 5; 124, 11; 129, 3; 155, 12; 161, 20; *aliquid* 34, 11; 73, 13; 118, 11; 122, 2; = *verleugnen* 68, 8; 91, 3. 7. 17; 121, 2; 171, 1. 2 *bis*. 4. 7. 18. 20. 23; 172, 1. 13. 14. 15 *bis*. 16; 173, 6 *bis*. 11. 12. 16; *negatum est scire* 128, 15; *non negare* 4, 20; 6, 16; 8, 7; 180, 27 (*u. litotes*); *acc. c. inf.* 23, 6; 50, 23; 107, 24; 108, 17; 125, 22; 142, 4; 147, 21; 153, 10; 155, 7; *quia* 119, 14
negatio nominis dei 91, 14
negationum coaceruatio: *non possunt* non esse 5, 8; *nemo non est, qui non habeat* (= *nemo est, qui non h.*) 10, 2; *non enim non* 103, 7. 21; — *u. litotes*
negator Petrus 106, 19
neglegentiam operari 166, 21
neglegere 167, 6; *neglegens* 154, 25; 166, 24; 167, 9. 10; *neglectas membranas* 166, 28
negotiator 105, 6
negotium 73, 8; 139, 11; 164, 3; 173, 17; *temporis nostri* (= *haec tempora*) 11, 6
nemo 5, 7; 9, 21; 59, 16; 68, 13 *bis*; 86, 23; 123, 5 *bis*; 131, 5; 160, 6. 7; 165, 6; 168, 16; 170, 8; 181, 20; *nemo* — *nisi* 112, 16; *nemo de* 167, 19; *nemo enim* 141, 4; *et nemo* 160, 16; *neminem* 35, 9; 110, 8; 129, 16; 180, 24; *nemine* 133, 16; *nemo est qui* 18, 13; *nemo non est qui non* 10, 2; — *u. nullus*
nemus 156, 14. 19
neque — *nec* 12, 6; *non* — *neque* 6, 14; *neque enim* — *nisi* 76, 4. 5; *u. nec*
nequeo praetermittere 152, 15
nequitiae genere subruere 58, 1
nescire 88, 6; 145, 9; 181, 13 *bis*; *nescio an* 69, 1; 131, 9; 172, 10; *sequitur acc. c. inf.* 18, 13; 121, 18; *si* 38, 1; *interr. indir.* 44, 6; 128, 16; *nescio quid* 76, 12; *per nescio quam feminam* 18, 14; *nescio cuius* 18, 18. 19; 96, 9; *cfr.* 19, 4; 25, 9; 85, 4; 93, 2; 97, 21; 147, 3
nex: *necis sunt multa genera* 64, 10
nidoribus inmundis 90, 19; 146, 18. 20
nihil 7, 18; 20, 24; 30, 19; 46, 9; 74, 14; 88, 5; 92, 10. 11. 20; 93, 5. 6; 100, 13; 122, 18. 20; 135, 17; 137, 12; 150, 1; 165, 12. 14. 27; 172, 8. 15; *nihil* — *nisi* 59, 20; *nihil tale* 29, 14; 174, 18; *nihil amplius facere a* 160, 19; *nihil minus est* 166, 14; *pro nihilo haberi* 122, 3; *nihil humanum* 76, 18; *nihil est quod* 140, 5. 6. 7 *bis*. 11
nimietate pluuiarum 166, 31
nisi fallor 153, 4; *c. con.* 92, 20;

- nisi ut 6, 17; 56, 3; 141, 18;
 nisi forte c. *ind.* 42, 20; nisi
 forte quia 32, 13; 155, 2; nisi
 quod 7, 19; non — nisi u. non;
 quis (quid) nisi 41, 8; 43, 17,
 143, 6; quid est quod — nisi
 ut 177, 10; nec — nisi 39, 11;
 noluit nisi 181, 24; *cfr.* 36, 8;
 84, 1; 88, 2; 109, 4; 124, 12
 nocere 167, 23
 nodo pacis iungere 95, 12
 nolle c. *infin.* *saepissime uelut* 6,
 1; 18, 10; 36, 3; 40, 7; 80, 10,
 19, 21; 103, 3, 17; 121, 9; *acc. c.*
infin. 4, 21; 155, 16; 159, 21;
 171, 1; *absol.* 6, 2; 33, 2; 60, 19;
 99, 13; 104, 6; 133, 18, 21;
 150, 7
 nomen christianum (= christiani)
 90, 14; catholicum 33, 13; per-
 sonae et nomina 9, 4, 8; quorum
 nomina (= quos) 88, 14; 89, 10;
 163, 24; Christi *saepissime* 10,
 8; 98, 20; 174, 2, 5, 25; 176,
 1; dei (domini) *passim* 35, 15;
 65, 4; 91, 14, 25; in nomine
 patris et filii et spiritus sancti 41,
 19; 99, 2; 132, 10, 12, 22; 134,
 23; 135, 7; ecclesiae 25, 6; 42,
 9; traditorum 30, 16; legis 160,
 21; fraternitatis 5, 12; 102, 14;
 pietatis 94, 23; fidei 126, 6;
 mortis 64, 11; communionis 178,
 19; in nominibus (= personis)
 trinitatis 46; 2; *cfr.* 124, 21;
 = dignitates 61, 6; sub nomini-
 bus dicere 51, 12; — *cfr.* 11,
 1; 54, 23; 69, 10 *bis* 11; 75,
 23; 86, 19; 103, 3, 4; 127, 5;
 131, 1; 134, 9; 135, 6; 155, 1;
 175, 9
 nominare 49, 3; 59, 14; 76, 5; 92,
 9; 116, 12; 174, 2, 3, 6; bene
 n. (= praedicare) 59, 11; = com-
 memorare 46, 8, 15 (*oppos.* in
 silentio remittere 46, 17); *absol.*
 95, 3
 nominatiuus c. *inf.*: unitas fieri
 temptaretur 68, 2; sepultura ex-
 hiberi concessa est 83, 4; per-
 missi non sunt separare 170, 16;
cfr. dici 82, 17; 88, 5, 9; 95, 8;
 118, 5; 147, 4; 166, 12; ferri
 100, 3; intellegi 15, 13; 46, 19;
 116, 12; 126, 25; iuberi 19, 16;
 legi 69, 3; 131, 16; nosci 13, 14;
 38, 14; 39, 13; 59, 12; probari
 16, 6 (*q. u.*); uideri 108, 6; 126,
 26; 144, 2
 nominatiuus c. *interiectione u. o*
 non = ne 6, 1; 64, 8; 134, 22;
 = nihil 153, 14; non ullus 4, 3;
 52, 22; = nonne 52, 19, 22; 106,
 4, 7, 10, 13, 16, 20; non enim
 12, 19; 39, 3; 43, 9; 74, 3; 94,
 19; 106, 2; 127, 19; 137, 9; 149,
 4; 150, 11; 166, 9; 180, 28 *saepius*;
 non enim non 103, 7, 21;
 non — nisi 69, 18; 75, 11; 91,
 15; 97, 8; 128, 11; 143, 2; 179,
 15, 16; 181, 25; non solum — sed
 etiam 6, 4; 11, 1; 91, 23; 155,
 22; non solum — sed et 3, 13; non
 solum non — sed etiam 49, 12;
 170, 12, 13; non tantum — sed
 79, 12; non magis (minus) quam
 165, 15 (73, 21); non tamen 179,
 12; non minus et 20, 9; non —
 nec 98, 19; 121, 6 (*u. nec*); non
 uel — uel 44, 13
 Nonas Octobr. 26, 14
 nondum 80, 9
 nonne 51, 21; 93, 14; 161, 13;
 170, 18
 nonnulli 53, 6; 58, 3; 85, 15
 nonnumquam 85, 19; 150, 14
 nosci 13, 14; 38, 14; 39, 13; 59,
 12; nosse 25, 16; 102, 9; 123, 9;
 173, 7; oculis nouit 38, 2; 97,
 1; nosti 36, 10; 78, 18; noueris
 36, 11; nouerat 116, 4; 130, 6;
 132, 1; 181, 16
 nota (= uitium) 25, 15
 notare uindicem 86, 8
 notum est 4, 21; 50, 19; 79, 10;
 90, 16; omnibus 97, 10
 nouacula 60, 21; linguae 63, 11
 nouitas 72, 5; quaerere 145, 1
 nouus 46, 4; 98, 12; 145, 1; 164,
 3; Daniel 79, 20; nouum aliquid
 14, 5; nouissimus (*i. q. ultimus*)
 16, 15; 28, 9, 16
 nox: post noctis discessum 156, 17
 nube simplicitatis 58, 4; de 113,
 20; per 160, 28; nubibus 59, 17
 nubere 150, 21; 151, 6 *bis* 7, 13, 15

nudare tecta 52, 2; capita 151, 7;
 nudari 160, 13. 18
 nuditas 5, 10
 nudus 140, 24; 141, 7; nude loqui
 179, 13
 nullus = nemo 20, 22; 65, 5. 7;
 68, 8 *bis*. 9; 81, 12; 86, 23; 98,
 13; 100, 19; nostrum 102, 8;
 uestrum 107, 10; nulli licuit 82,
 2; nullus alius 6, 17; 173, 5;
 a nullo 175, 25; = non 71, 8.
 14; 77, 4; 92, 4. 7; 156, 20;
uariatur praepos. sine: ecclesias
 nullis sacramentis et sine iure
 esse 11, 19; *cfr.* 10, 11; 46, 14
bis; 50, 15; 65, 17; 70, 2. 13;
 82, 4; 109, 2; 179, 3 *ter.* 9; 181,
 17 *passim*
numeralia 1) *card.* 24, 4; 26, 12;
 28, 7; 39, 4; 43, 3; 54, 22;
 70, 11; 90, 15; 138, 10; 141,
 14; 148, 15; decem et octo 109,
 4; decem et nouem 27, 3; 28,
 12; quinquaginta et quadringen-
 tos 87, 20; *sed cfr.* 88, 13; 89,
 7 — *u.* unvs, duo, tres, mille —
 2) *ordin.* 68, 16; primus 25, 3;
 36, 7; 152, 14 *passim*; = princeps
 76, 17; primum *aduerb.* 122, 8; pri-
 mo in altare (vorn am Altar) 100,
 7; primo — deinde (iterum) ter-
 tio 9, 7. 10, 67, 4. 5. 10; 168,
 12 *saepius*; primo loco — secundo
 — tertio 174, 8. 9; primo *solum*
 87, 10. 15. 19; 96, 19; 137, 5;
 141, 15; 149, 15; 178, 18; 179,
 16; alter 9. 11; 36, 18; 145, 3;
 151, 5; 164, 16; 165, 5; nec
 alter (= neuter) 166, 20 — *u.*
 prior; secundus 25, 4; 33, 17;
 67, 2; 151, 5. 13; 163, 10. 11
saepius; tertius 16, 12; 118, 5;
 126, 17; 128, 5; quartus 92, 2;
 169, 2; quartum 122, 16; sextus
 26, 14 *bis*; decimus 58, 7 — 3)
distrib. u. singuli; bini 28, 6 —
 4) *multipl.* semel 8, 1. 8. 10. 16.
 17; 94, 19; 118, 10 *saepius*; ter
 173, 11; quater — ter 26, 13; *u.*
 iterum
 numerare dotes 33, 12; 47, 24; 82, 23;
 156, 15; in nomine 42, 13; inter
 dotes 43, 3

numerosos filios habens 123, 14
 numerus 53, 12. 17; 144, 3; 150,
 17; in quarum (= quo) numero
 47, 24; ex 43, 24; 51, 12; 82,
 23; 83, 10; de 51, 21; 173, 4.
 12; (= ordo) reuerterunt milites
 ad numeros 84, 10
numerus uariatur: inter fideles et
 unum quemque gentilem 10, 1;
 in manibus et in ore multorum
 6, 13; aemulatione et litibus 14,
 2; christianorum sanguine et
 carnibus 49, 14; commemoranda
 sunt ornamenta et uidendum 36,
 5; personas pro deo habere 59,
 12; gutturi funera suffecerunt et
 adhuc patent (*sc.* guttura) 63, 17;
 socius uester . . cui conatus es
 61, 21 *sq.*; apostoli animo
 conciperent 173, 15; *singul. sensu*
plur. miles 7, 6. 20; 9, 12; 67,
 6; 68, 5; 81, 11. 12; 82, 19;
 83, 14. 16; 84, 1; 102, 2; *plural.*:
 milia librorum 163, 18; *cfr.* 130,
 4. 16; laudes debere 34, 21; 35,
 21; comparationes laudesque 8,
 22; aestus 150, 12; in amplexus
 properare 137, 18; horum (= huius
 rei) inmemor 119, 4; nos pro-
 misimus = promisi 32, 5; humili-
 tatis nostrae (= meae) 6, 15;
uerbi: populus . . appellant 59,
 11; necessitas et uoluntas re-
 pugnent 160, 20; mille baptizati
 141, 13; — *u.* accessus, aditus,
 conscientias, exitus, initia, in-
 tellectus, lapsus, mortes, prae-
 sumptiones, plebes, potestates,
 sexus, species, transitus.
 numquid 58, 1; 44, 7—10; 65, 19;
 109, 21; 122, 9. 10; 174, 13;
 176, 21. 23; 177, 1; n . . . aut . . aut
 35, 14; aut n. est alter 98, 9
 nunc 11, 11; 23, 1; 57, 13; 61, 21;
 88, 9; 118, 8; 121, 9; 124, 14;
 132, 16; 133, 10; 156, 3
 nuncupare 81, 19; nomine 5, 23;
 75, 23
 nundinae 81, 18; 82, 20; 105, 5;
 146, 3; nundinas facit animarum
 (= uendidit) 97, 21
 nunquam 76, 9; 83, 2; 162, 22
bis

- nuntiare 68, 7; 101, 4; 118, 7. 15;
de 97, 2; *acc. c. inf.* 98, 10; 129, 12
nuntius Ionaë 23, 19
nuptiae 150, 21; 151, 14; caelestes
140, 2. 20; 151, 3; saeculares 151,
1. 14
nuptialis uestis 140, 11. 24; 141, 3, 6
nusquam 166, 10
nutant animae 123, 4
nutrire scisma 14, 2; 20, 15; 25,
6; baptisate nutritos 169, 18
nutritores (*sc. scismatis*) 17, 21
nutrix uestra superbia 56, 17
- O *nominatiuo praefixum* 27, 19;
34, 12; 57, 4; 58, 12; 59, 23;
140, 16; 146, 10; 153, 16. 17. 18;
o quam longe est 80, 14; o con-
sulere . . . 74, 19. 20
obicem obponere 81, 16
obicere 49, 2; 85, 6; 160, 13; nomine
obiecto 30, 16
oblationes (*i. q. eulogiae ab episcopis
inter se missae uel eucharistiae
oblatio (cfr. Hartel, ind. Cypr.)
uel 'le vin de la messe et l'hostie'
(Bonnet, le Latin de Grégoire d.
Tours p. 239): de oblationibus
accipere 76, 9 (cfr. *Uict. Vit.* 2,
51); 144, 1
oblitterata humore 166, 32
obliuione sepultos 10, 23
obliuisci 64, 17; oblitus 48, 15; 53,
14; 177, 11
obnoxias personas 84, 14
obponere praescriptionem 152, 6;
impedimentum *alicui* 81, 17
obprobrium 152, 13
obscure serpere 108, 11
obsequium 124, 12. 13
obseruantiam complere 63, 9
obseruate ne (= uidete) 145, 15
obsistere *alicui* 176, 19; *absol.* 177, 8
obstabat memoria 63, 2; *alicui* 33,
21; ne 75, 4; 81, 5; 89, 15; contra
176, 18; *abs.* 84, 1
obstruere *aliquid* 171, 11
in obtemperando iussionibus 82, 6
obtendere uelamenta 4, 8
occaecato astutiae lumine 58, 4
occasio 62, 19. 23; 63, 3. 5
occasus solis 35, 18
occidere 16, 5 *bis*; 52, 5. 18; 64, 6.
20; 166, 15. 16; 167, 29. 30;
honores occisi 61, 7; uindicauit
occisum 68, 9; *cfr.* 4, 10; 23,
17; 65, 2; 82, 21; 86, 22. 23;
87, 6. 14; 88, 1. 5. 13; 89, 4. 7.
8. 21; 157, 8; 180, 14. 20; 181, 10
occulte serpere 17, 17; nutrire 25, 6
occupati legibus 131, 15
occurrere *alicui* (*i. q. subuenire*) 19,
2; *cfr.* 51, 15; 139, 15; 163, 21
Octobris u. Nonas
oculi 23, 4; 30. 17; 38, 2; 100, 14;
gemmantes 136, 6; ponere ante
23, 8; sub oculis esse 181, 14;
oculis perspecta 32, 3; 101, 5;
odia animis infundere 107, 15; con-
pescere 155, 13; odio habere 4,
21; . 5, 4; 106, 18
odisse 145, 6
offendere in re 153, 10; *aliquem*
(*quid*) 80, 22; 88, 5; 143, 17. 19;
161, 13; 171, 1; *absolute* 60, 12
offensio 164, 21; 172, 7
offerre ad 124, 14; 163, 3; *absol.*
episcopi obtulerant (*i. q. preces,
sacrificium*) 21, 12; 38, 6; 47,
15. 17; 142, 6; 143, 21; 144, 2.
9; 179, 9; munera 80, 3. 6. 9;
pacem 42, 8; deo sacrificium 85,
14; 100, 8; 179, 8. 23
officialis publicus 29, 19; 53, 6
officium et honor 54, 23; saluta-
tionis 108, 4; episcopale 179, 6;
officia (= officiales) 152, 18; epi-
scoporum 180, 1
oleum tangere, contingere 60, 12.
17; 62, 10; auferre 60, 15; con-
latum 62, 10; timere 63, 8; 104,
15; 107, 9; 112, 8. 17; defendere
65, 9; ferire 65, 12; conficitur 85,
14; ungere 112, 13; digestum
113, 18; spiritale 113, 16; *cfr.*
7, 18; 9, 5. 15; 102, 4. 11;
112, 7. 15; 113, 11; 117, 2; 174,
2. 4. 6. 8. 12. 13 *bis*. 18—21. 23
bis. 26; 175, 9. 14. 16. 19. 20. 23
olim 156, 23
omnino 86, 23; non 173, 7
omnipotens deus 84, 18; 142, 7
omnipotentia dei 181, 5
omnis 10, 3; 30, 13; 50 3; 61, 8;
90, 21; omnis diceret 100, 10;
omne quod 9, 23; 132, 21; *plural.**

- saepissime* omnes qui 127, 15; haec omnia 148, 3; 153, 4; omnia quae 31, 8; 57, 15; 116, 15; 176, 6; 181, 14; *cfr.* 3, 8, 12; 20, 11, 18; 68, 8, 14, 17, 20, 22; 76, 8; 170, 7, 25; 180, 1 *passim*
- operari 22, 19; 51, 13; 90, 9, 17; 122, 6, 20; *in aliquem* 51, 19; *sens. pass.* operatum est (= confectum) 85, 12; 130, 12; (= efficit) 110, 12; sine operante 122, 13; *cfr.* 137, 6; *absol.* 17, 20; 45, 16; 55, 8; 96, 20, 22; 122, 14, 17; 126, 7, 17, 21, 24; 127, 1, 3, 8; 129, 24; 130, 2; 133, 9, 10; 137, 20; 157, 7; 159, 9, 11; 160, 2; 166, 21, 22
- operarius rei 73, 8; 121, 22; operarii unitatis (i. g. administri) 9, 5, 13; 46, 9; 54, 12; 67, 6; 85, 9, 18; 86, 24; 93, 2; 127, 8, 10, 14, 15 (*opp.* dominus); 131, 24; 175, 2 *saepissime*; a peccatoribus operariis quales fuerint operarii 85, 13; rei artifex aut o. 94, 5; u. baptisma
- opinatam carnibus partem 49, 14 (*cfr.* 48, 18)
- opinio 30, 11; 100, 3; 101, 1, 6; in sinu opinionis 101, 4; per op. * 7, 4
- oportet 23, 14; 130, 11; 144, 19; 159, 2; 181, 23
- opportunitas 62, 23
- opportunos uentos captasti 105, 8
- opus 57, 17; 58, 13, 17, 18; 133, 11; 135, 5; (= auxiliu) 68, 22; implere 134, 24; (= baptisma) 127, 12; (*opp.* nomen) 135, 8; operibus adiuuare 110, 8; 111, 4; opus non est (sc. euelli) 169, 21 *bis*
- orare pro 74, 10; 104, 5, 11, 12; 144, 3; orandi mandata 104, 4
- oratio (i. g. precatio, preces) 23, 20; 104, 4; 144, 14; dominica 56, 12; 94, 2; 168, 17; longa 139, 5
- orbauit aemulatio oculos 23, 5
- orbis terrarum 23, 12; 34, 16; 69, 13; 147, 11; 170, 1; 176, 21; o. (terrae?) 34, 3; (in) toto terrarum orbe 31, 10; 36, 5; 45, 19; 47, 16, 23; 71, 17; 105, 12; totus orbis (sc. terrarum) 18, 4; 35, 17; 36, 1; 37, 12; 92, 24; 120, 13; 169, 6; cum universo terr. orbe 48, 6; per omnem orbem Romanum 71, 2; totius orbis prouincias 71, 22; orbis (sc. terrarum) 153, 18
- orbitas matrimonii 151, 16
- ordinare *aliquem* 17, 12; 21, 3; 44, 11; dotes 46, 18; cuncta 57, 17; in (dei) nomine (episcopi) ordinati 52, 13; 58, 17; 135, 10; *cfr.* 19, 20; 20, 4, 9, 21; 28, 6; 29, 4, 5; 61, 16; 72, 6; 119, 7; 173, 13; 177, 13; res a deo ordinata 96, 16; mysteria ordinanda 113, 12
- ordinatio 17, 11; 18, 12; 20, 17; 44, 1; facere 18, 6; celebrare 20, 1; 21, 13
- ordinator 18, 2; 20, 25; 21, 19, 23; 29, 4, 6; 78, 17
- ordo 8, 21; 15, 7; 113, 14; 177, 3; suo 158, 4; in ordine 174, 8; per 85, 2; 88, 11
- orientales (sc. populi) 50, 9; 147, 12
- origo 12, 18; 32, 3; 37, 14; 45, 4; 161, 3, 8; 166, 11; habere 13, 1; de 93, 9; in originem(e) reuocare 122, 19; 147, 8
- oriri: ortum malum 17, 19
- ornamentum 36, 6; 44, 19; 46, 20; 74, 13; ex auro 19, 10; capitis 151, 19
- ornasti (nauem) uelis 105, 7
- ab ortu solis 35, 18
- os(ris) 35, 18; 41, 3; 162, 2; ore tuo dixisti 46, 21; multorum ore cantantur 73, 25; *cfr.* 6, 13; in ore populi 76, 15; auditum ex ore 99, 14; adsumere per os 106, 21; ore portantes 120, 19; ore in mundo 143, 14; ore prohibuit 159, 21; ora lectorum 165, 14
- os martyris 18, 17, 19
- oscula denegare 108, 5; ruere in oscula 137, 17
- ostendere diuersa 119, 13; *aliquem* nomine (= nominare) 49, 3; rationem 70, 8; 168, 12, circumcisiones 119, 19; arcas 120, 18; furor ostensus 57, 14; traditores ostensos 158, 2; filius dei ostensus est ad Ioh. 113, 9; *sequitur* quod 9, 18; quia 35, 3; 135, 16; *interr.*

- ind.* 17, 15; 82, 4; 118, 3; 127, 3; *acc. c. inf.* 56, 22; 73, 8; 86, 9; 111, 23; 119, 23; 137, 19; *nom. c. inf.* 161, 13; *cfr.* 49, 13, 17; 56, 19; 66, 15; 80, 10; 121, 11; 142, 3; 158, 6; 172, 9; 181, 6 *passim*
 ouis 155, 23
oxymoron: elegit melius peccatum 86, 7; tacitus loquitur 123, 24; noua et stulta sapientia 145, 1
 Pacifici 21, 11; 103, 16; 155, 24; 177, 17, 21; 178, 3, 11, 14
 paene 82, 3; 51, 5
 paeniteat te dicti 44, 7; adiunxisse 13, 14; paenitentes 61, 18; 109, 12
 paenitentia aequalis 66, 6; tormenta 58, 12; tempus 24, 13; uelamina 66, 14; agere 55, 6; 149, 12; profiteri 60, 13; gerere 60, 17; discere 156, 11; sauciare paenitentia 157, 9; de p. 21, 7; 61, 16; in paenitentia tingere 129, 11; 130, 4; in paenitentiam credere 132, 8; mori 139, 21; *u.* credere, gerere, indicare, tingere
 paganus (pagana) 98, 17, 18, 19, 21; 99, 1, 3, 5; 123, 8; 135, 18; pagani 50, 15; 146, 9; *adiect.* 180, 6
 palatium 19, 8; (= imperator) 25, 15
 pallas extorquere (lauare) 153, 3, 5, 9
 palmites abscisos 45, 3; palmitum medullis 136, 5
 panem cotidianum 104, 8
 pannus 93, 9, 12, 13; 150, 11, 19
 par prioribus persona 126, 25; par libramine 126, 17; *cfr.* 42, 16; 93, 14, 22; 154, 3, 4; 166, 9; *u.* aduerbia
 paradisu 46, 22; 47, 4
 parare 60, 21; 175, 13; aures ad audiendum 60, 20; paratum est 165, 23; *c. infn.* 86, 1; 57, 5
parataxis quae dicitur loco hypotaxeos: electi estis . . et detrahitis 107, 3; *crebrius* et tamen *cfr.* 107, 5, 6; non quia . . sed debuit 113, 11 — *u.* quidem — sed
 parcere 31, 5; 61, 11; 144, 1, 12
 parentes (i. q. maiores) *passim uelut* 23, 2; 30, 18; 40, 6, 16; 94, 10; 159, 8; 160, 1, 13, 17, 21, 22, 28, 29; (= Eltern) 50, 5; 91, 1; 94, 21; 110, 9
 parere 20, 15; 43, 17; *absol.* 98, 12
 parere uoluntati dei 87, 20
 paries 94, 14; 96, 19, 21, 23; extruere 4, 6; facere 95, 6, 7; lauare 58, 1; *cfr.* 95, 10, 12, 13, 16, 20; 96, 5; 153, 14; 154, 5, 18, 19
 parricida 24, 10
 parricidium 23, 15; 181, 22; incruenta 91, 1
 pars 3, 3; 7, 7; 16, 15; 24, 3; 29, 20; 33, 3; 34, 1; 44, 19; 47, 14; 92, 24; 93, 17; 120, 2; 140, 1; 177, 18, 19, 20; nouissimis partibus (= Anhang) 28, 16; *absol.* 93, 11; 94, 4; 144, 22; (= Partei) Donati pars 28, 8; 78, 8, 12, 14, 22; 79, 3; *cfr.* 38, 12; 49, 13; 78, 3, 5; 123, 7 *passim*; duae partes 48, 10, 12; partes (Parteiungen) 28, 18; studio partium 28, 9; *cfr.* 17, 21; 25, 13; 104, 5; 139, 11 — partem ponere cum (= communicare) 5, 17; habere 37, 16; 135, 12; in parte positos 42, 8; ex parte 93, 19; 143, 11; ex aliqua (utraque) parte 110, 6 (102, 8); in una parte — in altera 153, 9, 10, 13
participiorum usus creberrimus 1)
coniuncta: praes. Christus ueniens reuocauit 103, 18; uolens pastinare 135, 21; uideo (aspicio) 89, 17; 90, 11; audire (legere) dicentem Christum (apostolum) *passim uelut* 40, 12; 60, 1; 143, 20; testatur dicens 121, 4; nolens — uolens 104, 12; 133, 21, 22; 173, 24; *u.* abesse, praeesse, credere, operari — *cfr.* 25, 3; 34, 11 *bis*; 44, 15; 51, 11; 86, 20; 90, 22; 126, 7, 17 *bis*; 20, 21, 24; 136, 18, 21, 22; 140, 2, 11, 12; 155, 10, 12 *bis*; 162, 8, 11, 29; 174, 7, 9 *bis*; 18, 22; 181, 12 *bis*; 17; *add.* inter 131, 6 *bis* — *fut. act.* ante uenturos milites 84, 2; *cfr.* 24, 5, 12; 119, 6; 123, 22 *bis*; 124, 3; 125, 15; 146, 9; 156, 19; 165, 16; 174, 1, 7, 11, 14, 17, 22; 175, 6, 15, 16, 18 — *perfect.* 18, 10; 24, 4; 46, 11, 12; 125, 13; 139,

- 8; 147, 11; 156, 14. 20. 21. 22.
23; 161, 4 *bis*. 5. 13; 173, 5.
6; 180, 2; *add.* post 158, 2. 3;
163, 2. 3; 180, 13; ante 180, 23;
— *fut. pass.* 49, 17; 57, 13; 86,
21 *bis*; 147, 14; 2) *ablatius absol.*
98, 4; 110, 15; 125, 17; 135,
1; 164, 12; 165, 4; 180, 7 *passim*;
contempto quod fuerant geniti 14,
10; *cfr.* 5, 13; 26, 6; 34, 22; 52;
6. 18. 20; 62, 13. 14; 82, 8; 113,
16; 120, 14; 136, 13 *bis*; 149, 13;
152, 4. 20; 160, 29; 172, 22. 24;
180, 23 — *coniunguntur duo*
participia: uenientibus supra me-
moratis 81, 17; iubente deo indul-
gentiam mittente Maxentio 19, 18
particula Africae 83, 2; 35, 7;
habere inter 111, 21; uindicare
sibi 136, 9; ponere * 111, 15
(*cfr. adn.* 105, 21)
partiri Christum 39, 25
partus abacti sunt 53, 9
parum 22, 12; 164, 20; *u. aduerb.*
pro adiect.
paruus 23, 20; 33, 2; 45, 5; 70,
10; 79, 6 — minor 17, 2; 65,
19; 77, 8; minus astutus 4, 6;
cfr. 165, 17; 177, 23; minus a
122, 16 (*cfr. Rönsch, Ztsch. f.*
österr. Gymn. 1884, 403); (= non)
58, 10; 161, 25; non minus quam
166, 21 — *u. minime*
pascere: morsibus pasta 49, 14; *cfr.*
52, 12; 53, 10; cibis pasti 14,
12; *abs.* 73, 17; pascenti (= *conuiuio*
exipienti) 136, 22
passim 65, 13; 146, 7
passiq Christi 89, 23; sub die pas-
sionis 172, 23
pastinare uineam 135, 21
pastor 39, 2; 57, 21
patefieri templa 51, 4
pater 5, 10; 38, 21; 54, 19; 163,
24; 164, 11; 165, 1 *bis*; 168, 4;
(*i. q. decessor*) 73, 18; deus 33,
24; 99, 1; 112, 19; terrenus 123,
15 *bis* 19; (*sc. caelestis*) 13, 11;
33, 17. 23; 41, 19; 99, 2 *passim*;
= maiores 23, 4; 42, 1; 164, 6;
165, 8; *u. familia*
patere 24, 17; sepulcra patentia
63, 15; *cfr.* 63, 17
pati *aliquid saepissime* 19, 9; 68,
4; 84, 8. 10; 96, 1. 3; 154, 3. 6;
161, 27; 165, 9. 17; *sequitur acc.*
c. inf. 28, 8; 77, 3 (*sc. fieri*).
10; 81, 7; 86, 19; 146, 6; *ab-*
solute 3, 6; 89, 22; 96, 5; 108,
14; 114, 15; 121, 2
patiens 155, 24
patientia episcopalis 73, 24
patriarcha 69, 3; 162, 31; 165, 27
pauci 22, 10; 38, 11; 39, 4; 47, 8;
99, 8, 140, 10; 159, 3. 5; 172, 2
paulisper 87, 14; 141, 14
paulo ante 13, 6; 31, 3; 53, 14;
54, 19; 55, 4; 62, 5; 81, 21;
87, 15; 100, 1. 13; 155, 14; 180,
16; post 16, 9; tardius 99, 11
paululum *aliquid* tollere 111, 5
pauor 155, 2
pauper 74, 14. 19. 20. 22; 75, 7;
80, 5. 16. 17; 81, 13; 83, 12
paupertas = pauperes 73, 17; pau-
pertate sensus circumuenti 58, 15;
de p. spiritus 177, 18
pax deo placita 50, 16; in pace
positi 53, 5; pacis filii 109,
10. 15; pacem habere cum 103,
21; rupta 123, 20; *cfr.* 14, 1;
23, 2; 40, 11; 50, 9. 11; 73, 1
passim; *u. bono*, habere, repudiare
peccare 41, 2; 60, 11; 62, 1. 2. 15
passim; in spiritu 125, 14; *cfr.* 166,
7; *absol.* 22, 11; 86, 6; 94, 8;
133, 4. 5; 144, 2; 152, 8 *saepius*
peccator *creberrime* 8, 14. 15; 60,
17; 74, 20. 22; 173, 17—19
peccatricem carnem 9, 19; 10, 6
peccatum admittere 10, 11; habere
56, 9; 168, 17; incurrere 154, 24;
confiteri 56, 14; donare 56, 7;
176, 9; dimittere 56, 15; 104, 9;
in peccato esse 45, 15; capitale
165, 6; melius 86, 7; genus pec-
cati 172, 11. 16; pondus 173,
2; indulgentia 56, 6; remissio
(remissa) 56, 8 (10, 10); *cfr.* 5,
13. 17; 11, 8; 25, 4; 36, 11;
65, 10. 18; 112, 16; 121, 20; 139,
21 *passim*
pectus 43, 17; 57, 2; 58, 5; 110, 14;
123, 21; pectora 109, 5; 153, 20
pecudis inmundae 146, 21
pellere 159, 11

- pendere sub metu 29, 13 (*cfr. append.* 202, 6 *sq.*); in diuersa 93, 18; de 93, 9; partibus pendentibus 94, 4
- penetrari 145, 11 *bis*. 12 *bis*
- penitus 168, 16, 17
- per 1) natus per 3, 5; legem p. Moysen datam 70, 12; pacem p. apostolos dereliquit 3, 8; deus per prophetam dicens 4, 11; *cfr.* 5, 2; 58, 6; 75, 15, 16; 115, 2; 116, 7; 128, 17; 141, 18; 164, 7, 15, 16 *passim* 2) = a 18, 13; 22, 13; *cfr.* 151, 4; 3) *sens. loc.*: 11, 1; 15, 14; 22, 7; 39, 11; 51, 12, 20; 64, 18; 71, 2; 81, 17, 18, 20; 160, 28; 165, 13; 170, 1 *saeptius*; 4) *tempor.* 28, 7; 35, 20; 130, 3; 138, 9; 143, 18, 20; 5) *causal.* per epistulam reus 19, 3; *cfr.* 13, 12; 43, 5 *bis*. 6; 64, 13; 91, 15; 110, 12; 128, 3, 13; 134, 15, 17, 21; 149, 19; 152, 16; 165, 6; 167, 24; 6) *modal.* per litteras 5, 21; per ignorantiam (= ignoranter 7, 19) 7, 16; 163, 19; per errorem loqui 59, 21; per compendium 62, 22; 165, 22; *cfr.* 56, 19; 131, 20; 169, 8; 171, 16; 181, 5; 7) *uaria*: per se (= ipse) 81, 7; 127, 16 *bis*; per prouincias intellegere ualles 71, 21; deponere (dicere) per ordinem 85, 2; 88, 11; per os adsumere testamentum = 105, 17; 106, 21; per hoc (quod) 7, 18; 8, 16 — *u.* iurare
- peragere 96, 24; mysteria 145, 9
- peragere terras 44, 8
- percipere laudem 41, 4
- percurrere modos 109, 18
- percussores conducere 83, 7
- percutere (*i. q.* occidere) 23, 16; 86, 7; 89, 6; gladio (lingua) 64, 13; 90, 4; *cfr.* 143, 24; peccatum 65, 12; animi percussi 100, 8; (= damnare) tot sententiis 27, 16; 29, 1
- perdere *aliquid* 43, 7; 82, 11; 153, 19; 155, 15; 156, 22; 165, 10; 167, 10; perdidisti (*abs.*) 101, 11
- perditos magistros 23, 7; perditorum multitudo 143, 13; transitus 156, 3
- perducere (*sc.* testem in ius) 29, 13 (*cfr.* inducere)
- peregrinatus es 105, 4
- peregrinus 7, 16; 73, 12; peregrini (*sc.* episcopi) 38, 14; portus 44, 9
- perennis maiestas in deo 115, 7
- perfectio solus deus 55, 18
- perfectus 55, 18, 23; 56, 1, 3; 58, 16; 131, 4; 188, 7; 169, 4
- perficere *absolute* 55, 16, 20
- perfidii 156, 23
- in perfunctoria salutatione 108, 4; perfunctorie (*i. q.* obiter, per transennam) misceri 76, 18
- perfundere 25, 16; 113, 17; 152, 2
- perhibere testimonium 16, 14
- periculum 19, 5; 82, 8
- periphrasis*: ministerium exercere (= famulari) 136, 21; ordinationem celebrare (= ordinare) 20, 2; 21; 14; effectum implere (= efficere) 77, 3; inmemor factus (= oblitus) 48, 10; 119, 4; peccatis adfectos (= peccatores) 129, 1; in incendium dare (= incendere) 167, 17; dicere sub nominibus (= nominare) 51, 13; ascensum habere 144, 16; duxistis extorquendos (extorsistis) 152, 18; disciplinam accipere (= coerceri) 82, 18; nundinas facere (= uendere) 97, 21; qui cantabat (= ὁ ψαλμωδός) 112, 9; quorum nomina (= quos) 88, 14; 89, 10; nomine ostendere (= nominare) 49, 3; potens est (= potest) 62, 9; consequens erit 17, 13; *u.* facere, frequentia, negotium, persona, populi
- perire 109, 11; 150, 19; 157, 10; 161, 2; 162, 20; 167, 29; in lege 161, 8; peristis 109, 10; periisse 157, 9; periens 138, 1; 176, 2; periturus 24, 5, 12
- peritia capiendi 156, 16
- peritomen semel ablatum 120, 2
- permanere 126, 22
- permittere *c. acc. et inf.* 5, 23; 33, 22; 43, 13; 124, 11; 140, 25; 155, 10; *c. dat. et infm.* 33, 23; *infm.* 75, 7; *nom. c. inf.* 170, 15
- perniciēs 14, 13; 83, 8; 120, 5
- perscribere tabulas 160, 33
- persecutio 15, 14; 18, 14; 19, 2.

17; 29, 10; 51, 17; 65, 3; 90, 9. 11. 12; 96, 2. 5; 172, 13
 persecutor 91, 5
 persequi 49, 6; 143, 21; *sensu pass.* 49, 7
 perseneret petere 151, 11
 persona Danielis 80, 15; *cfr.* 13, 11; 29, 4; 45, 18; 87, 17; 88, 11; 126, 21. 24; 127, 1; 131, 24; 132, 7; 137, 7; 163, 24; 170, 20; 176, 17; personas hominum 132, 7; ipsius persona (= ipse) 79, 7; uestra (= nos) 8, 10; 59, 11; *cfr.* 9, 3. 8; 17, 20; 20, 13. 16; 30, 17; 49, 20; 66, 2; 73, 10; 84, 14; 120, 21; 131, 25; 163, 25; 177, 2; 181, 2. 4 *saepius*
 perspecta oculis 32, 3; 101, 5; consuetudo 100, 16
 perstrepunt maledicis uocibus 5, 19
 persuadere ut 132, 5; 143, 11
 persuasionibus diuina 94, 22
 perterritus metu 160, 31
 pertinere ad *saepissime* 7, 5; 12, 8. 10; 22, 18; 45, 21; 79, 7; 85, 6; 94, 10; 102, 5; 115, 3; 126, 7; 139, 4. 19; 145, 4; 164, 11. 23; 177, 12
 perturbare 38, 18; 53, 5; 100, 15
 peruenire ad Carthaginem 19, 16
 peruidere 6, 17
 perunctus fuerat 112, 9
 pes: pedem subducere *alicui* 20, 8; lauare pedes 124, 4. 8. 11; 147, 14
 pestilentiae cathedra 39, 11; 40, 15
 petere (= postulare) militem 9, 12; 81, 11; 102, 2; ab 80, 7; ad obsequium 124, 13; *cfr.* 20, 1; 138, 13. 18; 151, 11; 156, 14; = precari 138, 24. 25; ut 38, 19; *absol.* 78, 19; 112, 19; 113, 7
 petitio 20, 20
 petitores (i. q. proci) 151, 9; 152, 5
 petrobolos lapides 94, 15; *omisso subst.* 96, 6
 in phantasmatis (*opp.* in carne) 114, 12
 pharetra 68, 6; pectoris 58, 5
 phariseus 56, 25; 57, 8
 pietas 33, 21; 94, 23
 pigmenta pretiosa 134, 14
 pignus salutis 142, 9
 pigra discordia 40, 3; pigri 91, 6

(= scismatici *Casaub. u.* inertia, iners); 156, 5
 pingere (= fucare) 150, 11
 piscina 69, 9. 13; (*sc.* Bethsaida, *cfr. Tertul. d. bapt.* 5, 6) 69 1; sanctae piscinae 72, 4
 piscis 69, 2. 5. 7. 9 *bis*; 122, 19; 134, 16
 pio sinu ecclesiae 168, 12; 173, 21
 placere *alicui* 85, 19; 86, 11. 12; 100, 18; 159, 6; 178, 4; inter 144, 21; *c. infin.* 97, 2; 120, 7 — placita mercede 135, 22; deo pax (unitas) 50, 16; 147, 18; 177, 15; (91, 27; 154, 10); unitas placita est 86, 14; placitum est deo 152, 15
 placitum: de placito securus 55, 3
 plangere quia 153, 12
 planities non magna 70, 11
 plantare 12, 9; 46, 23; 47, 4; 135, 20
 plantaria (de)ponere 136, 2. 3
 plantationes dei 47, 1
 platea 154, 12
 plebs (= fideles) 28, 18; plebes (*plur.*) 66, 7. 8. 10; plebibus 65, 23 (*cfr. Arch. f. lat. Lexikogr.* VI, 357)
 plenitudo rerum 16, 15; tempus plenitudinis 130, 7
 plenus deo 110, 16; 111, 2; 165, 14; pleno liuore 26, 6; memoria mandatorum 63, 2; pro pleno 130, 15; *abs.* 21, 10 — plenius (= accuratius) discere 15, 8; iurare 59, 18
pleonasmus: nomine nuncupari (appellari) 5, 23; 155, 1; probationibus demonstrare 7, 20; salubriter proficere 8, 2; laudis praeconio 8, 9 (*cfr. Ouid. ex Pont.* 4, 8, 45); licere non debuit (= n. licuit) 8, 12. 13; addidisti et demersam 10, 11; etiam illud et contra nos 7, 17; euidenter adpareat 13, 8; uidetur et ita placet 13, 5; foras exeunt 14, 3; 15, 4; 18, 4. 8. 11; 21, 13; 110, 19; confessus est dicens 16, 4; necnon et 20, 10; indulgentiam sibi inuicem tribuerunt 21, 13; iratus est ira magna 24, 9; his precibus rogauerunt 25, 19; forte uideantur 25, 11; praesentis tunc

temporis 29, 11; praesentium nomina, qui fuerant in causa 29, 17; iamdudum pasti fuerant 14, 11; innumerabiles insulas quae numerari uix possunt 33, 11; nonnumquam solet ignosci 36, 12; in una communione societate concordare 37, 13; manifestum et luce clarius 42, 6; manifeste aperteque 56, 23; proprie possidere 42, 17; communionis consortium 43, 1; post nos rebaptizatis 45, 13; precibus rogare 50, 22; insuper et 57, 12; quietorum et in pace positorum animos 58, 5; uelociter properauit 54, 21; rogauit dicens 57, 6; loquitur (clamat) dicens 70, 3; 74, 20; 86, 10; 90, 2; 141, 19; 164, 7; uox audita dei dicentis 118, 20; 180, 18; 148, 20; *cfr.* 78, 7; 100, 9, 10; 105, 1, 2; notum est et probatum 65, 8; per omnem orbem Romanum . . sub toto caelo 71, 2, 3; solus secreto ageret 76, 12; sic iurare tamquam per deum 77, 11; impedimentum et obicem obponere 81, 16; qui ante se prosperit 97, 18; iterum se reparare 96, 24; iterum redimi 98, 8; iterum renouellatae partes 28, 18; iterum ad alteram Mariam locutus 98, 11; resedit ac remansit 101, 4; aliud et extra est 101, 7; aperte dilucideque 102, 3; excludi et separari 110, 11; aspernatur et repudiat 111, 17; indicat et manifestat 118, 1; sacramentorum falsa conubia . . in quorum toris iniquitas 114, 9, 10; adiungitur et adplicatur 115, 12; nutant et remigant 123, 4; recusat nec permittit 124, 11; personas hominum 132, 7; persona operarii 131, 24; uirtus feriata cessaret 137, 14; scriptum est et legitur 165, 18; res repugnantes et diuersas 175, 3; sub oculis et uultu 181, 14 — *u.* quidam . . quasi; conari, debere, posse, uideri
 plorare: dei amare plorantis 68, 22
 pluite, si potestis 59, 17
 plumbum 10, 14

plus *u.* multus
 pluuia 78, 1; 94, 15; 95, 14, 18; 96, 6, 17, 20 *bis.* 22; 166, 31; 169, 15, 18
 poena 23, 11; 25, 4; 160, 5; 161, 16; 165, 3; lui poenis 164, 20
poeticus quidam color: iugum seruitutis 5, 11; pondere delictorum tamquam plumbum mersus 10, 14; sententiae gladium 13, 16; scisma dissipatis sensibus generatur, liuore nutritur, aemulatione et litibus roboratur 14, 1; *cfr.* scisma iracundia peperit, ambitus nutritur, auaritia roborauit 20, 14; a radice matris ecclesiae inuidiae falcibus amputati 14, 4; disputationibus uenena mortifera uomuerunt 14, 18; ex qua radice erroris protenderint rami, ex quo fonte riuulus iste maligni erroris manauerit 17, 15 *sq.*; ante concussam persecutionis turbinibus pacem 18, 14 (*cfr.* persecutionis tempestas 19, 2); faucibus auaritiae praedam ebiberant 20, 7; de criminum fonte, qui flagitiorum uenis exuberauerat 21, 21; inter caligines, quas liuor et inuidia exalauerat 30, 11; tela quae iactare uoluisti, ueritatis clipeo repulsa . . 31, 6; latitudo regnorum (= lata regna) 33, 21; metas ponere, terminos figere 33, 24; ramus uestri erroris, protentus de mendacio, non de radice ueritatis 37, 17 *sq.*; factio, . . mater scismatis 38, 15; scismatis conpedes sibi posuerunt 40, 9; uos esse fractos ramos . . abscisos palmites . . riuum concisum 45, 2—4: inuidia traditionis 45, 21; partem (Donatist.) cruentis morsibus pastam, christianorum sanguine . . opimatam 49, 13; 53, 10; retexenda impietas 49, 10; Urbanus et Felix, duae faculae incensae liuoribus 53, 4; sub nube simplicitatis occaecato astutiae lumine . . sagittas de pharetra pectoris praemisistis 58, 4 *sq.* malitiae uectibus destruentes 58, 19; *cfr.* 61, 4 *sq.*; in cote

liuoris acuitis nouaculae linguae 63, 10; guttura uestra sepulcra patentia 63, 15; honorum funera 63, 17; circumcellionum furor uagari consueuerat 82, 20; flabello inuidiae uentilare 84, 7; 88, 7; 88, 15; rabida latrat inuidia 86, 20; quas (uoces) dictat inuidia 87, 18; oleum in sapore (= condimentis) in lumine (= lucernis) erogatur 85, 16; nodo pacis iungit parietem 95, 12; ecclesia pacis gremio et sinu omnes conplexitur 95, 15; domus . . custodit . . retundit . . diffundit . . non admittit 95, 13 sq.; in sinu opinionis 101, 4; ueritas . . limitibus separata 101, 5; intellegendi aditus 101, 12; quos . . sacramentorum uisceribus mater ecclesia genuit 103, 22; odia animis infundere 107, 15; fidei membra 108, 16; uenena sua sibi seruent 108, 18; oleum . . in imagine columbae insedit capiti 113, 16; precibus uiam concidere 144, 14; scalam subducere 144, 16; peccatorum uulneribus confossus 149, 17; aestus animi aetas accendit 150, 13; desideriorum ponderibus premi 150, 14; animum carnis desideria pungunt 150, 16; inuidiae siluam securibus ueritatis abscisam 158, 7. 8; sepelire peccata 171, 10; interclusa est malitiae uia 178, 14; cutem conscientiae suauitas mollit . . animum lenem . . 175, 11 sq.; inuidiae tempestatibus impulsus 175, 19; tractatus episcopalis sanctitate uestitus 179, 14; inuidia delabitur 178, 16 (submurmurat 181, 18); scismaticos a uite uelut sarmata concisos . . tamquam ligna arida gehennae ignibus reseruati 12, 14 — *personificationis figura saepissime uelut*: arbor fundata gaudeat 45, 6; uester furor in Africam reuertitur 51, 5; iustitia de caelo prospiciens accusat 59, 3; error hominum uos laudat 59, 3; ire coeperat armata manus (sc. David) 63, 1

polliceri quid 129, 2
pollui 90, 22; 146, 17; 179, 23;
pollutus 147, 9. 18. 20. 21; 148, 5. 10. 11. 13 *dis.* 15; 153, 4; 154, 18; 179, 10
polyasyndeton creberrime adhibito et uelut 21, 13; 25, 12; 26, 15; 33, 9; 41, 10. 11. 13. 14. 16—19; 45, 16; 51, 21; 54, 23; 78, 18—20; 89, 15; 91, 19—22; 127, 11; 134, 8. 9; 135, 9; 150, 19; 158, 5; 161, 4—6; 162, 24—26; 163, 2—4; 165, 1—3; 178, 5—7
poma carpuntur 161, 1
ponderare de 32, 9; (species) ponderandae libramine 126, 17
pondus peccati 173, 2; delictorum 10, 14; desideriorum 150, 14; tanti ponderis esse 172, 11
ponere partem cum 5, 17; metas 33, 23; scandala 107, 6. 16; 108, 1; 109, 18. 19; conpedes 40, 10; plantaria 136, 3; libros 166, 29; ante oculos 23, 8; ante mures 167, 9; tus (= *tarificare*) 68, 9; 90, 20; 91, 4; in rebus formam 25, 3; in parte regionis positum esse 42, 8; Carthagine positi (= commorantes) 22, 5; posita in sacramentis 46, 19; in uno 155, 17; in pace 58, 5; in altare 100, 7; totum ponere in 126, 6; 140, 3; spem in aliquo 137, 1; uestigia in parietibus 154, 19; in fronte 24, 6; in unitate 144, 11; in domo 166, 25. 31; inter martyres 86, 16; ibi (i. q. inter eos numerare) 91, 24; *abs.* 166, 25. 27
populus dei 23, 21; 67, 10; 114, 18; 144, 10; 179, 17; = Israhel 89, 3; 116, 2; 160, 24; 161, 22; 167, 22; Iudaeorum 70, 12; 116, 4; 119, 2; christiani populi 47, 7; 48, 9; 50, 16; = fideles, laici *saepissime* 20, 2; 39, 3; 42, 7; 68, 12; 107, 3. 20; 144, 14; 159, 4; 179, 10. 11. 16. 20; Pharaoni et eius populo 10, 13; uester populus (= uestri) 59, 10. 20; populis suis (= suis) 173, 24; Africani 50, 8; (= homines, multitudo) 22, 7; 35, 9. 10. 19; 52, 21;

- 63, 13; 76, 15; 89, 24; 93, 7; 100, 1. 4; 123, 5; 138, 12; 151, 18; 165, 11. 15 *passim*; *oppos.* episcopus 57, 19; *oppos.* una domus 133, 4
- porrectio manus 99, 7
- portae 71, 8. 14; ecclesiae 71, 9. 11
- portare funera dignitatis 61, 7; ramos ore 120, 19; personas 181, 4; *cfr.* 19, 11; 91, 1; 142, 7; 148, 17; 149, 1 (*abs.*); 156, 19. 22
- portatores sanguinis Chr. (calices) 146, 2
- portus 44, 9; innocentiae 121, 20
- posse *pleonastice saepissime uelut*: sentire potuit = sensit 6, 4; uideri poterit = uidebitur 53, 1; *cfr.* 13, 9; 24, 7; 31, 9; 40, 9. 11; 54, 7. 8. 12; 61, 17; 81, 9; 94, 20. 23; 110, 10; 127, 5; 147, 7; 155, 22; 162, 22; 174, 19. 25; 181, 13; = ualere 92, 11; 174, 19. 21; conuicia quanta potuit dixit 80, 4; si potest (potestis) 42, 21; 59, 18; 85, 10; 96, 11; 105, 23; 141, 16 *saepius*; *cfr.* cum possis 170, 23 — *c. infin. sescenties*: facere (fieri) 6, 10; 96, 18; 109, 15; 115, 11; 120, 3; 137, 15; 169, 20; 175, 2; 181, 1; negare 14, 23; 23, 6; 36, 13; 108, 1; 122, 3; 125, 22; 142, 4; 153, 10; 155, 7; dicere 89, 19; 93, 22; 106, 2; 109, 8; 121, 10; 126, 3; 160, 22; ferre 18, 17; 20, 11; praeterire non p. 10, 19; 47, 13; — *cfr.* 4, 20; 10, 10; 22, 1. 2; 32, 11; 42, 12. 16; 57, 16; 69, 18, 19; 73, 13. 17; 82, 17. 23; 91, 5. 13. 19; 103, 7. 22; 114, 7; 123, 7. 9. 10. 13; 134, 18. 19; 145, 10. 11. 12; 150, 12. 19. 20; 161, 18. 19. 25; 175, 8. 14. 18. 24; 182, 3 — *u.* potens
- possessio 34, 2. 3; 82, 3; 110, 3
- possidere 33, 22; 47, 9; 51, 8; 98, 3; 126, 19; 155, 20; in commune 152, 19; 153, 2
- post *c. accus. creberrime* 8, 17; 10, 21; 17, 9. 11; 45, 14; 55, 16; 65, 7 *bis*; 70, 16; 89, 18; 99, 3; 122, 24 *bis*; 158, 2. 3. *bis*. 7; 161, 3; 170, 2; 174, 18; 180, 13; post pluuiam secuti lapides 96, 22; = praeter 75, 14; p. hoc (= tum, praeterea) 53, 11; 120, 11; p. quod 104, 21; 105, 9; 155, 26; 171, 7; = postea 119, 23; paulo p. 16, 9; ire p. deos * 23, 13; *u.* adtendere, interrogare
- postea 65, 1; 76, 13; 80, 12; 83, 5; 98, 22; 100, 1; 120, 9. 14; 124, 6; 127, 13; 139, 20; 145, 19; 149, 13; 161, 5. 12. 27; 163, 4 — postea quam *c. perf.* 173, 8; 177, 21
- postquam *c. perfect.* 29, 5; 161, 14; 174, 3; 179, 21; *c. praes.* 166, 12
- postremo 140, 1
- postulare 7, 6. 20; 17, 22; 68, 5; 83, 14; 166, 27; = precari 138, 24; 142, 8; 168, 18; = in ius uocare 19, 6; contra *aliquem* (= criminari) 78, 13; 152, 20; ut 152, 9
- potare (tränken) alios 44, 13
- potens est suscitare 62, 9
- potestas 62, 5. 15. 19; 179, 4; *c. genet.* 14, 19; 170, 8; habere in potestate 80, 9; potestatibus et regibus 73, 26; 74, * 2. 10
- potius 102, 5
- potus—us 13, 17
- praebere difficultatem 50, 23
- praecedere se epistulis 22, 5; praecedente terrore 82, 8
- praeceps: se praecipites dare 83, 10
- praecepta 23, 11; 47, 2; 73, 26; 84, 3; 112, 12; 150, 6. 10; dei 89, 2. 9. 14. 16; 91, 19; diuina 41, 8; 63, 6; 89, 6; contemnere 60, 7; calcantes 63, 11; proposita 85, 8; ante (post) praecepta 130, 22; 131, 1. 2. 3. 8; uindicata 91, 22; reclamare 169, 5; dare 169, 7; accipere 103, 8
- praecipere 124, 22; 165, 4; quibus (mandatis) praeceptum est 87, 1; de 160, 1; praecepit dicens 130, 9; *sequitur acc. c. inf.* * 26, 3; 153, 15
- praecones 81, 17
- praeconium laudis 8, 9; diuinum 165, 13
- praecursor saluatoris 129, 10
- praedam ebibere 20, 8
- praedicare legem dei 64, 19

praedicere de 58, 7; praedicti (= supra memorati) 24, 17; locum 81, 19
 praeesse: praesens causa 12, 10; 139, 4; 140, 2; exemplum 161, 18; comites 52, 1; episcopis 52, 6. 18; poena (t. q. in hoc mundo iniuncta) 25, 4; praesentium nomina 29, 16; praeside praesente 53, 7; praesenti saeculo 125, 15; temporis praesentis 109, 6; Christo praesente 130, 2; praesens est 123, 15; sunt 38, 4; fuit 123, 17; fuerat 131, 14; u. tempus praefatus rescripsit 73, 24
 praeferrī 171, 8; praelatus 79, 21
 praeficere sacerdotem 24, 2; praefectorum dedecus 73, 23
 praemittere sagittas 58, 6; litteras ubique 74, 18; circumcisio in figura praemissa 119, 17; imago praemissa 119, 22
 praemium 166, 19; 170, 7
 praeparatam fuisse annonam 83, 19
 praepone *aliquid alicui* 18, 19; 170, 24 — praepositi (*sc. militum*) 84, 12
praepositiones abundantes u. aperire, insectari, interrogare, pulsare
 praerogatis (= erogatis) iniuriis docuerunt 84, 9
 praescientia 124, 3; 164, 19; 172, 25
 praescius huius temporis 104, 2
 praescribere *alicui* 126, 5; 129, 4
 praescriptio 152, 6
 praesentia *alicuius* 84, 1; 140, 9; 154, 1; uestra 122, 4
 praeside Athenis 53, 7
 praestare *alicui aliquid* 115, 5; 121, 22; 127, 19; idolis (= offerre) 146, 11; pro praestitis rogari 82, 9
 praestigis (legem) conligere 116, 14
 praestitutum a deo 34, 11
 praestruens argumentis principum sermonis 119, 6
 praesumere de 63, 20; 149, 6. 8: quantum 138, 26
 praesumptio(-nes) 9, 16; 34, 12; 39, 20; 56, 9; 80, 14; 102, 6. 8; 104, 17; 129, 4; 136, 7; 158, 5
 praetendere ne amina 61, 9; maledicta 63, 22
 praeter c. *acc.* 7, 10; 8, 23; 9, 11;

12, 2; 22, 10; 73, 12; 87, 16; 92, 24; 98, 13; 167, 27; 173, 5
 praeterire illud 10, 19; 46, 21; 47, 12; praeterire(i) silentio 86, 18; 166, 4; praeteritorum temporum 177, 12
 praetermittere *aliquid* 9, 5; 56, 12; 126, 16; 152, 14; quod 94, 23
 preces 82, 10; 112, 12; 144, 15; prodere 26, 7; iungere 104, 5; (= libellus supplex) 78, 9. 20; precibus rogare 25, 19
 prehensus piscis in flumine 69, 3
 premitur uinum 85, 13; mens 150, 14
 presbyter 15, 19; 48, 19; 49, 4; 57, 18; 61, 11, 19; 161, 24
 pretiosus 134. 4. 13. 14
 primas: de primatē 147, 3
 primitius populus 167, 23; magistrī 24, 22; gratia 139, 19
 primitus 23, 21; 68, 13; 73, 15
 princeps (*opp. tiro*) 38, 21; apices et principes (= praesides) 15, 19; duces et principes 50, 14; Petrus 39, 14; Tyri 75, 15; 76, 6. 16; 80, 13; Carthaginiis 75, 16; regis 162, 3; = maiores 8, 12; 12, 17; 16, 9; 17, 13; 22, 17; 72, 3; 73, 6; 147, 8; 162, 1; 168, 1, 10; 178, 5 — u. auctor
 principalis locus 126, 19; delictum 23, 15; principaliter testis 73, 14
 principatum tenuisse 75, 10; uindicare 76, 6
 principium 118, 11; 119, 6; principia saeculorum 181, 9; a principio 49, 15
 prior 28, 17; 36, 9; 38, 16; 48, 4; 160, 23; 177, 3. 7 *bis*; duae priores (species) 126, 22; = primus 36, 21; in trinitate 122, 5; = maiores 22, 19. 21; prius (t. q. pridem) 4, 10; 168, 3; = antea 120, 18; 139, 16; 145, 21; prius est c. *in fin.* 49, 17; 63, 6; c. *coni.* 122, 2
 pristinus 49, 18; 120, 14; 152, 4
 priusquam dicam 9, 17
 pro = propter: 24, 9; 52, 25; 53, 1; 54, 16; 55, 8; 82, 8; 116, 18; 133, 24; 136, 16; 137, 13; 159, 9; 164, 19; 165, 8. 15. 16; 172, 20; 180, 17; mori 91, 24; 166,

- 18; pati 92, 22; = secundum, ex: pro merito 5, 11; tempore 30, 19; 123, 18; ueritate 30, 19; *cfr.* 33, 15; 51, 1; 66, 2. 5; 73, 9; 101, 9; 145, 14; 162, 7; 176, 16 — *sensu finali* 7, 7. 9 *bis*, 11, 12. 15. 22; 8, 3. 5. 24; 9, 21; 47, 13. 15. 17; 73, 27; 104, 5. 6. 11. 12; 118, 12; 121, 10. 12. 13 *bis*; pro certo dictum 68, 15; u. habere, esse, iudicare, orare, petere, postulare, tempus
- pro dolor 175, 26
- probare *rem* 25, 12; 34, 4; 57, 13; 59, 13; 89, 12; 90, 2; 100, 14; 120, 20; 162, 32; 164, 10; 172, 5; se meliorem 93, 12; = convincere 16, 7; 147, 1; notum et probatum 65, 3; *in aliquem* 11, 8; 20, 23. 34; *absol.* 7, 5; 74, 13; 180, 5; quia 127, 21; *nom. c. inf.* 16, 6; 43, 1; 166, 7; 168, 1; 179, 14; *acc. c. inf. saepissime* 8, 12; 36, 4; 45, 9. 21; 75, 20; 92, 2. 3. 6; 117, 1; 128, 5; 133, 8; 180, 20; *orat. indir.* 118, 5; 174, 10
- probatio 79, 7; 146, 16; nominis 103, 2; *plur.* 7, 20; 141, 12
- procedere ad 16, 8; in turbam 138, 12
- in processu tractatus 119, 4
- proconsul 29, 7. 20
- procreari 46, 5
- procul dubio 46, 1; 92, 2; 107, 22; 153, 5; 164, 14
- procurare pigmenta 134, 14; merces nundinis 146, 3; frequentiam 151, 18; lucra diabolo 152, 11; procurante euentu 62, 14
- prodere (*i. q.* indicare, ostendere) 26, 7; 70, 7; 168, 21; proditum est 83, 3
- quid prodest quia 61, 6
- prodire: quam (legem) produit titulus 161, 6 (*sed. cfr. adnot.*)
- producere radices 136, 5; moras 152, 3
- proelium: in proelio uinci 161, 23
- profanus imperator 51, 16; baptis- mata 126, 11; profani 144, 5
- profecto 140, 19
- proferre 16, 14; euangelium 107, 13; imaginem (*sc.* imperatoris in altaria) 100, 7; lectiones 108, 2; prolatae sententiae 17, 23
- professio 46, 2. 14; 99, 3; 151, 1. 5. 8; 170, 12
- proficere nihil 139, 17; *alicui* 8, 3; 146, 11
- proficisci 17, 10; 19, 15; 20, 18; 38, 19; profecta lex a deo 161, 1
- profiteri *aliquid* 55, 11; 56, 7; 60, 14; 133, 2; se christianum 64, 15; *c. acc. et inf.* 79, 3; 98, 18; 119, 11; ut 164, 17; *absolute* professae (uirgines) 149, 13
- profunda impietas 57, 14
- in progressu tractatus 119, 11
- prohibere *aliquid* 6, 10; 23, 9. 12; 64, 9; 83, 16; 159, 21. 22; 179, 5; = arcere 95, 20; prohiberi 85, 20; 109, 14; 160, 4; prohibita 110, 1; 160, 9; *absolute* 77, 12. 13; 160, 12; *c. inf.* 125, 2
- proicere 54, 6; 59, 10; 83, 10; 149, 14; proiecisti te castris 105, 2 (*sed cfr. adnot.*); a societate 140, 3
- prolix tractare 6, 17
- prolixitatem scripturae 11, 9
- promereri in re 153, 11; deum 154, 23 (*cfr. Rönisch, Ital.* 377)
- promissionis terra 161, 17
- promissum *subst.* 113, 7; 173, 2; dei promissa 127, 21
- promittere *aliquid* 34, 1; 55, 24; 128, 20. 21; 137, 12; 163, 9; 170, 7; *alicui* 172, 15; = minari 171, 2. 3. 23; ut 129, 16; *acc. c. inf. praes.* 128, 22; 162, 27; 164, 24; posse 176, 9; *fut.* 56, 6; 128, 18; 129, 24; 150, 4; 163, 15; 171, 2. 3. 23; 172, 25 — *absol.* 138, 25; 173, 10. 11
- promotio 154, 1
- promouere in dignitatem 134, 15
- pronomina a) personalia et possessiua:* ego — tu 8, 8; 62, 3; 103, 3. 4; 106, 4. 6. 12; 112, 5. 8 *saepius*; nos (noster) *de catholicis dictum passim uelut* 3, 2. 8; 4, 2. 3. 9. 17; 5, 1. 8. 18. 22; 6, 6; 7, 5. 6. 7. 9. 11. 15. 19 *bis* 22; 25, 12; 37, 12; 39, 15; 42, 19; 118, 12; nos — uos 103, 15; 104, 11; 133,

- 21 *passim* (*sed u. ellips.*); nos = ego (meus) 5, 23; 6, 21 *saepius* (6, 15); sese 17, 16; tuum 134, 12; noster (= hic, praesens) temporis 11, 7; 17, 18; uos (uester) *de Donatistis uel Parmeniano dictum saepissime* 7, 8. 9. 11. 13. 16. 17; 12, 12. 13. 17. 18; 23, 1. 2. 5. 6. 7; 35, 3. 8. 10. 11. 16. 17; 128, 18; conuicia nostra (*s. q. con. nobis facta*) 107, 11; *cfr.* 107, 13 — *u. suus b) demonstr. is* — ille: si eos martyres esse uultis, probate illos 91, 25. 26; *promiscue* illius erat, adde quod eius caro 10, 9; quisquam — aliquis 34, 1; 49, 5; *u. reflexiua*
- pronuntiare de 124, 10. 19; pronuntiatum est innocens 27, 9; *cfr.* 29, 2; = docere 28, 7; *c. acc. et inf.* 92, 20
- prope 75, 13; 87, 12; 90, 21 — proximus 68, 2; 89, 12; proxime 76, 5; 163, 10
- properare uelociter 54, 21; ad 28, 18; *in aliquid* 63, 12; 137, 18; *c. inf.* 153, 5; 176, 6
- propheta *saepissime nomini proprio add. uelut* 4, 4. 11; 58, 6; 87, 19; 114, 4. 16; 146, 13; *om. nomine proprio* 41, 3; 67, 9; 75, 16; 103, 5; 111, 24; 163, 5; *plur.* 64, 19; 98, 10; 115, 2; 127, 20; 128, 7; 154, 8; falsi 180, 19
- proponere *aliquid* 120, 8; 176, 8; exempla proposita 60, 10; *cfr.* 60, 13; 161, 21; 170, 20; praecepta 85, 9; ad propositum ordinem 15, 7; propositis tabulis legis 87, 12; *c. acc. et inf.* 127, 3
- proprie possidere 42, 17
- proprietas catholici nominis 33, 13
- proprius 127, 6; 175, 10
- propter 60, 12; 75, 7; 79, 13; 88, 8, 10; 135, 12; 166, 9, 10
- prorumpere in uerba 73, 20
- prosapia Abrahamae 119, 20 (*cfr. Rönsch, Zisch. f. österr. Gymn. 1884, 401; Arch. f. lat. Lexikogr. VII, 474*)
- proscriptos esse nescio quos 85, 5
- prospiciens de 59, 3; ante 97, 18
- prosternere in mortem 15, 16
- prostitutus (*s. q. adulteras*) haereticorum ecclesias 11, 19
- protendere sese ex 17, 16; protentus de 37, 17
- protestari 64, 12; 75, 22
- prouenisse gratiam 139, 20
- prouentus anni 78, 1
- prouidentia 162, 27; 168, 3; diuina 24, 1; 153, 6; saluatoris 173, 14
- prouidere *c. dat.* 74, 19; quod 21, 24; ut 167, 24; 173, 18
- prouincia 18, 1; 33, 11; 42, 3. 7; 71, 21; 74, 17; 93, 4; 96, 3; 159, 5 *saepius; u. Ind. II* prouincia
- prouocare 51, 17; 63, 5; 136, 6; ad 51, 10; 91, 13; in iudicium 87, 15; ut 68, 2; *absol.* 73, 10; 85, 1; 88, 6; 124, 16; 134, 3; 179, 6
- prouocationes 159, 1
- proximare ad 81, 15 (*cfr. Rönsch, Ital. p. 173, Zisch. f. österr. Gymn. 1884, 404; Arch. f. lat. Lexicograph. II, 357*); *sed u. adnot.*
- psalmus: ait (dicit, scriptum est) in psalmo *passim uelut* 34, 6. 18. 23; 40, 12; 58, 7; 60, 2. 5; 71, 5. 11; 104, 18; 113, 2; 127, 23
- publicanus 57, 6
- publicus 29, 7; 78, 6; 83, 20; 152, 17; 179, 2 — publice 19, 7; 29, 8
- pudicitia 74, 8; salua 65, 18
- pudor 51, 3; 112, 2; 138, 13
- puella 54, 18; 137, 16; 152, 12; Sara 69, 6
- puer 137, 22; 138, 1. 4. 24; Dauid 62, 11. 15; *plur.* 61, 16; 65, 17; = comites 62, 22; 63, 3
- pulchritudo 93, 16
- pullulare 159, 1
- pulmonibus suis 177, 22
- pulsare (= impugnare) 6, 18; 30, 19; 116, 13; ad caelum 123, 12
- pungere animum 150, 16
- puniri 23, 15; 160, 34; 162, 20; punienda superbia 57, 4; *absol.* 171, 3
- pura ueritate 101, 2; facere purum 153, 18

- purgare (*i. q. crimine absolueret*) 27, 17; 29, 5 *bis*
 purificare 153, 5; 154, 16
 puritas 38, 17; 100, 15; 145, 15
 purpura 134, 6. 12. 16; 150, 11
 purpurascit uellus 134, 6 (*cf. Rönisch Ztsch. f. öst. Gymn.* 1884, 403)
 putare *aliquid* 49, 8. 10; 96, 2; se sanctos 128, 7; 129, 7; sic 127, 20; quia 128, 12. 16; *acc. c. inf.* 21, 23; 43, 18; 79, 18; 109, 21; 116, 19; 136, 25; 148, 6; 174, 11; 178, 8; esse *om.* 64, 6; 154, 16; *nom. c. inf.* 12, 3; 165, 5
 Quaerere *aliquid* 11, 14. 15; 12, 17; 42, 2 *bis*; 77, 18; 123, 23; 145, 1. 3. 15; 165, 22; quaerendus est peccator (index) 104, 15; 123, 6. 8. 11; quaerendum est 25, 9; (= adduci, compelli) ad 159, 2; de (= gerichtlich untersuchen) 29, 8; (= interrogare) 149, 21; *c. infn.* 63, 18; si quaeras (*c. ostendere*) 119, 19; quaeritis quae 110, 2; 122, 1
 quaestio est 11, 11; consistit 118, 8
 qualis 54, 15; 55, 7. 8; 69, 19; 75, 8; 78, 19; 83, 10; 85, 11; 116, 16; 127, 4; 128, 13. 16; 140, 1; talis — quales 168, 10; illud quale est quod 98, 15; 153, 14; 176, 16 — qualiscumque 180, 27
 qualitas 162, 7
 quam *comparativum* 8, 1; 57, 10; 64, 1; 65, 15; 76, 18; 77, 9; 85, 8; 137, 10; 171, 5. 19; aliter quam 57, 20; 94, 1; *c. adiect. uel adverb.* 13, 18; 79, 17; 80, 14; 133, 12; 149, 10 *bis*; quam plurimos 85, 3
 quamdiu 109, 11; 128, 8; 156, 7. 9. 10; (= donec) *c. indic.* 123, 15. 17
 quamquam uideamini 88, 9; *adverb.* 163, 26
 quamuis *c. coniunct.* 4, 20; 7, 11; 8, 7; 12, 9; 14, 22; 43, 23; 47, 23; 77, 2; 110, 9; 123, 17; 130, 13. 16; 159, 8; 160, 19; 163, 13. 29; 164, 4; 165, 15 — *adverb.* 5, 7; 92, 19; 94, 12; 163, 19; 169, 17
 quando 29, 11; 97, 1; 151, 6; 152, 9; 173, 21; = quomodo 57, 19; 167, 15; 181, 18; (= aliquando) 77, 17; 78, 6; (= quia) 83, 4; 113, 18; 116, 20.
 quantum in nobis est 15, 4. 5; uult 53, 11; conuicia quanta potuit dixit 80, 4; *cf.* 138, 25; 152, 10 *bis*; — quanto 163, 22; magis 74, 11; *om.* magis 74, 12 *bis*
 quare (= proinde) 5, 7; 13, 14; *cf.* 15, 1; 66, 5; 90, 5; 100, 18; 101, 9; 121, 7; 131, 23; 175, 5; 182, 1; = cur 72, 21; 73, 18; 75, 6. 7; 81, 11; 88, 12. 13 *bis*. 14; 96, 15; 116, 10, 128, 20; 141, 4. 7; 148, 8; 154, 13; 161, 12; 165, 5; 167, 8; 181, 22
 quasi (= ut, scilicet) 8, 3; 18, 10; 22, 11; 33, 20; 54, 2; 69, 17; 75, 12; 80, 8; 95, 21; 111, 3; 125, 19; 131, 5; 145, 2. 3. 13; 154, 24; 160, 12; 175, 19 *saepius*; — *c. indic.* 78, 3; 166, 24; *c. coniunct.* 8, 10; 21, 4. 5; 24, 8; 46, 18; 48, 8; 54, 20; 56, 8; 76, 18; 86, 22; 111, 18; 181, 12
 quassatio (= terror, trepidatio) populi facta 52, 20
 quassetur illi caput 21, 6
 que: longe lateque 47, 5; *cf.* 4, 1; 46, 10; 56, 23; 114, 13; 147, 20
 quemadmodum *praeced.* sic 131, 11
 querelam deponere 85, 2; 144, 5; *plur.* 52, 10; 76, 11
 queri de 52, 10; *acc. c. inf.* 93, 2. 23; *absolute* 93, 3
 qui *creberrime coniungitur cum* hic, ille, is, iste, omnis, (*quae u.*); = uter 97, 6; quo (= qua re) 95, 2; quod (= quid) 80, 11; et qui *in sententiae principio* 14, 11; 60, 20; 157, 5; *enuntiatia artius per relativa copulantur saepissime*: 3, 8; 11, 20; 19, 6. 11; 26, 6; 38, 1; 55, 11; 69, 9; 70, 1; 86, 18; 92, 3; 109, 3; 119, 14; 120, 14; 127, 7; 137, 10; 146, 4; — *substantiuo attracto* 36, 15; 40, 5; 71, 3; 84, 14; 104, 9; 158, 3; 167, 23; 170, 21; *cumulantur relativa*: in qua

- re, quae agitur 118, 8; qui.. quibus.. qui.. in quo.. qui 169, 4—7; *cfr.* 70, 2. 11; 71, 2. 3; 72, 2. 3; 113, 14. 15: 151, 13; 153, 16; 161, 6. 7. 23, 24; 175, 10—12; 180, 16—19
- quia *pro acc. et inf. (c. indic.)* *passim uelut* 8, 7; 13, 16; 35, 2. 3; 48, 1; 53, 14; 61, 6; 89, 19; 92, 5. 7; 109, 8; 118, 11; 119, 14; 125, 4; 132, 1; 144, 8; 153, 12; 160, 24; dicit quia (= *ēre*) 165, 20; 174, 17. 22; 176, 3 — *causal. c. indic.* 5, 23; 10, 1. 7; 12, 1; 22, 10; 32, 13; 44, 13; 45, 16; 49, 7; 59, 16; 63, 22; 73, 12; 80, 19. 21; 93, 5. 6; 104, 3. 6; 112, 15; 120, 22; 123, 7; 130, 16. 22; 140, 23. 24; 150, 4; 168, 5. 9. 14; ideo — quia 7, 11; 8, 17; 77, 2; 89, 8; 96, 16; 112, 17; 121, 15; 130, 21; 131, 19; 169, 16; quia — ideo 25, 1; *c. consi.* 131, 5; (= *denn*) 55, 18. 20; 56, 18; 64, 3; 65, 8; 70, 15; 77, 6; 80, 21; 89, 11; 101, 7; 103, 16; 123, 13; 165, 18; 176, 2; non quia erat 113, 11; non quia non potuit 74, 21; an quia est 116, 11; timere quia 105, 3, 6, 9
- quicumque 16, 5; 126, 7; 140, 21; 144, 9; quodcumque (= *quidcumque*) 110, 6; *c. consi.* 95, 8
- quidam 7, 8; 19, 3. 13; 33, 20; 38, 18; 39, 5; 57, 17; 85, 20 *bis*; 98, 16; 116, 14; 131, 5; 161, 10; 178, 5; quodam modo 10, 23; 24, 7; 93, 9; 144, 16; 147, 17; 150, 3; *saepius praecedit* quasi (*q. u.*) 139, 2; 145, 2
- quidem — sed 5, 8. 19; 8, 20; 61, 7; 67, 7; 86, 18; 114, 20; 120, 12; 129, 20; 140, 24; quidem — tamen 44, 5
- quiescere in unum 155, 16; in tumultu 123, 24
- quietorum animos perturbantes 53, 5
- quis 9, 14 (*u. adnot.*); spiritus 43, 16; Gabriel 98, 10; ne quis 96, 14; qui prophetae 98, 10; quis es qui iudices 62, 9; (= *uter*) 133, 22; *cfr.* 98, 11. 12; quid est quod 53, 17; 97, 19; 98, 14; 127, 17 *bis*; 129, 8; 145, 18; 151, 3; 177, 9; 179, 23; *om.* est 151, 4; quid uocaris 56, 14; quid enim si 93, 13; quid? si 47, 16; 75, 4; 86, 12; 94, 12; 161, 20. 29; 166, 4; = *cur* 34, 17; 47, 5. 17; 53, 2; 62, 5. 6; 93, 13; 95, 2. 3; 111, 18; 135, 10. 11 *bis*; 143, 13; 155, 8. 14 *bis*. 15; quid? quod 166, 16; = *qua* ratione 139, 4; 143, 17. 19. — nec — quis 168, 18; non — quis 181, 3; *u.* ut quid
- quisnam: quidnam 148, 19
- quisquam 49, 5. 6; quicquam 100, 17; cuiquam nostrum 108, 6; nec quemquam 109, 16; cuiusquam 165, 3; in quemquam Iudaeum 167, 20
- quisque 36, 17; 78, 2; 112, 15 — *u.* quoque
- quisquis — quicquid *c. indic.* 6, 4; 43, 8; 48, 3; 64, 14; 77, 6; 81, 9; 83, 17; 85, 6; 87, 6; 123, 18; 147, 7; 159, 20; 160, 3. 4; 172, 12; 174, 10; *c. consi.* 63, 21; 64, 1; 83, 21; 125, 5; 134, 22; 150, 5
- quinis 6, 16; 123, 14; 170, 9
- quod *c. indic. pro acc. et inf.:* constat 78, 16; audire 99, 15; quaestio 118, 9; apparet 162, 21; adde 10, 9; *c. conict.* notum sit 4, 21; ostendere 9, 17; increpare 16, 18; (*indic.*) 81, 5; providere 21, 24; sententiae latae 27, 5; dicere 45, 15; 134, 13; neminem fugit 110, 9; *sensu caus. c. indic.* 44, 19; gloriari 64, 5; laetari 164, 2; contempto 14, 10; ingrati 47, 21; 180, 28; *cfr.* 161, 12; *c. consi.* 16, 3; 20, 25; 44, 7; 49, 18; 86, 22; quid est quod *c. ind.* 38, 12. 13; est (nihil) quod *c. consi.* 140, 6 *bis*. 7 *bis*. 11; hoc est quod.. est 77, 9; illud — *qu. c. ind.* 46, 21; *c. consi.* 114, 17; unde est quod *c. ind.* 56, 2; inde est quod 13, 18; *c. consi.* 33, 13; eo — quod 126, 26; hinc — quod *c. consi.* 171, 10; per quod quia 8, 16; 60, 19; 89, 9; 126, 10;

- nisi quod 7, 1. 19; quanto magis quod *om. uerbo* 74, 11. 12; = ut *consec.* 134, 11; *c. coni.* 139, 15; = was das betrifft 139, 1; *pro infin.* 144, 10 *bis*
- quodsi *c. ind.* 145, 7; 180, 9. 22; *c. coni.* 122, 12; 153, 8; 170, 18; 171, 18
- quomodo 80, 22; 91, 16; 97, 1; 104, 9; 106, 21; 123, 19; 132, 17. 19; 149, 20; 162, 30; 174, 10. 22. 25 *saepius*; (= sicut) 169, 19; sic — quomodo 174, 16; recordamini qu. 94, 18
- quoniam 6, 10; 17, 12; 32, 2; 57, 13; 89, 6; 107, 4; 111, 22; 114, 3; 121, 9; 158, 7; 159, 6; 160, 1 quoque 54, 3; 85, 14; 107, 9
- quot — tot 95, 12; quotquot 141, 9 quotiens... uoluerit 125, 10; quotienscumque *c. coni.* 150, 16
- Rabidus 49, 15; 51, 8; 86, 20; 155, 24
- rabie accensi canes 54, 1
- radere 60, 9; 142, 6; 143, 7. 10; 145, 5. 13. 17. 20; 152, 12; radendo seruare 144, 22; *abs.* 144, 20
- radix salua 161, 2; ecclesiae 14, 4; *cfr.* 17, 15; 37, 18; 93, 10; in radice (= in unitate *sive* communione) manere 18, 3 (*cfr.* in uno manere 18, 9); 31, 10; arbor fundata (fulta) radicibus 45, 6; 156, 13. 20; de radice recessimus 88, 10; coalescentes 186, 5
- ramus 45, 3. 5. 6; rami 157, 2; de una radice uenientes 93, 10; ramos ore portare 120, 19; inserere 156, 21; fallaces 157, 1; naturales 156, 15; erroris 17, 15; 37, 17
- rapacibus undis 167, 2
- rapere 24, 17; 110, 7; 152, 8
- raptores 161, 8. 11; 152, 5. 7
- raro 76, 15
- ratio 25, 10; 143, 8; ueritatis 86, 19; 114, 2; baptismatis 46, 9; sacramenti 8, 19; dicti 169, 2; rerum 49, 20; ostendere 70, 8; 168, 11; reddere (de) 41, 2; 161, 28; alia 100, 2; nulla alia 6, 17; hac r. factum 83, 16; ratio ut 112, 10
- rationabilis *i. e.* ecclesia (*i. q.* rationi et ueritati consonans *Casaub. l. l.*) 33, 14
- reatus — us (*i. q.* crimen) 49, 10; 159, 14
- rebaptizare 4, 9; 27, 6; 45, 14; 47, 20; 106, 12; 110, 17; 111, 21; 126, 2; 129, 14; 130, 13; 133, 4; 140, 22; 175, 25
- rebaptizatio 157, 8; 175, 20 (*cfr. Rösch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 401)
- rebelles 14, 5; 47, 8; 177, 8
- recedere a 5, 1; 12, 21; 41, 20; 171, 17; 178, 7. 9; de 30, 11; 88, 11; *abs.* 159, 9; 172, 25
- recensete tempora 49, 19
- recipere 164, 1; 170, 18; in communionem 168, 9; in unitate 169, 16; *abs.* 168, 12
- reciproco ictu 31, 7
- recitare testamentum 105, 24; 107, 1; uox de lectione 132, 18; 152, 14; scripta 148, 8; prophetae et euangelia recitata 154, 9; *cfr.* 162, 8; 163, 19; 166, 13; 167, 31; 170, 22; 171, 22
- reclamare praecepta 169, 5
- recognosce dominum 62, 4
- reconciliatus mundus 13, 13
- recordamini quomodo 94, 17; fugitiuos 97, 16
- recte 11, 18; 100, 11; 123, 13; 132, 3. 9; 139, 5. 15; 144, 21; 160, 29
- rectorem elisum 57, 20
- recurere ad 87, 19
- recusare 124, 11; *aliquid* 11, 20; 57, 5
- reddere *aliquid* 19, 14; 20, 8; 36, 1; 51, 3; 128, 21 *bis*; 150, 4; 163, 22; originem (= indicare) 37, 14; rationem 161, 28; *alicui* *aliquem* 50, 5; (= erfüllen) 163, 10; (= tradere) 19, 8; (= dare) accusatorem 181, 24
- redemptor 98, 1. 2. 9
- redimite animas 97, 11. 20; 98, 1. 14; redemit Christus 98, 4. 6. 13; redimi 98, 8; redemptos 98, 6
- redire ad 15, 8; 28, 17; 49, 19; 132, 16; 137, 16; in memoriam 50, 1; *absolute* 19, 14; 51, 16; 78, 19. 20; 137, 18; 163, 29

- redundare ad 73, 5
 referre gratulationem 136, 17; Baltassari retulit (i. q. uerba fecit) 80, 11; referendae gratiae 136, 22; quid referam 143, 13; 155, 8
 refertus *re* 165, 12
reflexiua: a Caeciliano mandatum est, ut, si Felix in se (sc. Caecilianum) nihil contulisset 21, 1; uos nomen ecclesiae cum suis (i. e. ecclesiae) dotibus 42, 10; principes uestros merita relegauerant sua 50, 14; multos de sedibus suis extorres fecistis 51, 10; furta increpat deus, quae sibi sunt facta 110, 2; deo praestare, quae sua sunt 127, 19; sese 17, 16; *sens. recipr.* 38, 14; 42, 11; *u. is*
 regalis purpura 134, 6
 regeneratio 46, 13
 regio 33, 3; 42, 8; 50, 17
 regnum 124, 12; 131, 2. 19; dei 178, 1; caeleste 34, 13; 121, 20; 124, 12; regnum (regna) caelorum 39, 18; 130, 8. 17; 171, 8; 176, 24; Regnorum libri 60, 5
 regredi ad 40, 9
 relatio missa (sc. ad imperatorem) 19, 7; 51, 14; = sermo 108, 18
 relaxare (*oppos.* punire) 23, 15; de carceribus 51, 6
 relegare (i. q. pellere, amouere) 50, 14; longe relegati 68, 19
 religio 59, 16; 86, 17; 116, 6
 religiosus 74, 12; 153, 12; religiose discere 41, 8
 relinquere maculam 168, 3; sub stillicidio 167, 10; pacem * 3, 11; * 41, 17
 et reliqua 27, 21
 remanere 17, 8; 29, 6; 101, 4; 104, 4; 148, 18; 152, 4; 167, 19; 174, 21
 remedium castitatis 150, 18; remedia quaerere 11, 15
 remigant animae 128, 5
 remissa peccatorum 10, 10; 129, 12
 remissio peccatorum 56, 8; 130, 4; 132, 9; (sc. delictorum) 23, 11
 remittere in silentio 46, 17; bellum in caedem 62, 22 (*sed cfr. adnot.*)
 remouere altaria 142, 6; 143, 7. 11; 145, 21; eundem 145, 2; *abs.* 144, 19; remotis binis 28, 6; scismatibus 50, 3; necessitatibus 29, 7
 renasci spiritaliter 46, 6; renascentium indoles 46, 5
 renouellare (i. q. redintegrare) partes 28, 18 (*cfr. Rönisch, Ztsch. f. öst. Gymn.* 1884, 404); (= nouellare *новеллы*) natiuitas 181, 9
 renuntiare *alicui* 98, 2; 133, 18. 20. 21; 141, 1; 151, 2; renuntiata unitas 68, 10 (*cfr. Rönisch, Ztsch. f. öst. Gymn.* 1884, 405; *Ital.* 379)
 reparari 46, 16; se reparauit 96, 24
 repellere ab 137, 23; 161, 29; 163, 22; 166, 3; 167, 15; repulsa infamia 30, 10; tela clipeo 31, 7; calumnias 158, 3; *cfr.* 159, 18; 169, 5. 17; 170, 12. 14
 reperire iudicium 123, 11
 repetere (i. q. iterare) 120, 6; 122, 22; 151, 17
repetitio 1) *substantiui in enuntiativis*: fides, cuius fidei 3, 2; sacramentum, cuius sacramenti 8, 18; uerbo, quod uerbum 10, 13; Christi caro, 10, 16; portas . . . contra quas portas 39, 12. 13; lege . . . in qua lege 41, 7. 9; *cfr.* 42, 23; 44, 21; 50, 22; 51, 3. 4; 69, 9. 16; 70, 1; 71, 2. 3. 8. 10; 89, 20; 90, 9; 95, 10; 127, 6; 131, 24; 146, 3. 4; 163, 24. 25; 166, 25. 26; 170, 23. 24; (*cfr. paradysum* . . . in quo horto 46, 22. 23) — 2) *enuntiativis principalis*: ubi uos non estis, non erit 33, 4. 7. 10. 12; nulli dictum est 68, 8. 9; *cfr.* 177, 19 *sq.*; 180, 12. 15 — 3) *conclusionis*: agnoscite — eueritisse 61, 17. 18. 20; timendum erat, quia . . . 105, 3. 5. 6. 8. 9. 15; non est contemnere disciplinam 106, 4. 7. 10. 13. 16. 20; pollutos uocas 147, 18. 20. 21; quomodo appellat (appellatis) 174, 10. 17. 22; numquid mendacium 176, 20 — 177, 1; 4) *uerbi*: iam coeperat 68, 1
 repleta ciuitas uociferantium 68, 6; * 72, 10; (*opp. inanire*) 119, 12 (*cfr. Rönisch, Ital.* 439)
 reponere *abs.* 152, 3

- reportare arcam 161, 26
 repraesentare *aliquid* 140, 6; 170, 7;
 repraesentatis membris 50, 10
 repressit manum 63, 7
 repudiare *aliquid* 9, 14; 39, 21;
 74, 16; 80, 5, 12; 104, 16; 106,
 4; in repudiandis maneribus 79,
 18; aspernatur et r. 111, 17
 repugnare inter 160, 20; repugnantes
 175, 3; 177, 8
 requiratur uoluntas (dei) 124, 2
 res publica 74, 3, 4; diuinae 134,
 3; ecclesiasticae 78, 6; singulae
 9, 17; 25, 2; rerum 12, 18; 15,
 7; 177, 3; ratio 49, 20; rei arti-
 fex 94, 5; uoluntatis 149, 16;
oppos. persona 125, 2; 131, 24
bis; mutare res 132, 2 — *per-
 saepe usurpatum pro neutr. gen.
 pronomine*: quae res (= quod)
 17, 14; 46, 22; 76, 10; 162, 32;
 164, 9; istae res = ista 68, 10;
 hanc rem (= hoc) 69, 19; has res
 (= haec) 121, 21; *cfr.* 25, 18; eam
 rem 146, 7; res ordinata est (=
 ordinatum est) 96, 16; duas res
 repugnantes 175, 3; similes 21,
 24; contrarias 175, 3; *cfr.* 96,
 18; 166, 8; 174, 5, 7; rem =
 aliquid 151, 10; 175, 23; res
 sua (= suum) 65, 13; res agenda
 cum 164, 4; ipsa res probat
 (ostendit) 74, 13 (56, 22); pax,
 quam rem dei esse 3, 12; harum
 rerum (= tales) arbusculas 47,
 3; res se habet 114, 20; *cfr.*
 16, 15; 21, 7; 50, 6; 73, 6, 13;
 80, 8; 92, 18; 109, 21, 23; 116,
 18, 19; 129, 10, 23; 133, 15; 141,
 5; 144, 8; 150, 17; 162, 21; 179,
 12 *passim*
 rescribere *alicui* 73, 24
 rescriptum (*s. q.* imperatoris man-
 datum) 19, 7
 reservare causam deo 17, 5 (*u.*
seruare); peccata iudicio 25, 5;
 se ad gratiam 55, 14; gehennae
 ignibus 12, 16
 residere (*opp.* abire) 94, 20; resedit
 ac remansit 101, 4; 156, 5
 resignare (conscientiam) 168, 21
 resonat (= dicit) sermo aliud 6, 19
 respicere pacem 89, 13
 respirare 73, 17
 respondere *alicui* 6, 5; 7, 1; *quid*
 168, 6; ad 5, 20; 159, 3; sic
 27, 19; *absol.* 8, 21; sapienter 80,
 2; *acc. c. inf.* 137, 15; 150, 1
 responsum—i 6, 15; 29, 14, 20;
 158, 6
 restat *alicui* 55, 17; ut 32, 11; 36,
 11; 38, 7; 44, 21; 174, 26; 179,
 10; *c. infin.* 57, 14; 137, 8; 153,
 20
 restitutae basilicae fuerant 16, 11;
 libertas restituta 19, 19
 resurgere 8, 6; 140, 24
 resurrectio 140, 6, 23 *bis*; 143, 1
 resuscitare sepultos 141, 15; mor-
 tuos 10, 23; 166, 18
 retexenda impietas 49, 16
 retinere (*s. q.* remorari) 40, 8;
 ne 21, 8; *cfr.* 28, 4; 84, 11;
 109, 16; *aliquid* 126, 24; 170,
 21; 176, 23; 177, 15;
 retractae in habitu 152, 3; retractis
 signis 152, 4
 retractare 134, 10
 retributionis dies 136, 14
 retro temporis (= antea) 21, 11
 retundit domus tempestatem 95, 14
 reuelata scriptura 30, 14; stultitia
 66, 16
 reuera 159, 3
 reuereri 75, 13; 122, 5
 reueri 28, 1; 50, 22; 54, 13;
 de uia 40, 5; ad 40, 11; 129,
 1; 141, 16; super se (= in sich
 gehen) 40, 4; reuersi sunt 28,
 14; reuerterunt 84, 9; *absol.* 40, 7
 reuiscere 138, 4
 reuocare *aliquid* 40, 5; in faciem
 94, 6; *cfr.* 103, 19; 146, 3; in
 origine(em) 147, 8; 122, 18; ad
 14, 19; 125, 13; 149, 11; a 162,
 24; reuocatus 161, 5
 reuoluite actus uestros 107, 9
 reus appellatus (*s. q.* in ius uocatus)
 19, 5 (*cfr.* postulatam 19, 6); *c.*
genet. 17, 13; 54, 2; in eo 88, 6; in
 titulo 164, 6; de peccato 170,
 11; *oppos.* innocens 55, 1; *absol.*
 9, 9; 21, 8; 23, 16; 80, 18; 57,
 5; 62, 7; 64, 8; 84, 16; 87,
 10; 102, 9; 103, 3; 131, 15; 144,
 21; 167, 4; 180, 22; 181, 7, 24

rex caelestis 140, 7; regem se constitutum 71, 4. 16; rex et sponsus (Christus) 71, 7; potestatibus et regibus 73, 27; 74, 10; *cfr.* 25, 15. 16; 60, 4; 62, 18 *bis*; 76, 3; 79, 19. 22; 80, 2. 11; 81, 2. 6; 113, 5; 162, 3. 6; 163, 3; 167, 16
ridere nuditatem 5, 10
ridiculum est 133, 12
ritum sacrorum 24, 4; solito 100, 16; episcopali 179, 22
rius 45, 4. 5; 70, 10; in riuo Cison 87, 20; *u.* disterninare
roborare 14, 2; 20, 15
rodere pannum 150, 19
rogare 94, 2; 99, 1; 154, 6; rogauit dicens 57, 6; ut non 112, 7; pariter rogari 68, 12; 91, 9; pro 74, 1; (*oppos.* negare, = adorare) 91, 8; *cfr.* 51, 1; 78, 19; 82, 9; 107, 10; 113, 15; 137, 11. 16
rosoribus bestiis 167, 5
ruere in oscula 137, 17
ruga 52, * 16. 22
rugatur tunica 140, 18
ruina 69, 19; nestigia ruinarum 71, 15
ruinosus paries 4, 5; 95, 17
rumoribus falsis 22, 6
rumpere 23, 1; 104, 14; 123, 20
Sacerdos 24, 2; 45, 15; 58, 12; 60, 4. 9; 86, 3; 109, 12; 144, 4
saepissime; dei 55, 1; 64, 15; 65, 2. 15; 106, 15; Iudaeorum 113, 4
sacerdotium 15, 19; 24, 2; 45, 12; 74, 7
sacra sacrilega 90, 19; 91, 13; 146, 17; de sacro gustare 99, 16; 100, 11; ritum sacrorum 24, 4
sacramentum baptismatis 126, 14; sacramentorum mysterio 47, 12; conubia 114, 9; catholica 7, 13; 13, 13; uera et communia 15, 1; legalibus 11, 19; *cfr.* 11, 12; 13, 21; 32, 8; 46, 1. 19; 93, 21; 103, 22; 121, 17; 131, 17; 158, 5 *passim*; (*oppos.* signum) 151, 12
sacrificium unitatis 99, 16; offertur deo 85, 14; 100, 8; 179, 7. 22; interesse 100, 6; condire 47, 11;

accipere 24, 8; interdictis 24, 12; diuina 100, 17; (peccatoris) 104, 16; *cfr.* 7, 18; 9, 14; 102, 4. 11; 117, 2; 146, 18
sacrilega milia 23, 18; multitudo 24, 11; in sacrilegos 24, 10; imperator 51, 16; *cfr.* 55, 2; 126, 11; rex 81, 8; flamma 89, 3; haustibus 143, 14; sacra 90, 19; 91, 13; 146, 17; sacerdotium 144, 4; *cfr.* 142, 5; 143, 12; 146, 5; 148, 16; 153, 13
sacrilegium 146, 11. 18; impietati commixtum 59, 23; audax 39, 20; sacrilegia exercere 50, 16
sacrosancta uiolare 53, 20
saecularem regem 76, 3; nuptiae 151, 1; iudicia 152, 17
saeculum 125, 15; (*i. q.* mundus, homines) 181, 9; iudicem saeculi (Christum) 3, 4; mare s. legitimus 79, 11; petitis in saeculo iudicium * 26, 8; in hoc saeculo 79, 1; natus saeculo 46, 6; in amore saeculi 79, 14; finito 136, 13; antiquis 164, 10; prioribus saeculis 59, 19
saepe 6, 8; 134, 5
saeuiebat bellum 90, 17
sagittas praemisistis 58, 5; dentes in sagittas uertere 60, 23
sagittare 58, * 9. 10
sal terrae 177, 16; infatuatum 178, 8
salsus *u.* aqua
saluator noster 98, 4; 113, 8; saluatoris merita 33, 22; *cfr.* 33, 24; 55, 23; 67, 4; 85, 9; 173, 14
saepius
salubriter *u.* aduerbia
salus 120, 4; 129, 2; 142, 9
salutare *aliquem* 107, 7; 179, 20 *bis*; in nomine dei 179, 17; de pace 95, 3; *absol.* 95, 2; 179, 21
salutaris 18, 19; 69, 14; 110, 11; 120, 3; 139, 7; 169, 7; 175, 22
salutatio 108, 3; 179, 15; perfunctoria 108, 4; s. et conuictus 109, 14
saluus 18, 6; 65, 18; 161, 2. 3. 8; 166, 13
sanctificare *absolute* 135, 8; 148, 14; 149, 3. 6
sanctificatio 135, 6

- sanctitas 32, 8. 13; 55, 10. 23;
 56, 3; 133, 24; 137, 9; 141, 15;
 149, 6; 169, 4; 172, 5; 176, 8;
 179, 15
 sanctus *passim* *uelut* 24, 1; 45, 24;
 126, 10; 133, 17; 148, 19; 154,
 8; ecclesia *saepissime* *uelut* 13,
 19; 45, 9. 17. 18; sancte offerre
 143, 21; sanctior 10, 17; 54, 20;
 126, 27; 137, 10; sanctissimus
 71, 19 — u. aqua, piscina, spiri-
 tus, uestigia
 sanguis 49, 14; 134, 16; 146, 18.
 21; (= Blutvergießen) 62, 21;
 fundentes s. 65, 1; Christi 98,
 4. 5; 143, 6. 18; 146, 2
 sanare 94, 7; 138, 17
 sanitas 11, 13; fidei 108, 12
 sanus 125, 13; 138, 23; 166, 13;
 uestis 93, 8; lex 161, 14; sym-
 bolum 14, 8
 sapiens 6, 16; 79, 15; 80, 6. * 18;
 81, 5; 101, 11; 178, 13; sapien-
 tior 79, 18; u. *aduerbia*
 sapientia 79, 15. 17. 21; * 80, 18;
 81, 6; 138, 5; 178, 9; stulta
 145, 1
 sapor 85, 16
 sarmenta 12, 14
 sartor 93, 7; 94, 7. 8 (cfr. *Rönsch*,
Ztsch. f. öst. Gym. 1884, 401)
 sartura necessaria 94, 4 (cfr.
Rönsch ib.)
 satiare pectora 153, 20
 satis (s. q. ualde) miror 13, 3;
 cfr. 10, 12; 14, 15; 47, 24; 67,
 2; cui satis erat si 170, 10; 171, 7
 satisfacere *absolute* 80, 22; satis-
 flet desiderii 6, 7
 satisfactiones (= excusationes) 52, 22
 sauciare 61, 16; 157, 9
 saucius 150, 4
 saxa 54, 7
 scabrosissimis moribus 139, 6 (cfr.
Rönsch, Ztsch. f. öst. Gym.
 1884, 403)
 scalam subducere 144, 16
 scandala ponere contra 5, 15; * 107,
 19. 23 — u. ponere
 sceleratis uestigiis 22, 20
 scelus 40, 17; 90, 21; 141, 14; 148,
 14; 144, 4; 146, 10; 147, 2; 160, 6
 schola Johannis 56, 5
 scientia litterarum 79, 13; linguarum
 92, 11; de scientia sapiens 79, 15
 scilicet 5, 22; 18, 13; 39, 15; 58,
 17; 145, 17; 149, 19; 155, 21;
 171, 17; 173, 2; 174, 2; 177, 14,
 179, 15
 scindere populos 23, 22; uestimenta
 40, 1; scissum 93, 6. 18; 94, 3
 scintilla 93, 1
 scire 11, 18; 36, 13; 97, 15; 124,
 6; 128, 15; 156, 2; 164, 17; 165,
 17; scientem 36, 11
 scisma *saepissime* 12, 16; 22, 14.
 21; 85, 8; 105, 11; 178, 7; auc-
 tores scismatis 15, 9; 17, 14;
 scismata 50, 15; scismatibus 50,
 3; facere 17, 12; 24, 9. 21; * 89,
 1; 177, 23
 scismaticus *passim* 7, 14; 8, 13;
 54, 23; 154, 2; 178, 12; sc. et
 peccator 36, 17; traditores et sc.
 7, 17; 9, 7; 13, 2; haeretici et
 sc. 12, 13; 32, 11
 scissuram sanare 94, 7 (cfr. *Rönsch*,
Ztsch. f. öst. Gym. 1884, 401)
 scriba 162, 2. 8; publicus 29, 13. 18
 scribere ad 29, 7; 42, 23; 73, 22;
 143, 1. 2; *alicui* 82, 16; in c.
abl. 78, 21; 87, 12; 132, 20;
 160, 25; 162, 28. 30; alio loco
 164, 12; *aliquid* 25, 19; 116, 13;
 163, 12. 15 *bis*; 165, 5. 16;
 = inscribi 161, 7; in psalmo
 (propheta, euangelio ..) scriptum
 est *saepissime* 34, 6; 40, 19; 61,
 2; 168, 14; ita (sic, quia) scrip-
 tum est 56, 20; 63, 20; 75, 1;
 89, 19; 180, 23 — *absolute* 160,
 27; 163, 4; digito 160, 25
 scripta testantur 16, 12
 scriptura (Aufzeichnungen, Proto-
 kolle) 30, 13; (= liber seu tractatus
 Parmeniani) 11, 9; in scriptura
 digerere 6, 5; legitima 166, 22;
 (= libri sacri) 166, 12. 16. 17;
 167, 3. 4. 18; 171, 3
 scrobis 136, 2 *bis*; alta 145, 14
 secreta christiana (= mysteria) 123,
 9; secreto agere 76, 12; de se-
 creto causae feminarum 138, 9
 sectam alicuius mutare (= prose-
 lytum facere) 44, 5
 sectatus fuerat religionem 116, 5

- secundum *praepos.* 3, 5; 69, 10; 147, 12; 161, 6; 164, 6; 180, 10 — secundum quod indicat 12, 3; *cfr.* 113, 6; 129, 17
 securibus ueritatis 158, 7
 securitate tota 100, 1
 securus 62, 20; 140, 21; de 11, 13; 55, 3; in possessionibus 82, 3
 sed *saepissime in sententiae exordio uelut* 4, 18; 9, 7. 17; 25, 8; 37, 16; 49, 13; 87, 8, 146, 12; 180, 21; nemo 130, 5; ne quis 96, 14; 140, 14; 161, 8; 164, 11; sed ne 138, 18; 159, 13; sed et (= s. etiam) 16, 5; 29, 12; non solum — sed et 3, 14; sed .. quidem 5, 20; sed non 96, 19. 21; 108, 6; 126, 17; sed tamen 155, 19; sed nec 86, 24; = at *contrarium* 88, 1; *cfr.* 4, 6; 6, 10. 14. 18; 12, 3. 11. 16. 21; 56, 2, 10. 16; 66, 1. 2. 16; 140, 24 *bis*; *saepissime*
 sedere locis 82, 14; cathedram 12, 22; 17, 11; 18, 3. 4; 36, 9. 20; in cathedra 19, 15; 36, 14; 38, 1; * 39, 23; 40, 14; * 41, 6; (*cfr.* ubi (ibi) 36, 9; 38, 1. 7. 9. 10; 39, 10); = assidere 17, 6, 7; *absol.* (iudex) 17, 22; 29, 8; 170, 4; (episcopus) 20, 5; 107, 3; *cfr.* 5, 14; 107, 19. 21
 sedes 21, 9; 51, 10; 53, 8; 143, 6; 175, 12 — u. expellere
 seditiosa pars 28, 8
 seducere 24, 3. 6; 40, 15; 56, 5; 94, 20. 21; 97, 9; 99, 7; 109, 16; 155, 6. 22; 175, 25
 seductio * 4, 16; 51, 9; 58, 5; 97, 9; 99, 11; 108, 11; 144, 11
 seductor 155, 25
 semen 114, 13; caelestia 46, 4; diuersa 47, 2; 169, 10; spiritalia 47, 3; corrupta 114, 11; *cfr.* 169, 11 *bis*. 18. 15; 170, 2. 16
 seminare peccata 169, 9; seminata est causa 73, 6
 seminator 169, 6
 semipерfecti sumus 55, 19
 semper 50, 11; 77, 18; 126, 22. 23. 24; 127, 9. 12; 133, 13; 140, 17; 146, 15; 161, 11; 165, 21
 senatus macula 73, 23
 senes 90, 22; seniores (*sc.* plebis) 19, 12; 20, 7; unum seniorem 167, 28
 sensus 14, 1; 46, 21; inpiis sensibus 14, 9; circumuenti 58, 15; sensus inuidia deprauauit 101, 11
 sententia = iudicium 163, 26; 180, 26; 181, 25; dicere 12, 18; 167, 21; 181, 24; proferre 17, 23; una s. ferire 15, 6; *cfr.* 13, 16; 27, 9. 10. 16; 28, 9. 12; 29, 1. 2. 21; 55, 6; 125, 7; 159, 11; u. dare, ferre, iacere, percutere, pronuntiare
 sentire 6, 4; casum 54, 7; (= pati) bellum 90, 7; se in confinio mortis 123, 20; c. *acc. et inf.* 45, 8
 separare tempora 89, 17; personas 181, 2; se 14, 3; animas 155, 17; semina 170, 16; ab 35, 11; 42, 9. 12. 16; 101, 6; 104, 11; 110, 12; 126, 4. 12; de 169, 19; 173, 13; inter 168, 4; *absol.* 169, 17
 separatio 159, 6; 169, 20
 sepelire obliuione 10, 23; peccata 171, 10; *cfr.* 3, 6; 24, 20; 83, 1; 141, 15; 155, 10
 septentrionis provinciae 47, 6
 septiformis ecclesia 147, 15 (*cfr.* *Rönsch, Ztsch. f. öst. Gym.* 1884, 402)
 sepulcrum 63, 15. 16
 sepulchram facere insepultam 83, 3 (*u. lus. uerb.*); exhibere 83, 4; impedire sepulturae 155, 15
 sequi deos alienos 23, 18; *cfr.* 18, 10; 62, 18; 77, 16; 100, 12; 126, 20; 147, 10; 156, 8; 162, 22; 178, 1; = succedere 50, 19; post 96, 22; *cfr.* 105, 1; sequitur dicens 35, 4; 72, 18; 77, 1; in quo legitur .. et sequitur 75, 21; *absolute* 39, 1; 85, 4; 88, 2; 94, 21; 96, 20; 105, 10; 113, 14; 119, 22; 126, 9; 131, 6
 serie capitum iuncta 66, 9
 sermo 6, 19; 103, 16. 17; 109, 1. 8. 9. 13. 15; (= tractatus) 119, 6
 sero u. uel
 serpere: riuiulus serpens 17, 17; morbis serpentibus 108, 12; serpat (*sermo*) sicut cancer 109, 1; 109, 13

- seruare *alicui aliquid* 17, 3; 65, 13; 108, 18; 147, 6; 172, 10 (*u. reseruare*); *aliquem (aliquid)* 36, 16; 58, 13; 63, 6. 8; 106, 2. 3; 107, 1; 120, 4; 140, 21; 144, 22; 166, 23; 167, 4; 174, 16; 175, 17
- seruile iugum 24, 1
- seruire testamento 106, 1; in seruientibus 137, 3
- seruus (*opp. dominus*) 130, 2; 131, 18; serui sacerdotis 89, 20; *cfr.* 62, 4. 10; 82, 15; 89, 21. 23
- seuere contemnere 173, 16; iudices seueros 180, 28 (*sed. cfr. adnot.*)
- seueritas iudicandi 159, 13
- serus *uid.* contere
- si *sescenties uelut a) c. ind.* 8, 11. 13. 14; 13, 5; 25, 11. 15; 33, 5. 14. 15; 49, 8. 10 *bis*; 59, 15. 17; 66, 4. 5; 75, 6 (*om. uerbo*); 84, 15. 16; 96, 2. 15; 105, 23; 112, 2; 123, 6. 8. 9 (*om. uerbo*); 132, 2. 20. 21; 134, 1. 12. 17; 143, 8. 24; 154, 12. 15. 16. 17. 20; 166, 18. 22. 27; 172, 3. 14 *bis*. 15. 16; *b) c. con.* 4, 1; 9, 20. 22; 19, 7. 13; 21, 2; 35, 1; 41, 1; 54, 8; 74, 9. 22; 86, 6 *bis*; 99, 6, 11; 105, 4. 6. 10. 14; 115, 8. 9; 123, 22; 139, 5. 14. 17; 148, 11. 13. 14; 156, 2; 160, 13. 17. 18. 30; 170, 9. 10. 13; 181, 21; (= num) 88, 5; 56, 15; 149, 6; si non 19, 7. 13; 115, 8. 9; 168, 25; si quis (quid) 23, 15; 70, 16; 165, 1 *bis*; 179, 13; si aliquis 42, 4; si iam = etsi 40, 3; *cfr.* 94, 12; 110, 6; mirum si 180, 6; si tamen (= si quidem) 5, 22; 102, 14; 154, 25; (= dummodo) 7, 13; 87, 15; (*om. uerbo*) 18, 18
- sic ait (legitur, scriptum est) 21, 5; 27, 19; 34, 6; 74, 1; 75, 1; 136, 10; 162, 13 *saepius*; = quare (itaque) 20, 12; 21, 12; 28, 13; 39, 5; 54, 21; 57, 7. 8; 83, 5; 84, 12; 167, 26; et sic 13, 19; 85, 14; 100, 8; 141, 16; sic — ut 57, 16; 62, 12; 78, 7; 115, 2; 116, 13; 135, 5; 145, 7; 160, 34; 166, 31; ut — sic 4, 1;
- sic — quemadmodum (quomodo) 131, 11; 134, 6; 174, 16; sic — quasi (tamquam) 46, 18; 48, 7; 56, 8; 77, 11; dum — sic 57, 19; sic — dum 168, 3; sic et 95, 15; 120, 5; 115, 15; 123, 16; 167, 29; sic nec 134, 18; nec sic 139, 14; 180, 11; sic uenire (= talis) 141, 3; sic uidetur 18, 5
- siccari lacrimas 70, 3
- sicut 21, 2; 61, 9; 76, 19. 20; 98, 8; 109, 1; 115, 7; 129, 7; 144, 20; 163, 27; 167, 25; 169, 10; *tritissimum illud* sicut legitur (scriptum est, testatur) 11, 21; 16, 12; 34, 21; 67, 8; 81, 15; 103, 12; 107, 4; 121, 3; 168, 4
- sicuti 7, 5; 20, 5; 42, 1; 109, 5; 122, 15; 147, 7; 163, 15
- sigillum 44, 14; 93, 22; 119, 21
- signatus fons 12, 6. 7; 48, 2; sigillo signati 93, 22
- signum salutare 120, 3; cum signis (*sc. militaribus*) 53, 7; non sine signo 53, 21; capitis 150, 18; *cfr.* 152, 4; uoluntatis signa 149, 13; (*oppos. sacramentum*) 151, 12
- silentium indicare 35, 19; in silentio remisisti 46, 17; in silentium mittere 22, 1; de 59, 15; sub silentio latere 22, 9; silentio praeterire 86, 18; 166, 4
- silere de 59, 18; 155, 20; ratio se sileri non patitur 86, 19; exempla sileantur 180, 21; sententiam siluisse 180, 26; *absolute* 104, 17; 165, 13; 180, 23
- silua inuidiae 158, 7
- similare sibi 160, 20
- similis (= aequalis, idem) 66, 5; 69, 22; 100, 11; non s. 120, 18; facta 89, 16; error 144, 18; res 21, 24; *cfr.* 126, 21; 169, 10; *alicui* 156, 17; 179, 17
- similitudo (= Gleichnis) 56, 19
- simplex 4, 7; 13, 20; 101, 1; 108, 19; 109, 15; 155, 24; 156, 13. 14; 174, 4; 175, 9; *superl.* 58, 2 — *u. aduerbia*
- simplicitas uolantium 157, 4; tota 125, 12; simplicitatis nube 58, 4

- simul et (= atque) 65, 17; esse 93, 15; facere 175, 3
- sine *saepissime* 11, 19; 23, 8; 38, 21 *bis*; 39, 1 *bis*. 2 *ter*. 8; 46, 16; 62, 21; 87, 9; 91, 10. 18. 23; 110, 10; 126, 19; 134, 18; 181, 7. 15; dubio 5, 6; 46, 22; 52, 7; 133, 23; 160, 18; causa 16, 19; 43, 23; 58, 1; 168, 17
- singularis = unicus 8, 2; 36, 18; 69, 15; res 119, 23; 120, 7; 121, 18; 140, 21
- singuli 8, 22; 9, 17; 11, 18; 15, 7; 25, 2; 27, 4; 42, 14; 66, 7; 69, 11; 71, 21. 22; 73, 17; 74, 17; 78, 7; 81, 14; 82, 1; 107, 6; 113, 5; 123, 16; 124, 15; 126, 18. 23; 133, 16; 165, 13; 166, 1; singuli — quisque 86, 17; 78, 2
- sinistra uota 50, 20; opinio 101, 1
- sinus ecclesiae 14, 9; 156, 5; 163, 12; sinu complecti 95, 16; opinionis 101, 4; capaces 115, 9; terrae facere 136, 1; pio s. suscipere 173, 21
- sive c. *coniunct*. 132, 12—14 (*quater*)
- sociare *alicui alicuem* 12, 19; sociati 144, 4; 147, 11
- societas 25, 8; 140, 3; 147, 2; 177, 1; (*sc. honoris episcopalis*) 76, 11; c. *genet*. 34, 13; 37, 13; 92, 11. 20
- socius 42, 22; 45, 14; 61, 21; 84, 16; 177, 10; 178, 5. 13; (= coepiscopus) 37, 12; 38, 7; 76, 8
- sole intrante 136, 13; solis ortu 35, 18
- solemnis consuetudo (*sc. sacrificii diuini*) 100, 16; u. *aduerbia*
- solere 22, 9; 59, 13; 68, 10; 77, 10; 108, 3; 144, 14; solitum est 90, 9; solita malitia 21, 4; *cfr.* 73, 19; 100, 16; 108, 5; 144, 15
- soluere (*i. q. irritum facere*) baptismus 69, 15; crinem(s) 151, 2. 4. 14
- solus 3, 9; 10, 13; 14, 15; 64, 7; 136, 4. 25; 164, 23; 171, 7. 9 *passim*; unus et s. 156, 16; soli aut solae 157, 9; non solum — sed ne 126, 11. 12; non solum non — sed 147, 16; *add. pron. person.* 7, 15; 32, 12; 34, 10; 35, 2. 3. 10. 17; 42, 9; 95, 22; 176, 7 *saepissime*
- sonare (= laut werden) 35, 21; 165, 13; ad 86, 5; 164, 14
- sordes 9, 20; mentis 128, 11; inexpressibiles 52, 20; sine sorde . 52, 17
- sordidare (*i. q. maculare*) uitam 29, 15; *abs.* 124, 21 (*cfr. Rönisch, Ztsch. f. österr. Gym.* 1884, 404: *Gloss. Cyrill. p.* 603, 43 *ρῶταίνω*, sordido)
- sordidi 85, 14; 143, 16; 146, 8
- soror 16, 3; 21, 5; 94, 22
- sorte defuncti 141, 13
- spargere crines cineribus 152, 1; spatia 153, 15; sparso coagulo 14, 1; mendacium sparsit fama 22, 7; (= frangere) 161, 4
- spatia implere 55, 17; temporum spatia 66, 2; 143, 21; inclusa 153, 15 (*u. indic. II s. basilica*)
- specialis (*opp. generalis*) sententia 125, 8; sanctitas 32, 13; u. *aduerbia*
- species operis . . sp. alias 57, 17. 18; prima 126, 16; tres (duabus) 126, 15. 25; 137, 5; sp. calicis (= partes) 146, 3
- spelunca 39, 5; 62, 14
- sperare *aliquid* 140, 6
- spes 20, 4; 136, 25; 140, 2; 143, 1
- spirandi facultas 64, 9
- spiritalis cibus (= eucharistia) 18, 17; semina 46, 4; 47, 2; *cfr.* 46, 16; 54, 6; 113, 16; 150, 21; 151, 2. 5; (*oppos. corporalis*) 71, 16; spiritaliter renasci 46, 6; appellatur 71, 9; nubere 151, 13
- spiritus 43, 16; dei 43, 9; spiritum (= iram?) metuens 17, 1; paupertate spiritus 177, 18. 22; immundus 110, 10. 12 — sp. sanctus *passim uelut* 5, 2; 34, 17. 22; 175, 12; sanctus sp. 153, 17; *om. sanctus* 113, 7
- spolia detrahare *alicui* 141, 7
- spoliare 54, 22; 58, 11
- sponsare *absol.* 151, 11 (*cfr. Rönisch, Ztsch. f. österr. Gym.* 1884, 403)
- sponsus spiritalis 151, 2. 5; eccle-

siae 11, 21; 71, 7; *cfr.* 140; 12; 150, 21; 152, 7; sponsa 32, 7; 46, 17 *bis*; 48, 11; electa 12, 5; dilecta 32, 10; Christi 67, 3
 sponte 159, 19; 163, 27. 30; sponte sua 122, 9
 stabularius 149, 17
 stare (*i. q.* consistere) 24, 11; 40, 6. 7. 14; in errore 40, 10; contra 105, 2; (= esse) 57, 19; 173, 16; dubius stetit inter 86, 5; (*opp.* iacere) 62, 8; (*opp.* migrare) 94, 21; bene stantes 156, 2
 statim 24, 14; 113, 16; 167, 24
 stationarii (*seu* apparitores *seu* milites in statione positi) 16, 19; 29, 13. 18; *cfr. ind.* II Superius
 statua salis 97, 18
 sternere miseros 58, 5
 stillicidium(a) 166, 32; 167, 6. 9
 storia *uel* storea, Matte, Schutzdecke (*cfr. Caes. b. c.* 2, 9. 4; *Liu.* 30, 3. 9; *Plin.* 15, 16 (18), *translate*: Schutzwehr): storum pacem dereliquit (*sc. deus*) 3, 8; (*cfr. Commod. apol.* 151 *ed. Dombart & Archiv f. lat. Lexikogr.* III, 147)
 strepitus (= tumultus) cotidiani sunt habitus 28, 9
 stringere ferrum 63, 1; in fascem 156, 19
 strumentorum deificorum * 30, 1 (*sed cfr. adnot.*)
 struxisti (nauem) funibus 105, 7
 studere *c. inf.* 22, 3
 studio litigandi (= l. causa) 25, 9; studio partium 28, 9; criminandi 43, 15; 114, 21; 116, 12; studiis veritas impeditur 123, 7; studio et labore 157, 10
 studiose defenditis 40, 17
 stulta sapientia 145, 1; praesumptio 34, 12; stultum est 133, 15; 149, 10; stulte *faage* 142, 4; 155, 6
 stultitia 49, 16; 66, 16; 155, 1
 stupescerent dentes * 67, 9 (*cfr. Rönisch, Ztsch. f. österr. Gym.* 1884, 405)
 suadere *aliquid* 107, 15; *c. gerundio* 81, 3; = persuadere) *alicui* 99, 13; *c. acc. et inf.* 34, 10; *abs.* 62, 23

suaue oleum 174, 5; 175, 1; suauissimis haustibus 153, 20
 suauitas (olei) 174, 6. 9. 13; 175, 11. 14. 23; 178, 4; exterminare 174, 7. 10; 175, 20; dare 174, 12. 20; corrumpere 174, 17. 19. 23; 175, 8. 24; accipere 174, 24
 sub *semper c. abl. a) sensu loc.* 50, 3; 58, 4; 66, 12. 13 *ter*; 76, 8; 104, 18; 167, 9; 181, 14; *b) tempor.* 85, 3 *ter*; 90, 10. 12. 13; 91, 5. 6. 7. 8; 96, 19. 21. 22; 133, 7; 139, 20; 153, 18; 172, 23; *c) mod.* sub nominibus dicere 51, 12; *d) causal.* sub metu 165, 10; s. cupiditate 83, 7 — iacere s. sententia 18, 7; latere s. silentio 22, 8; pendere sub metu 29, 14; s. interrogatione qualis futurus est 75, 8 (*cfr. Rönisch, Ztsch. f. öst. Gym.* 1884, 402)
 subducere *aliquid* 33, 16; 144, 16; *alicui aliquid* 13, 12; 14, 21; 20, 8; 108, 15; 146, 11; cibo subducto 64, 8; uestimento 109, 22; subductum tempus 24, 12
 subest nomini corpus 127, 6
 subinde 145, 18; 162, 9
 subito 19, 2; 24, 20; 82, 7; 155, 23
 subleuare mentem 150, 13; eleemosynis subleuata 73, 16
 submurmurare 181, 18
 subplantator 13, 7; 14, 17
 subponere 8, 10; *absol.* 66, 12
 subprimite uoces 87, 18
 subruere mentes 58, 2
 subscribere preces 78, 11
 subsequi 83, 17; subsequens lectio 105, 14
 substantiam erogare in medicos 138, 10; factum ex substantiis 109, 3
 substantia: abstracta pro concretis: iudicium (= iudices) 27, 17; impietas 39, 23; officia (= officiales) 152, 18; paupertas (= pauperes) 73, 17; infantia 90, 22; aetates 65, 20; 140, 18; — concreta pro abstr. traditores = traditio 7, 17 — pro adiect.: regi peccatori et sacrilego 81, 2; peccatoribus operariis 85, 13; honor nominis (Ehrenname) 58, 11;

- operarius artifex 134, 12; dente uindice laniare 54, 2 — *res pro persona*: palatium = imperator 25, 15
- subter est (terra) 145, 13
- subtiles in *re* 51, 9; subtili seductione 108, 11; *u. aduerbia*
- subtilitas 155, 21
- subuectio (auxilium?) spiritalis 54, 6; (*cfr.* subuectare = subministrare, adiuuare, *Du Cange* VII, 642)
- subuenire peccatoribus 74, 20
- subuertere templa 91, 2
- succedere *alicui* 36, 21; 38, 14; 39, 9; pro uoluntate 133, 24
- succendere: furore succensus 73, 19; dementia succensa 81, 22
- succidere: arbor succisa 156, 21
- succumbere 19, 1
- succurrere *alicui* 55, 18; 75, 1; 148, 6; 160, 15
- sufficere 9, 21; 12, 11; 72, 2; 141, 12; 145, 21; 154, 18; 159, 5; *alicui* 63, 16. 17; 144, 9; 159, 3; *c. inf.* 144, 18; *acc. c. inf.* 27, 16
- suffocare uiuere cupientem 64, 10
- suffragante ipsa (Lucilla) 21, 15
- suffragator 28, 3
- suffragio populi 20, 2
- suffulti dignitate 15, 18
- suggerere imperatori ut 28, 3
- suilla caro 167, 28
- sumptus impendere 149, 20; expliciti 150, 3
- super ecclesiam (constituit me) 71, 6; s. imperatorem non sit 75, 10; se extollere s. *aliquid* 75, 12; 93, 11; super se reuerti (in sich gehen) 40, 4; s. caput uelamen praetendere 61, 8; 66, 14; *cfr.* 4, 12; s. terram ferri 153, 16
- superati sunt 11, 5
- superbia 32, 9. 13; 56, 3. 17; 57, 4. 8. 10; 66, 15; 77, 14; 107, 8; 126, 28; 153, 3
- superbus 56, 26; 57, 12; 59, 2; 144, 1; 159, 15
- superducere aquam scrobibus 136, 2
- superiorem sibi uideri 76, 8; superius diximus 21, 17; summum malum 23, 6
- superstitiosum sit ponere 91, 23
- superuenturum oleum 113, 11
- supplicatio 144, 15
- supra altare occisi 52, 18; quicquid s. homines est 77, 6 — supra dixi (-mus, dictum est) 6, 2; 12, 3; 40, 15; 173, 9 *saepissime*; supra dictus *saepissime uelut* 20, 22; 22, 8. 13; 42, 18; 100, 12; s. memoratus 20, 7. 18; 29, 20; 31, 6; 43, 6; 52, 7. 9 *saepius*; s. probare 180, 20
- surgeret mortua 137, 14
- suscipere semina 169, 11; oleum 175, 18; populos suscipiens 95, 10; suscepti hospitio 20, 19; competenter 84, 3; (= excipere *quocum uariatur*) 125, 12; 173, 21
- suscitare 62, 9; (mortuam) 137, 11; 141, 17
- suspiciari de 147, 3
- suspicio 104, 16; 147, 4. 6
- sustinet paries lapidem 95, 17; sustinendus sinu eccl. 168, 12
- suus (= debitus) 3, 13; 28, 17 *passim*; diuitias suas denegastis 46, 24; suorumque 114, 13; omnibus suis 20, 11
- symbolum catholicum 44, 14; trinitatis (= fides tr.) 45, 10; *cfr.* 13, 10; 14, 8; 176, 22
- synagogae septem 70, 12
- synonyma coniunguntur*: integra inuiolataque 4, 1; ueritate cogente compellimur 6, 5; non aspernatus sum neque contempsim 6, 14; (*cfr.* aspernari et repudiare 111, 17); ad inducendos uel decipiendos 10, 20; foras exeunt et se separant 14, 3; ignorantes et rudes 14, 10; ab hortulo et a paradiso dei 14, 20; apices et principes 15, 19; res clara et manifesta 17, 14; tempestas peracta et definita 19, 17; sic tibi uidetur et ita placet 13, 5; negatum et subductum tempus 24, 12; innocentes et indignos 30, 18; hortante et dicente 34, 22; conexas et indiuiduas 42, 11; interuenit et occurrit 51, 15; tumidus inflatus 56, 26; manifestum et luce clarius 42, 6; flectere et inclinare

- 66, 9; prouocare atque impellere 73, 10; unum calcatur et premitur 85, 13; aperte dilucideque 102, 3 (*u. apertus*)
- Tabulae legis 87, 12; 160, 15; 161, 3, 15; 162, 25; *cfr.* 123, 22, 24; 149, 8; 160, 33; 162, 28
- tacere exempla 161, 29; de 59, 21; 78, 8; 103, 4; 148, 13; 149, 9; *abs.* 102, 10; 103, 3; 124, 8, 9; 155, 13; 172, 24
- tacitus 123, 24; 138, 15; tacite frui 156, 3
- tactus—us 134, 16, 17; 145, 11; 148, 11; 149, 4, 6, 7 *bis*
- talis 4, 19; 17, 2, 5; 25, 1; 51, 14; 64, 14; 78, 23; 100, 11; 110, 7 *saepissime*; quid tale 52, 23; 54, 11; 109, 15; aliquid 24, 21; 90, 7; talis — qualis 56, 26; 119, 21, 22; 152, 8, 9; 168, 10; 174, 21, 24; 175, 17; talis — ut 28, 10; 83, 19; 104, 3; talis qui 24, 13; 74, 10; 123, 14; 157, 8; nihil tale 29, 15; 100, 12; 174, 18
- tam 6, 17; 22, 16, 17; 51, 13; tam — quam 142, 5
- tamen 6, 2; 44, 6; 53, 12; 103, 2; (= autem) 43, 24; *praecedente* quamuis 5, 1; 7, 11; 77, 3; 164, 5; cum 171, 6; si tamen 5, 22; 132, 3; et tamen 4, 16; 43, 15; 65, 5; 144, 17 — *secundo loco* 29, 1; 121, 13; 143, 11; 146, 1; 155, 17; 168, 6; 180, 12; *tertio loco* 56, 19; 65, 10; 146, 7
- tamquam 10, 14; 12, 15; 21, 3; 50, 13; 54, 2; 77, 11; 86, 17; *c. const.* 63, 4
- tangere 60, 13; 62, 11; 145, 8, 10; 148, 11, 12; 149, 8; 154, 20; *abs.* 138, 17, 23; 149, 2
- tantummodo 35, 16; 109, 7; 137, 19; 145, 20; tantum (modo) 33, 5
- tantus 33, 21; 63, 14; 83, 13; 92, 18; 136, 9; 143, 12; 172, 4; 173, 4; (= tot) tanto iudicio (= tot iudiciis) purgatum 27, 17; tantis pauperibus impeditur 75, 9; *cfr.* 53, 1; 138, 11; tantum te extollis 93, 14; tantum exigere 77, 7; tot et tantae 147, 14; tantus — quan-
- tus 149, 4; 172, 11; sed tantum (= nur) 4, 7; 154, 20
- tardare in obtemperando 82, 7
- tardos 156, 6; paulo tardius 99, 11
- tartareo carcere clausi 24, 19
- tectum uidere 154, 22; tecti indignitas 138, 2; tecta 52, 2; 166, 31
- tegulae 52, 3, 4
- tela repulsa 31, 6
- temerarius 62, 6; 90, 6; 167, 1
- temere dictum 140, 14
- temeritas 167, 11
- tempestas persecutionis 15, 14; 19, 2, 17; 29, 10; *cfr.* 94, 15; 95, 14; 96, 6, 17, 19; tempestatibus caeditur (paries) 95, 19; inuidiae tempestatibus 175, 19
- templum 50, 13, 17; 57, 9; 59, 19; templa dei (*i. q. ecclesiae*) 72, 2; 91, 2; idolorum templa 51, 4; 91, 6; *cfr.* 90, 18, 21; 146, 17, 19
- temporalis festiuitas 151, 17
- temporariam personam 137, 6
- temporum consecutio*: instructus es, ut quod . . uidisti sed . . audieris, loquereris, cum . . legerimus 7, 2; mersus sit, ut remanserit 10, 14; cum increparetur, quod fuerit, coeperant 16, 17; monstratum est, consequens erit 17, 13; legitur, ut dicerent 28, 11; si laudatis, tacebit 35, 17; cum erubescere debueras, accusas 54, 16; furor ostensus est, stultitia fuerat (= est) reuelanda 66, 15; si audiret, rogare debuerat 73, 27; exaltatum est cor, ut fuisse (= esse) uideretur 76, 14; *cfr.* 78, 16; ut qui secuti sunt uocarentur 77, 16; qui se duces fuisse (= esse) iactabant 82, 6; principatum se tenuisse crediderat 75, 10; facerent (= fecissent) quicquid dictasset, nisi obstitisset 83, 21; incipio — si tacuero 103, 4; sequitur uindicta, nisi antecesserit 88, 2; quid se extollit, cum . . poterit 93, 12; quicumque intrauerit, foris est 95, 9; poterunt uendi, ut possint 98, 7; bene dicere et — potuisse, si inuenires 139, 4, 5; ut ubicumque legeris, conligeres 116, 13; dum

senserit, transfert . . si fuerit . .
itur 123, 19 *sq.*; si taceret —
fecerat — pronuntiauerat 124,
9, 10; uiderat, quando postulabat
152, 9; quodsi facias, corrupisti
153, 8; quicquid . . potest, meruit
160, 3; dictum erat, si sequere-
tur 100, 11; quid uisum est ne-
gare uoluisse 15, 3; si quis uo-
luerit legat 28, 15; euangelium
ubi lectum est (= legitur) 43,
19; *cfr.* 44, 3, 16; quicquid dicere
potuisti, ~ loquimur (= locuti
sumus) 48, 3; tolle . . et es 7, 21;
testimonium perhibet . . poterimus
16, 14; posuit ut . . deliquerent,
ut . . possint 166, 31; Macarium
fuisse uidebatur 180, 9 — *imperf.*
pro plqpf.: nec doleret si inter-
uenisset 172, 6; dicerent . . Petro,
qui negauerat 171, 19, 21; *cfr.*
52, 1; 54, 8, 9, 19; 73, 18; 81,
12, 14; 89, 23; 109, 5; 166, 3;
167, 15; 170, 13 — *plusqpf. sae-
pissime*: retinuit ne tradidisset
21, 8; petiit ut licuisset 28, 1;
defuerant, qui uoluissent 86, 8;
dedit mandata ut remansisset ut
iungerent 104, 4; negat nisi acce-
pisset 124, 12; inmutarent, ut . .
proicerent et . . accepissent 149,
14 (*sed cfr. adnot.*); si fieret et
uenissent dubitarent 163, 26 *sq.*;
ita data est ut remansisset 167,
18, 19; ex quo condiretur, quod
placuisse 178, 4; *plerumque* posse:
inuentum est quod potuisset 29,
15; saepserunt ubi potuissent 89,
6; tenuit — deberet . . potuisset
138, 2 *sq.*; *cfr.* 40, 9—11; 61,
16; 70, 11—13; 78, 19, 20; 83,
20; 94, 8; 160, 18; 161, 20, 28,
29; 162, 23; 167, 31

temporum uariatio: pax si man-
sisset nec turbaretur. non esset
4, 1; et suffecerat et abundabat
12, 11; aut debebat aut debuit
21, 9; placuerat et uidebantur
38, 18; relegauerant — fuerant
nec licebat 50, 14; miserat aut
mittere disponebat 51, 17; seque-
bantur — uenerat 62, 18; renun-
tiata est — fuerant — erat —

uiderat — timuistis 68, 10—14;
dicerent se ire . . et daturos 74,
16; exaltauit cor — uidebatur
et uoluisset 76, 7—9; appellatus
est sed dicebatur 76, 15, 16;
quod extulit et uidebatur 78, 16;
amiserant — habuit — terre-
bantur — aduolabat 82, 4 *sq.*;
conualuerat — inuenit 83, 5; nec
uolebant nec uoluerunt 87, 5; si
suffecerat — oportuit — licuit
144, 18; dictabat — tradidit —
fugerant 162, 5, 6; inponebat et
iratus est 162, 9, 10; fuerunt et
appellabantur 177, 16, 17; utinam
diceres . . nec sic dixeris 10, 6;
ut proicerent et accepissent 149,
14

temptaretur fieri 68, 3

tempus (tempora) *c. gen.*: persecu-
tionis 29, 10; 65, 3; *cfr.* 24, 13;
78, 5; 89, 2; 96, 1, 2, 9; 114,
3; 130, 7; 163, 21; 165, 2; 167,
16; 168, 1; 170, 13; retro tem-
poris 21, 11; uno 15, 11; 21,
24; 51, 7; 96, 18; ad tempus
(tempora) (= illo t.) 80, 10; 85,
5; 163, 21; pro t. 30, 19; 123,
18; ab aliis t. esse 168, 7; illo
(hoc) t. *passim* 20, 14, 24; 50,
12, 13; 81, 20; illo in t. 160,
13; illis t. 108, 10; suo (suis)
t. 23, 2; 11, 3; 166, 3; 167,
30; eodem (isdem) 19, 3; 147,
3; 167, 25; primis 160, 15; 165,
27; (in) praesenti 139, 11; 140,
2; haereticus praesentis t. 109,
6; *cfr.* 11, 7; 29, 11, 19; 104,
2; 185, 14; spatia temporum 66,
2; 143, 20 — *cfr.* 15, 20; 49, 19;
89, 17, 18; 90, 13; 124, 6; 130,
4, 12, 22; 163, 4, 10; 173, 7
saepius

tendere colla 157, 5; (ruga) possit
tendi 52, 23; uelamina 66, 15;
tunica 140, 19

tenebrae 169, 8

tenere *transit.* 42, 15 *bis*; 75, 10;
84, 16; 133, 16, 17; 136, 4; 138,
2; se tenere (= zögern, sich auf-
recht erhalten) 109, 11; 156, 7,
9; sacrilegus teneris in 153, 12
tenus uerbo 141, 13

- terminatur tractatus 179, 19
 terminus 33, * 19, 24; * 34, 5, 8;
 131, 20
 terra 24, 14, 17; 34, 3, 20; 79, 9;
 136, 1, 5; 145, 13 *bis*; 148, 17;
 153, 18; 154, 18; (*oppos.* caelo)
 160, 26; 161, 17; 169, 14; 177,
 16 — *plur.* 34, 1; 44, 8; 123,
 10, 17; terrarum orbis (*q. u.*) *sae-*
pissime uelut 34, 16; 36, 5; 69,
 13; 147, 11; 176, 21
 terrenus pater 123, 19; *terrena*
 123, 13
 terrere uiuos 155, 11; *litteris* 82,
 5; *territus* 166, 27; 167, 6
 terror 68, 13; 82, 8; *plur.* 63, 22;
 158, 5
 testamentum (*i. q.* libri sacri) 68,
 9; *diuinum* 94, 1; *recitare* 106,
 1; 107, 1; *adsumere per os* 106,
 21; *seruare* 107, 1; *testamento*
seruire 106, 1; *cfr.* 123, 12, 16,
 24; 124, 1, 2, 7; 149, 19; 150,
 2; 165, 3
 testari 4, 4; 12, 1; 16, 13; 23, 11; 50,
 6, 21; 70, 2; 71, 19; 116, 8; 121, 3
 testificari 56, 18
 testimonium 16, 13; 43, 19; 79, 8;
diuinum 8, 15; 111, 22; *fidei* *te-*
stimonium 138, 8
 testis 73, 14; *u.* *adhibere*, *inducere*
thesaurus ferebant 83, 12
 timere *c. acc.* 19, 5; 60, 8; 63, 8,
 10; 74, 12; 107, 10; 112, 8, 16;
pass. 75, 14; 104, 16; 105, 15;
absol. 68, 14; *ne* 123, 20; *quia*
 105, 3, 5, 8
 timidi 161, 27
 timor dei 5, 1; *cum t.* 41, 9
 tinctio * 125, 18
 tingere (= baptizare) 10, 11; 129,
 11, 16; *in nomine Christi* 98, 20;
cfr. 130, 4, 5; 133, 1, 21; 135, 6;
tincta uellera (= *fucata*) 134, 15
 tiro (*oppos.* princeps) 38, 21
 titulus (*i. q.* initium): *scismatis*
 22, 21; *testamenti* 124, 7 *bis*;
libri 161, 7; *in hoc titulo delin-*
quere 144, 18; *cfr.* 164, 6; 172, 9
 tollere (= auferre) 62, 13; 111, 5;
calumniam 7, 21; *de digito* 120,
 1; *in altum* 151, 17; *sublata*
praescriptio 152, 7; *lex* 168, 17
 tormenta 29, 14; 58, 13; 170, 6
 torqueri de 50, 12
 torques 80, 1
 torus 114, 10
 tot *passim* 11, 9; 20, 24; 33, 11;
 42, 3, 6, 7; 60, 10; 93, 4; 106,
 15; 141, 12; 153, 19; 163, 21;
 173, 17; 180, 19; *tot et tales*
 17, 9; *tot et tantae* 147, 14;
quot — tot 95, 13
 totidem sententiis 29, 2
 totiens 96, 15; 107, 24
 totus *passim uelut* 8, 19; 15, 14;
 20, 2, 22; 50, 3; 66, 3; 135, 12,
 16; 145, 4; 177, 21; *orbis* (*ter-*
rarum) *saeppissime* 18, 4; 28, 12;
 34, 3; 35, 17; 36, 1, 5; 69, 13;
 86, 13; 147, 11 (*toto orbi*); *to-*
tum ponere 126, 5; *in totum*
inlaesa 166, 23; *totum hoc quare*
 72, 21 — *toti* = *omnes* 38, 14;
 42, 15; 167, 30 (*cfr. Rönisch,*
Ztsch. f. österr. Gymn. 1884,
 403 & *Italia p.* 333; *Arch. f.*
lat. Lexikogr. III, 470, VII, 480;
Rh. Mus. 37, 107)
 tractare *absol.* = *disputare*, *scribere*
 (*cfr. tractatus*) 6, 17; 8, 20; 119,
 3, 17; 139, 11; *male* 7, 10; 8,
 24; 9, 18; 146, 7; 155, 11;
 (= *praedicare*, *contionari in ec-*
clesia) 179, 12
 tractator (= *concinator*) 174, 10
 tractatus episcopalis (*i. q.* *episc.*
exhortatio) 179, 14, 18; (= *li-*
bellus) 6, 13, 18; 7, 17; 107, 8,
 11, 13; 118, 11; 119, 3, 11; 139,
 1; 140, 1; 173, 25
 tradere 15, 22; 160, 16, 28; 161,
 25, 26; 163, 12, 13, 14; 166, 12,
 16; 167, 11; 171, 4, 5; *alicui*
 (*aliquid*) 20, 6; 162, 2; 167, 5,
 13; 170, 6; *absol.* 16, 17, 20; 21,
 19; 159, 19; 162, 5, 11; 166, 24;
 167, 14, 22; 168, 5
 traditio 15, 10; 17, 12; 21, 22; 22,
 15; 57, 11; 159, 10, 12; 162, 26;
 177, 14; *tr. et scisma* 22, 17
 traditor *saeppissime* 17, 8, 10; 21, 1,
 16; 30, 15; 48, 4; 92, 5, 7; 118,
 2; 158, 2; 163, 16, 23 *bis*, 30;
 173, 22, 23; *tr. et scismaticus*
 7, 16; 31, 4, 5

- trahere (*i. q.* accipere, sumere)
sacramenta 15, 1; in captiuitatem
63, 13; ad te traxisti 116, 16;
(= corripere?) 53, 9
transducere ad 69, 1. 15
transferre 121, 9; 178, 10: trans-
ferens merita 30, 17; in tabulas
123, 22
ad transglutiendos terrapatuit 24, 16
transire in 134, 6; ad 98, 22
transitus ad martyrium (= Pforte
z. M.) 91, 15; transitum facere
ad 101, 1; 125, 11; 174, 15; *plur.*
156, 4. 10
transmarini *sc.* populi 50, 9
transmittere (= mittere) 80, 17;
(= tradere hereditate) 164, 5
transuersa est aqua piscinae 72, 4
tremor 167, 22
trepidare 16, 8; 68, 15
trepidatio 23, 8
tres 126, 11; 174, 5. 7; tria 23, 12;
96, 24; 138, 8; trium 124, 21;
tribus 20, 12. 15; 23, 14; 26, 11;
33, 6. 9; 122, 16; 137, 4
tribuere ueniam 13, 8; 14, 17; 172,
3; indulgentiam 21, 18
tribunal dei ascendere 62, 6
trinitas *saepissime* 120, 5. 22; 122,
8. 5. 10. 17. 18. 20. 23. 24; 125,
5; 126, 16. 19. 23. 28; 127, 1;
130, 5; 134, 19; 163, 13
tripartitam (*speciem*) 137, 5
triticum 169, 19; 170, 16
triumphabat diabolus 90, 18
triumphi 63, 5
trucidatio operata est 51, 19
tumentis pectore 57, 2
tumidus pharisaeus 56, 26
tumor mentis 77, 5; 135, 12; 136, 7
tumulus = sepulcrum 123, 23. 24
tunc 15, 17; 17, 6; 19, 4; 20, 2.
23; 21, 4; 28, 2. 4; 29, 6; 68,
6; 80, 17; 81, 12. 15; 82, 16. 19;
172, 19; 178, 21; iam t. 73, 25;
etiam tunc 130, 9; cum — tunc
129, 3
tunica natans 140, 12. 17
turati (*i. e.* qui idolis tus adoleuerunt)
17, 10 (*cf.* Rönisch, *Ztsch. f.*
österr. Gymn. 1884, 404)
turba *c. genet.* 49, 1; 57, 19; 69, 11;
110, 4; 136, 21; 154, 3; 165, 9;
169, 10; furiosa 83, 7; infinita
83, 13; omnes turbae 124, 11;
inter turbas(m) 138, 12. 17
turbare pacem 4, 2; turbati 101, 5
turbibus concussa pax 18, 15
turibula 24, 5; 148, 16. 18
turificare 16, 6; 65, 4
turificatio 65, 7
turpes transitus 156, 10
tus ponere 68, 9; 90, 20; tura 91, 3
tutari 68, 5
tulela fidei 142, 9; ad t. 69, 4
tutus 74, 9; 150, 20; *superl.* 82, 12
tyrannus imperator 19, 4; Antiochus
167, 26
Uacare (= nihil operari) 130, 2;
absol. 165, 22; *cf.* 132, 21 *bis*;
137, 19; 175, 1. 5
uacua fit domus 110, 14
uadere ad 156, 18
uae facientibus * 4, 11; * 66, 11
uagari 82, 1. 20
uagina gladium conditum 90, 1
ualere membris 61, 7; nihil 92, 10;
c. infin. 38, 17; 84, 12; *abs.* 165, 11
uallabantur creditores periculis 82, 8
uallis (*sc.* montis Sion) 70, 9; 71,
2. 22; 72, 1. 7; 90, 2
uana inuidia 54, 13; seductiones
* 4, 16; uanum 91, 23; 149, 10
uaniloquium * 31, 1
uanitas 155, 2
uaria baptismata 14, 15; fides 126, 4
uas electionis (Paulus) 92, 19; inane
111, 3; uasa 146, 9; 148, 7
uates falsi 4, 5; 89, 9. 11. 12; 95,
8; 180, 20
ubertim 172, 6; 173, 9
ubi 9, 2. 10; 17, 18. 22; 20, 21;
33, 2. 4. 10. 12 *bis*; 55, 17; 60,
9; 70, 13; 82, 20; 121, 1. 5;
137, 21; 147, 5. 12. 13 *bis*. 14.
15 *bis*; 156, 14; 163, 15; 175, 23;
= in quo (quibus) 97, 13; 146,
13; 160, 15; ubi ait 113, 2; 114,
10; ubi cum 51, 23; illic — ubi
38, 6; 122, 6; 143, 22; totum
ubi (= cuius) partem 135, 12;
pars ubi 140, 2 — *tempor.* 46,
3; 100, 12; 144, 9; 161, 16; 163,
5; 167, 33; *c. cons.* 39, 5. 6. 10;
70, 12 — *u.* ibi

- ubicumque 90, 20; 116, 13
 ubique 33, 14; 45, 20; 73, 25; 79, 11; 81, 13; 127, 12; 143, 11; 163, 18; 165, 13; 167, 31; (= quouersus) mittentes 22, 3; 74, 18
 uadatur paries pluuiā 95, 19; (*opp. maduit*) 96, 21 (*cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 404)
 uectibus malitiae destruētes 58, 19
 uehiculum 82, 13
 uel 9, 10, 14; 10, 20; 12, 21; 66, 14; 67, 8; 78, 18; 139, 13; 153, 8; 169, 11; 170, 21; (= quamuis)
 uel sero 22, 18; 40, 18; 45, 2; 114, 2; 121, 7; 134, 1; 135, 8; 141, 11; 178, 6; *cfr.* 41, 3; (= saltem) 5, 21, 23; 6, 11; 104, 4; 122, 4; 138, 7; 143, 25; 144, 12; 152, 2; 155, 13; (= auch nur) 38, 2; 108, 19; 147, 2; nec — uel 55, 7; uel — uel 62, 13, 14; 98, 19; 104, 15, 16; 109, 23; 128, 7, 8; 146, 21; 147, 5, 6; 150, 10; 162, 10; 169, 17; 170, 16; uel — et si non — sed 110, 5, 6; non — uel *ter* 91, 13 *sq.*
 uelamen * 4, 12; * 61, 14; 145, 10; uelamina 61, 9; 66, 14; 145, 11; 153, 1
 uelamenta euerſionis obtendere 4, 8
 uelata capita 151, 7
 uellis nauem ornare 105, 7
 uelle *aliquid* 99, 9, 13; 101, 10; quantum uult 53, 11; *absol.* 28, 15; 33, 1; 55, 15, 20; 104, 6 *saepissime*; sicut (ut) uultis 66, 4; 98, 8; 132, 20; 133, 19; 174, 20; (= putare) 75, 5; 102, 6; baptisma uoluit esse (= habendum est) 130, 15; magis uelle 170, 25; quod bene uoluerit 55, 16 — *sequitur* ut 88, 4; 181, 16; *acc. c. inf.* 3, 13; 6, 14; 13, 11; 75, 5; 91, 25; 99, 6; 126, 26; 135, 11; 170, 25; 181, 2; *infin. passim* 10, 23; 23, 8; 33, 5; 43, 13 *bis*; 55, 10; 63, 5; 75, 4; 86, 18; 93, 16, 17; 106, 7, 19; 111, 3, 5, 21; 120, 1, 11; 132, 14; 143, 25; 154, 25; 167, 16 — *pleonastice c. infin.* iactare uoluisti (= iactasti) 31, 7; *cfr.* 11, 10; 31, 5; 40, 1; 42, 2; 43, 16; 45, 24; 46, 11, 15; 48, 8; 49, 2; 60, 16, 22; 61, 11; 64, 20; 72, 3; 86, 9; 94, 5; 120, 17; 128, 20; 132, 7; 139, 3; 149, 11; 153, 15; 154, 18; 155, 9; 163, 20; 176, 17; 177, 5, 10; 178, 13 — uolens 60, 13; 74, 17; 100, 13; 133, 22; 150, 7; 152, 19; 173, 24
 uellus 134, 5, 15
 uelut 12, 14; 46, 11; 109, 13; u. — sic 124, 2
 uenae flagitiorum 21, 22; fluentibus 115, 8
 uendere 97, 21; 98, 6; 105, 5; uendi 98, 7; 146, 7; *absol.* 146, 5 *bis*
 ueneficium (i. q. malae artes) 73, 7
 uenena sibi seruent 108, 18
 uenenarius 64, 7
 uenerari non minori metu 77, 9
 ueniam tribuere 13, 8; 14, 17; 172, 3; mereri 24, 13; habere 160, 6; consequi 171, 7
 uenire 3, 4, 5; 28, 6; 68, 6; 73, 19; 81, 12; 83, 20; 98, 10; 100, 5; 129, 11, 12; 141, 3, 7, 9; 170, 3; uentum est (ab his) 26, 11; 100, 12; rescriptum uenit 19, 7; tempus 130, 7; ad 51, 2; 54, 23; 73, 18; 77, 18; 78, 2; 90, 19; 116, 21; 136, 20; 137, 10; 138, 1; 145, 15; 163, 27, 30; 168, 11; quo u. 113, 8; in potestatem 62, 14, 19: in nuptias 150, 21; (= oriri, nasci) 93, 10; 155, 9; *c. infin.* pati uenerat 89, 22 — ueniens 47, 19; 51, 11; 95, 20; 125, 6, 11; 129, 15; uenientibus (= qui uenerant) supra memoratis 31, 17
 uentilare nomen 84, 7; 88, 15
 uentos captasti 105, 8
 uentose loqui 6, 3
 uerbum 'seducunt' 97, 6; 'bene' 125, 4; uerbo tenus 141, 13; uerba superbiae 107, 7; consilii 150, 9; seductionis 97, 9; Christi (dei) 171, 22; (23, 9); lingua in haec uerba commota 100, 9; uerbis loqui 144, 6; his uerbis *saepius* 27, 11; 113, 9; *cfr.* 78, 3; 99, 8; 105, 1, 11; 108, 11; 129, 13; 132, 20; 139, 8; 168, 21; 171, 5

- nerecundia 143, 11
 nerecundus 155, 25
 nereor dicere 152, 20
 ueritas *passim* 6, 5. 8; 11, 14; 25, 11; 30, 12, 20; 56, 4. 10. 16; 101, 2. 5; 114, 2; 121, 3. 5. 6. 7; 178, 6, 12; 180, 2; ueritatis exules 14, 8; domus 14, 15; secures 158, 8: ratio 86, 19; deserere 156, 8
 uero *u.* uerus
 uersari in officio 179, 7
 uersum dicere 35, 2
 uertere in *aliquid* 31, 8; 60, 23
 uertex (montis) 70, 11
 uerus 9, 9; 13, 20; 44, 15; 114, 7; 120, 9. 10. 16. 20. 21; 155, 1; 175, 22 *saepius*; uerissimus 7, 21; 14, 8; 22, 8; uere catholica 12, 2 (uera c. 177, 9); uere dictum 65, 20; (= profecto) diuiserat 78, 4 — uero *coniunct.* 14, 1. 8. 22; 115, 8; 118, 5; 122, 7; 132, 2. 10; 140, 10 *saepius*; *tertio loco* 139, 10
 uestigia ruinarum 71, 15; sancta (Christi) 147, 13; calcare 154, 12; polluta 154, 17; ueritatis 180, 2; ponere in re 154, 19
 uestimenta scindere 40, 1; subducto uestimento 109, 22
 uestire aetates 73, 17; 140, 17; *cfr.* 140, 13 *bis*; tractatus sanctitate uestitus 179, 15 (*oppos.* nude loqui 179, 13)
 uestis 93, 9. 17; 94, 6; 140, 12. 14; 149, 8; sana 93, 8; nuptialis 140, 11. 24; 141, 3. 6
 uestras uel uestrorum prouocationes 158, 8
 ueterare 150, 19 (*sed. cfr. ad-not.*)
 ueternosam duritiam 139, 9
 uetustatis uiscera 145, 2
 uexare 65, 20; 108, 16. 19; 154, 3; uexati milites 84, 9
 uexatio 115, 14
 uia peccatorum 39, 25; 40, 7. 14; dare 130, 8; mala 40, 3; retinere 126, 24; reuerti de 40, 5; *cfr.* 40, 6; 144, 15; 173, 15
 uicina momenta 56, 10; loca 81, 18; fila 94, 6; episcopi 20, 1; persona *u.* est (= proxime accedit uel tertium est) 126, 21
 uictima canina 102, 11
 uictimare canem * 112, 2 (*cfr. Rönsch, Ztsch. f. österr. Gymn.* 1884, 403)
 uictoria 62, 19. 23; 63, 4; 71, 14
 uicus; uox de uico collecta 132, 18; in uico et in platea 154, 12
 uidelicet 30, 17; 48, 5; 108, 3
 uidere *aliquem (aliquid) passim* 24, 7; 43, 10; 50, 4; 60, 12; 72, 1; 81, 12; 100, 4; 122, 16; 138, 12 *bis*; 146, 17; 154, 20. 21. 22; 171, 16; 181, 22; (= scio, intellego) 6, 20; 8, 21; 12, 16; 14, 14; 18, 3; 22, 16; 24, 22; 30, 15; 73, 5; 81, 10; 83, 17; 89, 15. 17; 101, 9. 11; 104, 10. 12; 107, 21; 126, 18; 127, 15; 128, 9. 10; 137, 4; *c. acc. et inf.* 42, 8. 15; 91, 10; 110, 7; 138, 11; 146, 12; 152, 6; 166, 10. 21; 170, 24; 180, 2. 15; *om.* esse 100, 16; quia 180, 12; uideamus an 23, 20; 92, 21; 112, 19; 149, 8; uidete ne 91, 22; *sequ. enunt. interrog.* 23, 14; 36, 9; 62, 3; 88, 12; 97, 6; 129, 1; 168, 5; 181, 18; *c. partic.* 181, 16; *absol.* non uidentis (= caeci) 69, 5; *cfr.* 138, 16 — uideri (*sc. oculis*) 43, 14; 83, 16; 100, 13. 15; 101, 8 *bis*; sibi uideri 10, 5; 12, 11; 13, 5; 64, 8; 76, 8. 14; 77, 5. 9. 13; 78, 16; 79, 15. 20; 108, 6; 129, 7; 142, 2; 145, 6; 152, 8; (= iudicari, existimari) 55, 9; 105, 3. 6. 9; 122, 24; 137, 22; 138, 8; 154, 25; *c. nom. et inf. saepissime uelut* 3, 9; 10, 11; 23, 18; 30, 12; 46, 18; 52, 19. 22. 25; 75, 23; 89, 5. 23; 99, 16; 103, 3; 119, 12. 16; 126, 26; 138, 19; 145, 18; 154, 17. 24; 161, 9; 172, 14; 180, 3. 9. 18; *om.* esse 11, 2; 38, 19; 143, 16; 145, 8 — *pleonastice uel* = esse: uidebatur admisisse (= admisit) 10, 11; magnum se uideri contendit 73, 12; quid tibi uisum est negare uoluisse (= cur negasti) 15, 2; *cfr.* 32, 4; 34, 17;

44, 21; 45, 12; 73, 7; 79, 20; 80, 12; 81, 21; 101, 3; 113, 20; 172, 3
 uiles animas proicientes 83, 9
 uincere hostem 63, 6; in proelio 161, 23; (*i. q.* coarguere, refellere) 128, 7
 uincola germanitatis rumpi 104, 13
 uindicare *aliquem* (= punire, ulcisci) 63, 10; 85, 22; 160, 33; *pass.* 23, 10. 17; 86, 11; 89, 17. 23; 91, 22; 179, 2; *absol.* 88, 3 *bis.* 4 *bis.* 171, 1; *in aliquem* 88, 15; 161, 12; 164, 24; 180, 11 — *sibi aliquid* (= appetere ascribere *quocum variatur*) 25, 2; 32, 13; 37, 15; 42, 10. 20; 43, 9; 46, 10. 13; 47, 1; 56, 3; 64, 3; 76, 7; 120, 10; 127, 17; 129, 9; 134, 2; 135, 11. 17; 136, 10. 15. 23; 155, 10; 170, 9; 176, 8; ut 136, 15; uindicati *sc.* martyris (*i. q.* inter martyres relati) 18, 20
 uindicem deum 52, 24; 154, 4; dente uindice 54, 2; rei uindicem notare 86, 8
 uindicta cessat 25, 1; sequitur 88, 2; in uindictam 86, 23; 91, 19; (*opp.* persecutio) 96, 4; *cfr.* 161, 27; 162, 22; 170, 24
 uinea 135, 9; pastinare 135, 21
 uinum calcatur 85, 13; dare 143, 13
 uiolare 53, 21; 118, 9; 151, 11
 uiolentiam pati 68, 4; per 131, 20
 uirga 68, 13
 uirginitas 74, 8; 149, 16; 150, 7. 12. 20
 uirgo Maria 3, 5; 114, 15; *cfr.* 98, 11; *plur.* 47, 8; 65, 17; 71, 10; dei 149, 12; 150, 1 *bis.* 15; 151, 13
 uiri lacerati 53, 8
 uirtus 11, 14; in idolis 115, 11; filii dei 137, 14; *cfr.* 115, 13; 121, 19; uirtutem suam mittere 138, 3; uirtutes celebrari 138, 11; *cfr.* 92, 10. 19; 98, 12; 137, 12; 147, 15; 177, 6
 uis: uim facere . . prohibere 83, 14. 15; 110, 8; *cfr.* 60, 7; 131, 3; 166, 20; habere uim 149, 4; magnis uiribus 160, 5; amiserant uires 82, 4

uiscera ecclesiae 45, 24; 46, 19; piscis 69, 5; sacramentorum 103, 22; uetustatis 145, 1
 uita 22, 1; 29, 8. 15; 69, 14; 120, 6; uirtutum uita 121, 19
 uitalibus cibis pasti 14, 12
 uitare 6, 11; 109, 1
 uitia 11, 1; uitio partes effectae 48, 9
 uitiosa ordinatio 20, 16; doctrina 108, 10
 uitis 12, 14; 45, 3; uites 135, 9
 uituli caput 89, 3
 uiuere 24, 19; 61, 6; 64, 10. 14; 65, 1; 149, 21; 162, 32; iuste 165, 17; gentiliter 74, 11; male uiuentes 85, 15; 141, 17; 155, 12; 156, 23; 157, 1. 2. 8; bene 166, 8
 uiuus deus 91, 2; 115, 4; homicidium 58, 14; aquae 116, 3; animae 122, 9; *cfr.* 124, 1; 137, 17; 141, 16; 155, 11; 157, 3 (*sed cfr. adnot.*); 168, 2
 uix 5, 21; 33, 12; 66, 3; 71, 15
 ullus 51, 3; 70, 15; 112, 3; 167, 21; nec u. 150, 10; non ullus 4, 3
 ultionem aquae 68, 23
 ultro 42, 2; 159, 9. 14; 165, 4. 24; (= eigenmächtig) redit 28, 16
 umbilicus 44, 17. 18
 umquam 125, 12
 unciam concedere 34, 9
 unctio 60, 11; 65, 10
 undae 69, 8. 14; 167, 2. 3; tradere undis 167, 5
 unde 17, 18; 43, 13; 47, 19; 63, 14; 97, 20; 100, 1; 132, 17; 142, 9; 163, 29; ibi — unde 163, 12; unde uobis angelum 43, 1; (= itaque, igitur) 30, 9; 36, 15; 39, 7; 42, 15; 55, 21; 81, 7; 83, 3; 104, 2; 114, 7; 161, 17; 162, 21; 163, 19; 173, 13; 178, 9; u. cum 82, 15; 179, 8; = de (ex) quo 3, 7; 44, 12; 54, 12; 111, 5; 113, 18; 120, 2; hoc, unde 134, 19; unde est quod 39, 18; 56, 2; 147, 9; *cfr.* 55, 10; c. *coni.* 83, 6; 165, 28; 175, 21, 22
 ungere 60, 4. 11; 62, 12; 102, 11; 112, 6. 10. 14. 18 *bis.* 113, 5. 6. 19; 175, 17. 26; *absol.* 113, 16
 unica cathedra 36, 20; sponsa 48,

2; religio 86, 17; fides 126, 4; nomen 127, 5; symbolum 176, 22
 unio baptismatis 8, 5; 119, 7
 unitas *saepissime uelut* 18, 21; 28, 2; 36, 16; 49, 8; 50, 10; 52, 26; 163, 21. 26; 170, 14. 19. 21. 23. 24; *u. operarii, facere, amplecti*
 uniuersi 3, 14; 9, 20; 22, 11; 33, 15; 35, 19; 48, 6. 7; 84, 10; 96, 8; 137, 3; 159, 5; 167, 18
 unus 13, 11; 86, 2; 107, 5; 127, 12; 169, 12 *bis*; una 3, 3; 32, 6. 8; 62, 14; unius 7, 15; 11, 21; 42, 8; 89, 16; 159, 7; *uni* 61, 11; *unum* 5, 21; 15, 10; 24, 2; 42, 15; 63, 16; 76, 4; 94, 2; 103, 8; 122, 21; 147, 2; 156, 12; 160, 26; 175, 9; *unam* 9, 2; 12, 1. 2. 4; 53, 14; *uno* 22, 7; 42, 13; 69, 10; 89, 5; 93, 22; 103, 12; 126, 1; 169, 9; 174, 25; *unā* 57, 17; 70, 8; *unus* — *alter* 42, 12; 95, 11; 120, 9. 10. 11; 153, 9. 11; 172, 18; *una et sola* 156, 16; *in uno esse* 170, 25; *in uno solo* 47, 21
 unusquisque 10, 1. 5. 7; 42, 16; 47, 16; 63, 15; 68, 7; 77, 12; 82, 10; 94, 19; 98, 16; 100, 9; 104, 7; 107, 16; 110, 16; 121, 21; 122, 23; 128, 10; 152, 8; 160, 31; 162, 29; 165, 9
 uocabulum 134, 9; 161, 7
 uocare = appellare 47, 14; 54, 19; 66, 7; 77, 14. 16; 98, 19. 21; 99, 2. 3; 147, 18. 20. 21; 156, 10; 175, 10; 177, 17; *cfr. quid uocaris* 56, 14; *in iudicium* 160, 14; *uocata est terra* 34, 20 (*cfr. Matth. 9, 13*); *uocati (opp. electi)* 83, 18; 140, 10
 uociferantium repleta ciuitas 68, 7
 uocitare 69, 9
 uolantes aues 122, 19; 157, 3
 uolatu simplici 156, 14
 uolumen actorum 28, 15; 29, 16; 30, 13 (*plur.*)
 uoluntas *passim* 33, 15; 41, 8; 63, 21; 149, 11. 13; 151, 1. 9. 19; 167, 10; dei 85, 18; 94, 11. 12; 147, 10; 159, 7; 163, 28; 180, 5. 6. 8 — *oppos. necessitas* 149, 16; 159, 18; 160, 5. 20; 167, 33;

(= sponte) sua (de) uoluntate 179, 1 (160, 3. 23; 179, 4)
 uomere uenena 14, 14; de pectore conuicium 43, 17
 uota 142, 7; 144, 12; pro u. suo 51, 1; cum u. nostro actum 68, 20; dissimilia 49, 20; sinistra concipere 50, 20; habere 50, 2
 uox (= edictum) 51, 3. 4; *i. q. uerbum* 8, 4; 48, 15; 77, 2. 3; 87, 18; 100, 2; 112, 4. 6; 132, 17. 18; 140, 25; 157, 5. 7; maledicae 5, 19; unus deus, duae uoces 86, 2; Christi 48, 12; 112, 10. 14; 124, 17; 136, 17; dei 60, 1; 85, 22. 23; 86, 4; 88, 17. 18; 89, 5; 148, 20; *cfr. 164, 14. 23; add. dicentis* 113, 20; 130, 18; prophetae(-arum) 4, 19; 127, 21
 urbica (*i. q. Romana*) commoratio 38, 18; *u. Zephyrinus ind. II. (cfr. Vict. Vit. 13, 1 ed. Petsch.)*
 urbis Romae 26, 15; in urbe 29, 5; in urbe Roma 38, 12
 urgentibus coepiscopis 52, 6
 ursus 90, 12
 usque ad 11, 3; 35, 18; 164, 2; in 17, 16. 17; 78, 5; 82, 22
 usurpare potestatem 170, 8; nomen 25, 6; clauis sibi 39, 18; sanctitatem 55, 11
 usus: in usus suos 146, 8
 ut c. *coni. a) final. passim* 6, 8. 17; 19, 7. 20; 22, 1. 6. 21; 29, 7 (scripsit); 33, 2. 3. 7; 46, 4. 5; 58, 1. 4; 59, 18. 21; 63, 9. 12; 72, 4; 83, 2 (coactus est). 15. 20; 96, 20. 21; 100, 3. 6; 104, 4 *bis*; 119, 12. 15; 136, 4. 7; 143, 10. 14; 151, 1. 14; 163, 28; 173, 14. 17; 180, 21; 181, 6; ut ita dixerim 93, 7; concedite 47, 4; ut — sed ne 126, 10. 12; ut — nec — aut ne 151, 10. 11; *b) explic.* 43, 16; 53, 20; 86, 7; 89, 18; 105, 2; 178, 6. 13; 181, 4; *praecedit* ille 140, 20; 161, 16; 178, 16; *c) consec. saepissime* 5, 11; 6, 12 (*praeced. isto*). 21; 12, 6; 14, 2; 28, 11 (talibus); 33, 1. 20 (talibus); 40, 10; 57, 17. 18; 67, 6; 76, 12. 14; 82, 8; 98, 7; 100, 10; 112, 17 (foedum erat); 116,

- 21; 120, 13; 134, 3; 149, 12 *bis*.
 14; 151, 6; 163, 12; 170, 11;
 (satis sit.). 15 (nefas est); ita
 10, 14; sic 62, 12; 78, 8; 138, 2; tam
 51, 14; talis 28, 11; 33, 20;
 tantus 63, 15; hoc est ut 44, 5;
 facere (feri) 20, 13; 83, 16; 135,
 20; 154, 5; futurum erat 104, 3;
 non uultis 88, 4; ut non = ne
 112, 7, 18; non ut 165, 8; non
 ut — sed ut 173, 7, 8; *pro acc.*
et inf. u. dicere, promittere 129,
 17 — *c. indic.* (= sicut, uelut
nonnumquam = id quod) 6, 3, 18;
 7, 8, 9, 15, 16; 10, 20; 14, 4;
 19, 19; 42, 14; 50, 19; 56, 17;
 61, 9; 62, 2, 16; 66, 4; 67, 2;
 74, 13; 84, 2; 114, 20; 121, 21;
 132, 20; 133, 19; 142, 2; 143,
 9, 21; 170, 20; 176, 10; 180, 5;
om. uerbo 90, 11, 12; 108, 12,
 14, 15; 161, 9; ut dixi (diximus)
saepissime 6, 2; 10, 2; 21, 16;
 40, 15; 68, 14; 76, 6; 88, 3, 15;
 94, 3, 12; 133, 24; 141, 15; 154,
 17; 160, 17; 173, 9; *c. cons.* 59,
 19; ut — sic 4, 1; 177, 7, 8;
 sic-ut 161, 1 — *u.* adducere, co-
 gere, licet, uelle (15, 4)
uterque paries 95, 12; *pars* 102, 8;
 123, 7; *nox* 164, 15; *utrumque*
(subst. om.) 153, 7 *bis*; *utraque*
(plur.) 153, 4; *mala* 15, 11; *pro*
utrisque 121, 13
uteri matrum 52, 21
uti 10, 12; 64, 7; 77, 2; 139, 5
utilitas pacis 171, 19
utinam c. cons. imperf. 10, 6; 40,
 3; 133, 14; 152, 2; *plusqf.*
 43, 23
utique 47, 1; 66, 13; 106, 18; 107,
 4; 112, 6; 133, 23; 134, 7; 149,
 7; 172, 7; 177, 3; et *utique* 56,
 13; 60, 15; 71, 6; 78, 13; 95,
 1; 149, 1; 181, 15; *u.* et 122,
 9, 10
ut quid (i. q. quare) 11, 6, 11; 33,
 19; 98, 11 *bis*; 105, 24; 120,
 16; 123, 11; 139, 11; 141, 3, 17;
 147, 22; 148, 2; 154, 18; (*cf.*
Rönsch, Ital. p. 253; *Zisch. f.*
österr. Gymn. 1884, p. 403)
uulgo dicitur 53, 13
uulnerare scissuram 94, 7
uulpes 155, 23
uulturum edacitas 53, 12
uultus 181, 14
uxor 94, 20; 97, 17; 152, 9; *uxores*
 50, 5
Zelari * 171, 14
zelum: in zelo dei factum 87, 17
zizania nata 169, 13; *separare* 169,
 19; 170, 16

Errata et addenda.

- Pag.
5, 14 detrahunt (*adnot. crit.*): cfr. 105, 19; 107, 18
9, 14 deus, uel
15, 11 isdem *pro* iisdem
16, 9 *add. nr.* 14
16, 12 *add.*: cfr. append. I p. 186 sq.
18, 19 hominis mortui, etsi martyris
20, 9 (*adn. crit.*): et . . . *om.* PG
21, 3 *add.*: cfr. Aug. breuic. coll. 16, 29
26, 7 cfr. append. . . . p. 209, 22
27, 2 (*adn. crit.*) ab Ostia]
27, 8 *add.*: cfr. Aug. breuic. coll. 18, 34
27, 19 cfr. append. p. 209, 28
29, 6 cfr. . . . gest. . . . p. 204, 1—12
29, 13 (*adn. crit.*) rationarius RB (cfr. l. 18)
32, 8 conligitur
37, 1 sq. *add.*: cfr. Aug. epist. 165
52, 10 Thebestinam
62, 14 cfr. I Reg. 24
69, 12 (*adn. crit.*) latine G
81, 5 *add. nr.* 5
87, 13 (*adn. crit.*) *add.*: cfr. p. 180, 13
87, 20 (*adn. crit.*) Cison] *add.* in G
97, 12 cfr. Aug. de bapt. 2, 7
97, 21 (*adn. crit.*) scribens quae supra s.
105, 19 denotabas] . . . cfr. p. 5, 14
106, 20. 21 cfr. Ps. 49, 16
109, 10 cfr. III, 11 p. 97, 10
122, 5 *add. nr.* 5
133, 5 *add. nr.* 5
138, 9 causae feminarum cum . . .
139, 17 legeretur, non ad
141, 1—4 cfr. Matth. 22, 12; Uict. Uit. 3, 36
144, (*in calce*) Mileuitani

Pag.

- 160, 6 homicida scelus, dum
160, 12 denique delictum
170, 20 *add. nr. 20*
173, 10 (*non* 8) agnoscentibus (*adnot. crit.*)
182, 3 (*adn. crit.*) iudicium R] EXPLICIT LIBER (liber *punctis del.*)
OPTATI
189, 1 et angeli eius
195, 19 (*adnot. crit.*) dicebat]
196, 4 consularis dixit: quis
198, 25 *add. nr. 25*
201, 26 operarios . uenit
220, col. 2, l. 6 *add.* (Parm. dicta): 46, 21
224, col. 2, l. 30, 31 33—35 *extrema perturbata sic legas:* et Donatistas . . . inuidiose . . . cum Iamne et . . . comparati
240, col. 2 *u. penultimo et extremo:* temporis hae — . . . *aequalis*)
247, col. 1 *s. u. accusatiuis add.* iubere ante sedere
276, col. 1 *s. u. fidelis:* fidelis homo 110 . . . *et u. s. fideles* 97
296, col. 2 *u. nonnumquam add.* 36, 12;
297, col. 2 numquam *u. sub* nunquam, *quod errore in textum irrepsit et add.* 88, 10
-

BR 60 .C68 v.26

C.1

S. Optati Milevitani libri VII

Stanford University Libraries

3 6105 038 003 518

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
CECIL H. GREEN LIBRARY
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004
(415) 723-1493

All books may be recalled after 7 days

DATE DUE

28D MAY 2 1997

MAY 28 1997

